

Леонид Соловьев

Повест за Настрадаин Ходжа

На моя незабравим приятел Мумин Адилов, загинал на 18 април 1930 година от подъл вражески куршум в планинския кишлак Нанай, с благоговение пред неговата чиста памет, посвещавам тази книга.

Той притежаваше неизброимо множество от чертите на Настрадаин Ходжа – беззаветна любов към народа, смелост, честно лукавство и благородна хитрост – и когато пишех тази книга, в нощната тишина неведнъж ми се струваше, че неговата сянка стои зад креслото ми и води моето перо. Той е погребан в Канибадам. Неотдавна посетих гроба му; деца си играеха край могилката, обрасла с пролетна трева и цветя, а той спеше вечния си сън и не откликна на зова на сърцето ми...

И казах му: „За радост на онези, които живеят с мен на земята, ще напиша книга – нека студените ветрове на времето не раздухват нейните листи, нека унилата есен на забравата никога не заменя светлата пролет на моите стихове!...“ И – погледни! – розите в градината още не са оронили цвета си и аз още ходя без бастун, а книгата „Гюлистан“, което значи „Розова градина“, вече е написана и ти я четеш...

Саади

Тази история чухме от Абу-Омар-Ахмед-ибн-Мохамед, който я чул от Мохамед-ибн-Али-Ри-фаа, а той я чул от Али-ибн-Абд-ал-Азис, който я знаел от Абу-Убейд-ал-Хасим-ибн-Селям, който я научил от своите наставници, а последният от тях се позовава на Омар-ибн-ал-Хатаб и неговия син Абд-Аллах – нека аллах бъде доволен от тия двамата!

Ибн-Хазм

„Огърлицата на гугутката“

КНИГА ПЪРВА СМУТИТЕЛЯТ НА СПОКОЙСТИЕТО

ПЪРВА ЧАСТ

Разпратят също тъй, че един наивник вървял, като държал в ръка юздата на магарето, което водел подире си.

Триста осемдесет и осма нощ на Шехеразада

ПЪРВА ГЛАВА

Трийсет и петата година от живота си Настрадин Ходжа посрещнал на път.

Той прекарал повече от десет години в изгнания, като странствувал от град на град, от една страна в друга, прекосявал морета и пустини, ношувал където завърнел – на голата земя край сиромашки овчарски огън или в тесен кервансарай, дето в прашната тъмнина до сутринта въздишали и се чешели и глухо подрънквали с хлопатарите си камили, или в душна задимена чайхана сред налягали един до друг водоносци, просяци, камилари и разни други бедни хора, които с пукването на зората изпълвали с пронизителните си викове тържищата и тесните сокачета на градовете. Нерядко се подреждал да ношува и на меки копринени възглавници в харема на някой персийски велможа, който същата тая нощ с отред заптиета търсел из всички чайхани и кервансарай скитника и богохулника Настрадин Ходжа, за да го побие на кол... През решетката на прозореца се мержелеела тясна ивичка небе, бледнеели звездите, предутринният ветрец шумолял леко и нежно в листака, на перваза на прозореца почвали да гукат и чистят перата си весели гургулици. И Настрадин Ходжа, като целувал уморената хубавица, казвал:

– Време е. Сбогом, мой несравним бисер, и не ме забравяй.

– Почакай! – отговаряла тя, склучила прелестни ръце около шията му. – Мигар завинаги си отиваш? Но защо? Слушай, тая вечер щом се стъмни, аз пак ще прятя старицата при тебе.

– Не. Отдавна вече съм забравил времето, когато прекарва две нощи подред под една стряха. Трябва да замина, много бързам.

– Да заминеш ли? Мигар имаш някакви неотложни работи в друг

град? Къде се каниш да заминаваш?

– Не знам. Но вече съмва, вече се отвориха градските порти и потеглиха на път първите кервани. Чуваш ли – звънтят хлопатарите на камилите!... Долови ли слухът ми този звук, сякаш духове се вселяват в нозете ми и аз не мога да се заседа на едно място!

– Замини, щом е тъй! – сърдито казвала хубавицата, като напразно се мъчела да скрие сълзите, блеснали на дългите ѝ мигли. – Но кажи ми поне името си на сбогуване.

– Искаш да знаеш името ми? Тогава чуй: ти прекара нощта с Настрадаин Ходжа! Аз съм Настрадаин Ходжа, смутителят на спокойствието и сеячът на раздори, същият, за когото всеки ден викат глашатаите по всички мегдани и тържища и обещават голяма награда за главата му. Вчера обещаваха три хиляди тумана¹ и аз дори си помислих: дали не е по-добре сам да продам собствената си глава за такава хубава цена. Ти се смееш, звездице моя, хайде, дай ми по-скоро устните си за последен път. Ако можех, бих ти подарил изумруд, но аз нямам изумруд – вземи ей това просто бяло камъче за спомен!

Той навличал дрипавия си халат, прогорен на много места от искрите на крайпътните огньове, и тихичко се измъквал. Зад вратата гръмовно хъркал ленивият глупав евнух с чалма и меки чехли с извити нагоре върхове – нехаен страж на най-голямото съкровище в двореца, поверено нему. По-нататък, изпружени по килимите и кечетата, хъркали стражарите, сложили глави на: извадените си ятагани. Настрадаин Ходжа се прокрадвал на пръсти покрай тях, хем винаги благополучно, като че през това време ставал невидим.

И пак звънял, димял белият каменист път под чевръстите копита на магарето му. Над света в синьото небе сияело слънцето; Настрадаин Ходжа можел да го гледа, без да примижава. Росни поля и неплодни пустини, по които се белеели полузасипани от пясък камилски кости, зелени градини и пенливи реки, мрачни планини и тучни пасбища слушали песента на Настрадаин Ходжа. Той отивал все по-далеч и по-далеч, без да се извърща назад, без да съжالياва за оставеното и без да го е страх от онова, което го очаквало тепърва.

А в напуснатия град оставал да живее навеки споменът за него.

Велможи и молли бледнеели от ярост, щом чуели името му; воденосачите, камиларите, тъкачите, медникарите и сарачите, които се събирали вечер в чайханите, си разправяли смешни истории за неговите

1. Туман – златна монета в Иран. – Б.пр.

приключения, от които той винаги излизал победител; нежната хубавица в харема често-често поглеждала бялото камъче и го скривала в седефеното ковчеже, зачула стъпките на господаря си.

– Ух! – пухтял и сумтял дебелият велможа, докато смъквал сърмения си халат. – Тоя проклет скитник изтормози всички ни: той развълува и размири цялата държава! Днес получих писмо от моя стар приятел, уважавания управител на Хорасанска околия. Представи си, щом този скитник Настрадин Ходжа се появил в неговия град, ковачите веднага престанали да плащат данъци, а съдържателите на механи отказали да хранят безплатно стражарите. Нещо повече, този крадец, осквернител на исляма и син на греха, се осмелил да се вмъкне в харема на хорасанския управител и да обезчести любимата му жена! Наистина светът още не е виждал подобен престъпник! Съжалявам, че тоя презрян голтак не се е опитал да се вмъкне в моя харем, защото главата му отдавна щеше да стърчи на върлина наред главния мегдан!

Хубавицата мълчала, само скрито се усмихвала – било й хем смешно, хем тъжно. А пътят все тъй звънял и димял под копитата на магарето. И се носела песента на Настрадин Ходжа. За десет години къде ли само не бил ходил: в Багдад, Стамбул и Техеран, в Бахчи-сарай, Ечмиадзин и Тбилиси, в Дамаск и Трапезунд, опознал всички тия градове и безброй други и навсякъде оставял спомен за себе си.

Сега се връщал в родния си град, в Бухара-и-Шериф, в Благородната Бухара, дето се надявал, скрит под чуждо име, да си поотдъхне от безкрайните си скиталчества.

ВТОРА ГЛАВА

Като се присъединил към един голям търговски керван, Настрадин Ходжа пресякъл бухарската граница и на осмия ден от пътуването си видял далече в прашната мъгла познатите минарета на великия славен град.

Дрезгаво заподвиквали измъчените от жажда и пек керванджии, камилите ускорили крачките си: слънцето вече захождало и трябвало да се бърза, за да влязат в Бухара, преди да се затворят градските порта. Настрадин яздел на опашката на кервана, обвита в гъст, тежък облак прах; това бил родният, свещен за него прах; струвало му се, че мирише похубаво от праха на другите далечни земи. Кихал, кашлял и говорел на магарето си:

– Ето ни най-сетне у дома. Кълна се в аллаха, тук ни очаква сполучка и щастие.

Керванът приближил до градската стена тъкмо в минутата, когато стражата затваряла портите. „Почакайте, в името на аллаха!“ – извикал керванбашията и показал отдалече една жълтица. Но портите вече се затворили, паднали със звън резетата и часовите застанали на кулите до топовете. Полъхнал прохладен вятър, в мъгливото небе угаснал розовият светлик и ясно се открил тънкият сърп на младата месечина, а в здрачната тишина от безбройните минарета се понесли, високите, привлечени и печални гласове на муезините, които призовавали мюсюлманите на вечерна молитва.

Търговците и керванджиите коленичили, а Настрадаин Ходжа с магарето си тихичко се отбил настрана.

– Тия търговци има за какво да благодарят на аллаха; те днес обядваха и сега се канят да вечерят. А ние с тебе, вярно мое магаре, не сме обядвали и няма да вечеряме; ако аллах желае да получи нашата благодарност, нека прати на мене паница пилаф, а на тебе сноп детелина!

Завързал магарето на едно крайпътно дърво, а той легнал направо върху земята, като сложил под главата си един камък. Пред очите му в тъмнопрозрачното небе заискрили сияещи плетеници от звезди и всяко съзвездие му било познато: тъй често през тези години той бил виждал над себе си откритото небе! И винаги си мислел, че тия часове на безмълвно мъдро съзерцание го правят по-богат от най-богатите и макар богатият да яде от златни блюда, той пък винаги трябва да ношува под стряха и не може в полунощ, когато всичко утихне, да почувствува лежежа на земята през синята прохладна звездна мъгла...

През това време в кервансараите и чайханите, долепени отвън до зъбчатата градска стена, пламнали огньовете под големите казани и жаловито заблели овни, поведени да ги колят. Но опитният Настрадаин Ходжа предвидливо се настанил да ношува откъм страната, дето духал вятърът, за да не го съблазнява и безпокои миризмата на яденето. Понеже знаел бухарските обичаи, той решил да спести последните си пари, за да заплати сутринта таксата за градската порта.

Дълго се въртял, но сънят не идел и причина за безсънието съвсем не бил гладът. Горчиви мисли терзаели Настрадаин Ходжа, дори звездното небе днес не можело да го утеши.

Той обичал родината си, за този хитър веселяк с черна брадица на бакърено загорялото лице и лукави искри в ясните очи на света нямало по-голяма обич. Колкото по-далеч от Бухара се скитал със закъпления

си халат, омазнената тубетейка и скъсаните обуца, толкова по-силно обичал Бухара и тъгувал по нея. В изгнанието си никога не забравял тесните сокаци, където при минаване талигата окъртвала от двете страни глинените дувари; не забравял високите минарета с пъстри кахлени шапки, по които сутрин и вечер горял огненият отблясък на зарята, древните свещени карагачи с чернеещи в клоните огромни щъркови гнезда; спомнял си димните чайхани над аръците в сянката на джомолещите тополи, пушека на механите, пъстрата навалица на чаршиите; спомнял си планините и реките на родината си, нейните селища, нивя, пасбища и пустини и случело ли се в Багдад или Дамаск да срещне съотечественик, щом го познаел по шарките на тубетейката или по особена кройка на халата, сърцето на Настрадаин Ходжа замирало и дъхът му секвал.

Когато се върнал, той видял родината си още по-злочеста, отколкото през дните, когато я напуснал. Старият емир отдавна бил погребан. Новият за осем години успял напълно да разори Бухара. Настрадаин видял разрушените мостове по пътищата, оскъдните посеви от ечемик и пшеница, сухите вади, чиито дъна се били напукали от жегата. Нивите подивявали, обрасвали в бурен и бодил, градините погивали от жажда, селяните нямали ни хляб, ни добитък, върволици от просяци седели край пътищата и просели милостиня от същите като тях просяци. Новият емир бил разположил във всички селища отреди от стражари и бил заповядал на жителите да ги хранят безплатно, бил започнал строителството на множество нови джамии, а на жителите било заповядано да ги доизградят – той, новият емир, бил много набожен и най-редовно два пъти в годината отивал да се поклони на праха на пресветия и несравним шейх Богаеддин, чиято гробница се издигала близо до Бухара. Освен предишните четири данъка, той въвел още три, установил нова такса за преминаване през всеки мост, повишил търговските и съдебните такси, насякъл фалшиви пари... Занаятите западали, замирала търговията: невесело посрещала Настрадаин Ходжа любимата му родина.

...Рано сутринта от всички минарета отново запели муезините; портите се отворили и керванът, съпроводен от глухия звън на хлопатарите, бавно влязъл в града.

Зад портите керванът спрял: стражата преградила пътя му. Те били много – обути и боси, облечени и полуголи, неуспели още да забогатеят на емирска служба. Блъскали се, викали, препирали се – предварително си разпределяли печалбата. Най-сетне от чайханата излязъл бирникът – тлъст и сънлив, в копринен халат с омазнени ръкави, с чехли на бос

крак, със следи от невъздържание и пороци по подпухналото лице. Като обгърнал с алчен поглед търговците, той рекъл:

– Приветствувам ви, търговци, желая ви сполука в търговските дела. И знайте, че има заповед на емира да бъде бит с пръчки до смърт всеки, който скрие и най-малка част от стоката.

Обзети от смут и страх, търговците мълчаливо поглаждали боядисаните си бради. Бирникът се обгърнал към стражарите, които от нетърпение отдавна вече подскачали на едно място, и помръднал дебелия си пръсти. Това бил неговият знак. Стражарите с вик и вой се спуснали към камилите. В блъсканицата те припряно прерязвали със сабите си изплетените от косми въжета, звучно порели денковете, изхвърляли на пътя сърмата, коприната, кадифето, сандъците с чер пипер, чай и амбра, делвите със скъпоценно розово масло и тибетски церове.

Търговците онемели от ужас. След две минути прегледът свършил. Стражарите се строили зад началника си. Халатите им стърчали и се издували. Започнало събирането на таксите за стоката и влизането в града. Настрадаин Ходжа нямал стока и трябвало да плати само за влизането.

– Откъде идеш и защо? – попитал бирникът. Писарят топнал в масилницата гъшето перо и се приготвил да запише отговора на Настрадаин Ходжа.

– Ида от Испахан, о, пресветли господарю. Тук, в Бухара, живеят роднините ми.

– Така – рекъл бирникът. – Дошъл си на гости на роднините си. Значи трябва да платиш такса за гостуване.

– Но аз съм дошъл при роднините си не на гости – възразил Настрадаин Ходжа. – Дошъл съм по важна работа.

– По работа значи! – извикал, бирникът и очите му блеснали. – Значи идеш по работа и едновременно на гости! Плати тогава такса за гостуване, такса за работа и дай лепта за украсата на джамиите за слава на аллаха, който те е опазил от разбойници по пътя.

„По-добре да ме беше опазил сега, от разбойници все някак и сам сякаш да се овардя“ – помислил си Настрадаин Ходжа, но премълчал – успял да пресметне, че в този разговор всяка дума му струва повече от десет танга. Развързал пояса си и под хищните втречени погледи на стражарите взел да отброява таксата за влизане в града, таксата за гостуване, таксата за работа и лептата за украса на джамиите. Бирникът страховито изгледал стражарите, те се извърнали. Писарят, забил нос в книгата, бързо заскрибуцал с перото.

Настрадаин Ходжа се разплатил, понечил да си тръгне, но бирникът

забелязал, че в пояса му останали още няколко монети.

– Почакай – спрял той Настрадаин Ходжа. – А кой ще плати такса за магарето ти? Щом ти отиваш на гости у роднини, значи и магарето ти ще гостува у роднини.

– Прав си, о, мъдри началнико – смирено отговорил Настрадаин Ходжа, като отново развързал пояса си. – Магарето ми наистина има в Бухара много роднини, инак нашият емир с тия наредби отдавна да се е сгромолясал от трона си, а ти, о, почтени, отдавна да си набучен на кол за алчността си!

Преди бирникът да се опомни, Настрадаин Ходжа се метнал на магарето си и като препуснал с все сила, изчезнал в близката уличка. „По-скоро, по-скоро! – нареждал той. – Ускори крачките си, мое вярно магаре, инак твоят стопанин ще заплати още една такса – собствената си глава!“

Магарето на Настрадаин Ходжа било много умно; разбирало всичко: чувало с дългите си уши шума и бъркотията при градската порта, виковете на стражарите и без да избира пътя, препускало така, че Настрадаин Ходжа, обхванал с две ръце врата му и повдигнал високо крака, едва се крепял на седлото. След него с пресипнал лай се носела цяла сюрня кучета; минавачите се притискали о дуварите и гледали подире му, като клатели глави.

През това време при градските порти стражарите претърсвали цялата тълпа, за да намерят дръзкия волнодумец. Търговците усмихнати си шепнели:

– Ето отговор, който би направил чест дори на самия Настрадаин Ходжа!

По пладне целият град знаел този отговор; търговците на пазара го разправяли шепнешком на купувачите, а те го предавали по-нататък и всички казвали: „Ето думи, достойни за самия Настрадаин Ходжа!“

И никой не знаел, че тези думи са на Настрадаин Ходжа, че самият той, знаменитият и несравним Настрадаин Ходжа, скита сега из града гладен, без грош в джоба и търси роднини или стари приятели, които биха го нахранили и подслонили на първо време.

ТРЕТА ГЛАВА

Той не намерил в Бухара нито роднини, нито стари приятели. Не намерил дори бащиния си дом, в който се родил и порасъл в игри из

сенчестата градина, където през прозрачните есенни дни шумолели на вятъра пожълтяващите листа, зрели плодове падали на земята с глух, сякаш далечен шум, където птиците свирели тънко-тънко, където слънчеви петна трептели по благоуханната трева и трудолюбиви пчели бръмчели, събирайки последната дан от повяхващите цветове, където водата потайно ромоляла във вадата и разказвала на момчето безкрайните си неразбираеми приказки... Сега на това място било пущинак: буци, трапища, бодливи тръне, опушени тухли, порутени останки от стени, парчета изгнили тръстикови рогозки; нито една птица, нито една пчела не видял тук Настрадаин Ходжа! Само изпод камъните, в които се препънал, ненадейно изтекла дълга маслена струя и като блеснала мъждиво на слънцето, пак се скрила под камъните – змия, самотен и страшен жител на запустелите места, завинаги напуснати от човека.

Настрадаин Ходжа се навел и дълго стоял мълком; мъка свивала сърцето му.

Дочул зад гърба си дрезгава кашлица и се обърнал.

По пътеката през пущинака минавал някакъв старец, прегърбен от немотия и грижи. Настрадаин Ходжа, го спрял:

– Мир на тебе, старче; бог да ти прати още много години здраве и благоденствие. Каж ми чий дом се е намирал по-рано на този пущинак?

– Тук се намираще къщата на сарача Шир-Мамед – отвърнал старецът. – Някога се познавах много добре с него. Този Шир-Мамед беше баща на знаменития Настрадаин Ходжа, за когото ти, пътниче, навярно си чувал доста.

– Да, чувал съм едно-друго. Но кажи къде се е дянал този сарач Шир-Мамед, баща на знаменития Настрадаин Ходжа, къде се е дянало семейството му?

– По-тихо, синко. В Бухара има хиляди и хиляди шпиони, могат да ни чуят и тогава зле ще си патим. Ти сигурно идеш отдалече и затова не знаеш, че в нашия град е строго забранено да се споменава името на Настрадаин Ходжа, за тая работа хвърлят в тъмница. Наведи се по-близо и ще ти разкажа.

Криейки вълнението си, Настрадаин Ходжа се навел ниско над него.

– Това се случи още при стария емир – подзел старецът. – Година и половина след прогонването на Настрадаин Ходжа из пазара се разнесе слух, че той се е върнал, живее тайно в Бухара и съчинява присмехулни песни за емира. Тоя слух стигна до двореца на емира, заптиите се втурнаха да търсят Настрадаин Ходжа, но не можах да го намерят. Тогава

емирът заповяда да хванат бащата на Настрадаин, двамата му братя, чичо му, всички далечни роднини, приятели и да ги мъчат дотогава, докато кажат къде се крие Настрадаин Ходжа. Слава на аллаха, той им прати достатъчно мъжество и твърдост, за да премълчат, и нашият Настрадаин не попадна в ръцете на емира. Ала баща му, сарачът Шир-Мамед, след изтезанията се разболя и скоро умря, а всички роднини и приятели напуснаха Бухара, за да се скрият от гнева на емира, и никой не знае къде са сега. И тогава емирът заповяда да разрушат жилищата им и да изкоренят градините им, та в Бухара да се заличи дори споменът за Настрадаин Ходжа.

– Но за какво ги мъчиха? – възкликнал Настрадаин Ходжа: сълзи се стичали по лицето му, но старецът не виждал добре и не забелязал тези сълзи. – Защо ги мъчиха? Нали Настрадаин Ходжа не е бил по това време в Бухара, аз много добре зная това!

– Никой не знае това! – отговорил старецът. – Настрадаин Ходжа се появява, където поиска, и изчезва, когато поиска. Той е навсякъде и никъде, нашият несравним Настрадаин Ходжа!

С тия думи старецът, охкайки и кашляйки, закретал по пътя си, а Настрадаин Ходжа, закрил лице с ръцете си, се приближил до магарето.

Прегърнал го, притиснал мокрото си лице до топлата му миризлива шия. „Виждаш ли, мой добри, верни приятелю – заговорил Настрадаин Ходжа, – не е останал никой от моите близки, само ти си ми постоянен и неизменен другар в скиталчествата!“ И сякаш почувствувало скръбта на стопанина си, магарето стояло мирно, не помръдвало, дори престанало да дъвче бодила, който така си и останал да виси на бърните му.

Но след час Настрадаин Ходжа овладял скръбта си, сълзите изсъхнали на лицето му. „Нищо! – извикал той и силно тупнал магарето по гърба. – Нищо! – Още не са ме забравили в Бухара, в Бухара ме познават и помнят и ние ще намерим приятели тук! И сега вече ще съчиним за емира такава песен, че той ще пукне от яд на трона си и зловонните му черва ще се полепят по украсените стени на двореца! Напред, вярно мое магаре!“

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Било пладне, душен и тих час. Прахът по пътя, камъните, глинени-те дувари и стени – всичко се било нажежило, излъчвало ленива жегата и потта по лицето на Настрадаин Ходжа изсъхвала, преди той да смогне да

я избърше.

Настрадаин Ходжа с вълнение вървял по познатите улици, покрай познатите кафенета и минарета. Нищо не се било променило през тези десет години в Бухара, проскубани псета все така дремели край аръците, все така по някоя стройна жена, като се извивала и придържала с мургава ръка с боядисани нокти фереджето си, потапяла в тъмната вода тясно гърло на звънлив кърчаг. И все така плътно били затворени вратите на знаменитото медресе Мир-Араб, дето под тежките сводове на килиите учени улеми и мудариси, забравили отдавна цвета на пролетната шума, мириса на слънцето и говора на водата, съчинявали с лумнали в мрачен пламък очи дебели книги, възславящи аллаха, и доказвали необходимостта от унищожението до седмо коляно на всички, които не изповядват исляма. Когато минавал край това страшно място, Настрадаин Ходжа мушкал магарето с пети.

Но къде все пак да обядва? Настрадаин Ходжа за трети път от вчерашния ден насам пристягал пояса си.

– Трябва да се измисли нещо – рекъл той. – Да спрем, вярно мое магаре, и да помислим. А ето разгеле и чайхана!

Като свалил юздата на магарето си, той го пуснал да опаса недоядената детелина около коневръза, а сам, подбрал пешовете на халата си, седнал пред аръка, в който, бълбукайки и пенейки се на завоите, течала гъста глинеста вода. „Къде, защо и отде тече тая вода, тя не знае и не мисли за това – тъжно размишлявал Настрадаин Ходжа. – И аз също не знам ни своя път, ни почивка, ни дом. Защо дойдох в Бухара? Къде ще отида утре? И откъде ще намеря половин танга за обед? Мигар пак ще остана гладен? Проклет да е бирникът, ограби ме до пара и още имаше безсрамие то да ми говори за разбойници!“

В същия миг изведнъж видял виновника за нещастията си. До чайханата се приближил самият бирник. Двама заптии водели за юздата арабски жребец, дорест хубавец с благороден и страстен огън в тъмните очи. Като превивал шия, той нетърпеливо местел тънките си крака, сякаш му било неприятно да носи тлъстото туловище на бирника.

Стражарите почтително свалили своя началник и той влязъл в чайханата, където треперещият от раболепие съдържател го поканил да седне на копринени възглавки, сварил му отделно най-хубавия чай и му подал тънък филджан, китайска направа. „Не го посрещат зле за парите ми!“ – помислил си Настрадаин Ходжа.

Бирникът се напил до гуша с чай и скоро задрямал на възглавките, като изпълнил чайханата със сумтене, хъркане и мляскане. Всички

останали гости зашепнали, да не би да обезпокоят съня му. Стражарите седнали над него – единият отдясно, а другият отляво, – пъдели с клонки досадните мухи, докато не се убедили, че бирникът е заспал дълбоко; тогава си смигнали, свалили юздата на коня, хвърлили му сноп детелина и като взели едно наргиле, отишли в дъното на чайханата, в тъмното, откъдето след минута сладък мирис на хашиш облъхнал Настрадаин Ходжа: стражарите свободно се отдавали на порока.

„А за мене е време да се махам! – решил Настрадаин Ходжа, той си припомнил сутрешното приключение при градските порти и се опасявал, че стражарите всеки момент може да го познаят. – Но откъде все пак ще намеря половин танга? О, всемогъща съдба, която толкова пъти си избавяла Настрадаин Ходжа, обърни към него благосклонния си поглед!“

В това време го повикали: „Хей, ти, голтако!“ Той се обърнал и видял на пътя покрита, богато изписана кола, отдето, отгърнал перденцата, го гледал човек с голяма чалма и скъп халат.

И преди този човек – богат търговец или велможа – да изрече следващата дума, Настрадаин Ходжа вече знаел, че неговият зов за щастие не е останал без отговор: щастие, както винаги, обърнало в трудната минута благосклонния си поглед към него.

– Харесва ми този жребец – надменно рекъл богатият, той гледал над Настрадаин Ходжа и се любувал на дорестия арабски хубавец. – Кажи ми, продава ли се?

– В света няма жребец, който да не се продава – уклончиво отговорил Настрадаин Ходжа.

– Не ми се вярва да имаш в джоба много пари – продължил богатият. – Слушай внимателно. Не знам чий е този жребец, откъде е и на кого е принадлежал по-рано. Не те питам за това. Стига ми, дете по напращената ти дреха съдя, че си пристигнал в Бухара отдалеч. Това ми стига. Разбра ли?

Настрадаин Ходжа, обзет от радост и възхищение, кимнал: той тукси разбрал всичко и дори много повече от това, което искал да му каже богатият. Тревожел се само за едно: да не би някоя глупава муха да полази в ноздрата или гърлото на бирника и да го разбуди. За заптиите се безпокоял по-малко: те продължавали в самозабрава да се отдават на порока, за което свидетелствували кълбата гъст зелен дим, извиращ от тъмнината.

– Но ти сам разбираш – надменно и важно продължил богатият, – че на тебе в твоя окъсан халат не ти приляга да яздиш такъв кон. Това

би било дори опасно за тебе, защото всеки би си задал въпроса: „Откъде ли тоя просяк е взел такъв великолепен жребец?“ – и тогава като нищо ще се намериш в зандана.

– Прав си, о, високородени! – смирено отговорил Настрадаин Ходжа. – Конят наистина е твърде хубав за мене. В окъсания си халат аз цял живот яздя магаре и не се осмелявам дори да помисля да възседна такъв кон.

Отговорът му харесал на богаташа.

– Добре че както си сиромаш, не си заслепен от гордост: беднякът трябва да бъде смирен и скромнен, защото пищните цветове са присъщи на благородния бадем, но не са присъщи на жалкия степен бодил. Сега ми отговори: искаш ли да получиш ей тая кесия? Тук има точно триста танга сребро.

– Има си хас! – възкликнал Настрадаин Ходжа, изстинал вътрешно, защото една нахална муха все пак се завряла в ноздрата на бирника: той кихнал и се разшавал. – Има си хас. Кой ще се откаже да получи триста танга сребро? Та това е все едно да намериш кесия на пътя!

– Хайде да предположим, че си намерил на пътя нещо съвсем друго – отговорил богаташът, хитро усмихнат. – Но онова, което си намерил на пътя, аз съм съгласен да го заменя срещу сребро. Взemi тези триста танга, твои са.

Той подал на Настрадаин Ходжа тежката кесия и направил знак на слугата си, който, докато слушал разговора, мълчаливо се почесвал по гърба с камшика. Слугата се запътил към жребца. Настрадаин Ходжа успял да забележи, че слугата, ако се съди по усмивката на плоската му сипаничава мутра и по неспокойните му очи, бил безспорен мошеник, не падал по-долу от господаря си. „Трима мошеници на един път – това е твърде много, време е единият да се маха!“ – решил Настрадаин Ходжа. Като възхвалявал благочестието и щедростта на богаташа, той се метнал на магарето и така силно го смушкар с пети, че то въпреки невероятната си леност, тутакси потеглило в галоп.

Когато се обърнал, Настрадаин Ходжа видял, че сипаничавият слуга връзва за колата дорестия арабски жребец.

Когато се обърнал втори път, видял, че богаташът и бирникът си скубят един другиму брадите, а стражарите напразно се мъчат да ги разгърват.

Разумният човек не се меси в чужда свада. Настрадаин Ходжа завършал и криволичел по всички улички, докато не се почувствувал в безопасност. Той опънал поводите, за да възпре галоп на магарето.

– Почакай, почакай – подзел той. – Вече няма за къде да бързаме.

Изведнъж чул наблизко тревожен, нервен тропот на копита.

– Ехе. Напред, вярно мое магаре, напред, спасявай ме! – викнал Настрадаин Ходжа, но било вече късно: от завоя на пътя изскочил конник.

Бил сипаничавият слуга. Той препускал на един кон, изпрегнат от колата. Като размятал крака, той префучал покрай Настрадаин Ходжа и изведнъж заковал коня на място, запречил пътя.

– Пусни ме, добри човече – кротко рекъл Настрадаин Ходжа. – По такива тесни пътища трябва да се язди надлъж, а не напречи.

– Аха! – отговорил слугата злорадо. – Сега те чака подземна тъмница! Знаеш ли, че този велможа, притежателят на жребца, изкуба половината брада на моя господар, а моят господар му разби носа до кръв. Утре ще те помъкнат на емирски съд. Наистина участта ти е горчива, о, човече!

– Какво приказваш?! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – За какво са могли да се скарат толкова лошо тези почтени хора? Но защо ме спря – аз не мога да бъда съдия в спора им. Нека се оправят някак сами.

– Стига си бръщолевил! – рекъл слугата. – Завръщай обратно. Ще трябва да отговаряш за този жребец.

– Какъв жребец?

– И питаш още?! Същия, за който получи от господаря ми кесия сребро.

– Кълна се в аллаха, грешиш – отговорил Настрадаин Ходжа. – Жребецът няма нищо общо тук. Разсъди сам – нали чу целия разговор. Господарят ти, човек щедър и благочестив, в желанието си да помогне на един сиромах, ме попита дали искам да получа триста танга сребро и аз отговорих, че, разбира се, искам. И той ми даде триста танга, да продължи аллах дните му! Но предварително реши да изпита скромността и смирението ми, за да се убеди, че заслужавам награда. Той рече: „Не питам чий е жребецът и откъде е“ – като желяеше да провери няма ли от измамна гордост да се нарека стопанин на този жребец. Аз премълчах и щедрият, благочестив търговец остана доволен от това. После каза, че такъв жребец би бил твърде хубав за мене, аз изцяло се съгласих с него и той пак остана доволен. После каза, че съм намерил на пътя онова, което може да бъде разменено срещу сребро, като с това загатваше за моето усърдие и твърдост в исляма, които съм добил в скитанията си по светите места. И тогава ме награди, та с това благочестиво дело отнапред да си облекчи преминаването в рая по задгробния мост, който е по-

лек от косъм и по-тънък от острие на меч, както казва свещеният коран. Още в първата си молитва аз ще обадя на аллаха за благочестивата постъпка на твоя господар, та аллах отрано да приготви перила за него на този мост.

Слугата се замислил, после с хитра усмивка, от която Настрадаин Ходжа изтръпнал, рекъл:

– Прав си, о, пътнице! И как ли не се досетих отведнъж, че разговорът ти с моя господар е имал толкова добродетелен смисъл! Но щом си решил да помогнеш на господаря ми при преминаването на задгробния мост, по-добре ще е перилата да бъдат от двете страни. Така ще е по-здраво и по-сигурно. И аз с удоволствие бих се помолил за моя господар, та аллах да постави перила и от другата страна.

– Помоли се пък! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Кой ти пречи? Ти дори си длъжен да направиш това. Мигар коранът не повелява на робите и слугите да се молят ката ден за господарите си, без да искат някаква награда...

– Завръщай магарето! – грубо рекъл слугата и като подкарал коня, притиснал Настрадаин Ходжа до дуvara. – Хайде по-живо, не ме карай да си губя времето напразно!

– Почакай – бързо го пресякъл Настрадаин Ходжа. – Още не съм казал всичко. Канех се да прочета молитва от триста думи според броя на тангите, които получих. Но сега мисля, че мога да се задоволя с молитва от двеста и петдесет думи. Перилата от моята страна ще бъдат само мъничко по-тънки и по-къси. А ти ще прочетеш молитва от петдесет думи и премъдрият аллах ще съумее от същите греди да скрои перила на твоята страна.

– Че как тъй? – възразил слугата. – Значи моите перила ще бъдат пет пъти по-къси от твоите?

– Но затова пък ще бъдат на най-опасното място! – живо додал Настрадаин Ходжа.

– Не! Не съм съгласен с такива късички перила! – решително рекъл слугата. – Значи част от моста няма да бъде оградена! А целият бледнея и се обливам в студена пот при мисълта за страшната опасност, която заплашва господаря ми! Смятам, че ние двамата трябва да прочетем молитви от по сто и петдесет думи, за да бъдат перилата еднакви от двете страни. А ако не си съгласен, в това аз виждам зла умисъл срещу господаря ми – значи искаш да падне от моста! И аз ей-сега ще повикам хората и ти ще хлътнеш право в подземната тъмнина.

– Тънички перила! – яростно извикал Настрадаин Ходжа и

същевременно почувствувал как кесията сякаш слабо помръдва под пояса му. – Според тебе значи е достатъчно този мост да се ограда с пръчки! Та разбери, че перилата от едната страна трябва непременно да бъдат по-дебели и по-яки, за да може търговецът да се хване за нещо, ако стъпи накриво и рече да падне!

– Самата истина говори с устата ти! – радостно възкликнал слугата. – Нека те бъдат по-дебели откъм моята страна, а аз няма да пожаля труд и ще прочета молитва от двеста думи!

– А от триста не щеш ли? – злобно рекъл Настрадаин Ходжа.

Те дълго спорили напред пътя. Редките минавачи, дочули откъслечи от разговора, почтително се кланяли, защото вземали Настрадаин Ходжа и сипаничавия слуга за благочестиви хаджии, които се връщат от поклонение в светите места.

Когато се разделяли, кесията на Настрадаин Ходжа била наполовина по-лека: спогодили се мостът, който води към рая, да бъде ограден за търговеца от двете страни със съвсем еднакви по дължина и здравина перила.

– Сбогом, пътнице – рекъл слугата. – Днес ние с тебе извършихме благочестиво дело.

– Сбогом, добри, предани и добродетелни прислужнико, който толкова много се грижиш за спасението на душата на своя господар. Ще ти кажа още, че в спор ти сигурно няма да отстъпиш и на самия Настрадаин Ходжа:

– Защо си спомни за него? – настръхнал слугата.

– Ами тъй... Дойде ми на езика – отвърнал Настрадаин Ходжа и си помислил: „Еха! Та той, изглежда, не е проста птица!“

– Може би му се падаш някакъв далечен роднина? – попитал слугата. – Или познаваш някого от роднините му?

– Не, никога не съм се срещал с него. И не познавам никого от роднините му.

– Ще ти кажа на ухо – слугата се навел от седлото: – аз се падам роднина на Настрадаин Ходжа. Братовчед съм му. Заедно прекарахме детските си години.

Настрадаин Ходжа, който окончателно се уверил в подозренията си, не отговорил нищо. Слугата се навел над него от другата му страна:

– Баща му, двамата му братя и чичо му загинаха. Сигурно си чул, пътнице?

Настрадаин Ходжа премълчал.

– Какво зверство от страна на емира! – лицемерно възкликнал

слугата.

Но Настрадаин Ходжа мълчал.

– Всички бухарски везири са глупци! – изведнъж рекъл слугата, разтреперан от нетърпение и алчност, защото за залавянето на волнодумци хазната отпускала големи награди.

Но Настрадаин Ходжа упорито мълчал.

– Самият наш пресветъл емир също е глупак! – рекъл слугата. – И не се знае още има ли на небето аллах или то изобщо не съществува.

Ала Настрадаин Ходжа мълчал, макар че на крайчеца на езика му отдавна висял ядовит отговор. Слугата, измамен в надеждите си, с проклятие шибнал коня с камшик и с два скока изчезнал зад завоя. Всичко утихнало. Само прахта, вдигната от копитата, се виела и златеела в неподвижния въздух, пронизан от полегати лъчи.

„Ето, намерих си все пак роднина – насмешливо си мислел Настрадаин Ходжа. – Старецът не ме излъга: в Бухара наистина са се навъдили повече шпиони, отколкото мухи, и трябва да бъде предпазлив, защото старата поговорка гласи, че провинилия се език го отсичат заедно с главата.“

И той дълго яздил така, като ту помръквал от мисълта за наполовина опразнената кесия, ту се усмихвал при спомена за битката между бирника и надменния богаташ.

ПЕТА ГЛАВА

Когато стигнал до противоположната част на града, той спрял, поверил магарето си на грижите на съдържателя на една чайхана, а сам, без да губи време, се упътил към механата.

Там било тясно, душно и задимено, вдигала се глъчка, жарко пламтели печките и пламъците им озарявали потните, голи до кръста готвачи. Те бързали, крещели, блъскали се и шамаросвали по вратовете чираците, които с обезумели очи сновели из цялата механа, увеличавайки блъсканицата и врявата. Къкрели огромни казани, покрити с танцуващи дървени капаци, вкусната пара се съгъствявала под тавана, дето с бърмчене се виели безчислени рояци мухи. Със сивкав дим кипял и яростно пръскал шарланът, светели стените на нажежените мангали и лойта, капейки от шишовете върху въглените, горяла със син задушлив пламък. Тук готвели пилаф, печали шиш-кебап, варели карантии, заничали банички, пълнени с лук, пипер, месо и овча лой, която, разтопена в пещта,

избивала през тестото и кипяла на ситни мехурчета. Настрадаин Ходжа с голяма мъка си намерил място, било толкова тясно, че хората, които притиснал с гърба и хълбоците си, изпъшкали. Но никой не се обидил и дума не издумал на Настрадаин Ходжа, пък и той не се обиждал. Открай време обичал жежката навалица в механите из чаршията, цялата тая нестройна гълчава, шеги, смях, викове, блъсканица, дружното сумтене, дъвчене и мляскане на стотици хора, които след деня, прекаран в тежък труд, нямало кога да подбират яденетата: несъкрушимите челюсти ще смелят всичко – и жили, и хрущяли, а ненаситният търбух ще поеме всичко, само да бъде много и евтино! Настрадаин Ходжа също го бивало в доброто хапване: той изял едно след друго три паници юфка, три паници пилаф и накрая – двайсетина банички, които дояждал вече насила, верен на правилото си – никога не оставяй нещо в паницата, щом вече е платено.

После поел към изхода и когато, с все сила поработил с лакти, най-сетне се измъкнал на въздух, бил целият мокър. Крайниците му били от-малели, като да излизал от баня, изпод ръцете на някой як теляк. С ленива крачка, натезал от яденето и жегата, как да е стигнал до чайханата и щом стигнал, поръчал си чай и блажено се изтегнал на кечетата. Клепачите му се затваряли, в главата му плували приятни мисли: „Сега имам много пари: добре ще е да ги пусна в обръщение и да открия някаква работилница – грънчарница или сарачница, нали познавам тези занаяти. Наистина стига съм се скитал. Мигар съм по-лош и по-глупав от другите, мигар не мога да имам добра, хубава жена, мигар не мога да имам син, когото бих носил на ръце? Кълна се в брадата на пророка, от това кресливо момче ще излезе истински хитрец, аз ще се постарая да му предам мъдростта си. Да, решено: Настрадаин Ходжа променя неспокойния си живот. Като начало трябва да купя грънчарница или сарачница...“

Заловил се да пресмята. Една добра работилница струвала най-малко триста танга, а той имал сто и петдесет. Спомнил си с проклетие за сипаничавия слуга: „Аллах да ослепи тоя разбойник, той ми отне тъкмо оная половина, която сега не ми стига за началото!“

И късметът отново побързал да му се притече на помощ. „Двайсет танга!“ – изведнъж рекъл някой и веднага след тия думи Настрадаин Ходжа чул чаткане на зарове, хвърлени върху бакърена табла.

На края на сондурмата, досами коневърза, дето било завързано маггарето, в плътен обръч седали хора, а съдържателят на чайханата стоял над тях и надзъртал над главите им.

„Играят! – досетил се, Настрадаин Ходжа, привдигнал се на лакът. – Трябва да погледна поне отдалеч. Аз, разбира се, няма да играя, не съм такъв глупак! Не защо един умен човек да не погледа глупците?“

Той станал и се приближил до играчите.

– Глупави хора! – пошепнал той на съдържателя на чайханата. – Те рискуват последното, което имат, с надежда да придобият повече. И мигар Мохамед не е забранил на мюсюлманите игрите на пари? Пазил ме бог от такава пагубна страст... Ала как му върви на тоя рижав играч: той печели четвърти път поред... Гледай, гледай, пети път спечели! О, безумце! Той е омаян от лъжовния призрак на богатството, а през това време сиромашията е изкопала трап на пътя му. Какво? Та той спечели за шести път! Никога не съм виждал някому да върви толкова. Гледай, залага пак! Наистина човешкото лекомислие няма граници, не може винаги да печели я! Ето така погиват хората, повярвали в измамното щастие! На тоя рижавия трябва да му се даде хубав урок. Ех, нека само да заложи за седми път, тогава аз ще заложа против него, макар да съм по душа враг на всякакви парични игри и ако бях на мястото на емира, отдавна да съм ги забранил.

Рижавият играч хвърлил заровете и спечелил за седми път.

Настрадаин Ходжа решително пристъпил напред, разбутал играчите и седнал в кръга.

– Искам да играя с тебе – рекъл той на щастливца, взел заровете и бързо, с опитно око ги проверил от всички страни.

– На колко? – попитал глухо рижавият. Ситна треска го тресяла целия: той бързал, искал да вземе колкото може повече от мимолетното си щастие.

Настрадаин Ходжа в отговор извадил кесията, отделил за всеки случай в джоба си двайсет и пет танга, останалото изсипал. Среброто звъннало и запяло по бакърената табла. Играчите посрещнали залога с леко развълнуван шум: започвала се голяма игра.

Рижавият взел заровете и дълго ги разклащал, без да се реши да ги хвърли. Всички затаили дъх, дори магарето протегнало муцуна и наострило уши. Чувало се само тракането на заровете в шепата на рижавия играч – нищо друго. И от това сухо тракане премала се разливала в корема и краката на Настрадаин Ходжа. А рижавият продължавал да разклаща заровете, като придържал ръкава на халата си, и все не можел да се реши.

Най-сетне хвърлил. Играчите се навели напред и тоз-час се отдръпнали, като въздъхнали всички отведнъж, с едни гърди. Рижавият

пробледнял и простенал през стиснати зъби.

Заровете показвали три – сигурна загуба, защото две се пада толкова рядко, колкото и дванайсет, а всичко друго било в полза на Настрадин Ходжа.

Като раздрусал в шепата си заровете, той мислено благодарял на съдбата, която тоя ден била толкова благосклонна към него. Ала забравил, че съдбата е своенравна и непостоянна и може лесно да ти измени, ако много ѝ додяваш. Тя решила да даде урок на самоуверения Настрадин Ходжа и за свое оръдие избрала магарето, по-точно опашката му, украсена на края с бодли и репей. Обърнато със задницата си към играчите, магарето замахнало с опашка, закачило стопанина си по ръката, заровете изскочили и в същия миг рижавият играч с кратък, сподавен стон рухнал върху таблата и захлупил парите.

Настрадин Ходжа бил хвърлил две.

Той дълго седял вкаменен и беззвучно мърдал устни – всичко се люлеело и плувало пред вторачения му поглед и странен звън пълнел ушите му.

Изведнъж скочил, грабнал тоягата и почнал да налага магарето, като тичал подире му около коневърза.

– Проклето магаре, о, сине на греха, о, смрадлива твар и позор за всичко живо на земята! – викал Настрадин Ходжа. – Не стига, че играеш на зарове с парите на господаря си, ами отгоре на това и губиш! Дано подлата ти кожа окапе, дано всемогъщият аллах ти прати яма на пътя, та да си счупиш краката: кога най-сетне ще издъхнеш, та да се отърва от съзерцанието на мръсната ти муцуна?!

Магарето ревяло, играчите се смеели и най-високо от всички рижавият, който окончателно бил повярвал в късмета си.

– Да играем още – рекъл той, когато Настрадин Ходжа, уморен и запъхтян, хвърлил тоягата настрана. – Да играем още: на тебе ти останаха двама и пет танга.

При тия думи той издал напред левия си крак и леко го размърдал в знак на пренебрежение към Настрадин Ходжа.

– Добре, да играем! – отговорил Настрадин Ходжа, като решил, че сега му е все едно: където са изгубени сто и двама танга, няма смисъл да се жалят последните двама и пет.

Той хвърлил небрежно, без да гледа – и спечелил.

– На, всичко! – предложил рижавият, като хвърлил на таблата изгубените пари.

И Настрадин Ходжа спечелил пак. Ала рижавият не искал да

повярва, че късметът му е обърнал гръб.

– На всичко!

Той казвал така седем пъти поред и всичките седем пъти губил. Таблата била пълна с пари. Играчите замрели, само блясъкът в очите им свидетелствувал за вътрешния огън, който ги изгарял.

– Ти не можеш да печелиш толкова пъти поред, ако самият шейтан не ти помага! – извикал рижавият. – Все някога трябва да изгубиш! Тук на таблата има хиляда и шестстотин танга твои пари. Съгласен ли си да хвърлиш още веднъж на всички? Ето парите, които съм приготвил, за да купя утре на пазара стока за бакалницата си – залагам всичките тия пари!

Той извадил една мъничка кесия, натъпкана със злато.

– Сложи на таблата златото си! – извикал разгорещен Настрадаин Ходжа.

В тази чайхана за пръв път се играело толкова на едро. Съдържателят забравил своите отдавна кипнали кумгани, играчите дишали тежко и пресекливо. Пръв хвърлил заровете рижавият и веднага замижал – страхувал се да погледне.

– Единайсет! – извикали всички в хор. Настрадаин Ходжа разбрал, че е загубен: можели да го спасят само дванайсетте.

– Единайсет! Единайсет! – обезумял от радост, повтарял рижавият играч. – Виждаш ли, аз имам единайсет! Ти изгуби! Ти изгуби!

Вътрешно изстинал, Настрадаин Ходжа взел заровете и вече се канел да ги хвърли, но изведнъж се спрял.

– Я се обърни със задника! – рекъл той на магарето. – Ти съумя да изгубиш срещу три, съумей сега да спечелиш срещу единайсет, иначе веднага ще те откарам да ти одерат кожата!

Хванал е лява ръка шашката на магарето и се ударил с нея по дясната, в която стискал заровете.

Всеобщ вик разтърсил чайханата, а самият съдържател се хванал за сърцето и в изнемога се отпуснал на пода.

Заровете показвали дванайсет.

Очите на рижавия изскочили от орбитите си, изцъклили се на бледото му лице. Той бавно станал и като викал: „О, тежко ми, тежко ми!“, олюлявайки се, излязъл от чайханата.

И разправят, че никой повече не го видял в града: избягал в пустинята и там, страшен, обрасъл целият в косми, скитал из пясъците и трънаците, като викал непрестанно: „О, тежко ми, тежко ми!“ – докато найсетне не го изяли чакалите. И никой не съжалил за него, защото бил

човек жесток и несправедлив и причинил много злини, като обирал на игра доверчивите ахмаци.

А Настрадаин Ходжа сложил в дисагите спечеленото богатство, прегърнал магарето, разцелувал го силно по топлия нос и го почерпил с вкусни пресни питки, на което магарето доста се зачудило, защото само преди пет минута било получило от стопанина си съвсем друго.

ШЕСТА ГЛАВА

Понеже помнел мъдрото правило, че е по-добре да стоиш надалеч от хора, които знаят къде са парите ти, Настрадаин Ходжа не останал в чайханата и поел към пазара... Сегиз-тогиз се обръщал да види дали не го следят, защото не забелязал върху лицата на играчите, па и на самия съдържател печата на добродетелта.

Било му радостно да язди: Сега можел да купа каквато си искал: работилница, две работилници, три работилници. Така и решил да направи. „Ще купя четири работилници: една грънчарница, една сарачница, една шивачница и една обушарница, и ще поставя във всяка по двама майстори, а аз само ще получавам парите. След две години ще забогатея, ще купя къща с шадравани в градината, ще накача навсякъде златни кафези с пойни птички, ще имам две или дори три жени и по трима сина от всяка...“

Потопил се до над главата в сладостната река на мечтите. През това време магарето, което не усещало юздите, се възползувало от дълбоката размисъл на стопанина си и като срещнало по пътя си мостче, не тръгнало по него, както всички други магарета, а свърнало встрани и като се засилило, скочило право през рова. „И когато децата ми пораснат, ще ги събера и ще кажа... – мислел си в това време Настрадаин Ходжа. – Но защо летя във въздуха? Мигар аллах е решил да ме превърне в ангел и ми е принадил крила?“

В същия миг искрите, посипали се от очите му, убедили Настрадаин Ходжа, че няма крила. Изхвъркнал от седлото, той се бухнал на пътя, пет-шест аршина пред магарето си.

Когато с пшкране и охкане станал, целият пращен, магарето му, запазило на лицето си най-невинен израз и мърдайки ласкаво уши, се приближило до него, като че го канело отново да заеме мястото си на седлото.

– О, ти, което си ми пратено като наказание за греховете ми и за

греховете на баща ми, дядо ми и пралядо ми, защото, кълна се в правотата на исляма, несправедливо би било толкова тежко да се наказва човек само за собствените му грехове!... – подзел Настрадаин Ходжа с треперещ от негодувание глас. – О, ти, презрян мелез от паяк и хиена! О, ти, който...

Но в тоя миг се запънал, защото забелязал някакви хора, насядали наблизко, в сянката на един порутен дувар.

Проклятията замрели на устните на Настрадаин Ходжа.

Той разбирал, че човек, попаднал пред очите на другите в смешно и непочтено положение, трябва сам да се смее над себе си по-високо от всички.

Настрадаин Ходжа смигнал на насядалите и се усмихнал широко, като показал всичките си зъби отведнъж.

– Ехе! – рекъл той високо и весело. – Ама че хубаво полетях! Кажете колко пъти се преметнах, че аз не успях да преброя. Ах ти, палавнико! – продължил той, като добродушно тупал с длан магарето, а в същото време ръцете го сърбели да го нашиба хубавичко с камшика. – Ах ти, палавнико! Той си ми е такъв: само малко да се зазяпаш, и непременно ще ти изиграе някой номер!

Настрадаин Ходжа се запревивал от весел смях, но с учудване забелязал, че никой не му приглася. Всички продължавали да седят с наведени глави И потъмнели лица, а жените, които държали на ръце дечица, тихо плачели.

„Тук нещо не е в ред“ – рекъл си Настрадаин Ходжа и се приближил още.

– Слушай, почтени старче – обърнал се той към един белобрад старец с изпито лице, – разкажи ми какво се е случило с вас. Защо не виждам усмивки, не чувам смях, защо плачат жените? Защо седите тук на пътя, в прахта и жегата, не е ли по-добре да си седите дома на хладовина?

– Добре му е да си седи дома на оня, който има дом – скръбно отговорил старецът. – Ах, минавачо, не питай – нещастieto ни е голямо и ти все едно не можеш да ни помогнеш. Ето аз – стар, немощен човек – моля сега бога да ми прати по-скоро смърт.

– Защо говориш така! – с укор рекъл Настрадаин Ходжа. – Човек никога не бива да мисли за това. Разкажи ми мъката си и нека не те смушава това, че съм беден наглед. Може би ще съумея да ти помогна.

– Разказът ми ще бъде кратък. Само преди час по нашата улица мина лихварят Джафар, придружен от двама емирски заптии. Аз съм

длъжник на Джафар и утре заран изтича срокът на моя дълг. И ето, аз съм изгонен от дома си, в който съм преживял целия си живот, и нямам вече семейство, и нямам кът, дете бих могъл да подслоня глава... А цялото ми имущество: къща, градина, добитък и лозя – утре ще бъде продадено от Джафар.

Сълзи бликнали от очите на стареца, гласът му треперел.

– А много ли му дължиш? – попитал Настрадаин Ходжа.

– Твърде много, минувачо. Дължа му двеста и петдесет танга.

– Двеста и петдесет танга! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – И човек си желае смъртта заради някакви си двеста и петдесет танга! Хайде, хайде, стой мирно – измърморил той на магарето, отвързвайки дисагите. – Ето ти, почтени старче, двеста и петдесет танга, върни ги на тоя лихвар, изгони го с ритници от лома си и доживей дните си в спокойствие и благоденствие...

Щом чули звъна на среброто, всички трепнали, а старецът не можал да промълви нито дума и само с очите си, в които блестели сълзи, благодарил на Настрадаин Ходжа.

– На, виждаш ли, а ти даже не искаше да ми разкажеш за нещастие-то си – рекъл Настрадаин Ходжа, като отброявал последната монета и си мислел: „Нищо, вместо осем майстори ще наема само седем, стига ми и това!“

Изведнъж жената, която седяла до стареца, се хвърлила в краката на Настрадаин Ходжа, със силен плач протегнала към него детето си.

– Виж! – през риданията издумала тя. – То е болно, устните му са спечени и лицето му пламти. И то ще умре сега, клетото ми момченце, нейде на пътя, защото ме изгониха от дома ми.

Настрадаин Ходжа погледнал измършавялото бледо лице на детето, прозрачните му ръчички, после обгърнал с поглед лицата на седналите. И когато се вгледал в тези лица, издълбани от бръчки, посърнали от страдания, и видял очите им, помръкнали от безкрайни сълзи, сякаш нажежен нож се забил в сърцето му, мигновен гърч свил гърлото му, жарка вълна от кръв заляла лицето му. Той се извърнал.

– Аз съм вдовица – продължила жената. – Мъжът ми умря преди половин година, той дължеше на лихваря двеста танга и дългът, според закона, се прехвърли върху мен.

– Момчето наистина е болно – рекъл Настрадаин Ходжа. – И не бива никак да го държиш на слънце, защото слънчевите лъчи съгъстват кръвта в жилите, както учи Авицена; това, разбира се, не е полезно за момчето. Ето ти двеста танга, върни се по-скоро дома, сложи му мокра кърпа

на челото; ето ти още петдесет танга, за да повикаш лекар и да купиш илач.

А на себе си рекъл: „Мога спокойно да мина и с шестима майстори.“

Но в краката му се строполил брадат каменар, огромен на ръст – неговото семейство трябвало утре да бъде продадено в робство за дълг от четиристотин танга към лихваря Джафар... „Петима майстори наистина са възмалко“ – помислил си Настрадаин Ходжа, като развързвал дисагите. Ала преди да ги завърже, други две жени паднали на колене пред него и разказите им били толкова жаловити, че Настрадаин Ходжа, без да се колебае, им дал достатъчно пари, за да се разплатят с лихваря. Като видял, че останалите пари едва-едва ще стигнат за издръжката на трима майстори, решил, че в такъв случай не си струва да се обвързва с работилници и с щедра ръка се заел да раздава пари на останалите длъжници на лихваря Джафар.

В дисагите му останали не повече от петстотин танга. И тогава Настрадаин Ходжа забелязал още един човек, който стоял встрани от другите и не бил се обърнал към него за помощ, макар че на лицето му била изписана мъка.

– Хей ти, слушай! – повикал го Настрадаин Ходжа. – Защо стоиш тук? Нямах ли дълг към лихваря?

– Имам дълг – глухо рекъл човекът; – Утре сам ще ида във вериги на пазара за роби.

– А защо мълча досега?

– О, щедри, благотелни пътниче, аз не знам кой си. Дали свети Богаеддин, излязъл от гробницата си, за да помогне на сиромасите, или самият Харун-ал-Рашид? Не се обърнах към тебе само защото ти и без мене много се охарчи, а аз дължа повече от всички – петстотин танга – и се боях, че ако ми ги дадеш, няма да стигнат за старците и жените.

– Ти си справедлив, благороден и съвестен – рекъл покъртеният Настрадаин Ходжа. – Но и аз съм справедлив, благороден и съвестен и кълна ти се, ти утре няма да отидеш във вериги на пазара за роби. Дръж пеша!

Той изсипал от дисагите си всички пари, до последната танга. Тогава човекът, придържайки с лява ръка пеша на халата си, с дясната прегърнал Настрадаин Ходжа и облян в сълзи, се облегал на гърдите му.

Настрадаин Ходжа обгърнал с поглед всички спасени хора, видял усмивки, руменина по лицата, блясък в очите.

– Ама ти наистина здравата полетя от магарето си – изведнъж

рекъл брадатият каменар, закискал се и всички едновременно се закискали – мъжете с груби гласове, а жените е тънки, децата също грейнали в усмивки, запротягали ръчици към Настрадаин Ходжа, а самият той се смеел най-високо от всички.

– О! – говорел той, превивайки се от смях. – Вие още не знаете какво магаре е то! То е такова проклето магаре!

– Не! – пресякла го жената с болното дете в ръце. – Не говори така за магарето си! То е най-умното, най-благородното, най-скъпоценното магаре в света, равно на него никога още не е имало, няма и да има. Съгласна съм цял живот да се грижа за него, да го храня с отбрано зърно, да не го обременявам никога с работа, да го чистя с чесало, да му разчесвам опашката с гребен. Защото ако това несравнимо и подобно на цъфнала роза магаре, изпълнено само с добродетели, не беше прескочило рова и не беше те хвърлило от седлото, о, пътниче, който се яви при нас като слънце в мъглата, ти щеше да минеш покрай нас, без да ни забележиш, а ние нямаше да се осмелим да те спрем!

– Права си – дълбокомислено забелязал старецът. – Ние много сме задължени за спасението си на това магаре, което наистина краси света и блести като елмаз сред всички други магарета.

Всички захванали високо да хвалят магарето и в превара му пъхали в устата питки, печена царевица, сушени кайсии и праскови. Като се бранело с опашка от досадните мухи, магарето приемало невъзмутимо и важно почерпките, ала все пак замигало, щом видяло камшика, който Настрадаин Ходжа му показвал скришом.

Но времето си вървяло, сенките се удължавали, червенокраки щъркели, тракайки и пляскайки с криле, се спущали към гнездата си, откъдето насреща им се протягали алчно разтворените клюнове на щъркелчетата.

Настрадаин Ходжа започнал да се сбогува.

Всички се кланяли и му благодарели:

– Сполай ти. Ти разбра нашата мъка.

– Как да не я разбера – отговорил той, – след като аз самият токущо изгубих четири работилници, дето ми работеха осем най-изкусни майстори, дом и градина, в която бликаха шадравани и по дърветата висяха златни кафези с пойни птици. Как да не я разбера!

Старецът изфъфлил с беззъбата си уста:

– Нямам с какво да ти се отблагодаря, пътниче. Ето единственото, което взех, когато напусках дома си. Това е коранът, свещената книга; вземи я и нека тя ти бъде пътеводна звезда в житейското море...

Настрадаин Ходжа не изпитвал към свещените книги никаква почит, но понеже не искал да обиди стареца, взел корана, сложил го в дисагите и се метнал на седлото.

– Името ти! Името ти! – викнали всички в хор. – Кажи ни името си, за да знаем на кого да благодарим в молитвите си.

– За какво ви е да знаете името ми? Истинската добродетел не се нуждае от слава, а що се отнася до молитвите, аллах има много ангели, които му съобщават за благочестивите постъпки на хората... Ако ангелите са лениви и нехайни и спят нейде върху меките облаци, вместо да водят сметка за всички благочестиви й всички богохулни дела на земята, вашите молитви все едно няма да помогнат, защото аллах би бил просто глупав, ако вярваше на хорските думи, без да иска потвърждение от доверени лица.

Изведнъж една от жените тихо ахнала, след нея – втора, после старецът трепнал, вперил очи в Настрадаин Ходжа. Ала Настрадаин Ходжа бързал и не забелязал нищо.

– Сбогом. Да пребъде мир и благоденствие над вас.

Сподирян от благословии, той се скрил зад завоя на пътя.

Останалите зад гърба му хора мълчели, в очите на всички светела една мисъл.

Мълчанието нарушил старецът. Той рекъл развълнувано и тържествено:

– Само един човек в целия свят може да извърши такава постъпка и само един човек в света умее да разговаря така, и само един човек в света носи такава души, чиято светлина и топлина сгриват всички нещастни и онеправдани, и този човек е той, нашият...

Млъкни – бързо го пресякъл друг. – Или си забравил, че дуварите имат очи, камъните уши и много стотици кучета биха се спуснали по дирите му?

– Прав си – добавил трети. – Ние трябва да мълчим, защото той сега ходи по въже и е достатъчен и най-малък тласък, за да го погуби.

– Нека по-добре ми изтръгнат езика, отколкото да произнесе нейде името му на глас! – рекла жената с болното дете на ръце.

– Аз ще мълча – възкликнала втората жена, – защото съм съгласна по-скоро сама да умра, отколкото неволно да го пратя на въжето!

Така рекли всички освен огромния брадат каменар, който не се отличавал с острота на ума и вслушан в разговорите, все не можел да разбере защо кучетата трябва да тичат по дирите на този пътник, щом не е месар или продавач на карангии; ако пък този пътник е въжеиграч, защо

е забранено името му да се произнася на глас и защо жената е съгласна по-скоро да умре, отколкото да го изпрати до възето, което е толкова необходимо в занаята му? Тук каменарят съвсем се объркал, изсумтял силно и решил да не мисли повече, защото се страхувал, че ще се побърка.

През това време Настрадаин Ходжа отишъл далече, а пред очите му все още стоели изнурените лица на сиромасите; той си спомнял болното дете, трескавата руменина на бузите му и спечените от огъня устни; спомнял си белите коси на стареца, изхвърлен от родния си дом, и ярост се надигнала от дъното на сърцето му.

Не можел повече да остане на седлото, скочил и тръгнал редом с магарето, като отритвал попадналите под краката му камъни.

– Ах, почакай, лихварю, почакай! – шепнел той и зловещ огън се разгарял в черните му очи. – Ние ще (се срещнем и твоята участ ще бъде горчива! И ти, емире! – нареждал той. – Трепери и бледней, емире, защото аз, Настрадаин Ходжа, съм в Бухара! О, презрени пиявици, които смучете кръв от моя злочест народ, о, алчни хиени и смрадливи чакали, няма да блаженствувате вечно и няма вечно да се мъчи народът! А колкото до тебе, лихварю Джафар, нека името ми се покрие во веки веков с позор, ако не се разплатя с тебе за цялата мъка, която причиняваш на сиромасите!

СЕДМА ГЛАВА

Дори за Настрадаин Ходжа, който бил видял в живота си много неща, този ден – първият ден от пребиваването му в родината – бил твърде неспокоен и богат на приключения. Настрадаин Ходжа се уморил и искал да се скрие нейде на тихо място, за да си почине.

– Не! – въздъхнал той, като видял отдалече множество хора, струпани около едно езеро. – Види се, днес не ми е писано да си почина! Ето, пак нещо се е случило!

Езерото се намирало настрана от Големия път и Настрадаин Ходжа можел да мине покрай него, но не бил такъв човек, че да изпусне случай да се намеси в някой спор, скандал или бой:

Магарето, което през дългите години било изучило, до съвършенство характера на господаря си, без да чака заповеди, завילו към езерото.

– Какво се е случило? Кого са убили? Кого са обрали? – развикал се Настрадаин Ходжа, като насочил магарето си право към центъра на

навалицата. – Я се разстъпете! Дайте път! Дайте път!

Когато се промъкнал през тълпата и се приближил до самия бряг на голямото, покрито със зеленикава плесен езеро, той видял нещо необикновено. На три крачки от брега се давел човек. Той ту изплувал, ту потъвал, като изпускал от дъното големи мехури.

На брега се суетели много хора; те посягали към давящия се, мъчели се да го хванат за халата, но за някакъв си половин аршин ръцете им не достигали до него.

– Дай ръка! Дай! Дай! – викали те.

Давещият се сякаш не чувал. Той не им подавал ръка и продължавал равномерно да потъва и отново да изплува. В съответствие с неговите спускания към дъното и изкачвания нагоре по езерото се разливали лениви вълни и с тих плясък облизвали брега.

– Странно! – рекъл Настрадаин Ходжа, като наблюдавал това. – Много странно! Каква може да бъде причината? Защо той не подава ръка? Може би е изкусен водолаз и се гмурка на облог, но защо тогава е с халат?

Настрадаин Ходжа се замислил. Докато мислел, давящият се успял да изплува още четири-пет пъти, като всеки път оставал на дъното все по-дълго.

– Много странно! – повторил Настрадаин Ходжа, като слизал от маргарето. Почакай тук – обърнал се той към добичето, – аз ще отида да видя по-отблизо.

През това време давящият се потънал дълбоко и не се показал толкова дълго, че някои от брега почнали вече да шепнат заупокойни молитви. Но изведнъж се показал пак. „Дай ръка! Дай! Дай!“ – завикали хората, като простирали ръце към него, но той ги погледнал със забележни очи и без да протегне ръка, пак се спуснал безмълвно и плавно към дъното.

– Ах вие, недосетливи чудаци! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Не схващате ли по скъпия халат и по копринената чалма, че този човек е молла или богат велможа? И мигар досега не сте изучили характера на моллите и велможите, та не знаете по какъв начин трябва да ги измъквате от водата?

– Измъквай го по-скоро, щом знаеш! – развикали се хората. – Спаси го, той се показва. Измъкни го!

– Почакайте – отговорил Настрадаин Ходжа. – Не съм свършил още речта си. Къде, питам ви, сте срещали молла или велможа, който някога някому да е давал нещо? Запомнете го, о, невежи: моллите и велможите

никога не дават нищо, те само вземат. И затова трябва да ги спасявате от водата според характера им. Ето вижте!

– Но ти вече закъсня! – крещели от тълпата. – Той няма вече да изплува!

– Мислите ли, че водните духове така лесно ще приемат при себе си моллата или велможата? Грешите. Водните духове ще се помъчат с всички сили да се избавят от него.

Настрадаин Ходжа приклеknал и търпеливо зачакал, като следял мехурите, които се изкачвали от дъното ѝ плували към брега, гонени от лек ветрец.

Най-сетне нещо тъмно взело да се издига от дълбочината. Удавникът се показал на повърхността – за последен път, ако не бил Настрадаин Ходжа.

– На! – викнал Настрадаин Ходжа, като му мушнал ръката си. – На!

Давещият се конвулсивно се вкопчил в протегнатата ръка. Настрадаин Ходжа се намръщил от болка.

И после на брега дълго не можали да разтворят пръстите на спасения.

Той лежал няколко минути неподвижно, обвит с водорасли и полепнала по него зловонна тиня, която скривала чертите на лицето му. После от устата, от носа, от ушите му потекла вода.

– Чантата! Къде ми е чантата? – простенал той и не се успокоил, докато не напипал на хълбока си чантата. Тогава отърсил от себе си водораслите и с пеша на халата избърсал тинята от лицето си. И Настрадаин Ходжа се стъписал; толкова грозно било това лице с плосък пречупен нос и извърнати ноздри, с перде на дясното око. Напанагон бил и гърбав.

– Кой е моят спасител? – попитал той със скърцащ глас, като оглеждал стълпените хора с единственото си око.

– Ето го! – заглъчали всички, като изтиквали напред Настрадаин Ходжа.

– Ела насам, аз ще те възнаградя. – Спасеният бръкнал в чантата си, дето още клъмбуцала вода, и извадил шепа мокро сребро. – Впрочем в това, че си ме измъкнал, няма нищо особено и чудно, аз и сам май щях да изплувам – продължил той със свадлив тон.

Докато говорел, шепата му – от слабост ли, а може би и по друга причина – постепенно се разтваряла и парите с тих звън течали през пръстите му обратно в чантата. Най-сетне в ръката му останала само една монета – половин танга; той с въздишка подал монетата на

Настрадин Ходжа:

- Ето ти пари. Иди на пазара да си купиш паница пилаф.
 - Тук няма за паница пилаф – рекъл Настрадин Ходжа.
 - Нищо, нищо! Ти вземи пилаф без месо.
 - Сега ясно ли ви е – обърнал се Настрадин Ходжа към останалите,
- че аз го спасих точно според характера му.

И тръгнал към магарето си.

По пътя му го спрял един човек – висок, мършав, жилив, мрачен и неприветлив наглед, с ръце, черни от въглища и сажиди, с ковашки клеши в пояса.

– Какво искаш, ковачо? – попитал Настрадин Ходжа.

– Знаеш ли ти – отговорил ковачът, като с яден поглед измерил от глава до пети Настрадин Ходжа, – знаеш ли ти кого спаси в последната минута, след която никой вече нямаше да го спаси? И знаеш ли ти колко сълзи ще се пролят сега поради твоята постъпка и колко хора ще загубят къщите, нивите и лозята си и ще отидат на пазара за роби, а после – оковани във вериги – ще поемат Големия Тивански път?

Настрадин Ходжа вперил в него учуден поглед:

– Не те разбирам, ковачо! Мигар е достойно човек и мюсюлманин да подмине давец се човек, без да му подаде ръка за помощ?

– Ами ти какво смяташ, че трябва да спасяваме от гибел всички отровни змии, всички хиени и всяка ехидна ли? – възкликнал ковачът и изведнъж, като се сетил нещо, добавил: – Ама ти тукашен ли си?

– Не! Ида отдалече.

– Значи не знаеш, че човекът, когото спаси, е злодей и кръвопиец и всеки трети човек в Бухара се вайка и плаче заради него!

Страшна догадка се мярнала в главата на Настрадин Ходжа.

– Ковачо! – потреперил гласът му, той се боял да повярва в догадката си. – Каж ми името на тоя човек!

– Ти спаси лихваря Джафар, проклет да е дано и в тоя, и в бъдещия живот, гнойни язви Да покрийт цялото му потомство до четиринайсетото коляно! – отговорил ковачът.

– Как! – извикал Настрадин Ходжа. – Какво говориш, ковачо! О, тежко ми, о, какъв позор! Мигар аз със собствените си ръце измъкнах от водата тази змия! Истина е, няма изкупление за такъв грях! О, горко ми, о, позор и нещастие!

Неговото разкаяние трогнало ковача и той поомекнал:

– Успокой се, пътниче, сега вече нищо не може да се направи. Как пък се случи да минеш тъкмо в тая минута край езерото. Защо ли твоего

магаре не се заинати някъде, та да се забавиш! През това време лихварят щеше да успее да се удави.

– Магарето ли! – казал Настрадаин Ходжа. – Ако се случи да ме забави по път, то е само за да ми очисти дисагите от парите: тежали му, видиш ли го ти. А виж, ако е за да се опозоря със спасението на някой лихвар, няма съмнение: това магаре ще ме докара точно навреме!

– Да! – казал ковачът. – Но стореното не можеш върна. Няма да хвърляме сега лихваря обратно в езерото я!

Настрадаин Ходжа се сепнал.

– Извърших нещо лошо, но пак аз ще поправам стореното. Слушай, ковачо! Кълна се, че ще удавя лихваря Джафар. Кълна се в брадата на баща ми, че ще го удавя в същото това езеро! Запомни клетвата ми, ковачо! Не се е случвало да хвърлям думите си на вятъра. Лихварят ще бъде удавен! И когато чуеш за това на пазара, знай, че аз съм изкупил вината си пред жителите на Благородна Бухара!

ОСМА ГЛАВА

Когато Настрадаин Ходжа стигнал до пазара, над града вече се спускал здрач.

В чайханите пламвали ярки огньове и скоро целият площад лумнал в светлини. На другия ден щяло да има голям пазар – и един след друг меко пристъпвали кервани от камили, изгубвали се в мрака, а въздухът все още бил изпълнен с ритмичния, меден и печален звън на хлопките; и щом в далечината затихнали хлопките на един керван, сменял ги стонът на хлопките от друг, навлизащ в мегдана, и това нямало край, сякаш самият мрак над мегдана тихо звънтял, потрепервал, изпълнен със звуци, донесени тук от всички краища на света. Тук, невидими, стенели хлопки – индийски и афганистански, арабски, ирански и египетски; Настрадаин Ходжа слушал ли, слушал и бил готов да слуша безкрайно. Наблизо, в чайханата, проехтяло, задрънчало дайре, отвърнали му струните на дутара. И невидим певец високо – чак до звездите – издигнал през отворените двери звънлив напрегнат глас: той пеел за изгората си, оплаквал се от нея.

Под звуците на тази песен Настрадаин Ходжа тръгнал да си Търси място за нощувка.

– Ние с магарето имаме половин танга – рекъл той на съдържателя на чайханата.

– За половин танга можеш да пренощуваш на кече – отвърнал съдържателят. – Одеяло няма да получиш.

– А къде да завържа магарето?

– И таз добра, да не седна сега да се грижа за магарето ти?

До чайханата нямало коневръз. Настрадаин Ходжа забелязал някак-ва желязна скоба, която стърчала от сондурмата. За тази скоба той завързал магарето, без да си направи труда да погледне към какво е прикрепена скобата, после влязъл в чайханата и си легнал: бил много уморен.

През дрямка той изведнъж чул името си. Поотворил очи.

Наблизо, събрани в кръг, седали и пиели чай някакви хора, присигнали на пазар – камилар, овчар и двама занаятчи. Единият полугласно разказвал:

– И друга история разправят за нашия Настрадаин Ходжа: веднъж в Багдад той вървял из пазара и ненадейно чул шум и викове, които долетали откъм механата. Нашият Настрадаин Ходжа, както ви е известно, е човек любопитен – той надникнал в механата. Гледа, дебелият, с червена муцуна механджията раздрусва за яката някакъв бедняк и иска от него пари, а беднякът не иска да плати.

„Какъв е тоя шум? – пита нашият Настрадаин Ходжа. – Какво имате да делите?“

„Ето този скитник – развикал се в отговор механджията, – този презрян голтак и мошеник влезе ей-сега в механата ми, да му изсъхнат всички вътрешности, извади от пазвата си една питка и дълго я държа над мангала, докато питката не се просмука цяла с миризмата на шиш-кебапа и не стана от това два пъти по-вкусна. После този просяк изяде питката, а сега не иска да ми плати, дано му изпаднат всичките зъби и да му окапе кожата!“

„Истина ли е?“ – строго попитал нашият Настрадаин Ходжа бедняка, който от страх не могъл да издума дума и само кимнал в отговор.

„Не е хубаво – рекъл Настрадаин Ходжа. – Никак не е хубаво да използваш безплатно чуждия имот.“

„Чуваш ли, голтако, какво ти казва този почтен и достоен човек!“ – зарадвал се механджията.

„Имаш ли пари?“ – обърнал се Настрадаин Ходжа към бедняка. Беднякът мълчаливо извадил от джоба последните си медни пари. Механджията вече протегнал мазната си лапа да ги вземе.

– „Почакай, о, почтени! – спрял го Настрадаин Ходжа. – Я дай първо насам ухото си.“

И той дълго дрънкал стиснатите в шепа пари досами ухото на механджията. А после, като върнал парите на бедняка, рекъл:

„Върви си с мир, бедни човече!“

„Как! – развикал се механджията. – Но аз не съм получил парите.“

„Той ти запласти напълно и вие сте си уредили сметката – отвърнал нашият Настрадин Ходжа. – Той е опитал как мирише твоят шишкебап, а ти чу как звънят парите му.“

Всички в механата изпопадали от смях. Един набързо предупредил:

– По-тихо. Инак веднага ще се досетят, че говорим за Настрадин Ходжа.

„Откъде ли знаят? – усмихнал се скришом Настрадин Ходжа. – Вярно, това стана не в Багдад, а в Стамбул, но все едно – откъде ли знаят?“

Все тъй полугласно подхванал разказа си вторият – в облекло на овчар и с цветна чалма, която показвала, че е жител на Бадахшан:

– Ето какво разказват още. Веднъж Настрадин Ходжа минавал покрай бостана на един молла. Моллата тъкмо събирал в чувал тикви и от лакомия напълнил чувала така, че не могъл дори да го вдигне, камо ли да го носи. Та стоял той и мислел: „Как да отнеса чувала в къщи?“ Видял минавача и се зарадвал:

„Слушай, синко. Не се ли наемаш да занесеш до дома този чувал?“

Настрадин Ходжа тъкмо нямал пари.

„А колко ще ми платиш?“ – попитал той моллата.

„О, сине! Защо ти са нари? Докато носиш тиквите, ще ти обадя пътем три дълбоки мъдрости и те ще те направят щастлив за цял живот.“

„Интересно какви ли мъдрости обещава да ми открие моллата?“ – помислил си нашият Настрадин Ходжа.

Обзелo го любопитство. Метнал на гърба си чувала и го понесъл. А пътят възлизал стръмно нагоре и вървял над една урва. Когато Настрадин Ходжа спрял да си почине, моллата рекъл с тайнствен и важен вид:

„Слушай първата мъдрост, по-голяма не е имало никога в света от времето на Адама и ако разбереш цялата ѝ дълбочина, ти все едно ще познаеш тайния смисъл на буквите. – Алиф, Дам, Ра, – с които Мохамед, нашият пророк и учител, открива втората сура на корана. Слушай внимателно: ако някой ти каже, че е по-лесно да ходиш пеша, отколкото да яздиш, не вярвай на този човек. Запомни думите ми и мисли над тях непрестанно, ден и нощ, и тогава ще разбереш заключената в тях мъдрост. Но тази мъдрост не е нищо в сравнение с втората мъдрост, която ще ти обадя ей при онова дърво. Виждаш ли го там, напред?“

„Добре!“ – помислил си Настрадаин Ходжа. – „Почакай, молла!“
Като се обливал в пот, той домъкнал чувала до дървото.

Моллата вдигнал пръст:

„Отвори си ушите и слушай, защото втората мъдрост заключава в себе си целия коран и половина от шариата, и още една четвърт от книгата на Тарикат. И оня, който разбере тая мъдрост, никога няма да се отклони от пътя на добродетелта и никога няма да се препъне по пътя към истината. Постарай се, о, сине мой, да разбереш тази мъдрост и радвай се, че си я получил безплатно. Втората мъдрост гласи: Ако някой ти каже, че сиромашът живее по-леко от богатия, не вярвай на този човек. Но дори и тази втора мъдрост не е нищо в сравнение с третата, чието сияние може да се сравни само с ослепителния блясък на слънцето и чиято дълбочина може да се сравни само с дълбочината на океана. Третата мъдрост ще ти обадя пред портата на моя дом. Да вървим по-скоро, защото аз вече си отпочинах.“

„Почакай, молла! – отговорил нашият Настрадаин Ходжа. – Аз предварително знам третата ти мъдрост. Ти искаш да ми кажеш пред портата на своя дом, че умният човек винаги може да накара глупака да му мъкне безплатно чувала с тикви.“

Поразен, моллата се отдръпнал. Настрадаин Ходжа бил отгатнал думата по дума третата му мъдрост.

„Но слушай сега, молла, моята единствена мъдрост, която стои над всички твои – продължил Настрадаин Ходжа. – И моята мъдрост, кълна се в Мохамеда, е толкова ослепителна и толкова дълбока, че съдържа в себе си целия ислям с корана, шариата, книгата на Тарикат и всички други книги, и цялата будистка вяра, и цялата юдейска вяра, и всички християнски заблуди. Не, никога не е имало и няма да има занаятчийска мъдрост, по-достоверна от тая, която ще ти съобщи ей-сега, о, молла! Но пригответи се да не те поразят твърде много тая премъдрост, защото от нея лесно можеш да загубиш разсъдък си – толкова поразителна, ослепителна и необятна е тя. Затова пригответи разсъдък си, молла, и слушай: Ако някой ти каже, че тия тикви не са се разпукнали – плони в лицето на тоя човек, наречи го лъжец и го натири от къщи.“

При тези думи Настрадаин Ходжа вдигнал чувала и го хвърлил надолу от стръмната урва.

Тиквите се сипели от чувала, подскачали и се разпуквали звучно, като се блъсвали в камъните.

„О, тежко ми! О, голяма загуба и разорение!“ – развикал се моллата.

И почнал да крещи, да нарежда, да дращи лицето си, та напълно заприличал на луд.

„На, виждаш ли! – поучително рекъл Настрадаин Ходжа. – Нали те предупреждавах, че от тая мъдрост разсъдъкът ти лесно може да се размъти.“

Слушателите се залели във весел смях.

Настрадаин Ходжа, легнал в къта на едно прашно кече, пълно с бълхи, си мислел:

„Те са научили и това! Но откъде? Нали бяхме само двамата над урвата и, аз никому не съм разправял. Сигурно го е разправил самият молла, като се е досетил по-късно кой е мъкнал Тиквите му.“

Третият разказвач подзел:

– Веднъж Настрадаин Ходжа се връщал от града в турското село, където живеел тогава; като се почувствувал уморен, легнал да си почине на брега на рекичката и незабелязано заспал, облъхван от благоуханното дихание на пролетния ветрец. И му се присънило, че е умрял. „Ако съм мъртъв – рекъл си Настрадаин Ходжа, – не бива да мърдам и да отварям очи.“ Така лежал той дълго време неподвижен на меката трева и намерил, че не е чак толкова лошо да бъдеш мъртъв: лежиш си без всякакви грижи и главоболия, каквито непрестанно ни преследват в нашето земно, тленно съществуване.

Покрай него минали някакви пътници, видели Настрадаин Ходжа.

„Гледайте! – рекъл един. – Това е мюсюлманин.“

„Той е мъртъв“ – добавил втори.

„Трябва да го отнесем в най-близкото село, за да го умият и погребат там достойно“ – предложил трети, като назовал тъкмо онова село, където отивал нашият Настрадаин Ходжа.

Пътниците отсекли няколко млади дървета, направили носилка и турили в нея Настрадаин Ходжа.

Дълго го носили, а той лежал неподвижен, без да отваря очи, както подобава на мъртвец, чиято душа вече тропна на вратата на рая.

Изведнъж носилката спряла. Пътниците почнали да се препират къде е бродът. Един викал надясно, друг – наляво, а трети предлагал да минат направо през рекичката.

Настрадаин Ходжа поотворил едва-едва едното си око и видял, че пътниците стоят пред най-дълбокото, бързо и опасно място на реката, дето вече неведнъж се били давили непредпазливи хора. „Не се безпокой за себе си – помислил Настрадаин Ходжа. – Аз и без туй съм мъртъв и ми е безразлично къде ще лежа – в гроба или на речното дъно. Но

трябва да предупредя тия пътници, иначе те поради вниманието си към мене могат да изгубят живота си, което би било от моя страна страшна неблагодарност.“

Той се понадигнал от носилката и като посочил с ръка бродя, рекъл със слаб глас:

„О, пътници, когато бях жив, винаги преминавах тая река ей при ония тополи,“

И пак затворил очи. Пътниците поблагодарили на Настрадаин Ходжа за съвета и помъкнали носилката по-нататък, като четели високо молитви за спасението на душата му.

Докато слушателите, пък и самият разказвач, мушкайки се с лакти, се кискали, Настрадаин Ходжа недоволно мърморел:

„...Всичко са изопачили. Първо, не съм сънувал, че съм умрял. Не съм чак толкова голям глупак, че да не отличавам себе си, когато съм жив, от себе си, когато съм мъртъв. Дори добре си спомням, че през цялото време ме хапеше бълха и страшно ми се искаше да се почеша – мигар това не доказва напълно очевидно, че съм бил действително жив, защото в противен случай, разбира се, не бих могъл да усещам ухапванията на бълхата. Просто бях уморен и не ми се вървеше пеша, а тези пътници бяха яки момчета: какво им струваше да позаобиколят малко и да ме отнесат в селото? Но когато решиха да преминат реката там, дето е дълбока три човешки боя, спрях ги, защото се грижех не толкова за семейството си – аз го нямам, – колкото за техните семейства. И веднага изпитах горчивия плод на неблагодарността: вместо да ми благодарят за навременното предупреждение, те ме изтърсиха от носилката, нахвърлиха се върху ми с юмруци и сигурно щяха да ме набият здравата, ако не беше пъргавината на краката ми!... Учудвам се до каква степен хората могат да преиначат и изопачат станалото в действителност.“

През това време започнал своя разказ четвъртият:

– За Настрадаин Ходжа се разправя и друго. Настрадаин Ходжа живял половин година в едно село и много се прочул сред жителите с находчивите си отговори и остротата на ума си...

Настрадаин Ходжа надал ухо. Къде бил чувал този глас – невисок, но разбран, малко попрегракнал? Съвсем скоро... Може би дори днес... Но колкото и да се мъчил, не можал да си спомни.

Разказвачът продължил:

– Везирът на оная област веднъж изпратил в селото, дето живеел Настрадаин Ходжа, един от слоновете си, та жителите да го гледат и хранят. Слонът бил неописуемо лаком. За едно денонощие изядал

петдесет крини ечемик, петдесет крини сено, петдесет крини кукуруз и сто снопа прясна детелина. След две седмици жителите на селото изхарчили за слона всичките си запаси, разорили се и изпаднали в отчаяние. И решили най-сетне да пратят Настрадаин Ходжа при самия везир с молба да си прибере слона от селото...

И ето отишли при Настрадаин Ходжа, взели да го молят, той се съгласил, оседлал магарето си, което, както е известно на цял свят прилича с ината, злонравието и леността си на чакал, паяк, усойница и жаба, слети в едно, и като го оседлал, упътил се при везира, но не забравил да уговори предварително с жителите какво ще му платят за работата и определил толкова голямо възнаграждение, че мнозина били принудени да продадат къщите си и останали сиромаси заради Настрадаин Ходжа.

– Хм! – долетяло от ъгъла. Настрадаин Ходжа, който се въртял и подскачал на кечето, с мъка сдържал клокочещата в гърдите му ярост.

Разказвачът продължавал:

– И Настрадаин Ходжа отишъл в двореца и дълго стоял в тълпата слуги и хрантутници в очакване кога сияйният везир, който блестял с великолепиe и мощ като слънце, ще благоволи да обърне към него пресветлия си поглед, изливащ над едни щастие, над други гибел. И когато везирът, който сияел сред другите като сребриста месечина сред звездите или като строен благоуханен кипарис сред ниски шубраки, благоволил да ошастливи Настрадаин Ходжа и обърнал към него лик, на който благородството и мъдростта се съчетавали като рубина и елмаза в един пръстен, когато, казвам, везирът обърнал към него лик, то от страх и почуда пред това великолепиe колената на Изстрадаин Ходжа затреперили като опашката на чакал и кръвта му взела да се движи по-бавно в жили-те му, той се облял в пот и станал бял като тебешир.

– Хм? – долетяло от ъгъла, но разказвачът не обърнал внимание на това и продължил:

„Какво искаш?“ – попитал везирът с благороден и звучен глас, на-помнящ лъвско ръмжене.

Настрадаин Ходжа от страх едва владеел езика си: гласът му звучал пискливо като лай на зловонна хиена.

„О, господарю! – отговорил Настрадаин Ходжа. – О, светлина на нашата област и нейно слънце, и нейна луна, и носител на щастие и радост за всичко живо в нашата област, изслушай презрения си раб, недостоен дори да избърше с брадата си прага на твоя дворец. Ти, о, сияйни, благоволи милостиво да настаниш в селото ни един от слоновете си да го гледат и изхранват жителите. Та сега ние сме малко недоволни.“

Везирът застрашително сбърчил вежди и заприличал на гръмоносен облак, а Настрадаин Ходжа се навел пред него доземи като тръстика в буря.

„От какво сте недоволни? – попитал везирът. – Че говори по-скоро де! Или езикът ти се е залепил, изсъхнал, за твоя мръсен и подъл гръклян?“

„А... ва... ва... – почнал да мотолеви страхливият Настрадаин Ходжа. – Ние сме недоволни, пресветли повелителю, от това, че слонът е сам-саменичък и много се отегчава. Клетото животно съвсем се измъчи и всички селяни, които гледат мъката му, се изтормозиха и съсипаха. Ето защо ме изпратиха при тебе, о, най-благородни сред благородните, украшение на земята, да те помоля да благоволиш да ни окажеш още една милост и да изпратиш при слона неговата слоница, за да я гледаме и изхранваме.“

Везирът останал премного доволен от тази молба и заповядал такси да я изпълнят, при това в знак на милостта си към Настрадаин Ходжа му позволил да целуне обувката му, което Настрадаин Ходжа незабавно изпълнил с толкова голямо усърдие, че обувката на везира избеляла, а устните на Настрадаин Ходжа почернели...

Но в този миг разказвачът бил прекъснат от гръмовития глас на самия Настрадаин Ходжа.

– Лъжеш! – извикал Настрадаин Ходжа. – Лъжеш, безсрамнико, ти самият приличаш на мелез от чакал, паяк, усойница и жаба! Твоите устни, мръсно, краставо куче, и твоят език, и всички твои вътрешности са черни от лизане на господарски обуца! Настрадаин Ходжа никога и нийде още не се е кланял пред господаря! Ти клеветиш Настрадаин Ходжа! Не го слушайте, е, мюсюлмани, изпъдете го като лъжец и очернител на белотата и нека презрението бъде негова участ. О, мюсюлмани, отвърнете от него очите и сърцата си!

Той се спуснал, за да се разправи собственоръчно с клеветника, и изведнъж се спрял, като познал сипаничавото плоско лице и жълтите неспокойни очи. Бил същият оня слуга, който спорил с него в уличката за дължината на перилата на задгробния мост.

– Аха! – извикал Настрадаин Ходжа. – Познах те, о, предани и благочестиви слуга на своя господар! Сега знам, че имаш още един стопанин, чието име държиш в тайна! Я кажи колко та плаща емирът, за да хулиш Настрадаин Ходжа из чайханите! Колко ти плащат за доносите, колко ти плащат за главата на всеки, предаден от тебе, и наказан, и хвърлен в подземната тъмница, и окован във вериги, и предаден в

робство? Познах те, емирски шпионино и издайнико!

Шпионинът, които дотогава стоял неподвижно, като гледал уплашено Настрадаин Ходжа, изведнъж плеснал ръце и извикал с тъничък глас:

– Стража, насам!

Настрадаин Ходжа чул как тича в тъмното стражата, как трещят копията, как звънят щитовете. Без да губи време, той скочил настрана, като съборил на земята сипаничавия шпионин, който му преградил пътя.

Но в тоя миг чул тропота на заптиите, които тичали откъм другия край на мегдана.

Накъдето и да тръгнел, навсякъде се натъквал на стража. И в един момент си помислил, че вече няма да се изскубне.

– Горко ми! Хванаха ме! – извикал той. – Сбогом, мое вярно магаре!

Но в тоя миг станало неочаквано и странно събитие, споменът за което и досега е жив в Бухара и никога няма да умре, защото голям бил смутът и големи разрушенията.

Дочуло възгласите на стопанина си, магарето се насочило към него, но подире му от сондурмата се потърлил един огромен барабан. Настрадаин Ходжа, без да види в тъмното, бил завързал магарето си за железната скоба на барабана, с който съдържателят в големи празници свиквал хората в чайханата. Барабанът се закачил за един камък и изгръмолял; магарето се обърнало, а барабанът изгръмолял още веднъж и тогава то, като си въобразило, че злите духове, след като са се разправили с Настрадаин Ходжа, се промъкват сега и към неговата сива кожа, ревнало ужасено, вирнало опашка и се впуснало да тича през мегдана.

– Проклятие! Барабанът ми! – развикал се съдържателят на чайханата и хукнал подире му.

Напусто! Магарето летяло като вятър, като буря, но колкото по-бързо летяло, толкова по-яростно, по-ужасно и по-оглушително гърмял отзад барабанът, като подскачал по камъните и буруните. Хората в чайханите се изплашили, взели тревожно да подвикват, да се питат: защо така по никое време ехти барабанът, какво се е случило?

А през това време на мегдана тъкмо влизали последните петдесет камили, натоварени със съдини и бакърени листове. Като видели препускащото срещу тях в тъмнината страшно, ревящо, кръгло, подскачащо й гърмящо нещо, камилите обезумели от ужас и се разбягали, като изтърсвали на земята съдините и тътнещия бакър.

След минута целият мегдан и всички съседни улици били обзети от

голям ужас и нечуван смут: грохот, звън, гръм, цвилене, рев, лай, вой, трясък и дрънчене – всичко това се сливало в някаква пъклена дандания и никой нищо не можел да разбере; стотици камили, коне, магарета, откъснали се от въжетата; се носели в мрака, гръмолели по разхвърляните навсякъде бакърени листове, а камиларите викали и се шурали с размахани факли. От страшната врява хората се събуждали, скачали и тичали полуголи, без сами да знаят накъде, блъскали се един в друг, огласяли тъмата с викове на отчаяние и скръб, защото мислели, че е настъпил краят на света. Закукуригали и запляскали с криле петлите. Смутът растял, обхващал целия огромен град чак до покрайнините му и ето, гръмнали топовете на градската стена, защото градската стража решила, че в Бухара е нахлул неприятел, и топовете в двореца гръмнали, защото дворцовата стража решила, че е избухнал бунт; от всички безбройни минарета се разнесли сърцераздирателни, тревожни гласове на муезини – всичко се смесило й никой не знаел къде да тича и какво да прави! А в най-гъстата навалица, ловко заобикаляйки обезумелите коне и камили, тичал Настрадаин Ходжа, той преследвал по грохота на барабана магарето си, но не можал да го улови, докато не се скъсало въжето и барабанът не отлетял настрана, под краката на камилите, които се юрнали да бягат от него, като трошели с трясък навеси, сайванти, чайхани и дюкяни.

Настрадаин Ходжа дълго щял да гони магарето, ако случайно не се сблъскали. Магарето било цялото в пяна и треперело.

– Да вървим, да вървим по-скоро, тук е прекалено шумно за нас – рекъл Настрадаин Ходжа и повлякъл подире си магарето. – Да се чудиш просто какво може да направи в големия град едно мъничко магаре, ако вържат за него барабан! Полюбувай се на всичко, което стори! Наистина ти ме спаси от заптиите, но аз все пак съжалявам горките жители на Бухара: сега чак до заранта не ще могат да се съвземат. Ала къде ние да намерим тих, уединен кът?

Настрадаин Ходжа решил да пренощува на гробищата, като правилно разсъдил, че какъвто и смут да се вдигне, умрелите няма да тичат, да викат, да крещят и да размахват факли.

Така Настрадаин Ходжа, смутителят на спокойствието и сеячът на раздори, завършил в пълно съответствие със своето прозвище първия ден от пребиваването си в родния град. Като привързал за една от надгробните плочи магарето си, той удобно се наместил на гроба и скоро заспал. А суматохата в града продължила още дълго – гълчавя, грохот, крясъци, звън и топовна стрелба.

ДЕВЕТА ГЛАВА

Ала щом се сипнала зората, щом звездите потъмнели и в мрака се открили неясните очертания на предметите – на мегдана излезли стоици метачи, боклукчии, дърводелци и мазачи; те задружно се заловили, за работа: вдигнали съборените навеси, поправили мостовете, запушили дупките в дуварите, събрали всички трески и чирепи: и първите лъчи на слънцето не заварили в Бухара никакви следи от среднощния смут.

И започнал пазарният ден.

Когато Настрадаин Ходжа, наспал се добре в сянката на надгробния паметник, пристигнал на мегдана, той вече целият бръмчал като кошер, вълнувал се в неспирно движение, залят открай-докрай с разноплеменна, разноезична, многоцветна тълпа. „Дайте път! Дайте път!“ – викал Настрадаин Ходжа, но и сам трудно различавал гласа си сред хилядите други гласове, защото викали всички: търговци, камилари, водоносци, бербери, скитащи дервиши, просяци, пазаришни зъбовадци, размахващи ръждивите и страшни оръдия на своя занаят. Разноцветни халати, чалми, чулове, килими, китайска реч, арабска, индуска, монголска и още множество разни наречия – всичко това се сливало в едно, люлеело се, щъкало, шумяло и вдигало прахоляк, замъглявало небето, а на мегдана прииждали в безконечни потоци нови стоици хора, разопаковали стоки и присъединявали гласовете си към всеобщия рев. Грънчари звънливо и ситно удряли по гърнетата си с пръчици, хващали минавачите за пешовете на халатите, увещавали ги да послушат и пленени от чистотата на звъна, да купят; в бакърджийската чаршия непоносимо за очите блестял бакърът, въздухът стенел от бърборенето на малките чукчета, с които майсторите изчуквали шарки по подносите и кърчазите, като гръмогласно хвалели изкуството си и хулели изкуството на своите комшии. Златари топели в малки огнища сребро, изтегляли злато, върху кръгли кожени подложки шлифовали скъпоценни камъни от Индия, сегиз-тогиз лек ветрец донасял от съседната чаршия гъста вълна благоухания – там се търгувало с благовонни, розово масло, амбра, мускус и различни подправки; по-встрани се простирала без крайната килимарска чаршия – пъстра, шарена, цветиста, украсена с персийски, дамаски, текински килими, кашгарски постелки, цветни чулове, скъпи и евтини, за прости и за благородни коне.

После Настрадаин Ходжа минал през копринарската, седларската, оръжейната и вапцарската чаршия, през пазара за роби, през

даракчийницата – и всичко това било само началото на пазара, а по-нататък се нижели още стотици различни чаршии; и колкото по-навътре в навалицата се промъквал с магарето си Настрадаин Ходжа, толкова по-оглушително крещели, спорели, пазарели се хората наоколо; да, това бил все същият пазар, знаменитият и несравним бухарски пазар, равен на който нямали по онова време нито Дамаск, нито дори Багдад!

Но ето, чаршиите свършили и пред очите на Настрадаин Ходжа се открили дворецът на емира, ограден с висока стена с мазгали и зъбци. Четирите кули по ъглите били изкусно облицовани с разноцветна мозайка, над която дълги години се били трудили арабски и ирански майстори.

Пред портите на двореца простирал шатрите си пъстър табор. В сянката на изподраните нанеси лежали и седели на тръстикови рогозки хора, изнурени от задух ата – сами и със своите семейства; жени люлкали кърмачета, варели яденета в казани, кърпели съдрани халати и одеяла; навсякъде тичали полуголи дечурлига, крещели, биели се и падали, твърде непочтително обръщайки към двореца оная част от тялото, която е неприлично да съзерцаваме. Мъжете спели или се занимавали с различни домашни работи, или разговаряли помежду си, насядали около чайниците. „Ехе! Та тези хора живеят тук не за първи ден!“ – помислил си Настрадаин Ходжа.

Вниманието му привлекли двоица: един плешив и един брадат. Обърнати с гръб един към друг, те лежали направо на голата земя, всеки под своя навес, а между тях за едно тополово колче била вързана бяла коза, толкова мършава, че сякаш ребрата ѝ всеки момент можело да пробият олисялата ѝ кожа. Тя с жаловито блеене глождела колчето, изядено вече наполовина.

Настрадаин Ходжа бил много любопитен, затова не се сдържал и попитал:

– Мир вам, жители на Благородна Бухара! Кажете ми, отдавна ли се числите към циганското съсловие?

– Не ни се подигравай, о, пътниче! – отговорил брататият. – Ние не сме цигани, ние сме не по-лоши мюсюлмани от тебе самия!

– Щом сте добри мюсюлмани, защо не си седите дома? Какво чакате тук, пред двореца?

– Чакаме справедливия и милостив съд на емира, нашия владетел, повелител и господар, който затъмнява с блясъка си самото слънце.

– Така! – рекъл Настрадаин Ходжа, без да крие насмешката си. – отдавна ли чакате справедливия и милостив съд на емира, вашия владетел,

повелител и господар, който затъмнява с блясъка си самото слънце?

– Чакаме вече шеста седмица, о, пътниче! – намесил се плешивият. – Ето този брадат любител на съдебни дела – да го накаже аллах, шейтанът да постеле опашката си на ложето му – този брадат любител на съдебни дела е мой по-голям брат. Баща ни умря и ни остави скромно наследство, ние си поделихме всичко освен козата. Нека емирът реши на кого от нас трябва да принадлежи тя.

– Но къде се намира имуществото, което ви се е паднало в наследство?

– Ние обърнахме всичко в пари; нали трябваше да платим на съчинителите на тъжби, и на писарите, които приемат тъжбите, също трябваше да платим, и на стражарите трябваше да платим, и на много други още.

Плешивият изведнъж скочил, спуснал се към един мръсен бос дервиш с островърха шапка и с черна издълбана катуна на бедрото.

– Помоли се, свети човече! Помоли се съдът да завърши в моя полза!

Дервишът взел парите, почнал да се моли. И всеки път, когато изговарял заключителните думи от молитвата, плешивият хвърлял в катуната му нова монета и го карал да повтори всичко отначало.

Брадатият неспокойно се надигнал, затърсил с очи из тълпата. Не след дълго забелязал втори дервиш, още по-мръсен, по-окъсан и следователно още по-свят. Тоя дервиш поискал прекалено много пари, брадатият почнал да се пазари, ала дервишът, като поровил под шапката си, извадил оттам цяла шепа едри въшки и брадатият, убеден в светостта му, се съгласил с цената. Като поглеждал тържествуващо по-младия си брат, той отброил парите. Дервишът паднал на колене и почнал гръмогласно да се моли, като заглушавал със своя бас тънкия гласец на първия дервиш. Тогава плешивият, обезпокоен, дал още пари на своя Дервиш, а брадатият – на своя, и двамата дервиши, в старанието си да се надвикат, закрещели така високо, че аллах, сигурно заповядал на ангелите да затворят прозорците в чертозите му от страх да не оглушее. Козата гложга тополовото колче, блеела жаловито и привлачено.

Плешивият й хвърлил половин наръч детелина, но брадатият закрещял:

– Прибери си мръсната смрадлива детелина от моята коза!

Той захвърлил детелината далеч настрана и сложил пред козата грне (трици).

– Не! – злобно извикал плешивият брат. – Моята коза няма да яде

триците ти.

Гърнето отлетяло подир детелината, счупило се, триците се смесили с прахта на пътя, а братята вече се търкаляли в яростна схватка по земята, като се обсипвали с удари и проклетия.

– Двама глупаци се бият, двама мошеника се молят, а козата през това време издъхва от глад – рекъл Настрадаин Ходжа и поклатил глава. – Хей вие, добродетелни и любещи се братя, погледнете насам. Аллах реши по своему вашия спор и си прибра козата!

Братята се опомнили, пуснали се и дълго стояли с окървавени лица, разглеждали умрялата коза. Най-сетне плешивият рекъл:

– Трябва да се одере кожата.

– Аз ще одера кожата! – бързо се обадил брадатият.

– Защо пък ти? – попитал вторият; голото му теме почервенияло от ярост.

– Козата е моя, значи и кожата е моя.

– Не, моя е.

Настрадаин Ходжа не сварил да вметне дума и братята пак се затъркаляли по земята и нищо не могло да се различи в това хъркащо кълбо, само за миг се подал мръсен юмрук със стиснато в него снопче черна коса, от което Настрадаин Ходжа заключил, че по-големият брат е изгубил значителна част от брадата си.

Като махнал отчаяно с ръка, Настрадаин Ходжа тръгнал по-нататък.

Насреща му се изпречил един ковач с клещи в пояса – същият, с когото Настрадаин Ходжа разговарял предния ден при езерото.

– Здравей, ковачо! – радостно извикал Настрадаин Ходжа. – Ето че се срещнахме, макар че не успях да изпълня клетвата си. Какво правиш тук, ковачо, мигар и ти си дошъл на емирския съд?

– Само че ще има ли полза от тоя съд? – мрачно отговорил ковачът.

– Аз дойдох с тъжба от, ковашката чаршия. Дадох ни да храним петнайсет стражари три месеца, но мина вече цяла година, а ние си ги храним, храним и търпим големи загуби.

– А аз дойдох от вапцарската чаршия – намесил се някакъв човек със следи от боя по ръцете и лице, по-зеленяло от отровните пари, които дишал всеки ден от, изгрев до залез. – Донесох точно такава тъжба. Дадох ни на изхранване двайсет и пет стражари, търговията ни западна, доходите ни съвсем намаляха. Може би емирът ще се смили и ще ни освободи от този непоносим хомот.

– Но защо сте се опълчили срещу горките стражари! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Така де, те не са най-лошите и най-лакомите сред

жителите на Бухара. Вие безропотно храните самия емир, всичките му везири и сановници, храните две хиляди молли и шест хиляди дервиши – защо нещастните стражари трябва да гладуват? И мигар не знаете поговорката: там, където си е намерил прехраната един чакал, веднага ще се завъдят още десетина. Не разбирам недоволството ви, о, ковачо и вапцарю.

– По-тихо! – рекъл ковачът и се озърнал.

Вапцарят гледал укорно Настрадаин Ходжа:

– Ти си опасен човек, пътниче, и думите ти не са добродетелни. Нашият емир е мъдър и много милостив...

Той не се доизказал, защото завили тръби, гръмнали барабани, целият пътър табор се люшнал, раздвижил се – и тежко се отворили обкованите с мед порти на двореца.

– Емирът! Емирът! – разнесли се викове и народът от всички страни се втурнал към двореца, за да види своя повелител.

Настрадаин Ходжа заел най-удобното място в първите редици. Изпърво от портите, изтичали глашатаите:

– Сторете атът на емира! Сторете път на светлейшия емир! Сторете път на повелителя на правоверните!

Подир тях изскочила стражата, като блъскала с тояги наляво и надясно по гърбовете и главите на любопитните, които били прекалено близко; в тълпата се образувал широк проход и тогава излезли музикантите с барабани, флейти, дайрета и карнаи; след тях идела свитата в коприна и злато, с криви саби и кадифени ножници, обсипани със скъпоценни камъни; после прекарали два слона с високи кичури пера на главите; най-сетне изнесли разкошна украсена носилка, в която под тежък сърмен балдахин се бил излегнал самият велик емир.

Тълпата забоботила, зашумяла насреща му; сякаш вятър минал по целия мегдан и народът се проснал ничком, както го изисквал емирският указ, който повелявал верноподаниците да гледат своя владетел работно и непременно отдолу нагоре. Пред носилката тичали слуги и постилали килими на пътя; отдясно на носилката вървял дворцовият мухобиец с ветрило от конски опашки на рамото, а отляво сериозно и важно крачел наргилджията на емира с турско златно наргиле в ръцете. Стража е медни шлемове, щитове, копия, арбалети и оголени саби завършвала шествието; на самата опашка карали две малки пушкала. Всичко това било огряно от яркото пладнешко слънце; тр пламтяло в скъпоценните камъни, греело по златните и сребърните накити, отразявало се с ярък блясък в медните щитове и шлемове, сияело върху бялата стомана на

извадените ножове... Но в огромната, просната ничком тъпла нямало нито скъпоценни камъни, нито злато, нито сребро, нито дори мед – нищо, което би могло, радвайки сърцето, да гори и свети под слънцето – само, дрипи, сиромашия и глад; и когато пищната процесия на емира се движела през морето от мръсен, неук, изоставен и окъсан народ, на човек му се струвало, че някой тегли през жалка окъсана дреха тънка и единствена златна нишка.

Високата, застлана с килими дъсчена площадка, отдето емирът трябвало да излее своята милост върху предания му народ, била вече оградена от всички страни от стражари, а Долу, на лобното място, се суетели джелатите, които се готвели да изпълнят емирската воля; опитвали гъвкавостта на пръчките и здравината на тоягите, наakisвали в легени кожени многоремъчни камшици, издигали бесилка, точели секири и забивали в земята заострени колове. Разпореждал се началникът на дворцовата стража Арсланбег, който се славел със свирепостта си далеч извън пределите на Бухара; той имал червено лице, дебело тяло и черна коса, брадата покривала целите му гърди и се спущала над корема, гласът му наподобявал камилски рев.

Той щедро раздавал удари с юмруци по зъбите, ритници, но изведнъж целият се изпълнал и затреперил от раболепие.

Носилката, която плавно се люлеела, се изкачила на дъсчената площадка и емирът, повдигнал балдахина, показал на народа лицето си.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Той не бил много красив наглед, пресветлият емир; лицето му, което придворните поети винаги сравнявали в стиховете си с пълна сребриста луна, много повече напomniaло презрял, повехнал пъпеш. Когато емирът, подкрепян от везирите, станал от носилката, за да седне на позлатения трон, Настрадаин Ходжа се убедил, че и станът му, въпреки единдушното твърдение на придворните поети, далеч не прилича на строен кипарис: туловището на емира било угоено и тежко, ръцете – къси, а краката – толкова криви, че дори халатът не можел да скрие грозотата им.

Везирите заели местата, си от дясната страна, моллите и сановниците – от лявата, писарите с книгите и мастилниците си се наместили долу придворните поети се строили в полукръг зад трона, вгледани в тила на емира с предани очи. Дворцовият мухобиец замахнал с ветрилото.

Наргилджията пхнал в устата на господаря си златен чибук. Тълпата около дървената площадка притаила дъх. Настрадин Ходжа се изправил на седлото, източил врат и се превърнал целият в слух.

Емирът сънливо кимнал. Стражата се отдръпнала и пустила плешивия и брадатия, които най-сетне дочакали своя ред. Братята допълзели по колене до площадката, докоснали с устни килима, провиснал до земята.

– Станете! – заповядал великият везир Бахтияр.

Братята станали, като не смеели да отгърсят прахта от халатите си. Езиците им се заплитали от страх, речта им била неразбрана и обърквана. Ала Бахтияр бил много опитен везир и разбрал всичко от половин дума.

– Къде е козата ви? – нетърпеливо пресякъл той братята.

Плешивият му отговорил:

– Тя умря, о, високородений везире! Аллах прибра козата ни при себе си. Но кому от нас трябва сега да принадлежи кожата ѝ?

Бахтияр се обърнал към емира:

– Какво ще бъде решението ти, о, най-мъдри от повелителите?

Емирът бавно се прозинал и с пълно безразличие притворил очи. Бахтияр почтително навел главата си, увенчана с бяла чалма:

– Прочетох решението по лицето ти, о, господарю! Слушайте – обърнал се той към братята; те паднали на колене и се готвели да благодарят на емира за мъдростта и милосърдието.

Бахтияр обявил присъдата; писарите заскърцали с перата си, записали думите му в своите дебели книги.

– Повелителят на правоверните и слънцето на вселената, нашият велик емир, да пребъде над него благословията на аллаха, благоволи да отсъди, че щом аллах е взел при себе си козата, кожата ѝ по справедливост трябва да принадлежи на наместника на аллаха върху земята, тоест на великия емир, за което трябва да се одере кожата, да се изсуши и обработи, да се донесе в двореца и да се предаде в хазната.

Братята смаяни се спогледали, през тълпата преминал лек шепот. Бахтияр продължил ясно и високо:

– Освен това ще трябва да се събере от тъжителите съдебна такса в размер на двеста танга и дворцова такса в размер на сто и шестдесет танга, и данък за издръжка на писарите в размер на петдесет танга, и лепта за украсата на джамиите – и всичко това трябва да се събере незабавно в пари или в облекло, или в друго имущество.

Не успял той да завърши и заптиите по знак на Арсланбег се спуснали към братята, отмъкнали ги настрана, развързали им поясите и им

извърнали джобовете, смъкнали им халатите, събули им обувката и ги изтласкали боси и полуголи, едва прикрили срамотиите си с останалите им жалки дрехи.

Всичко това станало в половин минута. Веднага след обявяването на присъдата целият хор от придворни поети се разшавал и подзел славослови на разни гласове:

– О, мъдрий емире, о, най-мъдри сред мъдрите, о, вдълбочен в мъдростта на най-мъдрите, о, премъдрий емире!

Те дълго възклиставали така, изпънали вратове по посока на трона; всеки се стараел емирът да отличи неговия глас сред всички други гласове. А простите хора, които се тъпели около дъсчената площадка, мълчали и гледали със съжаление братята.

– Ето на – забелязал с благочестив тон Настрадаин Ходжа, като се обръщал към нещастниците, които ридатели високо, прегърнати. – Все пак ненапрасно сте престояли шест седмици на мегдана. Най-сетне дочакахте справедливо и милостиво решение, защото известно е на всички, че в света никой не е по-мъдър и по-милосърден от нашия емир и, ако някой се съмнява в това – и той обгърнал с поглед съседите си в тълпата, – не е трудно да се викнат заптиите и те ще предадат нечестивеца в ръцете на джелатите и на тях няма да им струва нищо да разяснят на този човек цялата пагубност на заблудите му. Вървете си с мир у дома, о, братя; ако занапред ви се случи да спорите за кокошка, елате отново на емирския съд, но не забравяйте предварително да продадете къщите, лозята и нивята си, защото иначе няма да можете да заплатите всички такси.

– О, по-добре е да умрем заедно с козата ни! – възкликнали братята, ронейки едри сълзи.

– Вие мислите, че там, на небето, са малко техните си глупци – отговорил Настрадаин Ходжа. – Достойни за доверие хора ми казаха, че сега и адът, и раят са натъпкани догоре с глупци – там повече не пускат. Предсказвам ви безсмъртие, братя, и махайте се по-скоро оттук, защото заптиите започнаха да поглеждат към нас, а аз не мога да разчитам на безсмъртие като вас.

Братята си отишли, като ридатели високо, дращели лицата си и си посипвали главите с жълтата прах от пътя.

Пред емирския съд застанал ковачът. С груб и мрачен глас той изложил тъжбата си. Великият везир Бахтияр се обгърнал към емира:

– Какво ще бъде решението ти, о, повелителю? Емирът спял и хъркал, устата му била полуотворена. Но Бахтияр ни най-малко не се

смутил:

– О, господарю! Чета решението по лицето ти? – И тържествено провъзгласил: – В името на милосърдния и милостив аллах повелителят на правоверните ѝ наш господар, емирът, в непрестанната си грижа за своите поданици им оказва велика милост и благоволение, като им даде за изхранване верните стражари от своята емирска служба на това дарува на жителите на Благородна Бухара почетната възможност да възблагодарят своя емир и да му благодарят всекидневно и всекичасно, с каквато чест не е удостоено от управителите си населението на други, граничещи с нашата, държави. Ала ковашката чаршия не се отличи с благочестие сред другите. Дори ковачът Юсуф, забравил страданията отвъд гроба и изплетения от косми мост на грешниците, отвори дръзко устата си да изрази неблагодарност, която се и осмели да поднесе пред нозете на нашия повелител и господар, пресветлия емир, който затъмнява с блясъка си самото слънце. Като обсъди това, нашият пресветъл емир благоволи да отсъди: дарува ковача Юсуф с двеста камшика, за да му внуши думи на покаяние, без които напразно ще трябва да чака да се отворят пред него райските порти. На цялата ковашка чаршия пресветлият емир отново оказва снизхождение и милост и повелява да ѝ се дадат още двацет стражари за изхранване, за да не лиши ковачите от радостната възможност да възхваляват всекидневно и всекичасно мъдростта и милосърдието му. Такова е решението на емира, да продължи аллах дните му за благо на всички верноподаници.

Целият хор от придворни ласкатели отново се разшавал и загълчал на разни гласове, като прославял емира. През това време стражата хванала ковача Юсуф и го помъкнала към лобното място, дето джелатите с отвратителни кръвожадни усмивки претегляли вече в ръцете си тежките камшици.

Ковачът се прострял ничком на рогозката; камшикът свирнал и се спуснал, гърбът на ковача се обагрил с кръв.

Палачите го били така жестоко, че цялата кожа на гърба му цъфнала, разсекли месото до самите кости, но не могли да чуят от ковача не само вопъл, но дори и стон. Когато станал, всички забелязали на устните му черна пяна: за да не вика, докато го биели, той гризъл земята.

– Тоя ковач не е от ония, които лесно забравят – рекъл Настрадин Ходжа. – Той сега ще помни до края на дните си емировата милост. Е, какво стоиш, вапцарю? Върви, сега е твой ред.

Вапцарят плюнал и като се огледал, отдалечил се от тълпата.

Великият везир набързо приключил с още няколко дела, при всяко

дело той неизменно извличал полза за хазната на емира, с което си умение бил прочут сред останалите сановници.

Палачите работели на лобното място без отдых. Оттам се носели стенания и викове. Великият везир препращал към джелатите все нови и нови грешници и те вече образували дълга редица – старци, жени и дори едно десетгодишно момче, изобличено в дръзко и свободомислещо овлажняване на земята пред емирския дворец. То треперело и плачело, размазвало сълзите по лицето си. Настрадаин Ходжа го гледал с жалост и негодувание в сърцето.

– Наистина опасен престъпник е това момче! – разсъждавал на висок глас Настрадаин Ходжа. – И човек не може достатъчно да възхвали предвидливостта на емира, че варди трона си от подобни врагове, които са толкова по-опасни, че прикриват с младостта на годините си подозрителната насека на своите мисли. Днес видях и друг един престъпник, по-лош и по-ужасен от тоя. Той – какво мислите? – той беше извършил още по-голямо престъпление пред самата стена на двореца! Всяко наказание би било твърде леко за подобна дързост, освен ако го побият на кол. Боя се само, че колът би преминал през този престъпник, както шиш през пиле, защото той беше навършил едва четири години. Но това, разбира се, както вече казах, не може да служи за оправдание.

Така говорел той, като се стараел да прилича на молла, който произнася проповед; и гласът му, и думите му били благонамерени, но хората, които имали уши, слушали, разбирали и криели в брадите си по-тайни, недобри усмивки.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Изведнъж Настрадаин Ходжа забелязал, че тълпата е оредяла. Мнозина бързо се разотивали, дори се разтичали. „Дали заптиите не се промъкват към мене?“ – обезпокоен си помислил той.

Тутакси разбрал всичко, когато видял приближаващия лихвар. След него под охраната на заптиите вървели един грохнал белобрад старец в халат, изцапан с глина, и една загърната с покривало жена, по-точно девойка, съвсем млада още, както установил Настрадаин Ходжа, щом се вгледал с опитно око в походката ѝ.

– А къде е Закир, къде са Джура, Мохамед и Садък? – попитал със скърцащ глас лихварят, като оглеждал с единственото си око хората наоколо; другото било мътно и неподвижно, покрито с перде. – Те преди

малко бяха тук, аз ги зърнах отдалече. Скоро ще настъпи срокът на техните дългове, напразно бягат и ре крият. Река ли, и тъй, и тъй ще ги намеря.

Понакуцвайки, той помъкнал гърбицата си по-нататък.

– Гледайте, гледайте, тоя паяк поведе на емирския съд грънчаря Нияз й дъщеря му.

– Не е дал на грънчаря дори един ден отсрочка!

– Проклет да бъде тоя лихвар. След две седмици е срокът за плащане на моя дълг!

– А моят срок е след седмица.

– Гледай, всички се разбягват пред него и се крият, като че разнася проказа или холера.

– Той е по-лош от прокажен, тоя лихварин!

Горчиво разкажание мъчело душата на Настрадаин Ходжа.

Той повторил клетвата си: „Аз ще го удавя в същото езеро!“

Арсланбег пуснал лихваря, без да чака ред. След лихваря до дъсчената площадка се приближили грънчарят и дъщеря му, коленичили, целунали ресните на килима.

– Мир на тебе, почтени Джафар! – приветливо рекъл великият везир. – Какво те води насам? Падни в краката на великия емир и му изложи делото си.

– О, велики владетелю, господарю мой! – захванал Джафар, като се обръщал към емира, който кимнал в просъница, после пак захъркал и засумтял с нос. – Дойдох да искам справедливост от тебе. Ето тоя човек на име Нияз и по занятие грънчар ми дължи сто танга и още триста танга лихва за тоя дълг. Днес заранта изтече срокът за плащането му, но грънчарят не ми е заплатил нищо. Съди ни, о, мъдри емире, слънце на вселената!

Писарите записали в книгите си тъжбата на лихваря, след това великият везир се обърнал към грънчаря:

– Грънчарю, великият емир те пита. Признаваш ли тоя дълг? Може би оспорваш деня и часа?

– Не – със слаб глас отговорил грънчарят и побелялата му глава клюмнала. – Не, мъдри и справедливи везирию, нищо не оспорвам – нито дълга, нито деня, нито часа. Само моля за отсрочка от един месец и прибягвам към великодушнето й милостта на нашия емир.

– Позволи ми, о, господарю, да обявя решението, което прочетох по лицето ти – рекъл Бахтияр. – В името на милостивия и милосърден аллах, според закона, ако някой не заплати в срок своя дълг, постъпва с

цялото си семейство в робство при тоя, комуто е длъжен, и остава в робство дотогава, докато не заплати дълга си с лихвите за цялото време, като се включи тук и времето, прекарано в робство.

Главата на грънчаря се навеждала все по-ниско и по-ниско и изведнъж се затресла, мнозина в навалицата се извърнали, за да сподавят тежките си въздишки. Раменете на девойката потреперили: тя плачела под покривалото си. Настрадаин Ходжа за стотен път си повтарял: „Той ще бъде удавен, тоз безжалостен мъчител на сиромасите.“

– Но милостта на нашия повелител, неговото великодушие са безгранични! – продължавал през това време Бахтияр, извисил глас.

Старият грънчар повдигнал глава, лицето му просветляло в надежда.

– Макар срокът за изплащането на дълга да е вече минал, емирът подарява на грънчаря Нияз отсрочка един час. Ако след изтичането на тоя час грънчарят Нияз пренебрегне установеното от вярата и не заплати целия си дълг с лихвите, ще трябва да се постъпи според закона, както вече беше казано. Върви, грънчарю, и нека пребъде над тебе занаятът милостта на емира!

Бахтияр млъкнал и тогава се разшавал и загълчал хорът на ласкателите, които се тълпели зад трона.

– О, справедливи, който затъмняваш със справедливостта си самата справедливост, о, милосърдни й мъдри, о, великодушни емире, о, украса на земята и слава на небето, наш пресветли емире!

Тоя път ласкателите надминали себе си и славословели толкова високо, че дори събудили емира, който, недоволен смръщен, им заповядал да млъкнат. Те млъкнали, целият народ на мегдана, също млъкнал и изведнъж в тази тишина се разнесе могъщ, раздиращ ушите рев.

Ревяло магарето на Настрадаин Ходжа. Дали му било омръзнало да стои на едно място, дали било зърнало нейде дългоух събрат и било решило да се поздрави с него, но то ревяло, вирнало опашка, източило муцуна с жълти оголени зъби, ревяло оглушително, неудържимо и ако спирало за миг, то било само за да си поеме дъх, да отвори още по-широко устата си и да зареве и захълца още по-силно.

Емирът си запушил ушите. Заптиеите се спуснали сред навалицата. Ала Настрадаин Ходжа бил вече далеко. Той дърпал съпротивяващото се магаре и високо го ругаел:

– На какво се радваш, проклето магаре? Мигар не можеш по-тихо да възхваляваш милосърдието и мъдростта на емира? Или може би се надяваш да получиш за усърдието си длъжността главен придворен

ласкател?

Тълпата посрещала думите му с гръмовит смях, разстъпвала се пред него и пак се сключвала пред заптиите, които не успели да настигнат Настрадаин Ходжа, да го подложат под камшиците и да му отнемат магарето за емирската хазна заради дръзкото смущение на спокойствието.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

– Ето, съдът завърши и сега моята власт над вас е безгранична – рекъл лихварят Джафар на грънчаря Нияз и на дъщеря му Гюлджан, когато след обявяването на присъдата тримата напуснали мястото на съда. – Хубавице, откак случайно те видях, изгубих сън и спокойствие. Покажи ми лицето си. Днес точно след час ще влезеш в къщата ми. И ако бъдеш благосклонна към мене, ще дам на баща ти лека работа и добра храна; а ако упорствуваш, тогава, кълна се в светлината на очите си, ще го храня със суров боб, ще го Карам да мъкне камъни и ще го продам на тиванците, чието жестоко отношение към робите е общоизвестно. Не упорствувай, покажи ми лицето си, о, прекрасна Гюлджан!

Със сладострастни, извити като кука пръсти той повдигнал покривалото ѝ. Тя гневно отблъснала ръката му. Лицето на Гюлджан останало открито за миг, но и мигът бил достатъчен, за да успее да го зърне Настрадаин Ходжа, който минавал покрай тях с магарето си. И красотата на девойката била толкова чудна и необикновена, че Настрадаин Ходжа едва не припаднал: светът помръкнал пред очите му, сърцето му спряло да бие, той пребледнял, люшнал се на седлото и занемял, закрил очи с длан. Любовта го поразила в миг като мълния.

Минало доста време, преди той да се опомни.

– И тази куца, гърбава, крива маймуна се осмелява да посегне на такава небивала още в света красота! – възкликнал той. – Защо, защо го измъкнах вчера от водата! Ето, моят подвиг вече се обърна срещу мене! Но ще видим, ще видим, мръсни лихварю! Ти още не си господар на грънчаря и дъщеря му, те имат още цял час отсрочка, а Настрадаин Ходжа за един час може да направи толкова, колкото друг човек няма да направи за година!

През това време лихварят, като извадил от чантата си дървен слънчев часовник, отбелязал времето.

– Чакай ме тук, грънчарю, под това дърво. Ще се върна след час и

не се опитвай да се скриеш, защото все едно, аз ще те намеря дори на морското дъно и ще постъпя с тебе като с избягал роб. А ти, прекрасна Гюлджан, помисли над думите ми: от твоята благодарност сега зависи съдбата на баща ти.

И с тържествуваща усмивка на отвратителната си мутра той се запътил към златарската чаршия да купи накити за новата си наложница.

Грънчарят, прегърбен от мъка, и дъщеря му останали в сянката на крайпътното дърво. Приближил се Настрадаин Ходжа:

– Грънчарю, чух присъдата. Сполетяло те е нещастие, но може би ще съумея да ти помогна?

– Не, добри човече – отговорил отчаяно грънчарят. – По кръпките ти виждам, че не притежаваш богатство. А аз трябва да намеря цели четиристотин танга! Нямам такива богати познати, всичките ми приятели са бедни, разорени от данъци и налози.

– И аз нямам богати приятели в Бухара, но все пак ще се опитам да намеря пари – прекъснал го Настрадаин Ходжа.

– Да намериш за един час четиристотин танга! – старецът с горчива усмивка поклатил побелялата си глава. – Сигурно ми се подиграваш, минувачо! В подобна работа би могъл да постигне успех може би само Настрадаин Ходжа.

– О, минувачо, спаси ни, спаси ни! – възкликнала Гюлджан, като прегръщала баща си. Настрадаин Ходжа я погледнал и видял, че китките на ръцете и са съвършени; тя му отговорила с продължителен поглед, той уловил през яшмака влажния блясък на очите ѝ, изпълнени с молба и надежда. Кръвта му кипнала, пробягал като огън по жилите му, любовта му се усилила многократно. Той рекъл на грънчаря:

– Седни тук, старче, и ме чакай и нека бъда най-презреният ѝ последният сред хората, ако до пристигането на лихваря не намеря четиристотин танга!

Метнал се на магарето и изчезнал в пазарната навалица...

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

На мегдана било много по-тихо и по-просторно, отколкото сутринта, в часовете на пазарната треска, когато всички тичали, крещели, бързали от страх да не изпуснат късмета си. Наближавало пладне и народът, спасявайки се от жегата, се пръсвал по чайханите, за да пресметне на спокойствие своите печалби и загуби. Слънцето заливало мегдана с

гореща светлина, сенките били къси, резки, сякаш изсечени в твърдата земя. Навсякъде в засенените места се били приютили просяци, а около тях скачали врабчета, те с весел цвъркот събирали трохи.

– Подари, добри човече, в името на аллаха! – гъгнуво молели просяците, като показвали на Настрадаин Ходжа своите недъзи и рани.

Той отговарял сърдито:

– Прибери си ръцете. Аз с нищо не съм по-богат от вас и сам търся кой ще ми даде четиристотин танга.

Като вземали тези думи за насмешка, просяците обсипвали Настрадаин Ходжа с псувни. Той не отговарял, потънал в размисъл.

Избрал между чайханите най-голямата и най-многолюдната, дето нямало нито скъпи килими, нито копринени възглавници, влязъл и вкарал след себе си по стъпалата магарето, вместо да го върже на коневръза.

Посрещнали го с почуда и мълчание, но Настрадаин Ходжа ни най-малко не се смутил, извадил от дисагите си корана, който му подарил предния ден на сбогуване старецът, и като го разтворил, сложил го пред магарето.

Направил всичко това бавно и спокойно, без усмивка на лицето, като че така трябвало да бъде.

Хората в чайханата взели да се споглеждат.

Магарето ударило с копито дървената еклива настилка.

– Вече? – попитал Настрадаин Ходжа и обърнал страницата. – Ти постигаш забележителни успехи.

Тогава от мястото си станал тантурестият добродушен съдържател на чайханата и се приближил до Настрадаин Ходжа.

– Слушай, добри човече, тук ли е място за твоето магаре? И защо сложи пред него свещената книга?

– Уча това магаре на богословие – невъзмутимо отговорил Настрадаин Ходжа. – Ние вече завършваме корана и скоро ще минем на шариата.

Из чайханата се понесли глъчка и шепот, мнозина станали, за да виждат по-добре.

Съдържателят облещил очи, устата му зинала. Никога още в живота си не бил виждал такова чудо. През това време магарето отново тропнало с копито.

– Добере – похвалил го Настрадаин Ходжа, като обръщал страницата. – Много добре. Още малко усилия и ти ще можеш да заемеш длъжността главен богослов в медресето Мир-Араб. Виж, само страниците

не умее да прелиства, трябва да му помагам... Аллах го е надарил с остър ум и забележителна памет, но е забравил да му даде пръсти – добавил Настрадаин Ходжа, като се обърнал към съдържателя на чайханата.

Хората в чайханата, оставили чайниците си, се приближили; не минало и минута и около Настрадаин Ходжа се събрала тълпа.

– Това магаре не е просто магаре! – обявил Настрадаин Ходжа. – То принадлежи на самия емир. Веднъж емирът ме повика и попита: „Можеш ли да научиш любимото ми магаре на богословие, та то да знае толкова, колкото и аз?“ Показаха ми магарето, аз проверих способностите му и отговорих: „О, пресветли емире! Това забележително магаре не отстъпва по острота на ума нито на един от твоите министри, нито дори на тебе самия, наемам се да го науча на богословие и то ще знае толкова, колкото и ти, дори повече, но за това ще са нужни двацет години.“ Емирът заповяда да ми дадат от хазната пет хиляди танга злато и рече: „Вземи това магаре й го учи, но кълна се в аллаха, ако след двацет години то не знае богословие и не цитира наизуст корана, ще ти отсека главата!“

– Е, значи ти отнапред можеш да се простиш с главата си! – възкликнал съдържателят на чайханата. – Че къде се е чуло и видяло магарета да учат богословие и да цитират наизуст корана!

– Такива магарета има доста и сега в Бухара – отговорил Настрадаин Ходжа. – Ще кажа още, че да получи пет хиляди танга злато и добро магаре за стопанството си – това не се удава на човек всеки ден. А главата ми не оплаквай, защото за двацет години все някой от нас непременно, ще умре – или аз, или емирът, или това магаре. А тогава иди се оправяй кой от тримата е знаел най-добре богословие.

Чайханата едва не се сринала от избухналия гръмовен смях, а самият съдържател се загърчил на кечето, смеел се така, че цялото му лице било мокро от сълзи. Той бил много весел човек, този съдържател, винаги бил готов да се разсмее.

– Чухте ли? – викал той, като хриптял и се задъхвал. – Тогава нека се оправят кой от тях е знаел най-добре богословие! – И сигурно щял да се пръсне от смях, ако изведнъж не го осенила една догадка.

– Чакайте! Чакайте! – размахал той ръце, като подканял всички да внимават. – Кой си и откъде, о, човече, който учиш на богословие магарето си? Да не би да си самият Настрадаин Ходжа?

– Че какво чудно има в това? Ти отгатна, съдържателю. Аз съм Настрадаин Ходжа. Здравейте, жители на Благородна Бухара!

Настъпило всеобщо вцепенение и то траяло дълго; изведнъж нечий

ликуващ глас разцепил тишината:

– Настрадаин Ходжа!

– Настрадаин Ходжа! – подхванал втори, след него трети, четвърти; и се понесло по чайханата, из другите чайхани, из целия пазар – навсякъде ехтяло, повтаряло се, отеквало:

– Настрадаин Ходжа! Настрадаин Ходжа!

Хората тичали от всички краища към чайханата – узбеки, таджики, иранци, туркмени, араби, турци, грузинци, арменци, татари – и дотичали, с гръмки викове поздравявали своя любимец, знаменития хитрец и веселяк Настрадаин Ходжа.

Тълпата все се увеличавала.

Пред магарето отнейде се появила торба овес, наръч детелина, кофа чиста студена вода.

– Приветствуваме те, Настрадаин Ходжа! – носели се викове. – Къде странствува? Кажни ни нещо, Настрадаин Ходжа!

Той се приближил до самия край на сондурмата, поклонил се ниско на народа:

– Приветствувам ви, жители на Бухара! Десет години живях разделен от вас и сега сърцето ми се радва на нашата среща. Вие искате да ви кажа нещо – по-добре ще ви изпея!

Той грабнал едно голямо гърне, излял водата от него и като го удрял подобно дайре, високо запял:

Звъни, гърне, и пей, гърне,
достойно възхвали кумира!
Разказвай на света, гърне,
за добротата на емира!
Гърнето звънва и завчас
запява то със гневен глас.
Запява то със дрезгав глас
и призовава всички вас.
Послушайте го, млад и стар:
„Нияз старикът бе грънчар.
Работеше до късен мрак
и беше, то се знай, бедняк,
гърненце малко със пари
да скъта не можа дори.
Затуй пък, с гърбица макар,
гърнета скътал е Джафар,
натрупала е с леснина

злато емирската хазна
 и стража варди ден и нощ
 емира, благия ни вожд.
 Но злото дойде у Нияз
 като крадец в нечакан час.
 И ето, на емирски съд
 отвежда стареца дългът.
 А подир него, зъл и тъп,
 лихварят мъкне своя гръб!“
 О, докога на тоя свят
 под тоз ярем ще вием врат,
 неправдата ще ни тежи?
 Отговори, гърне, кажи!
 Кажи със своя глинен глас
 в какво е виноват Нияз?
 Гърнето пее и звънти,
 правдивият му глас ехти:
 „Нияз е виноват в това,
 че сложи в примката глава.
 И паякът с човешки лик
 оплете клетия старик!“
 Пред нашия мир блажен
 Нияз се просва просълзен:
 „Говорят днес надлъж и шир,
 че сте добър и благ емир.
 Поспрете милостив за миг
 очи над бедния старик!“
 Емирът казва: „Чуй, Нияз!
 Аз ще ти дам отсрочка... час!
 Не току-тъй надлъж и шир
 мълвят, че съм добър емир.“
 О, докога на този свят
 под тоз ярем ще вием врат,
 неправдата ще ни тежи?
 Отговори, гърне, кажи!
 Гърнето пее и звънти,
 правдивият му глас ехти:
 „О, спри, народе, най-подир
 да чакаш правда от емир.
 Знай, че разгадката е тук:
 емирът е чувал с боклук
 и не глава – стои гърне

на неговите рамене!“
О, докога, гърне, кажи
неправдата ще ни тежи?
Кога злочестият народ
ще види радостен живот?
Гърнето пее и ехти:
„Могъщ е нашият емир,
но той ще падне най-подир
и паднал, спрял да ни души,
в уречения светъл ден
на късчета ще се строши,
като това гърне у мен!“

Настрадин Ходжа вдигнал гърнето високо над главата си и го хряннал силно о земята; гърнето се пръснало със звън, разхвърчало се на стотици дребни късчета. Като се напрягал и заглушавал с гласа си шума на тълпата, Настрадин Ходжа извикал:

– Тогава хайде заедно да спасим грънчаря Нияз от лихваря и милостите на емира. Вие познавате Настрадин Ходжа, той никога никого не завлича. Кой ще ми заеме за кратък срок четиристотин танга?

Напред се изстъпил един бос водоносец:

– Настрадин Ходжа, отде у нас пари? Нали плащаме големя данъци? Но ето аз имам колан, почти съвсем нов; за него може да се получи нещо.

Той хвърлил на сондурмата пред нозете на Настрадин Ходжа колана си; глъчката и движението сред тълпата се засилили, към нозете на Настрадин Ходжа полетели тюрбетейки, колани, кърпи и дори халати. Всеки смятал за чест да послужи на Настрадин Ходжа. Дебелият кафеджия донесъл два много красиви чайника, меден поднос и погледнал другите хора гордо, защото пожертвованиято му било много щедро. Купчината предмети растяла ли, растяла. Настрадин Ходжа викал с цяло гърло:

– Стига, стига, о, щедри жители на Бухара! Стига, чувате ли ме! Седлярю, вземи отратно седлото си – стига, казвам ти! Да не сте решили да превърнете Настрадин Ходжа във вехтошар? Започвам продажбата! Ето колана на водоносеца; който го купи, никога няма да сети жажда. Елате, продавам го евтино! Ето стари, закърпени чехли, те сигурно вече два пъти са ходили в Мека; който ги обуе, все едно че отива на поклонение! Имам ножове, тюрбетейки, халати, чехли! Вземете пи,

продавам евтино и не се пазаря, защото сега времето за мене е най-скъпо от всичко!

Но великият Бахтияр в денонощните си грижи за своите верноподаници се бил постарал да въведе в Бухара такъв ред, че нито един грош не можел да се задържи в джобовете на жителите и преминавал веднага в емирската хазна, за да могат жителите да ходят по-леко с необременени джобове. Напусто викал Настрадаин Ходжа и хвалел стоката си – купувачи нямало.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

В това време наблизко минал лихварят Джафар, чантата му тегнела от златните и сребърните накити, купени от златарската чаршия за Гюлджан.

Макар часът на отсрочката вече да свършвал, макар лихварят да бързал, обзет от сладно нетърпение, алчността в него надвила всички други чувства, когато чул гласа на Настрадаин Ходжа, който обявявал евтината разпродажба.

Лихварят се приближил, забелязали го и тълпата бързо почнала да оредява, защото всеки трети от събралите се му бил длъжник.

Лихварят познал Настрадаин Ходжа:

– Изглежда, ти търгуваш тук, човече, който ме измъкна вчера от водата? Но откъде имаш толкова стока?

– Нали ти самият, о, почтени Джафар, вчера ми даде половин танга – отговорил Настрадаин Ходжа. – Аз пуснах в обращение тези пари и сполуката ме съпътствуваше в търговията ми.

– Ти си успял да натъргуваш такова количество стока за една сутрин? – възкликнал учудено лихварят. – Помогнали са ти моите пари. Колко искаш за цялата тая купчина?

– Шестстотин танга.

– Ти си полудял! И не те е срам да искаш такава цена от благодетеля си! Мигар не си ми задължен за своето благополучие? Двеста танга – ето колко давам.

– Петстотин – отговорил Настрадаин Ходжа. – От уважение към тебе, почтени Джафар, петстотин танга.

– Неблагодарнико! Мигар, повтарям, не дължиш на мене благополучието си?

– А мигар ти не дължиш на мене живота си, лихварю? – отговорил

Настрадин Ходжа, изгубил търпение. – Наистина ти ми даде за спасението на живота ти само половин танга, но твоят живот не струва повече, аз не съм ощетен! Ако искаш да купиш, кажи една истинска цена!

– Триста!

Настрадин Ходжа мълчал. Лихварят дълго се ровил, като преценявал с опитно око стоката, и когато се убедил, че за всичките тези халати, чехли и тюбетейки може да получи най-малко седемстотин танга, решил да наддаде:

– Триста и петдесет... Четиристотин.

– Триста седемдесет и пет.

– Четиристотин...

Настрадин Ходжа бил непоколебим. Лихварят си тръгвал и пак се връщал, като наддавал по една танга, най-сетне се съгласил. Те ударили ръце. Лихварят с вайкания и стонове взел да брой парите.

– Кълна се в аллаха, платих двойно тази стока. Но такъв ми е нравът, винаги търпя големи загуби поради добротата си.

– Фалшива – пресякъл го Настрадин Ходжа и му върнал една монета. – И тук не са четиристотин танга. Тук са триста и осемдесет, ти не виждаш добре, почтени Джафар.

Лихварят бил принуден да добави двайсет танга и да замени фалшивата монета. После за четвърт танга наел хамалин и като го натоварил, заповядал да върви подире му. Клетият хамалин се превил одве и едва не паднал под тежестта на товара.

– И аз съм по същия път – рекъл Настрадин Ходжа.

Той горял от нетърпение по-скоро да види Гюлджан и през цялото време ускорявал крачките си. Лихварят с кучия си крак изоставал и вървял най-отзад.

– Къде така бързаш? – попитал лихварят, като бършел потта си с ръкава на халата.

– Отивам там, където и ти – отговорил Настрадин Ходжа, в черните му очи блеснали лукави искрици. – Ние с тебе, почтени Джафар, отиваме на едно и също място и по една и съща работа.

– Но ти не знаеш моята работа – рекъл лихварят. – Ако знаеше, би ми завидял.

На Настрадин Ходжа бил ясен скритият смисъл на тези думи и той отговорил с весел смях:

– Но ако ти, лихварю, знаеше моята работа, би ми завидял десеторно повече.

Лихварят се навъсил: той доловил дързост в отговора на Настрадин

Ходжа.

– Ти си невъздържан в езика: човек като тебе трябва да трепери, когато разговаря с човек като мене. Няма да се намерят много хора в Бухара, на които бих завиждал. Аз съм богат и няма преграда за желанията ми. Аз пожелах най-красивата девойка в Бухара и днес тя ще бъде моя.

В това време насреща им се изпречил един продавач на вишни с плоска кошница на главата. Настрадаин Ходжа пътем си взел от кошницата една вишна с дълга дръжчица и я показал на лихваря:

– Изслушай ме, почтени Джафар. Разправят, веднъж един чакал видял високо на едно дърво вишна. И си казал: „Каквото ще да става, ще изям тази вишна.“ И се покатерил на дървото, катерил се по него два часа и целият се изподрал от клоните. И когато вече се накарнал да я лапне и широко разтворил уста, отнейде изведнъж налетял сокол, грабнал вишната и я отнесъл. И после чакалът слизал от дървото пак два часа, изподрал се още повече и обливайки се в горчиви сълзи, рекъл: „Защо ми трябваше да се катеря на тази вишна, когато отдавна на всички е известно, че вишните растат на дърветата и не са за чакалите.“

– Ти си глупав – високомерно рекъл лихварят. – Не виждам смисъл в твоята приказка.

– Дълбокият смисъл не се познава отведнъж – отговорил му Настрадаин Ходжа.

Вишната висяла зад ухото му, дръжчицата ѝ била втикната под тубетейката.

Пътят свърнал встрани. Зад завоя седели на два камъка грънчарят и дъщеря му.

Грънчарят станал: очите му, в които все още светела надежда, угаснали. Той решил, че чужденецът не е успял да намери пари. Гюлджан се извърнала с кратък стон.

– Татко, загубени сме! – рекла тя и в гласа ѝ имало толкова страдание, че дори камъкът би отронил сълза, но сърцето на лихваря било покораво от кой да е камък. Нищо освен злобно тържество и сластолюбие не изразявало лицето му, когато рекъл:

– Грънчарю, времето изтече. Отсега ти си мой роб, а дъщеря ти – робиня и наложница.

Искало му се да ужили и унижи и Настрадаин Ходжа, затова властно, по господарски открил лицето на девойката.

– Погледни, не е ли прекрасна? Днес ще спя с нея. Кажете сега кой кому трябва да завижда?

– Тя наистина е прекрасна – рекъл Настрадаин Ходжа. – Но имаш ли

ти разписка от грънчаря?

– Разбира се. Та могат ли да се водят парични дела без разписки: нали всички хора са мошеници и крадци. Ето разписката, тук е означен и дългът, и срокът на изплащането. Грънчарят отпечата отдолу пръста си.

Той подал разписката на Настрадаин Ходжа.

– Разписката е редовна – потвърдил Настрадаин Ходжа. – Тогава вземи си парите по тази разписка. Спрете за една минута, почтени! Бъдете свидетели – добавил той, като се обърнал към хората, които минавали покрай тях по пътя.

Той скъсал разписката на две, после още на четири, на две и хвърлил парчетата по вятъра. След това развързал пояса си и върнал на лихваря всички пари, които току-що получил от него.

Грънчарят и дъщеря му се вкаменили от изненада и щастие, а лихварят – от злоба. Свидетелите си намигали, радвали се на позора на омразния лихвар.

Настрадаин Ходжа взел вишната, пуснал я в устата си и като смигнал на лихваря, шумно млясал с устни.

По уродливото тяло на лихваря преминала бавна тръпка, ръцете му се сгърчили, едничкото му око се въртяло злобно, гърбицата му затреперила.

Грънчарят и Гюлджан замолили Настрадаин Ходжа:

– О, минавачо, кажи ни името си, за да знаем за кого да се молим!

– Да! – пригласял им лихварят, като пръскал слюнка. – Кажи името си, за да знам кого да проклинам!...

Лицето на Настрадаин Ходжа светело, той отговорил със звънлив и твърд глас:

– В Багдад и Техеран, в Стамбул и Бухара – навсякъде ме наричат само с едно име: Настрадаин Ходжа!

Лихварят отскочил, побелял от ярост:

– Настрадаин Ходжа!

И ужасен побягнал, като бутал в гърба своя хамалин. Всички останали поздравявали виком:

– Настрадаин Ходжа! Настрадаин Ходжа!

Очите на Гюлджан сияели под яшмака, грънчарят все още не можел да дойде на себе си и да повярва в спасението – той бърбел нещо, смутена разперил ръце.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Емирският съд продължавал. Палачите се сменили няколко пъти. Редицата на тия, които очаквали да бъдат бити, се увеличавала. Двама осъдени се гърчели на колове, един лежал обезглавен на потъмнялата от кръв земя. Но стоновете и виковете не достигали до слуха на дремещия емир, заглушавани от хората на придворните ласкатели, пресипнали от усърдие. В похвалите си те не забравяли и великия везир, и другите министри, и Арсланбег, и мухобиеца, и наргилджията, като с право смятали, че за всеки случай трябва да угаждат на всички: на едни – за да получат полза за себе си, на други – за да не си причинят вреда.

Арсланбег отдавна се вслушвал с безпокойство в странната гълчавя, която долитала отдалеч.

Той повикал двама от най-изкусните си и опитни шпиони:

– Вървете и разузнайте защо се вълнува народът. Върнете се веднага.

Шпионите тръгнали, единият – облечен с просяшки дрехи, вторият – с дрехи на странствуващ дервиш.

Но преди да се върнат шпионите, дотичал, като се препъвал и замотавал в пешовете на халата си, бледият лихвар.

– Какво се е случило, почтени Джафар? – попитал Арсланбег и лицето му се променило.

– Нещастие! – отговорил с треперещи устни лихварят. – О, достопочтени Арсланбег, случи се голямо нещастие. В нашия град се появи Настрадаин Ходжа. Току-що го видях и говорих с него.

Очите на Арсланбег изскочили от орбитите си и застинали. Като огъвал с тежината си стъпалата, той изтичал на дъсчената площадка, навел се над ухото на дремещия емир.

Емирът изведнъж подскочил на трона си така високо, като че го мушнаха с шило малко по-долу от гърба.

– Лъжеш! – извикал той и лицето му се изкривило от страх и ярост. – Това не може да бъде! Багдадският халиф неотдавна ми писа, че му отсякъл главата! Турският султан писа, че го побил на кол! Иранският шах собственоръчно ми извести, че го обесил. Тиванският хан още миналата година високо пред всички заяви, че му одрал кожата. Та нима е възможно той да се е изплъзнал невредим от ръцете на четирима владетели, тоя проклет Настрадаин Ходжа!

Везирите и сановниците пребледнели, щом чули името на

Настрадаин Ходжа. Мухобиецът трепнал и изпуснал ветрилото си, нар-гилджията се задавил от пушека и се закашлял; ласкателните езици на поетите се залепили сухи за зъбите им от страх.

– Той е тук! – повторил Арсланбег.

– Лъжеш! – извикал емирът и с царствена длан залепил на Арсланбег тежка плесница. – Лъжеш! А ако наистина е тук, как е могъл да про-никне в Бухара и за какво я бива цялата твоя стража! Значи той е пре-дизвикал на пазара тая тревога снощи! Той е искал да разбунтува народа срещу мене, а ти си спал и нищо не си чул!

И емирът заледил на Арсланбег втора плесница.

Арсланбег се поклонил ниско и шумно целунал ръката на емира, както била вдигната.

– О, повелителю, той е тук, в Бухара. Мигар не чуваш?

Далечният шум се усилвал и нараствал подобно приближаващо зе-метресение и ето, тълпата около съдилището, обхваната от общото въл-нение, също се разшумяла, отначало неясно и глухо, а после все по-високо, по-силно и емирът почувствувал неустойчивото люлеене на дъсчената площадка и на своя позлатен трон. А в тази минута от общата непрекъсната врява, която вече преминавала в мощен рев, изведнъж из-плувал и се повторил, и отекнал многократно по всички краища викът:

– Настрадаин Ходжа!

– Настрадаин Ходжа!

Стражата се спуснала с димящи фитили към топовете. Лицето на емира се изкривило от вълнение.

– Свършвайте! – извикал той. – Към двореца! Той повдигнал поли-те на сърмения си халат и се втурнал към двореца; подир него, препъ-вайки се, тичали слугите с празната носилка на рамене. И обзети от смут, тичали, като се блъскали и се изпреварвали, губели чехлите си и не се спирали да ги вземат, везири, палачи, музиканти, стражари, мухо-биецът и наргилджията. Само слоновете минавали с предишната си важ-ност и мудност, защото макар и да се числели към свитата на емира, ня-мали никакви причини да се страхуват от народа. Тежките, оковани с мед порти на двореца се затворили, след като пуसнали емира и свитата му.

А пазарният мегдан, зялат от народ, ехтял, шумял и се вълнувал, като повтарял отново и отново името на Настрадаин Ходжа.

ВТОРА ЧАСТ

Ето любопитни произшествия; една част от тях се случиха в мое пришествие, а друга част ни разказаха хора, на които вярвам.

Усамв-ибн-Мункъз,
„Книга на назиданието“.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

От незапомнени времена бухарските грънчари се заселвали край източната порта около голямата глинена могила – и не биха могли да изберат по-добро място: глината била тук наблизко, а аръкът, който течал покрай градската стена, ги снабдявал в изобилие с вода. Дедите, прадедите и прапрадедите на грънчарите били сринали могилата вече до половината: от глината строели къщите си; от глината правели гърнета и в глината лягали, изпращани от тъжните ридания на роднините си; и после, подир много години, сигурно неведнъж се случвало някой грънчар, след като изработвал гърне или делва, изсушавал ги на слънцето; изпичал ги на огъня, да се чуди на небивалия по силата и чистотата си звън на гърнето, без да подозира, че някой далечен праотец в грижите си за благосъстоянието на своя потомък и за леката продажба на стоката му е облагородил глината с частица от своя прах и я е накарал да звъни като чисто сребро.

Тук се намирала и къщата на грънчаря Нияз – над самия арък, в сянката на могъщи стари брястове; шумолели от вятъра листата, шуртяла водата и от сутрин до вечер в мъничката градинка се чували песните на прекрасната Гюлджан.

Настрадаин Ходжа отказал да се настани в къщата на Нияз.

– Може да ме хванат в къщата ти, Нияз. Аз ще ношувам наблизко, намерих си тук едно безопасно място. А през деня ще идвам и ще ти помагам в работата.

Така и направил: всяка сутрин, преди да изгрее слънцето, идвал при Нияз и сядал заедно със стареца пред грънчарското колело. Нямало в света занаят, който Настрадаин Ходжа да не знае; грънчарския занаят лък познавал отлично; неговите гърнета били звънливи, гладки и притежавали способността да запазват водата ледена дори в най-силния пек. Порано старецът, който през последните години чувствувал, че очите все по-често му изменят, едва успявал да направи пет-шест гърнета на ден,

а сега покрай оградата съхнели на припек дълги редици – трийсет, четирийсет, а често и петдесет гърнета и делви. В пазарните дни старецът се връщал с пълна кесия, вечер от неговата къща по цялата улица се разнасял мирис на пилаф с месо.

Съседите се радвали и казвали за стареца:

– Най-сетне на Нияз му провървя и той се прости със сиромашията, дай боже, завинаги!

– Казват, че наел един работник да му помага. И че тоя работник бил необикновено изкусен в грънчарския занаят. Та веднъж нарочно се отбих у Нияз, за да погледам помощника му. Ала едва затворих портата след себе си, и тоя помощник стана, отиде си и не се показа вече.

– Старецът крие помощника си. Сигурно се бои да не би някой от нас да примами при себе си тоя изкусен майстор. Ама че чудак! Мигар ние, грънчарите, нямаме никаква съвест и ще се осмелим да посегнем на благополучието на стареца, който най-сетне е намерил късмета си!

С това съседите свършвали разговора си и, разбира се, на никой и през ум не му минавало, че помощник на стария Нияз е самият Настрадаин Ходжа. Всички били твърдо уверени, че Настрадаин Ходжа отдавна вече не е в Бухара; той сам пуснал тоя слух, за да заблуди шпионите и да намали тяхното усърдие при търсенето му. И постигнал целта си: след десет дни допълнителните караули били махнати от всички градски порти и ношните патрули вече не безпокоели жителите на Бухара с блясъка на факлите и звъна на оръжието си.

Един ден старият Нияз дълго пъшкал и се притеснявал, докато най-сетне казал на Настрадаин Ходжа:

– Ти ме спаси от робство, Настрадаин Ходжа, а дъщеря ми от безчестие. Ти работиш с мене и правиш десет пъти повече. Ето триста и петдесет танга чист доход, който спечелих от търговията с грънци, откакто ти започна да ми помагаш. Вземи тия пари, те са твои по право.

Настрадаин Ходжа спрял колелото и учудено се вгледал в стареца.

– Ти сигурно си се разболял, почтени Нияз! Говориш някакви неразбираеми неща. Тук господар си ти, а аз съм твой работник и ако ми дадеш една десета част от доходите, трийсет и пет танга, ще бъда предоволен.

Той взел протритата кесия на Нияз, отброил трийсет и пет танга и ги сложил в джоба си, а останалото върнал на стареца. Но старецът се заинатил и не искал да ги вземе:

– Не бива така, Настрадаин Ходжа! Тези пари се падат на тебе! И ако не искаш да вземеш всичко, вземи поне половината.

Настрадаин Ходжа се разсърдил:

– Прибери кесията си, почтени Нияз, и не нарушавай, моля ти се, реда на земята! Какво ще стане, ако всички господари почнат да делят своите доходи с работниците си? Тогава на земята няма да има нито господари, нито работници, нито богати, нито бедни, нито стражари, нито емири. Помисли сам: мигар аллах ще понесе такова нарушение на реда? Вземи кесията си и я скрий някъде по-надалеч, инак с безумните си постъпки може да навлечеш на хората гнева на аллаха и по тоя начин да погубиш целия човешки род на земята!

При тези думи Настрадаин Ходжа пак завъртял с крак плоското грънчарско колело.

– Чудно гърне ще излезе! – казал той, като пляскал с длан по мократа глина. – Звънливо като главата на нашия емир! Ще трябва да отнесем това гърне в двореца: нека се пази там за случай, че отсекат главата емира.

– Гледай, Настрадаин Ходжа, на теб самия да не ти отсекат някой ден главата за такива думи.

– Ехе! Мислиш ли, че е много лесно да се отсеке главата на Настрадаин Ходжа?

Аз съм ходжа бунтар, не търпя господар
и крещя с пълен глас: – Вечно жив ще съм аз!
Нека злият емир ме заплашва безспир
със позор и топор, дете сея раздор.
Аз съм ходжа бунтар, не търпя господар
и крещя с пълен глас: – Вечно жив ще съм аз!
Ще бунтувам света и дене, и нощя
и ще викам безспир: – Смърт на злия емир!
Аз в очите се смях на иранския шах,
на таванския хан и на злия султан.
Аз съм ходжа бунтар, не търпя господар
и крещя с пълен глас: – Вечно жив ще съм аз!
Съчинител на песни и безгрижен обесник,
аз бунтувам света и дене, и нощя.
Син на своя народ, смел бунтар цял живот,
плюя аз на султана, и емира, и хана!
Аз съм ходжа бунтар, не търпя господар
и крещя с пълен глас: – Вечно жив ще съм аз!

Зад гърба на Нияз в зеленината на асмата се показало засмяното лице на Гюлджан. Настрадаин Ходжа прекъснал песента и започнал да си

разменя с Гюлджан весели, тайнствени знаци.

– Къде гледаш? Какво видя там? – попитал Нияз.

– Виждам една райска птица, по-хубава от която няма в света!

Старецът се обърнал с пъшкане, но Гюлджан вече се била скрила в зеленината и само сребристият ѝ смях долитал отдалеч. Старецът дълго примижавал с късогледите си очи и ги затулял с длан от яркото слънце, но не видял нищо освен, едно врабче, което скачало по пръчките.

– Опомни се, Настрадаин Ходжа! Къде си видял райска птица? Та това е обикновено врабче!

Настрадаин Ходжа се смеел, а Нияз само поклащал глава, без да се досеща за причината на неговото веселие.

След вечерята старецът, като изпратил Настрадаин Ходжа, се качил на покрива и легнал там да спи, облъхан от топлия ласкав ветрец. Скоро захъркал и засвирил с нос и тогава зад нисичката ограда се чуло леко покашлюване: върнал се Настрадаин Ходжа. „Спи“ – отвърнала му с шепот Гюлджан. Той с един скок прехвърлил оградата.

Те седели до аръка, в сянката на тополите, които тихо дремели, загърнати в дългите си зелени халати. Високо в чистото небе греела луна-та, всичко било синьо от светлината ѝ; едва чуто шуртял аръкът, като ту пламвал в искри и отблясъци, ту отново се губел в сянката.

Гюлджан стояла пред Настрадаин Ходжа, осветена от пълната луна, и тя подобна на пълна луна, стройна и гъвкава, опасана с изобилието на косите си. Той ѝ говорел с тих глас:

– Обичам те, царице на душата ми, ти си моя първа и единствена любов. Аз съм твой роб ѝ ако поискаш, ще направя всичко според желанието ти! Целият ми живот беше само очакване на среща с тебе и ето, аз те видях и вече никога няма да те забравя, и няма да мога да живея без тебе!

– Сигурно казваш това не за първи път – рекла тя ревниво.

– Аз ли? – възкликнал той негодуващо. – Как можа да си го помислиш!

И гласът му звучал толкова искрено, че тя повярвала, омекнала и седнала до него на пръстената пейка. Той впил устни в устните ѝ и не ги откъснал толкова дълго, че тя се задъхала.

– Слушай! – рекла тя после. – За целувки е редно да се подарява нещо на момичетата, а ти ме целуваш всяка нощ ето вече повече от седмица, да ми беше подарил поне една карфица!

– Просто нямах пари – отговорил той. – Но днес получих заплата от баща ти и утре ще ти донеса богат подарък, Гюлджан. Какво искаш –

гердан или кърпа, или може би пръстен с аметист?

– Все ми е едно – прошепнала тя. – Все ми е едно, Настрадаин Ходжа, стига да получа този подарък от твоите ръце.

Шуртяла синята вода в аръка, в бистрото небе с чиста и ясна светлина трептели звездите; Настрадаин Ходжа се преместил още по-близо до девойката, протегнал ръка към гърдата ѝ – и дланта му се изпълнила. Той замрял, но изведнъж от очите му изскочили искри: тежка плесница опарила бузата му. Той отскочил, като за всеки случай се бранел с лакът. Гюлджан станала; задъхвала се от гняв.

– Струва ми се, чух звук от плесница – рекъл кротко Настрадаин Ходжа. – Но защо трябва непременно да се бием, след като можем да си кажем всичко с думи?

– С думи! – пресякла го Гюлджан. – Не стига че забравила всякакъв срам, открих пред тебе лицето си, ами ти протягаш дългите си ръце и където не трябва.

– Че кой е определил къде трябва да се протягат ръцете и къде не трябва? – възразил Настрадаин Ходжа, крайно смутен и объркан. – Ако ти беше чела книгите на премъдрия ибн-Туфейл...

– Слава богу – разпалено го пресякла тя, слава богу, че не съм чела тези разпътни книги и пазя честта си, както приляга на порядъчно момиче!

Тя се обърнала и си отишла; заскърцала стълбичката под леките ѝ стъпки и скоро в пролуките на кепенците, които ограждали балкона, блеснала светлинка.

„Обидих я – размишлявал Настрадаин Ходжа. – Че как така сбърках? Ех, нищо, затова пък сега ще зная характера ѝ. Щом тя ме шамароса, значи ще удари плесница и на всеки друг и ще бъде вярна съпруга. Съгласен съм да получа от нея преди сватбата още десет пъти по десет плесници, само след това тя да бъде така щедра на плесници към другите мъже!“

Той се приближил на пръсти до балкона, тихо повикал:

– Гюлджан!

Тя не отговорила.

– Гюлджан!

Благоуханният мрак мълчал. Настрадаин Ходжа се натъжил. Като сдържал гласа си, за да не събуди стареца, той запял:

Ти с ресници открадна сърцето ми.

Съдиш мен, а сама със ресници крадеш.
И отгоре на туй искаш кражбата да ти платя.
Що за чудо? Къде са се чули такива неща!
Казвай, кой и кога е платил на крадци?
О, дари ми безплатно,
една, о, дари ми и втора целувка!
Не, това ми е малко.
Аз познавам целувки подобно, горчива вода:
пиеш, пиеш, а жаждата в теб се разгаря.
Ти вратата си хлопна пред мене:
нека моята кръв изтече на земята тогаз!
Де сега да намера аз сън и покой?
Може би ще ми кажеш, изгоро?
Ей такава е моята скръб
по очите ти черни, които мятат черни стрели!
Ей такава е моята мъка
по твоите къдри, които като мускус ухалят в нощта!

Той пеел и макар че Гюлджан не се показвала и не отговаряла, знаел, че тя внимателно слуша, и знаел също, че нито една жена не може да устои пред такива думи. И не сбъркал: кепенкът леко се открянал:

– Ела! – пошепнала отгоре Гюлджан. – Само тихичко, за да не се събуди татко.

Той се изкачил по стълбичката, седнал пак до нея и фитилът, който плавал в кандилото с топена овча лой, прасял и горял до разсъмване; те говорели и не можели да се наговорят; с една дума всичко било така, както трябва да бъде и както е казал мъдрият Абу-Муха-мед-Али-ибн-Хазма в книгата „Огърлица за милата“, в главата „Слово за природата на любовта“.

„Любовта – да я възвеличи аллах! – е отначало шега, но в края е нещо важно. Свойствата ѝ са твърде тънки във възвишеността си, за да ги описваме, и не можем да постигнем истинската им същност другояче освен с труд. Що се отнася до причината на това, че любовта в повечето случаи се поражда от красивата външност, то е напълно обяснимо, защото душата е прекрасна и я привлича всичко прекрасно, и тя храни склонност към съвършените образи. И щом види някой такъв, душата почва да се вглежда в него и ако различи зад външността нещо сходно със себе си, влиза в съединение с него и така възниква, истинската, дълбока любов... Наистина външността по чуден начин съединява отдалечените частици на душата!“

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Старецът се заобръщал на покрива, заскърцал, закашлял се и с дрезгав, сънен глас повикал Гюлджан да му донесе студена вода. Тя бутнала Настрадаин Ходжа към вратата; почти без да докосва с крака стъпалата, той слязъл по стълбата, прескочил оградата, а не след дълго, като се умил в близкия арък и се избърсал с пеша на халата си, вече чукал на портата от другата страна.

– Добро утро, Настрадаин Ходжа! – посрещнал го от покрива старецът. – Колко рано ставаш напоследък! Кога сколасваш да се наспиш? Сега ще пием чай и с благословията на аллаха ще се заловим за работа.

По пладне Настрадаин Ходжа оставил стареца сам и се запътил към пазара да купи подарък на Гюлджан. Както винаги, от предпазливост той нахлупил цветна бадахшанска чалма и си прикачил лъжлива брада; в тая премяна бил неузнаваем и можел спокойно да се разхожда по чаршиите и чайханите, без да се страхува от шпиони.

Той избрал една коралова огърлица, която напомняла с цвета си усните на изгората му. Златарят излязъл сговорчив човек и само след някакъв си час шум, викове и спорове огърлицата преминала в ръцете на Настрадаин Ходжа срещу трийсет танга.

На връщане Настрадаин Ходжа видял край джамията на пазара голяма тълпа. Хората се трупали и се качвали един другиму на гърбовете. Когато се приближил, Настрадаин Ходжа чул рязък, пронизителен глас:

– Уверете се с очите си, правоверни: той е скован от паралич и лежи неподвижен вече десет години! Крайниците му са студени и безжизнени. Вижте, дори не отваря око. Пристигнал е в нашия град отдалеч; добри роднини и приятели са го докарали, за да изпита последното средство. След седмица, на празника на най-светия и несравним шейх Богаеддин, той ще бъде положен на стъпалата на гробницата. Слепи, куци и парализирани неведнъж вече са се излекували по този начин; да се помолим, о, правоверни, светият шейх да се смили над тоя клетник и му прати изцеление!

Събраните прочели молитва; след това пак се чул резкият глас:

– Уверете се с очите си, правоверни: той е скован от паралич и лежи неподвижен вече десет години!...

Настрадаин Ходжа се промъкнал през навалищата, повдигнал се на пръсти и видял един дълъг костелив молла с мънички злобни очи и редичка брадица. Той викал, като сочел с пръст долу в краката си, дето на

носилка лежал парализираният:

– Гледайте, гледайте, мюсюлмани, колко е жалък и нещастен, но след седмица светият Богаеддин ще му прати изцеление и тоя човек ще се върне към живота!

Парализираният лежал със затворени очи, като запазвал на лицето си скръбния и жалостен израз. Настрадаин Ходжа тихичко ахнал от изнепада: тая сипаничава мутра той би различил сред хиляди други, съмнение не можело да има! Слугата, види се, бил заболял от паралич отдавна, защото лицето му било явно затлъстяло от дългото лежане и безделие.

Оттогава, колкото пъти Настрадаин Ходжа минел покрай тая джамия, винаги виждал там моллата и парализирания, който лежал с жалостив израз на сипаничавото лице, а то тлъстеело и се наливало с лой от ден на ден все повече.

Настъпил празникът на светия шейх. Светецът умрял, според преданието, през май, в едно ясно пладне, и макар на небето да нямало нито едно облаче, слънцето помръкнало в часа на смъртта му, земята потреперила и много къщи, дето живеели грешници, рухнали, а самите грешници загинали под развалините. Така разправяли моллите из джамиите, като призовавали мюсюлманите непременно да посетят гробницата на шейха и да се поклонят на праха му, та да не ги смятат за нечестивци и да не споделят участта на споменатите грешници.

Богомолците тръгнали на поклонение още по тъмно и когато изгряло слънцето, целият огромен мегдан около гробницата бил вече зялат с народ от единия край до другия. Но потоците от хора по пътищата не секвали; всички вървели боси, както изисквал древният обичай; тук между другите имало хора, дошли от далечни места – особено благочестиви или пък наопаки, извършили голям грях и надяващи се да измолят днес прошка. Мъже водели тук безплодни жени, майки носели болни деца, старци се мъкнели едвам на криви патерици, прокажени се събирали по-надалеч и оттам гледали с надежда белия купол на гробницата.

Богослужението не започвало дълго: чакали емира. Под палещото слънце, в блъсканицата и теснотията, хората стоели, плътно притиснати един до друг, без да се осмеляват да приклеknат. Очите на хората горели с жаден, неуморим огън; загубили вяра в земното щастие, хората чакали днес чудо и потрепвали от всяка гръмка дума. Очакването ставало непоносимо, двамата дервиши рухнали на земята в гърчове и с вопли започнали да я гризат, като пръскали сива пяна. Тълпата се люшнала,

развълнувана, от всички краища долетели плачове, завили жени и в това време прокъртял хилядогласен рев:

– Емирът! Емирът!

Като работела усърдно със сопи, дворцовата стража разчиствала пътя в навалищата и по този широк път, послан с килими, на поклонение пред светия прах отивал емирът – бос, с наведена глава, потънал в благочестиви размишления и недостъпен за мирските звуци. По петите го следвала в мълчание свитата, суетели се слугите, свивали килимите и ги отнасяли напред.

В очите на мнозина от тъпата бликнали сълзи на умиление.

Емирът се изкачил на пръстеното възвишение, което се намирало досама стената на гробницата. Подали му молитвено килимче и той, подкрепян от двете страни от везирите, застанал на колене. Моллите в бели одежди се строили в полукръг и запели, като издигнали ръце към замъгленото от жегата небе. Богослужението започнало.

То продължило безкрайно, редувано с проповеди, Настрадаин Ходжа се измъкнал незабелязано от тъпата и се запътил към издигация се малко встрани сайвант, дето чакали своя ред слепите, куците и парализираните, на които днес било обещано изцеление.

Вратите на сайвантчето били широко разтворени. Любопитни надничали вътре и си разменяли по някоя дума. Моллите, които наблюдавали богослужението тук, държали в ръцете си големи бакърени подноси за събиране на пожертвования. Старшият молла разправял:

– И оттогава над свещената Бухара и над нейните слънцеподобни емири вечно и нерушимо властвува благословията на светия шейх Богаеддин. И всяка година на тоя ден светият Богаеддин дава на нас, смирените служители на бога, сила да правим чудеса. Всички тия слепи, куци, обезумели и парализирани очакват изцеление и ние се надяваме с помощта на светия Богаеддин да ги избавим от страдания.

Сякаш в отговор на думите му хората в сайвантчето заплакали, завили, заохкали и заскърцали със зъби; моллата издигнал глас и продължил:

– Жертвувайте, правоверни, за украса на джамиите и аллах ще зачете вашите пожертвования!

Настрадаин Ходжа надникнал в сайвантчето. До самия изход в своята носилка лежал сипаничавият слуга с тлъстата физиономия; зад него в полумрака се виждали още множество хора с патерици, на носилки, с превръзки. И изведнъж от гробницата долетял гласът на главния ишан, който току-що бил завършил проповедта си:

– Слепия! Доведете ми слепия!

Моллите избутали Настрадин Ходжа, шмугнали се в задушния полудрач на сайвантчето и след минута извели оттам един слепец в жалка просяшка дреха. Той вървял, опипвайки с ръце въздуха, и се препъвал о камъните.

Приближил до главния ишан, паднал пред него и докоснал с устни стъпалата на гробницата; ишанът сложил ръце на главата му – и той в миг се излекувал.

– Виждам! Виждам! – извикал той с висок, треперещ глас. – О, свети Богаеддине, аз виждам, аз виждам! О, небивало изцеление, о, велико чудо!

Тълпа от молеци се се скупчила около него, загълчала: мнозина се доближавали до него и го питали: „Кажы коя ръка вдигнах – дясната или лявата?“ Той отговарял безпогрешно и всички се уверили, че наистина е прогледнал.

И тогава в тълпата навлязъл цял отряд молли с бакърени подноси; те викали:

– ПравOVERни, с очите си видяхте чудото; пожертвувайте за украса на джамиите!

Емирът пръв хвърлил на подноса шепа златни монети; след него хвърлили по една златна монета всички везири и сановници, а после народът почнал щедро да сипе сребро и мед; подносите се напълнили и моллите трябвало три пъти да ги сменят.

Когато потокът от пожертвования намалял, от сайвантчето извели куция и той, като докоснал стъпалата на гробницата, се излекувал също тъй мигновено и захвърлил патериците, заиграл, като вдигал високо крака. И отново моллите с нови подноси навлезли в тълпата и завикали:

– Пожертвувайте, правOVERни!

Един белобрад молла се приближил до Настрадин Ходжа, който съсредоточено мислел нещо, като разглеждал стените на сайвантчето.

– О, правOVERни! Ти видя великото чудо. Пожертвувай нещо и аллах ще зачете твоето пожертвование.

Настрадин Ходжа високо, та да го чуят всички наоколо, отговорил:

– Ти наричаш това чудо и искаш от мене пари. Първо, аз нямам пари и второ, известно ли ти е, молла, че аз самият съм велик светец и мога да направя още по-голямо чудо?

– Ти си богохулник! – извикал моллата разгневен. – Не го слушайте, мюсюлмани, самият шейтан говори с устата му!

Настрадин Ходжа се обърнал към тълпата:

– Моллата не вярва, че мога да правя чудеса! Добре, ей-сега ще ви докажа! В това сайвантче са събрани слепи, куци, немощни и парализирани и аз се наемам да излекувам всичките отведнъж, при това без да се докосна до тях. Ще кажа само две думи и те всички ще се излекуват и ще побягнат на разни страни тъй бързо, че дори и най-добрият арабски кон няма да ги догони.

Стените на сайвантчето били тънки, глината на много места била дълбоко напукана. Настрадаин Ходжа избрал в стената едно място, набраздено от всички страни с пукнатини, и силно го натиснал с рамо. Глината се огънала с лек, зловещ пукот. Той натиснал пак, огромен къс от стената рухнал с грохот вътре в сайвантчето; от черния зейнал отвор нахлул прахоляк.

– Земетресение! Спасявайте се! – с див глас викнал Настрадаин Ходжа и съборил втори къс глина.

В сайвантчето мигновено станало тихо, после се вдигнала тревога: сипаничавият парализиран слуга пръв се спуснал към изхода, но запречил вратата с носилката си и преградил пътя на останалите – куци, слепи и немощни, които се блъскали отзад с викове и вой, а когато Настрадаин Ходжа съборил в сайвантчето трети пласт глина, те с могъщ напор изнесли сипаничавия заедно с вратата и спонците и забравили недъзите си, сурнали се кой накъдето види.

Тълпата викала, свиркала, кикотела се и дюдюкала. Над общата глъчка гърмял силният глас на Настрадаин Ходжа:

– Ето, виждате ли, мюсюлмани, аз бях прав, когато ви казах, че може с една дума да се излекуват всички!

И без да слушат повече проповедите, от всички страни се стичали любопитни и научили за станалото, се търкаляли от смях по земята, предавали по-нататък разказа за чудесното изцеление; тозчас всички събрани научили за това и когато главният ишан вдигнал ръка да прикани към тишина, тълпата отговорила с псувни, викове и свиркане.

И пак както тогава на мегдана, в тълпата нараствал и кънтял, и отеквал викът:

– Настрадаин Ходжа! Той се върна! Той е тук, нашият Настрадаин Ходжа!

Моллите, обсипвани с ругатни и насмешки, хвърлил подносите и побягнали от страх пред тълпата.

Настрадаин Ходжа в това време бил вече далече. Той скрил цветната си чалма и лъжливата си брада пол халата, защото сега нямал причини да се страхува от среща с шпиони, които имали достатъчно работа

около гробницата.

Той не забелязал само, че по петите му, като се криел зад ъглите на къщите и крайпътните дървета, вървял куцийт лихвар Джафар.

В една безлюдна, пуста уличка Настрадаин Ходжа се приближил до една ограда и като се повдигнал на ръце, тихичко се изкашлял. Зачули се леки стъпки, женски глас отговорил:

– Ти ли си, любими мой!

Скритият зад дървото лихвар без усилия познал гласа на прекрасната Гюлджан. После чул шепот, съдържан смях и звуци от целувки. „Ти ми я отне, за да се възползуваш сам“ – мислел си лихварят, обзет от злобна ревност.

След като се разделил с Гюлджан, Настрадаин Ходжа тръгнал по-натък тъй бързо, че лихварят вече не можел да го настигне и скоро го изгубил от очи в заплетените тесни сокаци. „Значи няма да получа награда за неговото залавяне – мислел си огорчено Джафар. – Но затова пък!... Пази се, Настрадаин Ходжа, страшно отмъщение съм ти приготвил!“

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Емирската хазна понесла големи щети. При гробницата на свети Богаеддин не събрали и десета част в сравнение с доходите от миналите години. Освен това сред народа отново били хвърлени семената на дръзко свободомислие. Шпионите донасяли, че слухът за събитията около гробницата достигнал до най-отдалечените кътчета на държавата и предизвикал вече отгласи: в три села жителите отказвали да доизградят джамиите, а в четвърто позорно изгонили моллата.

Емирът заповядал на великия везир Бахтияр да събере дивана – държавния съвет. Диванът се събрал в дворцовата градина. Тя била забележителна градина, една от най-прекрасните в света. Редки плодове зреели тук на клонести, разкошни дървета – камфорни, бадемови и хорасански кайсии, сливи, смокини, портокали и много други плодове, които е невъзможно да се изброят. Рози, теменуги, шибои, лавандула и анемони растели на цели купчини и изпълвали въздуха с райско благоухание; маргаритки се смеели и нарциси влюбено ги гледали; шуртели шадравани, стада златни рибки сновели из мраморните басейни и навсякъде били накачени сребърни кафези, в които цвъртели, свирели и чуруликали на разни гласове чуждоземни птици. Но везирите, сановниците, мъдреците и поетите равнодушно минавали покрай тях, чужди на тая

вълшебна красота, без да видят и чуят нищо, защото всичките им мисли били заети с грижите да се издигнат, да се предпазят от ударите на враговете си и да нанесат на свой ред също такива удари и в техните кораби, изсъхнали сърца не оставало вече място за нищо друго, и ако изведнъж всички цветя в целия свят повехнали и всички птици в света престанели да пеят, те нямало да забележат това, погълнати от честолюбивите си алчни кроежи. С очи, лишени от блясък, със стиснати безкръвни устни, те вървели, като шляпали с чехлите си по пясъчните пътеки, изкачвали се в беседката, оплетена с разкошните тъмни листа на чимшира, и след като подпирали на стената жезлите си, украсени с тюркоази, заемали местата си на копринените възглавки. Навели глави, увенчани с огромни бели чалми, те чакали безмълвно повелителя. Когато той влязъл – с тежки стъпки, без да поглежда никого, с печата на мрачна размисъл по лицето, – всички станали, навели се в поклон почти до земята и така, без да се изправят, стоели, докато той не им дал кратък знак с ръка. Тогава коленичили, както изисквал дворцовият обичай, и се отпуснали с цяло тяло на петите си, като при това докосвали килима с пръстите на отпуснатите си ръце; всеки от тях се мъчел да отгатне върху чия глава ще се излее днес гневът на емира и каква полза може да извлече от това за себе си.

Зад гърба на емира се строили в полукръг, както обикновено, придворните поети и тихичко се прокашляли, за да си прочистят гърлата. Най-изкусният от тях, който носел титла „цар на поетите“, повтарял наум съчинените тая сутрин стихове, като се тъкмял да ги каже пред емира уж в порив на свръхестествено вдъхновение.

Дворцовият мухобиец и емирският наргилджия заели определените им места.

– Кой е повелител на Бухара? – захванал емирът с тих глас, който накарал всички да потреперят. – Кой е повелител на Бухара, питаме ви, ние или той – този проклет богохулник Настрадаин Ходжа?! – Той се задъхал за миг и като надвил яростта си, завършил заканително: – Емирът ви слуша! Говорете!

Над главата му се клатели ветрилата от конски опашки; свитата мълчала, обзета от страх, везирите незабелязано се побутвали с лакти.

– Той размири цялата държава! – отново захванал емирът. – Той вече три пъти успя да смути спокойствието на нашата столица! Той ни лиши от покой и сън, а нашата хазна – от законни доходи! Той открито призовава народа към въстание и бунт! Как трябва да постъпим с такъв престъпник – питаме ви ние?

Везирите, сановниците и мъдреците отговорили в един глас:

– Той безспорно заслужава най-жестоко наказание, о, средоточие на вселената и убежище на света!

– А защо досега е още жив? – попитал емирът. – Или ние, вашият повелител, чието име трябва да произнасяте само с трепет и винаги паднали по очи на земята, което впрочем не правите от леност, дързост и нехайство, или, повтарям, ние сами трябва да отидем на пазара да го хванем, докато вие се отдавате на празно чревоугодие и разврат в харемите си и си спомняте за задълженията си пред нас само в дните, когато получавате заплата? Какво ще ни отговориш, Бахтияр?

Като чули името Бахтияр, всички останали облекчено въздъхнали. По устните на Арсланбег, който имал стара вражда с Бахтияр, се плъзнала злорада усмивка. Бахтияр, скръстил ръце на корема си, се поклонил доземи на емира.

– Да пази аллах великия емир от беди и нещастия! – захванал той. – Предаността и заслугите на нищожния роб, който е само прашина в лъчите, на емировото величие, са известни на емира. До назначаването ми на длъжността велик везир държавната хазна беше винаги празна. Но аз определих множество мита, установих такса за назначаване на длъжност, обложих с данъци всичко в Бухара и сега нито един жител не може дори да кихне, без да плати за това на хазната. Освен това намалих наполовина заплатите на всички дребни чиновници, войници и стражари, като възложих грижите за изхранването им на бухарските жители, с което спестих на емирската хазна, о, повелителю, доста много. Но аз не съм казал още всичко за заслугите си: в старанията си стигнах дотам, че на гробницата на светейшия шейх Богаеддин отново почнаха да се извършват чудеса, което привлече към тази гробница много хиляди поклонници и хазната на нашия владетел, пред когото всички останали господари на света не са нищо друго освен прах, всяка година се изпълва с пожертвования и доходите се увеличиха многократно...

– Къде са те, тези доходи? – пресякъл го емирът. – Отне ни ги Настрадин Ходжа. И ние те питаме не за заслугите ти – за тях сме слушали вече много пъти. Ти по-добре кажи как да заловим Настрадин Ходжа.

– О, повелителю! – отговорил Бахтияр. – В задълженията на великия везир не влиза залавянето на престъпниците. Тия дела в нашата държава са възложени на Арсланбег, началник на дворцовата стража и войската.

С тия думи той още веднъж се поклонил доземи на емира, като изгледал тържествуващо и злорадо Арсланбег.

– Говори! – заповядал емирът.

Арсланбег станал, като хвърлил злобен поглед на Бахтияр. Той дълбоко въздъхнал, черната му брада се разклатила на корема.

– Аллах да пази нашия слънцеподобен владетел от беда и нещастия, от болести и огорчения! Заслугите ми са известни на емира. Когато таванският хан поведе война срещу Бухара, благоугодно беше на емира, средоточие на вселената и сянка на аллаха на земята, да ми възложи предводителството на бухарската войска. И аз се разпоредих така, че ние без кръвопролитие отбихме победоносно врага и цялата работа свърши за наше благо. А именно: на много дни път от таванската граница и навътре в нашата страна всички градове и селища бяха по моя заповед превърнати в развалини, посевите и градините унищожени, пътищата и мостовите разрушени. И когато тиванците нахълтаха в нашата земя, видяха само пустиня, без градини и без живот, и си казаха: „Няма да отидем в Бухара, защото там няма какво да ядем и какво да спечелим.“ Те се върнаха назад и си отидоха осмени и поругани! И нашият господар, емирът, благоволи тогава да признае, че разорението на страната от собствената му войска е дело толкова мъдро и полезно, че нареди да не се поправя нищо и да се оставят градовете, селищата, нивята и пътищата в същия разрушен вид, за да не дръзват и занаят чуждоземните племена да нахлуват в страната ни. Така аз победих тиванците. Освен това аз, обучих в Бухара много хиляди шпиони...

– Млъкни, самохвалко! – провикнал се емирът. – А защо твоите шпиони и до днес не са заловили Настрадаин Ходжа?

Арсланбег мълчал дълго, объркан, най-сетне признал:

– О, повелителю, приложих всички похвати, но моят разум е безсилен против този злодей и богохулник. Мисля, повелителю, че трябва да поискаме съвет от мъдреците.

– Кълнем се в нашите праотци, вие всички сте достойни да бъдете избесени на градската стена! – кипнал емирът и в яда си зашлевил пътем една плесница на своя наргилджия, който тъкмо тогава се наврял под царската му длан. – Говори! – заповядал той на най-стария мъдрец, прочут сред другите с брадата си, с която можел да се опаше два пъти като с пояс.

Мъдрецът станал и като прочел молитва, огладил знаменитата си брада, което не можал да направи отведнъж, а постепенно, като я провирил с дясната си ръка през пръстите на лявата.

– Да продължи аллах безкрайно блестящите дни на повелителя за благо и радостта на народа! – захванал той. – Тъй като

гореспоменатият злодей и смутител Настрадаин Ходжа е все пак човек, от това може да се заключи, че тялото му е също тъй устроено, както и на всички останали хора, тоест състои се от двеста четирийсет кости и триста и шейсет жили, които управляват белите дробове, черния дроб, сърцето, далака и жлъчката. Основа на всички жили е, както ни учат на това мъдрите, сърдечната жила, от която се разклоняват всички останали, и това е неоспорима и свята истина в противоположност на еретическото учение на нечестивия Абу-Исак, който се осмелява да твърди лъжливо, че уж основа на човешкия живот била белодробната жила. Съобразно с книгите на премъдрия Авицена, на благочестивия Мохамед-ал-Расул, на гръцкия лекар Хипократ, а също тъй на Авероес от Кордона, с плодовете на чиито размишления се храним и досега, а също тъй съгласно ученията на Ал-Кеяди, Ал-Фараби, Абубацер-ибн-Туфейл; ще кажа и ще се осмеля да твърдя, че аллах е създал Адам от четири стихии – вода, земя, огън и въздух, и е направил при това така, че жълтата жлъчка да има природата на огъня, което ние виждаме и в действителност, защото тя е гореща и суха, черната жлъчка – природата на земята, защото е студена и суха, слюнката – природата на водата, защото е студена и влажна, кръвта – природата на въздуха, защото е гореща и влажна. И ако лишим човека от някоя от тези съдържащи се в него течности, то същият този човек неизбежно ще умре и изхождайки от това, аз смятам, о, пресветли повелителю, че трябва да лишим споменатия богохулник и смутител Настрадаин Ходжа от кръвта, при което е за предпочитане да се отдели главата от тялото му, защото заедно с изтичащата кръв от тялото на човека изчезва животът и не се връща. Ето моя съвет, о, пресветли господарю и убежище на света!

Емирът изслушал всичко това внимателно и без да отговори нищо, с едва забележимо движение на веждите дал знак на другия мъдрец, който макар да отстъпвал на първия по дължина на брадата, затова пък неизмеримо го превъзхождал по размерите и великолепието на чалмата си, чиято прекомерна тежест изкривила през дългите години настриани и надолу врата му, а това му придавало вид на човек, вечно надзъртащ отдолу нагоре през тясна пролука. Като се поклонил на емира, той рекъл:

– О, велики господарю, с блясъка си подобен на слънцето! Аз не мога да се съглася с тоя начин на избавление от Настрадаин Ходжа, защото известно е, че не само кръвта е необходима за живота на човека, но също и въздухът. И ако стиснем гърлото на човека с въже и по този начин прекратим достъпа на въздух в дробовете му, човекът ще умре неизбежно и не ще може да възкръсне после...

– Така – рекъл тихо емирът. – Вие сте напълно прави, о, най-мъдри от мъдрите, и вашите съвети без съмнение са скъпоценни за мене! И как наистина бихме се избавили от Настрадаин Ходжа, ако вие не ни бяхте дали тези ценни съвети!

Той спрял, безсилен да съдръжа повече обхваналия го гняв и ярост; бузите му треперели, ноздрите му се издували, в очите му пламтели светкавици. Но придворните ласкатели – философите и стихотворните, които стоели, строени в полукръг зад гърба на емира – не виждали страшното лице на своя господар и затова не доловили гнева и насмешката в думите му, насочени към мъдреците, и като взели тези думи за чиста монета, помислили, че мъдреците действително са се отличили пред емира, който ще ги приближи към себе си и ще ги обсипе с милостите си, и решили, че трябва незабавно да си осигурят тяхното благоразположение, та по-нататък да извлекат от това полза за себе си.

– О, най-мъдри, о, бисери, украсяващи венеца на нашия пресветъл господар, о, мъдри, надминали с мъдростта си самата мъдрост и вдълбочени в мъдростта на най-мъдрите!

Така славословели те, като се стараели да се надминат един друг с изисканост и усърдие, и не забелязали, че емирът, обърнат към тях, ги гледа, потрепервайки от ярост, с пронизителен поглед, а наоколо се е възцарила зловеща тишина.

– О, светилници на разума и съдини на знанието! – продължили те, затворили в самозабрава очи и треперейки от сладостно раболепие. Но изведнъж царят на поетите зърнал погледа на емира и тозчас сякаш глътнал ласкателния си език и се стъписал, обзет от ужас, а след него млъкнали всички останали и затреперили, защото разбрали грешката си, която произтичала от прекомерното им желание да хвалят.

– О, безделници, о, измамници! – възкликнал негодуващо емирът. – Сякаш сами не знаем, че ако отсечем главата на човека или го удушим с въже, той няма да възкръсне вече. Но затова трябва отпърво да заловим човека, а вие, безделници, ленивци, измамници и глупци, не казахте нито дума за това – как да го заловим. Всички везири, сановници, мъдречи и стихотворни, които присъствуват тук, ние лишаваме от заплата дотогава, докато не бъде заловен Настрадаин Ходжа. И заповядваме да се обяви награда от три хиляди танга за оня, който го залови! И предупреждаваме също, че убедени във вашата леност, тъпота и нехайство, ние изписаме от Багдад на служба при себе си нов мъдрец на име Хюсеин Хуслия, който служеше досега на моя приятел – багдадския халиф. Той е вече на път, скоро ще дойде и тогава тежко на вас, които мачкате

дошеците, гълтате храна и тъпчете бездънните си джобове! – продължил той, като се разгорещявал все повече и повече. – Изгонете ги! – извикал той на стражата. – Изгонете ги всички оттук! Изгонете ги с ритници!

Стражарите се спуснали към вцепенените придворни, хващали ги без всякакъв подбор и почит, мъкнели ги към вратата и ги хвърляли оттам надолу по стълбата, а долу ги подхващали други стражари, изпращали ги с плесници, юмуци и ритници; придворните тичали, изпреварвали се един друг; побелелият мъдрец паднал, като се оплел в брадата си, а спънат в него, се сгромолясал и вторият мъдрец – с глава право в бодливия розов храст и замаян от падането, лежал там дълго с изкривения си врат, сякаш надзъртал отдолу нагоре през тясна пролука.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Емирът бил мрачен и страшен чак до вечерта. Минала нощта, а на сутринта обзетите от страх придворни отново видели тъмния печат на гнева върху лицето му.

Напразни били всички усилия да го развлекат и развеселят, напразно в дима на запалените благовония се извивали пред него танцувайки с дайрета в ръце, поклащали пълни бедра, блестяли с бисерите на зъбите си, разголвали уж случайно мургавите си гърди – той не вдигал тежък поглед и по лицето му преминавал гърч, от който изпадали в трепет сърцата на придворните. Напразни били всички хитрини на шутовете, акробатите, фокусниците и индийските факири, които приспивали змии с тръстиките си свирки. Придворните си шепнели:

– О, проклети Настрадаин Ходжа, сине на греха! Колко неприятности търпим заради него!

Всички с надежда обръщали погледи към Арсланбег.

Той бил събрал в караулното помещение най-изкусните шпиони: между тях бил и сипаничавият шпионин, когото Настрадаин Ходжа по възшебен начин излекувал от паралич.

– Знайте – рекъл Арсланбег, – че вие по заповед на нашия светлейши емир се лишавате от заплата дотогава, докато не бъде заловен злодеят Настрадаин Ходжа! А ако не го издирите, ще се лишите не само от заплатата, но и от главите си, обещавам ви това твърдо. И наопаки, оня, който положи цялото си усърдие и залови Настрадаин Ходжа, ще получи награда от три хиляди танга, а освен това ще получи и повишение в

службата: ще бъде назначен за главен шпионин.

Шпионите веднага поели на работа, преоблечени като дервиши, просяци, водоносци и търговци, а сипаничавият шпионин, който надминавал останалите по хитрост, взел килимче, бобови зърна, броеница, старинни книги и отишъл на пазара, на кръстопътя между златарската и мускусната чаршия, дето възнамерявал, като се представи за врач, да разпита хубавичко жените.

А един час по-късно на пазарния мегдан излезли стотици глашатаи, които призовавали с виковете си всички мюсюлмани да чуят. Те разгласили емирския ферман. Настрадаин Ходжа се обявявал за враг на емира и осквернител на вярата, на жителите се забранявали всякакви сношения с него, а най-вече укриването му, за което виновните щели да бъдат наказани незабавно със смърт. А на оня, който го предаде в ръцете на емирската стража, се обещавала награда от три хиляди танга и други милости.

Съдържателите на чайхани, медникарите, ковачите, тъкачите, водоносачите, камиларите си шепнели:

– Емирът ще има да чака дълго!

– Не е такъв нашият Настрадаин Ходжа, че да им се даде да го хванат!

– И не са такива жителите на Благородна Бухара, че да се съблазнят от парите и да предадат своя Настрадаин Ходжа!

Но лихварят Джафар, който тоя ден извършвал обичайната си обиколка из пазара и мъчел длъжниците си, мислел другояче: „Три хиляди танга! – вайкал се той. – Вчера тия пари ми бяха комай в джоба! Настрадаин Ходжа ще дойде пак при тази девойка, но аз сам не ще съумея да го заловя, а ако кажа някому, ще ми отнемат наградата! Не, ще постъпя другояче!“

Той се запътил към двореца.

Дълго чукал. Не му отваряли. Стражарите не чували: те оживено разговаряли, като измисляли планове за залавянето на Настрадаин Ходжа.

– О, доблестни воители, да не сте заспали там? – с отчаян глас викнал лихварят, като тракал желязната халка, но минало много време, преди да се чуят стъпки, да изскърцат резетата и вратата да се отвори.

След като изслушал лихваря, Арсланбег поклатил глава:

– Почтени Джафар, не те съветвам да ходиш днес при емира. Той е страшен и мрачен.

– Аз тъкмо имам отлично средство да го развеселя – възразил лихварят. – О, почтени Арсланбег, опора на трона и усмирител на

враговете, моята работа не търпи отлагане. Иди кажи на емира, че съм дошъл да разсея скръбта му.

Емирът посрещнал лихваря мрачно.

– Говори, Джафаре. Но ако новината ти не ни развесели, ще получиш още тук, веднага двеста пръчки.

– О, велики господарю, ти, който затъмняваш с блясъка си всички царе, минали, сегашни и бъдещи – рекъл лихварят, – на мене, нищожния, ми е известно, че в нашия град живее една девойка, която смело ще нарека пред лицето на истината най-прекрасната от всички прекрасни.

Емирът се оживил, вдигнал глава.

– О, повелителю! – продължил одързостеният лихар. – Нямам думи да възхваля достойно красотата ѝ. Тя е висока на ръст, красива, стройна и съразмерна, със сияещо чело и румено лице, с очи, които напомнят очите на газела, с вежди, подобни на тънък месец! Бузите ѝ са като анемони и устата като Сюлеймановия печат, и устните ѝ като корал, и зъбите ѝ като бисер, и гърдите ѝ като мрамор, украсен с две вишни, и раменете...

Емирът сврял потока на красноречието му:

– Ако девойката е действително такава, Както ти казваш, тя е достойна да заеме място в нашия харем. Коя е тя?

– Девойка от прост и незнатен род, о, повелителю. Дъщеря е на един грънчар, с чието нищожно име не се одързостявам да оскърбя слуха на повелителя. Мога да посоча къщата ѝ, но ще получи ли за това награда преданият роб на емира?

Емирът кимнал на Бахтияр: в краката на лихваря паднала кесия. Лихварят я грабнал със светнало от алчност лице.

– Ако тя се окаже достойна за похвалите ти, ще получиш още толкова – рекъл емирът.

– Слава на щедростта на нашия владетел! – провикнал се лихварят. – Но нека повелителят бърза, защото известно ми е, че ловци преследват тази сърна!

Веждите на емира се заключили, дълбока бръчка разсякла челото му:

– Кой?

– Настрадаин Ходжа! – отговорил лихварят.

– Пак Настрадаин Ходжа! И тук Настрадаин Ходжа! Той ни изпреварва навсякъде, този Настрадаин Ходжа, а вие – и като разклатил трона, емирът рязко се обърнал към везирите, – вие винаги закъснявате, нищо не правите и подхвърляте нашето величие на опозоряване. Хей,

Арсланбег! Да бъде докарана тази девойка тук в двореца и ако не я доведеш, на връщане ще те срещне палачът!

Не минали пет минути и от портите на двореца излязъл, като подрънква с оръжието си и блестял на слънцето с щиковите си, голям отряд заптии под командата на самия Арсланбег, който окачил на сърмения си халат златна плочка в знак на своята сила и власт.

Отстрани, като куцал и отвратително се клатушкар, вървял лихварят; той час по час изоставал от заптиите и ги настигал с подскачания. Народът се отдръпвал, сподирял лихваря с недобри погледи, като се мъчел да отгатне какво ново злодеяние е намислил той.

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

Настрадаин Ходжа тъкмо бил завършил деветото гърне и като го поставил на слънцето, взел от коритото буца глина за следващото, десетото гърне.

На портата изведнъж се почукало – властно и силно. Съседите, които често изтичвали при Нияз, за да вземат глава лук или щипка пипер, не чукали така. Настрадаин Ходжа и Нияз се спогледали тревожно, а портата пак забумтяла под градушка от тежки удари. Тоя път Настрадаин Ходжа с чувствителното си ухо доловил звън на желязо и мед. „Заптии“ – прошепнал той на Нияз. „Бягай“ – отговорил Нияз. Настрадаин Ходжа скочил през оградата, а Нияз дълго още се помайвал около портата, за да му даде време да избяга по-далече. Най-сетне вдигнал сюрмето. В същия миг от асмата пръпнали на всички страни скорци. Но старият Нияз нямал криле, не можел да отлети. Той пребледнял, затреперил, превил се в поклон пред Арсланбег.

– На твоя дом, грънчарю, се пада голяма чест – рекъл Арсланбег. – Повелителят на правоверните и наместникът на аллаха върху земята, нашият господар и владетел, да се продължат благословените му години, самият велик емир благоволи да си спомни нищожното ти име! До него стигна слух, че в градината ти расте прекрасна роза и той пожела да украси с тая роза двореца си. Къде е дъщеря ти?

Побеялата глава на грънчаря се затресла, светлината помръкнала пред очите му. Той глухо дочул късия, предсмъртен стон на дъщеря си, която заптиите измъкнали от къщата на двора. Краката на стареца се подкосили, той паднал на земята по очи и вече не видял и не чул нищо.

Той изгуби съзнание от това толкова голямо щастие – обяснил

Арсланбег на хората си. – Не го закачайте: нека се съвземе, а после да дойде в двореца, за да излее пред емира безграничната си благодарност. Да вървим.

Настрадаин Ходжа в това време успял да обиколи тичешком и излязъл на същата улица от другата страна. Той се спотаил зад храстите. Оттук виждал портата на Ниязовата къща, двамата караули на портата и третия човек, в когото, като се взрял, познал лихваря Джафар. „Аха, кучо куче! Значи ти си довел тука заптиите, за да ме хванат! – мислел той, като все още не се досещал за истината. – Добре, търсете! Ще си отидете с празни ръце!“

Не! Те не си отишли с празни ръце! Изстинал от ужас, Настрадаин Ходжа видял как от портата извели изгората му. Тя се мъчела да се изскубне, викала със сломен глас, заптиите я държали здраво, оградили я с двойния обръч на щитовете си.

Било юнско пладне много горещо, ала студени тръпки побивали Настрадаин Ходжа. А заптиите приближавали; пътят минавал тъкмо покрай храстите, зад които се спотайвал Настрадаин Ходжа. Разсъдъкът му се замъглил. Той измъкнал от ножницата кривия си нож и легнал на земята. Арсланбег вървял отпред, позлатената му плочка светела и в неговото тлъсто гърло, под брадата щял да се забие най-напред тоя нож. Но изведнъж нечия ръка паднала върху рамото на Настрадаин Ходжа и силно го притиснала към земята. Той трепнал, отскочил, вдигнал ръката с ножа и я отпуснал, щом съзрял познатото опушено лице на ковача Юсуф.

– Лежи! – прошепнал ковачът. – Лежи и не мърдай. Ти си луд: те са дващест души и всички въоръжени, а ти си сам и нямаш оръжие – ти самият ще загинеш и няма да я спасиш; лежи, ти казвам!

Той държал Настрадаин Ходжа притиснат до земята дотогава, докакто отрядът заптии, които придружавали Гюлджан, не се скрил зад завоя на пътя.

– Защо, защо ме задържа! – провикнал се Настрадаин Ходжа. – Мигар не беше по-добре да лежа сега мъртъв?!

– Да вдигнеш ръка срещу лъв и юмрук срещу меч не е работа на разумен човек – сурово отговорил ковачът. – Аз следях тия заптии още от пазара и успях овреме да предотвратя безразсъдната ти постъпка. Ти не бива да умираш заради нея, а да се бориш и да я спасиш, това е по-достойно, макар и много по-мъчно. И не губи време за тъжни размисли, върви и действуйвай. Те имат саби, щитове и копия, но тебе аллах те е снабдил с могъщо оръжие – остър ум и хитрост, по които никой не

може да се сравнява с тебе.

Така говорел той; думите му били мъжествени и твърди като желязото, което коваял цял живот. Трепналото сърце на Настрадаин Ходжа се закалило като желязо от тези думи.

– Сполай ти, ковачо! – рекъл той. – Не съм преживявал по-тежки минути от тези, но недостойно е за мене да изпадам в отчаяние. Отивам си, ковачо, и ти обещавам, че с оръжието, което имам, ще действавам доблестно!

Той прекрачил из храстите на пътя. И в същото време от най-близката къща на пътя излязъл лихварят, който се позабавил, за да напомни на един от грънчарите за срока на дълга му.

Едва не се сблъскали. Лихварят побледнял, тозчас се шумгнал назад, затръшнал вратата и я залостил.

– Джафаре, тежко ти, о, рожбо на ехидна! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Аз всичко видях, всичко чух, всичко знам!

Настъпила минута мълчание, после гласът на лихваря отговорил:

– Вишната не се падна на чакала. Но не се падна и на сокола. Лъвът завладя вишната!

– Ще видим! – рекъл Настрадаин Ходжа. – А ти, Джафаре, запомни ми думата: аз те измъкнах от водата, но, кълна се, аз ще те удавя в същото езеро, тиня ще облепи гнусното ти тяло, водорасли ще те задушат!

Без да дочака отговор, той тръгнал по-нататък. Отминал къщата на Нияз, защото се страхувал, че лихварят може да го види и после да направи донос срещу стареца; обиколил улицата и като се убедил, че никой не го следи, бързо изтичал през обраслия с бурен пущинак и се върнал в дома на Нияз през оградата.

Старецът лежал ничком на земята. До него мъждиво блещукала купчината сребърни пари, оставени от Арсланбег. Старецът вдигнал към Настрадаин Ходжа лице, обляно в сълзи, изпоцапано с прах; устните му били изкривени, той искал да каже нещо и не можел да го каже, а когато погледът му се спрял на кърпата, изпусната от дъщеря му, почнал да удря побелялата си глава в твърдата земя и да скубе брадата си.

Настрадаин Ходжа доста се измъчил с него; най-сетне го турил да седне на пейката.

– Слушай, приятелю! – рекъл той. – Ти не си сам в скръбта си. Знаеш ли, че аз я обичах и тя мене също? И знаеш ли, че си дадохме дума да се оженим и само чакахме случай да намеря много пари, за да хи плащам богат откуп?

– За какво ми е откуп? – отговорил, ридаяйки, старецът. – Мигар

бих се осмелил да противореча в нещо на моята гълъбича? Но късно е да говорим за това, всичко е загубено, тя е вече в харема и довечера емирът ще я обезчести!... О, мъка, о, позор! – извикал той. – Аз ще отида в двореца и ще падна в нозете му, ще го моля, ще ридая и крещя, и ако сърцето в гърдите му не е от камък...

Олюлявайки се, той тръгнал с несигурни крачки към портата.

– Спри! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Ти забрави, че емирите са създадени по-другояче от останалите хора: те изобщо нямат сърце и е безполезно да ги молиш. От тях може само да се отнеме и аз, Настрадаин Ходжа – чуваш ли, приятелю!, – ще отнема Гюлджан от него!

– Той е могъщ, има хиляди войници, хиляди стражари и хиляди шпиони! Какво можеш да му сториш ти?

– Още не знам какво ще направя. Само едно знам: той няма да влезе при нея днес! Не ще влезе при нея и утре. Не ще влезе при нея и вдругиден! И никога няма да влезе при нея да я обезчести – това е истина, както е истина и че навсякъде от Бухара до Багдад ме наричат Настрадаин Ходжа! Пресуши сълзите си, стари приятелю, не ридай над ухото ми и не ми пречи да мисля!

Настрадаин Ходжа не мислил дълго.

– Стари приятелю, къде пазиш дрехите на покойната си жена?

– Там са, в раклата.

Настрадаин Ходжа взел ключа, влязъл в къщата и скоро излязъл оттам, преоблечен като жена. Яшмакът, гъсто изплетен от черни конски косми, скривал лицето му.

– Чакай ме, приятелю, и нищо не предприемай сам.

Той извел от обора магарето си, оседдал го и за дълго време напуснал къщата на Нияз.

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Преди да въведе Гюлджан в дворцовата градина при емира, Арсланбег извикал от харема стариците и им заповядал да приготвят Гюлджан, та погледът на емира да се наслади от съзерцанието на съвършенствата ѝ. Стариците незабавно се заловили за обичайната си работа; те измили с топла вода разплаканото лице на Гюлджан, преоблекли я в лека коприна, почернили веждите ѝ, начервили бузите ѝ, облели косите ѝ с розово масло, боядисали в червен цвят ноктите ѝ. След това повикали от харема негово велико целомъдрие главния евнух, човека, който на

времето се славел с разпътството си из цяла Бухара, а по-късно заради знанията и опита му го повикали на емирска служба, бил скопен от придворния лекар и поставен на една от най-високите длъжности в държавата. Негово задължение било денонощно да следи сто и шейсетте наложници на емира, за да имат те винаги съблазнителен вид и да събуждат страстта на емира. Тези задължения ставали от година на година все по-тежки, защото емирът все повече се пресищал, а силите му намалявали. И главният евнух трябвало неведнъж сутрин да получава вместо награда десетина камшика, което впрочем не било за него най-тежкото наказание, защото колчем приготвял прекрасните наложници за срещите им с емира, изтърпявал несравнено по-големи мъчения, напълно сходни с онези, които очакват разпътниците в ада, където споменатите разпътници са осъдени да се намират през цялото време между голи хурии, също приковани с железни синджири за стълбове.

Когато главният евнух видял Гюлджан, той отстъпил, поразен от красотата и.

– Тя наистина е прекрасна! – възкликнал той с тънък глас. – Водете я при емира, махнете я от очите ми! – Той тръгнал с бързи крачки назад, като си блъскал главата в стените, силно скърцал със зъби и възклищавал: – О, колко ми е тежко, колко съм злочест!

– Това е благоприятен признак – рекли стариците. – Значи нашият повелител ще бъде доволен.

Повели клетата безмълвна Гюлджан към дворцовата градина.

Емирът станал, приближил до нея, повдигнал яшмака ѝ.

Всички везири, сановници и мъдреци закрили очи с ръкавите на халатите си.

Емирът дълго не можал да откъсне очи от прекрасното ѝ лице.

– Лихварят не ни излъга! – рекъл той високо. – Да му се даде награда, три пъти по-голяма от обещаната!

Отвели Гюлджан. Емирът явно се развеселил.

– Той забрави грижите, развесели се. Славейт на сърцето му се наведе над розите на лицето ѝ! – шепнели придворните. – Утре сутринта той ще бъде още по-весел! Слава на аллаха, бурята мина над нас, без да ни поразят нито с гръм, нито с мълния.

Придворните поети одързостени излезли напред и поред започнали да възхваляват емира, като сравнявали в стихове лицето му с пълна луна, снагата му – със строен кипарис, а царствването му – с пълнолуние. Царят на поетите най-сетне намерил случай да каже уж в порив на вдъхновение стиховете, които от вчера заранта висели на крайчеца на езика

му.

Емирът му хвърлил шепа дребни монети. И царят на поетите, пълзейки по килима, ги събирал, като не забравил да долепи устни до чехъла на емира.

Милостиво усмихнат, емирът рекъл:

– Сега и на нас ни дойдоха на ум стихове:

Когато в градината влязохме ние,
луната от срам пред своето нищожество
се в облак потули.
И птиците млъкнаха, вятърът стихна,
а ние стояхме – велик, вездесъщ, всепобеден,
подобен на слънце и мощен...

Всички поети изпадали на колене, като викали: „О, велики! Ти засенчи самия Рудаки!“ – а някои лежали ничком на килима, уж изпаднали в безсъзнание.

В залата влезли танцовачките, след тях – шутовете, фокусниците, факирите и емирът възнаградил щедро всички.

– Съжалявам само – рекъл той, – че не мога да заповядам на слънцето, инак щях да му заповядам днес да залезе по-скоро.

Придворните отвърнали с раболепен смях.

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Пазарът бръмчал и шумял, търговията била в разгара си, народът продавал, купувал и разменял, а слънцето се издигало все по-високо и пропъждало хората в гъстата, миризлива сянка на покритите чаршии. През кръглите прозорци на тръстиковите покриви падали отвесно ярките лъчи на пладнето, издигали се димно-прашни прозрачни стълбове, в тяхното сияние блестяла сърмата, лъщяла гладката коприна и с мек за-таен пламък светело кадифето; навсякъде святакали, припламвали чалми, халати, боядисани бради; излъсканата мед ослепявала очите, с нея се състезавало и я побеждавало с чистия си блясък благородното злато, разсипано на кожени килимчета пред сарафите.

Настрадин Ходжа спрял магарето си пред същата оная чайхана, от сондурмата на която преди месец той се обърнал към жителите на Бухара с призив да спасят от милостта на емира грънчаря Нияз. Малко време минало оттогава, но Настрадин Ходжа успял да се сприятели с нейния

тантурест съдържател Али, човек откровен и честен, та можел да му се довери.

Като издебнал сгодна минута, Настрадаин Ходжа извикал:

– Али!

Съдържателят на чайханата се обърнал, по лицето му се изписало недоумение: гласът, който го повикал, бил мъжки, а пред себе си той виждал жена.

– Аз съм, Али! – рекъл Настрадаин Ходжа, без да повдига яшмака. – Позна ли ме? И в името на аллаха, не пули очи – мигар забрави за шпионите?

Али се обърнал и го въвел в задната тъмна одая, дето се пазели дървата и резервните чайници. Тук било влажно, прохладно, шумът на пазара се чувал глухо.

– Али, вземи магарето ми – рекъл Настрадаин Ходжа. – Храни го и го дръж винаги готово! То може да ми потрябва всяка минута. И никому не казвай нито дума за мене.

– Но защо си се преоблякъл като жена, Настрадаин Ходжа? – попитал съдържателят, като притварял по-плътнo вратата. – За къде си се запътил?

– Отивам в двореца.

– Ти си полудял! – възкликнал съдържателят. – Искаш сам да сложиш главата си право в устата на тигъра!

– Така трябва, Али. Скоро ще научиш защо. И хайде да се простим за всеки случай – аз отивам на опасна работа.

Те се прегърнали силно, от очите на добрия съдържател бликнали сълзи и се търкулнали по кръглите му червени бузи. Той изпроводил Настрадаин Ходжа и като сподавял тежките си въздишки, от които коремът му се люлеел, излязъл при гостите.

Тревога гризела сърцето на съдържателя, той бил тъжен, разсеян, гостите трябвало по два-три пъти да тракат с капачките на чайниците, за да му напомнят за неутолената си жажда. Със сърцето си съдържателят бил там, в двореца, заедно с неуморимия свой приятел.

Стражарите не пуснали Настрадаин Ходжа.

– Аз донесох несравнима амбра, мускус, розово масло! – говорел Настрадаин Ходжа, като изкусно преправял гласа си на женски. – Пуснете ме в харема, доблестни воители, ще продам стоката си и ще разделя печалбата си с вас.

– Върви, върви си отгук, жено, търгувай нейде другаде, на пазара – грубо отговаряли стражарите.

Като претърпял несполука в предприятието си, Настрадин Ходжа се умислил и помръкнал. Нямал време за губене, слънцето вече преваляло пладнe. Настрадин Ходжа обиколил дворцовата стена. Камъните лежали плътно, споени с китайски разтвор, нито една дупчица, нито една пролука не можал да открие в стената Настрадин Ходжа, а изходите на аръците били преградени с гъсти чугунени решетки.

„Трябва да вляза в двореца – рекъл си Настрадин Ходжа. – Това е мое непреклонно решение и аз ще го изпълня! Щом емирът ми отне годеницата по небесно предопределение, защо да няма предопределение и за мене да проникна в двореца и да си я върна? Дори аз чувствавам нейде в дъното на душата си, че такова предопределение има!“

Той отишъл на пазара. Вярвал, че ако решението на един човек е непреклонно и мъжеството му неизтощимо, предопределението винаги ще му дойде на помощ. От хилядите срещи, разговори, сблъсъци непременно ще има една такава среща и разговор, които заедно ще създадат благоприятния случай и умело възползувал се от него, човекът ще може да катурне всички препятствия по пътя към целта си, като изпълни с това самото предопределение. Нейде из пазара такъв случай очаквал Настрадин Ходжа. Той вярвал в това непоколебимо и тръгнал да го търси.

Нищо не се изплъзвало от вниманието на Настрадин Ходжа – нито една дума, нито едно лице в шумната многохилядна тълпа. Неговите ум, слух, зрение се изострили до степента, при която човек с лекота прекрочва границите, поставени му от природата, и, разбира се, удържа победа, тъй като противниците му остават в същото време в обикновените си човешки граници.

На кръстопътя на златарската и мускусната чаршия Настрадин Ходжа чул през шума и глъчката на тълпата нечий мазен глас:

– Казваш, че мъжът ти те е разлюбил, и не дели ложето ви с тебе? На твоето нещастие може да се помогне... Но за това трябва да се посъветвам с Настрадин Ходжа. Ти, разбира се, си чувала, че той се намира в нашия град; научи къде се крие, кажи ми и тогава ние с него ще ти върнем мъжа.

Когато се приближил, Настрадин Ходжа видял сипаничавия шпионин-врач. Пред него стояла една жена и държала в ръка сребърна монета. Врачът хвърлил на килимчето бобените зърна и запрелиствал една старинна книга:

– Ако не намериш Настрадин Ходжа – рекъл той, – тогава горко ти, о, жено, мъжът ти завинаги ще те напусне!

Настрадин Ходжа решил да накаже врача: приклепнал пред

килимчето:

– Поврачувай ми, о, мъдри прорицателю на чуждите съдби.

Врачът хвърлил бобените зърна.

– О, жено! – изведнъж се провикнал той, сякаш поразен от ужас. – Горко ти, жено! Смъртта вече е простряла черната си ръка над тебе.

Наоколо се събрали неколцина любопитни.

– Аз бих могъл да ти помогна и да отстраня удара, но сам съм безсилен да направя това – продължил врачът. – Необходимо ми е да се посъветвам с Настрадаин Ходжа. Ако можеш да узнаеш къде се крие и ми кажеш, животът ти ще бъде спасен.

– Добре. Ще ти доведе Настрадаин Ходжа.

– Ще го доведеш? – Врачът трепнал от радост. – Но кога?

– Мога да го доведе още сега. Той е съвсем близо.

– Къде е?

– До тебе. На две крачки.

Очите на врача пламнали от алчен огън. – Не го виждам.

– Но нали си врач. Мигар не можеш да се досетиш? Ето го!

Жената отведнъж отметнала яшмака и врачът изумен отскочил, като видял пред себе си лицето на Настрадаин Ходжа.

– Ето го! – повторил Настрадаин Ходжа. – За какво искаше да се посъветваш? Ти лъжеш, не си врач, ти си шпионин на емира! Не му вярвайте, мюсюлмани, той ви мами! Седи тук, за да проследи Настрадаин Ходжа!

Врачът се озъртал, щъкал с очи, но наблизко не видял нито един стражар. Със сълзи на очи и скърцайки със зъби, той оставил Настрадаин Ходжа да си отиде. Тълпата наоколо роптаела страшно.

– Шпионин на емира! Мръсно куче! – чувало се отвсякъде.

Врачът свил с треперещи пръсти килимчето си и хукнал, колкото му крака държали, към двореца.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

В караулното помещение било мръсно, прашно, зловонно и димно. Стражарите седели на едно протрито кече, което служело за гнездо на бълхите, и като се почесвали, мечтаели за залавянето на Настрадаин Ходжа.

– Три хиляди танга! – казвали си те. – Помисли само: три хиляди танга и длъжността главен шпионин!

– И хем някому ще се падне този късмет!

– Ах, да се паднеше на мене! – въздъхнал един ленив дебел стражар, най-глупавият от всички, когото не пъдели от служба досега само защото се научил да гълта сурови яйца, без да повреди черупката им, с което развличал понякога светлия емир и получавал от него малки подаяния, но затова пък по-късно изпитвал жестоки болки.

Сипаничавият шпионин се втурнал в караулното като вихрушка:

– Той е тук! Настрадин Ходжа е на пазара! Преоблечен е като жена!

Стражарите грабнали тичешком оръжието си, спуснали се към портата.

Сипаничавият шпионин тичал след тях и викал:

– Наградата е моя! Чувате ли! Аз пръв го видях! Наградата е моя!

Щом видял заптиите, народът се пръснал. Започнала блъсканица. Смут обхванал пазара. Заптите се врязали внезапно в навалицата, най-усърдният от тях, който тичал отпред, уловил някаква жена и ѝ смъкнал яшмака, като открил пред всички лицето ѝ.

Жената се разпищяла, отдалеч ѝ отговорил също тъй пронизителен женски вик, ето че закрепяла, изскубвайки се от ръцете на заптите, трета жена, четвърта, пета... След две минути целият пазар се изпълнил с женски писък, викове, вопли и ридания.

Тълпата замряла, смаяна, вцепенена. Такова кошунство още никога не се било случвало в Бухара. Мнозина побелели, други почервенели от негодувание: нито едно сърце не било спокойно в тази минута. Заптите продължавали да безчинствуват, хващали жени, удряли ги, блъскали ги, биели ги, смъквали им дрехите.

– Спасете ни! Спасете ни! – викали жените.

Над тълпата страховито се издигнал гласът на ковача Юсуф:

– Мюсюлмани! Какво гледате? Не стига ли, че заптите ни обират, та сега и жените ни позорят посред бял ден!

– Спасете ни! Спасете ни! – викали жените. Тълпата загълчала, разшавала се. Някакъв водоносец чул гласа на жена си, спуснал се към нея, заптите го отблъснали, но на помощ му се притекли двама тъкачи и трима медникари и отблъснали заптите. Завързала се битка.

Тя се разраствала стремително. Заптите размахвали саби, а върху тях от всички страни летели стомни, подноси, делви, чайници, подкови, цепеници; стражарите не успявали да ги избягнат. Битката обхванала целия пазар.

През това време емирът сладко си почивал в двореца. Изведнъж той скочил, изтичал до прозореца, отворил го и в ужас го хлопнал пак.

Дотичал Бахтияр – блед, с треперещи устни.

– Какво е това? – бърбел емирът. – Какво става на мегдана? Къде са топовете? Къде е Арсланбег?

Втурнал се Арсланбег, паднал по очи:

– Нека повелителят заповяда да ми отсекаат главата!

– Какво има?! Какво става на мегдана?! Арсланбег отговорил, както си бил на пода:

– О, господарю, подобен на слънцето, който затъмняваш...

– Стига! – яростно тропнал с крак емирът. – Ще се доизкажеш после! Какво става на мегдана?

– Настрадаин Ходжа!... Той се преоблякъл като жена. Всичко е заради него, заради Настрадаин Ходжа! Заповядай, повелителю, да ми отрежат главата!

Но до това ли му било сега на емира?

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Тоя ден Настрадаин Ходжа пестял всяка минута от времето си. Затова не искал да се бави и след като изкривил пътем челюстта на един заптия, разбил зъбите на друг и сплескал като мекица носа на трети, благополучно се върнал в чайханата на приятеля си Али. Тук, в задната одая, той свалил женската дреха, увенчал главата си с цветна бадахшанска чалма, прикачил си лъжлива брада и в такъв вид седнал на най-високото място в чайханата, откъдето можел удобно да наблюдава битката.

Заптияте, притиснати от всички страни от народа, се съпротивлявали яростно. Завързало се сбиване до самата чайхана, пред краката на Настрадаин Ходжа; той не се стърпял и излял върху един заптия чайника си, и то толкова ловко, че всичката вряла вода попаднала във врата му – той бил ленивият и дебел гълтач на яйца. Заптията завил, строполил се по гръб, като размахвал ръце и крака. Без дори да го погледне, Настрадаин Ходжа отново потънал в размисли.

По едно време чул старчески дрезгав глас: – Пуснете ме! Пуснете ме! В името на аллаха, какво става тук?

Недалеч от чайханата, сред най-гъстата навалица на биещите се, седял на камила един старец с гърбав нос и побеляла брада, наглед и по облекло арабин, крайт на чалмата му бил подвит, което свидетелствувало за неговата ученост. Изплашен до смърт, той се притискал до гърба на камилата, а наоколо кипяла битката, някой теглел за крака стареца от

камилата и не го пускал, макар че старецът се дърпал бясно, като се мъчел да се освободи. Наоколо крещели, пъшкали и свирепо виели биещите се.

Търсейки по-безопасно място, старецът се промъкнал как да е до чайханата. Като се озъртал и потрепервал, той завързал камилата до магарето на Настрадаин Ходжа и се качил на сондурмата.

– В името на аллаха, какво става тук, в Бухара?

– Пазар – кратко отговорил Настрадаин Ходжа.

– И какво, във вашата Бухара пазарите винаги ли са такива? Как сега ще се промъкна до двореца през това бойно поле?

Когато той изрекъл думите „до двореца“, Настрадаин Ходжа в миг разбрал, че срещата с този старец е тъкмо оная единствена среща, същият она случай, с помощта на който ще изпълни замисленото: да проникне в харема на емира и да освободи Гюлджан.

Но прибързаността, както е известно, е шейтанска работа, а освен това всички помнят стиховете на мъдрия шейх Саади Ширазки: „Само търпеливият ще завърши работата си, а припреният ще си строши врата.“ Настрадаин Ходжа сгънал килима на нетърпението и го сложил в сандъка на очакването.

– О, всемогъщи аллах, о, убежище на верните – въздишал и охкал старецът. – Как ще се промъкна сега до двореца?

– Почакай тук до утре – отговорил Настрадаин Ходжа.

– Не мога! – възкликнал старецът. – Очакват ме в двореца!

Настрадаин Ходжа се засмял:

– О, почтени и побелели старче, не знам твоя чин и твоя занаят, но мислиш ли, че в двореца не могат да минат без тебе поне до утре... Много почтени хора в нашата Бухара не могат със седмици да стигнат до двореца; защо мислиш, че за тебе ще бъде направено изключение?

– Знай, човече – важно отговорил старецът, малко жегнат от думите на Настрадаин Ходжа, – че аз съм знаменит мъдрец, звездоброец и лечител и пристигнах тук чак от Багдад по покана на емира, за да му служа и помагам в управлението на държавата.

– О – рекъл Настрадаин Ходжа, като почтително се поклонил. – Приветствувам те, мъдри старче. Случвало ми се е да бъда в Багдад и познавам тамошните мъдрци. Кажи ми името си.

– Ако си бил в Багдад, слушал си, разбира се, за мене и за заслугите ми пред халифа, чийто любим син спасих от смърт, и това бе съобщено по цялата държава. Хюсеин Хуслия е името ми.

– Хюсеин Хуслия! – провикнал се Настрадаин Ходжа. – Мигар ти си

Хюсеин Хуслия!

Старецът не можал да скрие усмивката си, твърде доволен, че славата му се е разнесла тъй далеко отвъд пределите на родния му Багдад.

– На какво се учудваш – продължил старецът. – Да, аз съм същият тоя знаменит Хюсеин Хуслия, велик мъдрец, равен на когото няма нито по мъдрост, нито в умението да изчислява звездите, нито в изкуството да лекува болести. Ала никак не са ми присъщи гордостта и самодоволството: виждаш как простичко разговарям с тебе, нищожния човечец.

Старецът придърпал една възглавка, облакътвил се на нея, като решил да разпростре по-далеч снизхождението си към своя събеседник и да му разкаже за великата си мъдрост, като разчитал, че събеседникът му, тласкан от тщеславие, ще разправя после по всички кръстопътища за срещата си със знаменития мъдрец Хюсеин Хуслия, ще превъзнася мъдростта му и дори ще преувеличава, за да събуди у слушателите още по-голяма почит към него, а заедно с това и уважение към себе си, защото тъкмо така постъпват всички хора, удостоени с вниманието на високи особи. „И с това той ще спомага за умножаването и затвърдяването на славата ми сред простия народ – мислел си Хюсеин Хуслия, – което също не е излишно; приказките сред простия народ ще стигнат чрез шпиони и съгледвачи до слуха на самия емир и ще потвърдят пред него мъдростта ми, защото потвърждението отстрани е безспорно най-доброто потвърждение; и в края на краищата от всичко това ще мога да извлека полза.“

За да убеди окончателно събеседника си в своята необикновена ученост, мъдрецът почнал да разправя за звездите, за разположението им, като при това всеки миг се позовавал на великите мъдреци от древността.

Настрадин Ходжа слушал внимателно, като се стараел да запомни всяка дума.

– Не – рекъл най-сетне Настрадин Ходжа. – Все пак не мога да повярвам! Мигар ти си същият тоя Хюсеин Хуслия!

– Разбира се! – възкликнал старецът. – Какво чудно има в това?

Настрадин Ходжа предпазливо се отместил. След това възкликнал с тревога и състрадание в гласа:

– О, нещастнико! Отиде ти главата!

Старецът се задавил, изпуснал чашката си. Всичко било като в игра на шах, в която впрочем малцина можели да се мерят с Настрадин Ходжа.

Цялата важност и високомерие на стареца в миг се стопили.

– Как? Какво? Защо? – питал той уплашено.

Настрадин Ходжа посочил мегдана, където боят още не бил съвсем утихнал.

– Та мигар не знаеш, че целият този смут е заради тебе!? До ушите на сияйния емир е стигнало, че когато си заминавал от Багдад, ти си се заклел пред целия народ да се вмъкнеш в харема на емира – о, тежко ти, Хюсеин Хуслия! – и да обезчестиш емирските жени!

Челюстта на мъдреца увиснала, очите му побелели, той взел често-често да хълца от страх...

– Аз ли? – бърбурел той. – Аз – в харема?

– Ти си се заклел в това пред трона на аллаха. Така обявиха днес глашатаите. И нашият емир заповяда да те хванат, щом влезеш в града, и незабавно да ти отсекаат главата.

Мъдрецът застенал, премалял. Не можел и не можел да се сети кой от неговите врагове се е изхитрил да му нанесе такъв удар; а в останалото не се усъмнил, защото и той самият в придворните борби неведнъж бил унищожавал враговете си с подобни средства и със задоволство се любувал после на техните глави, набучени на върлини.

– И ето че днес – продължил Настрадин Ходжа – шпионите донесоха, на емира, че си пристигнал, и той заповяда да те хванат. Заптиите се втурнаха към пазара, започнаха да те дирят навсякъде, да претърсват дюкяните и търговията се разстрои, и спокойствието се смути; по грешка заптиите хванаха един човек, който приличаше на тебе, и набързо му отсякоха главата, а се оказа, че бил молла, известен с благочестието и добродетелите си, паството от джамията му възнегодува и виж сега какво става в Бухара все заради тебе!

– О, нещастен аз! – възкликнал мъдрецът, ужасен и отчаян.

Той почнал тъжно да възклищава, да стене и да се вайка, от което Настрадин Ходжа заключил, че е постигнал пълен успех в намерението си.

Воят през това време се преместил към портите на двореца, където един след друг се скривали пребитите и премазани заптии, изпогубили оръжието си. Пазарът шумял, вълнувал се, но вече по-тихо от преди.

– В Багдад! – възклищавал със стон мъдрецът. – Обратно в Багдад!

– Но тебе ще те заловят на градските порти – възразил Настрадин Ходжа.

– О, нещастие! О, страшна беда! Аллах вижда, че съм невинен; никога и никому не съм давал такава дръзка, такава нечестива клетва! Враговете са ме наклеветили пред емира! Помогни ми, добри

мюсюлманино!

Настрадин Ходжа това и чакал, защото не искал пръв да, предлага на мъдреца своята помощ, за да не събуди у него подозрения.

– Да ти помогна ли? – рекъл той. – С какво мога да ти помогна, да не говорим пък че и аз, като предан и верен роб на моя господар, съм длъжен незабавно да те предам в ръцете на стражата.

Хълцайки и треперейки, мъдрецът устремил умолителен поглед към Настрадин Ходжа.

– Но ти казваш, че са те наклеветили лоши хора – побързал да го успокои Настрадин Ходжа. – Вярвам ти, защото си на такава преклонна възраст, когато няма какво да правиш в харема.

– Така е! – възкликнал старецът. – Но съществува ли за мене път към спасението?

– Съществува – отговорил Настрадин Ходжа, завел стареца в тъмната задна одая на чайханата и там му дал вързопа с женски дрехи. – Аз купих това днес за жена ми и ако искаш, мога да ти го дам срещу твоя халат и чалмата ти. Под женското покривало ще се скриеш от шпионите и стражарите.

Старецът с възторг и благодарност грабнал женските дрехи и ги навлякъл. Настрадин Ходжа надянал неговия бял халат, турил на главата си чалмата му с подвит край, препасал се с широкия му пояс, обсипан с изображения на звезди. Старецът предлагал да размени и камилата си срещу магарето, но Настрадин Ходжа не пожелал да се раздели с верния си приятел.

Накрая той помогнал на стареца да се качи на камилата:

– Да те пази аллах, о, мъдрецо! Само не забравяй, че с всички трябва да говориш с тънък глас като жена.

Старецът подкарал камилата в едър тръс.

Очите на Настрадин Ходжа сияели: Пътят към двореца бил отворен!...

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

След като се убедил, че боят на мегдана утихва, сияйният емир решил да влезе в голямата зала при придворните. Той придал на лицето си скръбен, но спокоен израз, за да не дръзне някой да си помисли, че страхът е намерил достъп до царственото му сърце.

Той влязъл и придворните замрели, затреперили при мисълта да не

би мирът по очите или лицата им да отгатне, че те знаят истинските му чувства.

Мирът мълчал и придворните мълчали; царяло страшно мълчание.

Най-сетне мирът го нарушил:

– Какво ще ни кажете и какво ще ни посъветвате? Не за първи път вече ви питам за това!

Никой не вдигнал глава, не отговорил. Мигновена светкавица изкривила лицето на емира. И не се знае колко глави, увенчани с чалми и украсени с бели бради, щели да легнат тоя ден на дръвника и колко ласкателни езици, прехапани в предсмъртен гърч, щели да замлъкнат завинаги, изплезени от посинелите устни, сякаш за да дразнят другите, да им напомнят за пълната призрачност на благополучието им, за безполезността и суетата на стремежите, грижите и надеждите им!

Ала всички глави си останали на раменете и всички езици останали готови за незабавно ласкателско действие, защото дворцовият надзирател влязъл и възвестил:

– Хвала на средоточието на вселената! На портите на двореца пристигна неизвестен човек, който нарича себе си Хюсеин Хуслия, мъдрец от Багдад! Той заяви, че има важна работа и трябва незабавно да се яви пред светлите очи на повелителя.

– Хюсеин Хуслия! – възкликнал мирът съживен. – Пуснете го! Повикайте го тук!

Мъдрецът не влязъл, той се втурнал, без да свали дори напрашени-те си чехли, и се проснал по очи пред трона.

– Приветствувам славния и велик емир, слънце и луна на вселената, нейно страшилище и благо! Аз бързах ден и нощ, за да предупредя емира за страшна опасност. Нека мирът каже не е ли влизал днес при жена. Нека мирът отговори на най-нищожния си раб, аз умолявам повелителя!...

– При жена ли? – озадачено попитал мирът. – Днес ли?... Не... Ние се канехме, но още не сме влезли.

Мъдрецът станал. Лицето му било бледо. Той очаквал този отговор със страшно въннение. Дълбока, продължителна въздишка облекчила гърдите му и руменината, която бавно се връщала, почнала да обагрят страните му.

– Слава на всемогъщия аллах! – възкликнал той. – Аллах не даде на светилника на мъдростта и милосърдието да угасне. Да бъде известно на великия емир, че снощи планетите и звездите се бяха разположили крайно неблагоприятно за него. И аз, нищожният и достойният да

целува само праха от следите на емира, изучих и изчислих разположението на планетите и узнах, че докато не застанат в благоприятно и благоденстващо съчетание, емирът не бива да се докосва до жена, инак гибелта му е неизбежна! Слава на аллаха, че успях овреме!

– Почакай, Хюсеин Хуслия – спрял го емирът. – Ти приказваш нещо неразбрано...

– Слава на аллаха, че успях овреме! – продължавал да възклицава мъдрецът (това бил, разбира се, Настрадаин Ходжа). – Сега до края на дните си ще се гордея, че попречих на емира да се докосне днес до жена и да допусне вселената да осиротее.

Възкликанието му било изпълнено с такава радост и страст, че емирът не можал да не му повярва.

– Когато аз, нищожна мравка, бях озарен от лъчите на величието на емира, който благоволи да си спомни недостойното ми име, и получих заповед да дойда в Бухара на емирска служба, като че се потопих в сладостното море на небивалото щастие. И, разбира се, изпълних незабавно тази заповед и заминах веднага, като изразходвах само няколко дни, за да съставя хороскопа на емира, та още по пътя да му служа, като наблюдавам движението на планетите и звездите, които влияят върху съдбата му. И ето, снощи, когато погледнах небето, видях, че звездите са се разположили ужасно и зловещо за емира, а именно: звездата Ал-Калб, която означава жило, беше застанала срещу звездата Аш-Шуала, която означава сърце; по-нататък видях трите звезди Ал-Гафр, които означават покривало на жена, двете звезди Ал-Илкил, които означават корона, и двете звезди Аш-Шаратан, които означават рога. И беше това във вторник – деня на планетата Марс, а този ден, в противоположност на четвъртък, сочи смърт за великите хора и е твърде неблагоприятен за емирите. Като съпоставих всичките тия признаци, разбрах аз, нищожният звездоброец, че жилото на смъртта заплашва сърцето на оня, който носи корона, ако той се докосне до покривалото на жена, и за да предупредя оня, който носи корона, бързах ден и нощ, изтосих до смърт две камили и влязох в Бухара пеша.

– О, всемогъщи аллах! – рекъл поразен емирът. – Мигар действително ни е заплашвала такава страшна опасност? Но може би ти просто си сбъркал, Хюсеин Хуслия?

– Аз ли да съм сбъркал? – възкликнал мъдрецът. – Нека бъде известно на емира, че нийде от Багдад до Бухара няма никой, равен на мене по мъдрост или в учението да изчислява звездите, или да лекува болести. Аз не съм сбъркал. Нека владетелят и сърцето на вселената,

великият емир, попита мъдреците си правилно ли означих звездите и справедливо ли изтълкувах разположението им в хороскопа.

Мъдрецът с изкривения врат, като се подчинил на знака на емира, излязъл напред.

– Несравненият ми събрат по мъдрост Хюсеин Хуслия правилно назова звездите, което доказва познанията му, в тях никой няма да се осмели да се усъмни. Но – продължил мъдрецът и в гласа му Настрадин Ходжа почувствувал коварство – защо мъдрият Хюсеин Хуслия не назова пред великия емир шестнайсетото стоеие на Луната и съзвездието, на което това стоеие се пада, защото без тези означения би било неоснователно да се твърди, че вторникът – денят на планетата Марс – сочи точно смъртта на велики хора, в това число и на хора, които носят корона, защото планетата Марс има дом в едно съзвездие, възвишение в друго, падение в трето и разсип в четвърто, и в съответствие с това планетата Марс има четири разни указания, а не само едно, както ни каза почтеният и мъдър Хюсеин Хуслия.

Мъдрецът млъкнал, а на устните му играела змийска усмивка; придворните одобрително си зашепнали, като се радвали на посрамването на новодошлия. Те пазели доходите и високото си положение и затова се стараели да не допускат никого отвън в двореца и във всеки нов човек виждали опасен съперник.

Но Настрадин Ходжа, заловял ли се за нещо, никога не отстъпвал. Освен това той четял мислите и на мъдрецата, и на придворните, и на самия емир. Без да се смути ни най-малко, той снизходително отговорил:

– Може би моят почтен и мъдър събрат ме превъзхожда несравнено в някаква друга област на познанието, но що се отнася до звездите, той показва с думите си пълно невежество спрямо учението на най-мъдрия от всички мъдри ибн-Баджа, който твърди, че планетата Марс, която има дом в съзвездието на Овена и Скорпиона, възвишение – в съзвездието на Козирога, падение – в съзвездието на Рака и разсип – в съзвездието на Везните, все пак винаги е присъща само на деня вторник, в който оказва влиянието си, пагубно за ония, които носят корона.

Отговаряйки, Настрадин Ходжа не се страхувал ни най-малко от изобличаване в невежество, защото отлично знаел, че в такива спорове винаги побеждава оня, чийто език работи по-добре, а в това отношение трудно било някой да се сравнява с Настрадин Ходжа.

Той стоял, очаквал възраженията на мъдрецата и се готвел да му отговори достойно. Но мъдрецът не приел предизвикателството. Той премълчал. Макар че силно подозирал Настрадин Ходжа в мошеничество и

невежество, подозрението не е увереност, човек може и да сбърка; зато ва пък крайното си невежество мъдрецът познавал добре и не се осмелил да спори. По такъв начин опитът му да посрами новодошлия послужил за обратното. Придворните засъскали срещу мъдреца и той обяснил с очи, че противникът му е твърде опасен, за да се счепка с него открито.

Всичко това, разбира се, не се изплъзнало от вниманието на Настрадаин Ходжа. „Е, почакайте! – помислил си той. – Вие тепърва ще разберете кой съм!“

Емирът потънал в дълбока размисъл. Никой не мърдал от страх да не му Попречи.

– Ако всички звезди са назовани и означени от тебе правилно, Хюсеин Хуслия – рекъл емирът, – тогава наистина тълкуванието ти е справедливо. Ние само не можем да разберем защо в нашия хороскоп са попаднали двете звезди Аш-Шаратан, които означават рога? Ти си успял наистина овреме, Хюсеин Хуслия! Едва днес сутринта в нашия харем доведоха една девойка и ние се канехме...

Настрадаин Ходжа вдигнал ръце в престорен ужас.

– Изгони я от мислите си, пресветли емире, изгони я! – извикал той, уж забравил, че към емира не бива да се обръща направо, а само косвено, в трето лице. Той разчитал, че такова нарушение на правилата, предизвикано уж от силно душевно вълнение, произтичащо от преданост към емира и тревога за живота му, не само няма да му бъде вменено във вина, но наопаки, ще бъде свидетелство за искреността на чувствата у възкливащия, още повече ще го издигне в очите на емира.

Той така молел и заклинал емира да не се докосва до девойката, за да не пролива после той, Хюсеин Хуслия, реки от сълзи и да не облича черните дрехи на скръбта, че емирът дори се трогнал.

– Хайде успокой се, успокой се, Хюсеин Хуслия. Ние не сме враг на нашия народ, за да го оставим осиротял и потънал в скръб. Обещаваме ти, загрижени за нашия скъпоценен живот, да не влизаме при тази девойка и изобщо да не влизаме в харема, докато звездите не променят разположението си, за което ще ни кажеш своевременно. Ела по-близо.

С тези думи той направил знак на своя наргилджия и после собственоръчно предал един златен чибук на новия мъдрец, което било голяма чест и милост. С превити колене и наведени очи мъдрецът приел милостта на емира, при което по цялото му тяло преминала тръпка. („От възторг!“ – помислили си придворните, разяждани от злобна завист.)

– Ние обявяваме милостта и благоволенията си на мъдреца Хюсеин

Хуслия – рекъл емирът – и го назначаваме за главен мъдрец на нашата държава, защото неговата ученост, ум, а също и велика преданост към нас са достойни за всяческо подражание.

Придворният летописец, който имал задължение да записва с хвалебствени изрази всички постъпки и думи на емира, за да не помръкне величието му в бъдните векове (за което емирът се грижел извънредно много), заскърцал с тръстиковото си перо.

– А на вас – продължил емирът, като се обърнал към придворните – ние, наопаки, изявяваме недоволството си, защото смърт заплашваше вашия повелител след всички неприятности, причинени от Настрадин Ходжа, а вие дори не си мръднахте пръста! Погледни ги, Хюсеин Хуслия, погледни тези глупци, техните муцуни, които напълно приличат на магарешки! Наистина ни един владетел не е имал никога толкова глупави и немарливи везири!

– Пресветлият емир е напълно прав – рекъл Настрадин Ходжа, като обгърнал с поглед смълчаните придворни и сякаш се прицелвал, за да нанесе първия удар. – Лицата на тия хора, както виждам, не са белязани с печата на мъдростта.

– Тъй, тъй! – зарадвал се емирът. – Именно тъй – не са белязани с печата на мъдростта!

– Ще кажа още – продължил Настрадин Ходжа, – че аз не виждам тук и лица, белязани с печата на добродетелта и честността.

– Крадци! – рекъл убедено емирът. – Всички са крадци! Всички до един! Ще повярваш ли, Хюсеин Хуслия, че ни крадат денонощно! Ние сме принудени самолично да следим за всяка дреболия в двореца и всеки път, като проверяваме дворцовото имущество, откриваме, че липсва нещо. Ето, тая заран ние забравихме нашия нов копринен, пояс в градината, а след половин час вече го нямаше!... Някой от тях е успял... разбираш ли, Хюсеин Хуслия!...

При тези думи мъдрецът с изкривения врат някак особено кротко и лицемерно навел очи. В друго време това движение би останало незабелязано, но днес всички сетива на Настрадин Ходжа били изострени: той забелязвал всичко и се досещал за всичко отведнъж.

Той уверено се приближил до мъдреца, бръкнал в пазвата му и измъкнал оттам един копринен, богато извезан пояс.

– За тоя пояс ли съжеляваше великият емир?

Изумление и ужас сковали придворните. Новият мъдрец излязъл наистина опасен съперник и първият, който се опълчил срещу него, вече бил сразен и повален в прахта. Сърцата на много мъдреци, поети и

сановници трепнали в този миг.

– Кълна се в аллаха, това е същият пояс! – извикал емирът. – Хюсеин Хуслия, ти наистина си несравним мъдрец! Аха! – тържествувашо се обърнал емирът към придворните и лицето му изразявало искрена, жива радост. – Хванахте се най-сетне! Сега вече няма да можете да откраднете от нас нито един конец; достатъчно търпяхме вашите кражби! А на този презрян крадец, който дръзко похити нашия пояс, да се оскубят всичките косми от главата, брадата и тялото и да му се ударят по ходилата на краката сто пръчки, и да го качат гол на магаре с лице към опашката и да го развежда из града, като обявяват навсякъде, че е крадец.

По знак на Арсланбег палачите се нахвърлили върху мъдреца и го изтласкали през вратата; там, още на прага, закипяла работа; след две минути палачите вкарали мъдреца обратно в залата, гол, лишен дори от коса, по-срамен до немай-къде. В този миг всички ясно разбрали, че само брадата и огромната чалма са скривали досега ограничеността на ума му и печата на порока върху лицето му, че човек с такова мошеническо лице не може да бъде нещо друго освен измамник и крадец.

Емирът се намръщил:

– Махнете го!

Палачите помъкнали мъдреца и скоро зад прозорците се чули неговите викове, съпроводжани от сочните удари на пръчките по петите му.

После го качили гол на едно магаре с лице към опашката и под ужасяващия рев на тръбите, под грохота на барабаните го откарали на пазарния мегдан.

Емирът разговарял дълго с новопристигналия мъдрец. Придворните стояли, без да помръднат, а това било за тях крайно мъчително: горещината се засилвала, потните гърбове под халатите ги сърбели непоносимо. Великият везир Бахтияр, който повече от всички се страхувал от новия мъдрец, мислел напрегнато как да привлече придворните на своя страна, за да съкруши с тяхна помощ съперника си; придворните пък, като отгатвали предварително по много признаци изхода от борбата, съобразявали как по-изгодно да се отрекат в решителната минута от Бахтияр, да го предадат и така да спечелят доверието и милостта на новия мъдрец.

А емирът разпитвал ли, разпитвал за здравето на халифа, за багдадските новини, за събитията из пътя. Настрадаин Ходжа трябвало по различни начини да клинчи. И всичко вече минало благополучно и емирът, уморен от разговора, заповядал да му приготвят постелята за отдих, но изведнъж зад затворените прозорци се зачули гласове, нечий стон.

В залата с бързи крачки влязъл дворецовият надзирател. Лицето му сияело от радост. Той обявил:

– Нека бъде известно на великия повелител, че богохулникът и смутителят на спокойствието Настрадин Ходжа е заловен и доведен в двореца!

Веднага след тези думи се разтворили ореховите, украсени с резба врати. Като дрънчели тържествуващо с оръжието си, стражите въвели един старец с гърбав нос и бяла брада, в женски дрехи, и го повалили на килимите пред трона.

Настрадин Ходжа изтръпнал, стените на двореца сякаш се люшна-ли пред очите му, лицата на придворните се обвили със зеленикава мъгла...

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

Багдадският мъдрец, истинският Хюсеин Хуслия, бил хванат пред самите порти, зад които през покривалото си вече виждал полята и пътя, който се разклонявал на различни страни; всеки път му обещавал спасение от страшното наказание.

Но стражарите, които пазели в тоя час градските порти, му извикали:

– Къде отиваш, жено?

Мъдрецът отговорил с глас на млад пресипнал петел:

– Бързам да си ида в къщи при мъжа си. Пуснете ме, доблестни воители.

Стражарите се спогледали: гласът им се сторил подозрителен. Един хванал камилата за юздите.

– Къде живееш?

– Ами тук наблизо – отговорил мъдрецът с още по-тънък глас. Но при това задържал въздуха прекалено дълго в гърлото си и така се закашлял, че почнал да се задушаваша и да хърка ужасно.

Тогава стражарите му смъкнали фереджето. Радостта им била безгранична.

– Ето го! Ето го! – закрещели те. – Хайде, връзвай го! Озапти го!

После повели стареца към двореца, през целия път приказвали за наказанието, което го очаква, за трите хиляди танга награда за главата му. Всяка дума на заптиите падала като нажежен въглен върху сърцето му.

Той лежал пред трона, горчиво ридаел и молел за милост.

– Вдигнете го! – заповядал емирът.

Заптиите вдигнали стареца. От тълпата придворни излязъл Арсланбег:

– Нека емирът изслуша думите на предания си раб. Този не е Настрадаин Ходжа, това е съвсем друг човек: Настрадаин Ходжа няма и четирийсет години, а този е грохнал старец.

Заптиите се разтревожили: наградата се изплъзвала от ръцете им. Всички останали мълчали в недоумение.

– Защо си се крил под женски дрехи? – страховито попитал емирът.

– Отивах в двореца при великия и всемилостив емир – отговорил, треперейки, старецът. – Но ме срещна някакъв човек, когото не познавам, и ми рече, че емирът още преди появяването ми в Бухара издал заповед да ми отсекаат главата и аз, обзет от страх, реших да бягам в женски дрехи.

Емирът хитро се усмихнал:

– Срещнал те значи човек... когото не познаваш. И ти изведнъж му повярва?... Чудна история! А защо сме искали да ти отсекаем главата?

– Задето уж пред целия народ съм се заклел да се вмъкна в харема на великия везир... Но аллах ми е свидетел, аз никога не съм мислил за това! Аз съм вече стар, немошен и дори от собствения си харем съм се отказал отдавна...

– Да влезеш в нашия харем? – попитал емирът, като свил устни. По лицето му се виждало, че той старец му изглежда все повече и повече подозрителен. – Кой си ти и откъде си?

– Аз съм Хюсеин Хуслия, мъдрец, звездоброец и лечител от Багдад, и пристигнах в Бухара по повелята и желанието на великия емир!

– Значи името ти е Хюсеин Хуслия! Ти ни лъжеш в очите, презрени старче! – прогърмял емирът с такава сила, че царят на поетите съвсем неуместно паднал на колене. – Лъжеш! Ето го – Хюсеин Хуслия!

Като се подчинил на знака, който му дал емирът, Настрадаин Ходжа без страх излязъл напред и застанал пред стареца открито и смело, загледан право в лицето му.

Старецът се учудил и стъписал. Но тутакси, овладял се, извикал:

– Аха! Та той е същият човек, който ме срещна на пазара и каза, че емирът иска да ми отсека главата!

– Какво приказва той, Хюсеин Хуслия! – възкликнал емирът в пълно недоумение.

– Какъв Хюсеин Хуслия е той! – извикал старецът. – Аз съм

Хюсеин Хуслия, а той е чисто и просто измамник! Присвоил си е името ми!

Настрадин Ходжа ниско се поклонил на емира:

– Да ми прости великият владетел смелите ми думи, но безсрамие-то на този старец няма граници! Той казва, че съм присвоил името му. Може би ще каже, че и този халат съм присвоил от него?

– Разбира се! – извикал старецът. – Това е моят халат.

– Може би и тази чалма е твоя? – попитал Настрадин Ходжа с насмешка.

– Ами че да! Това е моята чалма! Ти размени с мене халата и чалмата срещу женските дрехи!

– Така! – рекъл Настрадин Ходжа с още по-голяма насмешка в гласа. – А ето този пояс случайно да е твой?

– Мой е поясът! – разпалено отговорил старецът.

Настрадин Ходжа се обърнал към трона:

– Пресветлият емир с очите си се убеди какъв човек вижда пред себе си. Днес този лъжлив и презрян старец казва, че съм му откраднал името, че този халат е негов халат, и чалмата е негова, и поясът е негов, а утре ще каже, че този дворец е негов дворец и цялата държава – негова държава, и че истинският емир е той, ей тоя лъжлив, презрян старец! От него всичко може да се очаква! Та той вече е пристигнал в Бухара с намерение да влезе в харема на емира като в свой собствен харем!

– Прав си, Хюсеин Хуслия – рекъл емирът. – Ние се убедихме, че този старец е подозрителен и опасен човек, той има черни мисли в главата си. И ние смятаме, че трябва незабавно да отделим главата му от тялото.

Старецът със стон паднал на колене, закрил лицето си с ръце.

Но Настрадин Ходжа не можел да допусне заради него да отиде на дръвника човек, невинен в престъпленията, които му се приписват, па макар и той да е придворен мъдрец, който, разбира се, е погубил много хора с коварството си.

Настрадин Ходжа се поклонил на емира:

– Нека великият емир милостиво изслуша думите ми. Да му се отсече главата никога не е късно. Но отначало трябва да научим истинското му име и истинските намерения, с които е дошъл в Бухара, за да се разбере дали няма съучастници и дали не е някой гнусен магьосник, който е решил да се възползува от неблагоприятното разположение на звездите и да вземе прах от следите на великия емир, да смеси тоя прах с мозъка на прилеп и след това да го изсипе скришом в наргилето на

емира, за да му причини зло. Нека великият емир остави за сега жив този човек и ми го предаде, защото той може да оплете с магиите си обикновените тъмничари, но пред мъдростта ми те ще бъдат безсилни, тъй като ми са известни всички хитрости на магьосниците и всички начини за унищожаване на тяхното магьосничество. Аз ще заключа този старец, ще произнеса над ключалката благочестиви молитви, които само аз знам, за да не може той със силата на магията да отвори ключалката без ключ, а после с жестоки мъчения ще го накарам да си каже всичко!

– Ех, какво пък – отговорил емирът. – Думите ти са напълно разумни, Хюсеин Хуслия. Вземи го и прави с него каквото поискаш, но само гледай да не се измъкне на свобода.

– Отговарям с главата си пред великия емир.

След половин час Настрадаин Ходжа – главният мъдрец и звездобоец на емира – се отправил към новото си жилище, приготвено в една от кулите на дворецовата стена; подир него, придружен от стражата, вървял клюмналият престъпник – истинският Хюсеин Хуслия.

В кулата, над жилището на Настрадаин Ходжа, имало мъничка кръгла килия с чугунена решетка на прозореца. Настрадаин Ходжа отключил с огромен ключ медната зеленясала ключалка, отворил окованата с желязо врата. Стражарите тикнали там стареца, като му хвърлили наръч слама. Настрадаин Ходжа заключил вратата и после дълго бърлил над медната ключалка, но тъй неясно и бързо, че стражарите не могли да чуят нищо освен често повтарящия се призив към аллаха...

Настрадаин Ходжа останал напълно доволен от жилището си. Емирът му пратил дванайсет одеяла, осем възглавници, множество различни съдини, кошници с бели пресни питки, мед в една делва и много други ястия от трапезата, си. Настрадаин Ходжа бил много уморен и изгладнял, но преди да седне на софрата, взел шест одеяла, четири възглавници и ги занесъл горе на пленника си.

Старецът седял в ъгъла върху сламата и очите му светели в тъмното като очи на разярен котарак.

– Нищо, Хюсеин Хуслия – мирно рекъл Настрадаин Ходжа. – Ние с тебе ще се подредим в тая кула: аз по-долу, а ти по-горе, както подобава на годините и мъдростта ти. Колко прах има тук! Ей-сега ще помета.

Настрадаин Ходжа слязъл, донесъл стомна с вода, метла, измел чисто каменния под, постлал одеялата, сложил възглавниците, после още веднъж слязъл, донесъл питки, мед, халва, фъстъци и пред очите на пленника си честно разделил всичко наполовина.

– Ти няма да умреш от глад, Хюсеин Хуслия – рекъл той. – Ние с

тебе ще съумеем да си печелим храната. Ето ти едно наргиле, а ето тук сложих тютюна.

Като наредил всичко това в малката килия така, че тя добила вид, едва ли не по-добър от долната, Настрадин Ходжа си отишъл, като заключил вратата.

Старецът останал сам. Той бил съвсем объркан. Дълго мислил, съобразявал, пресмятал, но не можал да разбере нищо от станалото. Одеята били меки, възглавниците удобни и нито питките, нито медът, нито тютюнът съдържали отрова... Уморен от дневните силни вълнения, старецът си легнал да спи, като поверил по-нататъшната си съдба на аллаха.

През това време виновникът за всичките негови нещастия, Настрадин Ходжа, стоял пред прозореца на долната килия, наблюдавал бавния преход на здрача в мрак и размислял за чудния си бурен живот, за изгората си, която сега била тук, наблизо, но още нищо не знаела. През прозореца лъхала свежа прохлада, над града като сребърни нишки се сплитали звънливите й печални гласове на муезините; на тъмното небе се появили звездите, светели, горели и трептели с чиста, студена и далечна светлина и там била звездата Ан-Шуал, която означава сърце, и трите звезди Ал-Гафр, които означават покривало на девойка, и двете звезди Аш-Шаратан, които означават рога, и само зловещата звезда Ал-Калб, която означава жило на смъртта, я нямало там, в синьото висине...

ТРЕТА ЧАСТ

Слава на живия, който не умира!

„Хиляда и една нощ“

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

Настрадин Ходжа спечелил доверието и милостта на емира, станал негов най-близък съветник във всички дела. Настрадин Ходжа решавал, емирът подписвал, а великият везир Бахтияр само удрял медния издълбан печат. „О, велики аллах, какво става в нашата държава! – мислено възклищавал той, като четял указите на емира за отменянето на данъците, за безплатно ползуване на пътищата и мостовете, за намаление на парзарните берии. – Та така скоро съвсем ще разорят хазната! Този нов

мъдрец – дано му се скапят всичките вътрешности! – разруши за една седмица всичко, над което съм се трудил повече от десет години!“

Веднъж той се осмелил да доложи на емира за съмненията си. Повелителят отговорил:

– Какво знаеш ти, нищожни човече, и какво разбираш? Ние също скърбим не по-малко от тебе за тези укази, които опустошават нашата хазна, но какво можем да направим ние, щом така повеляват звездите! Утеши се, Бахтияр, това е за кратко време, докато звездите дойдат в благоприятно съчетание. Обясни му, Хюсеин Хуслия.

Настрадаин Ходжа отвел великия везир настрани, накарал го да седне на възглавките и дълго му обяснявал защо допълнителният данък върху ковашкия, бакърджийския и оръжейния занаят трябва незабавно да се отмени.

– Звездите Ал-Авва в съзвездието Дева и Ал-Балда в съзвездието Стрелец противостоят на звездите Сад-Була в съзвездието Водолей – говорел Настрадаин Ходжа. – Разбираш ли, о, почтени и сияйни везиру, те си противостоят и са далеч от съчетание.

– Е, та що, като си противостоят? – възразил Бахтияр. – Те и по-рано са си противостояли, но това ни най-малко не ни пречеше да събираме редовно данъците.

– Но ти забрави за звездата Ак-Дабаран в съзвездието на Бика! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – О, везиру, погледни небето и ще се убедиш!

– Защо ми е да гледам небето! – отговорил упоритият везир. – Моя работа е да се грижа за непокътнатостта и увеличението на хазната; аз виждам, че от оня ден, когато ти се яви в двореца, доходите на хазната намаляха и притокът на данъците секна. Сега тъкмо е дошъл срокът за събиране на данъците от градските занаятчии; обясни ми защо не можем да ги съберем?

– Как защо? – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Та нали цял час ти приказвам за това! Мигар и досега не разбра, че на всеки от дванайсетте знака на Зодиака се падат две и една трета стоения на луната!

– Но аз трябва да събера данъците! – отново го прекъснал везирът. – Разбираш ли, данъците!

– Почакай – спрял го Настрадаин Ходжа. – Аз още не съм ти разяснил, че съзвездието Ас-Сурея и осемте звезди на Ан-Наими...

На това място Настрадаин Ходжа се впуснал; в толкова мъгляви и пространни обяснения, че главата на великия везир бръмнала и пред очите му причерняло. Той станал и излязъл, олюлявайки се. А

Настрадин Ходжа се върнал при емира:

– О, повелителю! Старостта е покрила със сребро главата му, но го е обогатила само отвън, без да превърне в злато онова, което се намира вътре в главата му. Той не може да побере моята мъдрост. Нищо не разбира, повелителю. О, ако притежаваше само една хилядна от ума, притежаван от великия емир, който затъмнява самия Лухман!

Емирът милостиво и самодоволно се усмихнал. През всичките тия дни Настрадин Ходжа с голямо усърдие му внушавал колко велика е неговата мъдрост и напълно успял в намерението си. И сега, когато му доказвал нещо, емирът слушал с дълбокомислен вид и не възразявал, да не би да открие истинската дълбочина на ума си.

На следния ден Бахтияр казал в кръга на придворните:

– Новият мъдрец, същият този Хюсеин Хуслия, ще ни разори всички! Ние се обогатяваме само в дните, когато се събират данъците, и имаме възможност да гребем от голямата и пълноводна река, която тече към хазната на емира. И ето, дойде време да загребем, но тоя Хюсеин Хуслия ни пречи. Той се позовава на разположението на звездите, но кога и кой е чувал звездите, управлявани от аллаха, да се разполагат в ущърб на знатните и благородни хора, за да благоприятствуват в същото време някакви презрени занаятчии, които, уверен съм, сега безсрамно изплюскват надниците си, вместо да ни ги дадат. Кога и кой е чувал за такова разположение на звездите? Това не е казано в нито една книга, защото такава книга, дори ако се появеше, би била незабавно изгорена, а човекът, който я е съчинил, би бил прокълнат и предаден на смъртно наказание като най-голям богохулник, еретик и злодей!

Придворните мълчали, тъй като не знаели още на чия страна е поизгодно да застанат – на страната на Бахтияр или на страната на новия мъдрец.

– Още сега притокът на данъците се намалява с всеки ден – продължавал Бахтияр. – И не е далеч времето, когато хазната ще обеднее и ние, приближените на емира, ще се разорим и вместо сърмени халати, ще облечем прости, груби, и вместо с по двацет жени, ще се задоволяваме само с по две, и вместо сребърни блюда, ще ни поднесат глинени, и вместо крехко, младо овне, ще ни сложат в пилафа жилаво говеждо, което е само за кучетата и занаятчиите! Ето какво ни готви новият мъдрец Хюсеин Хуслия и оня, който не вижда това, е спял, и тежко му!

Така говорел той, като се мъчел да настрои придворните против новия мъдрец.

Напразни били усилията му.

Хюсеин Хуслия все повече и повече успявал в издигането си.

Особено се отличил той в „Деня на възхваляването“. По стар обичай всички везири, велможи, мъдrecи и поети всеки месец се съревновавали пред лицето на емира кой най-добре ще го възхвали. На победителя се давала награда.

Всички изказали похвалите си, но емирът останал недоволен.

– Същото ни казахте вие и миналия път – рекъл той. – И ние намираме, че вие сте недостатъчно усърдни в славословието. Не искате да обременявате ума си, но ние ще ви накараме да се потрудите днес. Ще ви задаваме въпроси, а вие сте длъжни да отговаряте, като съчетавате в отговорите си възхвалата с правдоподобното.

Емирът попитал:

– Щом ние, великият бухарски емир, съгласно вашите твърдения сме могъщ и непобедим, защо господарите на съседните мюсюлмански страни и досега не са ни пратили посланиците си с богати подаръци и с изява на пълното си, покорство пред нашето непреодолимо владичество? Чакаме вашите отговори на този въпрос.

Пълен смут обзел придворните. Те бърбтели нещо неразбрано, мъчели се по всякакъв начин да се отклонят от пряк отговор. Едничък само Настрадаин Ходжа запазвал уверено спокойствие. Когато, дошъл неговият ред, той рекъл:

– Нека жалките ми думи се удостоят с вниманието на великия емир. На въпроса на нашия господар е лесно, да се отговори. Всички останали владетели, които управляват съседните страни, живеят в постоянен страх и трепет пред всемогъществото на нашия господар. И разсъждават по такъв начин: „Ако пратим на великия, славен и могъщ бухарски емир богати подаръци, той ще помисли, че земята ни е много богата, и съблазнен от това, ще дойде с войската си да заграби нашата земя. Ако, наопаки, му пратим по-бедни подаръци, ще се оскърби и пак ще потегли срещу нас с войската си. Той, бухарският емир, е велик, славен и могъщ и най-добре е да не му напомняме за съществуването си.“ Ето как разсъждават другите владетели и причината, за да не пращат в Бухара пратеници с богати дарове, трябва да се търси в непрестанния им трепет пред всемогъществото на нашия господар.

– Ето! – извикал емирът, изпаднал в пълен възторг от отговора на Настрадаин Ходжа. – Ето как трябва да се отговаря на въпросите на емира! Чухте ли! Учете се, о, глупци, прилични на пънове! Наистина Хюсеин Хуслия десеторно превъзхожда, всички ви с мъдростта си! Обявяваме му своето благоволение.

И тозчас дворцовият готвач изтичал при Настрадаин Ходжа и му натъпкал устата с халва и шекер! Бузите на Настрадаин Ходжа се издули, той се задушавал, гъста сладка слюнка потекла по брадата му.

Емирът задал още няколко също тъй коварни въпроса. Отговорите на Настрадаин Ходжа, били всеки път най-добрите.

– В какво се състои първото задължение на придворния? – попитал емирът.

Настрадаин Ходжа му отговорил така:

– О, велики и блестящи повелително! Първото задължение на придворния се състои във всекидневно упражнение на гръбнака, за да придобие последният необходимата гъвкавост, без която придворният не може да изрази по достоен начин предаността и благоговението си. Гръбнакът на придворния трябва да притежава способност да се прегъва, а също тъй да се извика във всички посоки за разлика от закостенелия гръбнак на простия човек, който не умее и да се поклони както трябва.

– Тъкмо така е! – извикал възхитеният емир. – Тъкмо така, всекидневно упражнение на гръбнака! Повторно обявяваме нашето благоволение на мъдреца Хюсеин Хуслия!

За втори път натъпкали устата на Настрадаин Ходжа с халва и шекер.

Този ден мнозина от придворните преминали от страната на Бахтияр на страната на Настрадаин Ходжа.

Вечерта Бахтияр повикал при себе си Арсланбег. Новият мъдрец заплашвал еднакво и двамата и за да го сломят, те забравили временно старата си вражда.

– Добре ще е да му сипем нещо в пилафа – рекъл Арсланбег, който бил майстор в тия работи.

– А после емирът ще ни отсече главите! – възразил Бахтияр. – Не, почтени Арсланбег, трябва да се действа другоаче. Ние трябва да хвалим и превъзнасяме по всякакъв начин мъдростта на Хюсеин Хуслия и, да направим така, че в сърцето на емира да се прокрадне съмнение, Дали мъдростта на Хюсеин Хуслия не превъзхожда в очите на придворните неговата собствена, емирска мъдрост. А ние неуморно ще хвалим и превъзнасяме Хюсеин Хуслия и ще настъпи ден, когато емирът ще почне да завижда. И този ден ще бъде последен в издигането на Хюсеин Хуслия и пръв в неговото падане!

Но съдбата грижливо вардела Настрадаин Ходжа и дори грешките му обръщала в негова полза.

Когато Бахтияр и Арсланбег, които всеки ден хвалели без мярка

новия мъдрец, почти постигнали с общи усилия целта си и емирът, за сега още тайно, започнал вече да завижда, случило се така, че Настрадаин Ходжа сбъркал.

Те се разхождали с емира в градината, вдъхвали благоуханието на цветята и се наслаждавали от пението на птиците. Емирът бил мълчалив. В това мълчание Настрадаин Ходжа долавял скрита неприязън, но не можел да разбере причината ѝ.

– А как е твоят пленник, оня старец? – попитал емирът. – Научи ли ти, Хюсеин Хуслия, истинското му име и намеренията, с които е дошъл в Бухара?

Настрадаин Ходжа в това време мислел за Гюлджан и отговорил разсеяно:

– Нека великият повелител прости нищожния си раб. Не можах да изтръгна от този старец нито дума, Той мълчи като риба.

– Но ти опита ли да го подложиш на мъчение?

– О, велики повелителю, и още как! Оня ден му изпотроших ставите, а вчера цял ден разклацах с железни клещи зъбите му.

– Разклащането на зъбите е хубаво изтезание – рекъл емирът. – Странно, че мълчи. Може би ще трябва да ти пратя на помощ изкусен и опитен палач?

– О, не, нека великият повелител не се обременява с грижи! Утре ще приложи ново изтезание: ще понижа езика и венците на този старец с нажежено шило.

– Почакай, почакай! – възкликнал емирът и лицето му просияло. – Но как тогава ще може да каже името си, щом понижеш езика му с нажежено шило? Ти не си помислил за това, Хюсеин Хуслия, и не си предвидил, но ние, великият емир, помислихме, предвидихме и предотвратихме грешката ти, от което личи, че макар да си несравнен мъдрец, нашата мъдрост многократно превъзхожда твоята, в което ти сега се убеди.

Радостният, сияещ емир заповядал незабавно да свикат придворните, а когато те се събрали, съобщил им, че днес е надминал с мъдростта си Хюсеин Хуслия, като е предотвратил грешката, която мъдрецът е бил готов да извърши.

Придворният летописец старателно записал всяка дума на емира, за да се прослави мъдростта му в следващите векове.

От този ден завистта напуснала сърцето на емира.

Така благодарение на една случайна грешка Настрадаин Ходжа разрушил коварните замисли на враговете си.

Но го спохождали, и все по-често, самотни нощни часове на непоносима мъка. Пълната месечина греела високо над Бухара; със слабо сияние светели кахлените калпаци на безбройните минарета, а мощните им каменни подножия тънели в синкав дим. Летял ветрец, прохладен над покривите и душен долу, дете земята и стените, нажежени през деня, не изстивали и през нощта. Всичко наоколо спяло – дворец, джамии, колиби, само кукумявката тревожела с пронизителни викове горещата дрямка на свещения град. Настрадин Ходжа седял пред отворения прозорец. Той усещал със сърцето си, че Гюлджан не спи, мисли за него и може би двамата сега гледат едно и също минаре, но не се виждат един друг, разделени от стени, решетки, стража, евнуси и старици. Настрадин Ходжа съумял да отключи портите на двореца, но харемът както преди бил заключен здраво, само случаят можел да го отвори пред Настрадин Ходжа. Той неуморно търсел този случай. Напразно! Дори не можал досега да прати вест на Гюлджан за себе си.

Той седял до прозореца, целувал вятъра и му казал: „Ех, какво ти струва! Литни за минутка през прозореца ѝ, докосни устните ѝ. Предай на Гюлджан моята целувка и моя шепот, кажи ѝ, че не съм я забравил, че ще я спася!“

Вятърът отлитал по-нататък, Настрадин Ходжа оставал сам с мъката си.

Настъпвал денят, а с него – обичайните грижи и тревоги. Пак трябвало да отива в голямата зала и да чака там излизането на емира, да слуша ласкателните думи на придворните, да отгатва хитрите интриги на Бахтияр, да лови погледите му, изпълнени със затаена злост. После трябвало да пада ничком пред емира, да му изказва възхвали, после да седи дълги часове заедно с него, да гледа, скривайки отвращението си, неговото подпухнало, увехнало лице, да слуша внимателно глупавите му приказки, да му обяснява разположението, на звездите. Всичко това до такава степен омръзнало и опротивяло на Настрадин Ходжа, че той дори престанал да измисля за емира нови доказателства и всичко наред – главоболието на емира, недостига на вода в нивите, повишаването на цените на пшеницата, – всичко обяснявал с едни и същи думи, като се позовавал все на едни и същи звезди.

– Звездите Сад-ад-Забих – казал той с отегчен глас – противостоят на съзвездието Водолей, докато планетата Меркурий е застанала наляво от съзвездието Скорпион. С това се обяснява днес безсънието на повелителя.

– Звездите на Сад-ад-Забих противостоят на планетата Меркурий,

докато трябва да запомня това... Повтори, Хюсеин Хуслия.

Великият емир нямал никаква памет. На следния ден разговорът започвал отново:

– Морът по добитъка в планинските местности се обяснява с това, о, велики емире, че звездите Сад-ад-Забих са влезли в съчетание със съзвездието Водолей, докато планетата Меркурий противостои на съзвездието Скорпион.

– Значи звездите Сад-ад-Забих – казал емирът. – Трябва да запомня това.

„Всемогъщи аллах; колко е глупав! – с тъга мислел Настрадаин Ходжа. – Той е по-глупав и от багдадския халиф! Колко ми е омръзнал, и скоро ли ще се измъкна оттук!“ А емирът подхващал други разговори:

– В нашата държава, Хюсеин Хуслия, дарят сега пълен мир и спокойствие. И дори нищо не се чува за оня нечестивец. Къде ли е могъл да се дене и защо ли мълчи? Обясни ми, Хюсеин Хуслия.

– О, всемогъщи господарю, средоточие на вселената! Звездите на Сад-ад-Забих... – започвал отегчено Настрадаин Ходжа и повтарял отново всичко, казано вече много пъти. – А освен това, велики емире, тоя нечестивец Настрадаин Ходжа е бил в Багдад и, разбира се, е слушал, за моята мъдрост. Когато му е станало известно, че съм пристигнал в Бухара, скрил се е, обзет от страх и трепет, защото знае, че нищо не ми струва да го заловя.

– Да го заловиш! Това би било много хубаво! Но по какъв начин мислиш да го заловиш?

– За това ще изчакам благоприятно съчетание на звездите Сад-ад-Забих с планетата Юпитер.

– С планетата Юпитер – повторил емирът. – Трябва да запомня това. Знаеш ли, Хюсеин Хуслия, каква мъдра мисъл ни осени тая нощ? Помислихме, че Бахтияр трябва да се прогони от неговата длъжност, а тебе да поставим велик везир.

И Настрадаин Ходжа трябвало да падне ничком пред емира, да го възхвалява и му благодари, а после да му обясни, че сега не бива да се прави смяна на везирите, защото звездите от Сад-ад-Забих не благоприятствуват за това. „По-скоро, по-скоро да се измъкна оттук!“ – възкликвал мислено Настрадаин Ходжа.

В очакване на сгоден случай Настрадаин Ходжа влачел в двореца безрадостно, тъжно съществуване. Теглело го към пазара, сред тълпата, към чайханата, към опушената механа; той би дал всички ястия на емира за една паница подлучена, пареща от пипер чорба от овнешки

крака, за жилите и хрущялите в пазарския, евтин пилаф. Би разменил своя сърмен халат за коя да е окъсана вехтория, само вместо славословия и възхвали да чуе проста, неизкуствена реч и гръмовит смях от все сърце.

Но съдбата продължавала да изпитва Настрадин Ходжа и не прашала сгоден случай. А през това време емирът все по-често питал кога най-сетне звездите ще му позволят да вдигне с царствена ръка покривалото на новата наложница.

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА

Веднъж емирът повикал багдадския мъдрец в неочакван час. Било много рано, целият дворец спял, чувал се плисъкът на дворцовите шадравани, гукали гургулици, шумолели криле. „Защо ли съм му потребвал?“ – недоумявал Настрадин Ходжа, като се изкачвал по ясписните стъпала към емирската спалня.

Насреща му безшумно като сянка от спалнята се измъкнал Бахтияр. Те си разменили пътем поздрави. Настрадин Ходжа се напрегнал, предчувствайки някаква измама.

В спалнята заварил главния евнух. Като стенел жаловито, Негово Велико Целомъдрие лежал ничком пред ложето на емира, а наблизко на килима се търкаляли отломки от палмов, украсен със злато жезъл.

Тежки кадифени завеси отделяли спалнята от пресния утринен вятър, от слънчевите лъчи и чуруликането на птиците. Тя се осветявала от мъждивия пламък на един светилник, който, макар и направен от чисто злато, пушел и вонял не по-малко от обикновен глинен светилник. В тъгъла димяла гравирана кадилница и изливала остро и сладостно благоухание, безсилно обаче да надвие задушливата миризма на овча лой. Въздухът в спалнята бил толкова гъст, че Настрадин Ходжа почувствувал как нещо го гъделичка по носа и го дращи в гърлото.

Емирът седял с изпружени изпод коприненото одеяло космати крака; Настрадин Ходжа забелязал, че петите на повелителя са тъмножълти, като че ги бил опушвал от време-навреме над индийската си кадилница.

– Хюсеин Хуслия, ние сме силно покрусени – рекъл емирът. – За това е виновен нашият главен евнух, когото виждаш пред себе си.

– О, велики повелителю! – извикал ужасен Настрадин Ходжа. – Мигар той се е осмелил?

– Ех, не! – махнал с ръка емирът, като се понамръщил. – Как може да се осмели щом ние със свойствената ни мъдрост сме предвидили и преди да сме го назначили за главен евнух, сме се погрижили за всичко. Работата е съвсем друга. Научихме днес, че ей тоя негодник, нашият главен евнух, забравил за голямата милост, която му оказахме, като го поставихме на една от най-високите длъжности в държавата, почна престъпно да пренебрегва задълженията си. Възползувай от това, че напоследък не посещаваме нашите наложници, той се осмелил да напусне харема за три дни, за да се отдаде на един пагубен порок, а именно пушенето на хашиш. И в харема редът се разбъркал и спокойствието се нарушило и нашите наложници, лишени от надзор, се сбили помежду си, по-оскубали си косите и си издраскали лицата, с което на нас, великия емир, е причинен несъмнен ущърб, защото жена с издраскано лице или оредели коси не може да се смята свършена в нашите очи. Освен това случило се още едно събитие, което ни хвърля в скръб и огорчение: нашата нова наложница се разболяла и ето вече трети ден не приема храна.

Настрадин Ходжа трепнал. Емирът с едно движение на ръката го спрял:

– Почакай, не сме свършили още. Тя се разболяла и може да се прости с живота. Ако бяхме влезли при нея поне веднъж, болестта ѝ, дори смъртта ѝ не биха чак толкова силно огорчили нашето сърце, но сега, ти сам разбираш, Хюсеин Хуслия, ние твърде, твърде много сме опечалени. Затова – продължил емирът, като издигнал глас, – за да не се подхвърляме занапред на огорчения и душевни разстройства, решихме да прогоним този негодник и разпътник от неговата длъжност, да го лишим от всички наши милости и да му ударим двеста камшика. А на тебе, о, Хюсеин Хуслия, напротив, решихме да окажем своята велика милост и да те назначим на освободената длъжност, тоест главен евнух на нашия харем.

Краката на Настрадин Ходжа се подкосили, дишането му спряло, вътрешностите му изстинали. Емирът, свъсил вежди, страховито го запитал:

– Ти, изглежда, възнамеряваш да ми възразиш, Хюсеин Хуслия? Може би предпочиташ суетните и мимолетни наслади пред великото щастие да служиш на нашата царствена особа? Отговори, ако е така!

Настрадин Ходжа вече се овладял. Той се поклонил на емира:

– Да пази аллах нашия велик повелител. Милостта на емира към мене, нищожния, е безгранична. Великият владетел притежава

вълшебното свойство да отгатва най-тайните и най-съкровени желания на приближените си, което му дава възможност непрестанно да излива върху тях благоволенieto си. Колко пъти съм мечтал аз, нищожният, да заема мястото на той ленив и глупав човек, който лежи сега на килима и стене с тънък гласец, получил от жезъла справедливо наказание; колко пъти съм мечтал, но не съм се осмелявал да кажа на емира за желанието си. Но ето, самият велик повелител...

– Тогава каква пречка има? – дружелюбно и радостно го пресякъл емирът. – Ей-сега ще повикаме лекаря, той ще вземе ножовете си и ти ще се отдалечиш с него нейде на уединено място, а ние през това време ще заповядаме на Бахтияр да напише указ за назначаването ти главен евнух. Хей! – викнал емирът и плеснал с ръце.

– Нека повелителят сведе слуха си до нищожните ми думи – бързо рекъл Настрадин Ходжа, като поглеждал вратата с боязън. – С голяма радост и готовност бих отишъл с лекаря в уединеното място, но ме спира само грижата за благоденствието на повелителя. След тази работа аз ще трябва дълго да бъда на легло, а новата наложница на повелителя през това време може да умре и сърцето на емира ще се покрие с черната мъгла на скръбта, самата мисъл за която е непоносима и нетърпима за мене. Затова мисля, че трябва отпърво ла изгоним болестта от тялото на наложницата, а чак след това ще отида при лекаря да се подготвя за заемането на длъжността главен евнух.

– Хм – рекъл емирът и с голямо съмнение погледнал Настрадин Ходжа.

– О, повелителю! Та тя вече три дни не приема храна!

– Хм!... – повторил емирът и се обърнал към легналия пред него евнух: – Отговори ми, нищожно изчадие на паяк, много ли е болна нашата нова наложница и действително ли трябва да се тревожим за живота ѝ.

Настрадин Ходжа усещал как по гърба му лазят струйки студена пот. Той очаквал отговора със страшна тревога.

Евнухът рекъл:

– О, велики господарю, тя отслабна и побледня като млада луна, лицето ѝ е сякаш въсърчно и пръстите студени. Стариците казват, че това били твърде неблагоприятни признаци...

Емирът потънал в размисъл. Настрадин Ходжа се отдръпнал в сянката и благодарил на димния полумрак, който царял в спалнята и скривал бледнината на лицето му.

– Да! – заявил емирът. – Ако е така, тя може би наистина ще умре, с

което ще ни опечали много. Най-важното – ние нито веднъж още не сме влизали при нея. Но уверен ли си, Хюсеин Хуслия, че ще можеш да я излекуваш?

– На великия повелител е известно със сигурност, че от Бухара, та чак до Багдад няма лекар, по-изкусен от мене.

– Върви, Хюсеин Хуслия, и ѝ приготви илача.

– Велики владетелю, длъжен съм отначало да определя болестта ѝ. А за това трябва да я прегледам.

– Да я прегледаш? – емирът се усмихнал. – Когато бъдеш главен евнух, Хюсеин Хуслия, тогава ще успееш да ѝ се нагледаш.

– О, повелителю! – Настрадаин Ходжа се привел до земята. – Аз трябва...

– Нищожни робе! – извикал емирът. – Известно ли ти е, че никой от смъртните няма право под страх от ужасно наказание да види лицето на наша наложница? Известно ли ти е това?!

– Известно ми е, о, повелителю! – отговорил Настрадаин Ходжа. – Но аз не говоря за лицето. Никога не бих се осмелил да погледна лицето ѝ. Достатъчно ми е да погледна ръката ѝ, защото един такъв изкусен лекар като мене може да познае коя да е болест по цвета на ноктите.

– Ръката ли? – попитал емирът. – Но защо не ни каза отведнъж, Хюсеин Хуслия, ами ни накара да се гневим напразно. Ръката, разбира се, може. Ние лично ще дойдем с тебе в харема; предполагаме, че съзерцанието на женската ръка няма да ни навреди.

– Съзерцанието на ръката не може да навреди на великия повелител – отговорил Настрадаин Ходжа, като разсъдил, че той и без това няма да може да се види с Гюлджан насаме и ако свидетелят е неизбежен, нека по-добре този свидетел бъде сам емирът, та по-късно в сърцето му да не се прокрадват никакви подозрения.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

Най-сетне след толкова дни на безплодно очакване вратите на харема се отворили пред Настрадаин Ходжа.

Пазачите отстъпили приведени, Настрадаин Ходжа се изкачил след емира по каменната стълба, минал през една порта, видял прекрасна градина: розови храсти, шибой и зюмбюл, шадравани и басейни от бял и чер мрамор, над които се виела лека пара. По цветята, по тревите, по листата блестяла и трептяла утринна роса.

Бледност и червенина се сменяли всеки миг по лицето на Настрадин Ходжа. Евнухът разтворил широко ореховите, украсени с резба врати! От тъмната дълбочина лъхнал гъст мирис на амбра, мускус и розово масло. Това бил харемът, тъжната обител на прекрасните емирови пленници.

Настрадин Ходжа старателно запомнял всички ъгли, коридори и завои, за да не сбърка после в решителната минута и да погуби себе си и Гюлджан. „Надясно – повтарял той, – сега наляво. Тук има стълба. Тук дежури старица. Сега пак наляво.“ Коридорите се осветявали оскъдно от синя, зелена и розова светлина, която се процеждала през разноцветни китайски стъкла. Евнухът се спрял пред една нисичка врата:

– Тя е тук, повелителю.

Настрадин Ходжа прекрачил след емира съкровения праг. Това било мъничка стая с килими по пода и стените, В пезулите имало седефени ковчезета с гривни, обеци и огърлици, на стената висяло голямо сребърно огледало. Бедната Гюлджан дори не била сънувала по-рано таква богатство! Настрадин Ходжа се разтреперил, щом видял мъничките ѝ, извезани с маргарит пантофи. Тя вече била успяла да ги подпети! Колко сила му трябвало, за да не издаде вълнението си!

Евнухът посочил с ръка копринената завеска в ъгъла. Там лежала Гюлджан. „Спи“ – рекъл шепнешком евнухът.

Ситни тръпки побили Настрадин Ходжа. Възлюбената му била до него. „Дерзай, стегни се!“ – казал си той.

Но щом се приближил до завеската, чул въздишките на спящата Гюлджан, видял лекото люлеене на коприната до възглавниците – сякаш железни пръсти стиснали гърлото му сълзи бликнали от очите му и дъхът му пресекнал.

– Какво се бавиш, Хюсеин Хуслия? – попитал емирът.

– О, повелителю, вслушвам се в дишането ѝ. Старая се да доловя през тази завеска как бие сърцето на твоята наложница! Как ѝ е името?

– Казва се Гюлджан – отговорил емирът.

– Гюлджан – тихо повикал Настрадин Ходжа.

Завеската, която се люлеела равномерно над мястото на възглавницата, увиснала неподвижно. Гюлджан се събудила и замряла, като не знаела дали още насън; или найе прозвучал този скъп, близък глас.

– Гюлджан! – повторил Настрадин Ходжа. Тя слабо извикала. Настрадин Ходжа бързо рекъл: – Името ми е Хюсеин Хуслия. Аз съм новият мъдрец, звездоброец и лечител, пристигнах от Багдад на служба при емира. Разбираш ли, Гюлджан, аз съм новият мъдрец, звездоброец и

лечител на име Хюсеин Хуслия.

Като се обърнал към емира, Настрадаин Ходжа додал:

– Кой знае защо, тя се изплаши, щом чу гласа ми. Сигурно тоя евнух се е държал с нея лошо в отсъствието на повелителя.

Емирът начумерен погледнал евнуха, който се затресъл и се прегънал доземи, без да посмее да каже нито дума за свое оправдание.

– Гюлджан, заплашва те опасност – рекъл Настрадаин Ходжа. – Но аз ще те спася и ти трябва да ми вярваш, защото изкуството ми преодолява всичко.

Той млъкнал, очаквайки отговор. Мигар Гюлджан не разбрала, не се досетила? Но ето, зачул се нейният глас:

– Аз те чувам, Хюсеин Хуслия, мъдрецо от Багдад, познавам те и ти вярвам, за което говоря тук, в присъствието на повелителя, чиито нозе виждам през пролуката на завеската ми.

Като не забравял, че пред лицето на емира е необходимо да пази учен и важен вид, Настрадаин Ходжа рекъл строго:

– Дай ми ръката си, за да мога да определя по цвета на ноктите болестта ти.

Коприната се люшнала, разтворила се. Настрадаин Ходжа предпазливо взел тънката ръка на Гюлджан. Чувствата си той можел да изрази, само като ѝ стисне ръката. Гюлджан му отговорила едва-едва. Той обърнал ръката ѝ с дланта нагоре, разглеждал я внимателно и дълго. „Колко е отслабнала!“ – Мислел си той с болка на сърцето. Емирът се навел през рамото му, засумтял над самото му ухо. Настрадаин Ходжа му показал нокътя от кутрето на Гюлджан и угрижено поклатил глава. Макар нокътят на кутрето да не се различавал по нищо от останалите нокти, емирът все пак видял в него нещо особено, свил устни и отговорил на Настрадаин Ходжа с многозначителен, разбиращ поглед.

– Какво те боли? – попитал Настрадаин Ходжа.

– Сърцето – отговорила тя само с въздишка. – Боли ме сърцето от мъка и тъга.

– Коя е причината за твоята мъка?

– Разделена съм от оня, когото обичам.

Настрадаин Ходжа пошепнал на емира:

– Тя се е разболяла, защото е разделена от повелителя.

Лицето на емира грейнало от радост. Той засумтял още по-силно.

– Разделена съм от моя любим! – говорела Гюлджан. – И ето, сега чувствавам, че моят възлюбен е тук, наблизо, но не мога нито да го прегърна, нито да го целуна. О, скоро ли, скоро ли ще настъпи денят,

когато той ще ме прегърне и ще ме приближи до себе, си!...

– Всемогъщи аллах! – възкликнал Настрадаин Ходжа, като се прес-торил на учуден. – Каква силна страст ѝ е внушил повелителят за толкова късо време!

Емирът изпаднал в безкраен възторг. Той дори не можел вече спокойно да стои на едно място, пристъпвал от крак на крак и глупаво се кискал в шепата си.

– Гюлджан! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Успокой се. Оня, когото любиш, те чува.

– Да, да! – не издържал емирът. – Той чува, Гюлджан. Твоят възлюбен те чува!

Изад завеската се дочул тих смях, напомнящ ромон на вода. Настрадаин Ходжа продължил:

– Заплашва те опасност, Гюлджан, но не се страхувай. Аз, знаменитият мъдрец, звездоброец и лечител Хюсеин Хуслия, ще те спася!

– Той ще те спаси! – повтарял възхитеният емир. – Той непременно ще те спаси!

– Чуваш ли какво казва повелителят – завършил Настрадаин Ходжа. – Трябва дами вярваш, аз ще те избавя от опасността. Денят на твоята радост е близо. Повелителят сега не може да влезе при тебе, защото го предупредих, че звездите му забраняват да се докосва до покривалото на жена. Но звездите вече изменят разположението си, ти разбираш, Гюлджан! Скоро те ще влязат в благоприятно съчетание и ти ще прегърнеш възлюбения си. Денят, в който ще ти изпратя цера, ще предшествува твоята радост. Ти разбираш, Гюлджан! Щом получиш цера, трябва да бъдеш готова!

– Благодаря ти, благодаря ти, Хюсеин Хуслия! – отговорила тя, като се смеела и плачела от радост. – Благодаря ти, несравними и мъдри изцелителю на болести. Моят възлюбен е наблизко, аз чувствавам как заедно, удар в удар, бият нашите сърца!

Емирът и Настрадаин Ходжа излезли.

На портичката ги настигнал главният евнух.

– О, повелителю! – извикал той, като паднал на колене. – Наистина такъв изкусен лечител светът още не е виждал. Три дни тя лежа неподвижно, а сега изведнъж напусна ложето си, смее се и танцува и дори ме удостои с една плесница, когато се приближих до нея.

„Познавам я – помислил си Настрадаин Ходжа. – Тя винаги е била бърза в ръката, моята Гюлджан.“

На утринната трапеза емирът обсипал всички придворни с милости,

на Настрадаин Ходжа подарил две кесии: една голяма, напълнена със сребро, и една по-малка – със злато.

– Ала каква страст сме й вдъхнали ние! – говорел той, като се подмивал. – Признай си, Хюсеин Хуслия, на тебе не ще да ти се е случвало често да виждаш такава страст, нали? А как трепереше гласът ѝ, как тя се смееше и плачеше! Какво ли още ще видиш, Хюсеин Хуслия, когато заемеш длъжността главен евнух!

Шепот преминал по редиците приведени придворни. По лицето на Бахтияр се плъзнала злорада усмивка. Едва сега Настрадаин Ходжа разбрал кой е подсказал на емира мисълта да го назначи главен евнух.

– Тя вече оздравя – продължил емирът – и сега няма никакви причини да бавим назначението ти. Сега ние с тебе, Хюсеин Хуслия, ще пием чай, а после ти ще можеш да се уединиш с лекаря. – Хей ти! – обърнал се той към лекаря. – Иди да си вземеш ножовете. Бахтияр, подай ми указа.

Настрадаин Ходжа се задавил с горещия чай и се закашлял. Бахтияр с готов указ в ръце излязъл напред, като треперел от отмъстителна наслада. Подали перо на емира, той се подписал и върнал указа на Бахтияр, който бързо ударил медния издълбан печат.

Всичко това свършили за една минута.

– Ти, изглежда, онемя от толкова голямо щастие, о, почтени ми мъдрецо Хюсеин Хуслия! – с тържествуваща усмивка рекъл Бахтияр. – Но придворният обичай изисква да благодариш на емира!

Настрадаин Ходжа превил колене пред емира.

– Най-сетне се сбъдна мечтата ми! – рекъл той. – И как ме е яд за забавянето, което произтича от необходимостта да приготвя илач за наложницата на емира, за да укрепя излекуването ѝ, без което болестта пак ще се върне в тялото ѝ!

– Мигар приготвянето на илача отнема толкова много време? – попитал разтревожен Бахтияр. – Илачът може да се приготви за половин час.

– Тъкмо така – потвърдил емирът. – Половин час е напълно достатъчен.

– О, повелителю, всичко зависи от звездите Сад-ад-Забих – отговорил Настрадаин Ходжа, като пуснал в ход последното си най-силно средство. – В зависимост от тяхното съчетание ще ми трябват от два до пет дни.

– Пет дни – възкликнал Бахтияр. – О, почтени Хюсеин Хуслия, аз никога не съм чувал, че за приготвянето на един илач са потребни пет

дни!

Настрадаин Ходжа се обърнал към емира:

– Може би на пресветлия владетел ще е благоугодно да възложи по-нататъшното лечение на новата наложница не на мене, а на великия везир Бахтияр? Нека той се опита да я излекува, само че тогава не отговарям за живота ѝ.

– Какво приказваш, какво приказваш, Хюсеин Хуслия! – уплашил се емирът. – Бахтияр нищо не разбира от болести, па и изобщо той не е много силен в ума, за което ние с тебе вече си говорихме, когато аз ти предлагам да заемеш длъжността велик везир.

По цялото тяло на великия везир минал бавен гърч; той устремил към Настрадаин Ходжа поглед, изпълнен с неуталожима злоба.

– Върви и се заеми с приготвянето на илача – завършил емирът. – Но пет дни е много дълго, Хюсеин Хуслия. Може би ще съумееш да се справиш по-бързо, защото ние горим от нетърпение да те видим главен евнух.

– Велики господарю, и аз самият горя от нетърпение! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Ще се постарая да се справя по-бързо.

Като се оттеглял и се кланял непрестанно, той излязъл. Бахтияр го изпроводил с поглед, в който личало явно съжаление, че врагът и съперникът му си отива, без да е изгубил нищо от предишната си тежест.

„О, змия, коварна хиена! – мислел Настрадаин Ходжа, като скърцал със зъби от ярост. – Но ти закъсна, Бахтияр, сега нищо няма да успееш да направиш с мене, защото аз знам онова, което исках да узная; всички входове, коридори и изходи в харема на емира! О, моя скъпоценна Гюлджан, ти се изхитри да се разболееш тъкмо навреме и с болестта си спаси Настрадаин Ходжа от ножовете на дворцовия лекар. Впрочем справедливо ще е да се каже, че си се грижила за себе си!“

Той се запътил към своята кула. В подножието ѝ на сянка седели стражарите и играели на зарове; един от тях, проиграл всичко до конец, свалял ботушите си, за да ги заложил. Било много жежко, но в кулата, зад дебелите стени, царяла влажна прохлада. Като се изкачвал по тясната каменна стълба, Настрадаин Ходжа минал покрай вратата си и влязъл направо в горната стая, дето се намирал багдадският мъдрец.

През време на пленничеството си старецът необикновено космьсал, видът му станал див. Очите му святкали под надвисналите вежди. Той посрещнал Настрадаин Ходжа с проклятие:

– Докога ще ме държиш затворен, о, сине на греха, да падне камък на главата ти и да излезе от ходилата на краката ти! О, отворителни

мошенико и измамнико, който си присвои името ми, халата ми, чалмата ми, пояса ми, гробищни червеи да те изгризат жив, да ти проядат стомаха и черния дроб дано!

Настрадаин Ходжа бил свикнал вече и не се обиждал:

– Почтени Хюсеин Хуслия, днес аз измислих ново мъчение за тебе, а именно: да стисна главата ти с помощта на въже и тояги. Долу седят стражите, ти трябва да викаш така, че да те чуват.

Старецът се приближил до запрещения с решетки прозорец и завикал с тъжен глас:

– О, всемогъщи аллах! О, мъченията ми са нетърпими! О, не ми стискай главата с въже и тояги! О, по-добре смърт, отколкото тия мъки!

– Почакай, почтени Хюсеин Хуслия – опрял го Настрадаин Ходжа. – Викаш лениво и без всякакво старание, а стражарите, не забравяй, са извънредно опитни в тия работи. Ако доловят във виковете ти преструвка и донесат на Арсланбег, тогава ти ще паднеш в ръцете на истинския джелатин. Затова по-добре прояви необходимото усърдие сега. Ето, аз ще ти покажа как трябва да викаш.

Настрадаин Ходжа се приближил до прозореца, напълнил гърдите си с въздух и изведнъж закрепял така, че старецът, запушил уши, отскочил встрани.

– О, потомъко на нечестивите! – възкликнал той. – Та откъде ще взема такова гърло, че виковете ми да се чуват на другия край на града!

– Това е единственият начин да избегнеш ръцете на джелатина – възразил Настрадаин Ходжа.

Наложило се старецът да се понапъне. Той викал и виел толкова тъжно, че стражарите в подножието на кулата прекъснали за малко играта и с упоение заслушали.

Дълго след това старецът не могъл да се съвземе от кашляне и да си поеме дъх.

– Ох! – мълвял той. – Мигар моят стар гръклян може да се товари толкова?! Е, доволен ли си днес от виковете ми, презрени голтако, да те навести Азраил дано!

– Напълно доволен – отговорил Настрадаин Ходжа. – И ето сега, мъдри Хюсеин Хуслия, ти ще получиш награда за усърдието си.

Той измъкнал кесиите, които му дал емирът, изсипал парите на един поднос и ги разделил на две равни части.

Старецът не преставал да ругае и проклина.

– За какво ме ругаеш? – спокойно рекъл Настрадаин Ходжа. – Мигар опозорих с нещо името Хюсеин Хуслия? Или посрамах учеността му?

На, виждаш ли парите? Емирът ги даде на Хюсеин Хуслия, знаменития звездоброец и лечител, задето излекува една девойка от харема.

– Ти си излекувал, девойка? – старецът се задавил. – Но какво разбираш ти от болести, невежа такъв, мошеник и голтак!

– Аз нищо не разбирам от болести, затова пък разбирам от девойки – отговорил Настрадин Ходжа. – Ето защо ще бъде справедливо да разделим подаръка на емира наполовина – на тебе за това, което ти разбираш, а на мене за това, от което аз разбирам. И още трябва да ти кажа, Хюсеин Хуслия, че аз я излекувах не как да е, а след като изследвах предварително разположението на звездите. Снощи видях, че звездите Сад-ад-Сууд съвпаднаха със звездите Сад-ал-Ахбия, докато съзвездието на Скорпиона се обърна към съзвездието на Козирога.

– Какво? – извикал старецът и в негодувание затичал из стаята. – О, невежа, достоен само да караш магарета! Ти не знаеш дори, че звездите Сад-ад-Сууд не могат да съвпаднат със звездите Сад-ал-Ахбия, защото и едните, и другите се намират в едно и също съзвездие! Как си могъл да видиш по това време на годината съзвездието на Скорпиона! Аз самият цяла нощ гледах небето, там съвпаднаха звездите Сад-Була и Ас-Симак, докато Ал-Джахба залязваше, чуваш ли, невежо! Никакъв Скорпион няма там сега! Ти си сбъркал, о, магаретарю, който си се захванал с чужда работа, ти си взел За Скорпион звездите Ал-Хак, които противостоят сега на звездите Ал-Бутейн!

Негодувайки и изобличавайки Настрадин Ходжа в невежество, той дълго говорил за истинското разположение на звездите. Настрадин Ходжа слушал внимателно, като се стараел да запомни всяка една дума, за да не сбърка после, когато разговаря е емира в присъствието на мъдреците.

– О, невежа, син на невежа, внук и правнук на невежа! – продължавал старецът. – Ти дори не знаеш, че сега, в деветнайсетото стоене на луната, наречено Аш-Шуала, което се пада в знака на Стрелеца, човешките съдби се определят само от звездите на този знак и от никои други, за което ясно се говори в книгата на мъдрия Шихаб-ад-дин Махмуд-ибн-Караджи...

„Шихаб-ад-дин Махмуд-ибн-Караджи – запомнял Настрадин Ходжа. – А утре в присъствието на емира ще изобличи братията мъдрец, че не знае тази книга, за да се всели в сърцето му спасителен страх пред учеността ми...“

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА

В къщата си лихварят Джафар имал дванайсет запечатани гърнета, пълни със злато, а му се искало непременно да има двайсет. Но съдбата Сякаш нарочно, с цел да предпази неопитните и доверчиви наивници, белязала Джафар с печата на необикновеното мошеничество: налагало му се да употребява много усилия, за да привлече в мрежите си всяка поредна жертва; гърнетата му се пълнели по-бавно, отколкото, желал. „Ах, ако можех да се избавя от грозотията си! – мечтаел той. – Тогава хората нямаше да се разбягват, щом ме видят, щяха да се отнасят към мен с доверие и нямаше да подозират коварство в думите ми. И тогава щях да ги лъжа много по-лесно и доходите ми биха се увеличили несравнимо по-бързо.“

Когато из града се разнесъл слух, че новият мъдрец на емира Хюсеин Хуслия е проявил необикновено изкуство в лечението на болести, лихварят Джафар грабнал една кошница с богати подаръци и се явил в двореца при Арсланбег.

Арсланбег надникнал в кошницата и изразил пълна готовност да послужи:

– Ти дойде тъкмо навреме, почтени Джафар. Нашият повелител се намира днес в щастливо разположение на духа, надявам се, че няма да ти откаже.

Емирът изслушал лихваря, приел подаръка – златна шахматна дъска с бели полета от слонова кост – и заповядал да повикат мъдреца.

– Хюсеин Хуслия – рекъл той, когато Настрадаин Ходжа превил колене пред него. – Ето този човек, лихварят Джафар, е наш предан роб, който има заслуги пред нас. Заповядваме ти незабавно да го излекуваш от гърбицата, куцането, пердето и другите недъзи.

И емирът се извърнал в знак, че не желае да слуша никакви възражения. На Настрадаин Ходжа оставало само да се поклони и да излезе. Подире му изпъзлял лихварят, влачейки гърбицата си като костенурка.

– Да вървим по-скоро, о, мъдри Хюсеин Хуслия! – рекъл той, без да познае под лъжливата брада Настрадаин Ходжа. – Да вървим по-скоро, слънцето още не е залязло и аз ще успея да се излекувам, преди да падне нощта... Нали чу: емирът ти заповяда да ме излекуваш веднага!

Настрадаин Ходжа вътрешно проклинал и лихваря, и емира, и самия себе си, задето се престарал в превъзрасяването на мъдростта си. А как ще се измъкне сега от тази работа? Лихварят дърпал Настрадаин Ходжа за

ръкава и го карал да ускори крачките си. Улиците били пусти, краката на Настрадаин Ходжа потъвали в горещата прах. Той вървял и си мислел: „Как ще се откопча сега? – Изведнъж се спрял: – Май е дошло време да изпълня клетвата си! – В един миг той пресметнал и претеглил всичко. – Да, дошло е време! Лихварю, о, безжалостни мъчителю на сиромасите, днес ти ще бъдеш удавен!“ Той се извърнал, за да не забележи лихварят блясъка в черните му очи.

Те кривнали в уличката, където вятърът се въртял и вдигал вихрушки прах. Лихварят отворил пред Настрадаин Ходжа вратата на къщата си. В дъното на двора зад нисичкия стобор, който отделял женската половина, Настрадаин Ходжа зърнал през листата някакво движение, доловил шепот и тих смях. Били жените и наложниците, които се радвали, че е дошъл гост, други развлечения в пленничеството си те не познавали. Лихварят се поспрял, погледнал страховито – и всичко стихнало... „Аз ще ви освободя днес, прекрасни пленници!“ – помислил си Настрадаин Ходжа.

Стаята, в която го въвел лихварят, била без прозорци, а вратата се затваряла с три ключалки и още някакви резета, чиято тайна била известна само на стопанина. Той дълго се щурал, дрънкар с ключовете, преди резетата да паднат и вратата да се отвори. Тъкмо тук се пазели гърнетата, тук лихварят спял на дъските, които скривали входа към подземие.

– Съблечи се! – заповядал Настрадаин Ходжа. Лихварят свалил дрехите си. Гол той бил неопишимо грозен. Настрадаин Ходжа затворил вратата и почнал да чете заклинания.

През това време в двора се събрали многобройните роднини на Джафар. Мнозина от тях имали дългове към него и се надявали, че днес от радост той ще им ги опрости. Напразно се надявали: лихварят чувал през вратата гласовете на длъжниците си и злобно се усмихвал. „Ще им кажа днес, че им опрощавам дълговете – мислел си той, – но разписките няма да им върна, разписките ще останат при мен. И те, успокоени, ще почнат безгрижен живот, а аз няма да им кажа нищо, ще мълча, но скришом ще пресмятам цялото време. И когато на всяка танга от дълга се прибавят още десет танга и сумата на дълга превиши стойността на къщите, градините и лозята, които сега принадлежат на длъжниците ми, ще повикам съдията, ще се отрека от обещанието си, ще предявя разписките, ще продам цялото им имущество, ще ги оставя просяци и ще напълня със злато още едно гърне!“ Така мечтаел той, разяждан от неутолимо користолюбие.

– Стани и се облечи! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Сега ще отидем

при езерото на шейха Ахмед и ти ще се потопиш в свещените му води. Това е необходимо за изцелението ти.

– Езерото на шейха Ахмед! – уплашено възкликнал лихварят. – Аз вече съм се давил веднъж във водите му. Запомни, о, мъдри Хюсеин Хуслия, че аз не знам да плувам.

– По пътя за езерото трябва непрестанно да четеш молитви – рекъл Настрадаин Ходжа. – И не бива да мислиш за земните неща. Освен това ще вземеш една кесия със злато и на всеки срещнат ще подаряваш по една жълтица.

Лихварят стенел и охкал, но изпълнил всичко точно. Из пътя те срещали различни хора – занаятчий и просяци; пребледнял, той дарявал всекиму по една жълтица. Отзад вървели многобройните роднини. Настрадаин Ходжа нарочно ги повикал да видят, за да избегне по-късно обвинението, че преднамерено е удавил лихваря.

Слънцето се спускало зад стрехите, дърветата били покрили езерото със сянката си, звънтели комари. Джафар повторно се съблякъл, приближил се до водата.

– Тук е много дълбоко – рекъл той жаловито. – Хюсеин Хуслия, не забравяй: аз не знам да плувам.

Роднините наблюдавали мълчаливо. Лихварят, като закривал с длан срамотиите си и боязливо се гушел, обиколил насам-натам, за да избере по-плитко място.

Но ето, Джафар приклепнал и страховито опитал водата с крак, като се държал за надвисналите храсти.

– Студено – оплакал се той; очите му се ококорили.

– Много се бавиш! – отговорил Настрадаин Ходжа, като се стараел да не гледа лихваря, за да не допусне в сърцето си несправедлива жалост. Но си спомнил страданията на сиромасите, разорени от Джафар, спечените устни на болното дете, спомнил си сълзите на стария Нияз; лицето на Настрадаин Ходжа пламнало от гняв, той смело и открито погледнал лихваря право в очите.

– Много се бавиш! – повторил той. – Ако искаш да се излекуваш, влизай!

Лихварят стъпил във водата. Влизал навътре много бавно и когато краката му били до колене във водата, коремът все още бил на брега. Най-сетне се изправил. Дълбочината досами брега му идвала до кръста. Разлюшкали се водораслите, които гъделичкали със студените си докосвания тялото му. Като мърдал зиморничаво плешки, той пристъпил напред и се озърнал. Направил още една крачка и пак се озърнал. В очите

му се четяла няма молба. Настрадаин Ходжа не обърнал внимание на тая молба. Да съжали лихваря би значило да обрече хиляди сиромаси на понататъшни страдания.

Водата покрила гърбицата на лихваря, но Настрадаин Ходжа неумолимо го гонел все по-далече към дълбокото.

– Още, още... Нека водата стигне до ушите ти, иначе не се наемам да те излекувам. Хайде, върви по-смело, почтени Джафар! По-смело! Направи още една крачка! Хайде още малко!

– Елп! – изведнъж рекъл лихварят и потънал с глава под водата.

– Елп! – повторил, той, като се показал след секунда на повърхността.

– Той се дави! Той се дави! – развикали се роднините.

Вдигнала се тревога, започнала блъсканица, на лихваря протягали ръце, тояги; едни искали да му помогнат от чисто сърце, други се старали само за очи.

Настрадаин Ходжа веднага определил кой от тия хора колко дължи. Самият той тичал, викал и се грижел повече от всички:

– Хайде! Хайде дай ръка, почтени Джафар! Чуваш ли, дай ръка! Дай!

– Дай! Дай! – в хор повтаряли роднините.

Лихварят продължавал да се гмурка мълчаливо, като се показвал на повърхността все по-рядко и по-рядко. И тук, в тия свещени води той щял да намери края си, ако отнякъде не дотичал един бос водоносец с празен мях на гърба.

– Ха! – възкликнал той, като видял давещия се. – Та това е лихварят Джафар!

И без да се замисля, както си бил с дрехите, скочил във водата, протегнал ръка, отсечено викнал:

– На!

Лихварят се вкопчил и бил благополучно извлечен. Докато той, легнал на брега, се съземал, водоносецът словоохотливо обяснявал на роднините:

– Вие неправилно го спасявахте. Вие викахте „дай“, а трябваше да му викате „на“! Знаете, разбира се, че почтеният Джафар се дави вече веднъж в това езеро, тогава го спаси някакъв човек, който яздеше сиво магаре. Този човек употреби за спасението на лихваря тъкмо тоя начин и аз го запомних. Днес това ми послужи...

Настрадаин Ходжа слушал и хапел устни. Излизало, че той е спасил, лихваря два пъти: веднъж със своите ръце и втори път – с ръцете на

водоносеца. „Не, аз все пак ще го удавя, макар и за това да дотрябва да живея в Бухара още цяла година“ – мислел си той. През това време лихварят задишал по-спокойно и свадливо завикал:

– О, Хюсеин Хуслия, ти се нае да ме излекуваш, а вместо това за малко да ме удавиш! Кълна се в аллаха, никога няма да се приближа до това езеро на по-малко от сто крачки! И какъв мъдрец си ти, Хюсеин Хуслия, щом не знаеш как се спасяват хората от водата; един прост водоносец те превъзхожда по ум! Подайте ми халата и чалмата; да вървим, Хюсеин Хуслия, вече се стъмва, а ние трябва да завършим почнатото. Водоносачо! – добавил лихварят, като се изправил. – Не забравяй, че срокът за твоя дълг изтича след седмица. Но аз искам да те възнаградя и затова ти опрощавам половината... тоест искам да кажа – четвъртината... не, една десета част от дълга. Това е напълно достатъчна награда, защото аз можех да изплувам сам, без твоя помощ.

– О, почтени Джафар – плахо рекъл водоносецът. – Ти нямаше да изплуваш без моя помощ. Опрости ми поне четвъртината от дълга.

– Аха! Значи си ме спасил с користна цел! – закрещял лихварят. – Значи в тебе са говорили не чувствата на добър мюсюлманин, а само користолюбие! За това, водоносачо, подлежиш на наказание. От твоя дълг не ти опрощавам нищо!

Водоносецът се отдръпнал с клюмнала глава. Настрадаин Ходжа го погледнал със съжаление, после изгледал с омраза и презрение Джафар.

– Хюсеин Хуслия, да вървим по-скоро – бързал лихварят. – За какво си шепнете там с тоя користолюбив водоносец?

– Почакай – отговорил Настрадаин Ходжа. – Ти забрави, че трябваше да дадеш на всеки срещнат по една златна монета. Защо не даде нищо на водоносеца?

– О, тежко ми, разорение! – възкликнал лихварят. – На тоя презрян користолюбец трябва да давам и пари! – Той развързал кесията си, хвърлил една жълтица. – Нека тя да бъде последната. Вече се стъмни и няма да срещнем никого на връщане.

Но Настрадаин Ходжа не току-така си шепнал с водоносеца.

Тръгнали да се връщат: отпред лихварят, след него Настрадаин Ходжа, отзад роднините. Но неизминали и петдесет крачки, насреща им от уличката излязъл водоносецът – същият, когото оставили току-що на брега.

Лихварят се извърнал, искал да отmine. Настрадаин Ходжа със строг глас го спрял:

– Не забравяй, Джафар, на всеки срещнат!

В нощния въздух се разнесеъл мъчителен стон: Джафар развързвал кесията си.

След като получил, жълтицата, водоносецът изчезнал в мрака. Но след петдесетина крачки отново излязъл насреща им. Лихварят побелял и се затресъл.

– Хюсеин Хуслия – жаловито рекъл той. – Виж, пак същият...

– На всеки срещнат – повторил Настрадин Ходжа.

В тихия въздух отново прозвучал стон. Джафар развързвал кесията си.

Така ставало из целия път. След всеки петдесет крачки водоносецът се изпречвал пред тях. Запъхтял се, дишал тежко, по лицето ми струяла пот. Той не разбирал нищо от станалото. Вземал жълтицата и се втурвал презглава да обиколи, за да изскочи след минута нейде от шубраците край пътя.

За да спаси парите си, лихварят ускорявал крачка все повече и повече, най-сетне се спуснал да тича. Но мигар можел, както бил куц, да надтича водоносеца, който, обезумял, летял като вихър, прескачал стоборите; той се изхитрил да изскочи пред лихваря най-малко петнайсет пъти и най-сетне пред къщата му скочил нейде от покрива и запречил портата. Като получил и последната жълтица, в изнемога се строполил на земята.

Лихварят се шмугнал през портата. След него влязъл Настрадин Ходжа. Лихварят хвърлил в краката му празната кесия и вбесен закрещял:

– Хюсеин Хуслия, моето излекуване ми струва много скъпо! Изхарчих повече от три хиляди танга за подаръци, за милостиня и за този проклет водоносец.

– Успокой се! – отговорил Настрадин Ходжа. – След половин час ще бъдеш възнаграден. Нека запалят насред двора голям огън.

Докато слугите носели дърва и разпалвали огъня, Настрадин Ходжа мислел как да измами лихваря и да стовари върху него цялата вина за несполучливото изцеление. Разни начини му идвали на ум, но той ги отхвърлял един по един, защото не ги намирал достойни. През това време огънят се разгорял, огнените езици, леко полюлявани от вятъра, се издигнали високо, озарили с червен блясък листата на асмата.

– Съблечи се, Джафар, и обиколи три пъти огъня – рекъл Настрадин Ходжа. Той все още не бил измислил достоен начин и печелел време. Лицето му било угрижено.

Роднините мълчаливо наблюдавали. Лихварят ходел около огъня

като маймуна, вързана за синджир, и размахвал ръцете си, които му стигали почти до коленете.

Лицето на Настрадаин Ходжа изведнъж се прояснило. Той въздъхнал с облекчение и изправен разкършил рамене.

– Дайте ми едно одеяло! – рекъл звучно той. – Джафар й всички останали, елате при мен.

Той наредил роднините в кръг, а лихваря сложил в средата, на земята. После се обърнал към тях със следните думи:

– Сега ще покрия Джафар с това одеяло и ще прочета молитва. А всички вие, и Джафар в това число, трябва да повтаряте със затворени очи тази молитва след мене. И когато сваля одеялото, Джафар ще бъде вече излекуван. Но трябва да ви предупредя за едно извънредно важно условие и ако някой наруши това условие, Джафар ще остане неизлекуван. Слушайте внимателно и запомнете.

Роднините мълчали, готови да слушат и да запомнят.

– Докато повтаряте след мене думите на молитвата – високо, отчетливо обяснил Настрадаин Ходжа, – нито един от вас, а още по-малко самият Джафар, не бива да мислите за маймуна! Ако някой от вас почне да мисли за маймуна или – още по-лошо – си я представи във въображението си с опашка, червен задник, отвратителна муцуна и жълти зъби, тогава, разбира се, никакво излекуване няма да има и не може да има, защото извършването на благочестивото дело е несъвместимо с мислите за Полкова отвратително същество като маймуната. Разбрахте ли ме?

– Разбрахме! – отговорили роднините.

– Пригответи се, Джафар, затвори очи! – тържествено рекъл Настрадаин Ходжа, като покрил лихваря с одеялото. – Сега и вие затворете очи – обърнал се той към роднините. – И помнете условието ми: да не мислите за маймуна.

Той напевно изрекъл първите думи от молитвата:

– Мъдри и всезнаещи аллах, прати със силата на свещените знаци Алиф, Лам, Мим и Ра изцеление на нищожния твой раб Джафар.

– Мъдри и всезнаещи аллах – повтарял разногласият хор на роднините.

И ето, по лицето на един от тях Настрадаин Ходжа забелязал тревога и смущение; друг се закашлял, трети почнал да бърка думите, четвърти – да тресе глава, сякаш се мъчи да отпъди някакво натрапчиво видение. А след минута и Джафар взел неспокойно да се върти под одеялото: маймуната, отвратителна и неизразимо гнусна, с дълга опашка и жълти зъби, стояла неотстъпно пред вътрешния му поглед и дори го подкачала,

като му показвала поред ту езика си, ту кръглия си червен задник, тоест места, неприлични за съзерцание от мюсюлманин.

Настрадаин Ходжа продължавал високо да чете молитвата ѝ изведнъж спрял, като че заслушан. След него млъкнали роднините, някои се дръпнали назад. Джафар заскърцал със зъби под одеялото, защото маймуната започнала да си прави с него съвсем непристойни шеги.

– Как! – гръмовито възкликнал Настрадаин Ходжа. – О, нечестивци и богохулни! Вие нарушихте забраната ми, осмелихте се, докато аз четях молитвата, да мислите за онова, за което ви забраних да мислите! – Той смъкнал одеялото и се нахвърлил върху лихваря: – Защо си ме повикал! Сега разбирам, че не си искал да се излекуваш! Искал си да унищожиш мъдростта ми, подучили са те враговете ми! Но пази се, Джафар! Още утре всичко ще бъде известно на емира! Ще му разкажа, че през цялото време, докато чете молитвата, нарочно, с богохулни цели ти мисли за маймуната! Пази се, Джафар, и всички вие се пазете: това няма да ви се размине току-така, знаете какво наказание ви чака за богохулство!

А тъй като наистина за богохулство се полагало много тежко наказание, всички роднини се вцепенили от ужас, а лихварят взел да ломоти нещо в старанието си да се оправдае. Но Настрадаин Ходжа не го слушал; той рязко се обърнал и си излязъл, като тръшнал вратата.

Скоро изгряла луната и заляла цяла Бухара с меката си и топла светлина. А в къщата на лихваря до късна нощ се чували викове и псувни там се разправяли кой пръв е помислил за маймуната.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

След като изиграл лихваря, Настрадаин Ходжа се запътил към двореца.

Завършила дневните си работи, Бухара заспивала. Прохладен мрак витаел из улиците, под мостовете звучно пеела водата. Дъхало на влажна земя, тук-там краката на Настрадаин Ходжа се хлъзгали по калта: това означавало, че тук е работил особено усърден поливач, овлажнил пътя обилно, та нощният вятър да не вдига прахоляк и да не тревожи съня на уморените хора из дворовете и по покривите. От градините, потънали в мрак, над стоборите литвала нощна благоуханна хладовина. Далечните звезди намигали на Настрадаин Ходжа от висинето, обещавали му сполука. „Да! – подсмивал се той. – Светът все пак не е подреден зле за оня,

който носи на раменете си глава, а не празна кратуна!⁴

По пътя той свърнал към пазарния мегдан, видял ярките гостоприемни светлини в чайханата на приятеля си Али. Настрадаин Ходжа избиколил чайханата, почукал на вратата. Отворил му самият стопанин. Те се прегърнали, влезли в тъмната одая. Зад тънката преградка се чували гласове, смях, звън на съдини. Али заключил вратата, запалил газеничето.

– Всичко е готово – съобщил той. – Ще чакаме Гюлджан в чайханата. Ковачът Юсуф ѝ е приготвил безопасно убежище. Магарето ден и нощ стои оседлано, то е здраво, редовно яде и е здравата надебеляло.

– Благодаря ти, Али. Не знам ще мога ли някога да ти се отблагодаря.

– Ще можеш – рекъл съдържателят на чайханата. – Ти, Настрадаин Ходжа, можеш всичко и нека не говорим повече за благодарност.

Те седнали, зашепнали си. Съдържателят показал един мъжки халат, пригответен за Гюлджан, голяма чалма, която да скрие плитките ѝ.

Споразумели се за всичко. Настрадаин Ходжа вече се канел да тръгва, когато зад стената чул познат глас. Бил гласът на сипаничавия шпионин. Настрадаин Ходжа открянал вратата, надникнал. Сипаничавият шпионин, в разкошен халат, с чалма, с лъжлива брада на лицето, седял с група прости хорица и важно приказвал:

– Оня, който през цялото време се представяше пред вас за Настрадаин Ходжа, не е никакъв Настрадаин Ходжа, а обикновен самозванец. Истинският Настрадаин Ходжа съм аз! Но отдавна се отрекох от всичките си заблуди, защото разбрах колко гибелни и нечестиви са те. И аз, истинският, същинският Настрадаин Ходжа, ви съветвам да последвате моя пример. Най-сетне разбрах, че ислямът е единствената праведна вяра, разбрах, че нашият велик, слънцеподобен емир наистина е наместник на аллаха на земята, което се доказва от несравнимата му мъдрост, от неговото благочестие и милосърдие. Това ви го казвам аз, същинският Настрадаин Ходжа!

– Ехе! – тихичко рекъл Настрадаин Ходжа, като по-бутвал с лакът съдържателя на чайханата. – В какви игри се впуснаха, като си мислят, че ме няма в града. Ще трябва да им напомня за себе си. Али, ще оставя временно при тебе лъжливата си брада, сърмения халат и чалмата, а ти ми дай някоя вехтория.

Съдържателят му подал халата, който отдавна вече служел за постелка – мръсен, окъсан ѝ пълен с бълхи.

– Нарочно ли ги развъждаш? – попитал Настрадаин Ходжа, като

навличал халата. – Сигурно си решил да откриеш търговия с месо от бълхи. Но бълхите първи ще те изядат, Али.

С тези думи той излязъл на улицата. Съдържателят се върнал при гостите си, като нетърпеливо очаквал какво ще стане по-нататък. Не чакал дълго. От уличката с уморената походка на човек, оставил зад гърба си цял ден път, излязъл Настрадаин Ходжа. Той се изкачил в чайханата, седнал в сянката, поискал чай. Никой не обръщал внимание на Настрадаин Ходжа: какви ли не хора бродят по бухарските пътища? Сипаничавият шпионин продължавал:

– Моите заблуди са неизброими, но сега аз, Настрадаин Ходжа, се разкаях и дадох клетва да бъда благочестив, да изпълнявам всички предписания на исляма, да се подчинявам на емира, на неговите везири, управители и стража. Оттогава се сдобих с покой и блаженство и умножих състоянието си; по-рано бях презрян скитник, а сега живея, както е редно да живее всеки добър мюсюлманин.

Накакъв камилар със затъкнат в пояса камшик почтително подал на сипаничавия шпионин чаша чай.

– Пристигнах в Бухара от Коканд, о, несравними Настрадаин Ходжа. Много бях слушал за твоята мъдрост, но никога не бях предполагал, ле ще ми се случи да те срещна и дори да разговарям с тебе. Сега на всички ще разправам за срещата с теб и ще предавам думите ти.

– Така, така! – одобрително кимнал сипаничавият шпионин. – Разказвай на всички, че Настрадаин Ходжа се е поправил, отрекъл се е от заблудите си, сега е благочестив мюсюлманин, верен роб на великия емир. Нека всички знаят това.

– Имам един въпрос към тебе, о, несравнени Настрадаин Ходжа – продължи камиларят. – Аз съм благочестив мюсюлманин и не искам да нарушавам законите дори от неведение, а пък не зная как трябва да постъпи човек, когато се къпе в някоя река и изведнъж чуе призива на мюезина. На коя страна е най-добре да обърне погледа си?

Сипаничавият шпионин се усмихнал снизходително:

– Разбира се, към Мека... От тъмния ъгъл се дочуло:

– Към дрехите. Така ще бъде най-добре, за да не се върне в къщи гол.

Въпреки почитта си към сипаничавия шпионин, всички навели глави, за да скрият усмивките си.

Шпионинът втренчено погледнал Настрадаин Ходжа, но нали той бил в сянка, не го познал.

– Кой кряка там от ъгъла? – рекъл той високомерно. – Хей, голтако,

ти, изглежда, си намислил да се състезаваш по остроумие със самия Настрадаин Ходжа?

– Къде ще се състезавам с него аз, нищожният – отговорил Настрадаин Ходжа и скромно продължил да си пие чая в ъгъла.

Към шпионина се обърнал друг някакъв селянин:

– Каж ми, о, благочестиви Настрадаин Ходжа, когато един мюсюлманин участва в погребална процесия, къде според предписанията на исляма е най-добре да се намира? Пред погребалната носилка или отзад?

Шпионинът важно вдигнал пръст, като се канел да отговори, но гласът от ъгъла го изпреварил:

– Съвсем безразлично е – отпред или отзад, стига да не е в самата носилка.

Веселият съдържател се хванал за корема и клекнал от смях; не могли да се съдържат и останалите. Тоя човек в ъгъла бил остроумен и ако искал, можел да се състезава дори с Настрадаин Ходжа.

Освирепял, шпионинът бавно възвил глава:

– Хей ти, какъв беше там! Виждам, имаш твърде дълъг език, гледай да не се разделиш с него! За мене е нищо да го унищожа с остроумието си – добавил шпионинът, като се обръщал към наобиколилите го хора, – но ние водим сега благочестива и назидателна беседа, в която остроумието е неуместно. Всичко си има времето и затова оставям без отговор думите на голтака. И тъй, аз, Настрадаин Ходжа, ви призовавам, о, мюсюлмани, да следвате моя пример във всичко: уважавайте моллите, подчинявайте се на властите и благоденствие ще изпълни вашите къщи. А най-важното, не слушайте разни подозрителни скитници, които се наричат лъжливо Настрадаин Ходжа, като например скитника, който неотдавна безчинствуваше в Бухара и изчезна безследно, щом чу за пристигането на истинския Настрадаин Ходжа в града. Ловете, хващайте такива самозванци и ги предавайте в ръцете на емирската стража.

– Вярно! – възкликнал Настрадаин Ходжа, като излязъл от тъмното на светлина.

Всички тозчас го познали и се вцепенили от изненада.

Шпионинът побелял. Настрадаин Ходжа се приближил до него, а съдържателят на чайханата Али незабелязано застанал отзад, готов всеки миг да сграбчи шпионина.

– Значи ти си истинският Настрадаин Ходжа? Шпионинът объркан се озърнал, бузите му треперели, очите му щъкали уплашено. Ала намерил сили да отговори:

– Да, аз съм истинският, същинският Настрадин Ходжа, всички останали са самозванци – и ти в това число!

– Мюсюлмани, какво гледате? – извикал Настрадин Ходжа. – Той сам си призна! Хванете го, дръжте го, мигар не чухте емирския указ и не знаете как трябва да постъпите с Настрадин Ходжа! Хванете го, иначе сами ще пострадате като укриватели!

Той смъкнал от шпионина лъжливата брада. Всички в чайханата познали омразното сипаничаво лице с плосък нос и щъкащи очи.

– Той сам си призна! – извикал Настрадин Ходжа, като смигнал наляво. – Дръжте Настрадин Ходжа! – И смигнал наляво.

Съдържателят Али пръв хванал шпионина. Сипаничавият се дръпнал да бяга, но довтасали водоносци, селяни, занаятчий. Известно време не се виждало нищо освен издигащи се и спускащи се юмуруци. Настрадин Ходжа бил най-усърден от всички.

– Пошегувах се! – викал и стенел шпионинът. – О, мюсюлмани, пошегувах се, аз не съм Настрадин Ходжа! Пуснете ме!

– Лъжеш! – викал в отговор Настрадин Ходжа, като работел с юмуруци не по-зле от добър месач на тесто. – Ти сам призна, чухме те! О, мюсюлмани, ние всички тук сме безкрайно предани на нашия емир и трябва точно да изпълним указа му, затова бийте Настрадин Ходжа, о, мюсюлмани! Замъкнете го в двореца, да го предадем в ръцете на стражата! Бийте го, за слава на аллаха и за слава на нашия емир!

Повлекли шпионина към двореца. По пътя го биели с неотслабващ ищах. Като го наградил с един прощален ритник малко по-долу от гърба, Настрадин Ходжа се върнал в чайханата.

– Уф! – изпъшкарл той, като избърсвал потта си. – Добре го обхтахме! Пък и сега още ще го налагат, чуваш ли, Али?

От далечината долитали възбудени гласове и жаловитите вопли на шпионина. Този шпионин бил вършил пакости на всички и днес всеки гледал да му се отплати под закрилата на емирския указ.

Доволен и радостен, съдържателят се поглаждал по тумбака и се усмихвал:

– Това да му е за урок. Вече никога няма да дойде в чайханата ми!

Настрадин Ходжа се преоблякъл в задната одая, прикачил си брадата и пак се превърнал в Хюсеин Хуслия, мъдрец от Багдад.

Когато стигнал до двореца, зачул стенания, долитащи от караулното помещение. Надникнал там.

Сипаничавият шпионин, целият отекар, пребит, смазан, лежал на едно кече, а над него с фенер в ръка стоял Арсланбег.

– Какво се е случило, почтени Арсланбег? – с невинен тон попитал Настрадаин Ходжа.

– Много лошо нещо, Хюсеин Хуслия. Този скитник Настрадаин Ходжа пак се е върнал в града и вече е успял да пребие нашия най-изкусен шпионин, който по моя заповед се представяше навсякъде за Настрадаин Ходжа и произнасяше благочестиви речи с цел да отслаби вредното влияние на истинския Настрадаин Ходжа върху умовете на жителите. Но ти виждаш какво е произлязло от това!

– Ох, ох! – изстенал шпионинът, повдигнал лице, нашарено от синини и отоци. – Никога вече няма да се закачам с тоя проклет скитник, защото знам, че следващия път ще ме убие. И не искам вече да бъда шпионин, още утре ще замина някъде по-далеч, дето никой не ме познава, и ще се заловя там е честен труд.

„Ама приятелите ми са се постарали здравата! – мислел си Настрадаин Ходжа, като разглеждал шпионина и изпитвал дори някакво съжаление към него. – Ако до двореца е имало още поне двеста крачки, едва ли биха го довели жив. Да видим ще го вразуми ли тоя урок.“

На разсъмване Настрадаин Ходжа видял от прозореца на кулата си как от портите на двореца излязъл сипаничавият шпионин с малко вързопче в ръка. Като се заваял ту надясно, ту наляво, хващал се за гърдите, за раменете и хълбоците и всяка минута сядал да си почине, той прекосил пазарния мегдан, осветен от първите прохладни лъчи, и изчезнал в сянката на покритите, чаршии. На смяна на тъмната нощ изгрявало утрото – чисто, прозрачно, бистро, измито от росата, пронизано от слънчева светлина. Птиците цвъртели, свирели и чирикали, пеперудите хвърчали високо, за да се сгреят в първите лъчи, една пчела кацнала на първаза пред Настрадаин Ходжа и почнала да търси меда, чийто мирис долетял до нея от гърнето, поставено на прозореца.

Възхождало слънцето, стар, неизменен приятел, на Настрадаин Ходжа: всяка сутрин се срещали те и всяка сутрин Настрадаин Ходжа умее да му се радва, сякаш не го бил виждал цяла година. Възхождало слънцето като добър, щедър бог, който излива милостта си еднакво над всички и всичко в света, ликувайки, с благодарност разкривало насреща му красотата си, горяло, блестяло, сияело в утринните лъчи – пухкавите облаци, плочките на минаретата, мокрите листа, водата, тревите и цветята; дори обикновеният неприветлив калдъръм, забравен и онеправдан от природата, дори той, щом срещнел слънцето, съумявал да се разхубави, искрял и блестял в чупките, сякаш обсипан с елмазен пращец. И мигар можел Настрадаин Ходжа в такъв час да остава студен пред лицето на

своя сияещ приятел? Дървото трептяло под ярките слънчеви лъчи и Настрадаин Ходжа трептял заедно с него, сякаш сам бил облечен със зелени листа; на близкото минаре гукали гълъби, чистели крилето си и на Настрадаин Ходжа му се дощявало да почисти крилото си; две пеперуди пърхали пред прозореца и на него му се искало да бъде трета в тяхната лека игра. Очите на Настрадаин Ходжа сияели от щастие, той си спомнил сипаничавия шпионин и пожелал това утро да бъде за него утро на нов живот – чист и ясен. Но тозчас помислил с огорчение, че в душата на този човек се е набрала толкова мръсотия, че той няма да може да се освободи от нея и когато си отпочине, ще се залови отново за старото.

Настрадаин Ходжа, както ще видим по-нататък, не сбъркал в предвижданията си. Той твърде добре познавал хората, за да сбърка. А как му се искало да сбърка, как би се радвал на духовното изцеление на сипаничавия шпионин! Но на гнилото не е съдено да цъфне и да стане отново свежо, зловонието не може да се превърне в благоухание. Настрадаин Ходжа огорчено въздъхнал.

Най-съкровената му мечта била мечтата за един свят, в който всички хора ще живеят като братя, няма да знаят ни алчност, ни завист, ни коварство, ни злоба, ще си помагат един другиму при нещастие и ще споделят радостта на всеки един като обща радост. Но мечтаейки за такъв щастлив свят, той с огорчение виждал, че хората живеят не така, както трябва, потискат се взаимно и се поробват, оскверняват душите си с разни мръсотии. Колко време ще трябва на хората, за да разберат най-сетне законите на честния и чист живот? А че хората ще разберат някой ден тия закони, Настрадаин Ходжа ни най-малко не се съмнявал. Той твърдо вярвал, че добрите хора на света са много повече от лошите; лихварят Джафар и сипаничавият шпионин с техните до дъно прогнили души били според него само отвратителни изключения; той твърдо вярвал, че природата дава на човека само доброто, а всичко лошо в него е чужда утайка, привнесена в човешката душа отвън, от неправилния, несправедливо устроен живот; той твърдо вярвал, че ще дойде време, когато хората ще почнат да преустройват и очистват живота си, като в тая благородна работа очистват и душите си от всякаква мръсотия. Доказателство, че Настрадаин Ходжа мислел тъкмо така, а не иначе, са многобройните истории за него, в тях е останал отпечатъкът на душата му, в това число и тази книга; и макар мнозина от корист или от долна завист, или от злоба да са се Мъчили да очернят паметта му, те не са постигнали успех в намерението си, защото не е дадено на лъжата да възтържествува над истината. Споменът за Настрадаин Ходжа е останал и занаяпред

ще остане благороден и светъл, запазил подобно елмаз вечно и въпреки всичко чистия би блясък! И досега пътниците, когато се спират пред скромната надгробна плоча в турския Ак-Шекир, си спомнят с добри думи за Настрадаин Ходжа, веселия скитник от Бухара, и повтарят думите на поета: „Той отдаде сърцето си на земята, макар да се въртеше по света като вятъра – като вятъра, който след смъртта му разнесе из цялата вселена благоуханието на розите, нацъфтели в сърцето му. Прекрасен е животът, изминат, за да остави след себе си в света отпечатъка на душата си и да обгледа цялата красота на света!“

Впрочем някои разправят, че под тази надгробна плоча не лежи никой, че хитрият Настрадаин Ходжа нарочно, я е поставил и след като разпръснал навсякъде слухове за смъртта си, заминал да скита по-нататък из света. Така ли е било или не? Няма да градим безплодни догадки, ще кажем само, че от Настрадаин Ходжа всичко може да се очаква!

ТРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Утринните часове отлетели, сменил ги душният зноен ден.

Всичко било готово за бягството.

Настрадаин Ходжа се качил при своя пленник.

– Сроктът на пленничеството ти, мъдри Хюсеин Хуслия, свърши. Тая нощ аз напускам двореца. Ще оставя стаята ти незаклучена, но с условие, че ще излезеш оттук не по-рано от два дни. Ако нарушиш този срок, може случайно да ме завариш още в двореца и тогава, сам разбираш, ще трябва да те обвиня в бягство и да те предам на палача. Сбогом, Хюсеин Хуслия, мъдрецо от Багдад, не ме поменавай с лошо! Възлагам ти да откриеш на емира истината и да назовеш пред него името ми. Слушай внимателно: казвам се Настрадаин Ходжа!

– О! – възкликнал старецът стъписан и нищо повече не можал да каже: толкова го поразило това име.

Вратата скръцнала, затворена. Стъпките на Настрадаин Ходжа затихнали долу. Старецът предпазливо се приближил до вратата, опитал – била незаклучена. Надникнал – никой. Тогава бързо затръшнал вратата и я подпрял отвътре с резе. „Не! – мърморел си той. – По-добре да остана тук още цяла седмица, отколкото да си имам пак работа с Настрадаин Ходжа!“

Вечерта, когато в позеленялото небе вече пламнали първите звезди, Настрадаин Ходжа с глинена стомничка в ръце се приближил до

стражарите, които пазели входа на емирския харем.

Стражарите, без да забележат приближаването му, продължили разговора си.

– Ето, падна още една звезда – рекъл дебелият мързелив стражар, който гълтал сурови яйца. – Ако те падат, както казваш, на земята, защо хората никога не ги намират?

– Сигурно падат в морето – отговорил вторият стражар.

– Хей вие, доблестни воители – намесил се Настрадин Ходжа. – Поикайте тук главния евнух, трябва да му предам илача за болната наложница.

Дошъл главният евнух, взел благоговейно с две ръце стомничката, в която нямало нищо освен тебешир, разтворен в обикновена вода от аръка, изслушал подробните наставления как трябва да се употребява тоя илач и се оттеглил.

– О, мъдри Хюсеин Хуслия! – ласкателно рекъл дебелият стражар. – Ти знаеш, всичко на света, мъдростта ти няма граници! Каж ми къде падат, звездите от небето и защо хората никога не ги намират на земята?

Настрадин Ходжа не могъл да се съдържи да не се пошегува.

– Мигар вие не знаете? – рекъл той без сянка от насмешка. – Когато звездите падат на земята, те се разсипват на дребни монети и после просяците събират тези монети. Дори познавах хора, които са забогатели по този начин.

Стражарите се спогледали. По лицата им се изписало безкрайно учудване.

Настрадин Ходжа си отишъл, развеселен от глупостта на стражарите. Той дори не подозирал колко ще му послужи в най-скоро време тази шега.

До полунощ той стоял в кулата си. Но ето, всичко стихнало и в града, и в двореца; светлините угаснали. Не бивало повече да се бави: летните нощи отлитали с бързи криле. Настрадин Ходжа слязъл долу и крадешком, избирайки по-засенчените места, поел към харема на емира. „Стражарите сигурно са вече заспали“ – мислел той.

Какво било огорчението му, когато, приближил, чул тихите им гласове:

– Ех, поне една звезда да паднеше тук! – говорел дебелият ленив стражар. – Щяхме да съберем среброто и да забогатеем отведнъж!

– Знаеш ли, аз все пак не вярвам, че звездите могат да се разсипват на дребни монети – отвърнал вторият стражар.

– Но така каза багдадският мъдрец – възразил първият. – Неговата

ученост е известна на всички, той, разбира се, не греша.

„Проклети да сте! – мислено се провиквал Настрадаин Ходжа, при-таен в сянката. – Ах, защо им казах за звездите; те сега ще се препират до сутринта. Мигар ще трябва да отложим бягството?“

Над Бухара в недосегаемата висина горели с чиста и тиха светлина хиляди звезди; една мъничка звезда изведнъж се отронила и се совнала в стремителен полет, като разсякла косо небето; веднага подир нея се совнала втора звезда и оставила след себе си мигновена ослепителна завъртулка. Било средата на лятото, приближавало времето на звездните дъждове.

– Ако се разсипаха на сребърни монети – захванал вторият стражар...

Изведнъж една мисъл осенила Настрадаин Ходжа. Той бързо извадил от джоба си кесията, здраво натъпкана със сребро. Трябвало да чака много дълго, а звездите не падали. Най-сетне една полетяла. Настрадаин Ходжа хвърлил една монета в краката на стражарите. Среброто прозвънтяло по каменните плочи.

Стражарите отначало се вцепенили, после се надигнали, вторачени един в друг.

– Чу ли? – с треперещ глас попитал първият.

– Чух – отговорил вторият, заеквайки.

Настрадаин Ходжа хвърлил втора монета. Тя блеснала в лунните лъчи. Ленивият стражар кратко подвикнал и се строполил с цяло туловище върху нея.

– У... улови ли я? – попитал с вдървен език вторият.

– У... улових я – отвърнал с треперещи устни дебелакът, станал й показал монетата.

В небето изведнъж се отронили няколко звезди едновременно. Настрадаин Ходжа започнал да хвърля цели шепи сребро. Тишината на нощта се изпълнила с тънък, напевен звън. Обезумели, стражарите захвърлили копията си и се спуснали да тършуват по земята.

– Намерих! – извикал единият с дрезгав и задавен глас – Ето я!

Вторият пълзял мълчаливо и изведнъж заръмжал, като се натъкнал на много пръснати пари.

Настрадаин Ходжа им хвърлил още една шепа и безпрепятствено се промъкнал през вратичката.

Сега му било леко. Меките персийски килими поглъщали стъпките му. Той помнел всички коридори. Евнусите спели...

Гюлджан го посрещнала с влажна, гореща целувка и се притиснала

до него разтреперана.

– По-скоро! – шепнел той.

Никой не ги спрял, само евнухът се завъртял и застенал в съня си. Настрадин Ходжа се спрял, приведен над него. Но рано било още да умира евнухът: той примляснал и пак захъркал... Слаба лунна светлина се промъквала през разноцветните стъкла.

До вратичката Настрадин Ходжа спрял, погледнал навън. Стражарите, застанали на четири крака посред двора, гледали към небето, чакали кога ще падне звезда. Настрадин Ходжа замахнал силно и хвърлил шепа пари; те паднали нейде далече зад дърветата. Стражарите хукнали натам. Били обезумели до такава степен, че вече не виждали нищо пред себе си и запъхтени, подвиквайки тревожно, се втурнали направо през плета от бодливи храсти, като оставяли по клоните дрипите на Шалварите и халатите си.

Тази нощ от харема можело да бъдат откраднати всички наложници, не само една.

– По-скоро! По-скоро! – мълвял Настрадин Ходжа, като влачел подире си девойката. Те изтичали до кулата, качили се, Настрадин Ходжа извадил изпод постелята отдавна пригответеното въже.

– Тук е високо... Страх ме е! – пошепнала Гюлджан. Той сърдито ѝ подвикнал и тя се покорила.

Настрадин Ходжа я вързал с въжето, извадил от прозореца изпилената решетка.

Гюлджан седнала на перваза. Било много високо, тя треперела.

– Излизай! – властно рекъл Настрадин Ходжа и леко я побутнал в гърба.

Тя затворила очи, плъзнала се по гладкия Камък, увиснала.

Опомнила се вече на земята. „Тичай, тичай!“ – чула отгоре. Настрадин Ходжа се подал до пояс от прозореца, махал с ръце, дърпал въжето. Гюлджан набързо се отвързала и побягнала през безлюдния мегдан.

Тя не знаела, че в тая минута целият дворец бил вече обзет от тревога и смут. Главният евнух, който след неотдашните възпитателни мерки с жезъла се запалил с необикновено усърдие по емирската служба, надникнал посред нощ в стаята на новата наложница и открил; че леглото ѝ е празно. Евнухът се втурнал при емира, събудил го. Емирът повикал Арсланбег, Арсланбег вдигнал дворцовата стража, пламнали факли, зазвънтели щитове и копия.

Пратили да повикат багдадския мъдрец. Емирът посрещнал Настрадин Ходжа с кресливи поплаци:

– Хюсеин Хуслия, докъде стигна блудството в нашата държава, щом ние, великият емир, дори и в собствения си дворец нямаме спокойствие от тоя скитник Настрадаин Ходжа! Та чувано ли е такова нещо – от емирския харем да откраднат наложница!

– О, велики емире – осмелил се да се намеси Бахтияр. – Това може да не го е направил Настрадаин Ходжа.

– Че кой друг! – извикал емирът. – Сутринта ни доложиха, че се върнал в Бухара, а през нощта се изгуби наложницата, която му била годеница! Кой друг може да направи това освен Настрадаин Ходжа?! Търсете го, поставете навсякъде утроени караули: той сигурно още не е успял да се измъкне от двореца! Арсланбег, запомни: твоята глава подскача на раменете ти!

Почнали да търсят. Стражата претършувала всички кътчета в двореца. Навсякъде пламтели факли, които хвърляли треперливо зарево.

Най-много залягал в тия търсения самият Настрадаин Ходжа. Той повдигал килими, бъркал с пръчка в мраморните басейни, викал и се суetyл, надничал в чайници, в делви и дори в миши дупки.

Когато се върнал в спалнята на емира, доложил:

– Велики господарю, Настрадаин Ходжа е успял да напусне двореца!

– Хюсеин Хуслия! – разгневен отговорил емирът. – Лекомислието ти ни учудва. Ами ако той се е скрил някъде? Значи може да се вмъкне и в нашата спалня. Хей, стража, тук! Стража! – развикал се емирът, ужасен от тази мисъл.

Зад стената гръмнал топ – за да сплаши неуловимия Настрадаин Ходжа.

Емирът се спрял нейде в ъгъла и викал оттам:

– Стража! Стража!

Не се успокоил, докато Арсланбег не поставил трийсет пазачи пред вратата на спалнята му и по десет пазачи под всеки прозорец.

Чак тогава емирът се измъкнал от своя ъгъл и рекъл жаловито:

– Как мислиш, Хюсеин Хуслия, не се ли е скрил някъде в нашата спалня тоя скитник?

– Вратите и прозорците се пазят от стража – отговорил Настрадаин Ходжа. – В тая стая ние сме само двама. Откъде ще се вземе тук Настрадаин Ходжа?

– Но отвличането на нашата наложница няма да му се размине лесно! – извикал емирът. Страхът в душата му се сменил с ярост, пръстите му конвулсивно се свили като куки, сякаш под тях той усещал гърлото

на Настрадаин Ходжа. – О, Хюсеин Хуслия! – продължил той. – Нашият гняв и възмущение, нямат граници! Та ние не можахме нито веднъж да влезем при нея; мисълта за това изпълва със скръб царственото ни сърце! А виновни за всичко, Хюсеин Хуслия, са твоите звезди; ако можехме, бихме отсекли главите на всички звезди за подобни злонамерени постъпки! Но този път Настрадаин Ходжа няма да ни се изпълзне безнаказано! Ние вече дадохме заповед на Арсланбег! На тебе, Хюсеин Хуслия, ние също възлагаме да положиш цялото си усърдие за залавяне на скитника? Запомни, че от успеха на тая работа зависи назначаването ти на длъжността главен евнух. Утре ти трябва да напуснеш двореца, Хюсеин Хуслия, и да не се връщаш без Настрадаин Ходжа.

Примижавайки с лукавите си ясни очи, Настрадаин Ходжа се поклонил доземи пред емира.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

До сутринта Настрадаин Ходжа разказвал на емира своите планове за залавянето на Настрадаин Ходжа. Тези планове били твърде хитри и емирът останал доволен.

На сутринта, след като получил за разходи една кесия злато, Настрадаин Ходжа за последен път се изкачил на кулата, сложил в кожата си пояс кесията с парите и се огледал с въздишка: изведнъж му станало жал да се раздели с жилището си – толкова самотни безсънни нощи прекарал тук и толкова много премислил; той оставял сред тези мрачни стени частица от душата си.

Той хлопнал вратата подире си, леко изтичал по стръмната каменна стълба – към свободата. Отново целият свят бил открит пред него. Птищата, превалите и планинските пътеки го викали на далечен път, зелените гори му обещавали подслон в синката на меките листа, реките го чакали, за да го напоят със студена вода, птиците приготвили за негова радост най-хубавите си песни – твърде дълго време веселият скитник Настрадаин Ходжа прекарал в позлатената си клетка и на света домъчняло за него.

Но още пред портите му нанесли страшен удар право в сърцето.

Той спрял и пребледнял се притиснал до стената.

През отворените порти под охраната на многобройна стража влизаха на върволица с наведени глави и вързани ръце приятелите му; той видял стария грънчар Нияз, съдържателя на чайханата Али, ковача

Юсуф и много други; всички, с които някога се бил срещал и говорил, от които бил искал вода да се напие или вземал стиска сено за магарето си – всички били тук! Арсланбег завършвал печалното шествие.

Настрадаин Ходжа не се опомнил скоро, а когато се опомнил, портите били вече затворени и в двора нямало никого: всички били отведени в подземие.

Настрадаин Ходжа се спуснал да търси Арсланбег:

– Какво се е случило, почтени Арсланбег? Откъде са тия хора? Какво престъпление са извършили?

– Тия хора са укриватели и съучастници на проклетия Настрадаин Ходжа! – отговорил тържествуващо Арсланбег. – Шпионите ми ги проследиха и днес те пред целия народ ще бъдат подложени на жестоко наказание, ако не издадат Настрадаин Ходжа. Но ти си блед, Хюсеин Хулия! Ти си силно разтревожен!...

– Има си хас! – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Значи наградата се изплъзва от ръцете ми в твоите!

Настрадаин Ходжа трябвало да остане в двореца. Пък и можел ли да постъпи иначе, щом смърт заплашвала невинни хора?

По пладне на мегдана се строила войската, тя оградила с троен обръч дъсчената площадка на съдиите. Народът, известен от глашатаите за предстоящите смъртни наказания, чакал безмълвен, От нажеженото небе лъхал палещ зной.

Отворили се портите на двореца и в обичайния ред изтичали навън първо глашатаите, след тях стражата, излезли музикантите, слоновете, свитата и най-сетне от портата изплувала носилката на емира. Народът се проснал ничком. Носилката се изкачила на площадката.

Емирът заел мястото си на трона. От портите на двореца извели осъдените. Тълпата посрещнала появяването им с глух шум. Роднини и приятели на осъдените стоели в първите редици, за да виждат по-добре.

Палачите се суетели, приготвяли секирите, коловете, въжетата. Днешният ден бил тежък за палачите: те трябвало да умъртвят един след друг шейсет души.

Старият Нияз бил пръв в тая нещастна редица. Палачите го били хванали под ръцете, надясно от него била бесилката, наляво – дръвникът, а право пред него стърчал от земята изострен кол.

Великият везир Бахтияр високо и тържествено обявил:

– В името на милостивия и милосърден аллах! Повелителят на Бухара и слънце на вселената, бухарският емир, след като претегли на везните на справедливостта прегрешенията, извършени от шейсетте негови

поданици по укривателството на богохулника, смутителя на спокойствието, сеяча на раздори и извършителя на непристойни дела Настрадаин Ходжа, постанови следното:

Чрез отделяне на главата от тялото да се лиши от живот грънчарят Нияз като укривател, у когото споменатият скитник, наречен Настрадаин Ходжа, се е крил дълго време.

Що се отнася до останалите престъпници, първото им наказание ще бъде да видят с очите си наказанието, което ще се извърши над Нияз, за да треперят в очакване на своята още по-зла участ. За начина, по който Ще бъде наказан всеки един от тях, ще се възвести отделно...

На мегдана царяла такава тишина, че всяка дума на Бахтияр се чувала ясно и в задните редици.

– И нека знаят всички – продължил той, като издигнал глас, – че и занапред всеки укривател ще получи същото и нито един няма да избегне ръката на палача. Ако някой от осъдените посочи местопребиваването на тоя крадец и безделник, не само ще бъде освободен от наказание, не само ще получи награда от емира и небесна благословия, но ще освободи от наказание и всички останали. Грънчарю Нияз, ти можеш да спасиш себе си и другите от джелатите, ако разкриеш местопребиваването на Настрадаин Ходжа.

Нияз мълчал дълго, без да повдигне глава. Бахтияр повторил въпроса си.

Нияз отговорил:

– Не, не мога да посоча местопребиваването му.

Палачите помъкнали стареца към дръвника. Някой в тълпата извикал. Старецът паднал на колене и изпънал врат, положил на дръвника побелялата си глава.

В тая минута Настрадаин Ходжа, като разблъскал придворните, се изстъпил напред и застанал пред емира:

– О, повелителю! – рекъл високо, така че да го чуе народът. – Заповядай да спрат наказанието, аз ей-сега ще заловя Настрадаин Ходжа!

Емирът се вгледал в него с почуда. Народът на мегдана се разшавал. Подчинявайки се на емировия знак, палачът пуснал в нозете си секирата.

– О, владетелю – високо рекъл Настрадаин Ходжа. – Ще бъде ли справедливо да бъдат наказани тия дребни укриватели, докато остава жив най-главният укривател, у когото Настрадаин Ходжа живя напоследък през цялото време, а живее и сега, оня, който го поеше и хранеше, награждаваше и проявяваше към него всякакви грижи?

– Прав си – рекъл важно емирът. – Ако има такъв укривател, справедливостта налага нему да се отсече главата най-напред. Но покажи ни тоя укривател, Хюсеин Хуслия.

През тълпата минал сдържан ропот; предните предавали на задните думите на емира.

– Но ако емирът не поиска да накаже тоя главен укривател, ако великият емир го остави жив, справедливо ли ще бъде тогава да бъдат наказани дребните укриватели?

Емирът отговорил, все повече и повече зачуден:

– Ако ние не пожелаем да накажем главния укривател, разбира се, ще се откажем от наказанието на дребните укриватели. Но едно не разбираме ние, Хюсеин Хуслия, какви причини могат да ни накарат да се въздържим от наказанието на главния укривател? Къде е той? Покажи ни го и ние веднага ще отделим главата от тялото му.

Настрадаин Ходжа се обърнал към народа:

– Чухте ли думите на емира? Повелителят на Бухара каза, че ако той не поиска да накаже главния укривател, който ей-сега ще назова, тогава всички тия малки укриватели, изправени сега пред дръвника, ще бъдат освободени и пуснати при семействата си, Правилно ли казах, о, повелителю?

– Правилно каза, Хюсеин Хуслия – потвърди емирът. – Ние даваме нашата дума. Но покажи ни по-скоро главния укривател.

– Чувате ли? – рекъл Настрадаин Ходжа, като се обърнал към народа. – Емирът дава дума!

Той въздъхнал дълбоко. Усещал върху себе си хилядите очи.

– Най-главният укривател...

Той се запънал, обгърнал с очи мегдана; мнозина забелязали скръб и смъртна мъка по лицето му. Той се сбогувал с любимия свят, с хората и слънцето.

– По-бързо! – нетърпеливо извикал емирът. – Говори по-бързо, Хюсеин Хуслия!

Настрадаин Ходжа казал с твърд, звънлив глас:

– Най-главният укривател си ти, емире!

Той с рязко движение свалил чалмата си, смъкнал лъжливата си брада.

Тълпата ахнала, замряла. Емирът, изблещил очи, мърдал беззвучно устни. Придворните се вкаменили.

Тишината не траяла дълго.

– Настрадаин Ходжа! Настрадаин Ходжа! – завикали в тълпата.

– Настрадаин Ходжа! – зашепнали си придворните.

– Настрадаин Ходжа! – възкликнал Арсланбег.

Най-сетне се опомнил и самият повелител. Устните му неясно промълвили:

– Настрадаин Ходжа!

– Да, аз съм! Е, какво, емире, заповядай да ти отсекаат главата като на главен укривател! Аз живях в твоя дворец, делях с тебе храната, получавах от тебе награди, бях твой главен и най-близък съветник във всички дела. Ти си укривателят, емире, заповядай да ти отсекаат главата!

Хванали Настрадаин Ходжа. Той не се съпротивлявал, викал:

– Емирът обеща да освободи осъдените! Вие чухте обещанието на емира!

Народът зашумял, взел да се вълнува. Тройната верига от запии с мъка съдържала напора на тълпата.

Все по-високо се чували възгласи:

– Освободете осъдените!

– Емирът даде дума!

– Освободете ги!

Шумът в тълпата нараствал и се разширявал. Веригата запии се огънала назад, притискана от народа. Бахтияр се навел над емира:

– О, повелителю, трябва да ги освободим, иначе народът ще се разбунтува.

Емирът кимнал.

– Емирът държи на думата си! – извикал Бахтияр.

Заптите се разстъпили. Осъдените веднага изчезнали в тълпата.

Повели Настрадаин Ходжа към двореца. Мнозина в тълпата плачели, викали подире му:

– Прощавай, Настрадаин Ходжа! Прощавай, наш любими, благородни Настрадаин Ходжа, ти ще останеш в сърцата ни винаги безсмъртен.

Той вървял с високо вдигната глава, на лицето му било изписано безстрашие. Пред портите се обърнал, махнал с ръка за сбогом. Тълпата му отговорила е могъщ вик.

Емирът бързо се качил в носилката си. Дворцовото шествие потеглило обратно към двореца.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Събрал се диванът – да съди Настрадаин Ходжа.

Когато той влязъл с вързани ръце и крака, пазен от заптиите, придворните навели глави. Срам ги било да се гледат един друг. Мъдреците се въсели, поглаждайки брадите си, емирът извърнат въздишал и покашлювал.

А Настрадин Ходжа гледал с открит, ясен поглед; ако не били извитите му на гърба ръце, би могло да се помисли, че престъпникът не е той, а всички тия хора, насядали пред него.

На съда заедно с другите придворни се явил и истинският Хюсеин Хуслия, багдадският мъдрец, освободен най-сетне от заточението си. Настрадин Ходжа му смигнал приятелски, багдадският мъдрец подскочил на възглавките и засъскал от ярост.

Съдът не траял дълго. Осъдили Настрадин Ходжа на смърт. Оставащо да изберат начина на екзекуцията.

– О, велики господарю! – рекъл Арсланбег. – Мнението ми е, че този престъпник трябва да се набие на кол, за да завърши живота си в най-жестоки мъчения.

Настрадин Ходжа дори не мигнал; той стоял спокойно и се усмихвал, подложил лице на един слънчев лъч, който падал в залата през горния отворен прозорец.

– Не! – решително рекъл емирът. – Турският султан вече е турял на кол тоя богохулник, но той, изглежда, знае средство да понася безболезнено подобно наказание, иначе не би се измъкнал жив от ръцете на султана.

Бахтияр посъветвал да се отсече на Настрадин Ходжа главата.

– Наистина това е един от най-леките видове смърт – добавил той, – но затова пък е най-сигурният.

– Не! – рекъл емирът. – Багдадският халиф отсече главата му, но той все пак е жив.

Сановниците ставали поред, предлагали да се обеси Настрадин Ходжа, да му се одере кожата. Емирът отхвърлил всички тия свети, защото, наблюдавайки Настрадин Ходжа, не забелязал признаци на страх по лицето му, което в очите на емира било явно доказателство за недействителността на тези начини.

Придворните млъкнали смутени. Емирът взел да се гневи.

Тогава станал багдадският мъдрец. За първи път говорел той пред лицето на емира, затова старателно обмислил съвета си, та да се отличи с мъдростта си сред всички останали.

– О, велики повелителю на вселената! Ако този престъпник е излизал досега здрав и читав от всевъзможните наказания, не е ли това пряко

свидетелство, че му помага нечиста сила, оня дух на тъмнината, чието име е непристойно да се назовава тук, пред лицето на емира?

При тия думи мъдрецът духнал през рамо, след него духнали всички останали освен Настрадаин Ходжа.

– Като разсъди и претегли всичко, което се отнася до тоя престъпник – продължил мъдрецът, – нашият велик емир отхвърли предложените начини за умъртвяване на Настрадаин Ходжа, защото се страхува, че нечистата сила може отново да помогне на престъпника да се изплъзне от справедливото наказание. Но съществува още един начин на наказание, на който споменатият престъпник Настрадаин Ходжа нито веднъж не е бил подлаган, а именно – удавянето!

Багдадският мъдрец вдигнал високо глава и с тържествен израз на лицето изгледал присъстващите. Настрадаин Ходжа трепнал.

Емирът забелязал това движение. „Аха! Ето къде била неговата тайна!“

През това време Настрадаин Ходжа мислел: „Много добре, че заприказвах за нечистата сила, значи надеждата още не е изгубена за мене!“

– Известно ми е от разкази и книги – продължил междувременно мъдрецът, – че в Бухара има свещено езеро, наречено езеро на шейха Ахмед. Ясно е, че нечистата сила не ще се осмели да се приближи до това езеро и затова трябва, о, повелителю, да потопите престъпника за дълго време до над главата в свещените води, след което той ще умре.

– Ето съвет на мъдрец, достоен за награда! – възкликнал емирът.

Настрадаин Ходжа укорно рекъл на багдадския мъдрец:

– О, Хюсеин Хуслия, така ли се отнасях аз с тебе, когато беше в моя власт? Ето на, надявай се след това на хорската благодарност.

Било решено Настрадаин Ходжа да бъде удавен след залез слънце пред целия народ в свещеното езеро на шейха Ахмед. А за да не избяга по пътя, решили да го закарат от двореца до езерото в кожен чувал и с този чувал да го удавят.

...Цял ден край езерото чукали секири: дърводелците издигали дъсчена площадка. Те знаели за какво е потрябвала на емира тази площадка, но какво можели да сторят, щом над всеки стоял по един стражар? Работели мълчаливо, с мрачни, ожесточени лица; след като свършили, отказали да получат оскъдното възнаграждение и си отишли, забили погледи в земята.

Дъсчената площадка и целият бряг наоколо били постлани с килими. Отсрещният бряг бил предназначен за народа.

Шпионите донасяли, че градът се вълнува. Затова Арсланбег

докарал при езерото множество войска, поставил топове. От страх да не би по пътя народът да отвлече Настрадаин Ходжа Арсланбег заповядал да приготвят четири чувала, натъпкани с парцали: тези лъжливи чували той възнамерявал да изпрати до езерото открито, по многолюдните улици, а чувала с Настрадаин Ходжа – по най-глухите. Своята хитрост той разпрострял още по-далеч: при лъжливите чували турил по осем стражари, а при чувала с Настрадаин Ходжа – само трима.

– От езерото ще пратя при вас вестоносец – рекъл на стражарите Арсланбег. – Четирите лъжливи чувала вие ще изнесете веднага един след друг, а петия чувал с престъпника – малко по-късно и незабелязано, когато всички любопитни, струпани около портите, се юрнат след лъжливите чували. Добре ли ме разбрахте? Помнете, че ще отговаряте с главите си.

Вечерта на площада ударили барабаните и възвестили края на пазарния ден. Към езерото от всички страни се заточили тъпни народ. Скоро пристигнал емирът със свитата си. На дъсчената площадка й около нея пламнали факли. Пламъкът съскал и се навеждал от вятъра, във водата трептели червени, отблясъци. Отсрещният бряг тънел в мрак; от площадката, озарена със светлини, не се виждала тъпата, но ясно се чувало как се върти, движи и диша тя, как слива смътния си, тревожен шум с поривите на нощния вятър.

Бахтияр прочел в тъмното на висок глас указа на емира, с който Настрадаин Ходжа се осъждал на смърт. През това време и вятърът стихнал – тишината била такава, че по гърба на светлейшия емир запъплили мравки. Отново въздъхнал вятърът, заедно с него въздъхнала с хиляди гърди и тъпата.

– Арсланбег! – рекъл емирът и гласът му трепнал. – Защо се бавиш?
– Аз вече изпратих вестоносеца, о, повелителю.

Изведнъж в тъмнината се зачули викове, звън на оръдие; нейде започнало сбиване. Емирът подскочил и се заозъртал. След минута в осветения кръг пред площадката навлезли осем стражари без чувал.

– Къде е престъпникът? – извикал емирът. – Взели са го от стражарите, той се е изплъзнал! Арсланбег, виждаш ли!

– О, повелителю! – отговорил Арсланбег. – Твоят нищожен раб предвиди всичко: в този чувал имаше стари парцали.

От другата страна пак се зачул шум от сбиване. Арсланбег побързал да успокои емира:

– Нека го взимат, о, повелителю! В този чувал също няма нищо, само парцали.

... Първия чувал отвлекли от стражарите съдържателят на чайхана-та Али и приятелите му, втория отвлекли ковачите, предвождани от Юсуф. Скоро грънчарите отнели третия чувал, но и в него намерили парцали. Четвъртия чувал пропуснали до площадката свободно. При светлината на факлите пред очите на цялата тълпа стражарите вдигнали чувала над водата и го изтърсили: посипали се парцали.

Тълпата замряла в пълно недоумение. Тъкмо това целял опитният Арсланбег, който разбирал, че недоумението влече след себе си бездействие. – Настанало време за петия чувал. А стражарите, на които той бил поверен, се забавили нейде и досега не го били докарали при езерото.

ТРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

Когато стражарите извели Настрадин Ходжа от подземие, той рекъл:

– Значи ще ме помъкнете на собствените си гърбове? Съжалявам, че тук го няма магарето ми, то би се пукнало от смях.

– Мълчи! Скоро ще заплачеш! – злобно отговорили стражарите. Те не можели да простят на Настрадин Ходжа, че се предал на емира без участието на стражата.

Като разтегнали тесния чувал, те почнали да пъхат в него Настрадин Ходжа.

– О, слуги на шейтана! – викал Настрадин Ходжа, сгънат на три. – Не можахте ли да изберете по-широк чувал!

– Нищо! – отвърнали стражарите, като пухтели и се обливали в пот. – Няма да търпиш дълго. Не се разкрачвай, о, сине на греха, иначе ти забием коленете в корема!

Вдигнала се връва, стекли се дворцовите слуги. Най-сетне с дълги усилия стражарите напъхали Настрадин Ходжа в чувала и го завързали с въже. В чувала било тясно, тъмно и воняло. Душата на Настрадин Ходжа се обвила с черна мъгла; сега вече май нямало спасение за него. Той призовавал на помощ съдбата и всемогъщия случай. „О, ти, съдба, станала за мене майка, о, ти, всемогъщи случай, който си ме пазил досега като баща, къде сте сега, защо не побързате на помощ на Настрадин Ходжа? О, съдба, о, всемогъщи случай!“

А стражарите вече били минали половината път; те носели чувала, като се сменяли на всеки двеста крачки; по тези къси спирания

Настрадаин Ходжа водел печална сметка – колко е изминато и колко остава.

Той разбирал, че съдбата и случаят никога не отиват на помощ на оня, който заменя делото с поплаци и повици. Пътят ще бъде надвит само от оня, който върви; нека от пътя отслабнат и се подгънат краката му – той трябва да пълзи по ръце и колене и тогава бездруго през нощта ще види далеч ярък пламък от огньовете и когато се приближи, ще види търговски керван, който се е спрял на отдых, и този керван бездруго ще се окаже, че върви по неговия път и ще се намери свободна камила, на която пътникът ще стигне там, където трябва... Оня, който седи на пътя предал се и отчаян, колкото и да плаче и се вайка, няма да събуди Съчувствие в бездушните камъни; той ще умре от жажда в пустинята, трупът му ще стане плячка на смрадливите хиени, горещият пясък ще засипе костите му. Колко хора са умрели без време само защото недостатъчно силно са искали да живеят! Настрадаин Ходжа смятал такава смърт позорна за човека.

„Не! – рекъл си той и стиснал зъби, яростно повторил: Не! Няма да умра днес! Не искам да умра!“

Но какво можел да направи, сгънат на три и намущкан в тесния чувал, дето не можел дори да се помръдне: коленете и лактите му сякаш се били прилепили към тялото. Свободен оставал само езикът му.

– О, доблестни воители – рекъл той от чувала. – Спрете за минутка, искам да прочета преди смъртта си молитва, та всемилостивият аллах да приеме душата ми в светлите си селения.

Стражарите пуснали чувала на земята.

– Чети! Но от чувала няма да те пуснем. Чети молитвата си в чувала.

– А къде се намираме? – попитал Настрадаин Ходжа. – Аз питам, за да ме обърнете с лице към най-близката джамия.

– Намираме се до Каршинските порти. Тук на която и страна да те обърнем, наоколо има джамии. Чети по-скоро молитвата си. Ние не можем да се бавим дълго.

– Благодаря, о, благочестиви воители – с печален глас отговорил от чувала Настрадаин Ходжа.

На какво разчитал? Сам не знаел. „Ще спечеля няколко минути. А после ще видим. Може би ще излезе някоя слуха...“

Той почнал високо да се моли, като същевременно се вслушвал в разговорите на стражарите.

– И как ли не се сетихме отведнъж, че новият звездоброец е тъкмо

Настрадин Ходжа? – вайкали се стражарите. – Ако го бяхме познали и заловили, щяхме да получим от емира голяма награда!

Мислите на стражарите течали в обичайната посока, защото алчността била същност на живота им.

Тъкмо от това се възползвал Настрадин. Ходжа. „Ще се опитам да направя така, че те да се отдалечат нанякъде от чувала, па макар и за съвсем кратко време... Може би ще смогна да скъсам въжетото, може би някой ще мине по пътя и ще ме освободи.“

– По-скоро свършвай молитвата си! – казали стражарите, като сритали чувала. – Чуваш ли! Нямаме време за чакане!

– Една минута, доблестни воини! Остана ми една последна молба към аллаха. О, всемогъщи, всемилостиви аллах, стори така, че оня човек, който намери закопаните от мен десет хиляди танга, да отдели от тях една хиляда и да я даде на моллата, като му поръча да се моли за мене в продължение на цяла година...

Като чули за десетте хиляди танга, стражарите притихнали. Макар Настрадин Ходжа да не виждал нищо от своя чувал, той знаел точно какви са сега лицата на стражарите, как се споглеждат и побутват с лакът.

– Носете ме по-нататък – рекъл той кротко. – Предавам духа си в ръцете на аллаха.

Стражарите се бавели.

– Ние ще си починем още малко – угоднически рекъл един от тях. – О, Настрадин Ходжа, не мисли, че ние сме безсърдечни, лоши хора. Само службата ни кара да постъпваме с тебе толкова жестоко; ако можехме да преживеем със семействата си без заплатата на емира, тогава, разбира се, веднага щяхме да те пуснем на свобода...

– Какво приказваш? – уплашено пошепнал друг. – Ако го пуснем, емирът ще ни вземе главите.

– Мълчи! – засъскал първият. – Само да получим парите.

Настрадин Ходжа не чувал шепота, но знаел, че стражарите си шепнат и какво си шепнат.

– Аз не изпитвам омраза към вас, о, воини – рекъл той с благодарна въздишка. – Самият аз съм прекалено грешен, за да осъждам другите. Ако аллах ми дари прошка на оня свят, обещавам ви да се помоля за вас пред престола му. Вие казахте, че ако не била заплатата на емира, Щели сте да ме пуснете? Помислете над думите си! Та с това вие бихте нарушили волята на емира! Следователно бихте извършили тежък грях. Не! Не искам заради мене да обременявате с грях душите си; вдигнете

чувала и ме носете към езерото, нека се изпълни волята на емира и волята на аллаха!

Стражарите се спогледали смутено, като проклинали благочестивото разкаяние, което изведнъж – и според тях съвсем ненавреме – споходило Настрадаин Ходжа.

В разговора се намесил третият стражар; досега той бил мълчалив, защото измислял една хитрост.

– Колко тежко е да виждаш човек, който едва пред смъртта си е почнал да се разкайва за греховете и заблудите си – рекъл той, като намигал на другарите си. – Не, аз не съм такъв! Отдавна вече съм се разкайал и вода благочестив живот. Но благочестието на думи, несъпроводено от угодни на аллаха дела, е мъртво – продължавал стражарят, докато другарите му си затискали устата с длани, за да не се разсмеят, защото той бил известен като непоправим играч на зарове и блудник. – Ето аз например съпровождам благочестивия си живот с праведно и благочестиво дело, а именно: строя в родното си село голяма джамия и заради това лишавам себе си и семейството си дори от храна.

Единият от стражарите не издържал и задавен от смях, се отдалечил в тъмнината.

– Аз отделям всеки грош – продължил благочестивият стражар – и все пак джамията се издига твърде бавно, което преизпълва сърцето ми със скръб. Тия дни продадох кравата си. Ако потрябва, ще продам и последните си обуца – съгласен съм да ходя бос, само да завърша започнатото.

Настрадаин Ходжа изхлипал в чувала. Стражарите се спогледали. Работата им се нареждала. Те подканяли с лакти своя досетлив другар.

– О, ако срещнеш такъв човек, който би се съгласил да пожертвува осем или десет хиляди танга за завършването на тази джамия! – възкликнал той. – Бих се заклел пред него, че в продължение на пет и дори на десет години името му всеки ден ще се възнася, обвито от благоухания дим на молитвата, под сводовете на тази джамия към престола на аллаха!

Първият стражар рекъл:

– О, мой благочестиви другарю! Аз нямам десет хиляди танга, но може би ще се съ согласиш да вземеш последните ми спестявания – петтотин танга. Не отхвърляй скромния ми дар, и аз искам да взема участие в това праведно дело.

– И аз – рекъл вторият, като се запъвал и треперел от вътрешен смях. – Аз имам триста танга...

– О, праведнико, о, благочестивецо! – възкликнал Настрадаин Ходжа, хлипайки. – Как съжалявам, че не мога да целуна края на твоя халат! Аз съм велик грешник, но бъди милостив към мене и не отхвърляй моя дар. Аз имам десет хиляди танга. Когато, извършил богохулна измама, бях приближен на емира, често получавах от него кесии със злато и сребро; като натрупах десет хиляди танга, реших да ги скрия, за да ги взема, когато избягам. А тъй като реших да бягам през Каршинските порти, закопах тия пари в Каршинското гробище под една от старите надгробни плочи.

– На Каршинското гробище? – възкликнали стражарите. – Значи те са нейде тук, наблизно!

– Да! Сега ние се намираме на северния край на гробището и ако се мине...

– Ние се намираме на източния край! Къде, къде са скрити парите ти?

– Те са скрити на западния край на гробището – рекъл Настрадаин Ходжа. – Но отначало закълни ми се, о, благочестиви стражарю, че името ми наистина ще се споменава в джамията всеки ден в продължение на десет години.

– Кълна се! – рекъл стражарят, треперейки от нетърпение. – Кълна ти се в името на аллаха и неговия пророк Мохамед! Хайде, кажи по-скоро къде са закопани парите ти?

Настрадаин Ходжа се бавел. „Ами ако решат да ме отнесат отначало на езерото и оставят за утре търсенето на парите? – мислел той. – Не, няма да стане така. Първо, те са обзети от алчност и нетърпение, второ, ще се страхуват, че някой може да ги изпревари, трето, не си вярват един другиму. Какво ли място да им посоча, та да тършуват по-дълго?“

Стражарите чакали, наведени над чувала. Настрадаин Ходжа чувал тежкото им дишане, като че току-що били дотичали някъде отдалече.

– На западния край на гробището има три стари надгробни плочи, разположени в триъгълник – рекъл Настрадаин Ходжа. – Под всяка от тях съм заровил по три хиляди триста трийсет и три танга и една трета...

Те се сговорили двама да отидат да търсят парите, а третият да остане да пази. Това би могло да хвърли Настрадаин Ходжа в отчаяние, ако той не притежавал способността да отгатва отнапред човешките постъпки: знаел със сигурност, че третият стражар няма да остане дълго при чувала. Предвижданията му се оправдали: останал сам, стражарят почнал неспокойно да въздиша, да кашля, да ходи назад-напред по пътя,

като дрънкар с оръжието си. По тези звуци Настрадаин Ходжа отгатвал всичките му мисли: тревога гризела стражаря за неговите три хиляди триста трийсет и три танга и една трета. Настрадаин Ходжа чакал търпеливо.

– Колко дълго се маят – рекъл стражарят.

– Те сигурно крият парите някъде на друго място, а утре и тримата ще отидете да ги вземете – отговорил Настрадаин Ходжа.

Ударът бил сполучлив. Стражарят изсумтял, после започнал прес-торено да се прозява.

– Как ми се иска преди смъртта си да послушам някаква поучителна история – рекъл от чувала Настрадаин Ходжа. – Може би ще си спомниш и ще ми разкажеш, о, добри стражарю.

– Не! – сърдито отговорил стражарят. – Аз не знам поучителни истории... Освен това съм уморен, ще ида да полегна ей там на тревата.

Но той не съобразил, че по земята крачките отекват звънливо и надалече. Отначало вървял бавно, после до Настрадаин Ходжа достигнал бърз тропот: стражарят хукнал към гробището.

Настанало време да се действа. Но Настрадаин Ходжа напразно се търкалял и премятал: все не успявал да скъса въжетото. „Минувач! – молел се Настрадаин Ходжа. – О, съдба, прати ми минувач!“

И съдбата му пратила минувач.

Съдбата и благоприятният случай винаги се притичат на помощ на оня, който е изпълнен с решимост и се бори докрай (за това вече говорихме по-рано, но истината не избледнява от повтаряне.) Настрадаин Ходжа се борел с всички сили за своя живот и съдбата не можела да му откаже помощта си.

Минувачът вървял бавно, той бил куц, както по звука на крачките му определил Настрадаин Ходжа, и немлад, защото страдал от задух.

Чувалът лежал напред пътя. Минувачът се спрял, дълго го разглеждал, мушнал го два пъти с тоягата си.

– Какъв е този чувал? Откъде се е взел? – със скърцащ глас рекъл минувачът.

Настрадаин Ходжа – о, велика радост! – познал гласа на лихваря Джафар.

Сега Настрадаин Ходжа не се съмнявал в спасението си. Само дано търсят по-дълго...

Той се прокашлял в чувала – тихичко, за да не се изплаши лихварят.

– Ехе! Та тук имало човек! – възкликнал Джафар, като отскочил.

– Разбира се, човек – спокойно отговорил Настрадаин Ходжа с променен глас. – Че какво чудно има в това?

– Как какво чудно? Защо си влязъл в чувала?

– Щом съм влязъл, значи така трябва. Върви си по пътя и не ми досаждай с разпитванията си.

Настрадаин Ходжа знаел, че любопитството на лихваря сега е възбудено до крайност и той в никакъв случай няма да си отиде.

– Наистина чудно събитие – да срещнеш на пътя човек, който седи в завързан чувал! – казал лихварят. – Може би са те поставили в чувала насила?

– Насила – усмихнал се Настрадаин Ходжа. – Как мислиш, бих ли платил шестстотин танга, за да ме поставят в чувала насяла!

– Шестстотин танга! А за какво си платил тия пари?

– О, минавачо, ще ти разкажа всичко, ако ми обещаеш, че след като ме изслушаш, ще си отидеш и няма повече да тревожиш покоя ми. Този чувал принадлежи на един арабин, който живее в нашата Бухара, и притежава чудесното свойство да лекува болести и недъзи. Стопанинът му го дава под наем, но за много пари и не на всеки. Аз бях куц, гърбав и къорав с едното око и ето, намислих да се женя и бащата на годеницата ми, за да не огорчи погледа й със съзercанието на недъзите ми, ме заведе при този арабин и аз получих чувала под наем за срок от четири часа, като платих на стопанина му шестстотин танга. А тъй като този чувал проявява целебните си свойства само близо до гробища, дойдох след залез слънце тук, на старото Каршинско гробище, заедно с бащата на годеницата ми, който след като завърза чувала, си отиде, защото присъствието на външен човек може да развали цялата работа. Арабинът, стопанин на чувала, ме предупреди: щом остана сам, при мене ще долетят три джина, които вдигат шум и звън с медните си крила. И джиновете ще ме попитат с човешки гласове къде в гробището са закопани десет хиляди танга, на което аз трябва да отговоря със следното тайно заклинание: „Който носи меден щит, има дебела глава. На мястото на сокола седи бухал. О, джинове, вие търсите там, дето не сте крили, затова целунете магарето ми под опашката!“ И така точно се случи: явиха се джиновете и ме попитаха къде са закопани десетте хиляди танга; като чуа отговора, ми, изпаднаха в неопикуема ярост и почнаха да ме бият, а аз, без да забравям наставлението на арабина, продължавах да викам: „Който носи меден щит, той има дебела глава; целунете магарето ми под опашката!“ После джиновете вдигнаха чувала и хукнаха нанякъде... А по-нататък вече нищо не помня, освестих се след два часа на същото място,

напълно излекуван: гърбицата ми я нямаше, кракът ми се беше изправил и окото ми прогледнало, в което се убедих, като гледах през дупчицата, която някой бе направил в чувала преди мен. И сега изседявам в чувала срока си само защото парите и тъй, и тъй са платени – няма да отидат на вятъра я! Разбира се, направих грешка: трябваше да се споразумея с някой човек, който има същите недъзи; можехме да вземем чувала наполовина, щяхме да прекараме в него по два часа и нашето излекуване щеше да ни струва само по триста танга. Но стореното не можеш го върна: не жалья парите, важното е, че все пак се излекувах. Сега, минувачо, знаеш всичко, удръж обещанието си и си иди. След излекуването аз съм малко поотслабнал, трудно ми е да разговарям. Вече десети човек се лепи за мен с въпросите си, уморих се да повтарям на всички едно и също.

Лихварят слушал с дълбоко внимание, като прекъсвал понякога разказа на Настрадаин Ходжа е възгласи на почуда.

– Слушай, о, човече, който седиш в чувала! – рекъл лихварят. – И двамата можем да извлечем полза от нашата среща. Ти съжالياваш, че не си се споразумял по-рано с някой човек, който притежава същите недъзи, за да вземете чувала под наем наполовина. Но още не е късно да се споразумееш, защото аз съм тъкмо оня човек, който ти трябва: аз съм гърбав, куц с десния крак и къоров с едното око. И на драго сърце ще платя триста танга, за да прекарам в чувала останалите два часа.

– Ти сигурно ми се подиграваш – отговорил Настрадаин Ходжа. – Може ли да има такова чудесно съвпадение! Ако казваш истината, поблагодари на аллаха за пратения ти от него толкова щастлив случай! Аз съм съгласен, минувачо, но предупреждавам те, че съм платил отнапред и ти също трябва да ми платиш отнапред. На дълг не вярвам.

– Аз ще ти платя отнапред – рекъл лихварят, като развързвал въжето. – Да не губим време, защото минутите вървят, а сега те вече ми принадлежат.

Когато излязъл от чувала, Настрадаин Ходжа прикрил с ръкава на халата лицето си. Но лихварят нямал време да го разглежда: той бързо броял парите, като съжالياвал за отлитащите минути.

С пшкране и стонове той влязъл в чувала, свил глава.

Настрадаин Ходжа завързал въжето, отдалечил се тичешком и се притаил в сянката на едно дърво.

И тъкмо навреме. Откъм гробището се чували гръмките псувни на стражарите. От пролуката на гробищната ограда отначало изпъзтели на пътя дългите им сенки, след това се показали и те самите, отразили луната в медта на щитовете си.

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

– Хей, скитнико – викали стражарите, като ритали чувала, при което оръжието им дрънчало и звънтяло и това напълно можело да мине за шум, вдиган от медни крила. – Ние претършувахме цялото гробище и нищо не намерихме. Кажи, о, сине на греха, къде са закопани десетте хиляди?

Лихварят добре помнел тайнственото заклинание:

– Който носи меден щит, той има дебела глава – отговорил той от чувала. – На мястото на сокола седи бухал. О, джинове, вие търсите там, дето не сте крили; затова целунете магарето ми под опашката!

Като чули тия думи, стражарите изпаднали в неопикуема ярост.

– Ти ни измами, зловонно псе, и отгоре на всичко ни наричаш глупци²! Гледайте, гледайте, той е овалял в прах целия чувал, значи се е премятал по пътя с надежда да се освободи, докато ние си деряхме до кръв ръцете и се трепехме на гробището! Ние жестоко ще ти заплатим за измамата, о, гнусно изчадие на лисица!

Те обсипали чувала с градушка тежки удари; като не се задоволили с това, те играли поред хоро върху чувала с подкованите си ботуши. А лихварят, следвайки наставленията на Настрадаин Ходжа, непрекъснато викал: „Който носи меден щит, той има дебела глава!...“ – с което напълно вбесил стражарите. Като съжалявали, че не им е позволено сами да се разправят с престъпника, те вдигнали чувала и го помъкнали към езерото.

Настрадаин Ходжа излязъл от укритието си, измил в аръка лицето си, свалил халата й открил на нощния вятър широките си гърди. Колко радостно и леко му било сега, когато черното дихание на смъртта минало над него, без да го опърли! Той се отдалечил, разстлал халата си, подложил един камък под главата си и легнал – в задушния и тесен чувал се уморил, искал да си откъдне. В гъстите върхари шумял вятърът, в небесния океан плавали златните ята на звездите, в аръка шуртяла водата; всичко това било за Настрадаин Ходжа десет пъти по-мило и по-близо, отколкото по-рано. „Да! В света има твърде много хубави неща, за да се съглася някога да умра, дори ако със сигурност ми обещаят рай; та там можеш да побеснееш от досада, като седиш вечно й безкрайно под

2. Арабската дума „джин“ означава „зъл дух“. В узбекския език има Дума „джин“, което означава буквално „обсебен от зъл дух“. Употребява се в смисъл на побъркан, луд, шантав, малоумен и най-сетне – просто глупак. – Б.а.

едно и също дърво, заобиколен от едни и същи хурии.“

Така си мислел той, излегнат под звездите върху топлата земя, внимателно заслушан в неумиращия и никога незаспиващ живот: биело сърцето в гърдите му, викал с нощния си глас бухалът в гробището, някой тихичко, и предпазливо се промъквал през храстите – сигурно таралеж; остро миришела повехналата трева и цялата нощ била изпълнена с някаква потайна шетня, с неразбираеми шумоли, пълзене и шушнене. Светът живеел и дишал – широк, еднакво открит за всички; приемал с еднакво гостоприемство в безграничните си простори и мравките, и птиците, и човека и искал от тях само едно – да не употребяват за зло дадения им подслон и оказаното доверие. Стопанинът позорно изпъжда госта, който на празничната трапеза, възползувай от общото веселие почва да тършува из джобовете на другите гости: тъкмо така бил изпъден от веселия и радостен свят отвратителният лихвар, който изцяло приличал на този гост.

Настрадаин Ходжа не изпитвал ни най-малка жалост към него, пък и как можеш да пожалиш оня, който с изчезването си облекчава живота на хиляди и хиляди други хора! Настрадаин Ходжа съжалявал само за това, че лихварят не бил единственият и последният злодей на земята; о, ако човек можеше да събере в един чувал всички емири, сановници, молли и лихвари и да ги удави отведнъж в свещеното езеро на шейх Ахмед, та да не сушат с вредоносното си дихание пролетните цветове на дърветата, да не заглушават със звъна на своите пари, с лъжливите си проповеди и с чаткането на мечовете си чуруликането на птиците, да не пречат на хората да се наслаждават на красотата на света и достойно да изпълняват главната си задача на земята – да бъдат винаги и във всичко щастливи!

През това време стражарите от страх да не закъснеят все повече и повече ускорявали крачките си, а най-сетне се спуснали да тичат. Като се друсал и подскачал в чувала, лихварят покорно чакал края на необикновеното си пътешествие; той чувал звъна на оръжието, чаткането на камъните под краката на стражарите и се чудел защо могъщите джинове не се издигат във въздуха, а тичат и дращят подвитите си медни крила по земята, както правят младите петли, когато гонят кокошките. Но ето, в далечината се чул някакъв шум, който напомнял далечния рев на планински поток, и лихварят отначало помислил, че джиновете са го откънали нейде в планината, може би в своята обител Хан Тенгри – Върха на духовете. Ала скоро взел да различава отделни гласове и се убедил, че е попаднал в нощно многолюдно сборище; ако се съдело по шума, тук

имало, хиляди хора, като на пазар, но откога пазарите в Бухара търгуват нощем? Изведнъж усетил, че се издига нагоре: аха, значи джиновете са решили все пак да се вземат във въздуха. Откъде можел да знае той, че стражарите в това време се изкачват по стълбата на дъсчената площадка? Когато се изкачили, те хвърлили чувала, той рухнал, дъските потреперали и изкънтели под него. Лихварят охнал й изкрякал:

– Хей вие, джинове! – не издържал той. – Ако хвърляте така чувала, ще ме осакатите още повече, а вие трябва да направите обратното!

В отговор получил яростен ритник.

– Ей-сега ще си намериш изцелението, о, сине на греха, на дъното на шейх Ахмедовото езеро.

Тези думи докарали лихваря до пълно недоумение; какво общо има тук езерото на шейха Ахмед? Недоумението на лихваря преминало в изумление, когато чул над чувала гласа на своя стар приятел (лихварят можел да се закълне в това!), почтения Арсланбег, началник на дворцовата стража и войска. Мислите в главата на лихваря се завъртели като вихър: откъде се взел изведнъж Арсланбег, защо той псува джиновете, че са се забавили из пътя и защо джиновете, когато му отговарят, треперят от страх, и раболепие; та нали не може Арсланбег едновременно да изпълнява и длъжността главен джин? И как трябва да постъпи сега – да премълчи или да му извика? Тъй като в това отношение, лихварят не бил получил никакви напътствия, решил за всеки случай да си мълчи.

През това време шумът на тълпата се засилвал и все по-често, повисоко звучала някаква дума; като че всичко наоколо – и земята, и въздухът, и вятърът – било наситено с тая дума, тя бучала, шумяла, тътнела и замирайки, отеквала надалеч. Лихварят притихнал заслушан. И я различил.

– Настрадаин Ходжа! – шумяла тълпата с хиляди гласове. – Настрадаин Ходжа! Настрадаин Ходжа!

И изведнъж всичко затихнало и в мъртвата тишина лихварят чул съска на горещи факли, шумолене на вятър, плисъци на вода. Мравки пролазили по уродливия му гръб, черен ужас пропъплил бавно към него, като го облъхвал с леденото си, вцепеняващо дихание.

Разнесъл се нов глас и лихварят можел да се закълне, че тоя глас принадлежи на великия везир Бахтияр.

– В името на всемилостивия й всемогъщия аллах! По повеля на великия и слънцеподобния бухарски емир престъпникът и осквернителят на спокойствието, сеячът на раздори Настрадаин Ходжа е осъден на смърт чрез удавяне в чувал!

Нечии ръце подхванали чувала и го повдигнали. Тогава лихварят се сетил, че е попаднал в смъртоносен капан.

– Чакайте! Чакайте! – развикал се той. – Какво искате да правите с мене! Чакайте, аз не съм Настрадаин Ходжа, аз съм лихварят Джафар! Пуснете ме! Аз съм лихварят Джафар, не съм Настрадаин Ходжа! Къде сте ме помъкнали, казвам ви; аз съм лихварят Джафар!

Емирът и свитата слушали безмълвно виковете му. Багдадският мъдрец Хюсеин Хуслия, който седял най-близо от всички до емира, поклащайки опечалено глава, рекъл:

– Каква бездна от безсрамие е скрита в тоя престъпник! По-рано се наричаше Хюсеин Хуслия, мъдрец от Багдад, сега се опитва да ни излъже, като се нарича лихварят Джафар!

– И той мисли, че тук ще се намерят глупци да му повярват – добавил Арсланбег. – Чуйте, чуйте как изкусно преправя гласа си!

– Пуснете ме! Аз не съм Настрадаин Ходжа, аз съм Джафар! – дерял се лихварят, докато двамата стражари, стъпили на края на дъсчената площадка, люлеели с равномерни движения чувала и се готвели да го запокитят в тъмната вода. – Аз не съм Настрадаин Ходжа, колко пъти трябва да ви повтарям!

В тоя миг Арсланбег махнал с ръка и чувалът, като се превъртял тежко във въздуха, полетял надолу чул се силен плясък, в червената светлина на фенерите блеснали пръски и водата тежко се склучила, като погълнала тялото и грешната душа на лихваря Джафар...

Над тълпата в мрака се издигнала и увиснала една огромна въздишка. Няколко мига царяла страшна тишина и изведнъж един пронизителен вопъл, изпълнен с неизразима мъка, потресъл всички.

Викала и се бяхтяла в ръцете на стария си баща прекрасната Гюлджан.

Съдържателят на чайханата Али се извърнал и сграбчил с две ръце главата си. Ковачът Юсуф треперел, разтърсван от ситни пресекливи тръпки...

ТРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

След изпълнението на наказанието емирът със свитата си тръгнал за двореца.

Тъй като се опасявал, че може да измъкнат престъпника, преди да се удави, Арсланбег заповядал да оградят езерото и да не пускат,

никого. Тълпата се люшна, отстъпила под напора на заптиите и спряна, чернеела, слята в едно, като жива мълчалива грамада. Арсланбег се опитал да разгони тълпата, но хората само преминавали от едно място на друго или се криели в мрака, за да се върнат след малко на старото място.

Целият дворец ликувал. Емирът празнувал победата над своя враг. Блестяло злато и сребро, кипели казани, димели мангали, ехтели дайрета, ревели зурни, гърмели, разгърсвайки въздуха, барабани и толкова светлина имало на тоя празник, че над двореца на емира небето било почервеняло като от пожар.

Но градът около двореца мълчал, потънал в мрак и обзет от скръбна тишина.

Емирът щедро раздавал подаръци, мнозина тоя ден забогатели. Почтите прегракнали от непрестанно славословене, гърбовете им почнали слабо, но сладостно да ги болят: толкова често трябвало да се навеждат, за да прибират сребърните и златните монети.

– Да се повика тук писарят! – заповядал емирът; дотичал писарят и бързо заскрибуцал с тръстиковото си перо.

– „От Великия и Блестящия, и Затъмняващия слънцето Властител, Повелител и Законодател на Бухара, Бухарския емир до Великия и Блестящия, и Затъмняващия слънцето Властител, Повелител на Законодател на Тива, Тиванския хан, се изпращат рози на поздрав и лилии на доброжелателство. Съобщаваме Ви, о, Възлюблени и Царствени Наш Братко, една новина, която може да стопли с огъня на възторга Вашето Сърце и да размекне сладостно Вашия Черен Дроб, а именно: днес, на седемнайсетия ден от месеца Сафар, Ние, Великият Бухарски Емир, подложихме на всенародно наказание известния по цял свят е богохулните си и непристойни деяния престъпник Настрадин Ходжа – да го прокълне аллах! – чрез удавяне в чувал, което удавяне беше извършено в Наше присъствие и пред Нашите Очи, благодарение на което Ние Лично с царствената Си дума свидетелствуваме пред Вас, че гореспоменатият злодей, смутител на спокойствието, осквернител на вярата и сеяч на раздори, сега не е между живите и не ще може вече да Ви досажда, о, Възлюблени Наш Братко, е богопротивните си хитрини...“

Емирът написал също такива писма и до багдадския халиф, турския султан, иранския шах, кокандския хан, афганския емир и много други владетели на близки и далечни страни. Великият везир Бахтияр свил писмата на рула, окачил им печати и ги връчил на вестноосците, като им заповядал да тръгнат незабавно. И в нощния час се отворили, като

силно скърцали и пишели с пантите си, всички единайсет порти на Бухара и пръсвайки звънливи камъчета, изсичайки искри с подковите на конете си, на всички страни по големите пътища полетели вестоносците за Тива, Техеран, Стамбул, Багдад, Кабул и много други градове...

...Късно през нощта, четири часа след наказанието, Арсланбег прибрал стражата от езерото.

– Който и да е, па макар и самият шейтан, не може да остане жив, след като е лежал четири часа във водата! – рекъл Арсланбег. – И не го докарвайте, нека който иска да се занимава с неговия мръсен труп.

Щом и последният заптия изчезнал в тъмнината, тълпата се юрнала към брега, зашумяла и забучала; пламнали факлите, приготвени отнапред наблизо в храстите. Скърбно занареждали жените, оплаквайки Настрадин Ходжа.

– Трябва да го погребем като добър мюсюлманин – рекъл старият Нияз.

Гюлджан стояла до него, опряна на рамото му; тя била неподвижна и безмълвна.

Съдържателят на чайханата Али и ковачът Юсуф влезли с канджи във водата. Те тършували дълго, най-, сетне закачили чувала и го помъкнали към брега. Когато се показал от водата – черен, осеян с отблясъци от светлината на факлите и омотан с лепкави водорасли, – жените завили още по-силно, като заглушавали с риданията си звуците на веселбата, долитащи от двореца.

Десетки ръце подхванали чувала.

Носете го след мене – рекъл Юсуф, като осветявал пътя с факла.

Сложили чувала под едно столовата дърво на тревата. Стълпеният наоколо народ чакал мълчаливо.

Юсуф извадил нож, разрязал предпазливо чувала надлъж, погледнал лицето на мъртвия и изведнъж отскочил, застанал облещен, като се силел да промълви нещо с непокорен език.

Съдържателят на чайханата Али се спуснал при Юсуф на помощ, но и него сполетяло същото; той извикал и изведнъж се строполил по гръб, обърнал към небето дебелия си търбух.

– Какво се е случило? – загълчали в тълпата. – Пуснете ни, покажете ни го!

Гюлджан, ридаяйки, паднала на колене, навела се над бездиханното тяло, но някой свел факла и тя отскочила в безмерен страх и почуда.

Тогава надошли с факли от всички страни, брегът се озарил ярко и общ могъщ вопъл разтърсил тишината на нощта:

– Джафар!

– Това е лихварят Джафар!

– Това не е Настрадин Ходжа!

Настъпило вцепенение, смут, а после хората изведнъж закрещели, накачили се един другиму по рамене-, те, почнала тъпканица и блъсканица; всеки искал да се убеди със собствените си очи. С Гюлджан ставащо нещо невероятно, старият Нияз побързал да я отведе по-далеч от брега, защото се страхувал за разума ѝ: тя плачела и се смеела, вярвала и не вярвала и току се втурвала да погледне пак.

– Джафар, Джафар! – носели се ликуващи викове, в които тънел безследно далечният шум от веселбата в двореца. – Това е лихварят Джафар! Той е! И неговата чанта с разписките за дълговете е тук!

Минало много време, докато някой се опомнил и попитал, отправяйки своя въпрос към всички:

– Но къде е тогава Настрадин Ходжа?

По цялата тъпна от единия до другия край прокълтял викът!

– Но къде е тогава Настрадин Ходжа? Къде се е дянал нашият Настрадин Ходжа?

– Тук е той, тук е – разнесъл се познат спокоен глас и всички, като се обърнали, видели с учудване живия и несъпровождан от стражари Настрадин Ходжа, който вървял, прозявал се и се протягал лениво: той неусетно заспал на гробището и затова закъснял да дойде при езерото.

– Аз съм тук! – повторил той. – Комото съм нужен, нека дойде! О, благородни жители на Бухара, защо сте се събрали при езерото и какво правите в тоя късен час?

– Как защо сме се събрали? – отговорили стотици гласове. – Ние се събрахме, о, Настрадин Ходжа, за да се простим с тебе, да те оплачем и погребем достойно.

– Мене ли? – рекъл той. – Да ме оплаквате?... О, благородни жители на Бухара, не познавате добре Настрадин Ходжа, ако мислите, че той някога е възнамерявал да умре! Аз просто си полегнах да отдъхна край гробището, а вие вече сте решили, че съм умрял!

Той не можал да каже нищо повече, защото върху му налетял с вик дебелият съдържател на чайханата Али, а след него – ковачът Юсуф; Настрадин Ходжа едва не се задушил в горещите им прегръдки. Ситно подтичвайки, довтасал Нияз, но тъпката веднага изтикала стареца. Настрадин Ходжа се озовал в средата на голяма навалица, всеки искал да го прегърне и да се здрависа с него, а той, минавайки от прегръдки в прегръдки, се стремял натам, където се чувал сърдитият и нетърпелив глас

на Гюлджан, която напразно се мъчела да си проправи път към него. Когато най-сетне се срещнали, Гюлджан увиснала на врата му. Настрадаин Ходжа я целунал пред всички, като открил покривалото ѝ, и никой, дори най-ревностните пазители на законите и приличията, не посмял да види в това нещо осъдително.

Настрадаин Ходжа вдигнал ръка и призовал към тишина и внимание.

– Вие сте се събрали да ме оплаквате, о, жители на Благородна Бухара! Та не знаете ли вие, че съм безсмъртен!

Аз съм ходжа бунтар, не търпя господар
и крещя с пълен глас: – Вечно жив ще съм аз!

Тоя стоял, озарен от яркия пламък на съскащите факли; тълпата дружно подела, песента му и над нощната Бухара се понесло с шум, звън и ликуване:

Съчинител на песни и безгрижен обесник,
аз бунтувам света и дене, и нощя!

Колко далеч бил дворецът от тая веселба и това ликуване!

– Разкажи! – извикал някой. – Разкажи как се изхитри да удавиш вместо себе си лихваря Джафар!

– Да! – спомнил си Настрадаин Ходжа. – Юсуф! Помниш ли клетвата ми!

– Помня! – обадил се Юсуф. – Ти я удържа, Настрадаин Ходжа!

– Къде е той? – попитал Настрадаин Ходжа. – Къде е лихварят? Взехте ли чантата му?

– Не. Не сме се докосвали до него.

– Ай-ай-ай! – с укор рекъл Настрадаин Ходжа. – Мигар не разбирате, о, жители на Бухара, надарени изобилно с благородство, но ошетени мъничко в ума, че ако тази чанта попадне в ръцете на наследниците на лихваря, те ще изтискат от вас всички дългове до последния грош! Подайте ми чантата му!

Десетки хора, като викали и се блъскали, се спуснали да изпълнят заповедта на Настрадаин Ходжа, донесли мократа чанта и му я подали.

Той извадил наслука една разписка.

– Сарачът Мамед! – викнал той. – Кой тук е сарачът Мамед?

– Аз – отговорил един тънък, треперлив глас; от тълпата излязъл

напред мъничък старец в пъстър, до немай-къде окъсан халат и с брадица от три косъма.

– Утре ти, сарачо Мамед, трябва да платиш по тази разписка петсютин танга. Но аз, Настрадаин Ходжа, те освобождавам от заплащането на дълга; похарчи тези пари за свои потреби и си купи нов халат, защото твоят прилича на узряла памукова нива: из него отвсякъде се подава памук!

С тези думи той скъсал разписката на парчета. Така постъпил с всички разписки. Когато била скъсана и последната, Настрадаин Ходжа замахнал силно и запокитил чантата във водата.

– Нека тази чанта лежи на дъното винаги и вечно! – възкликнал той. – Нека никога никой не я преметне на ramo! О, благородни жители на Бухара, няма по-голям позор за човека от носенето на такава чанта и каквото и да се случи с всекиго от вас и ако дори някой от вас забогатее, което впрочем е малко вероятно, докато е жив нашият слънцеподобен емир със своите неуморими везири – но ако се случи някой от вас да забогатее, никога не бива да надява такава чанта, за да не покрие с вечен позор и себе си, и потомството си до четиринайсето коляно! А освен това трябва да помни, че на света съществува Настрадаин Ходжа, който не обича да се шегува – вие всички видяхте какво наказание наложи той на лихваря Джафар! Сега аз се прощavam с вас, о, жители на Благородна Бухара, дошло е време да заминавам на далечен път! Гюлджан, ще дойдеш ли с мене?

– Ще дойда където поискаш! – рекла тя.

Жителите на Бухара изпроводили Настрадаин Ходжа, както подобава. Ханджиите докарали на годеницата бяло като памук магаре, по него нямало нито едно тъмно петънце и то горделиво сияело, застанало до своя сив събрат, стария и верен спътник на Настрадаин Ходжа в скитанията му. Но сивото магаре ни най-малко не се смущавало от това бляскаво съседство, спокойно дъвчело зелената сочна детелина и дори отблъсквало с муцуна муцуната на бялото магаре, сякаш с това му давало да разбере, че въпреки безспорното си превъзходство в боята, бялото магаре още далеч няма пред Настрадаин Ходжа такива заслуги, каквито има то, сивото магаре.

Ковачите домъкнали едно голямо подвижно ковашко огнище и още там подковали двете магарета, сарачите подарили две богати седла: едно украсено с кадифе – за Настрадаин Ходжа, друго украсено със сребро – за Гюлджан. Съдържателите на чайхани донесли два чайника и два хубави китайски филджана, оръжейникът – сабя от знаменитата стомана

гурда, за да има с какво да се брани Настрадаин Ходжа от разбойниците из пътя; килимарите донесли чулове, въжарите – изплетено от косми ласо, което, разстлано в пръстен около спящия, предпазва от ухапването на отровна змия, защото змията, като се набожда на твърдите косъмчета, не може да пропълзи през него.

Донесли подаръците си тъкачите, медникарите, шивачите, обучащите; цяла Бухара с изключение на моллите, сановниците и богатшите стягала за път своя Настрадаин Ходжа.

Грънчарите стоели настрана печални; те нямали какво да подарят. За какво му е на човека из път глинен кърчаг, когато има бакърен, подаден от бакърджиите?

Но ненадейно най-старият от грънчарите, който наброявал вече над сто години, издигнал глас:

– Кой казва, че ние, грънчарите, не сме подарили нищо на Настрадаин Ходжа? А мигар неговата годеница, тая прекрасна девойка, не произлиза от славното и знаменито съсловие на бухарските грънчари?

Грънчарите се развикали и загълчали, изпаднали в пълен възторг от думите на стареца. После те дали от свое име на Гюлджан строга поръка – да бъде на Настрадаин Ходжа вярна, предана другарка, та да не накърни славата и честта на съсловието.

– Наближава изгрев слънце – обърнал се Настрадаин Ходжа към народа. – Скоро ще отворят градските порти. Аз и годеницата ми трябва да заминем незабелязано! Ако дойдете да ни изпращате, стражата ще помисли, че всички жители на Бухара са решили да напуснат града и да се преселят на друго място, ще затворят портите и няма да пуснат никого. Затова разотидете се по домовете си, о, жители на Благородна Бухара, нека вашият сън бъде спокоен и нека никога не надвисват над вас черните криле на бедата, и нека Делата ви преуспеят! Настрадаин Ходжа се сбогува с вас! За дълго ли? И аз самият не зная...

На изток вече почвал да се стапя тесен, едва забележим кенар. Над езерото се вдигала лека пара. Народът взел да се разотива, хората гасели факлите, викали на сбогуване:

– На добър път, Настрадаин Ходжа! Не забравяй родната си Бухара!

Особено трогателно било сбогуването с ковача Юсуф и съдържателя на чайханата Али. Дебелият съдържател не можел да съдържи сълзите си и те обилно мокрели червените му пълни бузи.

Докато отворили портите, Настрадаин Ходжа стоял в къщата на Нияз, но щом първият мюезин разточил над града печалната звънлива нишка на гласа си, двамата с Гюлджан поели на път. Старецът Нияз ги

изпроводил до ъгъла: по-нататък Настрадаин Ходжа не позволил и старецът спрял, загледан подире им с овлажнели очи, докато се скрили зад завоя. Долетял лек утринен ветрец и взел да шета по прашния път, като грижливо заличавал следите.

Нияз тичешком се спуснал към къщи, бързо се изкачил на покрива, отдето се виждало далеч зад градската порта, и като напъргал старите си очи, отмахвал нежеланите сълзи, дълго гледал жълтия, изгорен от слънцето рид, по който се виела далече-далече сивата лента на пътя. Той дълго чакал, в сърцето му се запромъквала тревога: дали Настрадаин Ходжа и Гюлджан не са попаднали в ръцете на стражарите? Но ето, като се повгледал, старецът различил в далечината две петна – сиво и бяло; те се отдалечавали все повече и повече, намалявали все повече и повече, после сивото петно изчезнало, слято с рида, а бялото се виждало още дълго – ту затъвало в доловете и падините, ту се показвало пак. Най-после и то изчезнало, разтопило се в надигашата се мараня... Започвал денят и заедно с него жегата. А старецът, който не забелязвал жегата, седял на покрива, горчиво замислен, побелялата му глава се тресяла и една буца заседнала в гърлото му. Той не роптаел срещу Настрадаин Ходжа и дъщеря си, желаел им дълго щастие, но му било тъжно и тежко да мисли за себе си – сега къщата му съвсем опустяла и нямало кой да утеши със звънлива песен и весел смях самотната му старост. Появл горещ вятър, люшнал листата на асмата, завъртял вихрушка прах, закачил с крило грънците, които съхнели на покрива, и те зазвънтели жаловито, тънко, проточено, като че и те тъжели за напусналите къщата...

Нияз се опомнил, когато чул някакъв шум зад гърба си, озърнал се: при него на покрива се изкачвали по стълбата един след друг трима братя, кой от кой по-грамаден и юнак, и всичките грънчари. Те се приближили и всеки сторил пред стареца поклон, изпълнен с най-дълбоко уважение.

– О, почтени Нияз! – рекъл най-големият. – Твоята дъщеря те напусна, отиде с Настрадаин Ходжа, но ти не бива да тъгуваш и роптаеш, защото такъв е вечният закон на земята, че зайката не живее без заек, сърната не живее без елен, кравата не живее без вол и патката без паток. А мигар девойката може да живее без верен и предан другар и мигар аллах не е създал на двойки всичко живо на земята, като е разделил дори памуковите филизи на мъжки и женски. Но за да не бъде черна старостта ти, о, почтени Нияз, ние тримата решихме да ти кажем следното: който се е сродил с Настрадаин Ходжа, той се е сродил с всички жители на Бухара, и ти, о, Нияз, сега си сроден с нас. Известно ти е, че есенес със

скръб и ридания погребяхме нашия баща и твой приятел, почтения Осман Али, и сега на нашето огнище стои пусто мястото, определено за най-стария, и ние сме лишени от всекидневното щастие да съзерцаваме почтително бялата брада, без която, както и без младенческия вик, къщата се смята за наполовина пуста, защото добре и спокойно е на душата на човек само тогава, когато той се намира на средата между оня, който има брада и му е дал живот, и оня, който лежи в люлка и комуто той сам е дал живот. затова, о, почтени Нияз, ние те молим да дадеш ухо на нашите думи и да не отхвърляш молбата ни да влезеш в нашата къща и да заемеш до нашето огнище мястото, отредено за най-стария, и да бъдеш и за трима ни наместо баща, а на децата ни наместо дядо.

Братята молели тъй настойчиво, че Нияз не могъл да откаже: той влязъл в къщата им и бил приет с голяма почит. Така на стари години той бил възнаграден за своя честен и чист живот с най-голямата награда, каквато съществува на земята за един мюсюлманин: станал Нияз-бобо, ще рече – дядо, глава на голямо семейство, в което имал четиринайсет внука, и погледът му можел да се наслаждава непрестанно, като преминава от едни розови бузи, омазани с дуди и грозде, върху други, не по-малко изцапани. И оттогава слухът му не се измъчвал от тишината, така че случвало му се понякога, тъй като не бил свикнал, да му стане тежко и той се връщал в старата си къща да си почине и потъгува за близките на сърцето му и толкова далечни, заминали неизвестно накъде хора... В пазарни дни се запътвал към мегдана и разпитвал керванджиите, пристигнали в Бухара от всички краища на земята: не са ли срещали по пътя двама пътника – мъж, който язди сиво магаре, и жена на бяло магаре без нито едно петънце. Керванджиите бърчели загорелите си чела, отрицателно поклащали глави: не, такива хора не са ни се изпречвали на пътя. Настрадаин Ходжа, както винаги, изчезнал безследно, за да се появи някой ден там, дето съвсем не го очакват.

ТРИДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА КОЯТО БИ МОГЛА ДА ПОСЛУЖИ ЗА НАЧАЛО НА НОВА КНИГА

Аз извърших седем пътешествия и за всяко пътешествие има чуден разказ, който вълнува умовете.

„Хиляда и една нощ“

И той се появил там, където съвсем не го очаквали. Появил се в Стамбул.

Това станало на третия ден, след като султанът получил писмо от бухарския емир. Стоотици глашатаи обикаляли градовете и селата на Светлата Порта и известявали народа за смъртта на Настрадаин Ходжа, Зарадваните молли два пъти на ден, сутрин и вечер, разгласявали в джамиите писмото на емира и възнасяли благодарност на аллаха.

Султанът пирувал в дворцовата си градина, в прохладната сянка на тополите, оросявани от влажния прашец на шадраваните. Наоколо се тълпели везири, мъдречи, поети и други дворцови слуги, които жадно очаквали подаяние. Върволицы черни роби шетали с подноси, от които се виел дим, с наргилета и кърчази в ръце. Султанът бил в много добро настроение и непрестанно се шегувал.

– Защо днес въпреки тоя пек във въздуха се усеща сладостна лекота и благоухание? – с лукаво зажумени очи питал той мъдреците и поетите. – Кой от вас ще отговори достойно на нашия въпрос?

И те, като хвърляли умилни погледи към кесията в ръцете му, отговаряли:

– Диханието на нашия пресветъл повелител насити въздуха със сладостна лекота, а благоуханието се разпространи, защото душата на нечестивия Настрадаин Ходжа престана най-сетне да излива гнусната, си смрад, която по-рано отравяше целия свят.

Настрани, наблюдавайки реда, стоял пазителят на спокойствието и благочестието в Стамбул – началникът на стражата, който се отличавал от своя достоен бухарски, събрат Арсланбег само по голямата си свирепост и необикновената си мършавина. Тия качества се съчетавали у него, жителите на Стамбул отдавна били забелязали това и всяка седмица с тревога в очите разпитвали дворцовите теляци за състоянието, в което се намират почтените телеса на началника: ако сведенията били зловещи, всички жители, които живеели близо до двореца, се изпокривали по домовете си и не излизали нийде без крайна необходимост до следващия ден за баня. Та ето, същият този началник, който докарвал всичко живо до трепет, стоял настрани; главата му, увенчана с чалма, стърчала на дългия му и тънък врат като на върлина. (Мнозина жители на Стамбул потайно биха въздъхнали, ако чуеха това сравнение!)

Всичко вървяло много добре, нищо не помрачавало празника и не предвещавало нещастие. И никой не забелязал дворцовия надзирател, който се промъкнал ловко, както си знаел, между придворните и като се приближил до началника на стражата, му пошепнал нещо. Началникът

трепнал, лицето му се изкривило и той с бързи крачки излязъл подир надзирателя. След минута се върнал – блед, с треперещи устни. Като разбутал придворните, приближил се до султана и се пречупил надве в поклон пред него:

– О, велики повелителю!...

– Какво има пък сега? – недоволено попитал султанът. – Мигар и в такъв ден не можеш да премълчиш своите тъмничарски новини? Хайде, казвай по-скоро!

– О, сияйни и велики султане, езикът ми отказва...

Султанът се разтревожил, сбърчил вежди. Началникът на стражата завършил полушепнешком:

– Той е в Стамбул!

– Кой? – глухо попитал султанът, макар че веднага разбрал за кого става дума.

– Настрадаин Ходжа!

Началникът на стражата изговорил това име тихо, но придворните имат тънък слух; по цялата градина прошумоляло:

– Настрадаин Ходжа! Той е в Стамбул!... Настрадаин Ходжа е в Стамбул!

– Откъде знаеш? – попитал султанът; гласът му пресипнал. – Кой ти каза? Възможно ли е това, щом имаме писмо от бухарския емир, в което той с царствената си дума ни уверява, че Настрадаин Ходжа не е вече между живите!

Началникът на стражата дал знак на дворцовия надзирател, който довел при султана някакъв човек с плосък нос върху сипаничаво лице с жълти неспокойни очи.

– О, повелителю! – обяснил началникът на стражата. – Тоя човек е бил дълго време шпионин при двореца на бухарския емир и познава много добре Настрадаин Ходжа. После тоя човек се премести в Стамбул и аз го взех на длъжност шпионин, на която длъжност се намира и сега.

– Видя ли го? – прекъснал началника султанът, като се обърнал към шпионина. – Видя ли го с очите си?

Шпионинът отговорил утвърдително. Не, Той не можел да се припознае! И заедно с Настрадаин Ходжа яздела някаква жена на бяло магаре.

– Защо не го хвана веднага! – провикнал се султанът. – Защо не го предаде в ръцете на заптиите!

– О, сияйни повелителю! – отговорил шпионинът и паднал, треперейки, на колене – В Бухара веднъж попаднах в ръцете на Настрадаин

Ходжа и ако аллах не се беше смилил, не бих се измъкнал от тях жив! И когато днес го видях по улиците на Стамбул, зрението ми се помъти от страх, а когато се опомних, той вече беше изчезнал.

– Такива са шпионите! – възкликнал султанът и очите му блеснали във приведения началник на стражата. – Само видът му ги хвърля в ужас!

Той ритнал Сипаничавия шпионин и се оттеглил в покоите си, придружен от дълга върволица черни роби.

Везирите, сановниците, поетите и мъдреците се спуснали в тревожно шумяща тълпа към изхода. След пет минути в градината не останал никой освен началника на стражата, който, загледан в пустото пространство с втречени мътни очи, безсилно се отпуснал на мраморния край на шадравана и дълго седял, заслушан самотно в тихия плисък и смях на фонтаните. И сякаш само в един миг така изпостелял и изсъхнал, че, ако жителите на Стамбул го видели, щели да хукнат кой накъдето завърне, без да приберат изгубените си чехли.

А сипаничавият шпионин тичал по това време запъхтян из нажежените улици към морето. Там той намерил един арабски кораб, готов да отплава. Стопанинът на кораба, който ни най-малко не се съмнявал, че вижда пред себе си избягал от тъмницата разбойник, поискал прекомерна цена: шпионинът не се пазарил, изтичал на палубата и се заврял в едно тъмно мръсно къоше. После, когато тънките минарета на Стамбул потънали в синята омара и свеж вятър издул платната, той изпълзъл от убежището си, обиколил кораба, надзърнал в лицето на всеки човек и най-сетне се успокоил, като се уверил, че Настрадаин Ходжа не е на кораба.

Оттогава целия си останал живот сипаничавият шпионин прекарал в постоянен и непрекъснат страх: където и да пристигал – в Багдад, в Кайро, в Техеран или Дамаск, – той не успявал да преживее спокойно повече от три месеца, защото в града бездруго се появявал Настрадаин Ходжа, И треперейки при мисълта за среща с него, сипаничавият шпионин бягал все по-далеч и по-далеч; тук ще бъде уместно да сравним Настрадаин Ходжа с могъщ ураган, който с диханието си гони непрестанно пред себе си сух жълт лист, откъсва го от тревата и го издухва из пукнатините. Така бил наказан сипаничавият шпионин за всичкото зло, което причинил на хората!

А на другия ден в Стамбул се заредили чудни и необикновени събития... Но човек не бива да разправя за онова, на което не е бил сам свидетел, и да описва страни, които не е видял; с тези думи ние ще

завършим в нашето повествование последната глава, която би могла да послужи за начало на нова книга за по-нататъшните приключения на несравнимия и безподобен Настрадаин Ходжа в Стамбул, Багдад, Техеран, Дамаск и много други прославени градове...

1940

КНИГА ВТОРА ОМАГЪСОСАНИЯТ ПРИНЦ

Много странствувах аз по различни краища на земята; гостувах на много народи и от всяка нива откъсвах по клас, понеже е по-добре да ходиш бре, отколкото с тесни обувки, по-добре е да търпиш всички несгоди на друма, отколкото да седиш в къщи... И още ще кажа: всяка нова пролет трябва да се избира и нова любов; приятелю, миналогодишният календар не струва за днес!

Саади

Учените мъдрци от миналите векове са оставили в наследство на света много книги, които с факела на своите знания да осветяват нам, живеещите сега, лъкатушните и опасни пътища на нашия живот. В тези книги можеш да намериш всичко: войни и земетръси, чудеса и пророчества; всяка страница е украсена с имената на шейхове и халифи, непобедими войни и прочее прославени мъже; само за един човек нищо, ни една дума не е казана в тия книги – за Настрадин Ходжа, макар и да е бил той прочут по целия свят.

Подобен пропуск от страна на мъдрците не ни учудва. В ония далечни години нерядко се е случвало някой мъдрец да сее в своята книга семената на богатство и почит, а да жъне – уви! – само неизброими бедни. Поради тази причина мъдрците са били крайно предпазливи в думите и мислите си, което личи от примера с преблагочестивия Мохамед Расул ибн Мансур: като се преселил в Дамаск, той захванал да съчинява книгата „Съкровището на добродетелите“ и тъкмо стигнал до животописа на многогрешния везир Абу Исак, когато изведнъж научил, че градоначалникът на Дамаск е пряк потомък на тоя везир по майчина линия. „Благословен да е аллах, дето навреме ми изпрати свише тая вест!“ – възкликнал мъдрецът, точас отброил десет чисти страници и на всяка написал само „Во избежание“ – подир което веднага преминал към историята на друг везир, чиито могъщи потомци живеели далеч от Дамаск. Благодарение на тази далновидност посоченият мъдрец живял в Дамаск още дълги години без сътресения, дори можал да си умре от естествена смърт и да мине по моста в отвъдния свят, без да бъде принуден да носи като фенер отпред собствената си глава.

За Настрадин Ходжа книгите мълчат. През ония години върху

неговото име лежал тежкият камък на забравата. Такава е била повелята на могъщите владетели – халифи, султани и шахове: те се надявали да му отмъстят поне в бъдните векове, като го лишат от посмъртна слава. Но ще попитаме: дали са постигнали целта си? Стара история, една и съща за всички времена, казал го е Селман Саведжа: „Достойният ще се прослави, да биха се и всички вихри съюзили срещу му!“

Понеже има една книга, над която нямат власт халифите: народната памет. В тази велика книга намери своето безсмъртие Настрадаин Ходжа.

В град Ходжент, на брега на Сърдаря, има едно широко пусто място, където никой не иска да се засели и да посади градина, защото реката на това място завива, размива брега и всяка година отнася по три-четири лакътя. Реката е отнесла вече половината пущинак и е стигнала току до вековния бряст, израсъл самотно, оголила е от едната страна възлестите му груби корени, плъзнали по глинения сипеи към водата. На откритото слънце, напоен с обилна влага, карагачът е разперил широките си клони, сочно зеленее и засенчва с бухналата си корона съседните дървета, скупчили се на жалка китка встрани, до големия пращен път. Премалели от жажда, изгорели от пек, те едва шумолят с хилави, спаружени листа и като мнозина нищожни човеци злобно завиждат на щастливия горделивец. „Нищо – мислят си те, – реката ще размие още брега, на който се крепи, той ще загуби опора, ще се сгромоляса и ще отплува по течението, за да изгние безславно нейде на пясъчна плитчина. А ние ще си стоим тук както преди и ще въздаваме слава на съдбата, която ни е отгледала далеч от реката; нека да е грозен редкият ни листак, безсилен да постеле на пътника дебела сянка, нека ни засипва горещият прахоляк на пътя, а спечената корава пръст да стяга корените ни – ние сме доволни и не щем друга участ, понеже стремежите раждат опасности, пример за което е горделивият бряст!“

Те грешат: брястът няма да се сгромоляса в реката и няма да отплува по течението. Водата ще отнесе всичко дребно и хилаво покрай него, но няма да се пребори с могъщото му коренище, забито дълбоко в земята под самото дъно. Той ще се задържи на брега и същата тази река, която отнася пръстта му, ще довлече плодороден нанос, а брястът, укрепил брега, ще се зеленее още дълго, и още по-широко ще простира могъщата си гъста корона, докато онези, застаналите настрани, ще предадат своя жалък живот на огъня в огнището... И дори когато цялата му кора

се обели, дървесината му изсъхне и в ствола му престанат да текат сокове, него няма да го отсекаат и няма да го нацепят на дърва, а ще го заградят с красива ограда и ще го сочат на дошлия в Ходжент пътник, и ще му казват: „Това е карагачът, дето го посади и отгледа самият Настрадин Ходжа!“

И пътникът ще научи още, че ходжентската хлебарска махала Разок (което ще рече: „Даващият хляба насъщен“) хората наричат и с друго име: Настрадин Ходжовата махала, защото точно тук според преданието в отколешни времена е била неговата къща. Ходжентци ще разправят на пътника, че в планината по пътя за Ащ има езеро, Настрадин Ходжовото езеро; на брега на това езеро е малкото селце Чорак; в това селце е Настрадин Ходжовата чайхана, а под стряхата ѝ живеят Настрадин Ходжовите врабчета – потомци на един прочут врабец, за когото тепърва ще става дума. И пак там има една пещера със странно название – „Обиталицето на благочестивия крадец“, има бара на Настрадин Ходжа, мостче на Настрадин Ходжа – с една дума всичко тук е обвеяно със спомени за него, сякаш той е заминал с магарето си оттук едва вчера.

Облечени в халата на усърдието и въоръжени с тояжката на търпението, ние посетихме всички тези места. Под много завивки ношувахме, на много огънове се гряхме, с много люде приказвахме за Настрадин Ходжа; съдбата беше благосклонна към нашето дирене – и ето днес ние разгръщаме още една страница от неговия живот и повтаряме след велемъдрият ибн Туфейл: „Да бъде тази история за поука на оногова, който има сърце или който чува и вижда...“

ПЪРВА ЧАСТ

След това търговецът тръгнал с жена си на далечен път. Те пътували дълго, минали гори и поля, морета и пустини, в пладнешки зной и в ранни зари: аллах ги пазил по пътя и на тринайсетия ден стигнали град Басра...

„Хиляда и една нощ“

ПЪРВА ГЛАВА

Като напуснал Бухара, Настрадин Ходжа заминал с жена си Гюлджан първо за Стамбул, а оттам при арабите. Той предизвикал смут последователно в Багдад, Медина, Бейрут и Басра, причинил небивали

размирици в Дамаск, сетне пътем минал през Кайро, където за късо време заемал длъжността главен съдия на града. Кого и как е съдил – не знаем; със сигурност се знае само едно – след това цели две години по цял Египет търсили да хванат Настрадаин Ходжа. А той в това време бил далече – по други земи, по други пътища.

Вечен скитник, той никъде не спирал за дълго: щом се сипнела зората, оседлавал магаретата – бялото за Гюлджан, сивото за себе си – и отново поемал на път, все напред и все по-далеко, като всяка вечер сменял бивака си. Сутрин го сковавал студът и го връхлитала виелица в снежен горски проход, по пладне устните му сушила маранята на каменна клисура, вечер вдъхвал благоуханната свежест на долината и пиел от аръка мътната вода, чието раждане от ледовете и снеговете бил видял днес там, горе.

Ако зависело от него, той никога нямало да спре да скита, щял да пътува и да пътува, опасвайки земята с малките ситни следи от копитата на своето магаре. Но един човек, който има жена, трябва да има и потомство. Настрадаин Ходжа не се отклонил от това правило: на четвъртата година от съпружеския им живот Гюлджан му подарила четвърти син. Радвал се Настрадаин Ходжа, радвала се Гюлджан, ликували шумно и пляскали с ръчички братчетата на новороденото, тържествено ревяло бялото магаре, известявайки на всички двуноги с пера и без пера, на всички четириноги, на всички плаващи и пълзящи за идването на бял свят на младия стопанин. Само сивото магаре не се радвало, омърлушено клепало е уши и гледало в земята, без да забелязва щедро разлятата наоколо пролетна красота.

След един месец поели нататък – Гюлджан на своето бяло магаре, Настрадаин Ходжа на сивото. Пред Настрадаин Ходжа, на самата грива на магарето седял най-големият син, вторият седял отзад, на задницата на магарето, и си играел – държал свитата му опашка и чепкал налепените по нея репей; третият син бил в дисагите от дясната страна, а четвъртия турили в лявата.

– Гюлджан, моето магаре нещо е омърлушено напоследък – рекъл Настрадаин Ходжа. – Да не е болно, аллах да ни пази от такава беля!

– Като стигнем някой пазар, купи един хубав камшик и веднага ще се развесели – посъветвала го Гюлджан.

Магарето се вслушвало в тия слова, само въздишало, а в душата си роптаело срещу стопанина.

Минала година. Отново дошла пролетта, южният вятър разпукнал цветовете на кайсиите, градините се окъпали в бяло-розовата пяна на

цѣфтежа, изпълнили се с писукане, свирукане, цвъртене и чуруликане, потоците излезли от бреговете и нощем бучали и фучали като хали. Веднѣж като спрели да починат, сивото магаре погледнало Гюлджан и забелязало, че тя май отново е наедряла. Като се убедило, че подозренията му са верни, то заревало, скъсало юлара и хукнало през драките.

Едва тогава Настрадаин Ходжа се сетил каква е причината за тъжната замисленост на дългоухото.

– Моя прекрасна Гюлджан – рекъл той, – справедливо ще е да вземеш двете малки деца при тебе, на бялото магаре.

Сега вече се омърлушило бялото магаре, а сивото, напротив, предяло с уши, въртяло и размахвало опашка и пѣргаво потропвало с копита по пътя.

Но минали още две години – и какъри налегнали и двете магарета.

– Дали да не купим трето? – предложила Гюлджан.

– О, моя несравнима роза, нали ако върви така, скоро след нас ще се проточи цял керван! – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Не, виждам, че годините на странствуване за мене свършиха, дошли са години на съзерцание и размисъл.

– Слава на аллаха! – възкликнала Гюлджан. – Най-после се досети, че на твоята възраст и с такова семейство не ти приляга да скиташ пенкилер по пътищата. Ще идем в Бухара, ще живеем при тате...

– Чакай – спрял я Настрадаин Ходжа, – забрави ли, че в Бухара още царува същият пресветъл емир и той, разбира се, помни своя придворен звездоброец Хюсеин Хуслия. Я по-добре да се заселим тук, в Коканд или в Ходжент.

От могилата, където той разпънал този ден чергилото си за ношувка, се виждали два пътя: единият широк, търговски, за Коканд, другият – черен селски път за Ходжент. По широкия кокандски път в тежки облаци прахоляк се низел и тътнел тъмен поток от камилски кервани, коли, конници и пешаци; ходжентският път бил пуст, тих и високото небе над него едва розовеело, обагрено с прозрачната светлина на зарята.

– Да идем в Коканд – рекъл Настрадаин Ходжа.

– Не, по-добре да идем в Ходжент – отвърнала Гюлджан. – Уморих се от големите градове, от шумни пазари, искам да си почина на тишина.

Той разбрал грешката си: щом искал да иде в Коканд и знаел нрава на своята съпруга, трябвало да ѝ предложи Ходжент. „В тоя джендем!“ – щяла да възкликне тя и на сутринта щели да хванат широкия път. Но да поправя грешката си било късно, а да спори с жена си – дори опасно,

защото права е древната пословица: „Който спори с жена си, скъсява живота си.“

Настрадаин Ходжа въздъхнал и рекъл:

– Аз съм ходил някога в Ходжент и още помня вкуса на тамошното прочуто грозде. Добре, нека бъде на твоето...

И те се заселили в Ходжент, в хлебарската махала Разок, на самия бряг на Сърдаря. Великата река, хранителка на безброй поколения, откубнала се от тесните планински проломи, умирявала в долината лудия напор на жълтите си клокочещи води и при Ходжент течала плавно, могъщо, дарявала живот на растения, животни и хора и приспивала нощем децата на Настрадаин Ходжа с тихия ромол на струите, които подминали глинестия бряг.

В годините, за които става дума тук, от старата слава на Ходжент и от неговите богатства не било останало вече нищо. Сега това било малко задрямало градче, пълно е ахтарджии, бахчеванджии, бостанджии и много чалмалии старци – бивши молли, мудариси, улими и кадии. Старци се молели в джамиите, старци седели в чайханите, тътрели се по улиците, къорсокаците и чаршиите, огласяли града с немощна кашлица и шляпали с подпетени чехли. Такова струпване на старци в един град било за чудене – като че ли всички те тайно се били сдумали да предадат своя прах само на жълтата ходжентска земя и за тази цел се били стекли тук от всички краища на мюсюлманския свят.

Опасан от всички страни с пълноводни аръци, защитен с планини от студените ветрове, Ходжент с неговите градини и лозя бил истински рай за всеки уморен от бурите на живота човек – затова и ходжентци никога не се уморявали да благодарят на аллаха за своя честит живот в толкова благословено място.

Само един човек в целия град мислел другояче – някой си Узакбай, бивш надзирател на пазара в Самарканд. Впрочем този Узакбай изобщо бил странен и неприветлив човек: винаги носел големи тъмни очила, които скривали половината му лице, не правел достлук с никого, не разговарял, никому не ходел на гости и никого не канел у дома си. Такава затвореност подсказвала на комшиите, че той има тъмна душа, омърсена с много злодеяния. Дечурлигата бягали настрани от него, криели се зад оградите и зад ъглите и му викали: „Бухал! Очилат бухал!“ А той все си мълчал, само клател глава и тъжно се усмихвал на пряскара си.

Да, под кожата на Узакбай се криел Настрадаин Ходжа. Той знаел: в това нищо и никакво градче, където всеки е като на длан, е достатъчно да сбъркаш една дума, веднъж да стъпиш накриво – и върху

семейството ти ще връхлети цял ураган! Наложило се да скрие лицето си зад очила, да вземе чуждо име, да наплаши с темерутство съседите си и като направи всичко това, да почувствува Ходжент като мрачен затвор, а себе си – нещастен клетник на земята.

Сърдел се той на аллаха, задето вложил в душата му две противоречиви и взаимно враждебни начала: неизтребима страст към скитничеството и гореща любов към семейството. Разкъсван от тия сили на две, той бил истински мъченик, още повече че криел своите страдания на дъното на сърцето си. На кого да се оплаче, с кого да сподели? С Гюлджан, вярната и горещо обичаната другарка? Но точно в нея била въплътена една от разкъсващите го сили; въплъщение на втората пък било магарето, което кротко дремело и дебелеело в яхъра. И макар магарето да било лишено от дара на човешката реч, само пред него нощем можел да излее мъката си злочестият страдалец.

А всеки нов ден приличал на предишния. Настрадаин Ходжа пак слагал очилата, през които дори слънцето му се струвало тъмно и мрачно, и отивал да пазарува. Като се върнел, захващал някоя дребна къшна работа – по дворчето, в градината или Под навеса.

Вечерите обаче винаги и изцяло били негови. Семейството вечеряло без стопанина: в това време той седял в една чайхана край града, на брега на Сърдаря.

Това било най-мизерната, най-мръсната чайхана в целия Ходжент, тук идвали само просяци, апаши, хаймани – изметът на града. Но пък тук Настрадаин Ходжа се чувствувал в безопасност.

Кандилата с овнешка лой бълвали вонящ пушек. Пъпчивият чайханджия, прекупвач на крадено, със сплескан нос и безсрамновирнати ноздри, се туткал около врящите казани. Скоро почвали да се събират и гостите. Като изпълвали въздуха с отвратителната смрад на своите невероятни дрипи, чийто произход не би могъл да определи даже върховният главатар яа циганското племе люли, с тубетейки, толкова мазни, че ставали за пържене, гърбави, слепи, сакати, охтичави, парализици, крастави и прокажени, с бастуни и патерици, гостите пъллели от всички страни към чайханата и с крясъци, кавги и ругатни започвали да обсъждат хала си, да правят хесап на мизерните си печалби и загуби. Като гледал цялата тая сбирщина, пъкаща в мъгната светлина на кандилата, Настрадаин Ходжа тъжно си мислел: „Ето всичко, което ми остана от големия прекрасен свят!“

А светът се ширел пред него – открит и безкраен, докдето ти (стигат очите... Зарята помръквала, мракът се съгъстявал, стихналата река

излъчвала свежест и хладина – светът се покорявал на нощта и едреещите звезди все по-често, по-ярко се отделяли от ефирната въздушна бездна на небето и спускали към земята трептящи кристални нишки – „ангелски струни“, както би казал Хафез.

Настрадин Ходжа не бързал да се прибира. Половината гости вече хъркали, натъркаляни на мръсния под, собственикът гасял огньовете под казаните, в града почвали да се обаждат сънено-напевно първите петли, а той все седял и мислел как да намери изход, който да примири в душата му двете вече споменати взаимно враждебни сили и да го освободи от непоносимия ходжентски плен.

Той все още не знаел, че ходжентският му плен вече е свършил: в душата му съзряла решимост и очаквала минутата, за да се издигне до разума, а след това да се превърне в дела; на него, като на надвиснала лавина, му трябвал само тласък.

ВТОРА ГЛАВА

Най-сетне съдбата му пратила удивителна среща, които послужила за начало на събитията. Като отивал вечер към чайханата, Настрадин Ходжа винаги минавал покрай един глухоням просяк, който седял под камъшения навес пред входа на старата полусрутена джамия Гюхар Шад. На пръв поглед това бил най-обикновен просяк. Той по нищо не се различавал от безбройните си събратя, които се шляели на тайфи по пазара, кръстосвали улиците, навъртали се като деца около джамиите, гробниците и другите свещени места, спомагащи да се размекват сърцата на правоверните, а най-вече да се разхлаби връвта на техните кесии. Само едно не било ясно у този просяк: защо си е избрал тази отдавна занемарена, непосещавана от никого джамия, толкова неизгодна за разцвета на неговия занаят?... Като получил от Настрадин Ходжа всекидневната половин танга, просякът му благодарял с мълчалив поклон и с кротък поглед на добрите старчески очи, възвърнали сякаш от далечното минало детската си яснота, сгъвал парцаливото чердже и се прибирал в джамията, в развалините, където, изглежда, живеел, споделяйки самотата си с прилепите и кукумявките.

Ала един ден глухонемият просяк изведнъж проговорил. Било към края на зимата, една навъсена привечер; облаци забулвали залеза, пръскал ситен дъждец, вятърът свирел в голите клони, къдрел мътната вода в локвите, разрошвал и запрятал камъшения навес над главата на стария

просяк. Настрадаин Ходжа спрял до него, бръкнал за монета, но не успял да я извади – просякът протегнал към него сухата си ръка и рекъл с проществен глас:

– Не тъгувай, Настрадаин Ходжа, скоро ще свалиш тъмните очила.

Настрадаин Ходжа замрял на място с ококорени очи, със зинала уста и с ръка в джоба. Той добре знаел всички шмекерии на просяците и нямаго да се учуди, че е проговорил един глухоням, но откъде старецът знае неговото име?

Просякът отгатнал мислите на своя събеседник.

– Не се бой от мене, Настрадаин Ходжа! – дълбоко в белите му очи блеснала светлина. – В надеждата да получа от тебе помощ аз вече много години търся беседа с тебе, ала досега това не ми се удаде, макар да съм те виждал много пъти и преди. Виждах те в Бухара, когато седеше с чинийката си до аязмото Лаби Хауз, виждах те в Самарканд...

– Чакай – прекъснал го Настрадаин Ходжа, чието учудване растяло с всяка дума на просяка. – Как така и откъде си научил, че съм тук? Ти पोся в сърцето ми тревога.

– Изтръгни я от сърцето си! В целия район само аз знам за твоето пребиваване тук. Каза ми един мой духовен брат от нашето тайно братство на Мълчаливите и Постигащите или – другояче – Звездостранствуващите дервиши. Като минавал подзиме през пазара, той случайно те видял точно в момента, когато един нескопосан хамалин съборил с денка тъмните ти очила...

– Спомням си! – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Ей че остри очи има твоят духовен брат, Щом ме е познал само за един миг. Ти сигурен ли си, че той не съчетава тайното братство на Мълчаливите и Постигащите с едно друго, също така тайно братство – на Подслушвачите, Съгледвачите и Преследвачите?

– Не съгрешавай! – спрял го строго просякът. – Той беше добродетелен брат, неговата памет за мен е свещена, понеже той вече премина от тленното земно битие в другото, висшето състояние.

– Прости ми, мъдри старче – казал Настрадаин Ходжа, усещайки вътрешно влечение към дервиша и желание да му се довери. – Каж ми сега защо точно днес се обърна към мене?

– Според нашия устав триста шейсет и три дена в годината аз съм глух и ням, говея – отвърнал старецът. – Ти си първият, с когото заговорвам след едногодишно мълчание. Днес именно започват онези мои два дена, когато съм свободен да сваля печата от устата си. Колкото до предишните ни срещи, те бяха или преди, или след тези дни и аз

мълчах, макар че сърцето ми се стремеше към теб и душата ми се обливаше в сълзи.

– Казвай каква е мъката ти, каква помощ очакваш от мене! – възкликнал Настрадаин Ходжа, трогнат от думите на стареца. – Да не би да имаш нужда от пари, почтени старче? Разгеле имам скрити на тайно място сто и петдесет танга, за които жена ми не знае.

– Аз съм дервиш и не търся в света никаква изгода освен духовна отвърнал старецът с достойнство. Не, не те моля за пари, но не му е тук мястото, на студения вятър, да говорим за подобни неща: ела с мен.

Влезли в развалините на джамията.

Старецът завел гостенина в малка килия, оцеляла по Някакво чудо от земетресението, запалил кандилцето с огниво. Настрадаин Ходжа видял в ъгъла слама – постелята на стареца, гърне за вода, пръстена купчинка, похлупена с почерняла и корава питка, нагрязана по края рт мишките. Нищо повече нямало в килията, а и нищо повече не било нужно на стареца, постигнал цялата дълбочина и мъдрост на дервишкото учение.

Старецът взел питката, внимателно отчупил наядените крайчета в дланта си, сипал трохите върху месалче, постлано в ъгъла пред една миша дупка, След това разчупил питката и дал едната половина на гостенина:

– Преди нашата беседа нека да хапнем.

Зад стените фучал вятър, свирел през пролуките, навеждал и полюшвал тънкото езиче на кандилото; според пламъка по стените и по тавана играела сянка, която ту скривала, ту откривала слабо гърбоносо лице на стареца.

Тук, в тази мизерна килия, съпроводжана от тъжния вой на вятъра и равномерния шум на упорития дъжд, цвърченето на мишките и боричкането им в сламата, започнала тяхната беседа. Старецът поровил някъде из ъгъла, измъкнал изпод сламата кърпица, развързал я и изсипал на каменния под шепа дребни сребърни монети.

– Ето парите, които ти пускаше в моята чинийка. Запазил съм ги всичките, до вчерашния гологан; вземи си ги и ги тури при ония сто и петдесет танга, за които не знае жена ти.

– Никога досега не съм си вземал милостинята обратно – възразил Настрадаин Ходжа. – Прибери си парите, почетни старче, и при случай ги дай на някой сиромах. Сега ми кажи каква помощ чакаш от мен.

Без да продума, старецът потънал в дълбок размисъл, тягостен за неговото сърце, ако се съди по въздишките, които го съпроводжали.

Минало много време, фитилът хванал нагар, започнал да пращи, да пръска искри, пламъчето се смалило и едва мъждукало.

Настрадаин Ходжа внимателно свалил нагара с една клечка – пламъкът се усилил и осветил стареца.

Той вдигнал глава.

– Първо ми кажи, Настрадаин Ходжа, познал ли си вече своята вяра?

– своята вяра ли? – учудил се Настрадаин Ходжа. – Та аз я познавам от малък. Моята вяра е ислямът, макар че, да си призная, често съгрешавам.

– Ислямът е общата вяра – рекъл старецът. – Но всекиму от живите се открива негова особена, лична вяра, която е само за тоя човек. Аз питам за твоята лична вяра, която е само за тебе.

Настрадаин Ходжа бил принуден да признае, че не познава своята лична вяра.

– Така си и мислех – заключил, старецът. – А в същност точно в нея е ключът за всички загадки, които ни измъчват. Познай своята вяра и за теб тъмнината ще се превърне в светлина, обърканото – в ясно, безсмислието – в съразмерност. Твоят живот, Настрадаин Ходжа, винаги е бил многодеен, но досега това е засягало само неговото външно течение, докато духът, несмушаван от никакви търсения, е пребивавал в простия здрав смисъл и безпрепятствено се е наслаждавал на цялата пълнота на родството си със света. А сега дейността се е предала вътре, обзела е и духа, който сякаш също е намерил своето магаре и чергарува с него от Бухара на причините до Стамбул на следствието, Багдад на съмненията и Дамаск на отрицанието. Търси своето верую, Настрадаин Ходжа; ако сам не можеш го намериш – аз ще ти помогна.

– О, мъдри старче, ти надникна в недрата на душата ми! Известни са ти всичките ми съкровени помисли?

– Известни са ми – потвърдил старецът. – Знай, че аз мислено те съпътствавам във всичките ти скитания, съчувствавам ти във всички твои дела. Където и да си, каквото и да правиш – всичко, и последната отромена от тебе дума стига до мен и се запечатва в паметта ми, за да се претопи след това в добродетелен размисъл. В мен ти виждаш сякаш самия себе си, но вече навлязъл в последния етап на земното битие, когато покой и мъдрост сменяват бурите и страстите.

– Аллах велики! Наистина удивителен случай: да срещнеш на пътя себе си, но вече стар и в образа на просяк!

Главата на Настрадаин Ходжа бучала: със странните си слова старецът го слисал и го хвърлил в недоумение.

Но това било само началото: предстояло му да чуе още много смайващи неща.

– Почтени старче, но каква е все пак тая работа, заради която се обръщаш към мен?

Дервишът свел побелялата си глава.

– Близък е часът, когато аз, безгласен и бездиханен, ще легна в погребалното ложе – отвърнал той с дълбока скръб в гласа. – Предвиждането на този час ме изпълва с трепет и аз през сълзи отправям към тебе молба: помогни ми!

– Как? Да те вдигна от погребалното ложе?

– Не, спаси духовното ми същество от завръщане в низшото първоначално състояние, в което съм пребивавал някога, в незапомнени времена. През какви ли не превъплъщения е минал моят дух за това безкрайно време, какви ли не тежки усилия е положил по пътя към съвършенството, а сега, заради моята престъпна немарливост, му предстои да започне целия кръговрат отначало, от първото, най-несъвършеното стъпало...

– Аллах милосърдни! – възкликнал Настрадаин Ходжа, клатейки глава. – Нищо не разбирам, ама наистина нищо! Каж ми просто, с ясни думи, какво искаш от мене.

– Котвата на моето спасение е в твоите ръце! – повторил Старецът. – Ала виждам, няма да ме разбереш, докато не ти разкрия някои тайни, известни нам, на Мълчаливите и Постигащите.

– Добре – покорил се Настрадаин Ходжа, като видял, че иначе няма как да изкопай от стареца смислен отговор. – Добре, готов съм да приема твоите тайни.

– Тогава да почнем, в името на истината! – казал с тържествен глас просякът. – Само че първо се премести другаде, защото моите мишки се страхуват и още не са излезли от дупката си да вечерят.

Настрадаин Ходжа седнал на друго място, мишките излезли от дупката и се навечеряли: след това старецът молитвено погладил с длани брадата си и обявил:

– Нека висшата мъдрост благослови нашата беседа и ти прати свিশе дара на разсъдка, а на мен – дара на яснотата и дълбочината на думите.

Той притворил очи и няколко минути мълчал, запазвайки на лицето си важен, съсредоточен израз, сякаш се вслушвал в тайнствен вътрешен глас, след това лицето му се прояснило и той вдигнал пръст, приканвайки госта към внимание.

Тайната на стареца за превъплътяването на духа се оказала отдавна позната на Настрадаин Ходжа от беседите с индийските дервиши, но той от вежливост мълчал. Незабелязано мислите му се отклонявали – към семейството, към приближаващата пролет и от поученията на стареца останал само еднозвучен глас, приличащ на равномерното бръмчене на вретено, а думите изчезнали. „След една седмица ще задуха южнякът, пътищата ще се размекнат, снегът по проходите ще се стопи – мислел си Настрадаин Ходжа. – Ще мине още една седмица и ще тръгнат на път далечни кервани, ще тръгнат стадата на чергарите-овчари...“

А вретеното бръмчало ли, бръмчало... След още една минута в килията се чуло леко преливно похъркване и нежно подсвирване с нос.

Настрадаин Ходжа спял. Устните му били полуотворени, тибетейката се килнала над лявото му око, главата му клюмнала, раменете му увиснали. За щастие той седял в тъмното и старецът не забелязал позорната му сънливост. Ала великите тайни, завесата над които вече се приповдигала, така си и останали скрити за него, а заедно с него – и за нас.

Той спял и сънищата му били далеч от всякакви свръхземни тайни; Сънувал пътищата, пътищата, за които непрекъснато мислел наяве, гъмжащите пазари, толкова скъпи на сърцето му, камилските кервани в пустинята, планинските преходи, където пътниците, наловени за общо въже, се изкачват през мокрите плътни облаци. Той виждал ослепителния син пламък на южните морета, люлеещите се кристално гладки вълни, падащи на талази под високия нос на кораба, скърцането и плъзгането на ръждивата рулева верига покрай бордовете, издутите, пълни с вятър платна на турските фелуки.

Тибетейката се изхлузила от главата на Настрадаин Ходжа и паднала на коленете му. Той трепнал и се събудил.

Дервишът продължавал своето поучение:

– Ще попитат: къде намира новото си въплъщение нашият дух, след като напусне земята, и къде е пребивавал по-рано, преди да се появи на земята? Ами планетите, ами звездите, пръснати из вселената! Ние идваме на земята от някоя звезда и отиваме на звезда; ние сме звездни странници, о, Настрадаин Ходжа! Ето защо звездният купол привлича нашия взор и ни изпълва с възвишено умиление: ние виждаме над себе си нашата вечна и безгранична родина, от която сме получили безсмъртие.

Настрадаин Ходжа решил, че е дошло вече време да зададе на стареца някакъв въпрос и с това да прикрие своята позорна сънливост:

– О, мъдри старче, на мен често ми се е случвало да виждам падащи

звезди. Как да се разбира тяхното падане? Ако се е откъснала и паднала някоя звезда, на която аз вече съм бил в едно от предишните си превъплъщения – пак добре, но ако падне тая, на която ще трябва да се преселя? Къде да я търси моят дух, след като свърши земното му битие, и къде ще се дене, ако не я Намери във вселената?

Старецът стъписано отметнал глава и дълго се взирал в Настрадаин Ходжа с изумени очи.

– Пък аз тъкмо исках да те похваля за усърдието, с което попиваш поученията ми, без да прекъсваш хо-, да на моите мисли с глупави и неуместни въпроси – казал той недоволно. – Но вече е късно, вече пропяха среднощни петли и градската стража би барабаните, призовавайки жителите да гасят огъня в огнищата; върви си с мир в къщи, помисли върху тайните, които ти разкрих днес, а утре вечер ела пак и ще продължим беседата.

Настрадаин Ходжа станал, мълком се поклонил на просяка и излязъл от килията. Нощта го посрещнала с влажен вятър и тъма – непрогледна като оня мрак на невежеството, в който тънат мнозина лениви по дух и разум люде. Но дъждът бил спрял, облаците се разпокъсвали; в пролука-та, която се появила на запад, надникнала самотна звездица – плаха, сякаш разплакана. През мокрите си ресници тя учудено гледала от високото черната студена земя и в нейното сияние имало толкова ласкава кротост, че Настрадаин Ходжа, разчувствуван, пожелал да иде именно на тая звезда, щом наистина му било съдено да се пресели в звездното пространство. „О, прекрасна синя звездице, бъди приветлива към мен, когато настане моят час!“ – мислено възкликнал той и се възнесъл в надземните висини, но точно в тоя момент смъртната му плътска обвивка се подхлъзнала на едно криво мостче от две греди и шумно, с плясък и пръски се плъоснала в дълбоката вада, пълна с ледена вода. Настрадаин Ходжа станал вир-вода, целият се овъргаял в калта и докато се прибере у дома си, премръзнал и посинял. „Къде те носят дяволите в тая тъмница!“ – чумосвала Гюлджан, докато окачвала край огъня мокрите му дрехи да съхнат; той мълчал и в душата си ругаел с най-обидни думи благочестивия старец с всичките му звездностранствени поучения, заради които се наложило да прави по нощите такива печални земни странствувания...

На следната вечер обаче той пак седял в същата килия и слушал второто поучение на просяка.

Този път той научил, че за всяко превъплъщение си има свой специален закон, който нашият дух е длъжен да спазва, за да излезе от превъплъщението по-съвършен и да се обогати с нови свойства,

необходими за преминаване в следващото висше битие.

– Що се отнася до земното превъплъщение – говорел старецът, – то неговият закон е законът на дейното добро. Знай: бѣдните радостни земни векове принадлежат на дейните – ще ги нарека Борещи се и Съзиждащи дервиши, – на които им предстои окончателно да съкрушат земното зло... Ти, о, Настрадин Ходжа, си предтеча на тези блажени доблестни съзидатели, ето защо смисълът на твоето земно битие е толкова значителен, че трябва да послужи за пример на много поколения след нас...

Настрадин Ходжа с непресторено внимание слушал пророкуването на просяка за, райския разцвет на земята – макар и не по-рано от петстотин хиляди години... Старият дервиш бил точно осведомен за своето безсмъртие, затова с вековете и хилядолетията се държал фамилиарно, приятелски, но такъв един срок хвърлил Настрадин Ходжа в униние. Той бил свикнал да смята земята за свой роден дом, а не за някакъв случаен хан по пътя на звездните странствувания и му се щяло да въведе ред в тази къща колкото може по-скоро. Петстотин хиляди години! Умственият му взор се губел в тая необозримост...

А приближавало полунощ. Настрадин Ходжа се опитал да върне звездностранствувания старец от мъглявото му реене над земята към оная работа, заради която се били събрали в килията.

– Чувствувам се достатъчно просветен, о, достойни прорицателю – заговорил той с цялата възможна почтителност, – и предполагам... позволявам си, тъй да се каже, дързостта, като се надявам на твоята снизходителност... че сега ще мога да проумея каква именно помощ чакаш от мен? Осмелявам се да добавя, че вече е късно, а минутите летят – открий ми делото си.

Старецът клюмнал глава:

– Това дело е много трудно...

– Говори! Наемам се да го изпълня, стига да не излиза извън пределите на човешките сили. Впрочем дори да излиза, но не е много далече, пак ще го изпълня!

Старецът въздъхнал дълбоко и започнал своя разказ:

– По онова време, когато още нищо не знаех за братството на Мълчаливите и Постигащите, когато бях богат и водех гнусен живот, цял във властта на насладите и различните пороци, когато още и на ум не ми идваше да раздавам цялото си имущество на бедните, а самият аз да останан гол и бос – в ония дни, освен другите богатства, аз притежавах едно планинско езеро, тук, във Фергана. Ала веднъж – о, черен ден в моя живот! – проиграх това езеро на зарове срещу някой си Агабег,

счетаващ в себе си свирепостта на дракона и безсърдечността на паяка. След като заграби езерото, Агабег се засели на брега му и обложи нещастните жители на селото с такива нечувани бери за водата за поливане, че мнозина изпаднаха в бедност, а някои стигнаха до просяшка тояга...

Скрито ридание прозвучало в гласа на стареца и спряло за минута речта му, но той се преборил с вълнението и продължил:

– Всяка година, щом пукне пролетта, до мен стигат слухове за свирепостта и користолюбието на този човек. Аз се измъчвам, лея сълзи, разкайвам се, но нищо не мога да поправа. Това зло ми тежи като камък и когато свърши земният ми път, то ще ми пречи да премина в другото, висше битие, защото човешкият дух не може да се смята за достигнал необходимата степен на съвършенство, ако на земята след него е останало посято от него и непоправено...

– Разбирам, разбирам! – подхванал Настрадаин Ходжа, тъй като забелязал, че старецът пак разперва крила да се възнесе. – Значи трябва да отнема от, Агабег езерото? Ти си прав, мъдри наставнико, никога не бих могъл да си изясня такава задача, ако не бях изслушал предварително твоите поучения. Сега слушай: аз никога не съм виждал този Агабег, но предварително се обзалагам, че доходите му тази година доста ще намалят. Казвай къде се намира твоето езеро.

Старецът мълчал. В нощната тишина Настрадаин Ходжа чул далече да пропиват среднощните петли.

Последният, вторият ден на стареца свършил, устата му според обета се заключила до следващата пролет.

– Една дума! – разтревожено възкликнал Настрадаин Ходжа. – Само една дума – къде?

Старецът мълчал.

Настрадаин Ходжа не Можал да скрие яда си:

– За всичко намери време, достопочтени старче: за дългите звездостранствени приказки, за поучения за мировата светлина – но една единствена земна дума, при това най-нужната, не каза, последната секунда не ти стигна!

Отчаяно, с неизразима скръб просякът скрил с длани слабото си изпито лице.

Жалостта като гореща вълна ударила Настрадаин Ходжа, в сърцето, страните му заляла парливата боя на срама.

– Прости ми жестокия упрек! – възкликнал той и докоснал рамото на просяка. – Утеши се, аз знам: твоето езеро е в планината Фергана,

това ми стига. Ще намеря езерото и ще намеря Агабег, кълна се в звездата, на която ми предстои да се преселя. Щом цъфне бадемът в моята градина, тръгвам на път. Спокойно продължавай да усъвършенствуваш своето духовно същество, о, звездостранствени старче, а всичко друго остави на мен!

На връщане към къщи, като шляпал през локвите, Настрадин Ходжа ту се усмихвал, ту потъвал в размисъл. „Безумец или мъдрец е тоя просяк?“ – питал се той. Нощта била влажна, студена, но в дъхавата влага на вятъра, в чистотата и яснотата на звездния блясък се усещало приближаването на пролетта.

Настрадин Ходжа свърнал по своята уличка. Тук, край пътя, имало един добре познат нему корубест кавак с хралупа – много стар, ако се съди по белезите и черните мазоли на грапавата му кора. Сега стволът на кавака бил невидим в тъмнината, която сливала в едно земя, къщи и огради, но клонестата корона тънко премрежвала тъмно-прозрачното небе, леко сребристо от звездите. Настрадин Ходжа подскочил, хванал най-ниското клонче на кавака и внимателно, за да не се счупи, го навел към себе си. Само преди една седмица кавакът бил безжизнен, потънал в тежък зимен сън като в смърт, а сега под пръстите му ясно се усещали пъпките, още нелепкави, но вече благоуханни. И като долепил ухо до набръчканата кора, Настрадин Ходжа доловил слаб, едва различим звук, като стон на далечна струна – бученето на среднощния вятър; а може би започналото вътре в кавака съкровено движение на мъзгата от корена към върха.

ТРЕТА ГЛАВА

След тия паметни беседи Настрадин Ходжа вече не пускал пари в чинийката на стария просяк, но винаги вземал от къщи прясна ечемичена питка, завита в чиста кърпа.

Просякът, както и по-рано, благодарял с мълчалив поклон и поглед, изпълнен е надежда. – Скоро, сега вече скоро! – отвръщал Настрадин Ходжа. – Омекне ли времето в планината, изпръхнат ли пътищата, тръгвам да търся езерото.

Все по-чисто, по-високо, по-синьо ставало небето, все по-рядко се забулявало с облаци; по пладне можело да се седи без халат на слънцето. Развълнуван от настъпването на пролетта, Настрадин Ходжа отслабнал, очите му светели с остър младежки блясък; сънят му през тези дни

станал накъсан и лек.

Минала нова седмица; една нощ Настрадаин Ходжа, измъчван от безсъние, излязъл в малката си градина и замрял от възхищение. Земята плувала в синкав дим, а тъмно-прозрачният въздух над нея бучал и стелел, изпълнен с призивното крякане на гъските, със звъntenето и свистенето на крилата на птиците. Волните птици летели на север: „На път, на път!“ – крещели с медни гласове гъските и събирали високо в небето, под самите звезди, своите кервани; „По-бързо, по-бързо!“ – отвръщали им неспокойните птици и безредно, както се случи, от всички страни, на ята, на двойки и поединично се носели ниско и стремително, почти докосвайки дърветата. В градината въздишал вятър и обсипвал земята с бял дъжд от отронени цветове, в потоците бучала песенна пролетна вода; в конюшната тревожно и радостно зацвилело жребче и екливо изропало с копита по глинения под. Настрадаин Ходжа дълго стоял унесен, захласнат от великото движение по небесните пътища.

Утрото го сварило в яхъра при магарето.

– Не тъгувай, дните на нашата скръб свършиха! – говорел той, прегърнал шията на своя дългоух приятел. – След една седмица ние ще бъдем далече оттук, по големите пътища, по шумните пазари. Но Гюлджан... Какво да я правим? Да ѝ кажем направо, да ѝ разкрием тайната? Но ти знаеш нейния нрав: ако случайно се удави в реката – спаси ни аллах и ме опази от такова нещо! – аз бих тръгнал да я търся не надолу по течението, а нагоре!

Той се замислил. Различни мисли като летящи светкавици пронизвали ума му, но той ги отхвърлял една след друга.

– Нима толкова съм изкуфял? Защо мълчиш, вярно мое магаре; мисли, помагай ми!

Магарето му отвърнало с въздишка и куркане в корема. В това време прозрачният розов лъч на изгрева проблеснал през пролуката на вратата в яхъра; очите на Настрадаин Ходжа ярко пламнали срещу зората.

– Ами, разбира се! – възкликнал той. – Щом аз не мога да се отделя от семейството, защо семейството да не се отдели от мен?...

Като се върнал същия ден от пазара, той казал на жена си:

– Днеска срещнах един човек от Бухара, който познава стария Нияз, баща ти. Този бухарец тръгнал от Бухара преди два месеца и сега с попътен керван заминава обратно. Каза ми, че баща ти е жив и няма нужда от нищо, само че много се затъжил. Язык, че ми е забранено да

ходя в Бухара и не можем да му пошегуваме!

Гюлджан не каза нищо, само се навела по-ниско над ръкоделието. Настрадин Ходжа я гледал с тъжна и добра усмивка. Кой можел да познае в тази дебела и креслива жена с червено лице предишната Гюлджан? Но Настрадин Ходжа имал двойни очи и когато пожелаел, можел да гледа жена си с очите на сърцето и да я вижда предишната. „О, моя кротка гълъбице, прости ми тая лъжа! – мислено възклиचा той. – Но ти по-добре познаваш природата си: кажи ми честно, мога ли да постъпя другояче?“

На другия ден той пак подхванал разговора за бухареца.

– Исках да го покана на гости, но керванът вече тръгнал за Бухара – казал той на обяд, като гледал стената, за да не среща очите на Гюлджан, защото в действителност не бил срещал никакъв бухарец нито вечерта, нито днес, а бил измислил всичко отначало докрай.

– След една седмица са в Бухара – замислено говорел той. – Ще влязат в града през южната врата, дето се вижда от покрива на вашата къща. И може би старият Нияз ще види от покрива този керван. А сетне бухарецът ще му разправя за нас – че сме живи и здрави и живеем в Ходжент, само на една седмица път от Бухара. Ще каже още на Нияз, че аллах му е пратил седем внучета и всички те обичат дядо си, макар че никога не са го виждали...

Гюлджан въздъхнала, на клепките ѝ увиснала сълза. Настрадин Ходжа разбрал: глината на сърцето ѝ е размекната, време е да завърти грънчарското колело на своята хитрост и да извае гърнето на замисъла.

– А трябва, трябва дядото да си види внучетата – казал той с тъжен глас. – Аллах да ослепи, с гнойни язви да поразии оня разбойник емира, заради когото не мога да ида в Бухара! Впрочем забраната е само за мене, а ти с децата спокойно би могла да отидеш. След една седмица ще можеш да прегърнеш стареца; жалко, че нямаме пари за път.

– Как да нямаме пари? – обадила се Гюлджан. – Ами кесията с осемстотин танга, дето е в скрина?

Настрадин Ходжа само това и чакал, тя първа да заговори за кесията. Нататък той знаел предварително целия разговор, както опитният лодкар познава реката, на която е израснал – с всичките ѝ завои, плитчини и опасни водовъртежи.

Той уверено подкарал лодката си напред.

– О, не! – възкликнал той. – Не бива да пипаме тези пари; те трябва за къщата. Аз вече съм ги разпределил.

– Разпределил си ги? Така ли?

Опасният водовъртеж приближавал. В гласа на жена си Настрадаин Ходжа ясно чувал боботещия страшен грохот на неговите прагове!

Той ударил още веднъж с веслото, преминал всички спокойни вирове и подкарал лодката по средата на реката, в бързея.

– Първо, в градината трябва да направим хубав яз и да го облицоваме с каменни плочи, та да има къде да се къпят децата лятно време.

– Ти си напълно прав – отвърнала Гюлджан. – Как така ще караме без яз, когато реката ти е на десет крачки от градината?... А можем да го облицоваме и с мрамор...

Лодката се носела стремително, отпред вече се виждала бялата пяна, кипяща около подводните камъни.

– Язът ще струва двадесет танга – Настрадаин Ходжа свил двата си пръста. – Овен това съм намислил да правя в градината беседка и да постеля вътре килими. Дърводелците казват, че за нея ще трябва още двеста, И още толкова ще идат за килимите.

– Станаха шестстотин – пресметнала Гюлджан. – Остават още двеста.

– И те трябва – побързал да каже Настрадаин Ходжа. – Вместо дъсчената порта, искам да туря орехова, с дърворезба. А накрая ще извикам майстори, да изпишат отвън и отвътре цялата къща със сини цветя.

За сините цветя се сетил в последния момент; казал и сам се уплашил.

– Отвънка защо? – попитала Гюлджан.

– За красота – пояснил Настрадаин Ходжа.

Веслото изведнъж се прекършило, лодката с все сила връхлетяла върху камъните, преобърнала се, водовъртежът подхванал и понесъл Настрадаин Ходжа. То било викове, сълзи – чак до вечерта.

– Нямах пари да идеш да видиш горкия самотен старец, а да рисуваш по къщата сини цветя имаш! – настъпвала Гюлджан. – И с кой акъл ще я шарииш отвънка; нали още първият дъжд ще измие глупавите ти шарении.

Настрадаин Ходжа мълчал. Два дена трябвало да стои гологлав под пороя на нейните упреци, затова пък на третия ден пред портата спряла една покрита каруца: тържествуваща и горда от своята победа, Гюлджан заминавала с децата при баща си в Бухара.

– Отваряй си очите на мостовете и по стръмното – давал Настрадаин Ходжа наставления на каруцаря. – Гледай конят да не препуска.

Стопленият от слънцето каруцар клюмнал нос в сладка дрямка; дремела и пъстрата кобила, отпусната на левия си заден крак;

наставленията на Настрадаин Ходжа били напълно излишни, понеже били минали много години от времето, когато тази почтена двойка препускала в галоп.

Настрадаин Ходжа подложил в каруцата оризова слама, постлал отгоре едно чердже и дълго пренасял от къщи разни бохчи, кошници, чанти, торби; най-накрая от портата излязла Гюлджан, а след нея се навървили по ръст дечурлигата – седем, и всичките мъжки.

Каруцарят отпред се сепнал, понаперил се, подпрял по-яко крака на оковете, размахал камшика, да покаже с всичките тия движения, че е готов, и задрямал отново, защото от опит знаел, че скоро няма да му кажат: „Велик е аллах над нас; хайде – карай!“ А кобилата не се и събудила, само сменила краката и приклепнала сега на десния крак.

Настрадаин Ходжа помогнал на жена си да се качи в каруцата по спиците на колелата, после и подал всичките синове, като силно целувал всеки от тях на изпровомяк. В каруцата се образувало едно многогорько пъстроглаво кълбо, което надавало крясъци, писъци и вопли, а в средата като квачка в полог се мъдрела загрижената и натъжена в последната минута Гюлджан.

– О, скъпи мой съпруже, добре ли запомни заръките ми?

Запомних, всичко запомних, о, розо на моето сърце! Първо, да занеся на бакърджията продупчения казан, второ, да очистя комина, трето, да върна борча на месаря, шестнайсет танга.

– И още: дуvara – подсетила го Гюлджан, като посочила широката дупка в кирпичения дувар до портата. – Непременно да оправяш дуvara.

– Още днес захващам, само да ви изпратя. Недей стоя много дълго в Бухара, о, светлина на моите очи!

– Ще се върнем точно след три месеца.

Пак започнало сбогуване – прегръдки, целувки, писъци, крясъци, вопли; в калабалъка Настрадаин Ходжа не можел да разбере кого от синовете си е целунал два пъти, кого е пропуснал и за десети път почвал отново.

През това време слънцето се вдигнало високо, леките сутрешни сенки се сменили с дневни, къси и резки, каруцарят се наспал, кобилата събрала сили – дошло време за тръгване.

– Велик е аллах над нас; хайде – карай! – потрепнал гласът на Настрадаин Ходжа.

– Велик е аллах! – отвърнал каруцарят, каруцата се заклатила, бавно завъртяла огромните си колелета и скрибуц-скрибуц, потеглила на път.

Настрадаин Ходжа вървял отзад. Минали улицата, минали стария кавак, който вече се бил развил и надвиснал над пътя като леко зелено облаче.

Минали пазара, приближили градските порти.

Гюлджан рекла на мъжа си:

– Ако си намислил да ни изпращаш чак до Бухара, по-добре да се беше качил при мене.

Той ѝ благодарил с усмивка за шегата, спрял каруцата, за последен път разцелувал семейството – от Гюлджан до най-малкия. И дълго стоял после на пътя, загледан след заминаващите; най-сетне каруцата се скри-ла зад завоя, скърцането затихнало – той оставал сам.

Замислен и тъжен се връщал Настрадаин Ходжа в къщи, припомнял си думите на Ибн Хазм: „При раздяла три четвърти от мъката се пада на този, който остава, а който заминава, взема само една четвърт.“

Дворчето го посрещнало със слънчева тишина; само в градината подвиквала със светъл самотен глас авлига – досега от постоянния шум и детската врява Настрадаин Ходжа не я бил чувал нито веднъж.

Без да влиза в опразнената къща, той се запътил към яхъра, отворил вратата и тихичко подсвирнал. Тъмнината не отговорила. Свирнал повторно. От яхъра се чули тежки въздишки, пухтене, шумолене – излязло магарето: дебело, сънливо, начумерено, отвикнало от слънцето, недоволно примижало от ярката светлина. Вдигнало уши и се огледало сякаш в недоумение.

– Какво се чудиш? – попитал го Настрадаин Ходжа. – Че в къщи е толкова тихо ли? Всички заминаха за Бухара, при стария Нияз, и ние с тебе сега сме свободни като волни птици.

Колко му трябвало на Настрадаин Ходжа да събере дисагите и да тури самара на магарето – пет минути работа.

– Охоо, надебелял си като чорбаджийски овен! – говорел той, докато стягал подпръгата. – Ама до една седмица, кълна ти се, ще замязаш на хрътка! Много работа имаме, мой верни приятелю, и много малко време. Напред, чака ни големият път!

Той заключил къщната врата с голям меден катинар, подпрял отвътре портата с два дебели кола и без да го е грижа за по-нататъшната съдба на имота, се проврял през пролуките в дуvara и излязъл на пътя.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Като минал пазара, Настрадин Ходжа подкарал магарето си към джамията Гюхар Шад. Просякът седял на същото място, главата му била леко повдигната нагоре, очите му били устремени в синьото небе и той замислено, и тихо се усмихвал, предусещайки може би своя полет през светлоносната бездна.

Настрадин Ходжа поспрял магарето:

– Благослови ме, о, мъдри старче! Чакай, ме след три месеца; тогава ще ти разкажа за езерото, за Агабег и, надявам се, ще мога да назова моята вяра. – Каква радост, какво възторжено умиление осветило лицето на стареца! Той станал, поклонил се на Настрадин Ходжа и докоснал земята с ръка; устните му беззвучно мърдали – произнасял напътствена молитва.

След градските порти пътят свивал към реката. Настрадин Ходжа отначало карал през градините покрай реката, сетне ударил по черния път през къра. Наоколо влажно димели разорани нивя, отрупани с хора – било тъкмо в разгара на пролетната работа.

В долината, в оризищата, работели по трима: як гърбав вол във вода до коляно тежко влачел грубо рало; след ралото с блеснал от пот прегънат гръб вървял орач; отзад отвисоко стъпвал с червени дълги крака важен щъркел, който събирал из редкия батак попови лъжички и разни червейчета. „Аллах да благослови труда ви!“ – подвиквал Настрадин Ходжа; троицата спирали, извивали глави към пътя; орачът оеждал с длан потта от челото си, отвърщал: „Сполай ти, аллах да благослови пътя ти!“ – и бавното шествие продължавало по реда си: първо – вол, след него – орач, накрая – щъркел.

Било средата на април: сянката на дърветата, до вчера прозрачна и рядка, днес падала на пътя гъсто и дебело: толкова щедро пролетта обличала с младо листе дърветата. Тя, многомилостивата, не правела разлика между благородния бадем и келявия степен саксаул, между двуноги и четириноги, между пернати и влечуги – еднакво изливала върху всички своята благодат, еднакво признавала всички достойни за живот и щастие. Насреща ѝ в дружен ликуващ хор цвърчали и чуруликали птици, квакали жаби, прошумолявали гущери, а мравките, бръмбарите, буболечките и другите земни твари, лишени от природата от глас, изразявали своя възторг със суетливо пълзене и щъкане.

Можел ли Настрадин Ходжа да мълчи сред това радостно

тържество? Опиянен от пролетния простор, от свободата, той присъединил своя глас към общия ликуващ хор. Ето неговата песен:

Потокът шурти – за мене.
Пчелата бръмчи – за мене.
Градини цъфтят – за мене,
защото аз съм човек.

Певците пеят – за мене.
Дайрета думкат – за мене,
в мене душа гори,
защото аз съм човек.

Що са полета – за мене.
Магарето – и то ми приятел.
Пътят ме вика и мами,
защото аз съм човек!

Като видял едно стадо, че отива на водопой, той изпял:

Блести водата – за мене.
Стока и мака – за мене.
Няма старост за мене,
защото аз съм човек.

Всичко, което се изпречвало на пътя му, намирало отзвук в неговата песен, а нали аллах е сътворил земята кръгла, тъй че земните пътища, преминавайки един в друг, нямат край, то и песента на Настрадаин Ходжа била безкрайна; той би могъл да обиколи целия свят и да се върне в къщи от другата страна все със същата песен:

Земята е кръгла – за мене,
ала е малка за мене.
Ей ме отново във къщи,
защото аз съм човек.

Гюлджан ме мене посреща
и ме хока, нарежда,
па най-накрай ме целува.
Кой като мене – човека!

През това време пътят ставал все по-широк, коловозите – все по-

дълбоки; насреща започнали да приждат все повече каруци, ездачи, пешаци.

А към пладне Настрадаин Ходжа с трепнало сърце дочул пред себе си глух непрекъснат тътен – като бученето на далечен водопад. Бучал и тътнел големият път!

Познало това бучене и магарето, пробудило се и с магарешки тръс се понесло нататък. „Напред! Напред“ – викал Настрадаин Ходжа и ритал магарето с пети, но то усилвало крачка и без подкана. Очилата подскачали на носа на Настрадаин Ходжа; той ги смъкнал и ги запокитил на пътя – очилата се ударили о един камък и се разпилели на стъквени пръски.

След половин час големият път бил пред него. Както винаги, над пътя висял тежък облак прах, през който безспирно се нижели хора, коне, волове, магарета, камили: едни – за Коканд, на пазар, други – от Коканд. Всичко това се бутало, блъскало, цвилело, мучало, ревяло и крещяло на различни гласове и вдигало оглушителна врява.

Настрадаин Ходжа смело подкарал магарето в най-голямата навалица; пътят го поел, завъртял и понесъл. Блъскали го отдясно, ръчкали го отляво, един вол го плеснал с опашката по лицето, камила кихнала върху главата му. „Варда! Варда!“ – нетърпеливо крещял в ухото му някакъв кираджия, слънчасал и пощръклял от блъсканицата; Настрадаин Ходжа едвам успял да се отдръпне от камшика му, за да чуе в следващия момент над главата си проклятията и псувните на един бабаит керванджия, готов да помете всичко и всички по пътя, само и само да стигне навреме с кервана си там, закъдето бил тръгнал, и да вземе обещаната награда.

Но само след пет минути Настрадаин Ходжа напълно преодолял своето първоначално стъписване. „Варда! Варда!“ – закрещял той с глас, по-нетърпелив и от този на коларя, и се понесъл напред. Той се бутал и изпреварвал попътните, борел се с насрещните, ловко се провирал между колите, мушкал се под синджирите, с които били вързани камилските кервани, геройски насочвал магарето към кафявите, тежко дъхащи вълни на овчите стада...

Нощта прекарал в една крайпътна чайхана, а зората посрещнал отново на самара. Пътят в този ранен розов час бил още тих и пустинен: керваните и колите не се били дигнали от нощните си биваци. Магарето вървяло ту от едната страна на пътя, ту от другата – както му скимне. Настрадаин Ходжа не му пречел и не пипал юздата, потънал в своите мисли. „Още една нощ път – и утре ще видя Коканд! Там, на пазара, не

може да не науча нещо за този Агабер“ – разсъждавал той и пред мисления му взор изниквали кокандските чаршии, джамии, пазарът, ханският дворец и ограденият с висока стена харем, където изнемогвали, според слуховете, двеста трийсет и седем жени – по една за всеки ден от годината, без постите. На времето Настрадаин Ходжа ходил в Коканд и оставил добър спомен за себе си; той се усмихнал, като си спомнил топлата августовска нощ, възето през стената на харема, задушната тъмнина на тремове и ходниците в харема и най-сетне... Но тук Настрадаин Ходжа рязко възпрял коня на своята памет. „О, скъпоценна моя Гюлджан, щом веднъж съм те избрал, аз ще ти бъда верен винаги и навсякъде, дори в далечните спомени!“ Възхитен и трогнат от собственото си благородство, чувствувайки в гърдите си приятна отмала като при потапяне в топла вода, той се огледал с овлажнели очи – и от изненада едва не се изтърсил от самара.

Път нямало; под копитата на магарето се стелел килим от свежа росна моравя и криволичела тясна пътечка; долу под стръмното, цялата в пяна и водовъртежи, бързала сърдита планинска рекичка, отстрани зеленееща стена от цъфнали храсталаци. А отпред, извисил снежните си върхове над облаците, се издигал мрачен хребет, който преди един час се виждал вдясно от пътя.

– О, сине на греха, о, гнусен мелез от чакал и гушер, къде ме докара, проклето магаре! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Никога не съм идвал тук, не знам накъде води тази пътечка и коя е тая река долу! Защо се отби от големия път, какви престъпни помисли носиш в главата си?

Първата му мисъл била да вдигне, камшика и добре да поработи с него: но наоколо царял такъв мирен и невъзмутим покой, в храстите така приветливо бръмчали пчели и дебело им пригласяли големи мъхести бръмбари, въздухът така ухаел на див мед, толкова ласкаво греело слънцето и се усмихвало високото небе, че ръката му сама се отпуснала, не докоснала с камшика гърба на магарето.

– Да не си разбрал от някое насрещно магаре, твой приятел, къде е езерото? – попитал Настрадаин Ходжа. – Добре, нека изборът на пътя да е твой; ти си господарят, аз съм слугата; върви където щеш – аз ще те следвам.

Можел ли той в тая минута да помисли, че думите му ще се окажат пророчески, че скоро той наистина ще стане слуга на своето магаре, а то – знатен, строг господар? Но да не избързваме, да помним думите на добродетелния Музафар Юсуп Раджаби: „Не ставай в разказа си като кутрето, което квичи, върти се и се мъчи да хване края на опашката си“,

а да минем към следващата глава, в която се разказва как Настрадаин Ходжа встъпил в двубой със собственото си име и за прискърбните за него последствия от това събитие.

ПЕТА ГЛАВА

След кратка почивка той отново се настанил на самара, отпуснал юздата и спокойно се потопил в размисъл, като оставил магарето да избира пътя по собствено желание.

Пътечката се виела все по-нагоре, реката се скрила в дъното на дълбока клисура и невидима, глухо мърморела оттам; насреща се спускали множество малки буйни поточета, над които тук-там през деретата били прехвърлени водни мостчета – дървени корита, покрити с мъхест жабуняк, замислено ронещи в светлата дълбочина под себе си тънки струйки. Скоро пътечката потънала в дъхави филизи на ситнолистен храсталак, повет и диви лози; слънчевата светлина, пресята през клоните, на горещи петна се сипела по лицето на Настрадаин Ходжа; – така леко, без да оставят следа, се плъзгали и неговите мисли, по-точно – призраци на мисли, толкова мимолетни и неуловими били те.

Пътят до най-близкото село се оказал час и половина, а пролетното слънце силно приличало; Настрадаин Ходжа свалил халата – и яздел само по риза, като току бършел с кърпа потта от челото си. Затова пък в селото го посрещнала прохладна чайхана, кацнала над една урва и откритата от всички страни за планинския вятър.

Едрият чайханджия, зарадван на новия гост, се спуснал да раздухва огъня под казаните – разнесла се смолиста миризма на арча, благоуханното дърво на ферганските гори.

Освен Настрадаин Ходжа, в чайханата имало още четирима души: един старец с дълга жълто-сива брада и също такива сиви вежди, виснали над очите му – изглежда, тукашен жител, земеделец; двама пастири с ошавени меки цървули и дебели плъстени навои, кръстосани с тасмички, с груби, също плъстени ямурлуци; и последният, четвъртият, блед и слаб, майстор-гурбетчия, шивач или обушар, с вулия, подложена под лакътя му. Те седели в тесен кръг, наливали си чай от един чайник, пиели поред от една чаша и шепнели нещо забранено, което личало от крадливите погледи, хвърляни сегиз-тогиз към Настрадаин Ходжа.

За да не им пречи на приказките, той се настанил с гръб към тях, с лице към урвата.

Долу се простирала цъфтяща долина: ниви, градини, села, по-нататък се вдигали полегати хълмове, а още по-нататък – планини, отвъд които била Индия. Утринната омара се стопила и горите сякаш се приближили; Настрадаин Ходжа ясно виждал белите пустини на снежните полета, долове и падини, пълни с виолетови сенки; под снеговете по кафявите каменни склонове се виели сребърните нишки на потоците. И оттам, откъм планините, лицето му облъхвала лека и свежа снежна прохлада.

А Шепотът в ъгъла продължавал все по-разгорещено: Настрадаин Ходжа усещал във врата си четири чифта внимателни очи. „Приказват за мене, сега ще дойдат да ме попитат.“

Така и станало: старецът се надигнал и се приближил до Настрадаин Ходжа:

– Живо-здрово, пътниче, добре дошъл в нашето затънтено Село. Гледаме, жълта прах по твоите ботуши, а тук нашите пътища са каменисти и правят само бяла прах. И решихме, че си човек ябанджия и си дошъл при нас от долината: вярно ли казвам?

– Да, идвам от долината – рекъл Настрадаин Ходжа и подал на стареца чашка, като почукал по нея с нокът в знак, че го кани.

– Тогава кажи ни, пътниче – продължил старецът, като взел чашката и седнал насреща, – какво ново-вехто надолу през последните дни? Да не са се разбунили ходжентските хлебари? Или канибадамските маслари са отказали да плащат данък? Или може би нещо е станало в Ура Тюбе?

– Не, нищо такова не съм чул – отвърнал Настрадаин Ходжа, учуден от такива въпроси.

Старецът многозначително намигнал на своите приятели.

– То, холан, и аз не съм чувал, ама рекох ей тъй, да попитам – казал той с тих глас. – Нашето село е затънтено, рядко идват хора отдолу, затуй рекох да питам...

– Ей тъй ли? – подсмиснал се Настрадаин Ходжа. – Тогава знай, почтени старче, дето питаш „ей тъй“, че канибадамските маслари редовно си плащат данъка; освен това „ей тъй“ ти казвам, че град Ходжент си е на същото място и не е потънал вдън земя, че около Намаган не се е появила ламя, дето бълва огън. Нещо друго да попиташ „ей тъй“?

Старецът схванал присмеха, премълчал, събрал висналите си вежди и скрил очите си зад тях: страхувал се да се довери на непознат човек, а отвътре неизказаният въпрос го парел и измъчвал.

Настрадаин Ходжа решил да му помогне:

– Почтени старче, погледни ме хубаво в лицето, надникни по-

дълбоко в очите ми – няма приличам на шпионин?

– Ти се гмурна до дъното на моите мисли – отвърнал старецът. – Аз наистина се колебая между страха и желанието да те питам нещо интересно и опасно. Но ако само познаваше нашите добродетелни управници, тия кръвопийци..., така де, исках да кажа, тези праведни светци – аллах да умножи благословените им години за наша радост и да удължи юздите в техните неподкупни длани!...

– Не се мъчи да хвалиш пред мене управниците, почтени старче: нали ти казах, че не съм шпионин.

– Твоето лице ми внушава доверие, пътнице, и аз ще се разкрия пред тебе. Искахме да те попитаме – старецът снишил гласа си до шепот, другите трима се скупчили плътно край тях, – искахме да те попитаме дали не знаеш да е идвал по нашия край Настрадаин Ходжа?

Всичко друго очаквал да чуе Настрадаин Ходжа – но не и своето име! Той се задавил от чая, закашлял се.

– Да, да, Настрадаин Ходжа се е появил! – разгорещено зашепнал младият пастир. – Един овчар го видял с очите си на големия път близо до Ходжент...

– Този овчар е живял на времето в Бухара и го познава – рекъл вторият пастир, мургав висок балканджия с черна брадичка и огнени очи, проблясващи изпод широки сърдити вежди.

– И не само овчарят – додал старецът, – и един керванджия го видял, пак на големия кокандски път.

А Настрадаин Ходжа слушал тия думи и си мислел, че прибързано е свалил тъмните очила. Познали го. Седнал в тази малка чайхана, той мислено чувал растящото бучене на кокандския, андижанския и другите пазари из долината, развълнувани от неговото име. „Хич не е навреме тоя шум! – размишлявал той. – На всички тези слухове и приказки трябва да се тури край!“

– Грешите, добри хора – обърнал се той към събеседниците си. – Керванбашията и овчарят са се припознали, това е! Знам със сигурност, че Настрадаин Ходжа сега е далеч оттук.

– Ама го е видял и един пътуващ търговец! – разгорещено възразил майсторът, по чиито хлътнали бледи бузи от вълнение избили червени петна.

„И търговец отгоре! – възкликнал на ума си Настрадаин Ходжа. – Наистина кой дявол ме накара да свалям очилата!“

– Значи във Фергана Настрадаин Ходжа има някакъв двойник – рекъл той. – Пак ви казвам, истинският, същинският Настрадаин Ходжа не

може да се появи по тия места.

– Защо, о, пътниче? Откъдо-накъде си толкова сигурен? – попитал старецът.

Надал глас и чайханджията от своите казани:

– Ако наистина преди една седмица са го видели някъде далече, защо да не може днес да се появи при нас? – Чайханджията дошъл при компанията, сменил празния чайник. – За него няма разстояния; веднъж как отишъл от Херат до Самарканд за четири дни!

– Там е работата, че той вече не пътува – рекъл Настрадаин Ходжа. – Знайте, добри хора: предишния Настрадаин Ходжа вече го няма. Той завъди челяд и забрави предишните скитания. Сивото му магаре от ден на ден дебелее в яхъра, пък и Настрадаин Ходжа заглади косъма от мирния заседнал живот. Изкуфя, стана мързелив и сега не излиза от къщи без черни очила от страх да не го познаят.

– Искаш да кажеш, че отгоре на всичко е станал и страхливец? – затреперал гласът на пастира с брадичката. – Всички знаят, че той никога и от нищо не се е боял!

– Повечето е хвалба – пренебрежително отвърнал Настрадаин Ходжа. – От всичките приказки за него три четвърти са врели-некипели.

– Врели-некипели ли? – възкликнал майсторът. – Че от кого тогав треперят неправедните велможи, щом всички приказки за Настрадаин Ходжа са врели-некипели?

Пастирите, чайханджията и старецът се спогледали и си смигнали.

– Не знам, не знам – рекъл Настрадаин Ходжа, без да забележи това зловешо споглеждане. – Дори нещо повече – той си е сменил името. Сега се казва Узакбай, сега...

Не можал да се доизкаже: чайханджията изсумтял и с все сила стоварил върху гърба му здравия си юмрук: в същия миг младият пастир с непостижима пъргавина почнал да го млати с юмуци под ребрата от двете страни; старецът се вкопчил с кльошави пръсти в брадата му и закрепял:

– Така зер, нашият Настрадаин Ходжа не бил вече Настрадаин Ходжа – такива ли ги дрънкаш, проклети шпионино!

– Нарочно ги пускат под път и над път тия шпиони, да чернят Настрадаин Ходжа и да го маскарят и кепазят! – пригласял му майсторът, без да забравя да налага с вулията, в която имало нещо твърдо, тежко и ръбесто.

– Чакайте бре! – пищял Настрадаин Ходжа, като се вардел да не го цапардосат по главата или в хълбоците. – Кого бърхтите в името на

Настрадин Ходжа! Самия...

Като видял дебелия, той бил готов да се разкрие пред тях (което впрочем едва ли щяло да бъде прието с доверие), но му попречил чайханджията. Със силен ритник той изхвърлил Настрадин Ходжа по стълбите на пътя, в краката на магарето:

– Пръждосвай се, презрян чакал, и повече да не си се мярнал в нашето село! Иначе, кълна се, ще изпотроша по гърба ти всичките си пръти.

Без дума да обели, Настрадин Ходжа се изправил на два крака, рипнал на самара и подгонил магарето в галоп, като пъшкал И охкал при всяко подрусване. А от чайханата го сподиряли ругатни на пет гласа.

ШЕСТА ГЛАВА

Така печално завършил, неговият двубой със собственото му име – пример, поучителен за мнозина. Тук му е мястото да си спомним думите на веселия бродяга и пияница Хафез, пребит от тълпата на ширазкия пазар заради насмешливата му забележка за несравнимите газели на поета Хафез: „О, славно мое име – по-рано ти ми принадлежеше, сега аз принадлежа на теб; по-рано се радвах, че тичаш с много дни пред мен, а днес бих желал да вържа на краката ти топузи; аз съм кон, а ти си моят жесток ездач с тежък камшик в ръката! Така се обръща за човека на тази скръбна земя дори неговата слава – във вреда и тегоба за него!...“

Настрадин Ходжа спрял магарето най-малко на пет хвърлея стрела. Слязъл, приседнал на един крайпътен камък й дълго опипвал ръцете, краката, шията и главата си: „Аллах да прати охтика на тая мърша майстора! – мърморел той, докато си разтривал цицините. – Бих искал да знам какво мъкне в проклетата си вулия – брус, ютия или кальпи за обувки?“

Като размишлявал над този случай и прекроявал за себе си жалбата на Хафез, той поел по-нататък по каменливия, напечен от слънцето път. Все същият цъфтящ хрусталак дъхал насреща му тръпчива миризма на див мед, по камъните се припичали разноцветни гущери – тюркоазени, сапфирени, изумрудени и просто сиви, със скромни, но ако се вгледаш, много красиви и тънки плетеници отгоре; в небето пеели чучулиги, свирели щурци, проблясвали в слънчевите ленти пчели, святкали със слюдени крилца насекоми; с една дума всичко наоколо си било както преди един час, сякаш Настрадин Ходжа не бил прекръсвал пътя си и изобщо

не бил влизал в толкова негостоприемната чайхана над урвата.

Той можел добре да помни, но когато трябва, можел и да забравя. При това болката в гърба и в хълбоците му намаляла, за което можел да въздаде благодарност на дебелия си пътен халат, който смекчил ударите. Скоро сръдната му съвсем се стопила – той се усмихнал, после се ухилил и накрая се размял на глас.

– Чуваш ли, вярно мое магаре: вече ме бият в името на Настрадаин Ходжа: сега остава да ме обесят за слава на Настрадаин Ходжа.

Шеговитата му реч била прекъсната от слабо провлачено охкане.

Магарето изпръхтяло, наострило уши и едряло. Настрадаин Ходжа погледнал надясно и видял под храстите да лежи човек, завит презглава с халат.

– Какво ти е, човече! Защо лежиш тук и охкаш така жално, сякаш душата ти отлита от тялото?

– Тя наистина отлита – жалостиво, с пъшкане и охкане отвърнал оня под халата. – Моля се на аллаха, дано отлети по-скоро, защото страданията ми са ужасни, а мъките непоносими.

Наложило се Настрадаин Ходжа да слезе от магарето.

– Отдавна ли те е хванала тая лоша болест? – навел се той над болния.

– Вече пета година ме държи – простенал болният. – Всяка пролет по това време като лют звяр ме настига и цял месец ме мъчи по-страшно от най-жестокия джелатин. За да избягам от нейната свирепост, трябва да я изпреваря с едно церително действие: тоя път не можах да го направя овреме – и ей ме, лежа на пътя, забравен от всички, изоставен, без помощ и съчувствие.

– Недей да се вайкаш – рекъл Настрадаин Ходжа. – Сега имаш и помощ, и съчувствие. Дватама ще идем до най-близкото село, ще намерим доктор и с негова помощ ти ще извършиш необходимото целебно действие.

– Доктор ли? Ох, за тая работа не ми трябва доктор.

Болният се надигнал, отвил си главата, показало се широко плоско лице, съвсем късаво, без никакви признаци на мустаци и брада, украсено с мъничък нос и чифт разноцветни очи: едното мътно синеело, покрито с перде, но затова пък другото, кръгло и жълто, гледало толкова пронизващо, че тръпки побили Настрадаин Ходжа.

– Вземи ме до селото, добри човече – с охкане и пъшкане болният се измъкнал от халата. – Вземи ме до селото: белким там сред хората мъките ми намалят.

Криво-ляво той седнал на самара. Магарето, като разбрало, че носи болен, слизало внимателно по нанадолнищата и не прескачало вадите, а цопало през тях. Настрадаин Ходжа вървял отстрани и поглеждал изотдолу охкация си спътник. „Тоя май е голям шмекер и мошеник – иначе откъде ще е тоя дяволски жълт блясък в единственото му око? – размишлявал той. – Но може пък да греша и да оскърбявам с низките си подозрения един добродетелен човек, чиято външност изобщо не отговаря на вътрешната му същност?...“ У болния имало някаква двойственост, която не позволявала на Настрадаин Ходжа окончателно да разбере дали е нехранимайко; а, от друга страна, колкото и да се мъчел да мисли за спътника си с добро, жълтият блясък в дъното на единственото му око го смущавал и обръщал мислите му в обратната посока.

Пътят започнал стръмно да се спуска надолу. Минали два завоя и в ниското пред Настрадаин Ходжа се жлътнали плоските покриви на малко селце. По дима, който весело се виел в ясното небе, той познал къде е чайханата и като помнел неотдавнашния урок, си дал твърда дума да не подхваща никакъв разговор за самия себе си, каквото и да говорят наоколо.

Но комуто е съдено да яде бой два пъти в един ден, тоя ден той ще си го изяде два пъти. Така станала и с него.

В чайханата той поискал одеяло, грижливо турил болния да легне, след това попитал чайханджията за доктор.

– Трябва да се извика от другото село – рекъл чайханджията, набит бабанко с голяма валчеста глава, с ниско чело и къса космата шия, червена като на касапин. – А дотогава болният да пийне чай, може да му помогне.

Болният изпил два чайника, обронил глава на възглавницата и задрямал, като пъшкал тихо в страдалческата си просъница.

Настрадаин Ходжа приседнал при другите гости и подхванал разговор с надеждата да научи нещо за планинското езеро на Агабег.

Не, никой от тях нищо не бил чувал за такова езеро. А колкото за Агабег, да не би пътникът да търси оня воденичар, дете миналата година продал скъпо и прескъпо куцата си крава, като скрил от купувача нейния порок? Или пък ковача Агабег? Или оня, дете тия дни ожени големия си син?

– Сполай ви, добри люде, само че на мене ми трябва съвсем друг Агабег.

Друг ли? Тогава да не е оня, дете миналата есен падна с натоварения си вол от стария мост в реката? Или налбантина Агабег?... За да

угодят на Настрадаин Ходжа, те споменали петнайсетина Агабеговци, но стопанина на планинското езеро го нямало между тях.

– Нищо, ще го намеря на друго място – отговарял Настрадаин Ходжа, поуморен от бърливостта на своите събеседници.

– Да пребъде с тебе благоволенieto на аллаха – отвръщали те, искрено огорчени, че не могат да му помогнат в диренето.

Отзад някой лекичко побутнал Настрадаин Ходжа по рамото; той помислил, че е чайханджията; обърнал се и втрещено облещил очи, Пред него, радостно ухилен, здрав и читав стоял болникът, който само преди един час бил на ръба на преминаването от тленното земно битие в другото състояние. (Настрадаин Ходжа бил готов да се закълне, че това ще е най-ниското състояние, което може да съществува само за върли мошеници.)

Той стоял и се хилел, а плоската му мутра сияела, кръглото му око светело с нетърпим котешки огън.

– Ти ли си това, о, мой страдащ пътничко?

– Да, аз съм! – с бодър глас отвърнал едноокият. – И искам да ти кажа, че вече няма защо да се бавим в чайханата.

Ами церителното действие? Нали чакаме доктор?

– Вече всичко е направено. За това действие всеки излишен човек само пречи: аз винаги се лекувам сам, без доктори.

Без да престава да се учудва на изцеряването му, Настрадаин Ходжа платил на чайханджията и тръгнал към магарето си. Едноокият го изпреварил и се завтекъл да стяга подпръгата на самара. „Не му е чужда благодарността“ – помислил си Настрадаин Ходжа.

– Накъде мислиш да хващаш сега? – попитал той едноокия. – Може да сме в една посока, аз съм за Коканд.

– И аз съм за там, аллах да те поживи, добри човече! – горещо възкликнал едноокият и без да се бави нито миг, се метнал на самара; думите на Настрадаин Ходжа той разбрал по своему, изгодно за себе си: че той и по-нататък ще се вози на магарето, а неговият благодетел ще бъхти пеш.

– По-добре да яхнеш мен рекъл Настрадаин Ходжа.

Засрамен от подигравката, едноокият взел да се оправдава, че уж искал само да провери подпръгата. „Той не е съвсем без срам и съвест“ – помислил си Настрадаин Ходжа.

Нейсе, продължили. Извън селото, сякаш тичайки, от стръмния склон към пътя се спускали овощни градини, заградени с ниски до кръста огради от недялан камък, Тук, в полите на планината, пролетта

закъснявала, сякаш и за нея били трудни стръмнините и завоите на тучкашните пътища; дърветата чак сега почвали да цъфтят.

Тесният каменист път бил съвсем безлюден, коловозите едва личали; коларският път свършвал дотук, нататък, към прохода, имало само за добитък. Все по-хладен и свеж ставал вятърът, който се спускал от снежните върхове, все по-пълноводни мътно-ледените потоци, все по-широк лазурният простор наоколо. Небето синеело; въздухът бил толкова лек и ефирен, че Настрадаин Ходжа все не можел да напълни гърдите си с него.

Едноокият също дишал трудно, но не забавял хода, макар че от съжаление Настрадаин Ходжа отвреме-навреме поспирал магарето.

– Ти май много бързаш?

Едноокият не отговорил, само погледнал през рамо пътя назад.

„А може пък и да не е шмекер? – продължавал да размисля Настрадаин Ходжа, като се мъчел да забрави жълтия котешки огън, който се излъчвал от единственото око на неговия спътник. – Може да бърза за семейството си или в помощ на приятел, изпаднал в беда?

Малко му оставало да се заблуждава.

Отзад се дочул далечен конски тропот.

Едноокият усилил крачка и взел да се озърта често-често.

– Препускат – не издържал той.

– Нека си препускат, път широк – безгрижно отговорил Настрадаин Ходжа.

След десетина крачки едноокият рекъл:

– Нещо много се уморих. Да бяхме си отдъхнали някъде настрани. Зад камъните, на завет...

– Защо настрани? – възразил Настрадаин Ходжа. – Чудесно можем да си починем и на пътя.

– По-добре зад камъните: не духа! – рекъл едноокият и някак странно се сгушил, жълтото му око се разширило, и потъмняло.

Конският тропот съвсем наближил: едноокият се за-щурал, засуетил се – и в този момент от завоя се показали конниците. Най-отпред върху неоседлан кон мятал боси крака чайханджията, подире му летели гостите, неотдавнашните събеседници.

– Стой! – изкрещял чайханджията. – Стойте, апаши с апаши!

Той за малко не съборил Настрадаин Ходжа, като плиснал в лицето му бодлив дъжд от разтрошен чакъл изпод конските копита, минал пред тях, рязко спрял коня, изправил го на задните крака, обърнал го и го препречил направо на пътя.

Настигна ги и другите, наскачали от конете, наобиколили Настрадаин Ходжа и спътника му.

– Вие!... – запъхтяно казал чайханджията. – Къде ми е новото менче? Уратюбинска направа е!

Той се спуснал към магарето и взел да рови дисагите.

– Твоето менче ли? – попитал с недоумение Настрадаин Ходжа. – Почтени, ти сам най-добре знаеш къде са ти нещата. Защо бъркаш в моите дисаги? Да не би на твоето менче изведнъж да са му пораснали крака и то само да е скочило в дисагите?

– Крака“ ли са му пораснали? – с хриплив глас закрепял чайханджията и лицето и шията му пламнали като нажежени. – Само скочило в дисагите, а, хайдук с хайдуците!

При тези думи той, за неизразимо учудване на Настрадаин Ходжа, измъкнал от дясната дисага ново-новеничко лъскаво менче.

От ярост чайханджията подскочил и се тупнал с юмрук в гърдите.

Това послужило като знак за останалите. В следващия момент Настрадаин Ходжа и едноокият били повалени на пътя, обсипани с ритници, млатени и ритани. Настрадаин Ходжа още веднъж имал случай да благодари на дебелия си пътен халат.

– Тоя нарочно ни баламосваше със своите Агабеговци!

– А другият в това време е плякосвал!

– Ами как майсторски се правеше на болен!

Кютекът започнал отново.

Най-после чайханджията и неговите приятели напълно се насладили на отмъщението. Потни, запъхтени, те напуснали толкова безславното за Настрадаин Ходжа бойно поле.

Пак зачаткали по камънака звънките подкови, стихнали в далечината...

Настрадаин Ходжа се изправил: първите му думи били към магарето:

– Сега разбирам защо се отби от големия път, о, презрян син на гнусните деяния на баща си. Моят халат ти се е сторил твърде прашен? Но запомни, само ако някъде за трети път почнат да го тупат, без да го сваят от гърба ми, горко ти, о, дългоухо вместилище на гюбре! Няма да ме домързи да измина сто хвърлея на стрела, но ще намеря някъде кланица с ръждявали от кръв ченгели, с криви нащърбени сатъри, направени от сърпове, с дълги брястови пръчки, на които разпъват магарешки кожи! Запомни!...

Магарето мигало с беззникавите си мигли; муцуната му била

невинна, кротка, сякаш всичките тия заплахи не се отнасяли за него.

Едноокият лежал по очи и не мърдал.

Настрадин Ходжа го побутнал по рамото.

Едноокият страхливо надигнал глава:

– Отидоха ли си? Рекох, да не си почиват... – и изтупвайки прахта от халата си, добавил: – Добре че всички бяха боси.

– Не разбирам какво му е добрето.

– Като са боси, ритат с петите – обяснил едноокият. – А за удар петата е много по-слаба от пръстите.

– Ти по-добре знаеш.

– А най-лоши за ребрата са канибадамските ботуши – продължил едноокият. – Тамошните майстори за красота турят на носа твърда подметка – за един – гиздило, за друг патило...

– Нито веднъж не съм опитвал с ребрата си канибадамски ботуши и нямам намерение да ги опитвам – рекъл. Настрадин Ходжа. – Най-добре ще е, почтени, ако ей на това място се разделим – и то завинаги!

Той се метнал на магарето и лекичко го чукнал между ушите – обичайният знак да потегля.

Едноокият внезапно заронил сълзи, паднал на колене и препречил пътя на Настрадин Ходжа.

– Изслушай ме! – жално завикал той. – Никой, нито един човек на света не знае истината за мене! Умолявам те, бъди милосърден, изслушай ме – и тогава ще видиш много неща с други очи!

Вълнението му не било престорено, сълзите му били искрени, тялото му се тресяло от ридания.

– Да, аз съм крадец! – той се задавил от плач и се ударил с юмрук по гърдите. – Аз съм мръсен престъпник и знам това! Но, непознати човече, повярвай ми, от моята престъпност най-много страдам самият аз. И няма на света нито една душа, която да поиска да ме разбере!...

Всичко това било толкова неочаквано, че Настрадин Ходжа се сбъркал.

Къде от любопитство, къде от съжаление, той се съгласил да изслуша крадеца.

СЕДМА ГЛАВА

Седнали на камъните и едноокият заразправял своя удивително злочест живот:

– Неудържимата страст към кражбата се прояви у мене от най-ранно детство. Още като сукалче съм откраднал веднъж една сребърна карфица от гърдите на майка си и докато тя обръщала къщата да търси карфицата, аз, още преди да проговоря, съм се хилел тихомълком в люлката, мушнал скъпоценната плячка под одеялото... Като поотраснах и прогах, станах страшилище за къщата. Влечех всичко, което ми паднеше под ръка: пари, платове, брашно, масло. И така хитро криех краденото, че нито тате, нито мама можеха да го намерят; в сгоден момент сетне тичах с плячката при един гърбав бродяга с окапал нос; който се спотайваше из старото гробище, сред хлътналите гробове и врасналите надгробни плочи. Той ме поздравяваше с думите: „Да ми израсне гърбица и отпред, ако ти, дете, което приличаш на неразпъпила пъпка, не свършиш на бесилото или под секирата на палача!“ Почвахме да играем на зарове – дъртият гърбав пергиш със следи от всички пороци на спаруженото си лице и аз, четиригодишен розоволик младенец с пухкави бузки и чист невинен поглед.

Крадецът изхлипал, обърнат в мислите си към златното невъзвратимо детство, след това шумно подсмръкнал, обърсал сълзите си и продължил:

– На пет години аз бях майстор на зара, но нашата къща през това време хептен оголя. Мама не можеше да ме гледа, без да плаче, тате получи гърчове и все викаше: „Проклета да е постелята, на която съм те заченал!“ Но аз не разбирах нито от молби, нито от кавга и след като се съвземех от пердаха, пак си знаех същото. Към седемгодишния ми рожден ден семейството ни изпадна в немотия, кажи го до шия, затова пък гърбавият отвори на пазара своя чайхана с таен игрален вертеп и пушалня за хашиш в мазето... Като видях, че няма какво повече да задигна от къщи, аз обърнах алчния си взор и нечестивите си помисли към съседите. Разорих коларя, който живееше вляво от нас, като му откраднах от дъното на кладенеца гърнето с парите, които той цял живот беше пестил; за два месеца и нещо докарах до просяшка тояга съседа отдясно, като го обрах до шушка. Не можеха да ме спрат никакви ключалки и катинари: отварях ги като обикновени резета. Търпението на баща ми свърши, той ме прокле и ме изгони от къщи. На тръгване задигнах единствения му халат и последните пари – двайсет и шест танга. Тогава бях на осем години и половина... Няма да уморявам слуха ти с разкази за моето скитничество, ще ти кажа само, че съм бил и в Мадрас, и в Херат, и в Кабул, и дори в Багдад. Навсякъде крадах – това беше единственият ми занаят и в него аз станах същински факир. Тогава измислих и този

гнусен начин – легна на пътя, престоря се на болен и ограбя човека, който прояви към мене милосърдие. Няма да се хваля, но в презрения апашки занаят едва ли някой крадец може да се сравни с мен не само във Фергана, но и в целия мюсюлмански свят.

– Чакай! – прекъснал го Настрадаин Ходжа. – Ами прочутият Багдадски крадец, за когото разправят такива чудесии?

– Багдадският крадец ли? – едноокият се разсмял. – Знай, че аз съм Багдадският крадец!

Той млъкнал, наслаждавайки се на изумлението, което се изписало върху лицето на Настрадаин Ходжа, след това облакът на спомените забулил жълтото му око.

– Повечето от разказите за моите похождения са вятър работа, но има и истина. Бях осемнайсетгодишен, когато за пръв път попаднах в Багдад, този приказан град, пълен със съкровища и мухльовци, които ги владеят. Тършувах из дюкяните и сандъците на багдадските търговци като в мои, а най-накрая се намъкнах в съкровищницата на самия халиф. Да си кажа истината, не беше кой знае колко трудно да вляза. Пазеха я трима яки негри, всеки от които поотделно можеше да се пребори с вол, и затова съкровищницата се смяташе недостъпна за крадци и грабители. Но аз знаех, че единият, от негрите е глух като пън, другият пуши постоянно хашиш и вечно спи, даже вървешком, а пък третият е надарен от природата с такова невероятно шупе, че жаба да шумне в храстите нощем – и напълва гашите. Аз взех една празна кратуна, направих й дупки като очи и озъбена уста, набучих кратуната на кол, запалих вътре една свещ, увих всичко това в бял чаршаф и края нощта го издигнах над храстите срещу страхливия негр. Той стреснато извика и се строполи като мъртъв. Сънливият не се събуди, глухият не ме чу: с разни инструменти аз спокойно отключих, влязох в съкровищницата и изнесох толкова злато, колкото можех да нося. На заранта вестта за ограбената съкровищница на халифа обиколи града, а след това плъзна навред но мюсюлманския свят и аз се прорух.

– Разправят, че след това Багдадският крадец се оженил за дъщерята на халифа – подметнал Настрадаин Ходжа.

– Празни приказки! Всичките тия врели-некипели за мен и за разните му царски дъщери са глупости и измишльотини. Аз от дете презирам жените и – сполай на аллаха! – никога не ме е хващала оная странна лудост, дето й викат любов. – Последната дума той произнесъл с оттепък на пренебрежение, изглежда много се гордеел със своето целомъдрие. – Освен това жените, макар и малко да ги поокрадеш, се държат

толкова неприлично и вдигат такава олелия, че един човек от моя бранш не може да изпитва към тях друго освен отвращение. За нищо на света не бих се оженил за никаква принцеса, ако ще да е най-хубавата.

– Ще почакаме, докато си промениш мнението за китайската или за индийската принцеса – додал Настрадаин Ходжа. – Тогава ще кажа: половината работа е свършена; остава само да склоним принцесата.

Крадецът разбрал и оценил присмеха: плоската му разбойническа мутра с перде на едното око и с огромна синина под другото светнала ухилено:

– Човек може да си помиели, че самият Настрадаин Ходжа те е подучил на такъв тънък и хаплив отговор.

Като чул името си, Настрадаин Ходжа наострил уши и боязливо се огледал. Но наоколо било ясно пролетно безлюдие; по кафявите склонове пълзели сенките на облаците, плуващи на юг; в слънчевия въздух на проблясващи криле висели насекоми; до Настрадаин Ходжа на горещия камък дремел изумруден гушер, като отварял отвреме-навреме живите си черни очички с тясна златна ивица.

– А ти срещал ли си Настрадаин Ходжа в твоите апашки скитания?

– Случвало се е – отвърнал едноокият. – Ахмаците, баламите често приписват на мен неговите дела и обратно. Но в същност между нас няма и не може да има никаква прилика. За разлика от Настрадаин Ходжа, аз съм прекарал целия си живот в порок, сеех в света само зло и не полагах грижи за усъвършенствване на своето духовно същество, без което, както е известно, не може да се премине от лъжовния земен свят в друго, висше състояние. С мръсните си дела аз се обричах да започна отначало целия кръг на звездните странствувания.

Настрадаин Ходжа не вярвал на ушите си: едноокият му говорел с думите на стария дервиш от ходжентската църква Гюхар Шад! „Мигар и тоя крадец е от тайното братство на Мълчаливите и Постигащите?“ – помислил си Настрадаин Ходжа, но веднага отхвърлил тази мисъл като невъзможна.

В ума му се трупали догадки, коя от коя по-невероятни.

– Такъв съм аз – продължавал едноокият със съкрушен глас. – Само пълен хайванин може да търси някаква прилика между мен и Настрадаин Ходжа, чийто живот е посветен на дейното добро и ще послужи за пример на много поколения от бъдещите векове.

Изчезнали и последните съмнения: той повтарял дулите на стария просяк. „Дали ми знае името?“ – мислел Настрадаин Ходжа и изпитателно се взирал в лицето на крадеца, мъчел се да долови поне лека сянка на

преструвка.

– Кажи, а къде си сресал Настрадин Ходжа?

Поздренията не се оправдали. Този път съвестта на едноокия била чиста: той наистина не знаел кой седи на камъка срещу него.

– Срещал съм го в Самарканд. С прискърбие на душата трябва да си призная, че и тази единствена среща съм отбелязал с гнусно деяние. Една пролет, като се шляех по самаркандския пазар, чух двама занаятчици да шепнат: „Настрадин Ходжа! Настрадин Ходжа!“ Като проследих с единственото си око пътя на техните погледи, видях пред една сергия наглед с нищо незабележим човек на средна възраст, който държеше за юлара сиво магаре. Човекът си купуваше халат и се канеше да плати. Едва-едва мярнах лицето му. „Този ли бил прочутият Настрадин Ходжа, смутителят на спокойствието, името на когото едни благославят, а други проклинат!“ – помислих си аз. И в душата ми се зароди дяволско изкушение – да го окрада. Не, не заради плячката, защото по това време имах достатъчно пари, а само от гнусното честолюбие на крадец. „Нека да бъда единственият в света крадец, който може да се похвали, че е окрал самия Настрадин Ходжа!“ – казах си аз и без ни най-малко да се бавя, пристъпих към изпълнението на своя замисъл. Тихо доближих магарето отзад и с една окастрена клечка мушнах под опашката му Обърнатата навън люта червена чушка. Като усети, че на онова място непоносимо му пари, магарето взе да върти глава и опашка, а след това, като реши, че под опашката му е запален огън, наду бурията, отскубна се от ръцете на Настрадин Ходжа и отпраши нанякъде, събаряйки по пътя си кошниците с банички, кайсии и череши. Настрадин Ходжа хукна да го гони – стана голяма бъркотия! Аз се възползувах от това и без спънки взех халата от сергията...

– Ти ли беше, о, потомък на нечестивци, о, сине на греха и позора! – възкликнал Настрадин Ходжа със светнали очи. – Кълна се в аллаха, никой никога не си беше правил с мене такива шегии! Щеше да ни побъркаш и двамата – станах вир-вода да го укротявам да не хвърля къчове и да не реве, докато се сетя да му погледна под опашката! Ах, да ми беше паднал тогава, както се бях ядосал, сега и канибадамските ботуши щяха да ти се видят по-меки от пухена възглавница!

Настрадин Ходжа така кипнал, че забравил и се издал: когато се усетил, било вече късно: крадецът разбрал с кого го е срещнала съдбата на пътя.

Трудно е да се опишат чувствата на едноокия крадец. Той паднал на колене пред Настрадин Ходжа, уловил пеша на халата му и залепил

устни за него като хаджия, когато срещне шейх – светец.

– Пусни ме! – викал Настрадаин Ходжа и дърпал халата. – Вие какво, да не сте се наговорили непременно да ме направите светец? Аз съм най-обикновен земен човек, колко пъти ще ви повтарям! И не ща да бъда нищо друго: ни шейх, ни дервиш, ни чудотворец, ни звезден странник!

– Благословен да е во веки веков пътят, на който се срещнахме! – повтарял едноокият. – Помогни ми, Настрадаин Ходжа, спасението ми е в твоите ръце!

– Пусни ме! – разпаленият Настрадаин Ходжа така дръпнал халата си, че пешовете му изпращели. – Къде е писано, че трябва да спасявам де що има просяци и крадци по белия свят? Искам да знам мене кой ще ме спаси от вас?

Но, изглежда, съдбата наистина била писала някъде из тефтерите си, че Настрадаин Ходжа, след като прехвърли четирийсетте, ще трябва да се занимава с духовното спасение на заблудени; наложило се отново да седне на същия камък и да доизслуша патилата на едноокия крадец.

ОСМА ГЛАВА

– После събитията в моя живот протекоха стремително – продължил крадецът. – Много неща пропускам, ще говоря само за най-главното. Тънех в гибелните си пороци и заблудения, докато не срещнах един благочестив старец, чиито мъдри поучения се врязаха в гърдите ми като Сюлеймановия печат. Този старец ми разкри цялата гадост на моите пороци и ми посочи пътя на пречиштането, но аз, хайванинът, не съумях да се възползувам от това. Ще ти разкажа всичко, както си беше, поред. Преди пет години в края на зимата отидох в Маргелан, града на коприната. Шейтанът ме съблазни да бръкна в пояса на един афганистанец: това ми изяде главата. Оня ме спипа, аз се изскубнах и беж, целият пазар ме погна, мятах се като пъдпъдък в примка. Тоя ден сигурно щеше да бъде последният в моя живот, но като бягах по един сокак, чух слаб старчески глас: „Скрий се тук!...“ Край пътя седеше някакъв старец, просяк. „Скрий се!“ – повтори той. Сменихме си халатите: аз седнах на неговото място и ниско наведох глава, за да скрия лицето си, а просякът мина на отсрещната страна и седна. Преследвачите се втурнаха по сокака, не обърнаха внимание, на двамата смирени просяка, подминаха ни и се пръснаха по дворищата. В бъркотията старецът ме

изведе от сокака и ме скри в бедното си жилище.

– Чакай – прекъснал го Настрадаин Ходжа; всичко му станало ясно. – Тоя просяк беше намислил да те върне в правия път, дълго ти разказва за звездните странствувания на нашия дух, за крайната победа на доброто на земята след петстотин хиляди години, а по петляно време млъкна и повече дума не обели.

– Нима си бил ти? – Едноокият уплашено се дръпнал от Настрадаин Ходжа. – Нима е истина това, което съм чувал за тебе, че можеш да се възплътяваш в какввто си искаш образ?

– Давай нататък. Защо не тръгна по благочестивия път, който ти посочи старецът?

– Горко ми! – възкликнал едноокият. – Твоят въпрос пронизва сърцето ми като отровен бодил! Тогава знай, че аз не останах глух към поученията на стареца. Неговите думи като огнен пламък стопиха оловото на моите заблуди. Преди да пропеят първи петли и преди старецът да млъкне, аз, облян в сълзи, се разкаях. Обзет от благоговееен трепет, аз му дадох клетва да се поправа, да тръгна по пътя на добродетелта и никога повече да не го напускам. И тогава старецът ми каза името ти и ми откри великия смисъл на твоето земно битие. „Гледаш ли Настрадаин Ходжа? – каза ми той. – Ето един човек, който цял живот щедро обогатява света с добрина, без да мисли и без да се колебае – просто защото не може да живее другояче. Ако можеш поне малко да заприличаш на него – ти си спасен за бъдещото висше битие в други превъплъщения.“ Напуснах убежището на стареца върху крилето на надеждата, сърцето ми светеше в гърдите. Кълна се, отдавна да бях тръгнал по предсказания от него път, ако дяволът, този вечен враг на хората, този коварен потисник на всичките ни спасителни устреми и благородни пориви, не беше побързал да простре под краката ми мръсната си, жилава, проскубана опашка, която аз настъпих и се подхлъзнах!... Изгарях от нетърпение по-скоро да започна нов живот и реших да замина за Коканд, където не ме познаваха така добре, както в другите градове. Имах близо четири хиляди танга; въображението ми рисуваше пленително бъдеще, преизпълнено само с добродетели, без никакъв примес от грях. Мислех да отворя в Коканд чайхана, да я застеля с килими, да накача кафези с бюлбюли и в тишината, на хладина, под нежния ромон на шадравана да вода с гостите благочестиви беседи, да пълня душите им със светлината на истината, която старецът ми откри. За себе си отреждах най-скромен живот, а всички излишни доходи се гласях да давам на сираците и вдовиците. Като пресметнах колко ще ми струва да купя чайхана, покъщнина,

съдини, килими и всичко друго, се убедих, че парите ще стигнат за всичко, освен за музиканти, които да свирят на дутари и с тънки гласове да пеят благонравни песни с поучителен смисъл. Малко не ми достигаха, някакви си три–четиристотин танга. Точно тук дяволът изкопа на пътя ми ямата на съблазънта: на път за Коканд той ме среща с един комарджия, голям майстор на зара. „За последен път ще играя – си рекох. – Този грях ще ми се опрости, защото ще използвам спечелените пари за добро, праведно дело; каквото артиса, след като спечеля, ще го раздам на сиромаси.“ Би трябвало човек с такива благочестиви намерения да има право да очаква в играта помощ от всевишния, но не стана тъй...

– Нататък ми е известно – казал Настрадаин Ходжа. – Играхте цяла нощ, а на сутринта ти остана без пукната пара. Чайханата, килимите, кафезите с бюлбюлите, шадраваните, музикантите, благонравните беседи и поучителните песни – всичко изтече в джоба на щастливия комарджия. Отгоре, на това ти му даде ботушите, халата, тубетейката и дори, спомням си, ризата, та остана само по гащи.

– В името на пророка! – възкликнал едноокият. – Какво всезнание! Откъде знаеш и за ризата? Значи вярно било, че по очите на човека четеш неговото минало и бъдеще?

– По твоето единствено око мога да прочета само миналото; колкото до бъдещето – то е зад пердето на другото. Продължавай.

– Какво ми оставаше да правя след загубата? Да се простя завинаги с мечтите за добродетелен живот? От подобни мисли светът пред мен се забулваше с черен дим. „Не! – реших. – Трябва да бъда твърд в стремежите си към доброто. Дяволът ме заплита от отчаяние, че душата ми се изплъзва от хищните му лапи. По-добре да направя още един, наистина последен грях, но да изляза на правия път, посочен ми от стареца!“ С такова твърдо решение стигнах в Коканд и там чух новината, която ми изкара акъла. Оказа се, че в Коканд наскоро се възцарил нов хан и този град, който по-рано беше цветуща градина за всички крадци и мошеници, сега е станал за тях неплодна пустиня. Новият хан въвел такива жестоки порядки, че на крадците не оставало нищо друго, освен да напуснат града или да се откажат от занаята. Ханът позорно изгонил от служба стария началник на градската стража, за когото всички кокандски апаши от дълги години не преставали да се молят в джамиите, и назначил друг – серт човек, честолюбив и безсърдечен, на име Камилбег, Новият началник, за да спечели ханското благоволение, дал клетва да премахне из корен всякаква кражба; когато пристигнах в Коканд, той напълно беше успял да изпълни своето жестоко намерение. Напълнил

града с много изкусни шпиони и свирепи пазванти; не можеше да откраднеш нещо, дори грахово зърно; от някой чувал, без начаса да им паднеш в лапите. Когато хванеха, му отрязваха дясната ръка от китката и го дамгосваха по челото с нажежено желязо; и да можеше някой изпечен крадец да отмъкне туй-онуй, нямаше, къде да го дене, защото за купуване на краденото се полагаше същото наказание и на никого не му стискаше. Така на моя път към праведния живот се изпречи, нова преграда – жестокият началник с благочестивите си порядки. Прекарах няколко дена в мъчителен размисъл, без да зная какво да правя, откъде да я захвана. А идеше май, приближаваше празникът на дядо Турахон, чиято гробница, както знаеш, е край Коканд. И ето, гнусният дявол в неуморния си стремеж да овладее моята душа ми внуши гибелната мисъл: да се възползувам от тоя празник, за да спечеля парите, които ми трябваша, за да поема пътя на благочестието...

Но да оставим за малко едноокия крадец и Настрадин Ходжа и да разкажем за пролетния празник на дядо Турахон, тъй като без този разказ голяма част от нашето повествование би останала по-нататък неясна.

По старо предание Турахон, родом кокандец, още петгодишен останал кръгъл сирак и тръгнал по пазара на просия, като изпил до дъно горчивата чаша на безизходното сирачество. Такова изпитание може или да озлоби човека и да превърне сърцето му в камък, или да го насочи към възвишената човешка мъдрост, ако силата на неговия дух превъзмогне обидата и гордостта му и я претопи в обида и горест за всички. Така станало и с Турахон: той влязъл в зряла възраст с душа, нажежена от гняв към жестокосърдечните богаташи и от жалост към бедните, особено към децата, безсилни да си помогнат.

Той бил на двайсет и пет години, когато с един керван напуснал Коканд; върнал се в родните места вече четирийсетгодишен. Всичкото това време прекарал в Индия и Тибет, изучавал тайните на знахарството и достигнал в това изкуство необикновени висоти. Разправяха, че той можел да изцервя само с едно докосване, говореха още, че от богатите той винаги вземал за лекуването голяма плата и каквото вземел, веднага го харчел за децата на сиромашта.

Три всякога ходел, наобиколен от тълпа дечурлига от всички възрасти: имал ли пари, отивал при някоя сергия за играчки или за сладкиши и я купувал цялата наведнъж за малките си приятели. Ако нямал,

пари и виждал някъде дрипаво босо хлапе, Турахон без много приказки го завеждал първо при терзията, после при някой папукчия, сарач, шапкар и навсякъде казвал само две думи: „Бъди милосърден!“ И продавачите, разтреперани от строгия му поглед – а към възрастните той бил много строг, – обували и обличали детето, без да обелят дума за пари, защото помнели, че дядо Турахон не само цери, но и наказва жестоко-сърдечните с болести.

Когато старецът умрял, хиляди деца, облени в сълзи, го изпратили до гробището. Учените мудариси и молли не се съгласили да причислят Турахон към сонма на праведниците: не бил спазвал постите, нарушавал правилата на исляма и цял живот не бил пожертвувал нито грош за украса на гробниците, като казвал, че парите са по-нужни на живите сиромаси, отколкото на мъртвите шейхове. Но народът сам, със своята си власт, провъзгласил Турахон за светец: славата му се носела далеч извън пределите на Коканд, по целия Изток. А майският празник в негова чест принадлежал на децата.

Според поверието, в нощта преди празника дядо Турахон минавал по дворовете, носейки на децата, които са достойни за неговото внимание, подаръци и ги оставял в окачените за това тюбетейки. Децата почвали да се готвят за тържествения ден далече преди да дойде пролетта. Още духали пронизващите ледени ветрища, от мъгливото небе още прехвърчал сух бодлив сняг, градините още били черни и безжизнени и земята звънтяла под колелетата на колите, вкаменена от студ, а дечурлигата на малки ята се събирали сутрин зад стените, зад стоборите или другаде на завет и с посинели сополиви нослета зъзнали в своите халатчета, стискали в шепи ушите си и водели Дълги сериозни разговори за дядо Турахон. Децата знаели със сигурност, че той е много придирчив – голяма хитрост била нужна, за да получиш подарък от него и не всеки получавал. Петдесет дена преди празника трябвало: първо, нито веднъж да не огорчиш родителите си, второ, всеки ден да сторваш по някоя добрина, примерно – да помогнеш на някой слепец да мине през моста или да занесеш багажа на стар човек, трето, за тия петдесет дена трябвало да се откажеш от всякакви сладкиши, които се мъдрели толкова съблазнително на таблите на уличните търговци, и да спестиш пари за тюбетейка (знаело се, че дядо Турахон не обича стари, мръсни тюбетейки и обикновено не им обръща никакво внимание, като прави изключение само за най-бедните деца).

Петдесет дена във всички семейства царяла тишина и благодравие. Децата слушали безпрекословно, ходели на пръсти и разговаряли

шепнешком от страх да че разсъдят дядо Турахон. Даже най-непослушните през тези дни ставали кротки като овчици; не се чували резове, викове, не се виждало да се бият, да играят на камъчета и да търчат лудо с развети халатчета, със свиркане и кръсъци, яхнали се едно друго.

А в навечерието на празника навсякъде почвала голяма суетня и тичане – тайнствени срещи, уплашено шептене, зачестено тупане на малките сърчица. Работата била там, че моллите хич не одобрявали тоя празник, на места дори съвсем го забранявали, което му придавало в очите на малките почитатели на Турахон още по-голяма привлекателност. Трябвало да се зашият на тюбетейките три конеца: бял – знак на доброто; зелен – знак на пролетта, и син – знак на небето; после, като се мръкнело, трябвало тайно да излезеш от къщи някъде в градината или в лозето и там да закачиш тюбетейката, застанал с лице към гробницата на Турахон и без да откъсваш очи от съзвездието Седемте елмаза. След това трябвало три пъти да кажеш на Турахон тайните думи и три пъти да се поклониш доземи – и чак след всичко това можело да се върнеш в къщи и да легнеш да спиш. Най-строго било забранено да се скача през нощта и да се тича при тюбетейката – ето защо тази нощ била мъчителна за мнозина малки нетърпеливци.

Затова пък празничното утро изкупвало всичко! От всяка къща се носели радостни викове. На едни дядо Турахон оставял подарък копринени халатчета, на други – ботушки с червени или зелени пампурки, на трети – играчки и курабии; на момиченцата – обувки, пръстенчета, рокли... Толкова добър и грижлив бил дядо Турахон! И през целия ден в градините, в лекия зелен дим на пролетния листак се виели пъстри детски хора и се чувала песничката, която децата били съчинили в чест на своя покровител:

Духай, духай, развигорко,
бели вишни разцъфти!
Съмна се и отвисоко
Слънчо грее и блести.

Пролет зимата прокужда.
Пиле пее с весел тон
и от гроба се събужда,
става, дядо Турахон.

Наизвади топ коприна,

шарени конци къмба...
Взима той игла и взима
телените очила.

Бърза с дните бързокрили,
чак до първите зори,
шие роклички красиви
и халатчета крои.

Мига сребърни клепащи,
а добрата му ръка
цяла нощ реди играчки,
и бонбони, и халва.

Щом децата засънуват
в майска вечер лунен сън,
става пак доброто чудо:
тръгва дядо Турахон.

Нейде мярнали го в здрача:
със голямата торба
обикаля с едри крачки
той врата подир врата...

Тая песничка без име
е за дядото любим.
За подаръците свидни
от сърце благодарим!

Чул във утрото щастливо
на дечицата гласа,
дядо Турахон заспива
и усмихва се насън.

А сега да се върнем при Настрадаин Ходжа и неговия едноок спътник. Докато ни нямаше, тук, на пътя, нищо не се изменило: те си седели на камъните, слънце греело, по склоновете се плъзгали сенките на облаците, във въздуха на проблясващи крилца висели водни кончета, изтягали се на припека гущери.

Едноокият продължил да разказва:

– Послушах коварното нашепване на дявола. През нощта преди

празника на Турахон обиколих дворовете, градините и лозята. Събрах всички тюбетейки и подаръци. На няколко пъти се връщах в своето леговище в мазето на една изоставена стражева кула, изпразвах чувалите и отивах за нова плячка. До заранта събрах няколко хиляди тюбетейки, много детски халатчета, ботуши с пампурки, рокли, обувки, гривни, обици и какво ли не. Гледах пъстрата купчина събрани неща и си мислех: „Тук има за две чайхани с музикантите! И аз спокойно мога да продам всичко това. Кой ще има кураж да си познае вещите? Та нали в Коканд е забранено да се празнува паметта на дядо Турахон – кой ще иска заради някакви си тюбетейки и халатчета да иде в дранголника?“ Виждаш ли до какви мръсни и гнусни помисли стигнах!... Бях уморен от безсънната нощ и сънят незабелязано ме оборил...

Събуждането беше страшно! Цялото ми леговище се тресееше и люшкеше, озарено от някакъв странен, треперлив, синкаво-мимолетен блясък. И в този страшен блясък пред мен стоеше самият праведен Турахон! Лицето му пламтеше от гняв, очите му ме пронизваха, гласът му гърмеше като планински водопад. „О, нечестивце! – извика той. – О, мръсен грешнико й негоднико! Ти се осмели да откраднеш чистата радост на децата; вместо възторжени викове и ликуване, толкова мили на сърцето ми, сега навсякъде се носи плач и се леят сълзи! Ти се осмели да опетниш моето непорочно име – какво ще си рекат децата за мен сега, като не намерят не само подаръци, ами и своите тюбетейки? Ще си рекат: Дядо Турахон е лъжец, измамник и крадец, чуваш ли ти, о, зловолен хамбар на всички човешки пороци и гнусотии!“ Вцепенен от страх, аз слушах гневната реч на праведника. „Чуй своята присъда, проклетнико, ти, достойният да ядеш само леш от умрели хиени! – загърмя той. – От днес нататък те обричам винаги и навсякъде да крадеш, колкото и да ти опротивее това. Ще се отвориш от кражбата и пак ще крадеш! Всяка година на моя празник ще те, спхождат жестоки болки в стомаха, от които ще има само едно спасение – кражба! Болката ще минава, но какви ужасни угризения на съвестта ще те измъчват след, всяка кражба! Цяла година да се въздържаш, цяла година да си петимен за добродетел, дори да се приближиш до нея – и все пак в края на годината да откраднеш и с това да разрушиш отведнъж цялото градило на своя стремеж към добро и своите въздържания от зло!... И така ще продължи дотогава, докато не изкупиш вината си пред мен, а как ще я изкупиш – сети се сам!“ След тия заключителни думи на Турахон изтрещя нов гръм и разтърси леговището ми до основи.

Раздаде се ужасен тътен, посипа ме глина; обезумял, с помътен

поглед изскочих от мазето – и в същия миг кулата се срути и затрупа всичко крадено от мен.

– Беше преди пет години, в началото на май – подхванал Настрадаин Ходжа. – Имаше голямо земетресение с невиждана буря – що къщи събори в Коканд. Усетиха го даже в Ходжент: там падна старата джамия Гюхар Шад, тая същата, дето сега седи един стар дервиш...

Но тук той спрял, решил за сега да не казва на едноокия, че познава ходжентския старец.

– Та гледай кой бил виновен за това земетресение. Ти, значи?

– Уви, аз – потвърдил едноокият. – Сетне научих, че надгробната плоча на Тураhon тоя ден се пропукала. Счупила се, когато разгневеният светец излизал от гроба, за да ме накаже. Оттогава съм на тоя хал. Всяка година по туй време, преди празника на Тураhon, ме налягат тежките мъки, на които ти бе свидетел. Не мога да се избавя от тях другояче, освен с кражба. Сега ти разбираш какво е това церително действие, което не ще доктор, и разбираш как менчето се намери в твоите дисаги.

– Сега разбирам. – Я ми кажи, ако те хванат, и ти вземат откраднатото, втриса ли те отново?

Настрадаин Ходжа питал за това не току-тъй – за всеки случай, да го има пред вид занаят.

– Не, не ме втриса. Но когато ме хванат – винаги има дървен господ. Днес ядох, кютека за менчето...

– И аз с тебе – подсетил го Настрадаин Ходжа.

– А лани андижанските стражари ме млатиха за едно молитвено килимче.

– Че как са те пуснали? Не те ли набутаха в тъмницата?

– Нали знаеш приказката за глупавото коте? – подсмихнал се едноокият. – В къщата на един човек се навъдили мишки. За да се отърве от тях, той прибрал отнякъде едно изпостаяло коте. Баламата-котарак за една вечер изтребил де що имало мишка; на заранта стопанинът видял, че вече няма кой да му пакости и изхвърлил на улицата котарака от уютната къща с меките възглавници, топлото огнище и паничката с мляко... Стражарите са по-тарики от котето!

Настрадаин Ходжа се посмял на приказката и попитал едноокия защо е тръгнал за Коканд, по каква работа. Крадецът отвърнал, че всяка година ходи на гробницата на Тураhon да се поклони – по няколко часа стои пред надгробната плоча, облян в сълзите на разкаянието, и моли за прошка. Но досега всичките му молби оставали всуе: светецът бил неумолим.

– И какво мислиш да правиш по-нататък?

– Чакам да ми дадеш акъл.

Настрадаин Ходжа се замислил. Първоначалното му намерение да се раздели с едноокия се променило. И причина за това бил ходжентският просяк, който сякаш свързвал в едно съдбите им. „Дали ще спасявам един или двама от връщане в низшето състояние – няма голяма разлика – решил Настрадаин Ходжа. – Освен това той ми научи името и ще е по-добре да го държа под око.“

– Добре, ще дойдеш с мен. Да видим дали няма да можем двамата заедно да омилостивим дядо Тураходн и да смирим праведния му гняв. Но трябва да се закълнеш – занапред ще извършваш познатото ти церително действие само с мое разрешение.

Едноокият на драго сърце дал клетва. Благодарностите и славословията му нямали край.

А през това време слънцето отдавна вече било превалило чертата на деня, обагрило снега по върховете е нежен бледожълт цвят и раздиплило над горите гъсти лилави сенки. Вятърът станал прохладен, скакалците и мушиците изчезнали, гущерите се изпокрили из камънаците. Настрадаин Ходжа усещал стържене в празния си стомах, пък трябвало да се мисли и за нощувка.

– Напред! – рекъл той и се метнал на магарето. – Заседяхме се, а до Коканд има още много път.

Отпочиналото магаре тръснало глава, замитало опашка и тръгнало.

ДЕВЕТА ГЛАВА

Близо до Коканд, в долината, където жителите от южните махали сеели ориз, тогава имало топли езера, които се пълнели от горещи подземни извори. Тук пролетта, започвала с цяла седмица по-рано: другите градини още чернеели, а на езерата цъфтели, околните цъфтели, а тия вече се зеленеели, стоплени отгоре от слънцето, отдолу от горещите извори.

От това може да се направи извод, че дядо Тураходн не без умисъл е избрал тази долина за гробница: тук той можел цяла седмица по-рано да захваща многобройните си занимания – да шие, да прави обуца, халва, разни играчки. Скромната му гробница била украсена само с две врани конски опашки, вързани на пръти пред входа: наоколо растели стари корубести карагачи, по-ниските клони на които били отрупани с пъстри

гирлянди от копринени панделки, окачени от почитателите на светеца. Изобилието от панделки показвало, че споменът за дядо Турахон не помръква в сърцата на мюсюлманите.

Пред гробницата Настрадаин Ходжа слязъл от магарето и с благоговение се поклонил на Турахон, когото искрено почитал. Едноокият останал далеч назад; той пълзъл по пътя на колене, посипвал си главата с прахоляк и горестно викал: „О, милосърдни Турахоне, прости ми в името на аллаха!“ Разкаяният му глас едва се чувал отвъд брястовете.

Приближил се един старец, пазачът на гробницата – дрипав, с жълто, набръчкано като сушена смокиня лице, но в очите му светел скрит огън. Отворила се вратата, украсена с дърворезба – стара, почерняла, цялата надупчена от дървояди. От прохладната здрачевина дъхало на вечност – странен дъх, който прониквал в душата. Настрадаин Ходжа събул ботушите, обул меките терлици, които старецът услужливо му предложил, и влязъл в гробницата. Бели стени от грубо дялан камък, без украса, без стенописи, подпирали кубето с два тесни замрежени, прозореца; два остри лъча светлина като бръсначи прорязвали здрача и се кръстосвали върху надгробната плоча, пропукана през средата. От входа до плочата имало издигната над пода каменна пътечка, два лакътя широка, а от двете ѝ страни се стелел сиво-зелен прах, наслояван от векове. Според обичая той бил неприкосновен: страшно кошунство било да оставиш следа върху него. В гробницата било толкова тихо, че Настрадаин Ходжа чувал как кръвта му звънти в ушите: той отишъл до надгробната плоча, навел се и целунал камъка, под който почивало едно от най-добрите сърца, туптели някога на земята.

– О, милосърдни Турахоне, нима никога няма да има изкупление за моя грях? – чули се наблизко вопли и в гробницата допълзъл едноокият. Главата му била сива от прах, плоското му лице било одрано и кървяло-, той се строполил е лице върху камъка и притихнал.

Настрадаин Ходжа излязъл и го оставил насаме с Турахон.

Минал час, втори. Едноокият не излизал от гробницата. Настрадаин Ходжа седял на старо протрито чердже под сянката на бряста и докато търпеливо чакал, беседвал със стария пазач за дервишизма и за неговите предимства пред всякакъв, друг начин на живот.

– Нищо да нямаш, нищо да не желаеш, към нищо да не се стремиш, от нищо да не се боиш, а най-малко от телесна смърт – говорел старецът. – Иначе не може да се живее в тоя скръбен свят, където лъжа затрупва лъжата, където всички се кълнат, че искат да си помагат един друг, а си помагат само да умрат.

– Това не е животът, а неговата ялова сянка – възразявал Настрадаин Ходжа. – Животът е битка, а не живо погребение.

– Колко до външния, телесния живот, твоите думи, друмниче, са напълно справедливи – отвърнал старецът. – Но има и вътрешен, духовен живот – единственото наше достойние, над което никой не е властен. Човек трябва да избира между доживотното робство и свободата, която може да се постигне само във вътрешния живот и само с цената на най-голямо отричане от телесните блага.

– А ти намери ли я?

– Да, намерих я. Откакто се отказах от всичко излишно – аз не лъжа, не се подмазвам, не подлизурствам, понеже нямам нищо, което да могат да ми отнемат. Освен старческият ми телесен живот. Нека го вземат; откровено казано, той не ми е толкова мил... Я гробницата на Тура-хон; моллите не го обичат, заптиите преследват неговите почитатели, но аз, както виждаш, не се страхувам да му служа открито, съвсем безкористно, само от вътрешно влечение.

– Че е безкористно, виждам по дрехата ти – забелязал Настрадаин Ходжа и посочил халата на стареца, неопикуемо окъсан, с шарени закръпки, парцалив – ушит сякаш от онези гирлянди и панделки, които висели наоколо по дърветата.

– Аз не искам много от живота – продължавал старецът. – Тоя дрипав халат, глътка вода, къшей ечемичен хляб – и толкоз. А моята свобода, е винаги с мене, понеже тя е в душата ми!

– Не се докачай, почтени старче, но тогава всеки покойник е по-свободен от теб, защото на него вече хептен нищо не му трябва, дори глътка вода! Нима пътят към свободата е непременно път към смъртта?

– Към смъртта – не знам... Но към самотата – непременно.

Старецът помълчал и завършил с въздишка:

– Аз отдавна съм самотен.

– Не е истина! – отвърнал Настрадаин Ходжа. – В думите ти аз долових и болка за хората, и жалост към тях. Твоята жалост отеква в много сърца – значи ти не си самотен на земята. Живият човек никога не е самотен. Хората не са самотни, те са общност – това е най-дълбоката истина на нашето съвместно битие!

– Приказки за утеха! От студ, вятър и дъжд хората се бранят със стени, а от жестоката истина – с разни измислици. Брани се, друмниче, брани се, понеже истината за живота е страшна!

– Да се браня ли? Не, почтени старче – аз не се браня, аз нападам! Винаги и навсякъде нападам, в каквото и образ да ми се покаже земното

зло! И ако ми е писано да падна в борбата, никой няма да каже, че съм отбягвал боя! И моето оръжие ще го поемат други ръце – ще се погрижа за това!

Разпаленото слово на Настрадаин Ходжа било прекъснато от появянето на едноокия от гробницата. Лицето му било смирено и бледо. Докато той се миел на езерото, старецът разправял:

– Всяка година този нещастник посажда при гробницата, фиданка гюл с надежда, че ще се хване и това ще бъде знак за прошка. Но досега не се е хванала нито една. Плаче ми се, като го гледам; ти позна, друмниче, аз съм милозлив! Освободих се от користолюбieto, от славолубieto, от завистта, от чревоугодничеството, от страха, но не можах да се освободя от жалостта. Аллах ми е дал меко сърце и то не иска да закоравее.

През това време едноокият вършел своето: извадил, от пазвата си увита в мокър парцал фиданка, разрохкал пръстта с ножа и забол фиданката пред входа на гробницата.

– Няма да се хване – прошепнал Настрадаин Ходжа на стареца. – Не се сади така.

– Може пък да се хване – отвърнал старецът. – Аз ще я понаглеждам, ще я поливам три пъти на ден.

Настрадаин Ходжа забелязал сълзите, които блеснали в дъното на старите очи.

Работата при гробницата била свършена. Нашите пътници си взели сбогом със стареца и напуснали прохладната сянка на Турахоновата кория.

А Коканд ги посрещнал с горещ прахоляк, навалица и блъсканица пред градските порти. Започвали големите пролетни пазарища, портите не можели да пропускат всички пристигащи.

От външната страна край градските порти гъмжал пъстър стан с навеси от тръстикови рогозки, сергии от конски чулове, механи и чайхани, в които кипял альш-вериш. Край пътя в малки ровини седали просяци, сухи и жълти като безводната земя наоколо – те изглеждали родени от пръстта, сякаш растели от нея или напротив, бавно враствали в нейните дълбини. А встрани, под непоносимия грохот на тъпани, рев на медни тръби и пискливи зурни, се надпреварвали в презрените си фокуси шутове, факири, укротители на змии, танцувачки, въжеиграчи и прочее развратители на мюсюлманските сърца. Над тази многоезична

сбирщина, в матово-белезникавото небе висяло нажежено слънце – плоско, мътно, без лъчи; наоколо само прах и прах – той летял, носен от вятъра, скърцал между зъбите, влизал в носа, в очите, в ушите.

Нали обичал сеирите, Настрадаин Ходжа, без да губи време, е питка в едната ръка и с тубетейка, пълна с узрели череша – в другата, тръгнал да обикаля първо факирите, а след това и останалите. Позабавил се при един мургав сух старец с червена черта между веждите – знака на племето му: с наведена глава, индусът тихо и жалостиво свирел на камъшова пищялка, а пред него се полюлявали две змии – сънливо, вяло, изцяло покорни на звуците на неговата пищялка; без да отлепя устни от пискуната, старецът отвел двете змии, всяка поотделно, в две дълбоки кошници с плътни капаци – и чак тогава дал почивка на изтръпналите, си устни; тънките звуци от пискуната се сменили със страшно, гъвкаво шумолене от кошниците, със зловещо, вледеняващо сърцето съскане, което преминавало в зловни свирене. А отгоре се носело биене на барабан: там, на страшна височина, по тънко въже се плъзгал с прът в ръцете дребен човек, гол до кръста, с широки алени шалвари, издути от вятъра; той приляквал и се извивал, подхвърлял и ловял своя прът, като съумявал едновременно да удря едната си ръка и малкия барабан, окачен отпред на кръста му; долу бучала тълпата, кълбял се прахоляк, наситен с миризма на пот, оборски тор и лоена трага от механите – а той, сам в небесния простор, другарувал с вятъра, отделен от смъртта само с тънката и неустойчива струна на своето въже.

Наблизо се белеели шатрите на танцьорките; около последната се забелязвало движение и се трупал народ; Настрадаин Ходжа забързал натам.

Двама дангалака с катраненочерни плитки до кръста чевръсто изтъркаляли от шатрата плосък тъпан, широк колкото воденичен камък; след това единият от тях, отметнал глава, започнал да надува дълга тясна кратуна – разнесъл се монотонен треперлив звук като жужене на оса. Този старинен кашгарски танц така се и казвал: „Злата оса“. Монотонното жужене на кратуната продължило дълго, ту се усилвало, ту намалявало; изведнъж завесите на шатрата се разтворили – изтичала танцуващата.

Изтичала и се спряла, сякаш уплашена от тълпата, притиснала слабичките си лакти към тялото, разтворила малките си длани настрани. Да имала да нямала седемнайсет години; на нежно-златистото ѝ лице нямало нито червило, нито белило – тя не се нуждаела от тях. Разноцветни коприни – синя, жълта, червена, зелена – обвивали гъвкавата ѝ снага,

светели и блестели в полегатите предвечерни лъчи; сливали горещите си жълти цветове, преливали в дъга. Като хвърлила изпод миглите си бързолетен поглед към тъпата с косите си и тесни, влажни горещи очи, танцовачката събула обувките си и без да се засилва, ловко скочила върху тъпана. Той сърдито заръмжал под малките ѝ ходила; зурнаджията вирнал по-високо гърлото на своята кратуна и почервенял от напъване; кратуната завила гъгнуво, заскърцала и зазвъняла; танцьорката направила изплашена физиономия и взела страхливо да се озърта: някъде наблизо се вие оса и иска да я ужили. Злата оса налитала отвсякъде – отстрани, отдолу, отгоре; танцьорката се бранела, поривисто извивала снага и махала с ръце; все по-често и по-разпалено тупкала с малките си пети по тъпана, той ѝ отвърщал с пъргав усилващ се бумтеж и я подгонвал към още по-голяма разпаленост. Слети в едно, те се подтиквали един друг; танцьорката се мъчела да се изплъзне от осата, падала на колене и отново ставала, търсела лютата оса в гънките на дрехите си, а пъстрите коприни се размотавали, и размотавали, падали върху тъпана и вече едва покривали стройното ѝ тяло. Когато се съблякла до кръста, разлютената оса изневиделица я нападнала отдолу; танцьорката изпискала, завъртяла се като пумпал върху кълтящия обезумял тъпан, около нея се вдигнала цветна вихрушка, последната розова коприна паднала и тя останала пред тъпата гола-голеничка. И изведнъж цялата се затресла от главата до краката, извила се и отметнала глава, силен гърч пронизал цялото ѝ тяло: осата все пак я ужилила!... Тъпата я изпратила с възхитен алчен рев, тя се шумгнала в шатрата; и веднага след нея към шатрата тръгнал някакъв персийски търговец – угоен, късокрак, с черна брада, с кръгло шкембе и с мазни, сладниково-сънени изпъкнали очи.

Настрадаин Ходжа и едноокият му спътник пренощували в някаква мизерна чайхана, пълна с бълхи, а рано сутринта, преди изгрева, влезли в Коканд.

Колкото повече навлизали в града, толкова повече стража от различен чин срещали. Заптии сновели по улиците, площадите и сокаците, стърчали на всеки ъгъл. За крадците наистина нямало работа в Коканд.

„Колко ли им струва на горките кокандци цялата тая началническа паплач? – мислел си Настрадаин Ходжа. – Никакви крадци и за сто години неспирни крадби нямаше да им сторят толкова, золуми!“

Подминали старото медресе – гнездото на кокандските поборници за исляма, прехвърлили каменния мост на плитката луда Сай и пред очите им се открил главният площад с ханските палати зад високи крепостни стени.

Тук започвало тържището.

ДЕСЕТА ГЛАВА

В ония далечни времена всеки голям град на Изтока освен името си, имал и титла. Бухара например се именувала пищно и гръмко: Бухара-и-Шериф, сиреч Благородната, Царствената Бухара, Самарканд носел титлата Ислямодоблестен, Биткопобеден и Блестящ, а Коканд, заради разположението си в цъфтящата долина и лекия безгрижен характер на своите жители, бил наречен Коканд-и-Латиф, което значи Веселият, Приятният Коканд.

Преди време, хем не чак толкова отдавна, тази титла напълно отговаряла на истината: никой град не можел да се; мери е Коканд по много-то празници, по веселбите и лекия живот. Но напоследък Коканд станал мрачен и притихнал под тежката десница на новия хан.

По стар спомен още се тачели празниците, още се напъвали зурнаджиите и блъскали тъпанджийте пред чайханите, още се кълчели шутовите по пазарите за сеир на лекомислените кокандци, но вече и празниците не били като предишните, и веселбата не била така бурна. От двореца се носели мрачни слухове: новият хан, изгарян от необикновената страст към исляма, прекарвал цялото си време в благочестиви беседи и за нищо друго не искал да знае. Строели се медресета и нови джамии; от всички краища в Коканд пристигали молли, мудариси и улеми; за изхранването на тая алчна пасмина трябвали пари; данъците се увеличавали. Единственото развлечение на хана били конните състезания: той обичал конете още от дете и дори ислямът не можел да задуши тая страст в душата му. Но за всичко друго бил безупречен и не се поддавал на съблазни. Пътеката към градината от храма до ханските покои заглъхнала и тревясала, отдавна нощем по нея не се чували забързани, ситни леки стъпки, съпровождани от вялото сумтене на главния евнух и Досадното шляпане на чехлите му, влачени по земята. От своите велможи ханът, изисквал същото целомъдрие, от жителите – благочестие; Коканд бил пълен с пазванти и шпиони.

Непрестанно се обявявали нови забрани с нови заплахи; по това време излязъл ферман за прелюбодеянията, според който неверните жени били бичувани с камшици, а мъжете били лишавани от естествените им свойства под ножовете на хекимите. Много били и другите подобни фермани; всеки кокандец живеел сякаш сред хиляди сплетени конци с

окачени на тях звънчета: както и да се вардиш, все ще закачиш някой конец и ще се чуе тих зловещ звън, предвестник на много беди. – Но силата на пролетта е така непреодолима, че в дните, за които разказваме, кокандци били позабравили своите неволи. Под ярките лъчи на младото слънце на пазара царяло шумно оживление. Открай време прочути с любовта си към цветята и поилите птички, кокандци не изменяли на обичая си; всеки носел въткната зад ухото си китка – било лале, било жасмин, било друго някое пролетно цвете. В чайханите хвъркатите пленници се захласвали да пеят на различни гласове и често някой свободен кокандец подхвърлял гологан на чайханджията, отварял кафеза и под одобрителната гълчава на събраните пускал певеца на воля. Коли, ездачи и пешаци спирали всички извивали глави, следели, свободния му, възторжен полет в сияйното небе.

– Дядо Турахон очаква нашите добри деца – рекъл Настрадаин Ходжа на едноокия. – Я да почнем от птичките. На ти пари. Ама помни: самият ти не бива да обираш от тукашните заплеси нито, танга, ако ще ке-сиите им да те гледат жално-милно.

– Слушам и изпълнявам.

Едноокият отишъл в близката чайхана и купил всичките птици наведнъж. Една след друга те изпърхвали с крилца срещу слънцето и се издигали във висините.

Насъбрала се тълпа, задръстила улицата. Чували се гръмки похвали за щедростта на едноокия.

Той отварял кафеза, изваждал птичето, задръжал го няколко мига в ръка, опивайки се от живата му топлинка, от изплашения трепет на малкото сърчице, и го подхвърлял нагоре. „Лети си с мир!“ – казвал подире му. „Летя! Сполай ти, добри човече, ще кажа на дядо Турахон една думичка за тебе!“ – отвръщало птичето на своя птичи език и се скривало на възбог. Едноокият се заливал от тих щастлив смях.

– Чудно, как не съм се сетил за това по-рано. Нали съм имал бол пари, можех да ги пушам с хиляди. Отде да съм знаел, че тази детска игра може да бъде такъв балсам за душата.

– Много неща не си знаел и още много не знаеш – отвърнал Настрадаин Ходжа, а си мислел: „Не съм сбъркал с тоя човек – не е затлачено още в сърцето му живото изворче.“

– Разпръсни се! Не се събирайте! – чули се заплашителни викове и биене на барабани, тълпата се люшнала, разстъпила се и Настрадаин Ходжа видял пред себе си някакъв висок велможа на дорест жребец. Велможата бил заобиколен от всички страни със стражари – мустакати,

свирепи, с угоени червендалести мутри, изгарящи от нетърпение да хващат, с маждраци, ятагани, секири и прочее страшни оръжия. Гърдите на велможата били накичени с множество големи и малки медали, на гледаното му лице с черни засукани мустаци било изписано надменно високомерие. Жребецът, придържан от двете страни за юздата, играл и танцувал, стрелкал с огнено-лилави очи, извивал шия и захапвал тема; чепракът на гърба му блестял от злато.

– Откъде сте бре, шашкъни? – с гнусливо отпусната долна устна попитал велможата.

Ех, да знаел кой стои сега отпреде му с дрипавия халат, със закърпените ботуши и омазнената тюбетейка!

– Ябанджии сме, дошли сме в Коканд на пазар – смирено отвърнал Настрадаин Ходжа, като изписал на лицето си раболепие. – Не сме сторили никому зло, само пуснахме на свобода няколко птички за слава на нашия хан и в знак на почит към тебе, о, сияен факел на Могъществото.

– Мигар няма как иначе да изразите предаността си към хана и почитта си към мене, та сте взели да пускате на свобода някакви глупави пилета и да събирате тълпата? – гневно попитал велможата, при това думите „да пускате на свобода“ той произнесъл с изкривени устни и с гнусливо отвращение към техния смисъл. – Отдавна е време да се забранят всички тия „пусания на свобода“ – изкривил той отново устни, – всичките ви серсемлици и обичаи, които резият моя град. Както виждам, имате бол пари, но вместо с благоговение да ги внесете в хазната – един истински начин да изразите предаността си! – вие ги пилеете за тоя, що духа. Обискирайте ги! – заповядал той на стражата.

Хванали Настрадаин Ходжа и едноокия, смъкнали им поясите, халатите, ризите.

Тържествено показали на своя повелител кесията, пълна със злато и сребро. Велможата се ухилил, доволен от своята проникателност.

– Знаех си! Прибери я! – заповядал той на онбашията. – Сетне ще ми я дадеш да я предам в хазната.

Стражарят пуснал кемера в бездънния джоб на алените си шалвари и страшното шествие продължило нататък, съпроводено от биенето на барабаните. Напред – велможата на кон, след него – заптиите с ален шалвари и с подгънати кончови на ботушите, най-отзад – барабанчикът, и той с такива шалвари, ама бос, понеже на него не му се полагали държавни обуца. И където и да минели, навсякъде веселият пазарен шум затихвал, чайханите опустявали и птиците млъквали, уплашени от барабана; животът спирал, замирал под стъкления напрегнат поглед на

велможата – оставали само неговите фермани със заплахите и забраните. Но щом отминел, и животът зад гърба му заигравал с всичките си цветове и багри, зазвучавал с всичките си звуци, неспирен, вечно млад, той не желал да признава никакви забрани и им се надсмивал. Велможата минавал през живота като някакво враждебно, чуждо нему тяло: той можел временно да наруши течението му, но бил безсилен да го подчини и да се задържи в него; е всяко пролетно цвете, с всеки звук Великият Жив Живот го отхвърлял!

Настрадаин Ходжа, загледан подир отминаващите, продумал:

– Земните началници са три чешита: младши, средни и старши – според вредата, която причиняват. Ние останахме без пукната пара в джоба, но пак добре: можехме да останем и без глави – тоя беше от големите началници...

– Как ме сърбяха ръцете да измъкна кемера от джоба на заптието – признал си едноокият. – Ама нали не ми беше разрешил...

– Малко трябва самичък да съобразяваш! – с досада отвърнал Настрадаин Ходжа. – За какво ти е специално разрешение, когато става дума да върнеш кесията на законния собственик?

– Ето я! – и едноокият измъкнал кесията от пазвата си. – И две гривни имаше в джоба – златни трябва Да бяха според тежината, ама тях не ги пипнах.

Връщането на кемера било отпразнувано с пищен гуляй в най-близката механа. Механджията се изтрепал да принася на гостите ту едни, ту други гозби с люти афганистански подправки, които изгаряли езика и небцето. От механата отишли в чайханата, от чайханата – при продавача на памукшекер и завършили гуляя при халваджията.

След това тръгнали да обикалят чаршията. А кокандската чаршия по тия времена била такава, че и най-големият бързоходец не се наемал да я обиколи наведнъж. Само дюкяните за коприна се точели два хвърлея на стрела, не по-малки били грънчарската, кондурджийската, железарската, терзийската и другите чаршии, да не говорим за хайванпазарите – чудо и приказ. На цялото това пространство от край до край се къбляла, вряла, блъскала се тълпа; Настрадаин Ходжа и спътникът му често трябвало да се провират странишком.

Невъзможно е да се опише изобилието и великолепието на стоките, пръснати, по сергии и дюкяни, върху рогозки и черги: всичко, с каквото можел да се похвали тогавашният Изток – всичко било тук! Наргилета ли не щеш, като почнеш от най-простите и грубите, та стигнеш до най-скъпите, по истанбулски терк, украсени със злато и скъпоценни камъни;

сребърни индийски огледала за прекрасните покорителки на нашите сърца; персийски разноцветни килими, галещи окото с необикновено фини шарки; коприна – събрала блясъка на слънцето; кадифе – меко, с дълбоко сияние, на което можело да завиди вечерното небе; табли, гривни, обици, седла, ножове...

Ботуши, халати, тюбетейки, колани, гърнета, благовония, мускус, гюлово масло... Но тук ние ще спрем прибързания бяг на перото, понеже за да опишем всичките богатства на кокандския пазар, ще ни трябват две или дори три големи книги!

Пазарният ден, пълен с пъстри багри, звуци и миризми, минал бързо. Слънцето се наклонило, краищата на високите облаци се разтопили, пламнали с розов блясък. Дошли часовете на почивка: тамошните хора се разотивали по къщите, пришълците се настанявали по чайханите. Но още не бил ударил барабанът, който известявал края на пазара, и много дюкяни още били отворени.

В това число бил и дюкянът на един сарафин на име Рахимбай, прочут кокандски думбазин. Дебел, с двойна гуша, затлъстели бузи, с червен врат, разлял се над халата, с много пръстени по пухкавите къси пръсти, притворил месестите си клепки, той седял зад тезгяха, върху който на равни фишеци били наредени жълтици, сребърни и медни пари. Тук имало и индийски рупии, и китайски четиригълни ченги, и татарски алтъни, попаднали тук от дивите степи на Златната орда, и персийски тумани с образа на ревящ лъв, и арабски динари, и какви ли не други пари, които вървели по това време на Изток; имало и монети от далечните гяурски земи: гвинеи, дублони, фартинги с греховните образи на франкските крале – с доспехи, с гол меч и с нечестивия кръстен знак на гърдите.

Настрадаин Ходжа и едноокият крадец стигнали до дюкяна тъкмо когато сарафинът си броял печалбата за деня. С вид на прискърбно дълбокомислие, напушил пухкавите си устни, които ярко аленеели в черната му брада, той събирал парите от тезгяха: монетите се плъзгали между дебелиите му пръсти като златни и сребърни рабки, падали в торбата с тих и сладостен звън, а презряната мед, която той гребял, без да брои, трополяла глухо и тъпо като натрошени камъчета.

Настрадаин Ходжа погледнал спътника си, очаквайки да види в живото му око жълтата пронизваща светлина. Но не я видял. Крадецът гледал златото спокойно, по лицето му се четели съвсем други мисли.

– Днес на разсъмване, сънувах, че моята фиданка се е хванала и е напъпила – рекъл той. – Да вярвам ли на съня или да не му вярвам? Нима Турахон няма да ми прости, нима след една година пак ще ме налегне болестта и ще трябва отново да прибягна към лековитото действие?

Тук мимоходом ще поясним, че проницателният Настрадаин Ходжа вече успял да изучи спътника си и да разбере природата на болестта му, произтичаща от натрапчивата мисъл, която едноокият си бил внушил. В съчиненията на многомъдрият Авицена, бащата на лекуването, е казано, че всяко нарушаване на телесното здраве тозчас се отразява на душевното състояние, и обратно; Настрадаин Ходжа бил пил от изворите на Авицена и като приложил неговите наставления спрямо едноокия крадец, можал да определи правилно.

– Това ще да е поличба – рекъл, като се стараел да Придаде на гласа си благожелателна сигурност, точно каквито са поуките на Авицена. – Това ще да е поличбен сън, запомни го. Имам основание да предполагам, че тоя път Турахон ще бъде по-милостив към тебе и ще ти прости.

Разговорът им секнал, защото се появила някаква жена – вдовица, както личало от синята обшивка върху ръкава на халата ѝ. Обшивката била нова, а халатът съвсем овехтял – по това Настрадаин Ходжа направил извод, че след неотдавнашната смърт на мъжа си вдовицата няма пари дори за жалейни дрехи.

– О, добродетелни и великодушни търговецо, дойдох при тебе с молба да спасиш децата ми – обърнала се тя към сарафина.

– Върви си по пътя, за гол хаир нищо не давам – изломотил оня, без да вдигне залепналите си за парите очи.

– Не съм дошла да прося милостиня, а за помощ, от която и ти няма да си в загуба.

Сарафинът я удостоил с един поглед.

– Като се помина мъжът ми, у мене останаха запазени от миналия честит живот накити, всичкото мило и драго, което бях скътала за черни дни. – Жената извадила изпод халата си кожена торбичка. – Тия черни дни дойдоха: и трите ми деца легнаха болни. – В гласа ѝ звъннали сълзи. – Предлагам накитите на неколцина търговци – никой не рачи да ги купи, без да ги е видял началникът на градската стража, както заповядва последният ферман. Но ти знаеш, почтени търговецо, че види ли ги началникът, у мене няма да останат ни пари, ни скъпоценности: той непременно ще каже, че са крадени, и ще ги прибере в хазната.

– Хм!... – засмял се бакалинът, като си почесвал с пръст брадата. – В хазната ли, къде ли – ама сигурно ще ги прибере. А пък иначе да се

купува от неизвестно и случайно лице, без да знае началникът на стражата, е твърде опасно: за такава работа ферманът обещава сто тояги и кауш. Но от съчувствие към твоята мъка. Я покажи какво носиш.

Тя му подаде торбичката. Той я развързал, изсипал на тезгяха тежка златна гривна, обици с едри изумруди, рубинен гердан, златна верижка, каквато по стар обичай мъжът подарява на жена си в знак на вечен брачен съюз, и още няколко дребни златни неща.

– И колко искаш за това?

– Две хиляди танга – плахо каза жената. Едноокият смушкал Настрадаин Ходжа с лакът:

– Тя иска точно една трета от истинската цена. Това са индийски рубини, оттука ги виждам.

Сарафинът пренебрежително изкривил пухкавите си устни:

– Златото не е чисто, а камъните са от най-евтините, кашгарски.

– Лъже! – прошепнал крадецът.

– Само от съжаление към тебе, жено – продължил сарафинът, – ще дам за всичко това... ами – хиляда танга.

Лицето на едноокия се скосило, в жълтото му око блеснало негодувание, аха да се втурне напред, да се намеси. Настрадаин Ходжа го озаптил.

Вдовицата се опитала Да спори:

– Мъжът ми казваше, че само рубините струват повече от хиляда.

– Не знам какво ти е казал, но скъпоценностите може и да са крадени, не забравяй това. Добре, ще притурия двеста танга. Хиляда и двеста и нито грош повече.

Какво можела да направи горката вдовица? Съгласила се.

Сарафинът небрежно пхнал скъпоценностите в кемера си и дал на жената шепа пари.

– Разбойник! – прошепнал едноокият разтреперан. – И аз съм крадец, и цял живот сред крадци съм прекарал, ама такъв кръвопиец не бях виждал!

Но това не било всичко; като преброила парите, жената възкликнала:

– Сбъркал си, почтени търговецо: тук са само шестстотин и петдесет.

– Обирай си крушите! – изкряскал сарафинът и целият почервенял.

– Да се махаш оттука, че ей сега ще те обадя с краденото злато на стражата!

– Помощ! Ограбиха ме! Помогнете, добри хора! – викала жената,

обляна в сълзи.

Възмущението на едноокия минало всякакви граници; този път Настрадаин Ходжа едва ли щял да го опази, но зад ъгъла се чул барабан.

Пред дюкяна се появил велможата със своите гавази. Били свършили обиколката и шествието се прибирило в конака.

Жената млъкнала, отдръпнала се. Сарафинът скръстил ръце под коrema и сторил на велможата ниско темане. Оня небрежно кимнал от висотата на своя ата.

– Приветствувам почтенейшия Рахимбай, украсата на търговския еснаф на нашия град! Счу ми се вик тъдява, около вашия дюкян!

– Ей оная там! – посочил сарафинът жената. – Проявява безнравствена разпуснатост, дръзко нарушава реда, иска пари, блънува някакви скъпоценности...

– Скъпоценности ли? – оживил се велможата и в изцъклените му очи лумнал такъв пламък, в сравнение с който жълтото око на крадеца можело да мине за невинно и кротко като на младенец. – Я ми доведи тая жена!

Но вдовицата вече я нямало: за да спаси последните си парици, тя побързала да се скрие в сокака.

– Ето ти пример: колкото по-притеснен е народът, толкова по-широко им е на душманите – рекъл Настрадаин Ходжа. – Изкорениха кражбите – почнаха грабежи посред бял ден, прикрити зад търговия. Тичай подир оная жена, разбери къде живее.

Едноокият изчезнал; той имал и тая дарба – да изчезва от очите и да изниква неуловимо, сякаш се стопявал във въздуха и пак от въздуха се съгъствявал.

За да не изкушава стражата, Настрадаин Ходжа се притулил зад една купчина камъни, приготвени за облицоване на големия канали който минавал наблизко. Оттам виждал и чувал всичко, което ставало в дюкяна.

Велможата милостиво приел поканата на търговеца да изпие един чай. Захванал се дружески мохабет за предстоящите конни състезания, на които щял да присъствава и самият хан.

– Не ме е страх от никакви съперници, освен от вас, почтени Рахимбай – говорел велможата и сучел мустак. – Чух за вашите два ата, дете сте ги докарали от Арабия за това състезание. За чуване – чух, а за виждане не съм ги виждал, защото вие ги криете от хорските очи по-ревниво, отколкото своята съпруга. Носи се слух, че ви стрували четирийсет хиляди танга заедно, с прекарването през морето; и първата

награда не може да ви навакса изхарченото.

– Петдесет и две, петдесет и две хиляди – самодоволно казал търговецът. – Но аз не правя сметка на парите, когато става дума да се усладят очите на нашия велик хан.

– Това е похвално, ще доложа на хана за вашето старание. Но няма да се сърдите, ако моите текинци ви отнемат първата награда. Е, за арабските коне не може да се каже нищо лошо, но аз мисля, че никой не може да дели мегдан с текинските.

Велможата се впуснал надълго и нашироко да обсъжда достойнствата на различните породи коне, търговецът слушал и загадъчно се подмихвал, а пръстите му барабанели по големия корем.

Въздухът се изпълнил с благоухания. Влязла жената на сарафина – висока, стройна, с леко фередже, през което се долавяло червилото и белилото по бузите ѝ, боята на миглите, чернилото на веждите и китайско-то мазило на устните.

Като я видял, велможата станал.

– Приветствувам най-почтената и най-прекрасната Арзи-биби, жената на моя най-добър приятел.

Тя му отговорила с поклон, с усмивка. Сарафинът не можал да се стърпи да не се изфука пред велможата със своето богатство и щедрост: извадил скъпоценностите от торбичката и ги подарил на жена си, като излъгал, че току-що ги е купил от чаршията на златарите за осем хиляди танга. Жена му благодарила за подаръка с най-изискани изрази; думите ѝ били насочени към съпруга, а погледите – към велможата. Потъналият в самодоволство търговец нищо не забелязвал и все повтарял за осемте хиляди, заплатени за накитите, за арабските жребци и други някакви хиляди. Велможата слушал, засуквал черния си неотразим мустак, под който криел снизходителна, малко презрителна усмивчица – същата, която мнозина кокандци жадували да носят на лицето си, но от чуждото лице я смъквали с кинжал, а най-често с доноси.

– С тия накити вие ще бъдете още по-пленителна, о, прекрасна Арзи-биби – рекъл велможата. – Колко жалко, че само на вашия съпруг е дадена насладата да съзерцава ангелското ви лице, украсено с тия скъпоценности.

– Смятам, че няма да е кой знае какъв грях, ако ти, Арзи-биби, сложиш обиците, герданите и се покажеш за минутка на сиятелния Камил-бег, моя най-добър приятел – с готовност подхванал търговецът (дотог го довело самодоволството и глупавата му суета).

Тя се съгласила без пазарлъци (има си хас!), сложила си обиците и

дигнала фереджето.

Велможата се стъписал, завайкал се и прикрил очите си с ръка, сякаш ослепен от нейната хубост.

Търговецът се издул от кеф, засумтял, заподсмърчал и лекичко попъшквал.

Настрадаин Ходжа гледал всичко това иззад камъните, само клател глава и мислено възклицавал: „Пор дебел, на какво ли се радваш? Докарваш жребци чак от Арабия, а жена ти ги намира много по-наблизо!“

Върнал се крадецът – изникнал от въздуха пред Настрадаин Ходжа.

– Вдовицата живее наблизо. Вярно, има три деца, и трите са болни. Тия шестстотин и петдесет танга няма да й стигнат да си плати само борчовете. Утре пак няма да има пукната пара заради тоя мръсен хаирсъзин!

– Запомни му дюкяна, запомни къщата на вдовицата, всичко това скоро ще ни потрябва – рекъл Настрадаин Ходжа. – А сега да вървим!

Те се отдалечили, оставили велможата, сарафина-хвалипръчко и неговата жена с всичките им хиляди, скъпоценности, арабски коне и долни тайни. Чайханата, където отседнали, била на другия край на пазара; те дълго вървели през опустелите чаршии, през утихналите площадки. Пламенеещият залез ги заслепявал, вечерната светлина широко и кротко се леела по земята и в това златисто сияние минаретата и навъсените грамади на джамиите сякаш губели земната си тежест, изглеждали прозрачни, ефирни, готови сякаш да се вдигнат в небето и да се разтопят в неговия чист, спокоен огън.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Планинското езеро!...Настрадаин Ходжа питал и разпитвал всички по пазара – земеделци, занаятчии-гурбетчии, шутове и факири. Всеу – никой нищо не бил чувал за това езеро! „Къде ли се е дянало? – мислел си Настрадаин Ходжа. – Да не би старецът да го е имал през някое от предишните си превъплъщения, някъде я на Юпитер, я на Сатурн, а сега е объркал всичко от старост и ме праща да го търся на Земята!“

Втората работа, омилютивяването на Турахон, също го кахърляла. „До празника остана една седмица – мислел си той. – Трябват пари, най-малко шест хиляди, откъде да ги взема?“

Наложило се да търси съвет от едноокия крадец – без, разбира се, да му казва защо му трябват толкова.

– По-рано без никакъв зор намирах в Коканд шест хиляди – отвърнал крадецът. – Но сега кокандци са осиромашели, у кого можеш намери толкова голяма кесия? Освен у сарафина.

– Ти пак си в плен на твоите греховни помисли – смъмрил го Настрадаин Ходжа. – Защо непременно трябва да се краде, няма ли други начини?

– Да се спечели на комар?

– Може и да се загуби. Трябва да изберем някаква друга игра, в която да не изгубим.

В главата на Настрадаин Ходжа се мярнала догадка, за сега още смътна, но криеща в себе си плодотворни семена.

– Игра за трима: ти, аз и ей тоя дебелак, многогрешния сарафин. Но как да го подмамим да играе?

– Дебелият сарафин, обирачът на вдовиците и сираците! – възкликнал едноокият. – Да го подмамим да играе? По-лесно ще примамиш тоя дирек или ей оная камила!

– А ще бъде много добре да получим парите именно от него – продължавал Настрадаин Ходжа, увлечен от догадката си. – Доброволно, разбира се, съвсем доброволно! Това ще е полезно и за самия сарафин при преминаването му в следващото битие след свършването на земния път.

– Тоя кръвопиец да ти даде доброволно шест хиляди танга! – закискал се едноокият. – Че нали земният му път ще свърши още след първата стотарка! Я го виж как стиска кемера, не мож му го измъкна!

Разговорът се водел в чайханата в късна доба, приближавало полунощ. Градът спял, светлините по пазарите угаснали, горели само катранените огньовете на стражевите кули. Новата месечина самотно и печално висяла над минарегата и посребрявала с леденикава светлина техните пъстри кахлени шапки. Било хладно и тихо; денем в града било вече лято – жегата, зной, прах, задух, ала крилатите вечери в тяхното мъглисто сияние, с тайнствената ведрина на звездния вятър още принадлежали на пролетта. Едноокият крадец се намъкнал под чергата и захъркал, а Настрадаин Ходжа лежал с отворени очи, целият във властта на синята мъгла, спуснала се на земята от незнани височини и пълна с неясните видения на друг, далечен свят.

Гръмливите барабани, които възвестявали полунощ, върнали Настрадаин Ходжа към земните дела – при дебелия търговец и при неговия кожен кемер с парите. С усилие на волята той се отърсил от сладкото вцепенение на бездействието. „Търси, мой разум, търси! Сарафинът

трябва да даде шест хиляди танга и щети даде, и то съвсем доброволно – така съм намислил, така ще стане!“

А дебелят сарафин в туй време, без да подозира нищо и без да изпитва никаква тревога, мирно свирел с нос и мляскал с устни до прелестната си съпруга. Тя не спяла и с отвращение гледала издутото шкембе, което меко се полюшвало под копринения юрган, спомняла си парещия поглед и неотразимите мустаци на велможата. В спалнята било задушно и смрадливо от плътно затворените кепенци, от кандилото, което капело мазни парцаливи сажди върху подноса. „О, прекрасни Камилбег! – мислела хубавицата. – Колко сладостни са за мен вашите прегръдки и колко гадно е безсилното докосване на тоя дебел глупак!...“ С такива греховни мисли заспивала тя, а пред очите ѝ все било неотстъпното видение на прекрасните черня мустаци, уверена, че техният велможен стопанин ѝ отвръща в нощните си блянове с пълна взаимност.

Тя грешала. В тая късна доба велможата бил зает със съвсем други мисли: за своето издигане, за нови награди, за победи над противниците.

Той стоял в дворцовите покои пред постелята на повелителя и му докладвал подробно за събитията през деня. Такъв бил въведеният от хана ред: някой може да си помисли, че на повелителя не му е стигнало дневното време – нищо подобно: той просто се страхувал да остава нощем сам, понеже отдавна страдал от пристъпи на внезапен задух. Тая болест го мъчела жестоко и не минавала, въпреки дружните уверения на дворцовите лекари, че от ден на ден болестта отслабва и скоро съвсем ще изчезне. Лекарите не лъжели, те само не казвали на хава, че тя ще изчезне заедно с него...

Легнал по гръб на високи възглавници, отметнал тежкия юрган, ханът дишал трудно, хъркал и хилавите му гърди свирели под тънката копринена риза. Прозорците на покоите били отворени, кадилниците не пушели, но въпреки това въздухът не му стигал.

– След затварянето на пазара – докладвал велможата; – като се убедих, че в града е спокойно, отидох на атмегдана, за да проверя лично какво е направено за предстоящото надбягване...

– Ти и миналата година го провери лично – прекъснал го ханът. – И пак един жребец си навехна крака. Само да се намери и тоя път някоя дупка!...

– Тоя път съм готов да отговарям с главата си – с темане отвърнал

велможата. – Надявам се, че моите текинци ще усладят достойно зора на светлейшия властелин.

– Чух, че са се появили съперници на твоите текинци. Един търговец, не му помня името, си докарал коне чак от Арабия, платил, разпратил, над петдесет хиляди за тях. Ти вижда ли ги?

– Видях, ги, о, повелителю – без да му мигне окоето, излъгал велможата. – Конете, вярно, ги бива, но къде ще се мерят с моите. Мога да добавя още, че търговецът доста е послъгал за цената: за арабските коне, както знам със сигурност от моите шпиони, той е дал малко повече от двайсет хиляди.

– Двайсет хиляди ли? Какви ще са тия коне за двайсет хиляди? С кранти ли смята да се явява пред нашия поглед на атмегдана?

– Търговецът не е от знатно коляно, откъде да знае правилата на висшето благоприличие – вметнал велможата.

Като очернил по тоя начин дебелия сарафин, своя съперник на атмегдана, велможата взел да ковлади и другите си душмани в двореца. Изпатил си и ковчезникът, който неотдавна бил направил с подозрително разточителство гуляй за осемдесет гости, изпатил си и данъчният везир, изпатил си мимоходом и върховният евнух, задето бил луд по лагодийския хашиш.

След това велможата се поотпуснал малко, готвел се за удар по главния си враг. Той отдавна бил замислил този удар и го готвел дълго, както грижливият градинар отглежда в парника скъпоценен плод. Врагът на велможата бил военачалникът Ядгорбег, по прякор Безстрашния, предводителят на прочутата кокандска конница – доблестен воин, целият покрит с белези от вражески саби и увенчан със славата на много победи. Угодническата, страхливата низост винаги ненавижда ясното благородство на високите и смели души; велможата мразел Ядгорбег за прямотата на думите му и особено – за неподкупната почит на обикновения народ, която преминавала в любов.

Навъсен, едър, вече остарял, с увиснали посивели мустаци, с най-проста чалма с едно единствено златно перо – знак за неговата воинска власт, с протрит копринен халат с лъснати лакти, ботушите му със смачкани от стрemenата носове и токове, станали рижави от постоянното търкане в конската козина, съпроводен само от телохранителя си – грохнал, полусляп старец, негов неизменен слуга от юношеските години, Ядгорбег, прегърбен на седлото, бавно минавал през, пазара на своя стар и също изпосечен от саби аргамак и тълпата стихвала, сторвала му път и изпращала воина с почителен шепот, а старите му войскари, и те

като него побелели, с честни бойни белези по лицата, подвиквали от чайханите: „Хвала тебе, Безстрашни! Кога тръгваш на поход? Да не ни забравиш, ние още можем да сечем!...“ Когато старият воин веднъж в годината идвал в двореца, той бил мълчалив и дума не продумвал за своите подвизи, но самите белези на осакатеното му лице бучали и тънели, запазили сякаш в себе си от миналите времена накъсания звук на медните бойни тръби, свистенето на голите саби, злобното, процвилващо пръхтене на конете, звънтенето на щитовете и непрекъснатия грохот на барабаните, изпълващи воините с ярост.

Можел ли велможата да преживее леко всичко това, велможата, който никога не бил влизал в нито една схватка и никога не бил виждал над главата си блясъка на вражески ятаган? Прекрасният Камилбег цял живот благоразумно излизал на бран чак тогава, когато противникът му бивал здравата овързан с въжета, проснат ничком на земята и притиснат отгоре от двамина стражари: единият седнал на врата, другият седнал на краката.

– Е, какво друго? – попитал повелителят и звучно се прозял; било късно, подпухналите му клепки тежали, но благодетелният сън все не го навестявал.

Велможата се сгънал и целият затреперил от темето до петите. Дошла дълго чаканата минута.

– Имам в мислите си думи на горчива истина, о, повелителю!

– Говори!

– Страхувам се да не огорча с тях държавническото сърце на могъщия властелин.

– Говори!

– Става дума за военачалника Ядгорбег.

– Ядгорбег ли? Да не се е провинил с нещо? С какво?

Велможата леко се задъхал, но мъжествено преодолял вълнението си и произнесъл със звучен и ясен глас:

– Уличих го в прелюбодеяние!

– В прелюбодеяние? Ядгорбег?! – извикал ханът, изумен извън всякаква мярка. – Ти да не си полудял? Да беше нещо друго, можеше и да повярвам, но това!...

– Да, в прелюбодеяние! – повторил велможата твърдо. – Има безспорно доказателство. След като овдовя преди шест години...

– Знаем...

– ...посоченият сластолюбец Ядгорбег не пожела да се ожени законно и по начина, установен от аллах, а встъпил преди две години в

прелюбодейна връзка с една жена, персийка, на име Шарафат.

– Знам – прекъснал го ханът. – Че тая жена няма мъж: той тръгнал преди пет години с кервана си за Индия и се затрил нейде по пътя.

– Нека повелителят прекланя слуха си към по-нататъшните мои думи. След като беше прочетен ферманът – а оттогава минаха повече от два месеца, – Ядгорбег не е скъсал прелюбодейната си връзка с посочената жена, следователно е виновен и подлежи на установеното наказание.

– Че защо е трябвало да скъса, щом тя е свободна, повтарям ти! – извикал ханът вече с нетърпелива досада в гласа. – Как може да се приложи ферманът в такъв случай, какво прелюбодееие, какви ги дрънкаш!

Той все пак бил властелин на голямо ханство и по неволя се грижел за възможното правилно и строго изпълнение на законите, та да не би своеволията на началниците да разрушат царството му.

– Повелителят пита може ли да се приложи ферманът? – засъскал велможата, хитро помръдвайки мустак? – Ами ако тая жена в действителност не е свободна и продължава да е в брак, който не е разтрогнат по законен ред? Ако нейният мъж не е загинал, ами е жив?

– Жив ли? Че къде е бил тези пет години?

– Той е жив и сега е в Индия, в Пешавар, попаднал в робство. Имам запрени в подземиеото двама пешаварци, хванах ги още по-миналата година на пазара за магии срещу великия хан. Те, разбира се, напълно си признаха престъпленията още при първите два разпита и бяха осъдени от мен според закона на подземен затвор. Та наскоро, само преди няколко дена, те допълнително признаха, че са срещали на пешаварския пазар мъжа на тая жена в жалкото състояние на роб. Три пъти е прашал вест на жена си да я моли за откуп, но тя не се е обадила, подучена, сигурен съм в това, от прелюбодееия си съжител Ядгорбег. Ето, повелителю, какво казаха на разпита пешаварците – и двамата, при това с едни и същи думи.

– На твоите разпити всички приказват с едни и същи думи – отбелязал хана и мрачно се усмихнал. – Какво ще си помислят хората, какво ще каже войската, ако приберем Ядгорбег по такъв смешен повод? Май че нещо не ти е чиста работата.

Дразнела го прекалената дързост на велможата, който предварително определил присъдата, дразнели го твърде самоуверено шръкналите черни мустаци; при това и болестта се обаждала с тъпа болка във врата, затова гласът на хана скърцал и звучал язвително:

– Не ти е чиста работата, казвам. Пешаварците са запрени от година и половина, а са казали за срещите с мъжа на, тая жена едва сега. Защо не са казали по-рано?

– Инатяха се, отричаха, признаха си чак сега.

– Инатяха се и отричаха? – усмивката върху лицето на хана станала още по-мрачна. Магиите, за които ги чака зандан, признали според думите ти още на първите два разпита, а за срещите с мъжа на тая жена, за което не ги е заплашвало нищо, не са признали цяла година и половина? И това в твоите мазета, в твоите ръце? Малко странно, как мислиш, а?

Велможата разбрал, че не е улучил времето за своята работа: ханът не бил в настроение, обръщал жилото, без да подбира, към онзи, който бил най-близо; тая нощ трябвало изобщо да не се мярка в двореца, да се престори на болен и вместо себе си, да пробута някой друг под жилото на хана. Но грешката била сторена; такива грешки не са редки с хората, които се натискат около тронове – който пръв захапва кокала, той изяжда и първия шамар.

– О, велико средище на вселената, аз и по-рано забелязвах у Ядгорбег склонност към прелюбодейство и ако съм мълчал досега пред хана, то е било единствено от грижа за скъпоценното здраве на повелителя, което можеше да пострада от една толкова горчива вест – мотолевел велможата, като се гърчел и въртял задник с надеждата, че все още ще успее да обърне работата в желаната насока.

Но не би – такава злощастна се случила нощта.

– Забелязал си у Ядгорбег склонност към прелюбодейство и по-рано ли? – повторил ханът. – Къде? В походите, на които ти никога не; си ходил с него? И с кого? С ятагана си ли прелюбодействуваше? А пък аз съм забелязал друго, забелязал съм такава склонност у някои други, които имат за това Достатъчно сили и свободно време, които именно заради най-различни прелюбодейства си пускат пишци мустаци и носят лачени ботуши с високи токове, та заприличват на китайки. Ето къде трябва да се потърси прелюбодейство; сигурен съм, че търсенето не би продължило дълго.

Земята се люшнала и заплувала под краката на велможата. Наслуки ли говори ханът или е получил от някого донос? Може би знае всичко, дори името на Арзи-биби? Може би той просто изчаква, като котарак, който е сграбчил мишката в ноктите си? Всички тези мисли се въртели и, свистели в главата на велможата, преминали като мигновен арабски вятър, повалящ палмите.

Сега не му било до коварни замисли – гледал как да се измъкне от

собствения си капан.

Усетил на лицето си предателската бледност, той се извърнал от свещниците, дълго кашлял, за да изчисти пресипналоста, заседнала в гърлото му.

Би трябвало да отстъпи умно и хитро, без да обръща към хана незащитения си гръб, но той, страхлив по природа, се втурнал в безогледно бягство.

– Великият властелин, както винаги, е прав! – възкликнал той с пресилена плам. – С несравнимата си мъдрост повелителят смъкна пелената от очите ми. Сега ясно виждам, че онези пешаварци злонамерено са оклеветили Ядгорбег, за да помрачат славата на воинските му подвизи и с това да намалят блясъка на кокандското царство! Ето каква е била престъпната им цел; сега остава да разбере само Кой ги е подучил, къде се е затаила измяната? Още утре лично ще разпитам пешаварците.

Ханът мълком слушал; усмивката на тънките му устни играела твърде многозначително, каква дума се криела под нея и какво ще донесе тя, когато изплува накрая от устата му? Объркан, уплашен, велможата не млъквал, говорел все по-разпалено в стремежа си да отдалечи тази дума.

– Каква благословена нощ! – възклищавал той; – Благодарение на бездънната мъдрост на нашия властелин измяната е разобличена, доброто име е очистено! Сега съвестта ми е спокойна, разумът ми се възвиси, духът ми просветля – сега, мога да се оттегля!

С теманета и приклякване при всяка дума той отстъпвал заднишком към спасителната врата, но покоите били просторни и той не можал да направи последната крачка; вече вдигнал дясното стъпало над прага и протягал за поклон лявото; още миг и щял да се изсули през вратата, в спасението – но тогава го настигнала стрелата на възмездието.

– Чакай! – рекъл ханът. – Я ела по-насам...

Със стъклен, помътен поглед, неотстъпно вперен в ханския пръст, който лекичко го примамвал към себе си, велможата мълчешком извървял обратния път от вратата до ханското ложе, сякаш невидим клуп го теглел за шията, при което всяка крачка по този обратен път му причинявала страшни вътрешни гърчове.

– Къде са сега, тия твои пешаварци?

– В тъмницата, повелителю.

– Имам намерение да ги разпитам лично.

Светлината помръкнала в очите на велможата, земята се залюляла. Но езикът си вършел работата и без разума:

– Щом се съмне, ще бъдат доведени в двореца.

– Не като съмне, а сега рекъл ханът. – Все едно, виждам, че няма да заспя, та ще се захвана сега...

– Те не са подготвени за двореца – смотолевил велможата. – Целите са в дрипи и са обрасли като диваци.

– Нищо, в краен случай ще събудим берберина.

– Те вонят нетърпимо...

– Ще ги сложим далеко, до отворения прозорец. Ще ги разпитам подробно за мъжа на тая жена; как е попаднал в Пешавар и кой то е взел като роб. А също така и за магиите, заради които са били запрени; помня, че за проявено усърдие ти тогава получи десет хиляди танга, дали не бяха и петнайсет. Та да си кажат; ти, разбира, се, ще се оттеглиш, за да се чувствуват по-Свободни, пък аз ще ги послушам и ще се оправя. Ей, стража!

Той ударил с чукче по медния тас, окачен до кандилото.

Влязъл началникът на дворцовия караул.

– За сега ти ще останеш тук – казал ханът на велможата. – А ти вземи четирима стражари и отиди с тях в кауша, където са запрени...

В този момент задухът с костеливата си ръка го стиснал за гушата й сякаш напълнил гърлото и гърдите му с накълцана конска козина. Ханът се люшнал, почервенял, посинял: сухата кашлица биела, тресяла и мачкала хилавото му тяло; очите му изскочили, езикът му увиснал. Завтек-ли се нощните лекари с тасове, кърпи, гърнета; почнала бъркотия.

Велможата сам не помнел как се измъкнал от двореца.

Да не бил внезапният пристъп на задух, от който ханът паднал в несвяст, тази нощ щяла да бъде последна за велможата и неговото благоденствие.

Едва на площада, на свежия нощен вятър, той дошъл на себе си.

Опасността се отдалечила, но не била отминала. Като се свестял, ханът щял да се сети за пешаварците и да поиска да му ги доведат.

Пешаварците трябвало да изчезнат, да изчезнат още сега, докато не се е съмнало. Но как?...

Велможата недоумявал.

Вчера той можел да ги осъди на смърт или да ги пречука тайно – и никой нямало да обели зъб. Но днес тези изпитани начини не ставали: при двете глави на пешаварците случайно можела да се търкулне и трета – неговата собствена.

Оставал единственият неизползуван никога досега от велможата начин – бягството!

С това решение велможата се отправил към конака, където имал верни хора, готови винаги да изпълнят каквото и да било без излишни приказки и умеещи да мълчат за това, което са направили.

Магьосниците пешаварци, които същата нощ станали предмет на вниманието на самия повелител, в действителност били най-обикновени каменари; те отдавна работели заедно и били дошли в Коканд на гурбет; и двамата били възрастни хора, през целия, им живот нищо не ги свързвало с магьосничеството; всичко това велможата измислил само за да се издигне в службата.

След година и половина затвор без излизане от подземното пешаварците за малко били изведени в кулата за мъчения, за да дадат нови показания, също така мътни, както и предишните: за някаква си жена, някъде, от някого и някога омагьосана и взета като робиня, за някакъв човек, който не щял да я откупи, или обратно, за някакъв човек в робство и за жена, която не рачила да го откупи, или за двамина в робство... и още някой омагьосал някакъв стар военачалник, та го превърнал в персийка на име Шарафат – с една дума в главите на пешаварците всичко това се омешало и те се върнали в подземното, обзети от мрачно безразличие към бъдещето. Знаели със сигурност само едно – че сега, след втория разпит, вече няма отървяване от секирата.

С тази мисъл те посрещнали тримата тъмничари, които слезли при тях преди съмване и отключили, синджирите.

Като пазели необходимата за замисъла тишина, двамата тъмничари се качили горе с пешаварците, а третият останал долу да изпили празните синджири.

Всичко вървяло по мед и масло, според плановете на велможата, но внезапно горе възникнала неочаквана спънка: пешаварците, които били сигурни, че отиват на дръвника, поискали молла – верни мюсюлмани, те не искали да се представят на аллах неочистени.

Как ли не ги къркали – безполезно.

Напразно тъмничарите един през друг се напреварвали със заговорнически полушепот да им внушат, че ги пускат на свобода.

Разбира се, пешаварците не вярвали и все по-твърдо настоявали за молла.

А скъпоценните минути летели и скоро щяло да се съмне – време, неудобно за замисленото.

Опитате да избутат пешаварците насила от затвора не сполучили;

защото те надали викове, на които се отзовал многогласен тътен долу, в тъмницата, сред разните престъпници.

А затворът се намирал в опасна близост до двореца, където могли да чуят.

Наложило се да доложат на велможата, който сам предвидливо бил вън от затвора, ама не много далеко.

Велможата нямал под ръка верен молла – предвиждал какво ли не, но в мислите си изгървал твърдата вярност на пешаварците към исляма.

А тайната не позволявала да се извика страничен молла.

Като нашепвал псувни и проклетия, велможата заповядал на едно от доверените заптиета да се преоблече като молла, тоест е бяла плащеница и с бяла чалма, и така да се появи пред пешаварците.

Новоизпеченият молла се приближил и с престорено благочестие на лицето си, искал да се обърне, с подобаваща набожност, но устата му, свикнала от дълги години, неочаквано за самото заптие избълвала сквернословие, вследствие на което пешаварците го познали.

Грешката на заптието едва не объркала целия план.

Ужасени от мисълта, че ще бъдат лишени от покаянието на изповедта, че ги лъжат за последното, най-важното, пешаварците се развикали още по-силно – подземиято им отвърнало с глух рев, като тътен при земетресение.

Повторно доложили на велможата.

Той заскърцал със зъби, пребледнял, сякаш на лицето му се отразила бледата ивица, очертала се на изток.

Минутите летели.

Утрото приближавало.

Замисълът пропадал.

Над тайната надвиснала заплаха.

Гонен от страха, велможата от отчаяние се решил на крайна мярка.

Той заповядал да обявят, че има бегълци и да вдигнат тревога – да тръбят тръбите, да бият барабаните, да звънтят щитове, да размахват факлите и всички да викат колкото могат по-силно.

В тая гюрултия и бъркотия да вържат пешаварците, та дано виковете им бъдат заглушени, да натъпчат устата им с парцали, да ги набутат в козиняви вретинища и с бързоходни коне, съпроводени от четиримата най-доверени заптиета, да ги изпроводят през южната врата.

Всичко това било изпълнено.

Тръбели тръби, гърмели барабани, пламтели факли, чували се виковете: „Дръжте ги! Хванете ги!“...

На бял кон, с извадена сабя и щръкнали мустаци в светлината на факлите пред затвора танцувал велможата, уж току-що пристигнал по тревогата.

С гръмлив глас той давал заповеди:

– Към северната врата!

Потерята хукнала натам; начело – велможата на бял кон и с извадена сабя, вдигната, над главата.

А бързите коне отнасяли задушените във вретещата пешаварци на юг от Коканд.

След два часа препускане стражарите спрели конете си до някакви запустели гробища, обрасли с папрат и тръни.

Изтърсили пешаварците от чувалите. Те още дишали, макар и слабо.

Лъчите на ранното слънце, свежият вятър и водата от потока, изливана върху тях обилно из мешинена походна кофа, дали желанието резултат.

Пешаварците се осеферили, взели да разбират човешки говор.

Наистина, девет десети от това, което им говорели, било сквернословия, но въпреки това пешаварците разбрали, че наистина ги пускат на свобода и благодарили на аллаха за това чудно избавление от неминуемата гибел.

Заповядали им да продължат нататък, да преминат южната граница на ханството и никога повече да не припарват в Коканд.

Дали им петдесет танга за двамата – половината от онова, което велможата определил за омилостивяване на граничния караул.

Другата половина заптиите поделили помежду си, след това се метнали на конете и заминали за Коканд.

Първата работа на пешаварците, след като останали сами, била да извършат благочестиво измиване, от което били лишени в тъмницата.

След това постлали халатите си, паднали на колене, като изгриващото слънце оставало от лявата им страна, и обърнали изпитите си лица към свещената Мека.

Молили се дълго, както подобавало за чудото, което им се случило.

Когато свършила молитвата, успокоението изпълнило сърцата им – чистите сърца на обикновени хора, които честно си вадели хляба с тежък труд.

Разделили парите по равно, по двадесет и пет танга, и ги скрили,

защото знаели, че се връщат при семействата си, които без своите печеловници живеят в немотия.

После се затързили по пътя, радвали се на слънцето, на зелените листа, на птиците и беседвали за отминалите беди, без да могат да разберат защо преди година и половина изведнъж ги хванали и набутали в тъмницата; нито пък защо тая нощ така внезапно ги изхвърлили от затвора при толкова странни обстоятелства.

Те само клатели глави и се чудели колко неведоми са пътищата господни, колко заплетени са земните съдби и колко непостижими за простия акъл са многомъдрите и многотайните предначертания на началството.

На другия ден те без повече пречки, като загубили само по десет танга от скътаните двайсет и пет, минали южната граница на ханството и надвечер вече дялали камъни за градене на една нова джамия.

Така бавно-бавно, от една работа на друга по път, те се придвижвали към родното си село, благополучно стигнали до него и вкусили радостта от срещата със своите семейства.

Тяхната по-нататъшна съдба не ни е известна, обаче ние вярваме, че те повече не са попадали в оная преславна мелница, където водите на користта въртят, колелата на хитростта, където валците на честолюбие-то движат зъбните колела на доносите и воденичните камъни на завистта мелят зърната на лъжата...

Нощната дандания около пешаварците не засегнала с крилото си чайханата, гдето нощували Настрадаин Ходжа и едноокият крадец; от затвора дотук стигал само слабият отзвук на барабаните и тръбите, които известили бягството и по земята се предал глух непрекъснат конски тропот към Северната врата. След това отново всичко утихнало до сутринта.

Месечината се скрила, синята мараня изчезнала, сменила я предутринна сива мъгла, а Настрадаин Ходжа още не склопвал очи в сън, прикован с мисли към тлъстия търговец и торбата му с парите.

Стотици хитри начини за измъкване на шест хиляди танга от бакалина вече били премислени и отхвърлени. „Да го прелъстя с призрака на лъжлива печалба ли? – размишлявал Настрадаин Ходжа. – Или да го сплаша?...“

И изведнъж от главата до петите го пронизала светкавичната тръпка на озарението. Да, ето начин да се отвори торбата на сарафина.

Всичко изведнъж се осветило като от белия блясък на летяща мълния: съмненията се разсеяли.

Силата на това огнено озарение била толкова голяма, че то се предало от Настрадаин Ходжа чак на другия край на града, в къщата на търговеца. Сарафинът неспокойно се размърдал под юргана, засумтял, замъркал, замляскал с дебелиите си устни, хванал се отляво за корема, където винаги носел своя кемер.

– Уф! – рекъл и заръчкал с лакът жена си. – Ама че лош съм сънувах: уж съм стъпил на криво, паднал съм от стълбата в яслата с овес и някакво сиво магаре ме изяде заедно с кемера. Сетне магарето ме изкара заедно с фъшкиите, ама без чантата – тя остана в корема му.

– Млъкни, не ми пречи да спя – недоволно го смъррила жена му и си помислила: „Прекрасният Камилбег, разбира се, никога не би сънувал такъв глупашки, неприличен сън!“ Мечтателно усмихната, тя устремила поглед към розовеещия от лъчите на изгрева прозорец, зад който започвало утрото, пълно за всекики с неговите грижи – и за нея, и за сарафина, и за прекрасния Камилбег.

ДВНАДЕСЕТА ГЛАВА

Но най-големи грижи и кахъри донесло утрото на Настрадаин Ходжа.

Той оставил еднооккия крадец в чайханата и с първите лъчи на слънцето поел към другия край на пазара, където се продавали вехтории. Там купил евтино едно вехто, протритото чердже, празна катуна за вода, стара китайска книга, посребрено огледалце, една връзка мъниста и други разни дреболии. След това по брега на Сая излязъл на Моста на отсечените глави.

Този мост се наричал така страшно, защото, в отколешни времена обикновено там вадели на високи пръти отрязаните глави на осъдените; сега, според повелята на хана, прътите с Набучените глави се показвали на главния площад, та да се виждат от двореца, а мостът, запазил от миналото само зловещата си титла, станал владение на вражалци и баячи.

Тук винаги се навъртали най-малко половин стотица от тези мъдри ясновидци на скритите предназначения на съдбата. Най-прославените и почитаните заемали нишите в каменната ограда на моста, другите, които още не се били издигнали до такива висоти, постилали черджетата си около нишите, трети, най-младшите, се намествали кой къде свари.

Пред всеки гадател на черджето се търкаляли различни такъми: магически бобови зърна, миши кости, кратунки, пълни свода от сведения извор Гюл-Конар, костенуркови черупки, семена от тибетски билки и много други неща, необходими за проникване в тъмните глъбини на бъдещето. Някои от най-учените имали и книги – дебели, оръфани, с пожълтели от времето страници, с тайнствени знаци, които всявали в ума и сърцата на непосветените страх и трепет. А най-главният гадател имал дори, по специално разрешение на началството, човешки череп – предмет на изгаряща завист за останалите.

Гадателите строго се делили според вида на гадаене: едни се занимавали само със сватби и разводи, други – с предстояща смърт и произтичащите от нея наследства, трети – с любовни дела, областта на четвърти била търговията, пети си избирали пътешествията, шести – болестите... И никой от тях не можел да се оплаче от недоимък: от сутрин до вечер на Моста на Отсечените глави се трупал народ, към залез слънце кемерите на гадателите тежко се издували от медени и сребърни гологани.

Настрадаин Ходжа приближил до най-голямата ниша, която заемал главният гадател – хилаво старче, толкова сухо и костеливо, че халатът стърчал върху него с някакви ъгли, а черепът, турен отпред на черджето, изглеждал като свален от собствените му рамене. Настрадаин Ходжа се поклонил смирено и поискал да му покажат място, където му се разрешава да постеле своето чердже.

– А е какво врачуване смяташ да се захванеш? – троснало се старчето.

Гадателите подали глави от нишите и се заслушали в разговора. Погледите им не били доброжелателни.

– Още един! – рекъл дебелият гадател отляво.

– И без него сме се струпали на моста толкова ши род – добавил втори, приличащ на съсел с издължено напред лице, с дълги зъби, които стърчали под горната му устна и прехапвали долната.

– Вчера едвам изкарах десет танга – оплакал се трети.

– И все лови се мъкнат! Отде ли се вземат! – добавил четвърти.

Настрадаин Ходжа не очаквал друго посрещане от гадателите, затова предварително си бил приготвил благи думи:

– О, мъдри ясновидци на човешките съдби, няма защо да се страхувате от моето съперничество. Аз гледам за съвсем други неща и не засягам нито търговията, нито любовните истории, нито погребенията. Аз гадая само за кражби и за издирване на откраднатото, но затова пък в

тая работа друг като мене, да не се хваля, ама не съм срещал!

– За кражби ли? – попитал главният гадател и изведнъж всичките му кокали под халата заскърцали и се затресли от ситен смях. – За кражби, викаш, и за търсене на откраднатото? Тогава сядай където щеш – все едно няма да припечелиш нито грош!

– Нито грош! – подхванали и останалите смеха на своя главатар.

– С твоето гледане нямаш работа в нашия град – завършил старецът. – В Коканд кражбите са отсечени до корен; по-добре ще е за тебе да идеш някъде в Херат или в Хорезм.

– Да ида... – натъжил се Настрадин Ходжа. – А откъде да взема пари за път, като имам в джоба си само осем танга.

Той угнетено въздъхнал, дръпнал се настрани и постлал черджето си върху плочника.

А пазарът наоколо вече шумял с пълна сила: дюкяните и сергиите били отворени, чаршиите бръмнали, площадите се залюлели. Все повече и повече хора се стичали към моста – търговци, занаятчии, бездетни жени, богати вдовици, жадуващи да си намерят нови мъже, отхвърлени влюбени и разни млади хайлази, измъчени от очакване на наследство.

И закипяла задружна работа! Бъдещето, винаги забулено за нас с покрова на непроницаемата тайна, тук, на моста, заставало пред очите съвсем разголено; нямало тъгълче в най-съкровенията негови глъбини, където да не прониквал изпитателният поглед на смелите гадатели. Съдбата, която ние наричаме могъща, неотвратима, непреодолима, тук, на моста, изглеждала безкрайно жалка и всеки дан била подлагана на нечувани изтезания; справедливо е да се каже, че тук тя не била пълновластна царица, а нещастна жертва в ръцете на жестоки разпитвачи начело с кокалестия старец – стопанина на черепа.

– Ще бъда ли щастлива в новия си брак? – трепетно питала някоя вдовица на почтена възраст и замирала в очакване на отговора.

– Да, ще бъдеш щастлива, ако на разсъмване през прозореца ти не влети черен орел – бил отговорът на гадателя. – Пази се също от съдове, осквернени от мишки никога не яж и не пий от тях!

И вдовицата си тръгвала, изпълнена със смътен страх от черния орел, тягостно поразил въображението ѝ; за какви си презрени мишки не се и сещала, а тъкмо в тях се криела заплахата за семейното ѝ благополучие, което е готовност щял да ѝ разтълкува гадателят, ако тя се върнела да се оплаква от невярното му предсказание.

– Един самаркандец ми предлага осемнайсет бали вълна. Ще имам ли кяр от тая сделка? – питал един търговец.

Гадателят по търговските дела започвал да брои мишите кости, да премята бобените зърна, след това сурово и дълбокомислено отговарял:

– Купувай, само гледай, когато плащаш, на, сто лакътя наоколо да няма нито един плешив човек.

Търговецът си тръгвал, като си блъскал главата как да избегне зловредното влияние на плешивите, които хич не било лесно да познаеш на пазара под тубетейките и чалмите.

Но първото място сред гадателите принадлежало безспорно на собственика на черепа. Той бил наистина велик, проникновен майстор в своята работа! Колко многозначително свивал той безкръвните си устни, с какво съсредоточено внимание Духал през сухото змийско съблекло, разглеждал черупката на костенурката и миришел кратунката свода от аязмото Гюл-Кюнар, преди да Докосне своето най-голямо съкровище – черепа. Но ето че идвало времето и на черепа. Свъсил вежди, мърморейки нещо неясно, гадателят протягал към него ръце с провисени костеливи пръсти – и изведнъж ги отдръпвал като опарен. После пак ги протягал й отново ги дръпвал. Накрая вземал черепа, бавно го поднасял до ухото си. Пред очите на скования от ужас доверител заставали два черепа: единият – кокал, вторият – увит в кожа. Черепите започвали страшна беседа: кокаленият шептял, увитият в кожата слушал... На кого му стискало след това да плаща с медни пари? Ръката сама бъркала в кесията за сребро.

Изтърколил се ден, втори, – трети. Никой не дошъл при Настрадаин Ходжа да търси откраднатото, нито веднъж не му се наложило да погледне в китайската си книга и да помирише кратуната.

Надвечер, когато си събирал черджето, гадателите от всички страни го вземали на подбив:

- И днес не припечели нито грош!
- Колко ти останаха от осемте танга, ей, гледачо за кражби?
- Къде ли ще вечеря този гледач, дето еша му няма?

Настрадаин Ходжа си мълчал и се правел на много потиснат.

И на четвъртия ден целият град бил потресен и смаян от една дръзка кражба – небивала, нечувана даже в отколешни, в щастливите за крадците времена. През нощта от конюшната на дебелия сарафин били откраднати арабските жребци, които той пазел и подготвял за предстоящите пролетни надбягвания.

На заранта вестта за кражбата се предавала от уста на уста с боязлив шепот, към обяд за нея говорели на глас, а привечер по всички краища на пазара биели барабани и затръбили тръбите на глашатаите, които

обявявали награда от петстотин танга за всеки, който посочи следите на дръзките крадци.

Гадателите на моста се разтревожили. Всички погледи се обърнали към Настрадаин Ходжа.

– Я спечели тези петстотин танга!

– Вземи ги де, какво се бавиш?

– Той не ще толкова малка награда – чака пет хиляди танга!

Тия дотегливи крясъци затруднявали дишането на Настрадаин Ходжа, горели му сърцето.

Той съдържал гнева си, чакал часа на своето тържество.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

А вълнението в града се усилвало.

От притеснение сарафинът легнал болен.

Велможата, който току-що завършил с голям душевен смут и не без ущърб за своето здраве ношните разговори с хана за тайнственото бягство на пешаварците, бил изправен от това бягство пред заплахата от нови беседи, още по-тягостни. Предчувствувайки ги, велможата заприличал на гръмоносен облак (през който обаче току проблясвала като мигновен слънчев лъч скритата усмивка – дете на скритите мисли за предстоящите състезания, където сега неговите текински коне нямало да срещнат арабските съперници).

През нощта ханът повикал велможата в покоите си. Разговорът бил кратък, при това думите излизали само от едната страна, докато другата по необходимост се ограничавала само е поклони, мърдане на мустаци, въртене на очи, вдигане на ръце към небето и прочее словозаменящи телодвижения (без които наистина синовете и дъщерите човечески биха изпитвали безчет непреодолими трудности в служебните работи, а най-паче в съпружеските).

Велможата излязъл от покоите на хана жълт-зелен и веднага повикал при себе си старшите и средните началници.

Разговорът с началниците бил още по-къс, отколкото разговорът на повелителя с него.

Старшите и средните началници на свой ред извикали младшите; там пък целият разговор бил няколко ругатни.

Що се отнася до низшите, тоест до простите шпиони и пандури, до тях вече не достигали думи, а само пестници.

Отдавна в Коканд не се била случвала толкова неспокойна нощ! По площадите, из улиците, сокаците – навсякъде дрънчало и звънтяло оръжие, на студената лунна светлина проблясвали копия, щитове и ятагани; стражата търсела крадците. Огньовете на стражевите кули издигали високо в тихото небе езиците на тъмноревените си катранени пламъци, над града висяло димно зарево. Монотонно си подвиквали патрулите. В тъмните къшета, под мостовете, из дупките на дуварите, пущинаците и гробищата се таяли стотици шпиони.

Старшите и средните началници, съпроводени от младшите и низшите, лично обхождали чайханите и странноприемниците. Влезли и в чайханата, където спял Настрадаин Ходжа, поднесли към лицето му запалена факла. Той не си отворил очите, макар да чувал как прашят космите на брадата му и да усещал миризма на опърлена четина.

Едноокия крадец тая вечер го нямало при него.

Настъпилото утро не донесло спокойствие в града.

Към пладне велможата с многобройна свита се появил на Моста на отсечените глави.

Погледът му горял, мустаците щръкнали, гласът му карал хората да треперят.

Той протегнал десницата си. От тълната конни стражари изскочили двама – на дорест ат и на сив; завъртял камшика, наведен настрани от седлото, подвиквайки и подсвирквайки, първият с гръм и трясък изтрополил по моста – топъл вятър и конска пот обляхнали гадателите. Другият насочил коня си надолу, прегазил в облаци пръски плитката Сая, с един скок се озовал на отсрещния бряг и изчезнал в близкия сокак.

Велможата протегнал десницата си на другата страна – задрънчали щитове, ятагани, копия и натам с ругатни и викове се юрнали пешите стражари.

След това велможата се отправил към стареца – главния гадател. Помежду им започнал таен разговор.

Настрадаин Ходжа нищо не можел да чуе от своето място, но се досещал за всяка дума.

Говорели, разбира се, за издирването на изгубените коне. Старецът обещал да повика на помощ всички подвластни му сили от оня свят, в това число и скритите в черепа. Велможата пхътял, сучел мустак – той не бил дошъл за празни приказки, той искал дела!

Наложило се старецът да се обърне към подвластните му земни

сили. Взел да пита гледачите – на кого са гледали вчера и по-завчера, не са ли забелязали у своите доверители нещо подозрително, може би нещо във връзка с дръзкия похитител?

Всички поред отговаряли, че не са забелязали нищо.

Велможата се ядосвал, дърпал мустак. Напрегнатият му стъклен поглед заплашвал със сопи, камшици, с изгонване от града.

Гледачите се оклюмали. Съдбата, която била изтърпяла от тях толкова унижения, внезапно им се явила в нов, могъщ облик, за да се наслади на дългоочакваното отмъщение; днес срещу нея били безсилни не само бобовите зърна и мишите кости, но дори и черепът!

Дошъл редът на Настрадаин Ходжа.

Както всички, и той казал, че не е видял и чул нищо подозрително.

Велможата сърдито изпръхтял – пак нищо!

Изведнъж от нишата насреща (точно така мислел и пресмятал Настрадаин Ходжа) се чул нечий злобно страхлив, гнусливо креслив глас:

– Нали казваше, че в гледането за издирване на загубено и крадено няма друг като тебе?

Като чул думата „издирване“, велможата трепнал:

– Защо мълчиш, вражалецо? – В стъклените му очи пламнал огън. – Отговаряй! – Гневът, отдавна натрупан в него, търсел отдушник. Ще разпердушиня цялото ви мръсно гнездо, ще го направя на прах и пепел! – загърмял той. – Стража, хванете го! Хванете тоя вражалец, тоя мошеник и го налагайте с камшици, докато не каже къде са откраднатите коне! Или да признае пред хората, че е безсрамен лъжец! Дръжте го! Бийте го!

Заптите смъкнали халата на Настрадаин Ходжа. Двамина се завтекли да мокрят камшиците под моста. Било опасно да се чака повече, Настрадаин Ходжа се обърнал към велможата:

– Недостойният роб хвърля в краката на сиятелния княз молба да го изслуша. Аз наистина гледам за издирване на крадено и мога да намеря конете.

– Можеш да ги намериш ли? А защо досега не си ги намерил?

– О, сиятелни княже, за моето гледане трябва окраденият сам да се обърне към мене, иначе то губи силата си.

– Колко време ти трябва за търсене?

– Една нощ, ако пострадалият дойде при мен днес, преди зник слънце.

Тия думи предизвикали сред гледачите шепот и размърдване.

Лицето на кокалестия старец, който вече предвкушвал мъките на

изгнанието, светнало от надежда.

Велможата с гневно недоумение гледал Настрадаин Ходжа право в лицето.

– Осмеляваш се да ме лъжеш в очите? Мене, дето знам всичките ви лъжи и измами, мен, дето ви търпя тук на моста, само и само да не плащам излишно на повече шпиони!

– В моите думи няма лъжа, о, сиятелни, великолепни властелине!

– Добре, ще видим! Но ако си излъгал, вражалце, по-добре да не си се раждал на тоя свят! Извикайте сарафина Рахимбай!

– Почтеният Рахимбай е болен! – угоднически напомнил някой от струпаните около велможата средни началници.

– А аз не съм ли болен? – избухнал велможата. – Не съм ли болен? Две нощи не съм мигнал да му търся конете! Донесете го с носилка!

Осем стражари, водени от двама средни и един старши началник, се устремили към къщата на сарафина...

Велможата бил среден на ръст, даже твърде среден; външността му не прилягала твърде на високия многовластен чин; за да поправи това досадно недоглеждане на природата, той винаги носел тесни лачени ботуши с извънредно високи токове, благодарение на което си прибавял ръст и величие. Като потропвал с ботушите назад-напред по калдъръма, той минал насам-натам по моста, след това спрял, с дясната ръка царствено се опрял на каменната ограда, а лявата бавно поднесъл към черните си мустаци и взел да ги поглажда и засуква. Наоколо му всичко било благоговейно безмълвно – и гневът му полека-лека взел да изстива.

През свободните минути велможата не бил чужд на възвишени размисли и даже ги обичал като признак на своето несъмнено духовно превъзходство над подвластните си, „Нали главното задължение на началника е да внушава на подвластните страх и трепет? – размишлявал той. – А това се постига най-просто, като ги пердашиш поред и без разлика, но непременно трябва да съпровождаш лобута с някакво прилично назиждане, без което той не може да има необходимите блажени последствия.“ Тези размисли успокоили велможата – той се почувствувал възнесен на могъщите криле на началническата мъдрост в надзвездните висини, откъдето всичко изглеждало гмеж, нищожно, незаслужаващо неговия гняв, а само презрението му; погледът му, устремен към кокалестия старец, не че се смекчил, ами сякаш станал някак безплътен и минавал през него, без да го засегне и без да го наранява. „А що се отнася до действителната вина на бития – разширявал той кръга на своите мисли, – то подобни съмнения изобщо не трябва да имат достъп до разума на

началника, понеже ако битият не е виновен за това, за което го бият, то непременно е виновен за нещо друго!“ От тази мисъл, от нейната дълбочина и сила дори дъхът му замрял; нямало къде да се вдига нагоре, понагоре била само божествената, мъдрост той се възнесъл до самите ѝ граници и пред неговия взор като че ли се разкрил океан от ослепителна, непостижима светлина.

Къщата на търговеца не била далеко. След половин час носилката се върнала.

Изпод копринената завеса се измъкнал сарафинът, жълт, подпухнал, с разрошена брада и с полепнали по нея перушини от възглавницата. С ръка на сърцето, с охкане и пъшкане той се поклонил на велможата и рекъл е язвителен глас:

– Приветствувам сиятелния и многовластен Камилбег! Защо му трябваше да вдига от скръбния одър своя жалък роб, който е толкова нищожен, че не може да намери в тоя град защита от дръзките крадци?

– Повиках почтения Рахимбай тъкмо за това – да му докажа своето усърдие в търсенето на изгубените коне. Аз съм огорчен и обезпокоен като никога!

– Че защо толкова се тревожи сиятелният Камилбег? Нали сега неговите текински вихрогони ще вземат непременно първата награда на състезанията.

Това било открит удар – право в лицето.

Велможата пребледнял.

– Горчивата загуба и дошлата от нея болест са размътили разума на достойния Рахимбай – произнесъл той със студено достойнство. – Тук пред него стои един вражалец, много изкусен, по собствените му думи, който се наема да намери изгубените коне.

– Вражалец! И заради това сиятелният княз вдига мене, болния, от постелята! Не, нека владетелният княз сам да си врачува, аз си отивам.

И понечил да си тръгне.

Велможата произнесъл със студено достойнство:

– В града се разпореждам аз! Рахимбай трябва още сега да почне преговори с вражалеца.

Умеел да внушава послушание тоя велможа. Търговецът се понамръщил, но се приближил до Настрадин Ходжа.

– За пет пари вяра ти нямам, вражалецо, и говоря с теб, защото съм принуден от властта. От конюшната ми изчезнаха два чистокръвни

арабски коня...

– Единият бял, а другият черен – подсказал му Настрадаин Ходжа и разтворил китайската книга.

– Целият град може да потвърди справедливостта на твоите думи, о, най-проницателни от гледачите! – кльцнал го сарафинът. – Що народ гледаше конете ми него ден, когато пристигнаха от Арабия.

– Белият кон има малък белег, колкото вълнен конец, под гривата, а черният има в дясното ухо брадвичка колкото грахово зърно – спокойно продължил Настрадаин Ходжа.

Сарафинът се слисал.

Тези белези ги знаели само двамина; той и най-довереният му коняр – друг никой. Подигравателната усмивка се смъкнала от лицето му:

– Ти си прав, вражалецо! Но как проникна?

Трепнал и велможата, пристъпил по-близо, Настрадаин Ходжа прелистил една страница от китайската книга.

– И друго; в опашката на белия жребец е вързан омагьосан бял конец, в опашката на черния – черен конец.

Това вече не можел да го знае и довереният коняр. Омагьосаните конци търговецът вързал на опашките на конете сам и съвсем тайно, понеже използването на муски й магии по време на състезанията било забранено и се наказвало със затвор.

Думите на Настрадаин Ходжа зашеметили сарафина. Сиятелният Камилбег също не останал равнодушен към тези думи, Мислите му запорепускали, „Я гледай, тоя може наистина да ги намери! А това не влиза в сметките ми! Моята работа е да проявя най-голямо усърдие в търсенето, а другото не зависи от мен; дали ще се намерят конете, или не – то е божа работа; но по-добре да не се намерят, поне до състезанието... Дяволът ми натресе тоя вражалец! Какво да правя? Аха, магия! Трябва да сплаша сарафина, да го хвана с явни доказателства, да проточа разследването – тогава неговите арабски жребци няма да могат да излязат на атмегдана!“

– Какво ще кажете, почтени Рахимбай? – попитал той със зловещ съдийски глас.

– Не знам нищо за никакви конци – объркано заусуквал търговецът, лицето му се променило и това го издало напълно. – Може конярите сами... без да знам... Или старият стопанин на конете... още там, в Арабия...

Но тук той се опомнил, защото се досетил, че конете вече ги няма и не могат да го разобличат.

– Всичко това е лъжа! – извикал той и се престорил на възмутен. – Тоя вражалец е лъжец и клеветник! Ако се намерят конете ми...

– Утре ще се намерят – прекъснал го Настрадаин Ходжа. – Чакай, моята книга казва и нещо друго. Казва, че в подковата на предния десен крак на белия жребец между другите клинци има и един златен, също омагьосан. Отгоре е боядисан със сива боя, да не се познава от железните. Също такъв вълшебен клин има и в подковата на черния жребец... Само че не мога да разбера на кой крак.

– Хм! Вълшебни клинци, омагьосани конци! – усмихнал се велможата. – Според служебния си дълг аз трябва да започна разследване.

А търговецът от почуда си глътнал езика, впрочем объркването му не траяло дълго – спасил го дългогодишният търговски навик да лъже:

– Не разбирам какви ги плещи тоя вражалец. Сигурно гледа да си вдигне цената. Нека да каже направо колко иска за своето гледане и как ще отговаря, ако не излезе така?

За Настрадаин Ходжа книгата на душата му била ясна докрай, не като китайската! Сега търговецът вече не се съмнявал, че вижда пред себе си вражалец, който без съмнение има дарбата да познава. Желанието да си върне конете се борело в него със зловещия призрак на затвора. Омагьосаните клинци, вълшебните конци, велможата, който подушил цялата работа. Освен вражалеца, не можел да му помогне никой.

– За цената, както и за всичко друго, ние трябва да приказваме на четири очи, само двамата. – Настрадаин Ходжа обърнал разговора към най-парливото, най-съкровено желание на търговеца.

– Не може ли трима? – разтревожил се велможата.

– Не, не може, гледането си губи силата.

Наложило се велможата да отстъпи, Той се отдръпнал и заповядал на заптиите да очистят мястото. След минута около Настрадаин Ходжа и търговеца не останал никой. Главният гледач се опитал да се свре в нишата си, но го изритали оттам.

– Ние сме сами – рекъл търговецът.

– Сами сме – потвърдил Настрадаин Ходжа.

– Не мога да разбера откъде са се взели тия конци и клинци.

– Ей-сега ще разберем откъде.

Настрадаин Ходжа посегнал към китайската си книга.

– Няма нужда, вражалецо! – побързал да каже търговецът. – Това е минала работа, а ние трябва да мислим за...

– За бъдещето, за утрешния ден – довършил Настрадаин Ходжа.

– Точно така! Добре ще е, вражалецо, ако конете се върнат при

мене в този вид... в такъв вид... как да го нарека...

– Без клинците и без конците – разбирам...

– По-тихо, вражалецо! Сега ми кажи колко ще искаш.

– Според работата, почтени търговецо: десет хиляди танга.

– Десет хиляди танга! Аллах милостиви, че това е половината от цената им! Аз за конете и превоза от Арабия до Коканд дадох двайсет хиляди танга.

– На сиятелния Камилбег ти каза друга цена. Помниш ли в дюкяна – петдесет и две хиляди...

Очите на търговеца щели да изскочат – всезнанието на този чуден вражалец наистина отивало твърде далече!

– И това ли ти каза книгата? – боязливо попитал търговецът, след като помълчал малко.

– Да, тя.

– Чудна книга! Къде си я намерил?

– В Китай.

– В Китай много ли има от тия книги?

– Тази е една единствена в целия свят.

– Слава на аллаха, който се грижи за нашето благополучие. Странно е да се помисли какво щеше да, стане с хората търговци като нас, ако на света се бяха навъдили стотина такива книги! Затвори я, гледачо, затвори я – като гледам тия китайски знаци, сърцето ми се свива! Добре, съгласен съм на твоята цена.

– И да не се опиташ да ме измамиш, търговецо!

– Аз съм без оръжие, а в твоите ръце книгата е като остър меч.

– Утре ще имаш конете си. Ще ги получиш без конците и без клинците, както сме се уговорили. Пригответи парите – в злато, в торбичка. А сега да извършим последното...

Настрадаин Ходжа отворил кратунката й напръскал с вълшебната вода себе си и търговеца.

Велможата, началниците, стражата, гледачите мълчаливо гледали всичко това.

Кокалестият старец – главатарят, на гледачите – се пукал от завист; на два пъти се опитвал да се присламчи към говорещите, и два пъти стражата го отказвала от това му намерение с ритници.

Като чул колко взел Настрадаин Ходжа за гледането, той припаднал.

– Десет хиляди! – изхриптял той и се строполил в несвяст на земята.

Нямало кой да го вдигне – всички се вцепенили, зашеметени от

нечуваната дена.

Велможата многозначително се покашлял, откровено се подсмивал, но премълчал.

Затова пък, когато търговецът си тръгнал към къщи, подире му хукнали един болюк шпиони.

„Значи и мене няма да ме оставят без внимание“ – помислил си Настрадин Ходжа. И не сбъркал: като се обърнал, той видял трима зад себе си и още един малко встрани.

– Вржаалецо! – Велможата повикал с пръст Настрадин Ходжа – Помни: конете могат да бъдат върнати на търговеца само в мое присъствие, по никакъв друг начин! И няма нужда да бързаш с тая работа. Освен това – конците и клинците; гледай случайно да не се изгубят някъде – иначе ще станеш пишман, че си се родил! Върви си!

Настрадин Ходжа сгънал черджето и съпроводен от злобното и завистливо шушукане на своите събратя по гледачески знаят, напуснал Моста на отсечените глави. Шпионите го последвали.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Цял ден той чувал крадливите им стъпки зад себе си, Шпионите го следили до гостилницата, от гостилницата – до чайханата. Полегнал да си почине; четиримата шпиони насядали наоколо, двама от едната страна, двама от другата и като си говорели през него, започнали унило да се оплакват от малката си заплата и от мъките на своя занаят. Той заспа под тия тъжни речи, а като се събудил, видял над себе си вече други шпиони, нощни, облечени с бозави халати-невидимки. Но и разговорът на нощните бил същият: пак за мъките на занаята, за скъперничеството и дребнавостта на началството.

Мръквало, зарята гаснела, в небето висял тънкият месец и мъезините от всички минарета вдигали към него своите протяжни, звънливо-печални гласове. Настрадин Ходжа взел да се приготвя за нощното гледене: отворил кратунката, налял в една чинийка от вълшебната вода, натопил пръстите си, пръснал към кандилцето, след това го запалил. Тъгълът на чайханата се озарил от треперлива, слаба светлина, сивите халати на шпионите се стопили в нея. Затова пък още по-ясно се очертали унилите им мутри, които се надвесили съвсем ниско, за да виждат по-добре; особено отегчителен бил най-старият и огрухан шпионин, който досадно подсмърчал над самото му ухо в лепкавото си старание да погледне

през рамото на преследвания.

Настрадаин Ходжа се помолил, за да не го обвинят в греховни връзки с дявола, отворил китайската книга и се замислил над нея. Шпионите така го запомнили: чете книга. В същност той просто печелел време, а книгата дори не поглеждал. „Ще бъда честен – мислел той. – Ще върна на търговеца конете без клинците и без конците; а колкото до гнева на сиятелния велможа, ще се помъча да изчезна след гледането колкото може по-скоро.“ Старият шпионин едва ли не му се качил на гърба и отвратително гъделичкал ухото му със смрадливия си дъх. Настрадаин Ходжа замахнал и с края на дланта си пернал шпионина по върха на носа – чуло се мокро сумтене и подсмърчането се отдалечило. На пътя пред чайханата се появил едноокият крадец. Като видял шпионите, веднага се сетил: подминал и даже не погледнал към Настрадаин Ходжа.

След една минута под дюшемето на чайханата се чуло леко почукване:

– Чувам! – мрачно и задгробно рекъл Настрадаин Ходжа, обръщайки се сякаш към невидим дух, изникнал пред него. – Виждам! – Той се надвесил над вълшебната вода: шпионите пак се скупчили над него и за-сумтели. – Виждам конете – белия и черния, виждам гривите, виждам подковите от чисто желязо без никаква примес, виждам могъщите им опашки, сресани с гребен! Нека се явят утре такива, каквито ги е създала природата, която не смесва желязото с други вещества и конския ко-съм с други неща!... „Ваз он ру ки пайдову пинхон туйи, ба хар чуфтад чашми дил он туйи!“³

С тия стихове той завършил своето врачуване и мислено паднал на колене пред великия Джами – задето се е осмелил да срещне неговия знаменит божествен бейт⁴ с мръсния слух на шпионите, достоен да чува само виенето на чакалите и кресливия смях на хиените. Впрочем шпионите естествено никога не били вкусвали от плодовете на Джами, те сметнали неговите стихове за вълшебно заклинание следователно името на поета не било осквернено в отражението на шпионските умове.

По дюшемето се чуло тихо дращене с нокти – знак, че думите на Настрадаин Ходжа са чути и разбрани; заключителният бейт, според уговорката, бил призив за незабавно действие.

Врачуването свършило: Настрадаин Ходжа затворил книгата, прелял

3. И навсякъде явен – ти си, и навсякъде таен – ти си, и на каквото и да се спре моят взор – това си все ти!...

Джами, „Книга на младостта“. Б.пр.

4. Бейт – двустипие в арабската поезия. Б.пр.

вълшебната вода обратно в кратунката.

Старият огрухан шпионин станал и излязъл – изглежда, да донесе. Тримата останали.

Малък бил гнусният им лов, малко успели да видят: пи чай, пуши чибук, след това легна и спа до сутринта.

Минала нощта.

Никога на Моста на отсечените глави не било се струпвало толкова народ, както в това ясно майско утро.

Днес щели да се намерят конете! Целият град се юрнал на моста. Тълпата задръстила двата бряга на Сай, покривите наоколо шаренеели от кърпите на жените.

Велможата и търговецът вече отдавна били на моста.

– Е, къде са ми конете, вражалце? – завикал търговецът срещу Настрадин Ходжа, като се задал по улицата, съпроводен от шпионите.

– А къде са ми парите?

– Ето ги. – Търговецът измъкнал от пояса си една кесия. – Златни, точно десет хиляди, можеш да не ги проверяваш, три пъти са броени.

Без да бърза, Настрадин Ходжа развързал вулията, извадил китайската книга, седнал на килимчето.

Велможата гледал отдалече с притискащ внимателен поглед.

Търговецът треперел от нетърпеливо, вълнение.

– По-скоро – стенел той от изнемога. – Какво се туткаш, вражалце!

Настрадин Ходжа не му отговорил, задълбочен в книгата. А в действителност той гледал как по книгата суетливо лази една калинка с червено гръбче на бели точки. „Ще му кажа, като хвъркне...“ А калинката нямала намерение да хвърка, все си пълзяла от странница на страница, после се пхнала под гърба на книгата и, изглежда, сметнала, че ще й бъде полезно да си дремне в уютната тъмнина.

Търговецът се хващал за сърцето, стенел, треперел, бузите му хлътвали просто пред очите на хората.

Настрадин Ходжа неумолима мълчал.

Най-после калинката изпълзяла, размърдала пъстрите черупчици на гърба си, освободила нагънатите си тъмни крилца; разперила ги – и литнала.

Едва тогава Настрадин Ходжа тържествено провъзгласил:

– Книгата казва, о, търговецо, че конете ще се върнат при тебе в такъв вид, какъвто природата им е дала...

Търговецът заликувал.

– Конете ти, о, търговецо, са в една стара каменоломна край махалата Чомак. Трябва да се влезе в каменоломната от източната страна, да се минат двайсет крачки и там, в пещерата отдысно.

Той още не се доизказал, а конярите на сарафина от едната страна на моста и стражниците от другата със свиркане и дюдюкане се понесли в надпревара по пътя.

Тълпата се разтворила пред тях, пропуснала ги – и отново се затворила.

Конниците се скрили.

Прахът, който вдигнали конете, отплувал с вятъра. Утихнало.

Велможата и търговецът стоели един до друг, но гледали на различни страни, всеки обзет от свои надежди.

Многохилядната тълпа мълчала. Настрадаин Ходжа ясно чувал в тишината как под моста пляска и шурти бурливата вода, а над моста – пронизителните крясъци на ястреб, който с разперени криле самотно висял в Синьото небе, сякаш кацнал на въздушен стълб.

От моста до махалата Чомак било малко повече ох осем хвърлея на стрела.

Минало половин час. Време било конниците да се връщат.

В тълпата малко по малко започнало раздвижване, приказки, смях, майтапи.

Сарафинът съвсем се измъчил, стряскал се при всеки звук.

Велможата, напротив, запазвал надменна невъзмутимост, само отвреме-навреме потропвал с високите токове по каменните плочи.

От високия чинар, които хвърлял сянка върху половината мост, се чул пронизителен детски глас:

– Идат!

И всичко наоколо замряло; тълпата направила широк проход и Настрадаин Ходжа видял от другия край връщащите се конници.

Но арабските коне – ни белия, ни черния – ги нямало.

Настрадаин Ходжа дори не можал да се учуди както трябва – заптиите го грабнали и го понесли.

– Чакайте, чакайте бе, в името на аллаха! – дерял се сарафинът. – Конете са били в пещерата, ето ми юздата, там са я намерили. Пуснете вражалеца, той е близо до истината!

Вражалецът наистина бил близо до истината – даже прекалено близо, според сиятелния велможа.

Напразно търговецът викал и крещял – стражниците не спрели своя затворнически галоп. В техните ръце Настрадаин Ходжа веднага се

смалил, станал жалък и добил вид на престъпна виновност, както е впрочем с всеки, когато го помъкнат към затвора. Последното, което можал да види на моста, било: велможата, надменно вирнал глава, търговецът, който се късал да крещи пред него, и малко встрани – главният коняр на търговеца с посребрената юзда в ръка.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Кокандският подземен зандан бия до главната порта на дворцовата крепост, но от външната страна – едно обстоятелство, което показвали дълбоката мъдрост на неговите създатели. Ако занданът, бил от вътрешната страна, всички грижи по прехраната на многобройните престъпници щели да лежат на ханската хазна; като бил отдалечен от пределите на дворцовата крепост, занданът не обременявал хазната, престъпниците се изхранвали сами, с каквото даде бог: които имали семейство – носели им от къщи, останалите – от подаянията на милозливи граждани.

Занданът представлявал един покрит трап с три отдушника, от които винаги излизали топла смрад: надолу водела стръмна стълба с четиридесет стъпала; горе, пред входа, постоянно пазел тъмничар или пък самият Абдула Бираръмадам – Абдула и Половина, наречен тъй заради гигантския му ръст – мрачен жилав бабанко, който никога не се разделял с тежкия си бич, или пък неговият помощник, един свиреп афганистанец с ниско чело и дебели бърни. Афганистанецът не носел камшик, затова пък пръстите му по кокалчетата целите били в мазоли – от юмруците по зъбите.

Та на тия двамата било оставено да се грижат за престъпниците и да ги хранят. Пред входа на затвора винаги имало две кошници за храна от милостиня и малко гърне с тясно гърло за пари. Със Събраната милостиня тъмничарите се разпореждали пълновластно: парите и най-хубавото от храната вземали за себе си, а на престъпниците давали остатъците. От сутрин до вечер от дълбините на зандана се носели молби към минувачите за хляб, стонове и ридания, които се сменяли с викове и вопли, когато Абдула с камшика или неговият помощник с мазолестия юмрук слизали долу.

Зашеметен от падането по четиридесетте стъпала на стръмната стълба, от стоновете, воплите и нетърпимата смрад, Настрадин Ходжа не можал веднага да дойде на себе си. Когато се свестил и очите му свикнали с тъмнината, той видял наоколо си какви ли не престъпници.

И всеки от тях бил едно стъпало на страшната стълба, по която велможата правел блестящото си изкачване към върховете на властта, богатствата и почитта; последната седмица той трябвало да преправи стълбата си: трябвало да махне две стъпала – пешаварците – и да тури едно – Настрадаин Ходжа; но има стъпала, които са твърде коварни за онзи, който се качва, и на които той лесно може да си строши крака, че и врата – ето какво забравял неуморният велможен строител!

Гняв и жалост задушавали Настрадаин Ходжа; дори той, който бил видял какво ли не, не мислел, че някъде по земята може да има такова страшно, такова гнусно място – той се спуснал сякаш на самото дъно на злото.

В сърцето му останал още един белег от райа – от ония, които обличат сърцето с бронята на безпощадата.

Но трябвало да помисли за собствената си съдба, да се оправи във всичко станало.

Сега работата се заплела и за самия Настрадаин Ходжа.

Къде ли са конете? Къде са изчезнали от каменоломната? Нали са били там – търговецът позна юздата си!

Има ли пръст велможата със своите хора в това повторно изчезване на конете или няма?

В какво смята той да обвини заловения вражалец – само в измама ли или и в нещо отгоре?

Къде е едноокият крадец и каква е неговата съдба?

Настрадаин Ходжа се чудел и маел. И в ума му започнало да ре прокрадва тъмно подозрение: „Ами ако едноокият просто е откраднал конете, за да ги продаде някъде другаде? Ако е така, то за него е дори по-добре, че аз съм в кауша...“ Но тук той прекъсвал своите мисли, сам възмутен от низостта на такива подозрения. „Не! – рекъл си той. – Едноокият, разбира се, е крадец, изпечен крадец, от главата до петите, но е честен човек, не е предател!“

На това се спрял Настрадаин Ходжа, като избрал доверието за опора на своя дух.

Дали е бил прав, или не – скоро ще разберем от по-нататъшното, а за сега да напуснем подземния зандан и да се пренесем на Моста на отсечените глави, където още не било стихнало одевешното вълнение.

Сарафинът, морав от негодувание, разчорлен, стоял пред велможата и говорел с разтреперан, с давен глас:

– Конете бяха почти намерени! Почти намерени! В каменоломната са намерили юздата – ето я! И в последната минута сиятелният

Камилбег реши да прекъсне гледането и да прати вражалеца в зандана! Но нека високопочитаният княз да не се лъже – аз проникнах в неговите замисли! И мен, слава богу, малко ме познават в двореца, ще падна пред краката на великия хан и ще го моля за защита и справедливост!

Велможата го слушал с ледено презрение!

Довели коня му; той се метнал на седлото и оттам, отвисоко, рекъл величествено:

– Вражалецът е разобличен за много злодеяния, затова отиде в зандана. Трябваше да го запра още вчера, но се въздържах, защото исках да помогна на Достойния Рахимбай да си намери конете. А днес почтеният Рахимбай се отплаща с черна неблагодарност за всичките ми грижи да запазя неговия имот.

Сарафинът вдигнал към небето късите си пухкави ръце:

– Грижи за моя имот! Аллах милостиви, че аз във всичко това виждам само една ваша грижа – да бъдете първенец на състезанието.

Без да удостои сарафина с отговор, съпроводен от бой на барабани и викове: „Разпръсни се! Разпръсни се!“, велможата царствено се отдалечил, заграден от стражари с вдигнати секири, голи ятагани, насочени маждраци и тризъбци, пригответни боздугани и шестопери.

Тълпата около моста оредявала.

Народът се разотивал, излъган в своите очаквания. Смехът и подигравките нямали край.

Намерили се мнозина, по различно време измамени на този мост. Те на висок глас псували гледачите, избличавайки техните лъжи.

Гледачите се омърлушили, предчувствайки съкрушително спадане на доходите. Този проклет хвалипръцко, дето уж гледал за крадени неща, засрамил и опозорил цялото им съсловие!

Сарафинът хукнал към дома си, като си мърморел нещо под нос и нещо някому доказвал.

След него, разбира се, тръгнали шпиони.

След един час шпионите съобщили на велможата, че сарафинът е повикал берберин да му оправи брадата.

След още един час доложили, че търка с пясък железния знак на еснафа, проветрява извадения от сандъка сърмен халат, който се полагал за хора от Търговския еснаф за най-тържествените случаи.

Тази подготовка накарала велможата да се навъси, Търговецът, изглежда, наистина бил решил да се жалва в двореца. Безумна дързост!

Можели да възникнат последствия. Особено сега, когато ханът още не бил забравил пешаварците.

Трябвало да се вземат неотложни мерки.

Велможата плеснал с ръце – и пред него изскочил главният му помощник по разпитите, мрачен кривокрак дебеланко с мътни, скрити дълбоко под челото криви очи, събрани Към носа; този свиреп начумерен човек бил прочут с това, че в неговите ръце всеки престъпник отричал своята вина не повече от два дена, след което непременно си признавал, между разкритите от него престъпления имало и твърде интересни – така например един зарзаватчия си признал, че купувал евтино от пазара пъпеша „сатуолдъ“, а след това с жълта и зелена боя ги пребоядисвал като пъпеша „басолдъ“, за да ги продава по-скъпо.

– Къде са книгата за бунтовника Ярмат Мамъш Оглу, когото по-ла-ни, осъдихме на смърт? – попитал велможата.

Дебеланкото мълчаливо излязъл и след малко се върнал с куп тефтери; оставил ги пред велможата и застинал до вратата мрачен и мълчалив, със събрани на върха на собствения си нос очи. Той изобщо се отличавал с крайна мълчаливост и не било ясно как води толкова успешно разпитите си. Тайната обяснявали ръцете му – възлести, с пръсти като куки, с изпъкнали като пресукани върви жили.

Свъсил чело, велможата се задълбочил в книгата. Сега той приличал на играч на шах, който се е замислил над дъската. А пешката в пръстите му бил вражелецът, тоест Настрадаин Ходжа.

От тази нищожна пешка трябвало да направи царица.

Трябвало да обвини гледача в тежки злодеяния и да го представи пред хана като извънредно опасен престъпник.

С този ход се постигали много цели наведнъж:

жалбата на дебелия търговец за умишлено отстраняване на вражалеца блестящо се опровергава от признанията на самия вражалец;

арабските жребци не участвуват в състезанието, първата награда вземат текинците;

дебелият търговецът се наказва за дързостта и след състезанието неговите коне не се връщат;

заради което посоченият вражалец трябва да се остави в зандана до живот, а още по-добре да се прати на дръвника?

ако работата се нареди добре, то освен изброените изгоди, може да се спечели още един медал за старание;

трябва да се действа бързо, но много предпазливо: възможно е ханът сам да разпита вражалеца, както за малко не стана неотдавна е пешаварците; о, колко скръбна, отвратителна и срамна е тази дребнавост на повелителя – не напразно се, говори, че той е от долно коляно и

истинският му баща е дворецовият коняр!...

Тук велможата, изплашен от собствените си мисли, взел силно и престорено да кашля, като поглеждал изотдолу дебелака: дали не е забелязал нещо по очите му?

Дебелакът продължавал, както и преди, неотстъпно да съзерцава собствения си нос. Велможата се върнал към размислите си за работата.

В тефтерите пред него се говорело наистина за опасния метежник Ярмат Мамъш Оглу, когото великият хан несъмнено помни: сега велможата се колебаел – дали да пише вражалеца за съучастник, или да го обвини, че му е бил ятак? Или да намери някой друг, още по-верен ход?

Той мислил дълго, най-последно облекчено въздъхнал и се отпуснал на възглавницата.

Роднина на Ярмат – ето капана, от който вражалецът не ще се измъкне! Нека се опита да докаже, че дядото на метежника не му е дядо; да би станала от гроба и покойната му баба, за да отхвърли с негодувание такава клевета, пак може да не ѝ се повярва, защото от древни времена е известно, че жените никога и никому не признават своите изневери...

– Доведете вражалеца в кулата! – заповядал велможата.

Лицето на дебелака се озарило от свирепа радост, ръцете му трепнали и бавно се прибрали в ръкавите на халата.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Ниското сводесто подземие на кулата се осветявало от четири факли, закрепени с железни скоби на стените. Факлите мъждеели и пушели; в мътночервената им светлина Настрадин Ходжа видял в ъгъла масата за мъчение, а под нея – широк леген, в който киснели камшици. На дълга пейка до нея били наредени менгемета, клещи, шила, игли за набиване под ноктите, железни ръкавици за нагорещяване, дървени ботуши с винтове за стягане, свредели за ушите, за зъбите и носа, разни топузи за разпъване, бамбукови масури за вода с медни фунийки за пълнене на червата и много други предмети, необходими при разпита, на различните престъпници. За цялото това голямо стопанство се грижели двама джелати, ѝ двамата глухоними, та тайните, изтръгнати тук от устата на злодеите, да не се разчуват. Старшият джелатин, немлад, бледен, с тънки устни, унил хрущялест нос и някакъв сладниково-мътен и замечтан поглед изпод вежди, готвел масата, а помощникът му, гърбаво джудже с

дълги до коленете ръце, оглеждал камшиците: претеглял в ръката си всеки камшик, обърсвал го след това с парцал, като не забравял в това време да натиска с крак меха на огнището за изтезание.

До стената, с лице към вратата, на широк миндер седял самият велможа с наргиле в устата; пред него на масичката били оставени тефтерите, свитъците и торбата на Настрадаин Ходжа с вражалешките такъми. В краката на велможата се свивал, писар, а до него свирепо се хилел мрачният дебелак, за когото всеки разпит в тази кула бил истински празник.

Ще бъдем правдиви – няма да скрием, че по гърба на Настрадаин Ходжа полазили тръпки. „О, моя скъпоценна Гюлджан, о, деца мои, дали ми е писано да ви видя още веднъж!“ – помислил си той.

Подчинявайки се на погледа на дебелака, старшият джелатин смъкнал ризата на Настрадаин Ходжа с мека ръка, крадешком, с лекичко докосване го погалил по голия гръб.

Гърбавият, избрал камшик и застанал отзад.

Велможата не започнал разпита веднага – дълго прелиствал и месел книгата, подчертавал по тях нещо с нокът, зловещо се подсмивал и мучал.

Най-после обърнал към Настрадаин Ходжа проникателния си, пронизващ поглед и рекъл:

– Ти сам знаеш защо те хванах и те набутах в зандана. Известно ми е всичко за тебе, отдавна те търся. Разкажи ми сега сам за злодеянията си и разкрий истинското си име.

Това не бил първият разпит в живота на Настрадаин Ходжа; той мълчал, изчакавал.

– Да не си глътна езика – присвил очи велможата. – Или забрави? Ще трябва да ти освежим паметта.

Мрачният дебелак издал напред ченето си и впил немигащи очи в Настрадаин Ходжа.

Гърбавият джелатин отстъпил една крачка и повдигнал камшика, готов да удари.

Настрадаин Ходжа не трепнал, не пребледнял, но вътрешно се смутил, почувствувал се тласнат в черния водовъртеж на съмненията.

Само от едно се страхувал – да не са то познали!

Да не би в книгата да е неговото истинско име?

Тогава вече няма отървяване. Но как са го познали? Откъде?

Да не би все пак едноокият? Продал е конете, а заедно с тях и своя покровител? Може би отново последен грях, преди да поеме пътя на благочестието?

Всеки, обикновен човек на мястото на Настрадин Ходжа щял да реши точно така и неминуемо щял да издаде вътрешното си объркване било с поглед, било с неуместен, нервен смях – и, разбира се, би отишъл на дръвника, погубен от собствената, си слабост, от своето безсилие да вярва. Но нашият Настрадин Ходжа не бил такъв – дори тук, в ръцете на джелатите, той не изменил на себе си, намерил сили да си каже на ум и да повтори с цялата твърдост на духа „Не!“

Тази сила на доверието го спасила, защото му позволила да запази гласа си ясен, когато отговарял на велможата:

– В моето гледане, о, сиятелни, велможе, нямаше измама.

Отговорът бил пряк и простодушен, но само на пръв поглед, а в действителност бил клопка – понякога в живота се случва и заекът да сложи капан на вълка.

– Гледането! – презрително се усмихнал велможата. – Твоето гледане показва само едно: че и ти си шарлатанин и измамник, както: всичките ти събрата от занаята.

Хвала на всемогъщия, велможата се издал! Той смятал разпитвания наистина за вражалец – значи истинското му име го няма писано в тefтерите!

Сякаш камък паднал от сърцето на Настрадин Ходжа: в първото кръстосване на мечовете победил той.

– Системният княз сам видя юздата – казал той, като бързал да закрепя своята победа. – Осмелявам се да твърдя: конете бяха в пещерата. Само няколко минути преди да дойдат конниците, те бяха там и зобаха чисто жито.

Това била втората клопка, сложена пред велможата; той с всички сила налетял в нея.

– Тогава защо не ги намериха? – попитал той и целият се разкрил за удар.

Настрадин Ходжа се втурнал в нападение.

– Защото вчера в един къс разговор на Моста на отсечените глави прочетох в нечии властителни очи желание споменатите коне да не бързат да се връщат при стопанина.

И велможата не издържал. Той се смутил.

Той се закашлял.

Той хвърлил уплашен поглед към дебелака, към писаря.

Само с голямо вътрешно усилие той потиснал своето объркване.

Погледът му отново станал твърд. И в този поглед се отразила мисълта: „Опасен е, дори твърде опасен; по-скоро на дръвника!“

Като извадил от купчината някакви листа, велможата ги разлистил и вече се канел да попита Настрадаин Ходжа за роднинството му с бунтовника Ярмат – съдбоносния въпрос, който таял в себе си неизбежна гибел.

Настрадаин Ходжа преварил велможата.

– А в други очи, които нямат в себе си високия пламък на властта, но са свикнали да съзерцават злато, аз, недостойният вражалец, прочетох някакво съмнение за една пленителна хубавица, заподозряна в изневяра към съпружеското ложе. Тези подозрения породили ревност, от ревността възникнал отмъстителен замисъл, от него пък – опасност, вече надвиснала над блестящия и могъщия, който не знае това.

Това било неотразим удар!

Дъхът на велможата секнал.

Свитъкът в ръцете му затреперал и взел сам да се свива отдолу.

Три светкавични погледа – към вражалеца, към дебелака и към писаря.

Първо – да се махнат излишните!

С бързо движение той мушнал един от документите в широкия ръкав на халата си, след това, скрит зад началническото недоволство, се обърнал към дебелака:

– А къде е писмото на наманганския градоначалник?

Дебелакът се спуснал да преравя книжата; писмото, разбира се, го нямало.

– Все нещо ще объркаш или ще забравиш – гнусливо рекъл велможата. – Върви да го намериш!

Дебелакът излязъл.

Като почакал някое време, велможата сякаш се стреснал и възкликнал с досада:

– Брей, забравих! Писаре, тичай след него, кажи му да намери и доноса на моллата от Шахимарданската джамия.

Излязъл и писарят.

Те останали в кулата на четири очи. Глухонемите джелати не влизали в сметката.

– Какви ги дрънкаш, вражалецо! – началнически се обърнал велможата към Настрадаин Ходжа. – Сигурно от главата ти още не се е изпарил вчерашният хашиш? Някаква пленителна хубавица, някаква ревност, някакви замисли срещу някакъв носител на властта!

Той се преструвал на недочул, недоразбрал.

– Говорех за търговеца Рахимбай, за Арзи-биби, неговата прекрасна

съпруга, и за един трети, чието име блестящият княз знае сам.

Настъпило дълго мълчание.

Победата била пълна; Настрадин Ходжа почувствувал как собствените му очи пламнали с горещ блясък.

Велможата бил повален, смачкан, съкрушен и смазан. С треперещи устни той засмукал наргилето. Угасналото наргиле му отвърнало само с дрезгаво бълбукане на водата – нито една струйка дим. Настрадин Ходжа се хвърлил, към огнището за изтезание, грабнал един въглен, пхнал го в наргилето и започнал да го духа с непресторено усърдие, като бързал да върне велможата към смислени чувства, та да може да си свърши работата преди връщането на дебелия.

Усърдието му било възнаградено: велможата всмукал и почнал бавно да изплува от глъбините на своето умопомрачение.

Сега му оставал само един изход: сговор с вражалеца.

Обаче той не се предал веднага – опитал да се засмее.

– Къде си чул тия клюки, вражалецо? Сигурно обичаш да бърбиш е бабичките на моста.

– Имам си една бабичка, с която често си приказвам...

– Я кажи как се казва, как изглежда, къде ѝ е къщата? И аз да си поприказвам с нея...

– Моята стара гадателна книга – ето кой ми разказва всичко, а потвърждението прочетох в очите на търговеца.

– Ти искаш да ме убедиш, че с твоята книга можеш да проникнеш във всяка тайна? Бабини, деветини!

– Както е угодно на сияйния княз, аз мога и да мълча. Но какво ще стане, ако тоя слух утре стигне до ушите на великия хан? Защото търговецът има намерение да търси защита на своето съпружеско ложе в двореца.

Удар след удар – един от друг по-страшен!

Наистина това било черен Ден за велможата: страшният призрак на дворцовия лекар се появил отпреде му и той изтръпнал, сякаш от първото рязане на острия нож.

Ами ако търговецът вече е съчинил своята жалба? Ако я е занесъл вече в двореца?

Бавенето било равностойно на смърт.

Увъртанията, хитростите трябвало да се изоставят и да се започне откровен, пряк разговор.

– Виж какво, вражалецо, сега аз съм напълно убеден, че твоето гледане е вярно – рекъл велможата, като изобразил на лицето си

простодушно дружелюбие. – Ти можеш да ми бъдеш полезен – чуваш ли? Аз ще те пусна от затвора, ще ти дам награда, ще те направя главен гадател на мястото на оня изкуфял старец с черепа.

На Настрадаин Ходжа и през ум не му минавало да измества собственика на черепа от неговата ниша, но се наложило да благодари на велможата, да се кланя и да му обещава безгранична преданост.

– Така, така! – рекъл велможата. – Именно преданост! Ние с тебе ще се разберем, вражалце. Ти, разбира се, сигурно вече си се сетил, че моята заповед да те хванат и да те хвърлят в зандана е само една хитрост за пред очи. Аз още вчера веднага разбрах, че в своята работа ти си наистина голям майстор, не си като другите; такива хора ми трябва – затова те повиках днес в кулата. Видиш ли, работата е там, че аз не вярвам на своя помощник, тоя дебелия; предполагам, че скоро ще трябва да опита върху себе си свредела за ушите, тръбичката за пълнене на червата и топузите за разпъване. За да го объркам, аз му заповядах да те хване на моста, като имах съвсем друга, тайна цел, да поприказвам с теб насаме, без чужди уши, точно както сега, защото в близко бъдеще, когато изпратя този зловонен дебелак на дръвника, ти ще можеш да заемеш неговото място – при условие, разбира се, че проявиш необходимото старание и нужната преданост...

Той още дълго въртял и сукал, като просто губел скъпоценното време, а дебелакът можел да се върне всеки миг; не било лесно Настрадаин Ходжа да поведе разговора в нужната посока.

– От днес ти си главният вражалец! – рекъл велможата. – Старецът вземаше една десета от доходите на подчинените си, ти можеш да вземаш двойно повече. Няма какво да ги жалиш тия мошеници – седят и дебелеят, а само ти можа да ме предупредиш за опасността! Вземай им по една пета и само да гъкнат – ти ми кажи, аз ще ги укротя. Сега, вражалце, ние с тебе трябва да разберем кога точно търговецът има намерение да се жалва. Може би още утре?

– Не, няма да е толкова скоро. Той няма още достатъчно улики. Той изчаква, докато сиятелният княз забрави предпазливостта...

– Сега има да почака! Как ли е надушил? Кой ли от моите врагове му е подшушнал? Можеш ли да разбереш това, а?

– Ако погледна в книгата си, която е в торбата.

– Взemi я.

Настрадаин Ходжа измъкнал от торбата знаменитата книга, разгърнал я и тихичко се усмихнал на китайските знаци като на стари добри приятели; те дори сякаш му станали малко по-разбираеми.

– Е? – попитал велможата нетърпеливо. – Казва ли нещо или мълчи?

За да направи гласа си глух и задгробен, както подобава за толкова важно гледане, Настрадаин Ходжа сбърчил вежди и изпъчил корем.

– Виждам! – проточено, с извивки подхванал той. – Виждам слънцето да слиза отвъд чертата на деня, виждам пазара. Виждам дюкяна и дебелия сарафин Рахимбай вътре. Чувам барабан и страшните викове на стражата. Ето, появява се един блестящ и могъщ; познавам гордия поглед, благородните мустаци. Той слиза до презрения търговец, сяда при него. Те пият чай, беседват. Те говорят за надбягването, за арабски и текински коне. Но какво е това? Сякаш самата владетелка на нощните небеса се е спуснала на земята! С какви думи достойно да възхваля пленителната хубавица, която се появява в дюкяна на търговеца? Тя влиза, плавно полюлява бедра, тя вълнува чувствата, заслепява и хвърля в отчаяние! Лицето ѝ е скрито под фереджето, но зарята на нежната ѝ руменина и коралът на устните ѝ се долавят през коприната... Виждам, презреният търговец отваря кемера с парите, изважда някакви скъпоценности... След това, след това... Ето, ето къде е коварството, ето къде е капанът!

Настрадаин Ходжа хвърлил поглед към велможата. Той бил приведен напред и устните му беззвучно мърдали, без да могат да изрекат нищо – думите му залепнали за езика.

– О, презрян търговец! – Настрадаин Ходжа сякаш от силно негодувание се отдръпнал от книгата. – О, долни търгашино!... Той заповядва на жена си да сложи накитите, той открива пред сиятелния княз нейното лице. Виждам, виждам: могъщото слънце и прекрасната луна се любуват един на друг. В сърцата им кипи взаимна страст. Те горят, устремени един към друг, те забравят предпазливостта, огнените погледи и кръвта по лицата им ги издават! Сладостната тайна се разкрива, покровът се смъква!... Точно това е искал презреният търговец, мръсният съгледвач, долният ревнивец, безжалостният разрушител на чуждата любов. Той улавя техните погледи, вслушва се в учестеното им дишане, брой ударите на сърцата. Той се убеждава в своите подозрения, в змийското му сърце съска смрадлива ревност! Той е замислил отмъщение, но крие коварните си замисли под каската на престорено доброжелателство...

– Ето какво било! – разтегливо казал велможата. – Да си призная, не очаквах толкова пъргавина от тоя плувнал в лой пор. Кълна се в аллах, вражалесто, ти сякаш си бил четвъртият в дюкяна и всичко си видял

със собствените си-очи! От днес главната ти работа ще бъде да следиш търговеца! Да го следиш неотстъпно и бдително! И да ми докладваш за всичките му намерения!

– Нито една негова мисъл няма да ми се изплъзне. Щом изляза от затвора.

– Ти ще излезеш днес привечер. По-рано не може – първо трябва да доложи на хана.

– Ами ако ханът не се съгласи?

– Бъди рахат. За тая работа аз съм насреща.

– Още една дума, о, сияйни княже: ще имам харчлък.

– На излизане ще получиш две хиляди танга. Това е за начало.

– Щом е тъй, всички желания на могъщия княз ще бъдат изпълнени.

Горе тропнала врата, по стълбата се чули стъпки. Върнали се дебелакът и писарят, които така и не намерили нужните книжа. И двамата били неизказано учудени, като видели, че вражалецът, комуто се полагало да лежи, проснат на масата за мъчение, с разкъравен и разранен гръб, седи цял и невредим пред велможата и дори се усмихва – тънко, само с очи.

– Заведи тоя човек горе и гледай да не бъде притеснен за нищо – заповядал велможата на дебелая. Това дело е по-специално и аз лично ще доложи на великия хан.

Дебелакът извел Настрадаин Ходжа в едно от горните помещения на кулата, където имало и черга на пода, и дюшек с възглавници, и дори наргиле. Дали му чиния пилаф, който Настрадаин Ходжа изял пред внимателния, неотстъпен поглед на дебелака.

Вратата се хлопнала и се възцарила тишина затворническа, глуха, но за Настрадаин Ходжа тя сега вече не била страшна.

Той се изтегнал на дюшека. Безкрайна умора се разляла по цялото му тяло като след тежка работа. Затворил очи. Но мислите му не искали да се успокоят, да полегнат в неспокойната му глава – хукнали подир велможата към ханските покои. „Какво ли ще решат? Впрочем това не е моя работа, нека великолепният Камилбег сам се грижи за себе си...“ Сякаш далечни звънчета от камили тънко запели в ушите му – зазвънял със сребърни криле сънят, който се спускал над главата му. Мислите му станали по-бавни. „Конете?... Къде се дянаха и къде ли е сега едноокият?...“ Понечила да литне и последната му мисъл, вече съвсем сънена – за жената на търговеца: „О, благоуханна розо на хоросанските градини, колко спасителни се оказаха за мен твоите любовни лудории!...“ Но тя

неусетно се стопила нейде из пространството, тази последна мисъл: Настрадин Ходжа заспа.

Той спал дълбоко, със спокойния сън на победител; тук ще бъде уместно да повторим, че в неотдавнашната за него битка той бил спасен от първия удар, само благодарение на силата на своето доверие – златния щит на благородните. Как да не си спомним по този повод най-чистия, в мислите Фарис ибн Хатаб от Херат, който е казал: „Малко не им стига на хората на земята да достигнат благоденствието – доверие един към друг, но тази наука, е недостъпна за низките духом, чийто закон е користта.“

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

– Според мен все пак трябва да му отрежем главата. Роднинството с такъв опасен бунтовник крие голяма опасност.

– Аз изясних със сигурност, о, велики владетелю, че никакво родство в същност няма; вражалецът е от съвсем друг род, от друго село.

– Това още нищо не доказва. Ами ако все пак е роднина? Може и да не е пряк, а някой далечен?

– Той никога не се е срещал с Ярмат. Шпионите просто са се припознали, той е хванат по погрешка.

– Щом вече е хванат и е в затвора, защо за всеки случай да не му отрежем главата? Не виждам никакви разумни причини да се въздържа-ме. Метежът не е никакви си пешаварски магии, с него шега не бива, стига ми и един Ярмат: делата му са записани о бръчки на; моето лице!

– О, велики владетелю, разбира се, низките грижи за запазването на главата на някакъв си презрян вражалец са ми чужди и дори отвратителни – аз говоря за друго: за укрепване на трона.

– Тогава продължавай!

– Именно подтикнат от висши съображения, аз доведох днес слабо-силните камили на моите размисли в двореца, за да коленичат пред кервансарая на царственото могъщество и да ги напоя от извора на държавната мъдрост...

– Почакай, везиру, отсега нататък предварително записвай на книга всички такива думи и ги чети на дворцовия управител – там, долу. И нека ги слуша внимателно – увеличих му платата за това.

– Пред дворцовия управител да казвам думи, които са предназначени за царските уши...

– Вие сте дванайсет везира и всеки ми приказва по два часа, – кога ще спя?

– Слушам и се подчинявам. Последната година ние отсякохме десетки глави, благодарение на което тронът се укрепи...

– Ето, виждаш ли: винаги е полезно!

– Няма ли днес да е още по-полезно, ако покажем пример на държавническо милосърдие? Ако пуснем вражалеца и глашатаите разгласят това пред всички жители на града – няма ли да е справедливо да предположим, че сърцата им ще се изпълнят с възторг и те радостно ще възкликнат: „О, колко сме щастливи, в какво благоденствие живеем под могъщата десница на нашия повелител, който ни топли като пролетно слънце...“

– В книгата, везиру, в книгата – и там, долу... Давай нататък!

– По такъв начин тронът ще получи допълнителна опора – в сърцата!

– Комай си прав. И все пак, ако тоя вражалец му е роднина, той е опасен...

– Тази опасност лесно се пресича, повелителю! Отначало ще го пуснем и ще разгласим чрез глашатаи. Изпълнение на Милосърдието. А след това, след две–три седмици, някоя вечер ще го хванем отново и веднага ще му отрежем главата в моите подземия, откъдето не може да излезе нито звук. Изпълнение на Предпазливостта. Първото дело ще се извърши явно, второто – тайно. Милосърдието и Предпазливостта се допълват, образуват заедно Величието и ще засият като два несравними елмаза на короната на нашия слънцеподобен...

– Всичко това – там, долу, на управителя. Свърши ли, везире?

– Гърнето на нищожните ми мисли показва дъното си.

– Това е добре, взе да свечерява. Твоите думи ме убедиха, везиру, одобрявам замисъла ти.

– Милостивият поглед на повелителя разпалва светилника на радостта в моите гърди! Сега ще напиша фермана за освобождаването на вражалеца, а утре сутринта глашатаите ще възвестят из целия град волята на хана.

– Така да бъде!

Привечер Настрадаин Ходжа с нов халат, с нови ботуши и с тежка кесия в пазвата (дарове от велможата) напуснал своя плен.

От дворцовата крепост той излязъл на площада, вече подвластен на вечерните сенки.

Първият, когото той видял зад вратата, бил дебелият сарафин – със

сърмен халат, с медната плочка на гилдията на гърдите, с юздата в ръце, той отдавна чакал с надежда да влезе в двореца и да положи в краката на повелителя жалбата си.

Когато се появил Настрадин Ходжа, лъсналото му от лой и пот чело светнало радостно.

– Пуснаха ли те, вражалце? О, велико щастие – значи моите коне ще се върнат при мене! Пък аз бях вече приготвил жалба, платих на пиаря дванайсет танга, Ето я – прочети я, ако искаш.

– Аз чета само на китайски.

Тук има няколко думи, твърде ласкави за тебе; моля да почакай малко с отделянето на главата от раменете ти, докато Намериш конете – видиш ли как се грижа за тебе!

– Как да не виждам! Приеми за това моята благодарност, търговецо.

– Тогава ще продължим гледането: може би ще успееш да намериш конете ми, преди да е паднала нощта.

– Че за къде да бързаме? И аз, както и ти, съм враг на припряността. Като сме решили да не бързаме с отделянето на главата от раменете ми, защо да не почакаме и с намирането на конете ти?

Как така да почакаме с намирането на конете? Ти забрави ли, че надбягването е след три дена?

– Опитай да поприказваш е хана; може и той да обича да чака и ще отложи надбягванията с някоя и друга седмица.

И без да се бави повече пред вратата, Настрадин Ходжа тръгнал към пазара: там вече биели, гърмели барабаните, изпращайки слънцето в залеза.

– Щом е така, пази се, вражалце! – засъскал търговецът с изкривено лице. – Знам аз; подкупили са те – и знам кой! Но и аз имам хора в двореца, тая врата ще се отвори пред мене и горко ти тогава, вражалце, на тебе и на тоя, който те е подкупил!

Настрадин Ходжа бил вече далеко и не чул тия закани.

По целия му път на площада лежали коси, начупени, назъбени сенки – като гърбове на приказни чудовища, притаили се да го хванат; но той като омагьосан принц, закрилян от висши сили, свободно и смело минавал между тях, вдигнал лице към пламтящото слънце. То се спускало в леха от вълнисти тънки облаци и ги заливало с ясен плам, обещаващо за утре на земята хладен планински вятър – спасение от изгарящия зной.

А през нощта, легнал в чайханата, той тихо беседвал през пода с едноокия.

– Най-много се радвам, че не се излъгах, в доверието си към тебе – говорел той с ръце, свити като фуния, та гласът му да не се чува настрана. – Сега ми кажи: защо конете ги нямаше в пещерата? Къде се дянаха?

– Не можех да ги оставя в пещерата, наоколо гъмжеше от шпиони и почнаха вече да шарят из каменоломната. На зазоряване, в мъглата, успях да изведа конете и да ги закарам на друго място – в една запустяла къща извън града...

Разговорът свършил късно, на разсъмване.

Като получил подробни наставления за по-нататък, едноокият изчезнал.

Настрадин Ходжа се обърнал по гръб, прозинал се и след една минута вдигнал платната на съня.

Когато сутринта се появил на Моста на отсечените глави, там вече знаели, че той е назначен за главен вражалец.

Как се променило всичко! Вместо обикновените задявки и насмешки, той срещнал раболепни погледи, ласкателни думи, угоднически смях.

Кокалестият старец, собственикът на черепа, се преместил в друга ниша, тясна и тъмна, и глухо ръмжал оттам като старо беззъбо псе от колибата си.

А тримата му любимци, най-близките и доверените, които до вчера раболепно му служели, вече успели да се отречат от него и да се отметнат. С метлички и мокри парцали те разчиствали около главната ниша, приготвяли мястото на новия управител. Поклонили се на Настрадин Ходжа най-ниско от всички; единият издърпал черджето от ръцете му и го послал в нишата, другият очистил с чалмата си праха от ботушите му, третият, духнал към китайската книга и лекичко почегъртал с нокът, сякаш да махне някоя пращинка.

А скоро на моста благоволил да дойде и самият велможа и встъпил в тайна беседа с Настрадин Ходжа. Той жадувал за успокоителни уверения и ги получил изцяло.

– Добре ли провери търговеца, вражалецо? Слезе ли до дъното на мръсните Му мисли?

– Да, слязох, сияйни велможо; за сега няма нищо опасно.

– Следи го, вражалецо, постоянно го следи!

Пред очите на всички той протегнал ръка за целувка – невиджана дотогава милост на моста.

– Сега ми кажи – миналия път забравих да те питам – къде се дянаха все пак конете от каменоломната?

– Къде се дянаха ли? Много просто – аз ги пренесох.

– Как така ги пренесе? Ти беше на моста, а конете в каменоломната.

Настрадин Ходжа небрежно повдигнал рамо, все едно че ставало дума за нещо естествено.

– Много просто – пренесох ги по въздуха.

– По въздуха ли? Значи ти можеш и по въздуха?

– Колко му е, това е нищо работа. В последния момент, когато конниците препуснаха за каменоломната, аз научих от моята книга, че крадци са извадили омагьосаните клинци от подковите и махнали копринените конци. Затуй реших да не връщам конете веднага, а първо да доложя на сиятелния княз и да попитам какво ще ми каже да правя по-нататък.

– Похвално и разумно, вражалце!

– Наложил се да ги пренесе.

– Много интересно! Значи по въздуха, а?... Отведнъж, за един миг? Кажи ми, а не можеш ли по въздуха да пренесеш търговеца? Някъде подалечко, в Багдад или в Техеран, а най-добре в гяурските земи, та франките да го заробят.

– Това не мога да изпълня: на мен са ми подвластни само животните. Може би след време, когато вникна по-дълбоко...

– Язък! Защото и в двореца ги имаме много, които отдавна... таквоз...

И в неговото въображение пряко волята му се занизала върволица от пренасяяни по въздуха: най-отпред хвърчал търговецът, проснат по гръб, с разчорлена брада, с опулени очи, който се мъчел да изрита хваналия се за него Ядгорбег; по-нататък, нахванати един за друг, летели великият везир, главният ковчезник, върховният съдия, пазачът на ханския печат и мнозина други придворни, а цялата тая невероятна върволица, за изумление и ужас на велможата, завършвала със самия властелин на ханството – той летял седнал, наведен малко напред, сякаш вихърът го бил подхванал от трона точно когато приемал поредния донос; халатът му, надут от вятъра, се издигал като мехур нагоре и разкривал хилава долна половина, облечена с шалвари със зелени и червени гайтани... Всичко това се мярвало, отлетяло и изчезнало; главата на велможата се замаяла, леко му се повдигало, ушите му пищели от това

толкова съблазнително и толкова опасно видение. Той дълго кашлял и сумтял, без да проумява по какъв начин в него, в съкровения дълбини на душата му са могли да се промъкнат през охранителните застави на разума крамолните чувства, които се проявили толкова неочаквано в завършващото звено на пренасяните? И стигнал до извода, че крамолата, като някакъв тънък мирис, може да се предава по нетелесен път и без помощта на думите; тук мислите му се обърнали към вражалеца: „Разбира се, той със своите магьосничества ми внуши такова неблагоприятно видение! И изобщо той е опасен: прекалено много знае, пренася по въздуха... Щом стане ненужен – веднага ще извърша, над него действието на Предпазливостта!“

След като велможата си заминал, на моста дълго време било тихо, после гледачите един след друг се точили към Настрадаин Ходжа с дарове. Кой турял на килимчето пред него петдесет танга, кой седемдесет, а някои и повече, според дохода. Така още през първия ден Настрадаин Ходжа опознал главните особености на своето ново средноначалническо положение; утешителни уверения към по-горните, вземане на подаръци от по-долните.

Старецът, собственик на черепа, дошъл последен и мълчаливо оставил на черджето сто и петдесет танга – най-много от всички. Жално било да го гледа човек – той изведнъж се смъкнал, уязвен от крушението в самото сърце. Преструвал се на горд и пренебрежителен, но всички виждали и разбирали мъката, която тъмнеела като дълбок вир в старите му очи. Главното си съкровище – възшебния череп – той изтрил с пясък още от сутринта, намазал го с олио и го оставил на най-видното място; в този череп била сетната му надежда, последната му подкрепа.

Настрадаин Ходжа се поддал на жалостта, отместил парите към стареца:

– Вземи си ги... Няма нужда.

Старецът засъскал, в очите му блеснал зъл зелен пламък:

– Малко ли ти е? Всичко ми взе и пак ти е малко? Да не искаш да ти дам и черепа?

– Не, не го ща – рекъл тихо Настрадаин Ходжа. – Вземи си парите, дръж си спокойно черепа, от теб не ми трябва нищо. Ето сега ще ти погледам.

Старецът се задъхал от ярост:

– Ти да ми гледаш? На мен, дете четиридесет години седя на тоя мост! На мен, собственика на черепа! Ти, дете вчера омаскари всички ни с лъжливото си гледане?

– Все пак ме изслушай – Настрадин Ходжа разгърнал книгата. – Успокой се, твоята мъка е кратковременна и преходна. Няма да се смени тая месечина и твоята почит и всичките ти доходи, които са свързани с нея, ще се върнат при тебе. А похитителят на твоето благоденствие ще изчезне, ще се стопи като пролетна утринна мъгла и само споменът за него за дълго ще остане тук, на моста... Когато научат неговото име... Но стига толкова; китайското четмо се премрежва и слива в очите ми и по-нататък нищо не мога да разбера.

Като поглеждал страхливо към Настрадин Ходжа, старецът се отдръпнал, без да знае какво да мисли – подиграва ли му се този новият, или наистина е полудял от споходилото го щастие. Сврял се в дъното на тъмната си ниша и застинал, мрачно настръхнал.

Но там го сполетяла нова беда – подигравките на вчерашните му раболепни прислужници.

– Ей, ти! – подвиквали те и се глумели. – Защо не събираш пая си, едната десета?

– Сигурно отлага за утре!

– Чака сиятелният княз да му определи половината от нашите доходи!

– Не бе, просто му е омръзнало да е главен гледач и той сам, напълно доброволно се е отказал от длъжността си!

Тъй като това били хора нищожни и гнусни, те предполагали, че и другите са такива и изобщо не се съмнявали, че подвикванията им са приятни за Настрадин Ходжа. Те чули гледането по китайската книга и в пълно съответствие с низката природа на духа си, разбрали това гледане като зловна подигравка над победения.

– Я си прибери черепа, стига си ни го навирал в очите! – надпреварвали се те един през друг да се докарват пред новия началник. – Пробутваш го за човешки, но който го погледне, веднага разбира, че това е маймунски череп!

– Как да не е маймунски!

– И чурук на всичкото отгоре!

Старецът можел да изгърпи всичко друго, но не и да, унижават черепа.

– Дано космите ти тръгнат да растат навътре, през костите на твоя череп, в мозъка ти, Хакиме! Ти, гадна змийо, която аз отгледах! – глухо ръмжал той от нишата. – Не помниш ли как те прибрах още като дете на тоя мост, гладно, мръсно, дрипаво, и те имах ката син, храних те и те обличах, научих те да врачуваш – как ми се отплащащ днес?... Ами ти,

Адиле, дано се обърнеш обратно, с червата навънка, та скорпион да ужили голия ти джигер, спомни си, не те ли спасих по-лани от камшиците и от зандана, като платих от собствената си кесия седемстотин четиридесет и четири танга!

От тези клетви Настрадаин Ходжа с учудване разбрал, че кокалестият старец, толкова мръсен на вид и занимаващ се с толкова непотребна работа като врачуването, което неминуемо е съпроводено с шпионство – че и той има в душата си, под наноса от мръсотия; светли; извори на добри чувства. Но не се застъпил за него, защото изхождал от мисълта, че той скоро ще заеме предишната си длъжност, а тогава тежко възмездие очаква неблагодарниците.

Наближавало пладне, слънцето приличало, зноят; над покривите се разтопил и потекъл със стъклен звън. Над каменните плочи на моста трептяла суха, напечена мараня като над грънчарска пещ, не лъхвал вятър, листата на дърветата повехнали, птиците се изпокрили на сянка и млъкнали.

В далечината се чули барабани, тръби, гласовете на глашатаи; скоро те се появили на моста и обявили новия ферман за великата милост на хана. Гледачите са споглеждали страхливо и с недоумение: твърде много; шум вдигнал веднага около себе си този техен нов управител! Така мислел и Настрадаин Ходжа: твърде много шум – зад светлия лик на Милосърдието той вътрешно, предусещал близката Предпазливост.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Той очаквал, че през тези дни, последните преди надбягванията, търговецът постоянно ще виси на моста и ще пита за конете си. Но не станало така. Търговецът не дошъл нито веднъж. Обидата в душата му взела връх над суетата – сега той не желяел нито първата награда на надбягванията, нито ханските похвали, той жадувал само да отмъсти. Да разобличи коварния велможа, да го повали в прахта, да го смачка, да го унищожи! И то се знае, заедно с него да направи на пух и прах този лъжец вражалеца!

Трябва ли да казваме, че победата на състезанията се паднала на текинските коне на велможата. Те били ослепителни, великолепни, когато с развети от вятъра опашки летели като стрели на петстотин аршина пред всички други.

Под непоносимия писък на зурните, пронизителната свирня на

гайдите и бесния грохот на барабани и тъпани повели победителите към украсената площадка, на която седял ханът. Текинците извивали шии, нервно гризели юздите, биели и ровели земята с копита – искали отново да излязат на атмегдана. Те направили дванайсет големи обиколки, а само едва-едва учестили дишането си, гърбовете и хълбоците им били сухи, без никакво петънце от пот, на стройните им крака не трепкал, не играел нито един мускул.

Ханът усмихнат им се любувал.

През тълпата от придворни, скупчени отзад, преминал възторжен шепот.

Велможата сияел от тържеството на победата: кършел рамене с ръце на кръста, сучел мустаци, въртял се наляво-надясно и потропвал с тънките си токове.

Главният хански глашатай излязъл на края на площадката и вдигнал ръка, призовавайки всички към внимание.

Зурните млъкнали, барабаните стихнали, тълпата около площадката замряла.

– Всемиловичият хан и слънцеравният повелител на Коканд и другите благоденствени земи – с гръмлив глас започнал глашатаят, – владетелят, който затъмни със славата си всички останали земни владетели, любимият избраник на аллаха и наместник на Мохамед на земята...

Ханът направил знак на дворцовия управител, той се доближил до глашатая, взел свитъка от ръцете му и с нокът задраскал три четвърти от написаното, което оставил да си го чете сам за допълнителната заплата; глашатаят, неочаквано лишен от обичайното засилване, взел, да мънка и да фъфли: след това с усилие прехвърлил поглед към последните, завършващите редове:

– ...с това повелителят благоволи: първа награда от четиридесет хиляди танга за несравнимата красота и бързина на конете се присъжда...

– Защита и справедливост! – дочул се изведнъж вик из тълпата! – Моля великият хан да пресече обидите!

Ханът вдигнал вежди. Придворните тревожно зашумели. В такъв час, на този празник! Нечувана дързост!

Тълпата се разстъпила, пропуснала търговеца към подиума, без чалма, бос, но със сърмен халат и лъсната гилдейска плочка на гърдите. Като си дращел лицето с нокти и скубел кичури от брадата си, той се строполил на колене, хвърлил на главата си шепа прах и завикал:

– Защита и справедливост!

Черните мустаци на велможата сякаш се отлепили от лицето му и увиснали – така пребледнял.

– Вдигнете го! – гневно рекъл ханът. – Вдигнете тая гнида, която се осмелява да помрачи с воплите си днешното тържество. Вдигнете го и го доведете при мен!

Заптиите грабнали търговеца под мишниците, повлекли го към площадката. Те така стремително го изнесли по стълбата, че късите му крака, разлюлени във въздуха, нито веднъж не опрели стъпалата.

Вълнението сред придворните се усилило: познали търговеца. Везирът по търговията се навел към хана и нещо му пошушнал.

– Богат търговец ли? – учудено попитал ханът. – От най-личните? А защо е на тоя хал? Я да го доведат по-близо и той сам да каже!

Заптиите повлекли търговеца; той висял като торба в ръцете им, искал да говори – и не можел, дебелиите му устни беззвучно мърдали в брадата му.

Ханът чакал, придворните чакали. Велможата затаил дъх, погледът му, впит в търговеца, бил ужасен...

А междуременно вестта за победата на текинските коне вече летяла по стъди, по чайхани и кервансараи и стигнала до Моста на отсечените глави.

„Сега вече търговецът непременно ще дойде – мислел си Настрадаин Ходжа. – Отнеха му първата награда на надбягванията, едва ли ще иска към тая загуба да добави и загубата на прескъпите коне.“

Но Настрадаин Ходжа пак сбъркал: търговецът не дошъл. Вместо него дошли, като водели и свободен кон, конни заптии, хванали Настрадаин Ходжа и без да му кажат дума, го откарали нанякъде това станало за една минута, той едва сварил да напъха в торбата си гледаческото имущество – книгата, кратунката и останалото.

Управителската ниша се опразнила. – На моста дълго мълчали в недоумение. След това между гадателите започнали спорове и разпавии. Къде ли го откараха? В затвора? На дръвника? Или може би пак ще се върне, но в някакъв нов облик?

Повечето обаче считали, че сега вече му е дошъл краят. Тримата подмазвачи, които побързали да се отрекат от стареца и да му изменят, горчиво съжалявали за своята привързаност, особено за злобните подигравки над черепа.

Пъв към нишата на стареца се доближил Хаким – същият, който

дълго време живял в къщата му като негов син.

– Не ти ли е влажно тук, о, мой многомъдри покровителю? – попитал той с лъжлива синовна загриженост в гласа. – Искаш ли да ти дам новата си рогозка, подплатена е с памук?

Другите двама, уплашени той да не ги изпревари в подмазването, също се приближили към нишата.

– О, мъдри наставнико! – с меден, лепкав глас започнал първият. – Една твърде богата вдовица идва вчера при мене да иска съвет. Делото ѝ е трудно, заплетено и аз не мога да се оправя. Позволи ми, когато дойде днес, да я пратя при тебе, та ти да разрешиш нейните съмнения и, разбира се, да вземеш за себе си цялата печалба. Твоята дълбока мъдрост...

– И несравнимите ти познания! – подел вторият.

– И високите ти помисли! – забързал първият.

– И този пророчески череп! – възкликнал вторият.

А третият – Хаким – в това време се гърчел и скимтял отзад, като търсел място също да вмъкне някоя дума.

– И неизразимата ти доброта! – заврещял той. – Каква благосклонна усмивка, озаряваше вчера лицето ти, о, многотайнопостижими старче, когато слушаше незлобивите ми шегги, разбирайки, че те са подказани само от добродушие и весел нрав...

Старецът не вдигнал очи, на изсъхналите му устни проблясвала скръбна усмивка. Ето кога той се доближил до стародавната истина: „Мъдростта не е достойние на възвисените, а само на смирените!...“ Но страшните думи, които произнесъл той, показвали, че неговата мъдрост е обърната с лице към тъмнината. Той рекъл:

– За всеки от вас на времето аз съм правил добро и днес съм наказан за това. Такъв е законът на нашия скръбен свят: всяко добро дело влече след себе си възмездие, за онзи, който го е направил.

Едва ли той самият, а и онези, които го слушали, са разбрали докрай целия губителен смисъл на тези думи, след които – ако бяха истина – животът би трябвало да спре; но благоден е Животът! – това не било истина, а само оправдание за изгубилите вяра и поддалите се на отчаянието като онзи старец.

Заптиите извлекли Настрадин Ходжа на площадката по-бързо, Отколкото търговеца, и го повалили на килима пред хана.

От обикновените хора наблизко вече нямало никого – по края на полето стражата със сопи и камшици разпръсквала последните любопитни

сеирджи.

От пръв поглед Настрадаин Ходжа разбрал, че между велможата и търговеца току-що е завършила гореща схватка, И двамата били зачервени, потни, с горящи очи, ръцете им треперели. Червен от яд бил и самият властелин.

– Никога досега – говорел той с глух от задуха глас, – никога досега никой не се е осмелявал да оскърбява господаря с такива непристойни кавги! Отгоре на всичко пред народа, пред очите на хиляди хора! Толкова ли не можахте да намерите за долната си свада друго време и друго място? – Той захъркал, едва си поел дъх. – Нима господарят ви никога няма да може спокойно да се отдаде на удоволствие или на зрелище, да се освободи поне за един час от вашите мръсни жалби, крамоли и интриги?

Тук погледът му спрял на Настрадаин Ходжа.

– Тоя пък кой е?

– Вражалецът – подсказал му везирът по търговията. – Оня вражалец, заради когото...

– Откъде се е взел? Защо е тука?

Везирът пребледнял:

– Разпоредих да го доведат, предполагам, че великият хан ще пожелае самолично да попита... да чуе... да разбере... да лицезре... аз мислех...

Той оплел думите и безпомощно огледал придворните.

Никой не му се притекъл на помощ. Всички мълчали.

– Той предполагал! – възкликнал ханът страшна разгневен. – Той мислел!... Така можеш да предположиш нещо също толкова глупаво и да домъкнеш от пазара пред трона ми всички метачи, боклукчии, чистачи за приятелски разговор и разсъждения с мене! Щом си разпоредил да доведат тук този мошеник-гледач, сам разговаряй с него, а мен моля да ме избавиш от подобна чест. Или да намери тези проклети коне веднага, пред мен, незабавно, или да си признае, че лъже, и да изтърпи полагаемото наказание – без отлагане, ето тука, пред площадката!

Ханът млъкнал, облегнал се на възглавницата, като показвал с целия си вид крайно недоволство.

Настрадаин Ходжа успял през това време да хвърли едно око към търговеца и да му намигне; оня ядосано изсумтял, отскубнал още един кичур от брадата си, но не посмял да се обади.

– Вражалецо! – рекъл търговският везир. – Ти чу волята на нашия властелин. Сега отговаряй на всичките ми въпроси направо, ясно, без

усукване.

Настрадаин Ходжа точно така и отговарял – направо, ясно, без усукване. Да, той се наема да намери конете. Сега, веднага, в присъствието на хана. Той се осмелил да подсети за наградата от десет хиляди танга, която му обещал търговецът.

– Имало ли е такъв пазарлък? – обърнал се везирът към сарафина.

Последният мълчаливо измъкнал кесията изпод халата, подал я на везира.

– Виждаш ли, гледачо! – везирът разтърсил кесията, чуло се тънко пееие на алтъни. – Но за да я получиш, трябва първо да намериш конете и второ, да опровергаеш обвинението към тебе в подкуп. Ако се наемеш да намериш конете днес, тогава обясни: защо не можа да ги намериш вчера, завчера или преди два дена? Защо не ги намери преди състезанията, а се наемаш да ги намериш след тях?

– Неблагоприятното разположение на звездите Сад-ад-Забих – подкара Настрадаин Ходжа старата си песен, още от бухарските времена.

– И няма ли тук скрито – прекъснал го търговският везир, – няма ли скрито злоумишлено намерение да се причини ущърб на великия хан, като бъде лишен от възможността да види арабските коне, които според думите на техния стопанин са достойни да радват царския взор? Ако наистина е имало такава умисъл, кажи кой ти я внуши?

Догадката за злата умисъл везирът насочвал срещу велможата – своя стар съперник.

– Признай си, вражалце! – извикал той, разпален от надеждата. – Признай си чистосърдечно: кой ти внуши тази умисъл срещу нашия слънцеподобен хан, кой е този гнусен, коварен злодей, който скрива змийското си жило под маската на предаността? Кажи, признай си – и ще бъдеш помилван! И наградата ти ще бъде по-голяма – аз сам, подтикван от усърдие да разоблича всички тайни врагове на повелителя, аз сам ще прибавя към твоята кесия две и дори три хиляди танга от мен, стига да кажеш.

Изгарян от желание да съкруши велможата, той би добавил и пет, и десет хиляди танга.

Но пред него стоял не някакъв млад и зелен хлапак, още, късо, а зрял мъж, пълен със сили и кален в дворцовите битки.

Велможата направил крачка напред, към трона. Очите му блестели, мустаците му страшно се наежили и се насочили напред като бивните на боен слон.

– Великият хан вижда и чува какво става тук! Да се изтръгва

признание с пари не е ли на свой ред най-тежкото рушветчийство?

– И като разпитвам вражалеца, аз изпълнявам ханската заповед – озъбил му се везирът. – И никой не може да ме обвини нито в рушветчийство, нито в кражба на коне, както някои други.

– Всемиловичив аллах! – извикал велможата, като подскокнал на високите си токове и вдигнал ръце към небето. – О, сили небесни! Защо, за какво съм принуден да слушам такива оскърбления? И от кого? От хора, които макар и облечени с високо доверие, го употребяват недостойно и користо, за да събират незаконно в своя полза данъци, като миналата година например, когато се довършваше голямата чаршия...

– Какъв данък? – избухнал везирът, но очите му заиграли насам-натам и станали мътно-прашно-матови, защото той най-добре от всички знаел за какъв данък става дума. – Може би високопочтеният началник на градската стража има пред вид парите, отпуснати миналата година за ремонт на стражевите кули, където и до ден днешен не е сменен нито един камък, макар парите да са похарчени докрай...

– Стражевите кули! – пискливо се намесил началникът на градското благоустройство. Щом се сещаме за кулите, трябва по-напред да си спомним дали е очистен и облицован големият яз на площад „Свети Хазрет“! Къде е чистено, къде е облицовано? А оттогава минаха вече четири години, хазната четири пъти отпуска пари!

Отвърнал му върховният мираб, отговорникът на всички канали и бентове в държавата, като споменал за градските чаршии, които така си останали ненастлани с калдъръм; тези думи мигновено възпламенили главния надзирател на чаршиите – жилав дългнест старец с кръгли бухалски очи на изкълваното си лице; като пръскал слюнки и фъфлел, той почнал да крещи за някакви си кервани, обрани на път за Коканд, за три чувала злато, изпратени на бухарския емир, но не стигнали до Бухара; тогава се разнесъл острият глас на върховния пазвантин на пътищата, който обяснил, че златото изчезнало, защото дръзки разбойници обрели кервана; неговата надута реч била прекъсната от гръмливия смях на велможата, който от своите шпиони добре знаел кои са разбойниците; вметнал дума търговският везир, пак се намесил върховният мираб, след него – надзирателят на чаршиите, ковчезникът и всички останали.

След минута на площадката бушувал пожар от взаимни нападки и обвинения.

За търговеца, за вражалеца, за изгубените коне никой не се сещал.

Зачервени, с пламтящи облещени очи и конвулсивно свити юмруци, плувнали в пот в тежките си халати, везири и върховни началници

яростно се нахвърляли един върху друг, крещели и стенели, едва не се вчепкали за брадите.

Някой споменал за строежа на двата моста на Сай – стара работа, добре известна, на хана.

Като се поизправил на трона, незабелязано за самия себе си, ханът също влязъл в препирнята, завикал:

– Мостовете! Мостовете, казвате вие, хаирсъзи и хайдуци! Ами договорът за дялан камък за тия мостове? Аха, Кадир, ти мълчиш! Ами двеста и шейсетте брястови греди, които се оказаха тополови, отгоре на всичко й гнили? Чия е тая работа, а, Юнус? Кажи де!

Наложило се Настрадин Ходжа да успокоява тази словесна размирица.

Размахал гадателната книга, той подвикнал:

– На въпроса за изгубените коне гадателната ми книга отговаря...

Думите му били като пороен дъжд, който се излива от облаците върху пожар в степта.

Пръв се опомнил ханът и изгледал всички с негодуващ поглед.

Везири, съветници и сановници притихнали, върнали се на местата си зад трона, затаили в сърцата си неутолената клокочеща злоба.

– О, мерзки нарушители на благоприличието – започнал ханът задъхано. Дълго ли още ще търпя вашите безчинства? Не мислете, че днешният позор ще ви се размине току-тъй – само да се върна в двореца! Заради вас аз трябва с трепет да мисля какво ще отговарям пред алаха за безредията в моята държава! Колкото и да се старая, колкото и да се грижа – всичките ми усилия стават на прах, щом се натъкнат на вашата глупост, надутост, интригантство, своеволие и крадливост! И не се оплаквайте, ако един ден търпението ми свърши и аз ви изгоня до един, като прибера в хазната всичко, което сте изпокрили. – Той обърнал пламналото си от гняв лице към търговския везир: – Кажи на вражалеца да продължава! Нека по-скоро да се разобличи в измамничество, лъжа и да бъде подложен на наказание. Къде са конете?

– Къде са конете, вражалецо? – повторил като ехо търговският везир.

– Конете се намират в конюшната на един чифлик по найманчинския път – отвърнал Настрадин Ходжа. – Чифликът е там, дето се сливат двата големи канала, заобиколен е с градина, има писана порта, по която много лесно може да се различи от всички други.

– Писана порта! – възкликнал лихварят. – Дето се събират двата канала? Че това е моят летен чифлик! Но там сега няма никого и той е

заклучен – как са могли конете да попаднат там?

Придворните зашепнали помежду си, озадачени от думите на сарафина.

Ханът разсеял съмненията.

– Разбира се, конете ги няма и никога не са били там. Вражалецът гледа да ни обърка с надеждата да се отърве от наказанието. Пригответе камшиците, пратете хора в чифлика, за да се убедим в лъжата му.

По големия найманчински път се понесли конници.

– Разбира се, нищо няма да намерят! Разбира се, нищо, никакви коне! – шумели придворните зад гърба на хана.

Но трима човека мислели другояче: Настрадаин Ходжа, който, без да трепне, гледал камшичените приготовления пред площадката, и сарафинът с велможата, на които вече било известно учудващото всезнание на вражалеца. „В моя чифлик! – мислено възкликвал сарафинът, като все повече се лутал в различни догадки и предположения. – С тия коне наистина стават чудеса!“ А велможата замрял, застинал, затаил дъх, защото се страхувал да повярва в своето щастие. Ах, дано само вражалецът не сбърка, дано само конете наистина са в чифлика на търговеца! Пък тогава, тогава... той знаел какво да прави и какво да говори тогава!

Малко по-късно – кайманчинският път бил близо – на отсрещния край на атмегдана се показали ездачите.

– Карат ги, водят ги! Ето ги, моите коне! – завикал сарафинът и в самозабрава се устремил към конниците.

Но заптиите, по заповед на велможата, го пресрещнали на стълбата и го избутали обратно на площадката. „Нашият разговор още не е свършил, почтени Рахимбай!“ – засъскал вътрешно велможата, потръпвайки от злорадо тържество.

Конниците се приближили. Водели два неоседлани коня – единият бял като седеф, другият – чер като лястовиче крило.

Такива коне по стойка и походка още не били виждани никога на никое състезание! Сред присъстващите се чули изумени и възхитени възгласи.

Сарафинът треперел и все се спускал към стълбата, но заптиите го държали здраво.

– Без преувеличение, тези коне са истинска украса на земята! – рекъл ханът.

– Истинска украса! Истинска украса! – подхванали на различни гласове придворните.

Довели конете до площадката. Настъпила тишина: всички мълчали,

забравили обидите и разприте, потънали в съзерцание на арабските атове.

И изведнъж пак се чул гъгнивият глас на сарафина:

– Защита и справедливост!

Всички се размърдали. Ханът се намръщил:

– Какво иска още тая лепка, търговецът? Нали получи конете си, нека си върви с тях.

– Ами моята награда? – побързал да подсети Настрадин Ходжа.

– Колкото до вражалеца – добавил ханът, без да го погледне, – той трябва да си получи обещаното възнаграждение.

Търговският везир вдигнал високо кесията на сарафина с десетте хиляди танга, подържал я някое време над главата си и я размахал, за да чуят и видят всички, след това я хвърлил в краката на Настрадин Ходжа:

– Вземи, вражалецо! Великият хан е справедлив!

Но сарафинът се стрелнал като сокол отстрани, вкопчил се с две ръце в кесията:

– Ами рушветът, о, велики владетелю! – завикал той и с изкривено лице се мъчел да измъкне кесията от ръцете на Настрадин Ходжа. – Гнусният рушвет, заради който несравнимите ми коне закъснях за надбягванията! Ето ги двамата рушветчици – единият давал, другият вземал! – Без да изпуска кесията, той на два пъти повдигнал брадата си и посочил с нея велможата и Настрадин Ходжа. – Защита и справедливост! Нека вражалецът обясни защо не намери конете ми вчера, щом днес ги намери толкова лесно, колко са му платили за това и кой? Дай, мошенико, дай си ми парите!

Той дръпнал кесията с такава неистова сила, че не можал да се задържи на крака и се търколил по гръб; Настрадин Ходжа, волю-неволю, за да не изтърве кесията, паднал върху сарафина.

Подиумът изпращял.

Придворните развълнувано забръмчали.

Пред очите на хана ставало вече нещо съвсем неприлично – сбиване!

Заптите ги разтървали.

Кесията останала у Настрадин Ходжа.

Сарафинът хъркал и се хващал за сърцето. Ето кога дошъл часът на велможата – час на отмъщение, победа, тържество и поваляне на врага! Преизпълнен с решимост, той пристъпил напред и смело застанал пред хана:

– Нека ми бъде позволено и аз да си кажа думата! Този сарафин ме обвинява в рушветчийство, но нека преди това да обясни по какъв начин откраднатите коне се озоваха в конюшната на собствения му чифлик?

Какво можел да отговори неподготвеният сарафин? Мълчал.

С гръмовит глас велможата извикал:

– Не чувам отговор! Ето къде е скрито истинското коварство! Отначало се усъмнил в победата на своите арабски коне, чиято бързина далеч не отговаря на външната им красота, и за да избегне срама, скрил конете в чифлика си и крещи из целия град, че са ги откраднали – как може да се нарече това! Да вдигне на крак цялата градска стража, да смути спокойствието, да се появи в неприличен вид, бос и без чалма на това празнично тържество и с отегчителните си лъжливи вопли да изгони радостта от сърцето на великия хан, и всичко, всичко това – с една едничка цел; да очерни в очите на повелителя най-верния, най-предания му слуга!

Гласът на велможата трепнал, той обърсал очите си с ръкава на халата, после ги насочил нагоре и продължил:

– Нима това не е злодеяние? И ако някой трябва да моли великия хан за защита и справедливост, това съм аз, невинно наклеветеният и опозореният, а не той, този сарафин, чиято злоба и коварство нямат граница! Кой може да гарантира, че утре няма да се изтърси в двореца с нова жалба, че няма да ме обвини в обир на дюкяна му или още по-лошо – в прелюбодеяние с жена му?

Това бил великолепен, тънко замислен, далеко насочен ход! Велможата почакал една минута, за да има ханът време да запечата в паметта си тези предпазни думи, и завършил?

– Питат: кой е откраднал конете? Кой е дръзкият крадец, когото така безуспешно и толкова дълго дирихме? Сега е ясно защо не можахме да го намерим, сега няма нужда да ходим да го търсим далеко, понеже той е тук, пред нас! Ето го!

И с величествено вдигната глава, наклонил цялото си тяло назад, велможата протегнал десница и посочил с пръст бледия сгърчен сарафин.

– Аз – крадец?... Да открадна собствените си коне?... – пелтечел той.

Жалкото му немощно бръцолевене било смазано от гласа на велможата – така се губи за нашия слух ромоленето на ручея близо до могъщ водопад.

– Ето го! – гърмял велможата. – Нека сега опровергае думите ми!

Както винаги в такива случаи, мнозина сметнали смущението на сарафина за неопровержима улика, а гръмовития глас на велможата – за безспорно доказателство на неговата правота.

Намерили се обаче и такива – от враговете на велможата, начело с търговския везир, – които взели в тая разпра страната на лихваря. Те зашумели:

– Кой ще вземе да краде от себе си?

– Това е невероятно!

– Нечувано!

– Такъв личен човек, цял Коканд го познава...

Срещу тях дружно се обявили привържениците на велможата: като пример, че има най-различни странни кражби, някой пак споменал за трите чувала злато, обрани уж от разбойници на път за Бухара; върховният пазвантин на пътищата пак неописуемо се развълнувал и взел да крещи за чаршиите без калдъръм; чуло се да споменават яза на площад „Свети Хазрет“, стражевите кули, голямата чаршия, данъците – с една дума само след една минута около трона пак лумнал пожарът на взаимните разобличения и упреци. Придворните пак се счепкали, струпали се накуп и задъхани, потни, с морави лица се нахвърлили един върху друг. Ханът мълчал с гнусливо-безнадеждна усмивка на тънките си устни – бавно се извърнал и застинал на трона с отпуснати рамене и загледан в пустото поле.

Търговецът, конете, вражалецът, както и първия път, разбира се, били забравени.

На подиума бавно се качило едно старо заптие – от старшите. Той бил отдавна на служба, побелял при хана, всичко бил видял, на всичко бил свикнал; и тъй като по природа бил човек незлобив, отгоре на това и потиснат от грижи за многочисленото си семейство, три никога не проявявал усърдие в боя с камшици, освен най-необходимото, като се изключат случаите, когато наблизко имало началство. Стъпвайки меко по скъпите килими, той се приближил до сарафина.

– Вземай си конете, търговецо, и си отивай с мир: нямаш работа тук; те сега има дълго да се разправят.

Като побутвал сарафина с юмрук по врата – за пред очи, лекичко, да не боли, защото началството не гледало; стражарят го свалил по стълбата, дал му конете, дал му две млади заптиета да го съпровождат и го отпратил в къщи. След това се върнал на площадката да изпрати по същия начин и вражалеца.

Но Настрадаин Ходжа вече го нямало там; той винаги умеел да изчезне незабелязано; в това време той вече бил на другия край на атмегдана, в шарената сянка на черниците, на брега на малък ручей, който игриво и весело тичал по белите камъчета, по златистия пясък. Шепнели листата, пеели птици, притичала полска мишка, припляскала рибка, в безметежния предвечерен покой бистреело небето, плували облаци. Настрадаин Ходжа жадно коленичил пред водата, наквасил пресъхналите си устни, измил се, повдигнал ризата, обърсал си лицето, блажено усетил с голия си корем свежестта на вятъра, След това се обърнал, към атмегдана. Там, на площадката, като клокочещ адски казан продължавала врявата: мяркали се и се смесвали шарени халати, проблясвали медали, катарамии, сияхи, чувал се бучащият рев на взаимните разобличения, яростни дори в този си слаб отзвук. Настрадаин Ходжа се усмихнал, опипал тежката кесия в пояса си и без да бърза, с широка крачка, придружен от ветреца и от неспирното цвъртене на птиците, тръгнал по брега на ручей след веселата вода.

Торбата с гледаческите такъми му тежала. По пътя видял един малък, заграден със стари дървета затлачен вир, от чиито застояли недра силно лъхало на гнило; едва Настрадаин Ходжа влязъл в сянката и наоколо му звъннали, бръмнали комари и почнали да се впиват, да се лепят по потното му лице, шията, гърдите. Настрадаин Ходжа избрал една стара черница, крива, с възлести корени и голяма хралупа, която чернеела под короната, напъхал торбата в тая дупка и за по-сигурно я натиснал с юмрука. С празни ръце и леко сърце той приседнал на мъхестия корен, който като гърбица се подавал от земята; бранел се от досадните комари и говорел на черницата: „Хем да не ме обадиш, бабке; само ти в целия град знаеш къде изчезна изведнъж главният гледач от Моста на отсечените глави!“ По-сигурен пазач на тайната си Настрадаин Ходжа не би могъл и да намери: това била най-мълчаливата, най-мрачната бабичка от всички, които растели около вира, и в дълбините на дървесната си душа тя, разбира се, таяла пълно презрение към хората, защото отдавна и здраво стояла на законното си място, дълбоко впила корени в земята, без да се страхува от студове и бури и без да скита неизвестно защо по белия свят, не намирайки нийде успокоение за сърцето, както е присъщо на някои хора.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

С този разговор на Настрадаин Ходжа със старата черница завършила една от забележителните страници от книгата на неговото битие. Всичко, което той бил замислил, било изпълнено: коженият кемер на сарафина се разтворил пред него, кесията с десетте хиляди танга била в пояса му, тежко притисната от друга, по-малка кесия, получена от велможата. Сега той с пълно право можел да помисли за почивка, но вече други грижи започнали да го налягат.

Няма да описваме подробно следващите дни на Настрадаин Ходжа – ще кажем накратко: той купувал. Купувал всякакви мили за детското сърце неща, каквито му попадали пред очите: копринени халатчета, ботушки с шарени пискюли, чехлички, обувчици, роклички, играчки, сладкиши, мънистени герданчета, обички и сребърни пръстенчета. По пазара го съпровождал едноокият крадец, прегърбен под тежестта на голям чувал; щом чувалът се напълнел догоре, крадецът го отнасял в един сокак близо до пазара, в една запустяла къща, а като се върнел, вече го чакал друг чувал, пълен наполовина.

Купуването продължило до вечерта. Едноокият крадец каталясал от носене. Най-после ударили барабаните, пазарът кипнал от последната суматоха и в топлите, ниско полегати лъчи на захождащото слънце по цялото огромно прашно пространство от конския пазар на север до китайската махала на юг захлопали тежки кепенци, спускани на дюкяните, и разногласо звъннали пеещите медни катинари; тълпите оредявали, камилите и колите тръгнаха към нощните биваци, кервансараите широко отворили вратите си насреща им, безбройните гостилници и чайхани изпълнили въздуха с ароматен пушек, който не се разсейвал, а висял на пластове в безветрения въздух, нежножълт от слънцето отгоре и сивочерен отдолу.

Настрадаин Ходжа и едноокият крадец, натоварени с последните два чувала, тръгнаха към къщата. Връзката пръстенчета, които купил най-накрая, вече когато биели барабаните, Настрадаин Ходжа носел в ръката си и от време-навреме подрънквал с тях, та след пазарната гюрултия да освежи слуха си с веселото тънко сребърно пеене.

Тук ще напомним, че всичко това ставало преди празника на дядо Турахон. Уличката била обзета от празнична суетня. Срещу Настрадаин Ходжа и едноокия крадец час по час изскачали из портите малките земни жители, по на осем, девет, десет години, със загрижено-тайнствени

лица и тревожно-радостни пламъчета в очите, бързали по своите неотложни и важни работи – кой за шарени конци за везане на тубетейки, кой да търси случай да направи добрина, каквато днес още не бил извършил. Но колкото и загрижени да били, нито един не забравил да се поклати на нашите пътници и да рече високо:

– Добър вечер, дано утре във всичко да ви спори! Да ви помогнем ли за носенето на чувалите?

– Сполай ви! – отвърщал Настрадаин Ходжа. – Дано всичките ви работи през тази нощ бъдат успешни, дано се сбъднат всичките ви надежди и очаквания! А чувалите – как ще ги носите, като можете да влезете по трима в един чувад? Но можете да ни изпратите, което в очите на дядо Тураходн – повярвайте ми – ще бъде все едно, че сте носили чувалите.

Децага възторжено посрещали тези думи и тръгвали да ги изпращат. Настрадаин Ходжа и едноокият стигнали до къщата, заобиколени от шумна тъпа обути и боси, стригани и с плитчини, чипоноси и с прави нослета, с лунички и без лунички, черни, рижи, русоляви и всякакви други деца. Точно тука дошла разгеле връзката пръстенчета – стигнали за всички, даже две пръстенчета останали на връзчицата.

– Непременно да сложите пръстенчетата в тубетейките, като ги закачвате през нощта – поучавал децата Настрадаин Ходжа. – Нека това да бъде за дядо Тураходн знак, че сте помагали да носим чувалите.

Остатъкът от деня Настрадаин Ходжа и едноокият крадец прекарвали в празната къща, сред струпаната накуп стока – ботушки, халатчета, играчки и сладкиши. Тук и вечеряли, в слабата кехлибаренорозова полусветлина на зарята.

Настъпила нощта.

Само луната в небето, увиснала сред широк мъглив кръг, видяла какво направили те по-нататък. Натоварени с чувалите, крадешком излезли от стихналата безлюдна улица, вълшебно преобразена от лунната светлина: синкава мъгла, ромолене на вода, дълбоки сенки, които образували в стените и оградите тайнствени проходи, от които сякаш всеки момент щял да се покаже самият Тураходн или незабравимият халиф Харун ал Рашид с двойното си наметало: отгоре просяшко и орфанно, но с царствена, извезана с елмази подплата.

Много пъти се връщали те в къщата, освободени от своя товар, с празни чували в ръцете и излизали пак, прегърбени под тежестта на пълните.

Тихо проскърцвали портите, оставени тази нощ по традиция незаклучени.

Понякога се чувал нетърпеливият шепот на едноокия:

– Къде ли са се изхитрили да скрият тибетейките тези малки разбойници, дето живеят под тукашните покриви? Чакай да погледна и в оня край на лозето.

Намирали тибетейките някъде из потайните ъгли; на дъното на някоя проблясвало познатото пръстенче – тогава Настрадаин Ходжа турял с другите подаръци и парче халва, за помощта при носенето на чувалите.

Къси са майските нощи, а колко неща били накупили: наложило се да носят без почивка и да бързат.

В дворчето на вдовицата влезли едва на разсъмване – мъглата вече се вдигала.

А последните чували разнасяли на бегом и все поглеждали на изток, където руменеело и откъдето зад гори и морета с рубинена корона в слънчева плащеница идвал новият сияен ден.

Сколасали навреме. Завършили обиколката си в най-далечната уличка, в една спретната, чисто преметена градинка, откъдето трябвало да се спасяват с бягство, защото някакъв нетърпелив малчуган не изчакал да се съмне, а нетърпеливо изскочил от, постелята преди законното време и едва не ги сварил при своята тибетейка. Седнали с разтуптени сърца от другата страна на плета, в мокрите от росата лопуши и репей, те чули възторжените викове на нетърпеливия хлапак, който за един миг дигнал на крак цялата улица, дотогава сънна и тиха. Под свежото дишане на утрото мъглявата бледност, на високото небе над тях се изпарявала, през нея все по-чиста изплувала дълбока гъста синева и допушите от всички страни протягали към тях лапите на листата с трепкащи по тях едри капки роса – като грубите длани на рибари, които вадят бисери от морето.

Те се връщали по същите улици, но вече със слънчевите лъчи, които леко и прохладно се плъзгали насреща им. Във всички къщи по пътя си те чували радостни възгласи. „О, благословена нощ! – говорел едноокият. – О, велика нощ на моя живот!...“ А Настрадаин Ходжа залитал от умора.

Къщата, в която се били настанили, била далеко, а по това време някои чайхани вече били отворени; полусънените чайханджии с прозявка и протягане разпалвали огньовете в огнищата, изтупвали килимите и халищата.

– Че защо да се връщаме в оная къща, като е празна? – рекъл Настрадаин Ходжа и свърнал към една чайхана.

Собственикът ги посрещнал особено приветливо, като първи, най-ранни гости, които са направили сефте на търговията му; налял им дъхав чай, постлал в тъмния ъгъл две малки черги.

Настрадаин Ходжа седнал и рекъл:

– Ако дядо Турахон се уморява така всеки път, нищо чудно, че след това спи цялата година!

– Пък аз се сетих за моята роза пред гробницата – отвърнал едноокият. – Как мислиш, дали ще се хване? Настрадаин Ходжа не отвърнал: той вече спял. Той спял, този весел скитник, който умеел да направи свой дом от всяко място, където можел да прислони глава. След малко заспал и едноокият. И нито протяжното скърцане на колите, които се проточили на върволица през пазара, нито звънците на камилските кервани, които минавали пред чайханата, нито оглушителните викове на водачите на овчите стада, нито подканянията на водоносците и мекичарите, изсипали се отведнъж накуп на пътя от всички ъгли, порти и сокаци – нищо не можело да смути дълбокия им сън. А около чайханата и над нея вече всичко горяло, сияело и се топяло – земята плувала от прохладните вирове на утрото към палещия слънчев океан.

Дълго спали те, без да знаят нищо за трепетното вълнение, което обхванало в околните къщи не само децата, но и възрастните. Хората си показвали един на друг подаръците на Турахон, шепнели и чудом се чудели! Какво обяснение можели да намерят те за това необикновено, небивало чудо, което станало не в една и две къщи, а в няколко стотици едновременно? Едно единствено, трогателно в своята простота, подсказано от вярата на бащите: значи всичко е истина, бисмилла рахман рахим! Наистина добрият дядо Турахон е праведен и дарен с безсмъртие!

Велики, неизброими били за света последствията от тази нощ. Може би и досега някои хора, незнайно за самите тях, носят в сърцата си нейния отзвук. Тази нощ върнала на мнозина кокандци вярата в истинността на безспорното добро на земята – кое друго дело може да се сравни с това по възвишеност?

Градът се вълнувал, шепнел... А в бедната вдовишка къщица мълчалива плаха радост изпълнила всичко. Всеки от тримата сина на вдовицата намерил в тибетейката си по хиляда златни танга, отделно големите подаръци, струпани на три купчини на земята и грижливо покрити с кърпи – да не ги намокри росата (направил го едноокият крадец). Какво можела да помисли за това бедната жена, какво да каже? Тя нищо и не казвала, нито пък разправяла – само плачела и вярвала. В живота пред нея сякаш се отдръпнал притискащият от всички страни мрак на

безизходицата, разсечен наполовина от широкия и ярък лъч на надеждата, помощта и доброто участие в нейната орис.

Възрастните се чудели на нощните събития, а децата – хич: те и не очаквали друго от своя стар приятел и покровител. Те не изпитвали нужда да укрепват в себе си вярата в доброто, понеже тази вяра, дадена им заедно с живота, в тях още не била разколебана, не била подправена с лъжлива хитрост и светела в сърцата им с първородна девственост. Хванати на добро, те се въртели на меката копринена морава в градините и с гръмки гласчета старателно пеели благодарствената си песничка:

Духай, духай, развигорко,
бели вишни разцъфти!
Съмна се и отвисоко
Слънчо грее и блести.

Пролет зимата прокужда.
Пиле пее с весел тон
и от гроба се събужда,
става дядо Турахон.

Съпроводени от тази песен, която се чувала отвсякъде, Настрадин Ходжа и едноокият крадец в тихия предвечерен час напуснали Коканд.

Те тръгнали да търсят планинското езеро, за което Настрадин Ходжа нищо не можал да научи в Коканд.

Бодро стъпвало по пътя магарето, което през всичкото това време не споделило нито един кахър на своя стопанин: седнал на самара, Настрадин Ходжа се оплаквал на едноокия:

– Пак е надебелял като бъчва! Скоро вече няма да мога да го яздя, ще трябва да го продам на някой кривокрак, киргизец.

А песента безспир се носела подир тях: от едно място тя се предавала на друго, трето и така – без край, от градина в градина:

Бърза с дните бързокрили,
чак до първите зори
шие роклички красиви
и халатчета крои.

Минали дворцовия площад с подземната тъмница, над която висяла сива смрадлива омара, излъчваща се от трите отдушника, минали Моста на отсечените глави, Настрадин Ходжа се надигнал на две ръце от

самара да види за последен път гадателите. Нишата на управителя все още била празна. Но около нишата на стареца се забелязвало суетене, притичване; бързана: там се подмазвали. И отдалеко проблясвал с костен блясък на мазаният с олио знаменит череп.

Пресекли – Настрадаин Ходжа на самара, с вдигнати крака, а едноокият бос и със запретнати крачоли – бурната ледена Сай, осветена от слънцето до дъното, до шарения чакъл и до огладените валчести камъни, а отсрещният бряг ги посрещнал с познатия припев:

Щом децата засънуват
в майска вечер лунен сън,
става пак доброто чудо:
тръгва дядо Турагон.

Отвъд градската стена, след лепкавия зной на тесните улици и притиснатите сокаци, веднага ги лъхнал свеж вятър, простор. Градини, нивя и пътища били пред тях – пътища и надясно, и наляво, и направо...

Едноокият умолително погледнал Настрадаин Ходжа:

– Така ли ще подминем, без да се отбием до гробницата и да видим посадената роза?

Честно казано, на Настрадаин Ходжа много-много не му се ходело до гробницата: той се страхувал, че изсъхналата роза ще действа угнетяващо на едноокия и ще подкопае в душата му едва укрепналата вяра. Но нямало как, не можел да намери веднага подходящ предлог и трябвало да завият.

Свърнали към гъсто и тъмно зеленеещите вдясно брястове и скоро стигнали до дебелията им прохладна сянка.

Едноокият вървял мълчаливо, въздишал. Вътрешният му трепет се предал и на Настрадаин Ходжа, който, макар и да знаел, че на тоя свят няма никакви чудеса, все пак усещал в душата си странна топлина, преминаваща в трепет.

Не напрочно чувствувал той тази топлина! Трепнал, когато видял досами гробницата голям и силен храст, отрупан с големи ярки рози.

Едноокият извикал и полубезумен паднал на каменните стъпала на гробницата, облян в сълзи.

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

Гробницата пазел все същият старец, със същия невероятен халат,

ушит сякаш от парцалчета и панделки, донесени от почитателите на светеца, Той от пръв поглед познал дошлите.

– Как стигнахте дотук – няма ли пусии по пътищата? Разправят, в града се ширел някакъв смут, свързан с името на Турахон.

– Коумто трябва – той ще дойде. Какви пусии могат да го спрат? – посочил Настрадаин Ходжа свой спътник, проснат пред входа на гробницата.

Старецът се приближил и като се тресял от ситен вътрешен смях, прошепнал:

– Помниш ли какво ти казах, че тоя път фиданката непременно ще се хване, нали излязох прав?

Старецът сякаш се бил подмладил; гърбав, черен, стар, той светел с някаква вътрешна светлина през очите си – те били толкова прозрачни, сякаш никога не би могъл да скрие зад тях нито една черна мисъл.

– Стара лисицо! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Знам всичките ти хитрини и измами! Къде си намерил този прекрасен храст и как си се изхитрил да го пренесеш дотук, без да го повредиш?

– Бая зор видях. Но какво можех да направя със старото си сърце – щеше да се пукне от жал, ако този човек пак намереше фиданката си изсъхнала. Та реших да направя малко чудо.

– Ти си направил не малко, ами много голямо чудо, защото само на такива чудеса се крепи светът – отвърнал Настрадаин Ходжа, Едноокият станал, влязъл в гробницата.

– Нека се помолят двамината – рекъл старецът. – Двамината ли? Не там има ли някой?

– Някаква жена, вдовица, според мен луда. Разправя, че дядо Турахон подарил на децата ѝ три хиляди танга, отделно дребни неща, та дошла да му възнесе благодарствена молитва. Сънувала е сигур...

– Не кошунствувай, старче! Аз току-що идвам от града и мога тържествено да се закълна, че в нейните приказки няма нито дума лъжа. Научи се най-после да вярваш в чудеса – който ежедневно ги виждаш и дори сам ги правиш!

– Щом е така, вярвам! – измърморил старецът, но смутен от погледа на Настрадаин Ходжа. – Може пък Турахон наистина да се разхожда нощем, когато аз спя? Може да е надзъртал и в моята колиба?

– Той е надзърнал по-дълбоко – в твоето сърце, и е оставил там завинаги благодатна следа.

Старецът се замислил и дълго мълчал, вгледан със замъглени очи някъде над гробницата, в меко изстиващата синевина над кубето, където

копринено шумолели с криле и сновели насам-натам трудолюбиви гургулици, изпълнени е грижи за своите малки.

– Вдовицата от благодарност даде на Турахон обет: да вземе в къщата си четвърти син, някое сираче.

– Още едно чудо! – възкликнал Настрадаин Ходжа. – Сега виждаш с очите си как едно добро, направено в света, поражда друго, второто поражда трето и така нататък – без край. Голяма е силата на добрите дела и само на доброто е съдено да победи на земята!

– Точно така! – прошепнал старецът разчувствуван. – След нашата среща аз много мислих над твоите думи и признах безспорната им правда, Но не бързай да ме кориш за предишните ми заблуди – разбери, те са били родени от велика болка. Аллах ми е дал жалостиво сърце: като гледам чуждите страдания, аз самият страдам повече от всички. нийде не мога да се скрия от сълзите на нещастните и стонове на обидените. На времето можах да се скрия за няколко години от безпощадното зло в живота в едно далечно село, където бях пазач на едно планинско езеро, чиито води поливаха околните нивя. Благословени години! Старото ми измъчено сърце може да си откъхне. Но скоро злото ме стигна там: то се яви в образа на новия владетел на езерото, Агабег. Това чудовище, събрало в себе си свирепостта на дракона и безсърдечието на паяка, сякаш не бе родено от утробата на жена, а бе възникнало от мерзките глъбини на злото, като плесен, която излиза от дървесната влага...

– Чакай, старче, чакай! – сърцето на Настрадаин Ходжа подскочило до гърлото и спряло дъха му. – Агабег ли рече? Владетел на планинско езеро? Она същия, дето обложил жителите на селото с нечувани данъци за водата?

В тая минута той бил също като ловджия, който дълго време е търсил из клисурите пъстрия безшумен барс и когато вече се е отчаял да го намери, изведнъж на мокрия пясък до пенливия поток вижда следа – съвсем прясна диря, още не успяла да се заличи.

– Той, същият – съкрушено въздъхнал старецът. – Чул ли си вече за него?...

– Ами да знаеш от кого и как е получил, това езеро?

– Разправят, че го спечелил на зарове, Настрадаин Ходжа намерил Агабег!

Ако продължим и нашето сравнение, ще кажем: ловецът видял барса. Той за миг мярнал безшумно плъзналата се в треволяка жълта сянка; и в преливащите на вятъра отблясъци на листата, в танца на слънчевите петна можал да види и други петна, които веднага изчезнали.

Настрадаин Ходжа хванал стареца за ръка и го турил да седне до димящия огън.

– Седни, отче. Сядай и разказвай. Много неща трябва да науча от тебе, твърде много. Къде, в кои планини е това езеро? Как изглежда Агабег? На колко години е? Не се учудвай на моето вълнение, повярвай ми, зад него не се крие нищо любопитно. Откъде се взе тоя Агабег? Къде е живял и какво е правил преди това?

– Въпросите ти летят като пчели около кошер, мога ли да проследя всичките? – промълвил старецът. – Поспри коня на своето нетърпение, задавай въпросите по един, та да мога да отговарям, без да бързам, подробно и обмислено, както подобава на хората на моята възраст.

Едно време имало поверие, че когато зад гърба на някой човек се говорят лоши неща, го засърбява носа и той непрекъснато киха, колкото и далеко да се води разговорът. Агабег сигурно ще е кихнал най-малко петдесет пъти едно след друго, ако ще да е затворил плътно всички прозорци и врати на къщата си, уплашен от студения планински въздух.

Но презреният Агабег бъркал: вятърът, който бил опасен за него, вятърът на възмездието и разплатата не духал откъм планинските върхове. Духал откъм долината!

– Днес е щастлив ден! – радвал се Настрадаин Ходжа, като свършил с въпросите. – Всички получиха подаръци от дядо Турахон: вдовицата, моят едноок Спътник и аз. Само ти остана без подарък, старче. Но така няма да я бъде – дръж!

Той смъкнал от раменете си върху коленете на стареца новия си халат, дето му го дали на излизане от тъмницата.

Старецът му благодарил и отказал. Настрадаин Ходжа го накарал да вземе подаръка.

– Къде ще дяна сега излишния халат? – недоумявал старецът, като се пременил и гледал раирано-кърпената вехтория, която, свалена от раменете му, вече по нищо не приличала на човешка дреха. – Ще стане кой-май за постелка... Може и възглавка да стане...

– Направи го на дим – посъветвал го Настрадаин Ходжа.

– На дим ли? – не го разбрал старецът.

– Ами да! Гледай как се прави.

Настрадаин Ходжа взел от ръцете му вехторията и я хвърлил в огъня. Помагал и вятърът заизлизал черен пушек.

– Туйто! – рекъл Настрадаин Ходжа, закашлял се и приседнал на земята. – Гледай какво великолепие, какъв цвят, каква лютивина; рядко се случва човек да види такъв пушек, още повече да го мирише!

Старецът охкал, пъшкал, съжалявал, но не могъл да направи нищо: вехторията изгоряла. Вятърът донесъл отдалеко детски гласове:

Тая песничка без име
е за дядото любим.
За подаръците свидни
от сърце благодарим!

Чул във утрото щастливо
на девицата гласа,
дядо Турахон заспива
и усмихва се насън.

...А първата звезда Настрадаин Ходжа и едноокият крадец посрещнали далеч от Коканд. Пътят им бил на запад, към планините, които като смътна грамада се извисявали отпред и рязко отделяли с начупената линия на хребетите си земята от небето. Над света сякаш се бил разлял тих светлоносен океан, розово-синкав, леките облаци в него били като вълшебни острови, с плитчини, заливи и размити ивици; и самотната зелено-леденикава звезда, още съвсем млада, прозрачна, изглеждала като светлик на далечен кораб, плаващ сред бледа мъгла.

Стъмнявало се бързо: светлосиньото море със своите вълшебни острови изчезнало; изсипали се безчет звезди и първата, най-ранната, се загубила в тях. А след това на небосвода лумнал пожар: показал се месецът: огромен, червен, почнал вече да намалява, той изплувал зад планините и мъгливата му червеникава светлина пак очертала начупената линия на хребета.

Повяла свежест, настъпила нощта. Настрадаин Ходжа, останал без халат, взел да се свива и все по-често да се надига на самара, да поглежда – няма ли да блесне напред по пътя светлината на уютна селска чайхана.

Така започнал новият поход, на тримата: магарето, едноокия крадец и Настрадаин Ходжа. Но ако ги бяхме срещнали тая нощ на каменливия, мътно проблясващ път, щеше да ни се стори, че на далечен път заедно с тях незримо върви друг, четвърти – дядо Турахон.

ВТОРА ЧАСТ

„О, мъдри и всезнаещи аллах, направи така, че спасението на този юноша да стане дело на моите ръце!...“

„Хиляда и една нощ“

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Прочутият самаркандски дервиш Керим Абдалах, изследвал вътрешната същина на хората, учи, че има хора на нощната мъгла и има хора на светлия ден. Непреодолима власт над първите има луната, а над вторите – слънцето. Прочутият дервиш обяснява тази разлика с часовете на раждането: лунни или слънчеви – която от двете взаимно противостоящи и противоборещи се планети първа проникне с Лъчите си в кръвта на новороденото, на нея то остава вярно до края на живота си. От луната кръвта на човека получава хлад, от слънцето – кипеж и жар; в съответствие с това и духовното зрение, с което той ще обгърне околния свят, бива или лунно, или слънчево. В първия случай то е прибулено с лека мъглица, придаваща на всичко оттенък на тишина и на тъга, и тогава всичко, дори онова, което е пред очите, се възприема от човека като отзвук от миналото, сякаш той живее втори живот, повтарящ първия, но го повтаря като насън; във втория случай духовното зрение прелива от ярка победоносна светлина: всичко се вижда, всичко е ясно, всичко живее вечно – нищо не изчезва безследно, всичко се движи, и ври, и блести като цветовете на скъпоценен камък; тук властвува Животът, той не дели с никого нищо и нищо не отстъпва на нощта, всичко запазва за себе си и иска всяка минута жертва от своя избраник – за да му се отблагодари в следващата минута хилядократно. Тук на човека е потребно неотслабващо усилие на разума и жарък плам на душата! Не е лесно да се живее в тоя бурлив поток от светлина и блясък, движение и тътен, затова пък има голяма облага за душата, в смисъла на ония високи награди, с които Животът дарява верните и преданите му: тук няма вчерашен ден, а винаги, неизменно днес, няма думата „беше“, а само „е“, следователно за смъртта, чиято област е нищото, вратите тук са затворени.

Трябва да се предполага, че Настрадин Ходжа се е родил посред бял ден, под преките отвесни слънчеви лъчи: кръвта му се е запалила от тях и е запазила в себе си неугасим този огън. Ето защо в живота му нямало случай той да проспи обеди: сякаш слънцето удряло гръмлив

меден щит и го събуждало; в отговор на този повик всичката му огнена кръв завирала, кипвала и разпенена и звънлива, буйно напирала в жилищете, влудявала сърцето му и го карала да блъска по ребрата... Какъв ти сън!

Било пладне, когато той се събудил в чайханата на последното село отсам планината; нататък към прохода вече нямало човешко жилище.

Хапнали набързо с едноокия и поели нататък.

В планината няма пътища – само пътеки за добитък; тук няма коледа, тук е владението на пешеходците и ездачите. Пътеката се вие и криволичи, готова на места да се кръстоса със самата себе си и често пътиците, на два часа път, един от друг, си приказват без усилие – единият горе, а другият долу. Долината с нейните градини, ниви и села потъва все по-дълбоко в мъглата; на-преде ти е все същият хребет, близък – с ръка да го докоснеш, далечен – не можеш да стигнеш до него, отдолу черен и навъсен, по-горе – лилаво-бял, със страховити зъбери, грубо изсечени в небесната синева.

На следния ден тясната пътечка от сутринта се залепила над една пропаст и се проточила над бездната по една гибелна издатина, три лакътя широка; мъглата гъста – с нож да я режеш – нищо не се виждало, сякаш земята се обърнала под краката на нашите пътници, застанала странично и сега човек можел само да виси на нея, вкопчен за издатината.

Настрадаин Ходжа вървял напред, след него пристъпвало магарето, отвреме-навреме обърсвало с левия си хълбок отвесната каменна стена, най-отзад вървял едноокият. А подире им непрестанно се чувало злоещото шумолене на сипея, който на струйки пълзъл към бездната.

Два часа вървели над пропастта, пътечката полека-лека взела да се разширява, страшната бездна отстъпила вдясно и вече не им замайвала главите с млечната си поглъщаща мъгла – земята се върнала под краката им. Пенлив леден поток стремително лъкатушел надолу, смесил в тясното си корито водовъртежи, пяна и камъни, които с глух подводен тътен се търкаляли по дъното му.

Оттук започвало криволичене надолу: превалили билото. Мъглата се разкъсала, планинското небе над тях синеело с такава първородна чистота, че за него не можем да разкажем другояче, освен като си спомним вълшебната птица Хумай! То бистреело и сияело, изпълнено с непостижима светлина – всички мисли и чувства на Настрадаин Ходжа се стопили в тази велика синева и той омаян полегнал възник на постлания халат, открил гърди за прохладния вятър...

Слизали бързо, скоро свърнали от пътеката за товарен добитък по стръмна овчарска пътечка, която се спускала направо през ниски шубраци; въздухът станал по-гъст и по-топъл, с меден слънчев дъх, жужали пчели, в тревата свирели шурци. Склонът ставал все по-стръмен, магарето току взело да присяда и да се свлича по задник, а Настрадин Ходжа се хващал с едната ръка за шубраците, с другата придържал магарето и му говорел:

– По-кратко, по-кратко, инак цялото ще се изтриеш и в долината ще слезе само главата ти.

Спускането било много трудно и уморително, но затова пък кратко. Към пладне вече излезли на коларския път, който водел за село Чорак – целта на тяхното пътешествие. Дивите кафяво-каменни скатове се сменили със зелени, по които тук-там, като големи бели птици, накацали да си починат, се виждали киргизки юрти, а помежду им били разпилени овчи стада, като поръсени с шепи миди.

Още един завой – и те видели селото, а малко встрани – езерото.

Тук трябвало да се разиграе оня двубой, заради който Настрадин Ходжа напуснал своя дом. Както благородните витязи от старите песни, които отивали в планините на смъртен бой с дванайсетглавия змей, така и Настрадин Ходжа дошъл в планината, само че тоя змей бил в човешки образ, а витязът, вместо коня Тулпар, яздел малко тумбесто магаре. Но онзи, който е способен с умствения си взор да прониква в дълбините на явленията, няма да се усмихне пренебрежително и няма да остави настрана тази книга: той разбира, че в какъвто и външен вид да се срещнат доброто и злото, тяхната битка винаги е преизпълнена с велик смисъл, който направлява съдбините на света. Ето какво е казал по този повод най-чистият в помислите си и най-проникновеният Ибн Хаким: „Няма нито една лоша вина и няма нито една добрина, която да не се отрази на следващите поколения, независимо от това къде и кога е извършена – в дворец или в колиба, на север или на юг, имало ли е очевидци или не; също така в злото и в доброто няма нищожни, маловажни дела, защото съвкупността от малките причини поражда великите следствия...“

Селото не било голямо – сто и петдесетина къщи, както пресметнал на око Настрадин Ходжа, докато оглеждал веселата зеленина на овошките и лозята, с жълтнали се навсякъде покриви, над които се виел дим: било време за обяд. Белият път, същият, на който стоели те, се втурнал в зелената и се губел, но по начупените редици високи тополи, които

ограждали пътя от двете страни, можели да се проследят всичките му завои до другия край на селото, където пътят пак се появявал и тичал нататък, отначало към нивите, после – по вълнистите склонове – надолу към полето. Зад тополите се виждало нисичко минаре, откъдето точно сега било време да се чува обедната молитва, но, изглежда, мюезинът бил вече много стар и немощен, та гласът му не стигал дотук.

Настрадаин Ходжа обърнал поглед към езерото: то лежало спокойно в една издължена падина, която с очертанията си приличала на следа от яйце върху, пясък; отвъдният бряг бил каменист, гол, а отсамният, който стигал току до градините, бил обрасъл с буйна зеленина, над която се извисявали тъмнолистите кръгли корони на стари брястове. Отгоре към езерото се спускали две живи лъскави жилки – два планински потока, а надолу отивала само една жилка – тъмна – сух канал, който отвеждал водата към нивите. Между езерото и селото, отделена от другите градини, зеленеела голяма градина, заградена с висока ограда, а в сенчестата ѝ дълбочина се гушела къща – змейовото леговище, къщата на Агабег.

– Ето че стигнахме – рекъл едноокият крадец.

– Да поседнем – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Трябва да се посьветваме.

От една пукнатина в скалата край пътя бликал студен извор, над него трепкали блестящите листа на самотна млада топола, израснала по някакво чудо тук, върху камъните. Отдолу под тополата растели жилави репейи, а наоколо светло зеленеел килим от трева; в камънака нямало цепка, пукнатина, откъдето да не наднича трева – свежа, весела, изумрудена, доказателство за неизтребимата сила на Живия Живот, който винаги и всякога възтържествува над всякакви камъни! Из тревата размахвало опашка и чоплело магарето; репейи налепили красивата четка на опашката му и я превърнали в безобразна бодлива топка.

– Кога успя? – сгълчал го Настрадаин Ходжа и хванал размаханата му опашка.

Едноокият, който в това пътуване поел всички грижи за магарето, извадил от пазвата си дървено чесало и взел да реше опашката, да я чисти от репейите.

– Язык, че това е езеро, а не нещо друго, по-удобно, да може човек да го задигне – замислено рекъл той, след като привел магарешката опашка в благоприличен вид. – Откакто бях последния път при гробницата, чувствавам в себе си велика сила за правене на всякакви добрини за слава на милосърдния Турахон и съм обзет от желание час по-скоро да се заема с тях.

– Добрини, добрини – отвърнал Настрадаин Ходжа, – а акълът ти, кой знае защо, все с кражби е зает. Ето, и за езерото – мислиш как да го откраднеш, не нещо друго.

– Дай тогава да паднем на колене пред тоя Агабег, може да се смили и сам да го даде?

– Точно така: сам. Гледай тука.

Настрадаин Ходжа посочил към репеите; градецът се навел и видял как един голям паяк дояжда жълта пеперуда. Паякът бил непоносимо отвратителен: криви крака, обрасли с червеникави косми, кафяв кръст на гърба, кръгъл корем – гладък, издут, белезникав, сякаш пълен с гной. Всичко вече било свършено: върху паяжината останала празна кожичка с увиснали мъртви крилца, а издутият паяк се сврял в пусията си под листото на лопуша и се притаил, стиснал с късите си предни лапи като с ръце сигналната нишка.

– Разбра ли? – попитал Настрадаин Ходжа.

– Какво има за разбиране! Паякът изяде пеперудата и толкоз.

– Гледай какво ще стане по-нататък.

Настрадаин Ходжа свалил тюбетейката си, пригответил я и тръгнал да обикаля репея; на няколко пъти той се прицелвал напразно, но продължавал да търси; най-после намерил. Бързо замахване, сърдито дебело бръмчене – той похлупил нещо с тюбетейката.

Било стършел, великолепен едър стършел, не някакъв неопитен младок, а напълно зрял, в разцвета на силите си, с пълен запас отрова, стършел-хубавец, с дълго жълто-черно туловище на ивици, същински крилат тигър! Настрадаин Ходжа свил едно клонче, измъкнал прекрасния стършел от тюбетейката и дълго му се любувал, въртял го й тъй, и иначе; стършелът злобно бръмчал, проблясвал с мургаво-прозрачните си крила, яростно гризъл клечката. Извивал се, а от тялото му отвреме-навреме се подавало черно страшно жило, което по силата на удара можело да се сравни само със скорпионовото.

– Защо ти е притрябвал? – попитал крадецът. – Да не би да го пушаш в гащите на Агабег?

Без да отговори, Настрадаин Ходжа се пресегнал към близкия храст, взел някаква стара, изоставена от стопанина паяжина и омотал с нея стършела, за да укроти крилата му; бръмченето утихнало – тогава той внимателно турил, своя пленник върху мрежата на отвратителния паяк.

Паяжината увиснала и затреперила от яростните опити на стършела да се освободи. Сигналната нишка затреперила. Паякът изскочил изпод листа. Такъв лов сигурно още не му бил паднал! Като планински ловец,

който се прехвърля с въже над пропаст, той бързо и ловко се преметнал с корема нагоре но сигналната нишка от лопуша върху паяжината и чевръсто притичал до пленника. Как се радвал само, как ликувал, докато омотавал стършелата с лепкавите нишки, как се шурал насам-натам и се суетял! Най-после вързал здраво жертвата си – сега можел да похапне: разчекнал хищната си челюст, предварително потръпвайки с твърдия си издут корем, той припъзлял до стършелата. „Ама че пеперуда ми падна, по-гльста от първата!...“ Паякът възседнал жертвата и аха да впие челюстите си в нея, но стършелът внезапно се изхитрил, извил се, ударил! От заостреното му туловище със свистене изсочила черна мълния. Поразяваща, неотзратима! Тя излетяла и пронизала паяка – отдолу, та чак до кръста на гърба – и плиснала в корема му всичката си отрова.

Зашеметен от удара, паякът увиснал на паяжината, след това щипките му започнали безсилно – една след друга – да се разтварят и той тупнал на земята. Ритнал веднъж-дваж с кривите си мъхести крака, потреперал и угаснал завинаги.

Паяжината осиротяла. А стършелът, избавил се от своите окови, разперил крила и с тържествено тръбно бръмчене се стрелнал в слънчевия простор, като оставил след себе си доблестна следа – разкъсаната паяжина и изстиващия труп на врага.

– Сега разбрах! – рекъл едноокият, като гледал след отлетелия храбрец.

Започнали да обсъждат как ще действуват. Решили да влязат в селото поотделно: ако се срещнат след това в чайханата или някъде другаде, все едно че не се познават. За друго сега не говорили: всяко нещо с времето си.

Настрадаин Ходжа стегнал подпръгата на самара, яхнал магарето и като го чукнал както обикновено лекичко между ушите, поел към зеленеещите в ниското градини.

Едноокият крадец останал при извора.

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Жителите на село Чорак добре помнели ония честити времена, когато езерото – единственият извор на живот за тяхната мера – не било още на Агабег, а на някой си знатен наманганец, несметно богат и толкова безгрижен, че нито веднъж не дошъл и планината, да си огледа имота. За себе си тоя богаташ избрал на земята пътя на разкоша,

насладите и забавленията (тогава той бил още далеч от възвишената мъдрост на Мълчащите и Постигащите); езерото управлявал един пришелец, целият побелял; той през цялото време лежал в чайханата и се вайкал в разговори за несъвършенството на световната управия. За поливането вземал нищожен данък, а на най-бедните пускал вода на вересия и им казал: „Гледай да не забравиш“ – но сам не тормозел паметта си е такива дреболии, не водел сметка и наесен, когато прибирали реколтата, се задоволявал с това, което му донесат – разчитал напълно на съвестта на своите платци. На стопанина в Наманган изпращал триста танга в годината, кога повече, кога по-малко, а имало години и хич да не прати, защото една част от парите отивали за негови разноски, а друга част харчел за разни сираци, вдовици, сиромаси, които все се навъртали около него. Справедливо ще е да кажем, че всички подаяния той правел от името на своя чорбаджия и за благодарствените молитви винаги казал неговото, а не своето име. Наманганският богаташ, като получил от Чорак писмото с мизерните триста танга и дългия списък на облагодетелствуваните, молещи се за него, се смеел и разправял на своите приятели: „Моят пристойник сигурно ме смята за някакъв нечуван грешник – иначе защо ще хаби толкова труд за спасяването на душата ми!“

Така си течал животът в Чорак, далеч от всякакви бури и тревоги, сякаш вървял по равен път, без хендеци и друсане; годините се нижели една подир друга като леки облаци над снежен хребет, вдигали се сватби, раждали се деца, старите се преселвали на гробищата, а техните почетни места в чайханата заемали други, със също такива дълги бради, побелели кой знае откога, без да забележат и самите им стопани. В тихия еднообразен живот винаги е така: всеки отделен ден е безкрайно дълъг, но месеците и годините летят с непостижима бързина, сякаш изчезват: докато се огледаш – и годината се търколила, докато се наканиш да отсечеш някоя стара изсъхнала топола, която толкова време ти е вадила очите – и се изнизали три години, гледаш, тополата си паднала от вятъра, че и оградата съборила, та ти отворила работа да я оправяш. Пък и тя не става надве-натри – месеци минават. А през това време среброто в брадата и по сколуфите става все повече и повече, пазачът на гробищата става все по-вежлив, като те срещне, и вече неведнъж издалеч ти подмята, че има на гробищата едно местенце, става дори като за областен управител и че на това местенце трябва навреме да се посади някое дръвце, та да има време да се хване и да пусне по-яки корени.

Като че ли тъмните сили на злото били забравили пътя за Чорак; нищо не смущавало благодатния живот на селото. Баирите отвред го

пазели от ветрищата, поройните планински дъждове не опустошавали нивите, морът по добитъка го отминавал, скакалци ако минели – то много високо, към другите краища. Пищни залези пламенеели и гаснели по цялото небе, оставяли след себе си по снежните върхове тиха розова светлина; в кратката вечерна тишина към ширните мъгливи поля и влажните градини от минарето се леел призивът на Мюезина, всякога един и същ, всякога печален и възвишено-сладостен. И падала нощта с нейното теменужно сияние, пълна с унесеното чуруликане на славеи и въздишките на вечерника-вятър, комуто пригласяли въздишките на влюбените в заспалите градини.

Но правдиви, макар и горестни за сърцето, са думите на многострадалния скиталец Шехид от Балх: „Лятото се сменява с есен, светлият ден – с тъмна нощ, и пропастта на бедата очаква излежаващия се в ложето на благополучието.“ Бедата дошла и в Чорак; дошла в образа на Агабег – новия стопанин на езерото.

Същия този тих следобед, когато Настрадаин Ходжа и едноокият крадец, си почивали край извора и се любували от високото на мирната красота на чоракските градини, в селото царяла невиджана суматоха. Всички мъже били в чайханата, жените гълчали по дворищата.

Сутринта Агабег обявил цената за второто пролетно поливане; той път той не искал пари: намислил да се жени и поискал за жена чернооката малка Зулфия, дъщерята на уважавания от всички стар земеделец Мамед Али. Потресени от това искане, чоракските старци отказали на Агабег; той се усмихнал: щом е така, да си платят – четири хиляди танга.

Четири хиляди! Цялото село, всичките му жители заедно никога не са имали толкова пари! Старците половин ден климали при Агабег; те били толкова жалки и потиснати: със стари халати от домашно платно, с груби протрити ботуши, с беловласи бради върху тъмни спечени лица, прегънати гърбове, грапави ръце, скръстени на корема в знак на почит... Агабег не склонил: или Зулфия, или четири хиляди.

С тая новина старците се върнали в чайханата.

Каква буря от протести и гняв се вдигнала! Сякаш суховеи опалил чоракци: те свили пестници, лицата им почервенели, в очите им лумнал зловещ огън. Изглеждало, че още минута – и всички те ще се вдигнат, ще грабнат вили, брадви и мотики и ще се юрнат към леговището на Агабег ще го направят на пух и прах.

Но не станало така. Бурята преминала, без ни най-малко да засегне Агабег. В жилите на всеки селянин се намерила по една страховито-

разсъдлива капка и тя взела връх. На един капката казвала: „Че Агабег да не иска сестра ти?“, другиму шептяла: „Слава на аллаха, опасността не засяга моята дъщеря!“, трети съветвала: „Ти си гледай своята невеста и не си навирай гагата в чуждите работи.“ Гневът бързо секнал, пламъкът в гърдите угаснал, юмруците се отпуснали, раменете увиснали, гърбовете се превили. И ако Агабег минел сега покрай чайханата, всички щели да му се поклонят така раболепно, както вчера.

Мамед Али, бащата на Зулфия, седял на миндера в чайханата, гледал в земята, а веждите му били склучени в тъжна черта.

Всички чакали неговата дума. В това чакане вече се четяла и присъдата: да я даде. Но всички мълчали; всеки искал да чуе тая дума отстранила той със свити устни и със скръбна въздишка щял само да се съгласи, подчинявайки се на чуждото решение – стар начин да лъжеш съвестта си. От Мамед Али се искала жертва и пак от него се искало да поеме върху себе си целия грях. И нямало къде да се дене.

А в другия ъгъл седял Саид – годеникът на Зулфия; той бил съвсем млад, в оная възраст, когато мъжете, дори и ония, които имат вътрешна сила, са още аджамии и не умеят да отбиват ударите на съдбата, ако тези удари са насочени към сърцето; той знаел, че след пет, след десет, петнайсет минути старият Мамед Али все едно ще произнесе съдбовната дума; момъкът не бил от онези, които малодушно се обръщат, когато животът им се озъби, и които предпочитат да бъдат изядени откъм гърба.

Мълчанието се проточило. Момъкът не издържал, излязъл от тъмния ъгъл на светло.

– Какво мълчите? Кой пръв ще хукне да ближе праха от ботушите на Агабег? – Той се обърнал към Мамед Али: – А ти, дядо? Доскоро ми обещавахте, че ще ме посрещнеш в своята къща като син – къде ти е обещанието?

– Какво да правя, Саид, какво да правя – прошепнал Мамед Али. – Ние сме слаби, а той е богат и силен.

– Не сте слаби, вие сте страхливи! Треперещи зайци – това сте вие!

В гласа му имало толкова сърдечна болка, че Мамед Али не можал да спре сълзите си. Но другите старци се докачили, разсърдили се.

– Чувате ли! – възкликнал ковачът Умар, сух, висок, с жълто лице и рунтави вежди. – Чувате ли как ни маскира! Храни куче да те лае!

Саид бил кръгъл сирак, доведен син на чоракския чайханджия Сафар – това му напомнил ковачът.

– Ашколсун, сине, ашколсун – подхванал налбантинът Ярмат. –

Много хубаво ни се отблагодаряваш!

– Ето я значи твоята благодарност за всички добрини, които си видял от нас, дето те взехме кръгъл сирак и те отгледахме в нашето село! – додал тепавичарят. Алим.

За да бъдем справедливи, ще отбележим, че Саид бил взет от чайханджията Сафар, той го хранил и го гледал, а всички други нямали никаква заслуга и не били дали за горкото сираче пукната пара; но като поотраснал, всички побързали да му се пишат спасители и на това основание очаквали благодарност, Той търпял, мълчал и вътре в душата си проклинал своето уничително мълчание.

Какво можел да отвърне на старците сега, с какви доводи да разколебае тяхното решение, когато ставало дума за големи загуби във всяко домакинство, за продаване на коне, на овце и крави, ако Зулфия не влезе в къщата на Агабег.

Саид махнал с ръка и без да погледне никого, мълчаливо излязъл през малката задна врата на чайханата.

Тук бил сам; каменистият път твърдо проблясвал на слънцето, в краката на момъка като парцалена детска топка се търкаляла собствената му къса обедна сянка; няма мълчали слепите огради и дувари; Саид въздъхнал на пресекулки, стиснал зъби и се засмял с особен, странен смях – тих, но така смразяващ, че който и да го чуел, щял да пребледнее и да произнесе молитва.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

В това време Настрадаин Ходжа тъкмо минавал с магарето си през чоракските градини и влизал в селото. Той не влязъл по големия път, а по някакъв страничен сокак – така го насочила една тясна пътечка през градините, по която той свърнал, за да се скрие от големия пек. Мигар можел да помисли, че неволно избира единствения път, по който трябвало да влезе в Чорак, за да възпре навреме един страшен замисъл, както й да направи една неочаквана среща, важна за всичко следващо понататък.

Като минавал покрай един порутен дувар, той зърнал през събореното малка запустяла градинка. Вътре, до стар дънер, видял коленичил левент момък, гол до кръста, който се молел на глас. А отзад, пъхнат в цепнатината на дънера, с остро нагоре стърчал дълъг овчарски нож. Слънчевите лъчи се отразявали в широкото острие и се пръскали на

ослепителни искри.

– О, всемогъщи и всемилостиви аллах, дай ми, на мене, нищожния, опрощение за тази самоволна смърт! – изреждал момъкът. – Нека бъда прах върху твоята плащеница в рая. На земята ли да остана? Твърде голяма е моята мъка и необятно – моето страдание. О, мой небесни отче, не ме наказвай много строго; никога не съм бил гален и глезен, а сега ми отнемат единствената и последната радост.

Като съобразил каква е работата, Настрадин Ходжа спрял магарето, слязъл, минал тихичко зад гърба на момъка, извадил от цепката заклещения нож, хвърлил го на тревата, седнал на дънера и зачакал.

Момъкът довършил молитвата, изправил се, стиснал очи, поел си дълбоко въздух, сякаш щял да се гмурка във вода, обърнал се, замахнал с ръце и се хвърлил върху дънера.

Бил пресметнал правилно: разгеле, че бил Настрадин Ходжа, инак смъртоносното острие щяло да го промуши точно в сърцето.

Но улучил с главата си Настрадин Ходжа право в корема – и замрял, сметнал, че е издъхнал; ръцете му увиснали, пръстите му опрели земята. Минала една минута, втора...

– Дълго ли смяташ да лежиш така? – заинтересувал се Настрадин Ходжа.

Човешката реч изумила момъка: той се бил приготвил от днес да чува само ангелски гласове. Сепнал се, погледнал: изумил се още повече, като видял над себе си лице, което хич не приличало на ангелско – мургаво, прашно, с черна брада и весели ясни очи.

– Къде съм и кой си ти? – със слаб глас попитал момъкът.

– Къде ли? На оня свят, разбира се, накъдето беше тръгнал. Пък аз съм баш джелатинът, комуто предават всички таквиз като тебе безумни младоци, за да ги оправям.

Момъкът разбрал всичко: вместо благодарност, Настрадин Ходжа чул горчиви упреци:

– Защо, защо ме спаси от смъртта! За мен няма място на земята, няма нито една дори най-малка трошица щастие – само теглила, само страдания, само загуби!

– Че откъде знаеш какво ти е приготвила за в бъдеще земята? – спрял го Настрадин Ходжа. – Аз гоня четирийсет и петата година и пак нищо не знам. А на твоята възраст да нападаш живота – това е чисто кощунство! Какво има, кажи какво се е случило, може пък аз да ти помогна?

– На мене никой не може да ми помогне.

– Не е истина; на човека, дорде е жив, винаги може да му се помогне. Довери ми се, кажи.

– Да не си Харун ал Рашид, да не ми подариш четири хиляди танга, без които не мога да спася своето щастие?

– На комар ли загуби?

– Недей да чоплиш раната ми с тия подигравки, чужденцо!

– Аз да ти се подигравам? О, не, случвало ми се е да се подиграя над собствената си мъка, но над чуждата – никога! Аз просто недоумявам: за какво са ти четири хиляди тайга?

– Аз обичам едно момиче...

– Разбрах, всичко разбрах! Тя е от богато семейство, нейният жесток баща ти иска откуп.

– Баща ѝ нищо не ми иска и от сърце желае общото ни щастие. Но в тая работа се намеси Агабег, стопанинът на езерото.

– Агабег ли се намеси? – възкликнал Настрадаин Ходжа с гръмоуен глас, който накарал момъка да потръпне. – Намеси се Агабег ли казваш? Благодарни се на аллаха, момко, за тая наша среща, тя е спасителна за тебе. Разправай!

Той бил обзет от боен порив, от жажда за битка; без да е видял Агабег, целият пламвал от радост само като чуел неговото име! И с възторг усетил своите четирийсет и пет години само като думи, а сребърните нишки в брадата и по слепоочията – като призрак.

Когато изслушал разказа на Саид за събитията, за които ние вече знаем, Настрадаин Ходжа нетърпеливо попитал:

– Колко дена има до поливането?

– Десет дена.

– Има време. Успокой се, твоята ненагледна изгора няма да иде при Агабег. Щом той се е намесил в тая работа, ще се намесе и аз!

Саид все повече се чудел на странния чужденец и в същото време не можел да не му вярва.

– Прощавай, че ти дотягам с моите съмнения, но нали след това поливане идат все нови и нови. Агабег пак ще поиска я моята невеста, я четири хиляди, а може и повече.

– Да не мислиш, че идвам при вас, за да давам на Агабег за всяко поливане четири хиляди и кусур! Няма го майстора – дошъл съм с подруги цели, съвсем други, точно обратни. Но за това има време, а сега дай да се разберем. Първото условие е: няма да казваш никому за нашата среща и какво сме си приказвали. Впрочем на своята несравнима и ослепителна Саадат или Фатима – не знам как ѝ е името.

– Зулфия – прошепнал момъкът.

– На своята прекрасна Зулфия ти сигурно ще кажеш: предупреди я, че това не е шега работа, нека си стиска езичето зад зъбите – розово и бая дълъжко, както предварително съм сигурен. Второто условие...

Но в тоя момент видял през дупката на дуvara едноокия си спътник да му прави тайни знаци зад гърба на Саид.

– Второто условие ще ти кажа след малко, а сега стой така и не се обръщай.

Момъкът изпълнил заповедта точно: не се обърнал нито веднъж, макар че любопитството нетърпимо го глождело. „За какво и с кого ли се сговаря тоя тайнствен чужденец?“ – мислел той, обзет от вътрешен трепет, който се състоял от надежда и съмнения, от страх и радост, но колкото и да се вслушвал в неясно шушукащите зад гърба му гласове, не можал да разбере нищо.

А Настрадин Ходжа и едноокият се стоварили за парите, които трябвали толкова неочаквано. – Четири хиляди! – възкликнал крадецът. – Че в тоя джендем няма къде да намериш и четирийсет танга, ако щеш го ошушкай от горе до долу!

– Ще се наложи да идеш до Коканд.

– Яка ми душица!

– Ще намериш в Коканд нужните четири хиляди и ще се върнеш. Имаш шест дена път – три натам и три насам, и три дена в Коканд – значи на деветия ден, броено от днес, прави-струвай да си тук.

– И днеска ли се брои? Значи трябва да тръгвам обратно веднага, без да си почина и един час!

– Да, веднага, още сега.

– О, пророк Мохамеде! Освен това: нали ако намеря парите, както си знам, пак ще вляза в, грях и ще се отклоня от пътя на добродетелта и благочестието!

– Направи така, че парите, които ще намериш, да бъдат праведни.

– Праведни пари? Четири хиляди!... О, Кааба, о, Мека, о, прибежище на вярата! Че аз дори не знам как изглеждат праведните пари – да взема да прося пред някоя джамия ли, какво?...

– Аз казах, а ти чу. В Коканд те очаква подвиг в прослава на мило-сърдния Турахон. На добър час!

– Добра почивка – унило отвърнал едноокият, който вече предвкусвал хладнината на чайханата и спокойните беседи с Настрадин Ходжа за

добродетелта; обърна се и закрачил обратно по пътя.

Той бил много ядосан и сърдит, но мисълта да не се върне в Чорак и да излъже Настрадаин Ходжа дори не му минала през главата; безкрайно грешен в дребното, той заслужавал доверие в големите неща – не като някои непорочни, които се пишат приятели на хората, а после от долен страх ги предават на първия, който се сети да им кресне по-строго. Настрадаин Ходжа се върнал при Саид.

– Чуй второто ми условие: никога няма да ме питаш кой съм и за какво съм дошъл при вас, какво съм правил по-рано и какво мисля да правя занапред.

Момъкът си прехапал езика: този странен чужденец познал точно въпросите, които вече били готови да литнат от устата му с комаровите крилца на любопитството.

– Сега аз отивам в чайханата – завършил Настрадаин Ходжа. – Довечера ще поприказваме на спокойствие. Скрий тоя нож някъде по-далечко, изхвърли отчаянието от сърцето си и запомни: на твоите години хората нищо не губят, а само намират, докато ходят по земята.

Те се разделили. Момъкът изпратил своя спасител с продължителен и премрежен поглед, след това приседнал на дънера и се замислил. Лъчите на ниското слънце отстрани осветявали лицето му с високо чисто чело, прав нос, твърди очертания на устните и брадичката; той тихо се усмихвал на мислите си: отчаянието напуснало душата му, той принадлежал на живота, върху пламенното му сърце се отпечатал – и сега вече завинаги – благородният образ на Настрадаин Ходжа.

През нощта в малката чайхана, пред гаснещото огнище, те продължили разговора, си. Сафар, вторият баща на Саид (по-справедливо ще е Да го считаме за първи, защото той му станал баща от добро сърце, а не по сяп природен закон), мирно хъркал под одеялото, почивал си след трудовия ден; в чайханата нямало никого друг – говорели свободно. Дълбоко в огнището още дишала жива златиста жаравя, преливала цялата в летящи искрици, а въглените по краищата вече били хванали пепел и изстивайки, тихо попукували. Късната луна току-що била изгряла, след нея полъхнал вятър, от него по стройната топола от ниското чак до върха се издигала потрепваща мътносребриста струя. На далечния хълм горял самотен овчарски огън и трептял като голяма червена искра, като паднала звезда, която догаря на земята.

– Който загуби мъжество – губи живота си. Човек трябва да вярва в късмета си, момко. Покойният Настрадаин Ходжа често казваше...

– Мигар той е умрял?

– За жалост – умрял. Багдадският халиф ли му одрал кожата, бухарският емир ли го удавил – така чух в Коканд.

– Може пък да не е вярно?

– Знам ли! Може и да не е... Та в ония години, когато се срещах с него, той обичаше да повтаря: „След мразовитата зима винаги идва слънчева Пролет: само този закон трябва да се помни в живота, а обратният – по-добре да се забрави.“ Но, изглежда, аз си приказвам за това, що духа – Настрадин Ходжа проникателно изгледал Саид. – Ти се въртиш, сякаш някой те бодне с шило отдолу! Късна нощ е, за къде си се разбързал?

Отговорът бил толкова тих, че Настрадин Ходжа можал да разбере по устните само една дума – Зулфия.

– Прости ми, благородни момко! – възкликнал той. – Аз наистина съм остарял и изкуфял, та ти дотягам с глупашката си мъдрост. Зулфия – ето ти най-висшата мъдрост! Тичай по-скоро! Повярвай ми: всички учени книги на света не струват и една-едничка дума от ония, които ще чуеш нощес в лунната градина!

Всяка възраст си има своята мъдрост, за четирийсет и пет годишния тя се заключава и в това да не си ляга с празен стомах. Като изпратил Саид, Настрадин Ходжа хапнал набързо от сухото сиренце и от коравата питка, които носел за из път, и взел да се приготвя за лягане. Когато вече заспивал, той пак се сетил за двамата влюбени и от все сърце им пожелал щастлива среща в градината.

– Да бягаме, Саид! Татко каза, че ще ме даде на Агабег!

– Успокой се, няма да те даде, моя гълъбице!

– Ще ти пристана, да бягаме! Някъде в планината, при циганите или при киргизите. Пригответа съм една бохча за из път – питки, сирене и сушен пълеш.

– Чакай малко, може и да не се наложи да бягаме.

– О, Саид, и тебе ли те склониха като татко?

– Не плачи, не мисля да те давам никому; слушай – ние си имаме приятел и защитник.

– Приятел и защитник ли? Ние?... Кой?

– Не мога да ти кажа кой е, пък, да си призная, и аз не знам името му. Знам само, че той ще ни спаси.

– Кога го срещна?

– Днес.

– И вече успя да му повярваш?

– О, Зулфия, да беше видяла погледа му, да беше чула гласа му, и ти щеше да повярваш! Той излъчва могъща сила, която укрепва сърцето.

Звънели нощните гущери, звънели сребърните пендари на шията на Зулфия, звъняло и още нещо – цялата нощ била пълна с неясни звуци. На Зулфия не ѝ се искало да съмва: да можело земята да остане завинаги в тази дъхава и синкава мъгла на сладка изнемога. Но на изток светлината започнала вече плахо да се пробужда, в тъмнината планините смътно очертали върховете си – приближавал денят.

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

На заранта, докато пиели чай, Саид разказал, че Агабег вече няколко години кара без пазач на езерото и сам пуска водата за нивите.

– Отначало остави за пазач оня добрия старец, дето по-напред управляваше езерото от името на намаганския собственик. Сам разбиха, че не можах да мелят брашно дълго време: старецът пушал някому вода без пари. Агабег надуши тая работа и го натири. Оттогава добрият старец не се е вестявал по нашия край: трябва да се е поминал вече – мир на праха му, всевишният да го успокои в блажените си градини.

– Жив и здрав е! – обадил се Настрадаин Ходжа. – Жив и здрав е като нас двамата. Той сега е станал чудотворец; от нямане какво да прави се хванал с разни дребни чудеса. А защо Агабег не си намери друг пазач?

– На тукашните хора няма доверие, а отвънка идват рядко, само пътем...

– Той идва ли в чайханата?

– По пладне непременно ще мине – ще пие чай и ще поиграе шах с моя побацим. Той обича шаха, но освен моя побацим, в селото няма кой да му се опре.

– Сега има.

– Ти играеш ли шах?

– И шах играя, и други интересни игри; например „Паяк и стършел“.

– Тая игра не съм я чувал.

– Ще я чуеш, ще я видиш.

Започнала дневната жега, слънчевите лъчи падали отвесни от

небето и сякаш се внизвали в земята. За работа по полето, край грънчарската пещ и в димните ковачници не можело и да се мисли. Чоракци – и земеделци и занаятчии – взели да се точат отвсякъде към чайханата. Влизали, здрависвали се със стопанина Сафар, сетне поздравявали Настрадаин Ходжа. „Мир вам, почтени труженици отвърщал Настрадаин Ходжа, – аллах да благослови заслужената ви почивка!“ И добавял по нещо за всекиго: на земеделеца пожелавал берекет, на грънчаря – красиво и равномерно изпичане, на мелничаря – ситно и меко мливо, на пастира – добър приплод в стадата. От първата минута – по ръцете, по изгорялото лице, по петната на халатите – той познавал отгде иде човекът – от нивата ли, от грънчарската пещ ли, от ковачницата или от дъбилното корито.

Саид отишъл по някаква работа. Гостите обслужвал Сафар – дребно сухо старче, облечено много бедно, защото чайханата едва му носела две, рядко три танга на ден. Сегиз-тогиз старецът поглеждал към празното Саидово място край казаните и тогава по набръчканото му лице минавала сянка: той знаел за любовта на своя храненик и страдал за него.

Като подавал чайника на Настрадаин Ходжа, Сафар му рекъл тихо:

– Пътниче, защо залъгваш, моя Саид с разни несбъдни мечти? По-добре му дай акъл да убие любовта в младото си сърце.

– Че защо да я убива? – учудил се Настрадаин Ходжа. – Нека да расте и да дава плодове.

– Но ако тия плодове са горчиви и носят нетърпима скръб?

– Само при неопитните градинари, почтени старче, само при тях!

Сафар искал нещо да му възрази, но изведнъж рипнал, затичал, зауетил се, ту хващал метлата, ту къпата, ту шахматната дъска.

Гостите наставали, взели да поглеждат към пътя и да се разотиват.

Настрадаин Ходжа също погледнал към пътя и сърцето му заподскачало: към чайханата, е шкембето напред, идел Агабег.

Последния гостенин, най-туткавия, Сафар изпроводил през задната врата. Настрадаин Ходжовия чайник преместил в далечния ъгъл: пътник е, няма къде да иде, нека остане.

Агабег влязъл и изведнъж сякаш напълнил цялата чайхана с телесата си. Той влязъл като повелител, отвърнал, колкото да не е без хич, на раболепния поклон на Сафар, а Настрадаин Ходжа дори не забелязал. Походката и осанката, малките му джуркави очички, скрити дълбоко под ниско месесто чело и стаили в себе си тъмни, мрачни чувства, тежката черна брада, пръстенът с печат на пръста – всичко това

подказвало на Настрадаин Ходжа извода: „Бил е началник не от висшите, ама не и от дребните... Имал е свой печат – или е бил съдия, или бирник. Живее в затънтено село, не може да се върне на служба; има някакъв грях и, изглежда, немалък. Тук не му стигат почестите и раболепието на низшите, а няма и по-горен, пред който да може разтреперан да се кланя – ето кое му е най-големият дерт, най-голямата му тайна мъка.“

Добре че Агабег бил от голямото доброутро; сега Настрадаин Ходжа бил спокоен за своята съвест: тя нямало да застане между меча му и главата на наказания, както често се случвало, когато противници му били търговци или разни знахари, звездобройци и гадатели. В тях понякога, и то доста често, той виждал известни душевни достойнства, включително добрина и зачатъци на съвест – и тогава неговият меч не ги пронизвал до смърт, стигало му само да ги пообръсне: колкото до началствените лица, с тях бил безмилостен.

В това време Агабег тежко се отпуснал на възглавницата, плъзнал по Настрадаин Ходжа бегъл поглед като по нищожна муха, след това с пъшкане и пухтене си налял чай.

Сафар донесъл шахматната дъска, седнал срещу него. Играта започнала.

От мястото си Настрадаин Ходжа добре виждал цялата дъска, можел да следи играта и да вниква във всичките ѝ подробности.

Характерът на двамата играчи се отразявал на дъската като в огледало. Сафар играел унижено, плахо, хващал ту една, ту друга фигура, повдигал я нерешително, помислял и пак я оставял, най-сетне сякаш се хвърлял в студен вир – правел някакъв необясним ход в своя вреда. Най-много се страхувал да не загуби нещо, пешка или фигура, затова бягал от ударите, криел се по цялата дъска като мишка в хамбар. И много ясно – все губел.

Агабег, напротив, грабел. Като алчна шука той грабел всичко, което му падне: пешки, офицери, коне, топове. Само за да граби! На два пъти пропуснал сигурен мат от лакомия да граби.

Сафар играел с белите; след половин час му останала една-едничка самотна пешка и три фигури: цар, дама и кон, пръснати по цялата дъска, безсилни да се притекат на помощ една на друга. Агабег заграбил всичко останало, а през това време дал на стареца само една пешка.

Белият цар, подгонен от мястото си, бил заграден отвсякъде с вражески сили, които се готвели да му нанесат последния удар.

– Предай се, дядка, предай се! – викал Агабег; издутият му корем се

тресял от смях и задух. – Я се виж какво ти остана! Пленил съм цялата ти войска, а съм загубил само една пешка. Ти си на ход, какво се пипкаш, мести коня, мести дамата, все едно, нищо не те спасява: царят ти е в устата на моята дама, баш в устата ѝ, в остриите ѝ зъби!

Безсрамната радост жегнала Сафар, това се виждало по сърдития блясък в насълзените му очи; стиснал устни, чорлав, той още се мъчел да се съпротивлява: понечил да хване пешката, да я премести напред, подържал я над дъската и я пуснал, хванал коня, пипнал дамата, докоснал с пръст царя, но нищо не преместил.

– Карай де, карай! – крещял Агабег. – Кълна се в брадата на баща си, добра игричка стана!

– Наистина играта си я бива, може да се заложи една танга срещу две! – обадил се Настрадаин Ходжа от тъмното къоше.

– Две срещу една ли! – възкликнал Агабег. – Всеки, който малко отбира от шах, смело ще заложи пет срещу една! Язык, дядка – обърнал се той към Сафар, – язык, че не играем на пари: днес щях да те оставя гол като сокол, без чайхана и без халат!

– Виж, аз пък нямам нищо против да завърша играта и за пари. – Настрадаин Ходжа излязъл от ъгъла и смело застанал пред играчите. – Бих заложил двеста танга – всичките, които имам.

Агабег вдигнал тежката си глава и високомерно го изгледал.

– Ти май търсиш будалите на пътищата, почтени? Аз без да мръдна от мястото си съм готов да заложа за черните пет стотарки, стига да се намери някой ахмак да заложи за белите само една!

– Ахмакът се намери: двеста танга за белите. Имаш думата!

За белите? На какво разчитал той, на какво се надявал? Да спечели – въпреки очевидното?

Не, той не мислел за печалбата – напротив, предварително отписал своите двеста танга. Печелел не пари, а друго: първото сближаване с Агабег. Той принасял кесията си е жертва на всемогъщата съдба – дано да бъде тя милостива и благосклонна към него в последното си решение.

– Ти залагаш за белите? – чудел се Агабег. – Сафар, какъв вятър довея тоя чужденец – той или не е с всичкия си, или е насмукал с хашиш.

– Стига празни приказки! – Настрадаин Ходжа изсипал кесията си в подноса. – Ако ти стиска, почтени, залагай.

– Аз да се страхувам? – Агабег запухтял и бръкнал в пояса си, хвърлил на таблата голяма тежка кесия от жълта кожа. – Тука са седемстотин и петдесет! И занапред да не дрънкаш, дръж си езика – ти, който се

осмели да допуснеш, че ме е страх от тебе, нищожния.

– Играта започва! – обявил Настрадаин Ходжа.

Сафар се отместил, направил място. Той с недоумение и жалост гледал Настрадаин Ходжа: дали пък тоя чудат гостенин наистина не се е чалнал?

Изведнъж се сетил, че гостенинът още не си е платил ношувката, чая и зобта на магарето. Обхванат от дребнав трепет, той веднага забравил за играта: какво била за него тази игра и купчината пари на подноса, когато имало опасност да загуби своите шест танга?

– Чужденецо, а как ще ми платиш?

Настрадаин Ходжа презрително изгледал стареца – той ненавиждал у хората този дребнав страх за жалкия грош, ако ще покрай тях да гори светът! Но тоя път не бил прав да осъжда стареца: шестте танга за него били прехраната му за три дена; Настрадаин Ходжа навреме съобразил това и се засрамил.

– Не се тревожи, стопанино: загубя ли, давам ти ботушите си.

– Няма нужда – намесил се Агабег: дощяло му се да покаже великодушие. – Аз ще ти платя, Сафар.

Взел от подноса една монета от десет танга и я подал на чайханджията. А Настрадаин Ходжа изведнъж се задъхал, даже пребледнял. Нещо го парнало отвътре. Може би изблик на гняв?

Не, съвсем друго: на дъската той видял усмивката на съдбата. Оценила сякаш неговата жертва, съдбата царствено му връщала неговите двеста танга с голям кър отгоре на това.

На дъската той видял победа за белите – своята победа! Отначало не повярвал на очите си, пресметнал още веднъж ходовете. Нямамо никакво съмнение. Победа!

– Много бързаш, почтени – обърнал се той към Агабег. – Недостойно е за един мюсюлманин да бъде щедър за чужда сметка.

С нищо друго не можел да засегне Агабег по-силно.

– За чужда сметка ли? – почервенял той и захъркал. – Добре, аз ще те науча да бъдеш почтителен, келеш такъв! Сафар, остави парите на таблата. Остави парите и вземи в залог ботушите – нека си върви от нашето село бос! Ти си на ход, чуваш ли, дрипав какаванино! Мислех да ти дам двайсет танга за печалбата, ама сега, след твоята нечувана дързост, да имаш да вземаш!

– Не съм те молил.

– Карай! Първо събуй ботушите и ги дай на чайханджията.

Настрадаин Ходжа изул ботушите, дал ги на Сафар. След това смело

преместил царицата си през цялата дъска в срещуположния ъгъл:

– Шах на черния цар!

– Аллах всемилостиви! – престорил се на уплашен и глумливо извикал Агабег. – Помислих, че сърцето ми ще се пръсне от страх. Бреей, какъв удар! Ами ти май си кьорав: тук бие моят топ! Е, къде ти е дамичката?

При тия думи той бутнал с топа си бялата царица.

– Какви ще ги мътиш сега? – обърнал се той към Настрадаин Ходжа. – Дързък дрипльо, без пари и без ботуши! Като загуби царицата, ти отложи загубата само с един ход!

Отговорът бил една къса, дума:

– Мат! – рекъл Настрадаин Ходжа и преместил коня си от черно на бяло поле.

Агабег тъпо гледал дъската, без да разбира какво е станало. И колкото повече му се изяснявала истината, толкова месестото му лице ставало по-мораво и по-мораво.

– Играта свърши! – рекъл Настрадаин Ходжа. – Къде ми е печалбата?

Сафар с трепереща ръка побутнал таблата към него; с неподвижен поглед, пълен с тъга и малко страх, той гледал как Настрадаин Ходжа пресилва парите в своята кесия, обува ботушите, свалени само преди една минута. Старецът си глътнал езика от страх, макар че в тая работа бил само свидетел – но душата му била толкова боязлива, че той винаги и от всичко се страхувал, винаги чакал беда от всеки нов човек, от всяко събитие наоколо. „Какво ще стане, какво ще стане?“ – тъжно се питал той и предвиждал големи бури: мислел си, че сега целият гняв на Агабег ще се обърне срещу него, ще почерни живота и ще разсипе благополучието му. А пък цялото му благополучие, над което треперел, била тая паянтова чайхана, струпана набързо от камъш и кал, за която и най-щедрият купувач нямало да даде повече от двеста танга; нищо друго нямал Сафар – ни къща, ни градина, ни нива, а треперел, сякаш криел в мазето кюлчета злато. Тоя сиромаш имал едно друго безценно съкровище – свободата, но не умее да я ползува; сам се държал на синджир, сам вързал крилето на своята душа! От бедността той взел телесната част, тоест лишенията, а от богатството – духовната, тоест вечния страх; и в единия, и в другия случай избрал за себе си най-лошото.

Агабег мълчал, вперил облещени очи в дъската; сивата боя на лицето му вече била на черно.

– Чайханджийо, нямате ли в селото доктор? – попитал Настрадаин

Ходжа. – Изглежда, трябва да му се пусне малко кръв, да не получи удар?

Не станало нужда да викат доктор, опасността се разминала; е напъване, с хъркане Агабег си поел дъх, зачервеният му врат започнал да изстива и зловещата тъмносива синина се смъкнала от лицето му.

– Как не го видях! Пътнико, ти сигурно си ми спуснал пред очите омагьосваща пелена!

– Ще играем ли още?

– Да ме глътне най-злият шейтан, ако втори път седна да играя с тебе. Тръгвай си по-скоро, стигат ти тия седемстотин и петдесет танга, които ми измъкна!

Но Настрадаин Ходжа нямал никакво намерение да напуска селото така бързо.

– Пак ме гонят, отвсякъде прокуден! – тъжно се усмихнал той и навел глава. – Да си тръгвам... по-вярна е другата дума: да бягам. Какви несгоди ме преследват, какъв късмет съм имал...

Стрелата на неговата жалба попаднала в целта.

– Да не те преследва някой? – наострил уши Агабег.

– Нещастия, беди, неволи – те неуморно ме преследват.

– Блазе ти, ако всичките ти неволи са като днешната.

– Това е само един случай, един на сто.

– И накъде тръгваш?

– Знам ли! Където ми видят очите. На мене ми е, все едно – на север или на юг, на изток или на запад.

– Все пак трябва да имаш някаква цел, заради която си тръгнал на път? Не си някой богаташ или велможа, че да миткаш за кеф.

Така се завързал техният първи разговор – голямата игра на Паяк и Стършел започнала.

Агабег не питал току-гъй: може пътникът да е нарушил в нещо закона. Тогава ще го хване, ще го предаде на стражата и ще си върне парите! Настрадаин Ходжа се надсмивал вътрешно над неговите надежди, но не бързал да ги разсейва:

– Какъв ти кеф! Знай, почтени, че доскоро и аз имах къща с малко имотец, но по волята на злата съдба внезапно загубих всичко и затова сега съм на тоя хал, бетер просяк.

– И какво нещастие те сполетя?

– Тя, моята, е дълга история, изтъкана от хиляди мъки! Живеех в Херат, имах много доходна служба – старши писар при главния надзирател на пазара...

– В Херат ли! Ходил съм там навремето. Давай нататък.

– Кълна се В аллаха, моят началник беше доволен от мен. Събирах му пазарната такса, при това за лошите места вземах като за хубави. Всеки грош, който можех да измъкна от някой презрян земеделец или занаятчия, носех в къщата на началника си и благоговейно го полагах пред светилището на моята преданост. Като вземаше парите, началникът винаги ми казваше: „Узакбай, и хиляда гърнета с жълтици да имах, щях да ти дам ключовете от мазето!“ И не грешеше: неговото богатство ми беше по-мило от моето собствено; така ме е учил баща ми, той беше ключар на един велможа, такъв си останах за цял живот. За вярна служба началникът ми отделяше една двайсета от доходите.

– Не е много – отбелязал Агабег.

– Малко-много, за осем години натрупах доста парици. Освен това аз си харесвах службата, защото ми оставаше време да си гледам учението, за което е излишно да разказвам сега. И изведнъж беда сполетя моя началник.

Агабег слушал много внимателно, от което Настрадин Ходжа заключил, че думите му не отиват на вятъра.

– Моят началник нещо сбъркал в службата...

– Аха!... – сетил се Агабег и направил с ръката хищно движение, сякаш прибирал нещо в джоба си.

– Душманите не пропуснаха да го наклеветят, моят началник изгуби службата си и всичият му имот отиде в хазната.

– Ясно, ясно – рекъл Агабег и кимнал съучастнически. – Тия грешки в службата понякога струват скъпо, много скъпо!...

Още една страница от неговия живот се разтворила за Настрадин Ходжа.

– Аз споделих скръбната участ на моя началник и сега се скитам по белия свят немил-недраг, без да знам къде да подпра скиталческата си тояжка и къде да подслоня глава. И сигурно щях да се скитам така до последния си час, ако не беше днешната щастлива печалба.

Агабег се нацупил, засумтял: Настрадин Ходжа турил пръст в живата му рана.

– Ще гледам да използвам парите разумно.

– Тоест ще поиграеш с някой друг ли? – злъчно подметнал Агабег.

– Аллах да ме пази от съблазън: такова щастие не се повтаря два пъти. Не, ще си намеря някоя работа, която да ми е присърце.

– Нещо търговия ли?

– Нямам мерак за търговия. Служба в някое тихо място, където да

мога да продължа учените си занимания – натам ме тегли сърцето. Но кой ще ми даде на мене, чужденеца, на непознатия външен човек такава служба без паричен залог? Сега, когато мога да внеса пълен залог...

– Служба ли Си тръгнал да търсиш?

– Че няма да остана тука я! Тъкмо и магарето си почина, време е да тръгвам. Сполай ти, почтени, за твоите седемстотин и петдесет танга; ей, чайханджийо, колко ти дължа за ношувката и за чая?

Настрадаин Ходжа нарамил самара, който нощем му служел за възглавница, и се запътил към магарето. По този начин той здраво стегнал въжето на алчността, с което вързал Агабег за себе си.

– Чакай, чакай! – подвикнал Агабег, който видял, че дяволът всеки момент може да помете с опашката си неговите седемстотин и петдесет танга. – Я се върни, искам да ти кажа нещо важно.

Въжето на алчността се оказало дебело и здраво, примката – здраво затегната.

– Тръгнал си да търсиш служба – точно за това искам да си поприказваме.

– О, почтени – Настрадаин Ходжа бързо-бързо се върнал в чайханата. – Да не би да имаш на ум някакво място – ще ти бъда безкрайно благодарен.

– Точно така – имам.

– Благословена дума!

– И не е далече – съвсем близо.

Настрадаин Ходжа направил почтително-учудена гримаса:

– Достойният ми събеседник предпочита да говори със загадки, но моят нищожен ум е безсилен, да ги проумее.

– Отговори ми първо на няколко въпроса и сетне ще ти открия смисъла на моите думи – рекъл Агабег: той си мислел, че наистина говори със загадки! – Я ми кажи, не ти ли се е случвало и друг път да минаваш през нашето село?

– Не, не ми се е случвало.

– Нямах ли тука някаква рода?

– Нямам, цялата ми рода остана в Херат.

– Ами приятели? Може би имаш в нашето село някой приятел или някой, с когото по-рано си имал достлук?

– Нямам такъв човек: всичките ми приятели са също в Херат.

– Може би роднините ти в Херат имат тук приятели, или обратно, твоите хератски приятели да имат тук роднини?

– Кълна се в брадата на баща си, че нито аз, нито моите роднини и

приятели, нито роднините на моите приятели, нито приятелите на моите роднини, нито дори роднините на приятелите на моите роднини и приятелите на роднините на моите приятели никога не са идвали в това село, никога не са чували за него и никого не познават тук.

– Остана последният въпрос: не се ли поддава сърцето ти на присътите на глупаво милосърдие към другите хора?

„Спомнил си е за стареца, дето пази гробницата на Турахон“ – сетил се Настрадаин Ходжа и отвърнал:

– Цялата жалост на сърцето си харча само за себе си; за другите не остава нищо.

– Умна приказка! А сега се приготви да чуеш нещо чудно, което ще те накара да затрепериш от радост: видя ли тукашното езеро и знаеш ли кой му е стопанинът?

– Езерото видях, но чие е – не знам!

– Аз съм му стопанинът. Ти търсиш под залог място, където да се препитавах: какво ще кажеш, ако станеш пазач на езерото?

Най-после те прозвучали – единствените думи, които Настрадаин Ходжа искал да чуе! „Пазач на езерото“ – ударило като гръм в ушите на Сафар. „Пазач на езерото“ – повторила гургулицата под стрехата. „Пазач на езерото“ – отвърнал пѣдпѣдъкът от кафеза. „Пазач на езерото“ – засъскал, зашумял казанът, обвит в пара. „Пазач на езерото“ – подхвалял вятърът, „Пазач на езерото“ – зашушукали дърветата...

След десет минути всички жители на селото, мало и голямо, научили новината. „Пазач на езерото“ – чувало се отвсякъде – по нивите, из малките спретнати дворчета; говорели мъжете, одумвали жените, чуруликали дечурлигата.....

Когато Настрадаин Ходжа и Агабег тръгнали към езерото, всички срещнати им правели дълбоки раболепни теманета и със страхливо любовитство оглеждали новия пазач, а той, суров, надменен и надут, дори не забелязвал техните поклони.

След като те си тръгнали, старият Сафар не стоял дълго сам в чайханата, отвсякъде дотърчали чоракци и веднага затрупали стареца с много въпроси: какво са си приказвали Агабег и новият пазач, как са се пазарили, каква ще му бъде надницата? Миндерите в чайханата трещели, чайниците, закачени над огнището, се люлеели и дрънчали, от тава-на се сипел прахоляк.

– Ще ми съборите чайханата бе! – развикал се Сафар. – Които са повече, да слезат от миндера! Да слезат, инак няма да разправам.

Които били повече, слезли, отстъпили място на десетина най-

почтени старци. Сафар почнал да разправя. Няма смисъл да повтаряме неговия разказ за събития, които вече знаем.

Завършил зловещо:

– Досега с един се чудехме къде да се дяваме, а какво ли ни чака сега, когато станаха двамина?

Отговорът бил мълчание и тежки въздишки. Пред всички събрани изплувал неясният, но страшен призрак на близка и неминуема беда.

А Сафар, отпуснал побелялата си глава, многострадално и гръмко се наслаждавал на страха си и пророкувал:

– Големи работи има да стават – много големи! Не е на добро всичко това... Ох, не е на добро!

Й като приглушено ехо някой му отвърнал: – Не е на добро!...

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

Агабег завел Настрадаин Ходжа при отливника; там имало голям дървен улей със савак, който преграждал водата.

– Гледай! – рекъл Агабег и му показал почернелия от времето, обрасъл в мъх савак, плътно стегнат между две брястови греди с надлъжни жлеbove, по които савакът да се вдига и спуска. – Ще вардиш това и за никого никога няма да го вдигаш без мое знание.

Над улея имало повдигащ вител с ръждив синджир; под него, прекаран през дебели халки, висял огромен меден катинар, над него през цепката цъцрела тънка светла струйка и по мъхестите дъски се ронели бързи капки. „Савакът на сълзите“ – си казал Настрадаин Ходжа, замислен над тежката орисия на чоракци:

– Никому да не даваш на вересия, ако ще да е за половин танга! – наставлявал Агабег новия пазач. – Ето ти ключа, от катинара, не го дръж на открито: някой хитрец може да запомни нарезите и да направи втори ключ.

Настрадаин Ходжа пуснал ключа в джоба си, след това върнал на Агабег спечелената кесия.

– Нека това бъде моят залог.

Досами, брега на могилата имало глинена колиба с врата към езерото.

– Ей там ще живееш – рекъл Агабег. – Всяка нощ трябва да идваш да проверяваш дали катинарът на савака е здрав. Разбра ли, запомни ли?

– Разбрах и запомних, чорбаджи.

Така завършило неговото назначаване за пазач на езерото.

Агабег си тръгнал, скрил усмивката в брадата си, а в пояса кесията си, радостен, че можал така майсторски да улови за крайчеца на опашката своите седемстотин и петдесет танга. „Месец, месец и половина и ще го изгоня по някакъв повод, а залогът ще остане у мене – за какъв дявол ми е пазач, щом досега карах без него с помощта на толкова сигурен, толкова здрав катинар? – размишлявал Агабег. – Нали си върнах парите – това е най-важното!“

Парите той си върнал, дума да няма, но какво загубил в замяна – и през ум не му минавало.

Привечер Настрадин Ходжа се настанил в колибата на могилата. Едната половина на колибата, дето било по-светло, стъкмил за себе си: в ъгъла скалъпил нар, оправил запуснатото огнище; другата, тъмната половина, заградил с топово пръти за магарето.

– Харесва ли ти новото жилище? – попитал той магарето, като му сипвал ечемик в яслите. – Ето ти интересен въпрос: как да разбираме нашето комшийство под един покрив – дали аз се обръщам на магаре, или ти имаш намерение да ставаш човек?

Не случайно казал той тия думи: в тях се криел таен замисъл, който трябвало да се превърне в дело. Но кога и как – Настрадин Ходжа още не знаел.

Мъчително бавно се стопявала вечерта, замислена и кротка, една от ония, които примиряват земята и небе: то и пълнят света с мека светлина. Настрадин Ходжа седял на един камък до прага на колибата, загледан към езерото, което вече се губело в дрезгавия синкав полумрак. Когато Настрадин Ходжа изплувал от дълбините на размислите отново на повърхността, наоколо било нощ; захладняло, лъхнал мирис на роса, дошло време за сън – той се протегнал, прозял се и се упътил към колибата.

Зад ъгъла нещо прошумяло, раздал се тих глас:

– Аз съм – Саид.

Фигурата на момъка смътно се очертала в тъмното.

– Какво правиш тук? – зачудил се Настрадин Ходжа.

– Чух, че си станал пазач на езерото, дойдох да видя дали е вярно.

– Да, станах. Вярно е. Ти май си разтревожен от това, но защо?

Момъкът се запънал:

– Сега... като ти порасна работата... дали помниш?...

– За тебе и за твоята несравнима Зулфия ли? – предварил думите му Настрадаин Ходжа. – О, неразумни момко, ти нямаш сила да повярваш на приятеля – откъде са тия съмнения? Да умееш да вярваш – това е най-великата наука, която ни е потребна в живота; съдбата е като благородна арабска кобила: тя не търпи страхливия ездач, а се покорява на мъжествения. Разбра ли?

– Разбрах, прости ми.

– Недей да търсиш среща с мене. Не идвай, докато не те повикам. Никой не трябва да ни вижда заедно: не ми разваляй играта. Аз казах, а ти чу, върви си!

И пак – заспалата градина, сребрилата мъгла, трелите на славеи, тънкоото съскане на гушер и в сянката на езерото – пресекив шепот:

– Видях го вчера през пролуката на нашата порта: излизаха от чайханата с Агабег. Един такъв начумерен, надменен. И си помислих, дето беше обещал да ни помогне...

– О, Зулфия, защо нямаш в гърдите си сила да повярваш на приятеля? Да умееш да вярваш – това е най-великата наука, която, ни е потребна в живота! Нима не знаеш, че съдбата е като благородна арабска кобила: страхливия ездач хвърля на земята, а на мъжествения се покорява!

– Колко умно и красиво говориш, Саид, дори нашият стар молла не може да го каже по-добре!

– Трябва винаги да помним, Зулфия, че след мразовитата зима идва слънчева пролет, само този закон трябва да помним, а обратния – по-добре човек да го забрави.

– Това са стихове, Саид, за мене ли ги съчини?

Славеят прекъснал песента си, съскащият гушер заспа, свит в дупката си; звездите се преместили по небето, езерото се покрило с пара – нощта отстъпвала на запад.

След два дена новият пазач на езерото дошъл в чайханата.

Дошъл по икиндия, когато Агабег вече бил изиграл своята партия шах с чайханджията и си отишъл, та чоракци спокойно се наслаждавали на почивката.

Без да отвръща на поздравите, пазачът на езерото отишъл право при хлебаря, она се засуетил около стоката, взел да я стъкмява, да вади отгоре по-белите и по-препечените питки. Пазачът купил – но купил не една, не две–три, купил цялата кошница!

Направил същото и при продавача на кайсии, купил цялата

кошница и си тръгнал с покупките. В чайханата естествено почнали приказките. Защо купува толкова много наведнъж? Питките ще се втвърдят, кайсиите ще се развалят... Може пък да е много мързелив и сега дълго време няма да излезе от колибата?

Но същото се повторило и на другия ден; след пладне пазачът на езерото дошъл с две празни кошници: напълнил ги – едната с питки, другата с кайсии – и си тръгнал, без да забелязва, както и вчера, теманетата, които му правели.

Чайханата забръмчала, развълнувала се. Къде ли е дянал вчерашните покупки? Да ги е излял? Че те били за петима! Загадка!... В бедния откъм събития плах живот на чоракци тая загадка се разраствала до размерите на зловеща тайна.

Отгоре на това и един овчар долял масло в огъня на препирните. Идвал от егрека в селото да купи ечемичено брашно и пътем надзърнал в колибата на могилата. С очите си видял нещо, което му взело акъла: новият пазач на езерото хранил магарето си с бели симиди и с кайсии, като вадел костилките на кайсиите и чистел червивото. Докато купувал брашното, овчарят, разбира се, разправил това на бакалина; она веднага ударил ключа на дюкяна и подскачайки от нетърпение, дотърчал в чайханата с изгарящия езика и венците му парлив орех на новината в уста.

Храни магарето! С бели симиди и кайсии! Чайханджията Сафар прежълтял. Глупавият тепавичар Рахматула се търколил на гръб и се запревивал от смях. Мелничарят и мандраджията не повярвали.

Намерил се от младите един по-куражлия, решил да иде да види. Имал късмет: присламчил се незабелязано до колибата и тъкмо навреме – магарето вечеряло. Вечеряло с бели питки и кайсии – точно както казвал овчарят, а новият пазач му се кланял и като му подавал на длан разрязана кайсия без костилка, го наричал „сиятелство“, „светлост“ и „дарственороден“.

Смелчагата се върнал в Чайханата. Поутихналата докато го нямало чайхана бръмнала отново. Значи е истина! Но какво се крие зад това? Грънчарят Ширмат мълчаливо почукал с пръст по челото си. Такова предположение изглеждало най-вероятно – но как тогава Агабег, тарикат на тарикатите, да не усети новия си пазач? Ами шаха она ден?... Луците не играят така! Или са влезли в таен сговор с Агабег, а всичко друго е хитрост за прах в очите? Но какъв сговор, кому кроят кюляфа и за какво? Сигур за да турят ръка на всички ниви, на всички градини – това трябва да е, какво друго!

– И на моята чайхана! – мрачно добавил Сафар. – Трябваше да

склоня по-лани, като ми даваха за нея сто петдесет и пет танга!

Настрадаин Ходжовата сметка излязла вярна: чайханджията Сафар по време на шаха разказал за магарешките гошавки в колибата на могилата.

За да види с очите си купуването на питките и кайсиите, Агабег останал в чайханата повече от обикновеното.

И видял! Настрадаин Ходжа нарочно купил пред очите му не две, а четири кошници – наложило се да вземе за помощник хлебаря, за да ги отнесе. При това Настрадаин Ходжа се престорил, че не вижда Агабег в чайханата, но си мислел: „Още днес ще довтаса в колибата.“

Надвечер той напръскал с вода пръстения под, нарязал нов камъш и направил постеля на магарето, след това разрязал кайсиите и ги наредил красиво на писан глинен поднос, който купил от Сафар за осем танга.

По едно време през открянатата врата видял Агабег да приближава към колибата.

Небето пламенеело, слънцето се потапяло, в море от огън; осветеният в гръб Агабег се очертавал на залезното небе едър и тежък, като издялан от камък. Но за всеки камък си има и чук! Настрадаин Ходжа придърпал по-близо кошницата с питките и подноса с кайсиите, застанал с лице към магарето и гърбом към вратата. Залезващото слънце багрело стената пред него с топла кехлибарена светлина; магарето надушило питките и вирнало уши – пухът по краищата им се окъпал в сияние, което се прецеждало през тънките косми.

– Трай! – рекъл Настрадаин Ходжа и отблъснал муцуната от кошницата.

Светлината от залеза върху стената угаснала, скрита от сянка: на вратата застанал Агабег.

– О, блестящи и царственородни! – без ни най-малко да се запъне, продължил Настрадаин Ходжа и подал една питка на магарето. – Никъде в тоя джендем не можах да намеря по-добри. Пък и какво да искаш от тукашните хлебари, щом дори не са минавали покрай царски фурни! Но пък кайсиите са хубави, няма нито една червива; вярвам, че заслужават вашето сиятелно одобрение.

Кайсиите заслужили одобрение: за две минути подносят бил ометен! След това „блестящият“ се върнал на питките и изплюскал поред четири. Отворил му се апетит, искал още и още – Настрадаин Ходжа можел само да мърда ядосано вежди и тихо да му шътка, но гледан откъм гръба, продължавал да стои в нисък поклон.

Сянката, която закривала вечерната светлина, се размърдала.

Чул уж шума, Настрадин Ходжа се обърна, станал, престорил се на уплашен, объркан. С привидна непохватност той закрил със себе си магарето, от чиито бърни още стърчала захапаната питка.

Агабег пристъпил през вратата и впил в Настрадин Ходжа строг изпитателен поглед.

Магарето продължавало да дъвче; питката мърдала и бързо-бързо потъвала в устата му.

– Ето какво билоо! – провлачено рекъл Агабег и по стар съдийски навик си дал вид, че всичко му е ясно, макар че в действителност нищо не му било ясно. – Значи тука дваш кайсиите и питките, дето ги купуваш с кошници!

– Аз... аз никъде не ги давам – объркано смотолевил Настрадин Ходжа. – Използувам ги за ядене.

– Използувал ги за ядене! – усмихнал се Агабег и залюлял брадата си. – Две кошници питки и два панера кайсии на ден! Не лъжи и не крий, а казвай истината! – Той пристъпил застрашително към Настрадин Ходжа, подозирайки зад неговото объркване тайна, може би претъпна. – Казвай истината, нали те видях: храниш с кайсии и питки магарето си!

– Тшш! – Настрадин Ходжа се намръщил, даже приклепнал, като че ли на болен зъб му попаднала студена вода. – За бога, високопочитаеми стопанино, не казвай тая груба дума: тук не й е мястото.

– Как тъй не й е мястото? Тук има магаре, аз виждам магаре и казвам – магаре!

– Три пъти, като че нарочно! По-добре да излезем навън, чорбаджи, и да си поприказваме насаме.

– И тука сме насаме; ти да не броиш за трети събеседник магарето?

– Четвърти път, аллах милостиви! Да излезем, чорбаджи, да излезем!

Той избутал Агабег от колибата, притворил вратата. И веднага бил подложен на най-строг разпит.

– Не питай, чорбаджи, това е велика тайна, тя засяга много от силните на света.

– Силните на света ли? Тогава посвети и мене наравно с другите силни в своята тайна.

– Аз много те почитам, чорбаджи; тук, в Чорак, ти наистина си силен, но в сравнение с онези ти си буболечка или по-скоро мравка.

– Аз – мравка? На фльонга да ти се върже езикът от тия дръзки думи!

– Прощавай, чорбаджи, но когато става дума за царски особи...

– За царски особи ли?... – Чибукът на суетното нетърпение се запалил и задимил в душата на Агабег. – Ти си мой слуга, значи нищо не бива да криеш от мен.

Настрадаин Ходжа свел глава, сякаш разкъсван от противоречиви чувства.

– Какво да правя? От една страна аз наистина не бива да имам никакви тайни от своя благодетел – такива наставления ми даваше моят покоен баща...

– Правилни наставления ти е давал и, изглежда, е бил човек на място.

– Но, от друга страна, тайната и гневът на могъщите, гняв, който може да ни направи и двамата на пепел...

– Никому няма да кажа.

– Не го смятай за дързост, чорбаджи, ако поискам да се закълнеш.

– Кълна се в задгробното си спасение!

И Агабег се приближил плътно до Настрадаин Ходжа, готов да чуе голямата тайна.

Но по сметките на Настрадаин Ходжа още не било дошло времето, плодът още не бил узрял – нека постои на клонката.

Колкото и да настоявал Агабег, Настрадаин Ходжа оставал непреклонен. Най-малко след една седмица, не може по-рано, дори ако се наложи да напусне мястото на пазач на езерото.

– Да напуснеш мястото? Какво приказваш, защо така! – уплашил се Агабег и веднага охладил натиска. – Щом е тъй, ще почакам.

Съблазнен от червея на тайните, той здраво налапал въдицата.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

Всичко, всичко отминава; бият барабаните и пазарът затихва – пьстрият кипящ пазар на нашия, живот. Един след друг се затварят дюкяните на суетните дребни желания, опустяват чаршиите на страстите, мегданите на надеждите и панаирите на стремежите; наоколо става тихо, просторно, от небето се лее тъжната светлина на залеза – идва вечерта, времето да се пресметнат печалбите и загубите. По-право – само загубите; ето например ние, многострадалният разказвач на тая история, не можем, без да си кривим душата, да се похвалим, че завършваме пазара на своя живот с печалба в кесията.

Светът върви по своя път; след миговете се нижат мигове, след минутите – минути, след часовете – часове и правят дни, месеци, години, а ние, многострадалният разказвач, не можем да задържим от тая вечна верига нищо, нищо не можем да спастрим за себе си, освен спомените – слаби отпечатъци върху топящ, се лед. И щастлив е онзи, който в заника на живота си ги намери още не съвсем заличени: тогава, сякаш като награда за всичко преживяно, му се дава втора младост – безплатно отражение на първата. Тя няма власт да изглади бръчките по лицето, да върне силата на мускулите, лекотата на вървежа и звънливостта на гласа; нейното владение е само душата. Срещали ли сте старец с ясни и светли очи? Оттам ви гледа младостта, повторена в неговата душа, това е безплатната целувка на миналото, като светлик на угаснала звезда, това е блуждалият бог знае къде и върнал се накрая при нас звън на струна, която отдавна е престанала да трепти. Дано и нам бъде оказана свише такава милост за всичките ни мъки и загуби; дано никога не се изтрие от сърцето ни благословеният отпечатък, който е оставила младостта, та когато тя се върне по празник при нас, да познае къщата, където някога е живяла... Има във Ферганската земя, която ние навеки напуснахме, но никога няма да забравим, светъл сън за душата: това е споменът за нея. Нейната следа се е отпечатала в сърцето; нейното палещо слънце, нейните градове с шумни пъстроцветни пазари, нейните селища, потънали в зелени градини, нейните планини с извисени над облаците снежни върхове и мътно-ледени потоци, нейните нивя, езера и пясъци, кристалните изгреви, и пурпурно-страстните, заемащи цялата небесна шир залежи над горите, нейните сияйни нощи, задимените й чайхани, пътищата, всеки от които някога изглеждаше като път към Ирам – страната на щастливите чудеса... Всичко това е в сърцето ми. Дали ще се върна, дали ще го видя? Не, никога. Но имам пред себе си утеха – втората младост: няма да се върнем, ще си спомним...

Да спрем нашите тъжни размисли; защо да изживяваме старостта два пъти, един път – в предчувствия, втори път – наяве? Не са ни дадени чак толкова много дни, та да можем да ги хабим с подобно безразсъдство, позволявайки на бъдещето да изяжда настоящето; пладнето е назад, но и до вечерните барабани е още далеко, и пазарът още шуми с пълна сила: всички дюкяни са отворени, чаршиите гъмжат от хиляди хора, мегданите се вълнуват и бучат; виковете на водоносците се сливат с монотонните вопли на просяците и с пеенето на дервишите, скърцат каруци, реват камили, звънтят чукчетата на куюмджиите, трещят дайретата на фокусниците и танцуващите, гостилниците бълват ароматните си

пушеци, на слънцето блести коприна, играе кадифе, шарки на скъпи килими – безкраен е пазарът и няма предел неговото богатство.

Добре е на пазара онзи търговец, който знае, че стоката му е хубава: няма нужда да хитрува, да се подмилква пред купувача и да го баламосва, като му подава стоката откъм хубавия край и крие калпавия зад тезгяха; широко му е около врата и на онзи купувач, който усеща в пояса си твърдата тежест на натъпканата кесия. А какво да прави на шумния пазар на живота онзи, чиято стока е само възвишени чувства и неясни мечти, а в кесията му вместо злато и сребро, има само съмнения и глупави въпроси: къде е началото на всички начала и краят на всички краища, в какво и къде е смисълът на битието, какво е предназначението на злото на земята и как без него ще различим доброто? Кому е нужна такава стока и такива пари тук, където всички са заети само с търговия: търгуват и купуват, късат и влачат, продават и предават, лъжат и се надлъгват, викат и крещят, бутат се и се тъпчат и са готови да ти видят сметката, ако се заплеснеш! Такъв човек нищо няма да купи и нищо няма да продаде на тоя пазар на сметка – неговото място е при просящите и при дервишите...

Оказва се обаче, че ние досега седим в чайханата на размислите за живота – в тази тъжна чайхана, където хората пият от чайника на несбъднатите надежди и пушат чибука на късните разкаяния. По-скоро на пазара! Ей, чайханджийо, прихвани си парите за твоя горчив чай; по-добре да не бяхме влизали в чайханата ти и да не го бяхме опитвали: помалко бръчки щяхме да имаме на лицето си!... По-скоро на пазара, в гълчавата и прахта, във врявата и блъсканицата, в този неспирен водопад на багри, звуци и миризми, който бучи, кипи и върти воденицата на търговията. Да намерим в навалицата едноокия крадец и да разберем как е изпълнил Настрадаин Ходжовата заръка.

Четири хиляди танга праведни пари. Праведни пари! Вече втори ден едноокият крадец се шурал по кокандския пазар в тягостно бездейно недоумение. Наоколо имало стотици и дори хиляди кесии; скрити в поясите и джобовете на кокандските заплеси, те гъделичкали опитното му набито око със съблазнителните си издутини и карали пръстите му сладостно да потръпват, дори сякаш лекичко помръдвали и викали с тънки гласчета: „Вземи ни, вземи ни! Спаси ни, за бога, от тесния плен; ние искаме свобода, слънце – о, колко весел и радостен ще бъде в неговите лъчи нашият златен и сребърен блясък!“ И той можел да ги вземе, можел да ги вземе без никакво усилие, да ги вземе толкова ловко, че обраният заплес с копринен празничен халат и тубетейка с червен пискюл

дълго да обикаля из чаршията, без да подозира нищо; да оглежда стоаката чак докато се спазари и бръкне в пояса да плаща – тогава би замрял в неопишуема почуда, с изцъклени очи и с увиснало чене, виждайки че неговата кесия с бисерно вземо изведнъж е станала объл камък, омотан в мръсен парцал. За едноокия това нямало да бъде нищо ново, но го смущавала праведността на парите. Все едно че му били поръчали да намери суха вода или студен огън.

Той дълго се увъртал около един китайски търговец, но не намерил в ума си никакви доводи китайските пари да са по-праведни от другите. Същото станало и с един индийски велможа с пищен тюрбан и дълго златно перо. От велможата крадецът се насочил към един чернобрад планинец – търговец на златен пясък, промит лично от него в усойни клисури, до които се стигало по надоблачни стръмни ронливи пътеки, през ледовете и снежния прах на смъртоносни лавини; това злато си било праведно само за планинеца – и крадецът отминал, без да спира.

Той се чудел и маел и не можел да посегне към нито една кесия. А Настрадаин Ходжа го нямало наблизо, да му помогне С мъдра дума. Крадецът вече взел да изнемогва под бремето на различни съмнения, когато видял в далечината зад един тезгях дебелия сарафин да брои на някакъв арабски търговец дребни сребърни пари.

Ето ги праведните пари! Самият Настрадаин Ходжа нямало да се посвенил да гребне от това кладенче. Щом бяха праведни първия път, защо да не бъдат праведни и втория? „Оттук не мърдам!“ – рекъл си крадецът, влязъл в отсрещната чайхана и седнал така, че да вижда сарафина.

Имал късмет: този ден сарафинът затворил много преди да ударят барабаните и с тежка издута чанта на хълбока си тръгнал. Едноокият крадец го последвал.

Напеченият от слънцето пазар бил залят с суха неподвижна мараня. Сарафинът пухтял, плувал в пот. Скоро той свърнал в една пресечка, където живеели само хора от първа ръка – съдейки по глухите дувари и ореховите порти, украсени с резба. Тук-таме иззад дуварите заничала кайсиева клонка, огъната от златни плодове, или млади филизи на асма, които прозирали на слънцето с нежен зелен цвят. Гълчавата от пазара тук се чувала глухо и отдалечено – царяла тишина без загриженото женско подвикване и без детския плач, толкова присъщи за бедняшките махали. Дори водата ромоляла покрай дуварите плахо, шепнешкрм, и с меко плацикане, без водовъртежа и бълбукания, се плъзгала по дървените олуци, които я отвеждали от главния канал към дворовете, в язовете.

Едноокият крадец добре познавал Коканд, но в тоя сокак попадал за първи път: за всеки случай си отбелязвал всички криволици и завои. Минали покрай една стара джамия, прехвърлили тясно гърбаво мостче; след завоя сокакът свършил; в далечината се виждало голямо гробище, оброчено със зеленина. Тук била къщата на сарафина – срещу един малък вир със засадени около него дървета.

Сарафинът потропал с железната халка на портата. Отворил някакъв старец. „Слугата – рекъл си крадецът. – Дали е само един, или са неколцина? Ще почакаме, ще разберем.“

Отишъл при вира, легнал на сянка, захлупил лицето си с тютетейката и се престорил, че спи.

Наложило се да лежи дълго. Слънцето слязло ниско и сега изпращало полегатия си широк лъч право към вира, осветявало до дъно зеленикавата му вода, която гъмжала от разни водни мушици – облаци живот, жив слънчев прах, сякаш пренесен тук с кехлибарения слънчев лъч от световното пространство.

Едноокият чакал. Търпението било задължително качество за неговия занаят – той умеед, когато се наложило, да се превръща в котка, която по цяла нощ не мръдва от мишата дупка.

Търпението му било възнаградено: портата скръцнала, отворила се и той видял сарафина. Тоя път сарафинът бил без чантата, но сърменият му пояс, който препасвал халата, чувствително се бил смъкнал надолу по бедрата, опънат от двете страни от тежки кемери.

Зад гърба на сарафина на портата се мярнало женско лице без шамия – големи черни очи, гъсто начернени вежди, дълга коса. Крадецът се сетил – това ще да е прекрасната Арзи-биби, жената на сарафина. Спомнил си за сиромашията на вдовицата, лишена от своите накити, спомнил си велможата с неговите неотразими засукани мустаци, на чиито остри връхчета му се привидели нанизани десетки горещи женски сърца.

Крадецът притаил дъх и се вслушал.

– Кога ще се върнеш? – сърдито питала Арзи-биби с плътния си кадифен глас. – Или пак да те чакам цяла нощ, да мисля дали не ти се е случило нещо?

– Че какво може да ми се случи? – отвърнал сарафинът. – Отивам при почтения Вахид да хвърлим някой и друг зар. Миналия път загубих триста и седемдесет танга, та сега искам да си ги върна.

– Отиде пак до среднощ! – възкликнала тя. – Аллах ми е свидетел, тия твои зарове ще ни доведат до просяшка тояга! Върви, върви, аз вече

свикнах да бъда изоставена и самотна. Една вечер не можеш да отделиш за мене, нито една вечер.

По-нататък ще видим, че тя цял ден само това си мислела, как да изпрати някъде досадния си дебелак – но кой на негово място би се осмелил да допусне в разума си такава догадка, като долавял в нейния глас и стаена ревност, и сълзи.

– Зарове, коне, пазарлъци, а пък за мене... за мене няма място в жестокото ти сърце – рекла накрая тя с горчива обида – може би дори непресторена, защото жените умеят да убеждават в искреността на своята лъжа не само мъжете, но и самите себе си, което придава на тяхното коварство особена сила.

Тя затръшна портата и се прибрала в къщи.

Сарафинът запухтял, отрил с кърпа лицето и дебелия си врат, беззвучно помърдал устни, види се – продължавал на ум разговора с жена си, после изругал, махнал с ръка и се запътил към Вахид – да си връща триста и седемдесетте танга.

През всичкото това време крадецът не мръднал, не прекъснал нито за секунда престореното си хъркане, но ако в тая минута някой, надзърнел в лицето му под тубетейката, щял уплашено и в недоумение да се дръпне назад и да възкликне: „Какво е това! Нима е възможен в човешки, а не в дяволски поглед такъв пронизващ жълт огън?“ Едноокият бил обхванат от джебчийска треска: хищни мисли проблясвали в ума му) непрестанно, една след друга, като планински светкавици през юли. Значи чантата е останала в къщи! Къде ли я крие? Остава ли къщата понякога празна, макар и за пет минути?

Портата пак се отворила. На прага излезли двамина: старият слуга, когото крадецът вече знаел; след него, като се прозявал и протягал, тътрел крака втори слуга, по-млад, гурелив и изпомачкан, с китайско писано гърненце в ръце.

– Сега пък й се дояли пресни фурми! – сумтял старият и сипвал в шепата си от една кратунка-табакера „нас“ – горчива упойваща смес от тютюн, вар и още някакви примеси. – Върви, кай, намери дето щеш! – той зинал и като се плеснал по устата, ловко хвърлил „наса“ дълбоко под езика си. – Дяволите да я вземат барабар с фурмите; къде да й ги търся? – сега той говорел като парализиран, само с устни, без помощта на езика си, който притискал „наса“ към долното небе.

– Мене пък ме праща за индийски шербет – сънливо, с гънлив глас се обадил младият слуга и взел да разтрива с ръка подпухналите си очи. – Не оставят човека да подремне!

Старецът се прицелил в един бръмбар на клончето, дълго и звучно цръкнал зелена слюнка, но не улучил: бръмбарът отлетял. – Слушай – предложил старецът, – я дай да поседнем в някоя чайхана, а след това да се върнем един по един и да кажем, че не сме намерили.

– Ти ще поседиш, а аз ще подремна! – Зарадвал се другият.

И двамата се отдалечили.

Крадецът още не бил обмислил техните думи, когато портата отново се отворила и на прага изпърхали две младички слугини с открити шамии. Те изпърхали като птички от кафез и веднага почнали да се въртят, да се кипрят и да чуруликат с непостижима бързина, сякаш зад бисерните зъбки в малките им коралови устица имало не по един език, а цяла дузина. Крадецът гнусливо се мръщел, но слушал.

– Тя се е побъркала! – чирикала първата. – Праща ме в Къзъл-маха-ла при шивачката си! Толкова не може да почака, нали утре шивачката ще дойде!

– А мене – на Арабския мегдан, при плетачката на дантели – бързо-бързо рекла втората. – Не мога да разбера какво толкова са й притрябвали тия дантели.

– Ха, защо! Забрави ли сияйния Камилбег?

Двете прихнали, след това звънливо се закикотили, та се чуло по цялата пресечка, младите им очи блеснали.

– Аз викам никъде да не ходим – разсъдително рекла първата слугиня. – Ей там живее леля ми – да й идем на гости. Ще си поприказваме, а за господарката ще измислим нещо. Нека поседи сама.

– Нека да поскучае!

Сама! Тая дума парнала едноокия крадец като искра – от темето до петите! Сама... Ех, да можело някак си да я подмами да излезе от къщи!

Гласовете на слугинките стихнали в далечината.

И изведнъж... Крадецът се притаил.

Портата отново се отворила.

Да, тоя ден му вървяло! От портата излязла стопанката, Арзи-биби!

Крадецът не смеел да шавне, боял се да си поеме дъх. Нима се събдявало неговото скрито, трепетно желание?

Арзи-биби се огледала. Не забелязала крадеца. Спуснала плътно шамията, която скрила цялото й лице, ударила ключа на портата и с бързи крачки, леко поклащайки пълните си бедра, тръгнала към пазара.

Крадецът се подпрял на лакти и излял подире й жълтия пламък на своето единствено око.

Време било! Улицата безлюдна, къщата празна. Аллах велики,

всемогъщи и милостиви, наистина ти се кланяме и те молим за помощ – напред!... С дълги гъвкави скокове крадецът се устремил към оградата. О, пророк Мохамед, о, прибежище на вярата – напред!... Една секунда – и крадецът бил вече върху оградата. Втора секунда – той бил вече в двора.

Ослушал се. Ни шум, ни вик. Никой не го забелязал.

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

Всички прозорци и вратата, по тогавашен терк, гледали към двора. Прозорците били с кепенци, залостени отвътре, на вратата висял катинар. Но какви катинари и резета в целия тогавашен свят можели да устоят пред този майстор-крадец? Ножът, който блеснал в ръката му, леко влязъл в процепа на крайния кепенк, мръднал нагоре, надолу, нещо скръцнало, шракнало и кепенците се открянали.

Пътят към заветната чанта бил свободен!

Крадецът прекрачил през широкия нисък перваз, притворил кепенците след себе си, но закачил отвътре резето лекичко, за да му е по-лесно да го вдигне, ако се наложи да бяга. После се огледал.

Той се намирал в михмонхана – стаята за гости. В отдушника под тавана падал прав силен лъч и ярко, в упор, се отразявал на задната стена, изрязвал в нея шарено дантелено петно като от турски ковчор. В дълбоките дрешници имало купища сърмени и копринени юргани, в средната малка ниша било наргилето, обковано със сребро.

Крадецът стремително претърсил всички ниши. Под килимите и юрганите не намерил чантата. Спуснал се към скриновете. На всеки отделил не повече от две минути, за толкова време успявал да го отключи, да го претършува до дъно и пак да заключи. Скриновете били претъркани с кадифе, сърма, брокат, но чантата я нямало.

Ха втората стая, ха третата... От скрин на скрин... Пак коприни, брокат, сърма, кадифе. Но къде е чантата?

Още една стая. Въздухът в нея бил гъсто напоен с аромат на мускус, амбра и розово масло, нишите били отрупани с вазички и кутийки. От многото дреболии в стаята било тясно като в птиче гнездо; в ъгъла, зад копринен балдахин, имало ниско широко легло, над него в здрачната мътно светело сребърно огледало.

Крадецът се сетил: стаята на Арзи-биби. Взел да рови из кутиите. О, радост! – в очите му блеснало злато, светнали скъпоценни камъни.

Още от пръв поглед той познал накитите на бедната вдовица. Крадецът ликувал: каква кражба могла да бъде по-праведна?

Трябвало да свърши с това и да си тръгне, но примамливото видение на чантата неотстъпно било пред мисления му взор. Погледнал под дюшека, обърнал възглавниците. В срещуположния ъгъл имало дълбок сандък. Да не би да е в сандъка? Дори не е заключен... Крадецът повдигнал капака. Нищо, само на дъното един разпран пухен дюшек. Дяволите да го вземат! Къде да търси другаде? В комините?... Разбира се, той щял да претърси и комините, щял да чука по стените и пак щял да намери заветната чанта – нали сарафинът на излизане не би могъл да я превърне в безплътност? Той би намерил чантата и би я взел...

На двора прозвекнал катинар, скръцнала портата... Арзи-биби се връщала! Пак щракнала ключалка – съвсем близо... Входната врата!

Ами сега! Да бяга? Но къде? При цялата си ловкост, крадецът не можел да минава през стени. А пригответият за всеки случай прозорец бил далече, в другия край на къщата...

В сандъка – там е спасението...

Крадецът се мушнал в сандъка, безшумно пуснал отгоре тежкия капак и се притаил.

Много пъти му се било случвало да седи в сандъци, той бил свикнал да се отнася към тях с пълно доверие. Наместил се удобно вътре, опянал краката. Опипал джоба – скъпоценностите били вътре.

Той въздъхнал и се приготовил за дълго сандъчено седене.

Стъпки в съседната стая. Гласове. Вратата се отворила. Влязла стопанката, прекрасната Арзи-биби, с нея – мъж. Крадецът в сандъка скръбно и презрително се усмихнал: това са жените!

Но какъв е тоя странен звън, който съпровожда стъпките на мъжа... Всичко се изяснило, когато крадецът познал тихия, но ясен глас на влезлия: това бил сияйният велможа, прекрасният Камилбег, началникът на градската стража. А дрънчали сабята и медалите му.

– Колко несправедливо измъчвате сърцето ми с неоснователните си упреци! – рекъл Камилбег, като продължавал почналия преди това разговор. – Още веднъж ви повтарям: единствено на вас принадлежи цялата ми любов, целият огън на моята душа.

– Не бива да лъжете! – прекъснала го Арзи-биби; нейният плътен кадифен глас затреперал. – Бъдете искрен поне веднъж в живота си, на тази наша последна среща.

– Как така последна? Защо, о, прекрасна султанко на моето сърце?

– Сам знаете защо.

– По-тихо, о, несравнима Арзи-биби! Могат да ни чуят.

– В къщи няма жив човек освен нас.

– Сигурна ли сте?

– Колко сте страхлив! – засмяла се тя оскърбително. – Че вижте сам! – из стаята зашумолели бързите й стъпки. Дръннали пиринчените халки на завесата над леглото. – Виждате ли – няма... Можете да надникнете и в сандъка.

Крадецът изстинал.

– Погледнете, погледнете и в тая вазичка – спасила го с насмешките си Арзи-биби. – Наистина аз очаквах от сияйния Камилбег по-голям кураж. А вие сте били страхлив заек...

Докаченият велможа ядосано кръстосал стаята и я изпълнил със звъна на медалите си.

– Аз не съм страхлив, аз съм предпазлив. Сама знаете какво ужасно наказание би ни очаквало и двамата...

– Когато обичам, аз не мисля за наказанията! – надменно отвърнала Арзи-биби. – Ферхад не се е страхувал, когато е искал да спечели любовта на Ширин, а Меджнун не е мислел за наказания, когато се е стремил към своята Лейла. Впрочем аз съм далеч от мисълта да сравнявам високопоставения, но твърде предпазлив Камилбег с Ферхад или с Меджнун. Повикала съм ви за друг разговор: на мен ми трябва истината!

– Тъкмо истината искам да ви разкрия. Искам да ви предупредя за опасността, която ни заплашва...

Страстната Арзи-биби не чувала велможата. Горчиви упреци неудържимо се леели от устата й, а всяка дума била нажежена в пламъка на парещата ревност:

– Искам да знам защо по-рано вие не мислехте за наказанията и смело идвахте при мене, подчинявайки се на волята на сърцето си? Защо изведнъж станахте такъв страхливец, че цели две седмици – цели две седмици! – нито веднъж не ме посетихте? Днес трябваше за срам и резил сама да вървя след вас по пазара и да карам някаква си дрипава просякиня да ви извика от караулното. Кажете – защо изведнъж почнахте да се криете и да отбягвате срещите, които по-рано, ако не ме лъже паметта, като че ли ви бяха приятни? Да не би пък да бъркам, да не би и по-рано само от снизхождение да сте идвали при мене?... Мълчите; добре, аз ще отговоря вместо вас. Вие ме разлюбихте и моето място в изменчивото ви и жестоко сърце сега е заето от друга! Това е причината! Не, не се оправдавайте, не се опитвайте да лъжете: вашите постъпки

говорят по-ясно от всякакви думи!

– О, несравнима Арзи-биби, колко грешите! О, цъфтящ трендафил на най-съкровените ми мисли, да не би да съм сляп, че да не виждам вашите съвършенства, нима бих могъл да ви сменя с друга жена?

– Обаче ме сменихте!

– Кълна се в честта си, кълна се в праха на моите знатни прадеди!...

– Тогава защо не дойдохте нито веднъж? Каква е причината?

– Вашият уважаван съпруг.

– Моят съпруг ли?... Че нали и по-рано го имаше, но това хич не ви пречеше.

– Станаха твърде важни промени. Помните ли кавгата ми с него заради загубените коне?

– Той ми говореше нещо, но на мен ми се спеше и не слушах. Та нима, след като сте се скарали с мъжа ми, вие обърнахте гнева си към мен?

– Изслушайте ме докрай. Той подозира...

– Подозира ли? Той?...

– Да! Той е подушил за нашата любов. Той ни следи. Ето защо нито веднъж не съм дошъл след онези надбягвания, макар сърцето ми да се стремеше към вас, както соколът към небето!

– Не разбирам какво общо имат тук конете, надбягванията и разни други шуротии на мъжа ми? Какво общо има това с нашата любов?

Велможата накъсо й разказал за разговора си с вражалеца в подземното на кулата.

– Помните ли, пленителна Арзи-биби, как той откри и ми показа вашето лице? Мислите, че е било току-така ли? Не, той ни изпитваше. Ние се гледахме, обхванати от страст, а той е следил всяко наше движение, броил е ударите на сърцата ни!...

– Не може да бъде! – рекла Арзи-биби. – Тоя ваш гадател е чисто и просто лъжец. Аз познавам мъжа си, знам всичките му хитрини, тарикатлъци и задни мисли. Той да помисли да ме следи? Само да посмее!...

– Помислил е и е посял.

– Не, не! – Арзи-биби тихичко се засмяла. – Не, Камилбег, вие сте се уплашили от призрак, уплашили сте се от сянка! – гласът й звучал разнежено, гукащо; ревността отпуснала сърцето й. – И заради тоя глупав гадател ме накарахте да страдам?

– Арзи-биби, ами ако сме на ръба на гибелна пропаст?

– Ах, не, ние лежим в цъфналата градина на любовта! Седнете до мене, Камилбег, и аз сега ще ви докажа цялата нелепост на вашите

страхове. Седнете по-близо. Че свалете най-после тая сабя де, махнете тоя бодлив халат!

– Ами ако някой дойде изведнъж?

– Никой няма да дойде. Ние сме сами.

– Ами вашият съпруг?

– Отиде да играе зарове при лихваря Вахид. Ще стои там цяла нощ.

Крадецът чул дрънкане на катарамии, коравото шумолене на сърмата: велможата свалил халата и сабята. След това пленителната Арзи-биби се заела да доказва колко неоснователни са неговите страхове. Ще се въздържим да описваме тези доказателства, ще кажем само, че те били разнообразни и продължителни.

През това време задухът в сандъка станал нетърпим. Крадецът плувнал в пот: перушината и пухът взели да лепнат по лицето му, влизаха в носа, гъделичкали го в гърлото. Като използвал буйността на Арзи-биби, той можал на три пъти да повдигне капака и жадно да си поеме дъх.

За четвъртото вдигане на капака обаче му се наложило да чака дълго. Той се задушавал, При цялото си отвращение към жените той бил готов да изскочи от сандъка и да помогне на велможата. Не заради прелестите на Арзи-биби, а заради въздуха!

Най-сетне!... Той открянал сандъка. Въздух, въздух, блажени минути! Той дишал с пълни гърди, дълбоко и свободно, без да се бои, че ще го чуют как диша. Някакъв страничен звук! Какво е това? Тук, в стаята ли е, или отвън?

Да, тоя звук се чул от двора и носел със себе си опустошителна буря, ураган!... Когато крадецът пуснал капака и потънал пак в тъмнината и задуха, а в стаята настъпила тишина, изпълнена с изнемошяло дишане, отново изтропала желязната халка на портата и се чул гласът на сарафина:

– Отворете де! Да не сте заспали всички?

С тоя глас в стаята нахлул панически вятър, засукал вихрушки, вдигал и обръщал всичко с главата надолу.

Той изтърсил велможата от мекото легло на пода и го подгонил из стаята в кръг като заек.

– Мъжът ти! Рахимбай! – сподавено фъфлел велможата и меко тупкал с боси пети по каменния под, застлан с килими. – Аллах велики, о, прибежище на верните! Той ни издебна! Загинах! Отидох!

В тази съдбовна, страшна минута велможата мислел и помнел само за себе си, грижел се само за своето спасение, бил готов да предаде

Арзи-биби, само и само да оцелее по някакъв начин! Такива са, с малки изключения, всички сластолюбци.

Съвсем по друг начин посрещнала опасността Арзи-биби, тя показала такава сила на духа, такава доблест, които биха Ч5или украшения за всеки кален в битки воин. Впрочем не била ли тя един доблестен воин на бранното поле на любовта?

Само две–три секунди й трябвали, за да премине от объркване към действие.

Миг – и всички следи от любовния безпорядък върху леглото били заличени.

– Почакай, не тропай толкова силно: главата ми се пръска – със слаб, стенещ глас подвикнала тя през прозореца на сарафина, който бенеел зад портата. А на велможата – други думи, шепнешком: – Не ти чайте, не шляпайте с пети – чува се. Ох, че обуйте си шалварите де, неприлично е – разберете! Какво вземате – това ми е фереджето... Ето ти, ето – обуйте! Ох, не от тоя край – обърнете ги! – Пак през прозореца, на мъжа си: – Сега, сега; къде ли се дянаха тия чехли, не мога да ги намеря. – Шепнешком, на велможата: Скрийте се в сандъка! Бързо! След половин час ще го отпратя! – През прозореца, на мъжа си: – Ида, ида! Аллах велики, една минута спокойствие няма в тая къща!...

С побелели от страх очи, без да вижда нищо и без да съобразява, велможата взел да се пъха в сандъка.

– Има нещо меко.

– Перушина. Влизайте!

Той потънал в топлата задушна дълбочина. Капакът се затворил над него.

Арзи-биби излязла от стаята.

Велможата запъшкал, взел да се върти в сандъка. Той седял свит на кравай, подпрял главата си с колене, като младенец в утробата на майка си. Нещо меко му пречело да си изпълне краката – сигурно събралата се в ъгъла перушина.

Той опрял гръб в стената на сандъка, а с краката натиснал по-силно в мекото. Изведнъж сандъчената тъмнина оживяла.

– По-леко, почтени! – чул се наблизо недоволен шепот. – По-яваш, ще ми спукате корема!

С какви думи да предадем ужаса на велможата? Той се люшнал, подскочил, глухо храснал глава в капака на сандъка.

– А?... Кво?... Кой е?... А?... – треперел той и обезумяло опипвал с разперени пръсти тъмнината пред себе си.

– По-леко – повторно се обадил същият тайнствен глас. – Къде си навирате пръста право в ухото ми!

Нещо невидимо хванало велможата за ръцете и здраво му стиснало китките.

– А?... Кво?... – подвиквал велможата, тракал зъби, треперел и се мъчел да се отскубне. – Кой е?... А?... Кой е?...

– Ни дума! Ни гък! Идат! Не се бойте, сияйни Камилбег, аз няма да ви сторя нищо лошо.

Помътеният разум на велможата не възприемал нищо.

Последвал силен удар с невидим юмрук по челото.

– Млък, иначе, кълна се в аллаха, ще заиграе ножът!

Велможата се притаил, спрял да шава и дори да диша.

В стаята влезли сарафинът и Арзи-биби:

– Колко хубаво, че днес се върна рано.

– Нямахте го Вахид. Бил по някаква бърза работа.

Сарафинът седнал на сандъка и затиснал капака с дебелия си задник.

Сега до велможата и до крадеца не идвала ни струйка въздух.

– Много ми е лошо – простенала Арзи-биби. – Да беше извикал доктор Сайдула. Къщата му не е далече, на две минути път.

– А къде са слугите?

– Пуснах ги. Омръзнаха ми с тяхното дърдорене. Искях малко да поспя. Сама, на тихо...

– А аз взех, че се изтърсих – благодушно се за смял сарафинът. – Дълбоко беше заспала – едвам те събудих. Ще ида да повикам доктора.

Той станал и се запътил към вратата, но не щеш ли, в същата минута злочестият велможа, който не бил свикнал да седи в сандъци, се размърдал.

Крадецът с всички сили ядосано стиснал ръцете му.

Късно: търговецът чул.

– Какво шумоли?

– Мишки – небрежно отвърнала Арзи-биби.

Наистина със самообладанието си тя била родена за дворци, за заговори и тайни борби, а не за тясната къща на сарафина.

– Аа, ти чу ли новината? – продължил сарафинът от вратата. – Помниш ли Нигматула, търговеца на кожи? Она бе, дебелия, рижия, дето продава до главната джамия на пазара. Та той вчера заварил при жена

си... кого мислиш? Главния мираб от управлението на градските канали и бентове!

– Чужд мъж! – с ужас възкликнала Арзи-биби.

– Работата май ще стигне чак до самия хан. Не му завиждам на мираба.

– Хак му е за блудството!

– А неверницата ще опита камшиците. Петстотин камшика – ни повече, ни по-малко.

– И това й е малко! Такива жени трябва на огън да ги горят или в казан да ги варят!

– Е, Арзи-биби, чак пък толкоз! На нея й стигат и сто камшика! Нигматула вече съжалява, че е вдигнал такава патардия. Жали жена си и гледа да я отърве, ама късно.

– Да съжалява такава твар!

– А според мене – за всеки случай сарафинът снишил глас, – според мене властите изобщо не трябва да се намесват в семейните работи...

Крадецът в сандъка усетил в ръцете си, които стискали китките на велможата, мигновена тръпка – отблясък на вътрешен порив да сграбчи свободомислещия! Дори тук, в сандъка, на косъм от собствената си гибел, този доблестен пазител на реда не можел да потисне в себе си докрай настървението да лови.

– Ако Ми изневериш някога – шеговито продължил сарафинът, – аз все пак не бих искал да те виждам в ръцете на джелатите. Горкият Нигматула!... Пак се шумоли. Гаче ли в сандъка?

– Не е в сандъка – под пода. Мишки са.

– Трябва да си вземем коте. Докторът може да има излишно коте – ще донеса. Не ставай, не бива: аз ще заключа портата отвън, да не те тревожа, като се върна.

И изведнъж той се запънал, сякаш се задавил от собствения си език. Настъпила тишина.

Нещо станало. Но какво – крадецът не можел да разбере от сандъка.

Пак се чул гласът на сарафина – хрипков, глух, тоя път далеч от всякакво благодушие:

– Какъв е тоя сърмен халат? Каква е тая златна сабя?

Сърцето на крадеца трепнало, дъхът му спрял. О, идиоти! Да забравят халата, да забравят сабята! На най-видното място!...

А над сандъка започвала буря.

– Това?... Това?... – замънкала Арзи-биби и нищо не можела да

каже: ударът бил твърде внезапен. Дори тя, безстрашната, могъщата, се смутила и се олюляла.

– Да, това! Точно това! – напирал търговецът; гласът му бил разпа-лен, с писък.

– Това е подарък. Пригответе съм ти подарък...

– Подарък ли? На мене? Сабя? И сърмен халат с медали? Лъжеш! – загърмял сарафинът. – Казвай чий е тоя халат, чия е тая сабя!

– Твои са те, твои! – мъчала да му отвърне Арзи-биби. – Стига си викал – ще чуят комшиите.

– Нека! Нека чуят! – крещял сарафинът. – Нека знаят! Виждам, че разпътството е провикнало не само в Нигматуловата къща! Кой е бил тука, докато ме нямаше? А, мълчиш! О, презряна пачавро, о, дяволска шерко! Кой? Казвай! Кой?

Арзи-биби мълчала обезоръжена и потисната.

Велможата в сандъка загубил и ума, и дума и като мек безжизнен товар се отпуснал върху крадеца.

Пък и крадецът – макар че бил свикнал на всякакви изпитания! – също примрял от страх. Загубен е!... Сега сарафинът ще повика хора, ще почнат да претърсват къщата. Подземна тъмница, изтезания, джелатин, бесило!... Загина!

– Кой? – задъхано и хрипливо крещял сарафинът и бясно тупал с крака. – Казвай!...

Потиснат от страх и смут, крадецът мислено се обърнал от сандъка към Настрадин Ходжа: Спаси ме, направи чудо!

И чудото станало! Спасително хрумване – ярко като светкавица, тънко и остро като игла – блеснало в по-мътената му глава. Това не било негово хрумване – дошло му някъде отвън: крадецът отначало дори не го схванал напълно и, разбира се, сам никога не би могъл да си послужи с него. Но заедно с хрумването го споходила и една голяма сила.

Всичко, което станало след това, всички думи и действия на крадеца не били негови думи и действия, а произлизирали от тази незнания сила. Крадецът ѝ се подчинявал като насън, без сам да разбира какво прави, вдигнал капака на сандъка и в облака от летяща перушина застанал пред слисания търговец и неговата жена.

Арзи-биби късо изпискала и се задъхала, бледа като платно. Живи на лицето ѝ останали само очите – огромни, неподвижни, черни... Има си хас! Тя скрила в сандъка пленителния Камилбег, а излязъл някакъв едноок изрод с широка плоска муцуна, от когото би се погнушил и демонът Сахра!

Тайнствената сила, която идеала отвън, накарала крадеца да излезе от сандъка, да тръшне капака след себе си и турила на езика му следните думи:

– Арзи-биби, всичко се разкри! Ние с вас не бива да лъжем повече вашия достоен съпруг. Остава ни едно: да се разкаем и унижено да го молим за прошка.

Сарафинът подскочил, затреперал и заскърцал със зъби.

Арзи-биби се облегла на стената и замъкнала:

– Кой е този?... Кой е този?...

– Кой ли? – хъркал търговецът. – Ти ли не знаеш кой е?

– Кълна се, никога не съм го виждала! Никога!... Днес... ето сега – за първи път в живота си!

А на крадеца не се налагало да подбира убедителни думи, които да приличат на истина – те извирали сами:

– Като чух колко ласкаво, колко нежно беседва с вас вашият съпруг, сърцето ми се изпълни с разкаяние и срам...

– Той лъже! – викала Арзи-биби. – Не му вярвай! Аз никога, никога не съм го виждала до тая минута!

– Мастия! – съскал сарафинът и потрепервал. – Мръсница! Да мамиш благодетеля си, който те взе просякиня! Него да мамиш! И с кого? С тая гнусна мутра, с тоя изрод! Виж го, виж: с какво е по-добър от мене?

– Жените често имат доста странни и даже порочни наклонности – лицемерно додал крадецът.

Арзи-биби можала само да простене в отговор. Тя вече се била окопитила от първия удар и разбрала всичко: кипяла от гняв, изгаряла крадеца на пепел с разпалените мълнии на черните си очи! Но била вързана, безсилна, принудена да мълчи. Защото там, в сандъка, бил вторият.

– Той лъже!

И пак се задъхала.

– Не отричайте, Арзи-биби – рекъл крадецът. – Само чистосърдечно признание може да ни спаси. Нали вие сама ме примамихте днес у вас и ми казахте, че вашият съпруг щял да се забави до късно при лихваря Вахид, за да си върне загубените на зарове триста и седемдесет танга?

– И това си му издрънкала! – виел търговецът и скубел брадата си. – Дори това!

Тайнствената сила продължавала да действа и да подсказва на крадеца необходимите думи. – Кълна се никога повече да не прекрочвам

прага на тая къща и никога да не поглаждам тая жена, която наистина има прекрасно тяло, но черна душа, както личи от безсрамното ѝ отричане. Сърцето ми с презрение се отвръща от нея – аз ви напускам.

С бавни крачки, навел глава, сякаш потиснат от разкаяние и от скръб, той излязъл от стаята.

Зад гърба му ставало нещо неописуемо.

– Не! Не! Не го познавам! Никога! Никога! – викнала, обляна в сълзи, Арзи-биби.

– Лъжеш! – гърмял гласът на съпруга. – Лъжеш, кучко! Той сам те разобличи!

Подир крадеца с гръм и звън изхвърчала сабята, след нея – сърменият халат.

– Вземай си ги – чуваш ли, осквернителю на чужди покои! И да не съм те видял повече!

Не се наложило да молят крадеца втори път. Щом изскочил от портата в сокака, тайната сила го напуснала. Но сега му била напълно достатъчна неговата, която той вложил в краката си – цялата, без остатък! Какво бягане паднало! Въздухът свирел в ушите му, собствената му сянка едва го настигала. На един дъх прекосил пущинака и се озовал на гробищата. Тук той залегнал в прашните магарешки тръни между старите гробове.

А в къщата на търговеца бурята полека-лека утихвала.

Останал без сила, омекнал, с брада на фъндъци и целият олепен с перушина, с килната настрани чалма, търговецът седнал на сандъка и тъжно занареждал:

– Пък аз винаги съм ти вярвал, толкова ти вярвах!...

Стиснал глава с пестници и я заклатил, като се люлеел и глухо стелел от нетърпима душевна болка.

Последният изблик на гняв го пренесъл в средата на стаята. Той дино завъртял очи, заскубал брадата си и закрепцял:

– И с кого? С кого? Къде можа да го намериш – тая мръсна мутра!

Този вопъл на душата изчерпал силите му. Той не казал нищо повече – нито дума.

Какво наказание можел да избере за невярната си съпруга? Да я предаде на джелатите? Много я обичал, за да го направи, освен това не искал безчестието му да се разчува. Сам да я наложи с камшика? Виж,

това може, като използва, че в къщи няма никого, но: „Който удари жена, е достоен за презрение!“ – той помнел това.

Тогава решил да я заключи в къщи и да я лиши от всичките си благоволения. С мрачен и непреклонен вид, с шумно сумтене той свалил от стената сребърното огледало, скъсал ковчора, след това обрал нишите, пезулите, взел вазичките, кутиите и другите дреболии.

Махнал всичко от леглото, оставил отгоре само една възглавница.

Стаята изведнъж станала мрачна, сякаш в нея не живеели хора.

Свита в ъгъла, Арзи-биби с огромни неподвижни очи следяла отмъщението на съпруга си.

Той огледал тавана, стените. Какво друго да скъса? Аха, копринения балдахин над леглото! Смъкнал и балдахина и го хвърлил при останалото.

Натрупал се голям куп най-различни неща. Къде да ги дене? Погледът на търговеца паднал върху сандъка – ето най-подходящото място!

Арзи-биби изстинала, предвиждайки нова буря.

...Само могъщото перо на Низами или Фирдоуси би могло достойно да опише всичко, което последвало! Окончателно обезумял в сандъка от страх, от горещина и задух, разбрал, че все пак стигат до него, велможата, та изпаднал в пълно неистовство, в изстъпление! С диви глухи вопли, като бухането на ношен бухал, целият вир-вода и облепен с перушина, той изскочил от сандъка, блъснал с глава търговеца в корема, ухапал го за пръста и без да се съобразява с нищо, се метнал през прозореца, чупейки пъстрите китайски стъкла.

Портата била отворена – той не я видял! Насочил се към оградата. Паднал. Хвърлил се втори път. Завил. Тромаво се преметнал от другата страна, паднал на пътя, овъргаял се в прахоляка, скочил и без да вижда нищо, се устремил нанякъде... все едно накъде, само по-далече!

С това обаче злочестията му не свършили. Подгонен от страха, той хукнал към гробищата. Случаят го завел при същия гроб, където лежал крадецът. Запъхтян, с бясно разтупкано сърце, готово аха да се пръсне, велможата се тръшнал в буренака, на две крачки от крадеца, от другата страна на надгробния камък. Като си поел дъх, се осмелил да се огледа.

Аллах всемилостиви! Право срещу него, дружелюбно усмихната и немигаща с жълтото си око, го гледала широка сплескана мутра – съвсем непозната!

Но шепотът, който чул, му бил познат – о, колко познат му бил тоя шепот!

– Е, кво става там, в къщата? У мене е вашият халат и вашата сабя.

Медалите можете да си ги вземете. А халата ще оставя за себе си – за спомен.

Каква ти сабя, какви ти медали! Велможата пронизително извресял, скочил и като сръндак се понесъл навътре в гробищата, направо през бодливите тръни, прескачайки гробовете. Напразно крадецът му махал с ръце в знак на своите миролюбиви намерения: велможата не спрял, не се огледал и изчезнал в храсталаците на гробищата.

Още щом велможата се измъкнал от сандъка и благополучно изчезнал, веригите, които карали Арзи-биби да мълчи, се скъсали и тя жарко се впуснала в атака.

– Дърт глупак! – тънко закрещяла тя. – Дърт дебел глупак, какво си се лепнал за мене с глупашката си ревност и ме хокаш като последната гювендия! По-добре виж къде ти е чантата? Още ли не се сещаш, че това бяха крадци, крадци, които са влезли в къщата, докато съм спяла! Къде ти е чантата?

При мисълта за чантата сарафинът веднага изтрезнял. Хукнал към другата стая, към скривалището. Арзи-биби се устремила към ковчежето, където държала скъпоценностите.

Чантата била там, но скъпоценностите ги нямало.

Думите на Арзи-биби за крадците се потвърдили и следователно се потвърдила и нейната пълна невинност в нарушаване на съпругеския дълг. Скъпоценностите изчезнали много навреме: в душата си тя тайно се радвала на загубата, без да се съмнява, че в най-близко време ще накара сарафина да ѝ я върне стократно.

За по-нататъшното няма какво толкова, да се каже: разбира се, Арзи-биби горчиво плачела, тресяла рамене и хлипала; разбира се, сарафинът, изпълнен с разкаяние, унижено молел за прошка; разбира се, той подредил кутийките и вазичките, той плувнал в пот от катеренето по стената да закачва балдахина и ковбора и завършил с това, че напълно признал неоспоримото превъзходство на своята съпруга над себе си, също както и великото щастие да бъде неин роб – признание, което макар и прието благосклонно, все пак не спасило ревнивеца от позорно изпъждане в другата половина на къщата, вън от благоуханните покои на непорочността.

Настъпила нощта, изгряла луна и бледо озарила със своето сияние Коканд, утихналият пазар, къщата на търговеца, озарила спящата Арзи-биби, нейното мермерно, прекрасно лице, пълно с гълъбова чистота, а в

далечната стая озарила будния сараф, терзан от разкаяние и жал. Отвреме-навреме той отивал на пръсти до заветната килия, с умилено лице, с просълзени по краищата очи се вслушвал в лекото равно дишане зад вратата, безшумно целувал въздуха, клател глава, покрусено въздишал и се връщал в стаята си...

А далече извън града, на пустинния път, луната озарила самотната фигура на крадеца. Със скъпоценностите в джоба, със сърмения халат и сабята, напъхани в един чувал, той бързал към планината, където го чакал Настрадаин Ходжа.

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА

Тайна! Настрадаин Ходжа знаел могъщата притегателна сила на тая дума; сметката му излязла вярна: сега Агабег бил постоянен гост на колибата.

– Рано е, чорбаджи; потрай още някой и друг ден – казвал Настрадаин Ходжа в отговор на дотегналите му въпроси.

Агабег сумтял, ядосвал се, но се подчинявал.

Подхващали разговор за други неща, които уж нямали нищо общо с тайната, но в действителност биели все натам, макар и по косвени, обиколни пътища.

– Значи преди службата в Херат ти много свят си обходил, Узакбай. Какво си търсил?

– Знания. Ключа за световните тайни.

– Разправяш, и в Мека си ходил. Защо тогава не носиш зелена чалма?

– Не ми се полага, защото от заетост не намерих време да извърша всичките обреди около черния камък Кааба.

– Чак пък толкова да си бил зает! С какво?

– Търсех една древна книга.

– И намери ли я?

– Намерих я.

– И какво пише в нея?

– Не ме питай, чорбаджи! Велики работи – за черни и за бели Магии.

– Ти да не си магьосник?

– Ами, напротив. Моята цел е да разтурвам всички черни магии, а не да ги правя.

– Кажки какви са тия магии?

– Рано е, чорбаджи, потрай още някой и друг ден.

С малки изменения кръгът от въпроси отново се повтарял. Разбира се, Настрадаин Ходжа нямало да си губи времето, ако не виждал полза за себе си. Той изучавал Агабег по неговите въпроси – тук е уместно да припомним старата поговорка: „Глукакът сее думите безразборно, а мъдрецът прибира берекета.“

Настрадаин Ходжа изучавал много внимателно всички извивки в характера на Агабег, следял и най-незначителните изтървани думи, пориви, движения, като търсел да намери ключ към вътрешната му скрита същина. Той сякаш изваждал на бял свят душата на Агабег от тлъстото му тяло, както изваждат от вира удавник, за да го огледат и познаят; отначало водата е тъмна и непрозрачна, но ето че куката се закачва, повлича, водата се размърдва, нещо смътно се бялва в дълбочината; още едно усилие – и тялото започва да изплува, очертава се в мътната вода и най-сетне излиза отгоре, плашейки насъбраните с тъмните петна по мъртвото си подпухнало лице... По грозотия и по мъртвешката си глухота за всеки добър зов душата на Агабег била досущ като удавник – ако пък предположим, че и вирът е зловонен, предназначен за нечистотии, то нашето уподобяване ще се затвори и ще получи в кръгообразната си завършеност пълна справедливост.

Агабег бил надменен, самохвалко, обичал всяко, дори и най-грубо-то ласкателство. Бивш съдия, той клеветял всички, разобличавал, осъжда-дал, корял, сякаш бил турен от бога за върховен съдник на целия свят. За себе си говорел само с най-тържествени думи, с дълбока скръб си спомнял своето бившо съдийско величие и нито веднъж не се надсмял над себе си, дори не се пошегувал.

От всичко това Настрадаин Ходжа направил извода, че той, първо, е глупав, второ – тъп, трето – с накърнено самолюбие, четвърто – бленува някой ден да се върне на почетната и доходна съдийска служба.

И тъкмо там Настрадаин Ходжа видял слабото място в неговия щит.

Незабелязано, крадешком, от дума на дума Настрадаин Ходжа насочвал разговорите все към дворците, към службите, към наградите и чиновете.

– Машалла, чорбаджи, какъв светъл разум е вложил аллах в твоята глава – с престорено възхищение казвал той. – Чудно как в Хорезм са изтървали такъв ум и са ти позволили да напуснеш работа!

Тия думи капели като мед на Агабеговото сърце – още повече че той бил напуснал работа със скандал заради прекомерната си слабост

към подкупите.

– Аз разбирам: длъжността градски съдия е била твърде ниска за тебе – продължавал Настрадаин Ходжа, – но мигар не са могли да ти намерят някоя по-святна длъжност – например главен дворцов ковчезник? Всеки господар, ако си има малко от малко хабер, не бива да изпуска такъв ковчезник. Дворцовата хазна ще е винаги пълна и всички данъци ще се събират навреме и изцяло.

– Ба, и колко нови щеше да има! – подхващал Агабег, разпален от мечтите. – Да речем, данък върху сълзите!...

– Велика мисъл! Данъкът върху сълзите би докарал нови сълзи, а новите сълзи – нов данък. И така до безкрай... Каква необятна мъдрост! Че само за тая мисъл начаса трябва да те назначат за главен везир!

Напъвайки се, Агабег, раждал втора велика мисъл:

– А освен това... щях да туря данък върху смеха!

– Върху смеха! Само като помисли човек какъв везир е изгървал ханът на Хорезм. Сигурно сега си гризе ноктите на краката от яд!

Така минала седмицата. Изгарящото лято се вдигнало от долината в подножието на планините, изпълнило всичко наоколо със сух, дремещ зной. Въздухът бил неподвижен, обезсилен завинаги; езерото блестяло като лакирано, само отвреме-навреме по сребърната му повърхност се плъзгала едва забележима летяща сянка, като дъх върху огледало. И всичко отново замирало в потоците стопена светлина: самотен ястреб висял в небето, гущерите се вцепенявали със затворени очи по белите камъни. Тревата пожълтяла, изсъхнала. Една сутрин Настрадаин Ходжа погледнал далечните хълмове и не видял вече по склоновете да се белеят юрти: киргизите се вдигнали през нощта и заминали със стадата си към джайлау – пасищата високо в планината...

Белите снегове и сините ледове в планините се топели. Потоците, които носели водата в долините, придошли. Но до чоракци не стигнала нито една капка от тая вода: всичката я отбивал Агабег и я събирал в своето езеро.

Чоракското землище изнемогвало от жажда.

Дошло време за поливане.

Агабег се похвалил на Настрадаин Ходжа с девойката, която очаквал да влезе в къщата, му.

– Вярно, тя си е проста селска мома, ама да я видиш, Узакбай, ще я сравниш с пъпка трендафил. И след някой и друг ден аз ще разтворя тая пъпка.

– А няма ли си годеник?

Годеник ли? Тя? Такава мисъл никога не била хрумвала на Агабег, както и мисълта за желанията на самата девойка. Нима всички тия чоракци не били жалки и нищожни червеи в сравнение с него, нима те не били предадени от самата съдба в негова власт, за да жертвуват цялото си благоденствие и всичките си желания за неговото охолство и неговите желания?

Настрадаин Ходжа разбрал смисъла на учудения му поглед и повече нищо не попитал.

През нощта в планината излязла силна буря.

Поривист вятър, напоен с влага от далечния порой, дълго удрял с жилави криле паянтовата вратичка на колибата, докато не я отворил; той се втурнал вътре, вдигнал и завъртял пепелта в огнището, близнал с влажния си дъх лицето на заспалия Настрадаин Ходжа, разтревожил магарето, което сякаш само чакало тоя вятър, за да ревне посред нощ – ревяло, хълцало, хлипало и тежко се давало.

Настрадаин Ходжа се събудил, надигнал глава, вслушал се в далечния тътен на гръмотевиците. През отворената врата той виждал обхванатото от бурята нощно небе: черните бухлати облаци сякаш сечели искри от високите чукари, в синьо-белия блясък на светкавиците като летящо видение из тъмнината изниквал мрачният хребет със снежните зъбери, черните урви и проломи. „Къде ли е сега моят едноок спътник? – помислил Настрадаин Ходжа за крадеца. – Може да е нейде по планинската пътека, в бурята... Всемогъщият аллах да го пази!“

Последните два дена крадецът не му излизал (от главната. Помежду им, през планинските бърда и проходи, сякаш се образувала връзка – твърде слаба за предаване на мисли, но достатъчна за предаване на чувства, по-точно – на отзвuci от чувствата. „Толкова ли се сродих с него?“ – мислел Настрадаин Ходжа, като си спомнял, че преди това такава връзка от голямо разстояние възниквала у него много рядко и само с най-близките на сърцето му хора.

Предишния ден на мръкване тази връзка станала явна. Настрадаин Ходжа изведнъж бил обзет от смътно безпокойство, което преминало в тревога. „Какво ли му се е случило в Коканд?“ – питал се той, но, разбира се, ре можел да се сети.

А по това време крадецът тъкмо седял в сандъка с велможата.

„Той е в, премеждие! Той е в премеждие!“ – мислено възклищавал Настрадаин Ходжа и не можел да си намери място.

И толкова силно било неговото вълнение, че част от силата му се предала в Коканд, в къщата на търговеца, в затворения сандък. От това дошло и спасителното хрумване, което накарало крадеца да вдигне капака и да застане в облака перушина пред потресения търговец. Какво станало след това в къщата на търговеца, вече знаем и няма нужда да го повтаряме; а на другия край на връзката, в колибата, не станало нищо особено, ако не се брой душевното успокоение, което обхванало Настрадаин Ходжа. Той въздъхнал свободно и леко, защото без съмнение знаел, че неизвестната опасност, която била надвиснала над крадеца в Коканд, е отминала благополучно. Тревогата отпуснала сърцето му и той се засмял, защото почувствувал, че като се върне, крадецът ще му разкаже нещо много забавно.

След това веселото настроение не напуснало Настрадаин Ходжа до вечерта и дори като заспал, той сънувал весели сънища.

Събуден от бурята, от грохота на гръмотевиците, той дълго лежал, насочвал мислите си към крадеца, но не намерил в сърцето си отзвук от някаква тревога. Значи, всичко е благополучно, скоро ще се върне.

Настрадаин Ходжа станал да затвори хлопачата врата. И видял Саид.

Момъкът се шмугнал в Колибата и умолително прошепнал:

– Прощавай, че наруших забраната и дойдох, но моят разум е стиснат в клещите на мъката. До поливането останаха само три дена.

– Помня, Саид, помня.

– Зулфия си изплака очите и загуби вяра.

– Загуби вяра ли? Това е много лошо.

– Може би е по-добре да избягаме с нея, докато не е късно?

– Ако е за бягане, тогава сме трима – и аз съм с вас. Дори не сме трима, а четирима: забравих още един, който всеки момент ще дойде в Чорак. Това вече няма да е бягство, а цяло преселение. – Той сложил ръка на рамото на Саид: – Кажете на твоята Зулфия, че всичко е наред – така както трябва.

– Няма да повярва.

– Кажете й от мое име.

– Тя не те познава.

– Ами ти, Саид, вярваш ли ми сега?

Той гледал Саид в очите с горещ поглед, който прегарял тъмнината и стигнал дълбоко в сърцето – така слънчевият лъч минава през спуснатите клепачи и осветява алената кръв. На тоя поглед не можело да се устои!

– Вярвам – рекъл тихо Саид.

– Тогава и тя ще повярва. Твоята вяра ще се предаде на нея. Върви си! Помни: ние винаги сме заедно. Каквото и да стане – ние сме заедно!

Саид се поклонил, излязъл.

Призори той се срещнал със Зулфия.

Неговата вяра се предала на нея и тя се успокоила.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

Минал още един ден, а крадецът не се връщал.

Настрадин Ходжа пресметнал на пръсти пътя му: три дена нататък, три насам, два дена в Коканд. „Ако и утре не дойде, тогава наистина ще трябва да бягаме! Нима вътрешното чувство ме лъже? Не, не може да бъде! Той е вече близо, той бърза с всички сили, той е вече отсам планината!“

И крадецът се появил. Появил се на вратата на колибата, сякаш изникнал от въздуха. Само една минута преди това Настрадин Ходжа излизал да гледа пътя – жива душа нямало. И изведнъж изникнал! Бил уморен, прашен, но плоската му мутра сияела. Настрадин Ходжа разбрал без думи: успех!

Това станало следобед. Докато крадецът разказвал кокандските си перипетии, минало икиндия. Наближавала вечерта – последната вечер преди поливането; трябвало да се бърза.

– Да се разберем за по-нататък – рекъл Настрадин Ходжа. – Скъпоценностите са на бедната вдовица и трябва да ѝ бъдат върнати. Съгласен ли си?

– Минаваше ми такава мисъл.

– Но преди туй ще ги пуснем за късо време в обръщение. С благочестиви намерения, разбира се.

– Сещам се! – оживил се крадецът. – И ще ти кажа къде е най-удобното място за тая работа. Отвъд Чорак, вече в долината, има един кервансарай. Разправяха ми за него. Голям кервансарай, там по цели нощи играят на зарове. На едро се играе! Ако се хванем двамата...

– Не, за такава работа няма да се хващаме. Ще пуснем парите в обръщение тъдява, наблизко. Ще играем една друга игра – без загуба. Върви подир мен, но никой не трябва да те види.

През пуцинаци и къорсокаци той завел крадеца при къщата на стария Мамед Али. Като се криели из буренаците, те се промъкнали до

плета, надникнали в градината.

Старецът бил в градината, копаел ябълките. Сред тях – Настрадаин Ходжа знаел това място – имало една, която Мамед Али посадил на рождения ден на дъщеря си. По думите на Саид, всеки ден на тая ябълка трябвало да се връзва за красота различна панделка: в събота – червена, в неделя – бяла, в понеделник – жълта, във вторник – синя, в сряда – розова и в четвъртък – зелена. А в петък – празничен ден – всичките шест панделки заедно. Този обред го била измислила самата Зулфия и вече десет години оттогава винаги го спазвала, никога не забрavela да поздрави сутрин своята връстница, да я промени и натъкми.

Днес било петъчен ден – празник, на ябълката трябвало да има шест разноцветни панделки. Но къде са те?... Колкото и да се взираше, Настрадаин Ходжа не можал да разпознае сред многото дръвчета онова, единственото. Да не би Зулфия да е забрavela?

Не, не била забрavela. Като се вгледал по-внимателно, Настрадаин Ходжа видял на една ябълка наблизко, същата, която старецът тъкмо бил почнал да окопава, тънка панделка – черна.

Зулфия не била забрavela. Тази сутрин тя се простила с любимата си ябълка и оставила за спомен траурен знак.

Настрадаин Ходжа за миг се задъхал от жалост: тая черна панделчица му разказвала повече, отколкото цяла тъжна книга. Горкото момиче, колко ли е страдало, през тия дни! Без да е видял още Зулфия, без нито веднъж да е говорил с нея, той я почувствувал кръвно близка и скъпа. С цялото си сърце споделял той нейната мъка и с цялото си сърце предварително откликвал на радостта ѝ, неочакваната радост, която щяла да влезе в градината заедно с него.

– Видиш ли оная черна панделка на ябълката – пошепнал той на едноокия. – Няма да мине и четвърт час и тя ще бъде сменена от пищното великолепие на шест разноцветни панделки! Повярвай ми: заради такива минути си струва човек да живее на земята!

Едноокият не го разбрал – за него панделката била тъмна не само по цвят, но и по смисъл!

– Какво искаш да кажеш?

– Гледай и разбирай.

В градината се появила младата стопанка – Зулфия. Уви! Тя вече не се смятала стопанка тук. Печална сянка лежала на лицето ѝ. Бавно и прощално огледала градината – храстите, овошките, пътеките, лехите... Настрадаин Ходжа отдалеко чувствувал сълзите в очите ѝ.

– Гледай! – прошепнал крадецът и сбутал с лакът Настрадаин

Ходжа. – Още някой...

Бил Саид. Без да го забележи старецът, той се бил мушнал през портата и сега се промъквал зад храстите към Зулфия.

Тя се завтекла към него.

– Е, какво? – отгатнал Настрадаин Ходжа нейния въпрос.

– Днес се решава всичко – последвал отговор. – Или ще има пари, или бягаме. Готова ли си?

Зулфия смело тръснала глава. Да, готова е! Тя не се решава отведнъж, но реши ли се, значи край. Настрадаин Ходжа ѝ се любувал – как решително завъртяла глава, как блеснали очите ѝ.

Старецът, който чоплел около ябълката, се огледал, видял Саид и Зулфия. Навел глава, помислил, забил мотиката в земята и с немощна, провлечена походка се затърлил към тях.

Саид почтително му се поклонил.

Старецът мълчаливо му отвърнал. Трудно му било да говори. Срамувал се. Насилил се и рекъл:

– Сине, послушай ме: иди си. Не терзай напразно ни моето, ни нейното, ни своето сърце. Тя не е вече наша.

Настрадаин Ходжа нямал време да слуша по-нататък.

– Бързо! – прошепнал той на крадеца. – Скрый скъпоценностите под ябълката. Зарий ги отгоре-отгоре. Промъкни се като змия, като сянка...

Крадецът се плъзнал надолу, от другата страна на плета, в градината. И веднага се изгубил от очите, сякаш потънал в земята като в блатна вода. И само по едва забележимото поклащане на тревата над сухата обрасла вада Настрадаин Ходжа можел да забележи неговото пълзене към ябълката. Стремително, нечуто...

Нещо само се мярнало около ябълката и бурените над сухата вада пак се размърдали – обратно.

Като прескачал в градината, крадецът закачил едно клонче от нар, когато се върнал, клончето още се поклащало.

– Сега какво? – шепнешком попитал той, целият разтреперан. Не от страх, разбира се, а от крадливата страст, само че обърната наопаки.

След скръбните думи на Мамед Али цялата градина, залята от широк и ясен поток вечерна светлина, сякаш помръкнала и се потопила в тъма.

Саид си тръгнал. На портата се обърнал, махнал за сбогом.

Зулфия плачела.

Старецът с бавни крачки се върнал при ябълката.

Хванал мотиката, ударил веднъж, копнал втори път, обръщал земята, огладена от желязото до блясък. Той разбивал всяка буца с тъпото на мотиката, след това я раздробявал, наситнявал – грижливо, до най-ситната бучка. Мъката лежала като воденичен камък на старото му сърце, тя изгасила последния пламък на старческите му очи, но не могла да влезе в ежедневния му труд. Трудът бил за Мамед Али коренът на битието му, темелът, на който той се държал върху земята. Както винаги, старецът равномерно вдигал и пускал тежката мотика – и след него нямало нужда нито нещо да се оправя, нито да се преправя.

Нещо дръннало под мотиката. Старецът се навел, дълго гледал, без да вижда от слепота торбичката със скъпоценностите. Настрадаин Ходжа мислено му викал: „Че наведи се де, стара къртицо! Вземай, ето ги, вземай!“

Най-после старецът видял. Вдигнал торбичката. Развързал я – и се вкаменил, ослепен от блясъка на златото, от святкането на скъпоценните камъни.

Той изсипал скъпоценностите на дланта си – почерняла, грапава, пръстена. Една от гривните паднала на земята. Мамед Али се навел да я вземе и разсипал останалото. Рубиненият наниз се изплъзнал от ръцете му като огнено змийче, падайки, златото меко блеснало с маслен, стопяващ се блясък, сапфирите светнали като синкаволедено звездно сияние, изумрудите – като зелени искри.

– Зулфия! Зулфия! – извикал старецът с примрял глас.

Тя чула, хукнала разтревожена към него.

– Какво ти е, тате? Лошо ли ти е?

И се вцепенила, като видяла скъпоценностите. През живота си само два пъти била виждала злато, а скъпоценни камъни – никога.

– Откъде е това?

Старецът се поокопитил, дошъл на себе си.

– Намерих ги. Ей-сега, под ябълката... Под най-свидната, под твоята... О, Зулфия, всемогщият аллах чу молбите ни! Ангелът ни ги е донесъл, твоят ангел, Зулфия!

Настрадаин Ходжа дръпнал едноокия за ръкава:

– Чу ли, ти си ангел.

Като ударен от гръм, едноокият се строполил на земята в краката на Настрадаин Ходжа от напушилия го отвътре беззвучен смях.

А в градината започнала радостна суетня. „Саид! Саид!“ – звънко викала Зулфия. Младежът още не бил далече – чул, върнал се. Единствено той от тримата се досещал откъде са дошли скъпоценностите, Но

как са попаднали под ябълката – не можел да разбере.

Само едно нещо липсвало, за да увенчае такъв ден: разноцветните панделки на ябълката. „Сети се де, сети се“ – повтарял Настрадин Ходжа мислено на Зулфия. Тя доловила с вътрешен слух повика му, припнала към къщи и след минута се върнала като летяща комета – стремителна, сияеща и с опашка от цветни ленти. Слънцето залязло, но копринатата струяла, блестяла, сякаш съдържала светлината в себе си; Зулфия пременила ябълката и в пищното великолепие на разноцветните панделки черната, погълната, от здрачината, изчезнала, стопила се без следа.

На връщане крадецът рекъл:

– Аз си мислех, че това момиче е нещо... ум да ти зайде! Пък то – нищо особено. Арзи-биби например я туря на малкия си пръст.

– Спомни си Саади: „За да разбереш цялата красота на Лейла, трябва да я гледаш с очите на Меджнун“ – отвърнал му Настрадин Ходжа.

В колибата той дал на крадеца няколко питки, едно старо одеяло и котле.

– Настани се някъде тъдява, наблизю. Никой не бива да те вижда и дори да подозира, че си в Чорак. Ядене ще ти давам аз и само нощем. Бъди готов да се явиш веднага, щом те повикам. Нали видя пръта пред вратата? Като му вържа бяла кърпа и го повдигна – това е знак. Идвай веднага, не се бави нито минута.

– Слушам и се подчинявам.

При тия думи крадецът тръгнал да си търси усамотен бивак.

Умеел да се крие. Бързо намерил наблизю една малка пещера, много уютна. Входът ѝ бил зашумен от гъсталак – сигурна защита от чужди очи. Тази пещера и досега си стои по тия места и се казва „Обиталището на благочестивия крадец“. Но от сегашните чоракци нито един не може свястно да обясни защо се нарича така: за какъв крадец става дума, какъв ще да е бил този крадец, дето е оставил тук незаличима от вековете диря? Нека нашата книга да разсее мрака на незнанието и в този тих земен кът, понеже познанието за света се събира зрънце по зрънце и нито едно зърно не е излишно.

Докато се стъмнило, крадецът успял да събере сух повет и да си направи постеля. Огнището и всичко останало отложил за сутринта. Настъпвала нощта; перести облачета взели да затулят луната и понякога превръщали нейното сияние в светла мъгла; в посребрените от месечината храсталаци с тихо шумолене притичало нещо мъничко, меколапо;

сънено изпищяла разбудена птица.

Крадецът се проснал на постелята, изтегнал се. Очите му се затворили, в краката му след трите похода се отгичала бучаща тежест.

След една минута той спял – дълбоко, спокойно. И насън се усмихвал – може би сънувал дядо Турахон.

Спял в колибата си и Настрадаин Ходжа; в съня му пред него се поклащала ябълката, опасана с шест разноцветни панделки.

Спял Агабег и сладострастно мляскал с дебелиите си устни: сънувал Зулфия, която на сутринта чакал в своята паяжина. Мръсен паяк, напразни мечти! Вместо пеперуда, за гнусната му и хищна трапеза вече бил пригответен стършел! Що се отнася до будните, тая вечер те не били двама, както обикновено, а трима: старият Мамед Али също не спял, вардел скъпоценностите, скътани дълбоко под възглавницата.

Саид и Зулфия си приказвали в градината, на обичайното място – до вира, в сянката на карагача.

– Сега повярва ли ми, Зулфия?

– Саид, скъпи мой, аз нищо не разбирам! Кой е този непознат, нашият закрилник, нашият приятел?

Не знам, Зулфия, той не си казва името... О, колко съм щастлив!

– И аз съм щастлива, Саид!

– Завинаги ли?

– Завинаги! По-скоро тоя бряст ще стане на тръстика, отколкото аз да те разлюбя.

Брястът слушал и не се учудвал: той бил виждал много влюбени на тая пейка, бил чувал много нежни думи, повтаряни от всяко поколение, и знаел колко бързо – според неговите вековни сметки – пламенните възлюблени стават грохнали старци и треперливи щърбави баби, които, преди да легнат в гроба, излизат да поседят на същата тая пейка, само че денем, за да сгреят на слънцето изстиналата си бавна кръв, някога искряща и пенлива като младо вино.

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА

– Дойде време за поливане – весело рекъл Агабег, когато сутринта дошъл при отливника. – Вярно, тоя път няма да получа пари, а нещо друго, но и занаят ще има поливане: винаги мога да наваксам парата. Направил съм си аз сметката.

Езерото кротко синееело; отгоре също така кротко и умиротворено

синеело небето, дълбоко, прохладно, навлажнено от нощните мъгли – сънния дъх на земята.

– Днеска сам се оправяй с водата, аз съм зает – продължил Агабег.

– Сега ще ми доведат онова момиче. А, ей ги, вече го водят...

Настрадин Ходжа погледнал към селото.

По пътя към езерото вкупом идвали хора.

– Не виждам момичето с тях.

– Как не го виждаш?

Агабег се вторачил в пътя. След това с недоумение се обърнал към Настрадин Ходжа:

– Я, я виж по-добре, Узакбай, твоите очи са по-силни.

– Само старци – отвърнал Настрадин Ходжа.

– Разбирам! – зловещо казал Агабег. – Пак идват да крънкат! Ама аз не съм от ония будали, дето се поддават на кандардисване и се размекват от сълзи. Гледай сега какво ще ги направя!

Той се надул, разперил лакти; очите му станали на цепки, брадата му щръкнала, косматата му шия набъбнала и потънала между раменете.

Старците приближили.

Най-отпред вървял Мамед Али. Довчера жалък, треперещ, той за една вечер сякаш се родил отново. Стъпвал твърдо и смело гледал Агабег право в очите – като равен.

Зад него вървели двама земеделци, ковачът, грънчарят, налбантинът и най-отзад – чайханджията Сафар.

Мамед Али се поклонил без раболепие, без много-много да насилва стария си гръб.

– Дойде време за поливане и ние искаме да получим вода.

Останалите погладили брадите си, призовавайки благословията на аллаха за по-голям берекет.

– Вода ли искате? – застрашително попитал Агабег. – Ас какво смятате да ми платите? Знаеш моето условие, старче: дъщеря ти.

– Моята дъщеря не е стока за продан – отвърнал Мамед Али с твърдост и достойнство, каквито вчера не можели да се предположат, у него.

Настрадин Ходжа бил готов да се хвърли към него и да го прегърне за този смел отговор. Старецът потвърдил една от най-старите му мисли: освобождаване от глада и от страха – ето какво му трябва на човека, за да изцеди от кръвта си унижителната робска капка!

Агабег учудено погледнал Мамед Али: откъде е събрал старецът такъв кураж?

– С какво мислиш да ми платиш?

– Ето! – старецът извадил от пояса кожената протрита торбичка.

– Какво е това?

– Виж.

Агабег взел торбичката, развързал я.

Сафар, който стоял най-отзад, опънал мършавия си врат. Той и сега останал верен на себе си: бил убеден, че тая работа е съмнителна и, разбира се, скъпоценностите ще излязат фалшиви, както предричал сутринта в чайханата. Чуден човек! Той умее да се скрие от радостта дори ако тя сама летяла към него!

Другите стоели безмълвни, еднакво готови и за победно тържество, и за срамно бягство.

Лицето на Агабег, когато той видял златото и камъните, се сменило.

– Отде ги взе?

– Намерих ги.

– Намери ли ги?...

– Къде?

В градината, под корените на ябълката.

– Мамед Али, ти майтап ли си правиш с мене?

– Много съм стар за това. Пък й не ти ли е все едно отде съм ги взел.

– Хм, странно... И подозрително – избоботил Агабег и изсипал скъпоценностите върху дланта си. На яркото сутрешно слънце те светели още по-ослепително, отколкото вчера под лъчите на залеза.

– Хора, дето разбират, казаха, че струват много повече от четири хиляди – започнал Мамед Али.

– Дето разбират! – прекъснал го Агабег. – Къде пък ги намери такива, дето разбират – сред тия дървени селендури като тебе! – Той мушна скъпоценностите в джоба си. – Добре, от мен да мине. Узакбай, пущай водата.

Ключът изскърцал. Настрадаин Ходжа свалил катинара. Старците – по двама от всяка страна – се хванали за витела. Ръждясалите синджири се опънали, савакът тръгнал нагоре, впит в наикиснатите жлебове. Водата, образувала стъкловидно вдлъбната извивка с дълги въртеливи дупки по краищата, рукнала изпод савака в коритото. Шуртенето се усилило, преминало в равно бучене; водата хукнала по сухия канал, подгонила отпред мътен пенлив гребен, който облизвал окапали листа, клончета, птичи пера – всичко, което му се изпречвало. Но канала сякаш се търкалял лъскав топ разгъваща се коприна, която стремително застинала

дъното.

Вода! В далечината често-често зачукали мотики: отбивали водата по нивите. След минути звънът се повторил от различни краища: водата се разливала, дарявала живот на растенията, на дърветата, а чрез тях – и на хората. Мамед Али се навел над аръка, благоговейно наквасил побелялата си глава, брадата. Старците се молели.

Цял ден чайханата на Сафар била празна: всички мъже били по нивата. Прибрали се чак привечер, по мръкнало, като възложили надзора на най-уважаваните старци, известни с честността си. Задължили старците цяла нощ да пазят на смени отбивките от главния арък, зорко да следят, щото всяка нива, всяка градина да получи нужната вода и нито една капка да не отиде нахалост. Крадецът на вода Камил, който още от младини безброй пъти ял лобут от съселяните си, загдето крадял вода, този път бил предаден под надзора на моллата, който мъдро решил да го запре в минарето и да го държи под ключ до сутринта.

Изгряла месечината и видяла под себе си същите ниви и градини, но сега върху тях била метната мрежа от сребърни нишки – пълните с вода аръци блестели, струели, тичали на всички посоки, преплитали се, слизали се и отново се разделяли. Тази нощ и тишината била особена, цялата изпълнена с тихо ромолене, стаено плискане и бълбукане: отвреме-навреме се чувало неясно мляскане, Сякаш самата земя, усетила върху себе си прохладната влага, шавала и въздишала в просъница.

Хората толкова капнали по нивите, че веднага се разотишли и легнали да спят. В чайханата си убивали времето само четиримата старци; които след полунощ трябвало да излязат да пазят водата. Разбира се, приказката се въртяла около вчерашната находка на Мамед Али. Самият той не участвувал в разговора: днес толкова пъти повторил тази история на всеки съселянин поотделно, че съвсем изнемощял и сега се ограничавал само с безсловесни звуци: за потвърждение мучал, за отричане цъкал с език.

– Че да не е изникнало само под ябълката това имане, джанъм! – чудел се Сафар.

– Може отколе да си е било там! – отвърнал един старец.

Мамед Али цъкал с език. Отколе! Нали всяка година окопава ябълката – защо не го е намерил по-рано?

– Сигурно не си забелязвал торбичката. Смятал си я за буца пръст.

Тази догадка засегнала честта на Мамед Али: той не бил от ония

градинари, които оставят буци, когато окопават овошките.

– Какво си блъскате главите, какво се чудите! – не издържал той. – Откъде било дошло имането! Много ясно, от аллаха! Мигар той не е всемогъщ, мигар това чудо не е по силите му?

Сафар се уплашил:

– Аллах ли?... Опомни се, Мамед Али! Искаш да кажеш, че сам аллах е слязъл вчера в твоята градина?

– Защо той? Може да е пратил някой старец. Дядо Турахон, да речем.

Дядо Турахон!... Тъкмо неотдавна минал неговият празник. Чоракските дечурлига, както кокандските и както всички останали, също качвали тюбетейките си в градините и лозята. Дядо Турахон!... В главите на старците веднага изплували спомени – отзвук от ония благословени години, когато и те самите, замиращи от вълнение, зашивали на тюбетейките си шарени конци. В студената памет на разума този далечен отзвук можел и да затихне, да угасне, но в паметта на сърцето – никога!

И в окадената тясна чайхана времето потекло назад. Старците си спомняли и отново ставали деца; беззъби, сбръчкани, грохнали, оказало се, че те били влезли в здрача на своето битие само тялом, а в сърцата си били запазили непомръкващата зора на своето утро – леката, прозрачно-златиста светлина, която ги била посрещнала в люлката. Този, който умее да наблюдава хората внимателно, няма да се учуди: той знае колко много детско носим всички в себе си.

– Може пък наистина да е дядо Турахон? – замислено рекъл един от старците.

– Но в неговата къща няма деца – усъмнил се втори.

– Откъде-накъде? – повишил глас Мамед Али. – Ако е обичал моята Зулфия като малко момиче, защо сега трябва да я разлюби?

В края на краищата старците решили, че Мамед Али е прав: имането го е донесъл Турахон...

Настъпила полунощ и турила край на приказките в чайханата. Старците се пръснали по полето. Мамед Али бил замислен, въздишал дълбоко, обръщал взор към нощното небе, към звездите, които му се стрували близки, пухкави, топли през сълзите на умилението, замрежващи час по час очите му.

Нему се паднало да пази нивите и градините най-горе, в началото на аръка. С мотика на рамо той вървял по брега, внимателно оглеждал къде се отделят малките странични вади от главния арък: да не се е образувал някъде пясъчен нанос и да пречи на свободната теч на водата?

Тук-там спирал, с два-три удара на мотиката оправял забелязаната нередност и продължавал нататък. Водата струяла насреща му, ту се скривала в черните сенки на дърветата, ту искряла на откритите места, цялата обсипана със звездно сребро.

Стигнал до големия път и се спрял. Отстрани на мостчето видял двама среднощни караконджоли да си приказват. Надал ухо, без да излиза от сянката. По гласа познал Агабег. За втория се сетил: пазачът на езерото.

– Значи утре, Узакбай, ти ще се откриеш пред мен и ще ме посветиш във великата тайна?

– Да, утре посред нощ, чорбаджи.

– Да не се отметнеш?

– Казана дума – хвърлен камък.

Двамата слезли от мостчето, тръгнали право срещу Мамед Али. Старецът не искал да ги среща, но нямало как.

– Кой е? – обадил се Агабег.

– Аз съм, Мамед Али. Пазя водата.

– А, Мамед Али! Пази я, пази. Само гледай да не забравиш да си пазиш и щерката: след сегашното ще има и друго поливане.

Лицето на стареца пламнало. Той вдигнал глава да отвърне достойно – и премълчал. Отровената капка в кръвта му не дремела. Сутринта тя отстъпила, но сега му го връщала. Тази капка била най-големият съюзник на Агабег и на всички останали Агабеговци по света, главната опора на тяхното несправедливо могъщество. „Всеки за себе си“ – шепнела тя на хората. Лъжа! Онези, които живеят по това правило, никога не могат да защитят себе си в големите неща.

Старецът приседнал на камъка и се замислил. Едвам изпроводил едната беда, той вече бил потиснат от тежкото предчувствие за следващата.

Разбира се, той ще откаже, ако Агабег отново поиска Зулфия. Ще откаже с пълно право: веднъж той вече плати за всички. Сега е ред на другите. Но Агабег може и да не иска пари. Или Зулфия, или няма вода. И пак ще се съберат старците в чайханата, пак ще кажат: „Мамед Али, само ти можеш да ни спасиш!“ Какво да прави, какво да прави?

– На тая работа колай лесно се намира – изведнъж рекъл някой съвсем наблизно.

Старецът се сепнал.

Пред него стоял пазачът на езерото. Сам, без Агабег.

– Какъв колай? На коя работа?

– На тая, за която току-що мислеше.

– Нищо не съм мислел, аз дремех...

– Нека да бъде на твоето – колай на тая работа, за която току-що дремеше. Дай по-скоро Зулфия на Саид – и край. Кой може да ги раздели, когато са мъж и жена?

Старецът останал като гръмнат! Как така пазачът прочете мислите му!

– Не се чуди – продължил пазачът. – Аз не съм нито магьосник, нито вълшебник. Ти просто много се беше унесъл и почна да мислиш на глас.

Да мисли на глас – каква непредпазливост! Старецът се закашлял, взел да се върти на камъка. Каква непредпазливост! Утре всичко ще бъде съобщено на Агабег!

– За нищо не съм мислел – остави ме на мира! Какво те е еня за моите деца?

– Аха! „За моите деца“, викаш. Значи в мислите си ти отдавна си ги оженил. Сега остава само моллата.

Втора грешка! Тоя пазач е опасен човек! Хваща се за всяка дума! Трябва да стоя по-далеч от него.

– Ще ида да нагледам водата...

Не било – толкова лесно да се отърве от пазача на езерото: той тръгнал с него.

– Я ми кажи, Мамед Али, ама честно – откъде взе скъпоценностите? Кълна се, тайната ще умре с мене.

Изпитва го! Агабег го е пратил!

– Намерих ги в градината, под корените на ябълката – троснато, почти грубо отвърнал старецът.

– Че кой ги е турил там?

Търпението, на стареца свършило, той строго погледнал пазача в очите:

– Кой ги е турил! Един, дето не мяза на тебе и на твоя чорбаджия, един благодетел, чието име е благословено винаги, навсякъде и докато свят светува!... Разбра ли?

И понечил да тръгне, сметнал, че е казал достатъчно, дори повече, отколкото трябва, та занаяпред да си няма никакво вземане-даване с тоя пазач.

Но пазачът не се отмествал – стоял и му запречвал пътя.

Със спокойно и властно движение на ръката Мамед Али го отстранил:

– Дръпни се, аз тръгвам...

Тук станало нещо неочаквано: пазачът изведнъж сграбчил стареца за раменете, раздрусал го силно на три пъти и рекъл:

– Ами че дядо Турахон! Как не се сетих!

Също така внезапно смъкнал ръцете си от раменете на Мамед Али и тръгнал бързо, почти тичешком, по пътя.

Не е с всичкия си. Старецът не можел да намери никакво друго обяснение. Само едно не му било ясно: кьорав ли е, Агабег, не вижда ли? Пък и да не вижда, какво му влиза в работата на Мамед Али: пазачът няма да пръсне някой път неговата глава изотзад мълчешката с мотиката я! По-далеко и от двамата – тяхна си работа, да се оправят сами, както знаят... Тук старецът прекъснал своите размисли и бавно тръгнал обратно по брега на аръка, след водата.

А Настрадаин Ходжа не вървял – хвърчал към колибата.

Крадецът го чакал, притаен в трънаците около колибата.

Тая среща била особена. Крадецът се обливал в благодарствени сълзи, а Настрадаин Ходжа говорел:

– Просто ти е и дори си белязан със знака на особена милост. Готов ли си за по-нататъшни подвизи в прослава на Турахон?

Крадецът влажно и продължително изхлипал, ударил се с юмрук в гърдите:

– Сега съм преизпълнен с такова усърдие за добродетелни подвизи, че мога да открадна, самия сарафин с развалената му жена и дори с любовника ѝ! Заповядвай!

– Какво ще кажеш да те превърна в магаре?

– В магаре?... – Крадецът сподавил хълцането си, погледнал боязливо Настрадаин Ходжа. – За дълго ли?

– Не, за малко. Слушай сега внимателно.

Говорили до сутринта. Отначало зората едва се сипнала, нощта дълго не искала да се предаде, противяла се на сутрешната светлина: най-после светлината победила, отлъчила се от тъмнината, като отстъпила на запад и легнала там, в мрачните планини. Да бъде светлина! Изгряло слънцето, плиснало лъчите си по целия необятен свят. По-силно запели птиците.

Крадецът напуснал колибата, отнасяйки в просветлената си душа нови блянове и мечти.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Денят отлетял върху крилете на грижите и нощта отново разстлала прозрачно-тъмната си пелерина с елмазени звезди.

Настрадин Ходжа седял на камъка пред колибата и мислено проверявал – готово ли е, свършено ли е всичко за решителната работа.

Отдалече по пътеката се чуло хрущане на чакъл под тежки стъпки. Агабег бързал към колибата, за да научи великата тайна.

Настрадин Ходжа го посрещнал сериозно и с тежест, подобаваща на важното събитие, което трябвало да стане тази нощ. Поклонът му бил изпълнен със съдържано достойнство, движенията – отмерени, речта – немногословна и внушителна.

Като настанил госта на постелята, той клекнал пред запаленото огнище и взел да бърка с лъжица в едно малко котле, където вряла някаква миризлива трева.

– Какво е туй? – попитал Агабег.

– Вълшебно биле – отвърнал Настрадин Ходжа и обърнал към него лицето си, от едната страна огряно от пламъка, от другата забулено в тъмнина.

Пламъкът в огнището догарял; главните гаснели, сегиз-тогиз припламвали и попуквали; в колибата се стъмнило: магарето в ъгъла потънало в черна сянка като в непрогледна вода и само куркането на корема му и пръхтенето напомняли, че е там.

Настрадин Ходжа свалил, котлето, покрил го с една дъсчица.

– Нека да изстива полека, пък ние през това време ще побеседваме, чорбаджи. Трябва да те подготвя, да не би страхът и прекаленото учудване да скъсат конеца на твоя живот.

– Белким тая работа е опасна?

– За неподготвените е опасна.

Той раздухал въглените, запалил лоеното кандило и го закачил на стената. В мъждивата светлина в ъгъла пак смътно се очертало магарето, отначало – зеленикаво-огненият оттенък на очите му, след това – дългите уши, накрая опашката.

Днес то получило само половин кошница питки: останалите били приборани в другия ъгъл и нетърпимо гъделичкали ноздрите му с миризмата си. Магарето се вълнувало, въртяло се, въздишало и риело с копита пръстения под. Но Настрадин Ходжа бил непреклонен, дори не го и поглеждал.

Той бил погълнат от други грижи.

– Алиф! Лам! Мим! – неочаквано и рязко изкрещял той и стреснал Агабег. – Алиф! Лам! Ра!... Кабахаз, чиноза, тунзуху, чунзуху!...

С вдигнати ръце обиколил колибата, като се спирал във всеки ъгъл, след това затворил здраво вратата и се върнал на мястото си.

– Сега никой няма да ни подслушва.

– Че кой можеше да ни подслуша преди? – попитал Агабег. – Нали пак бяхме само ние двамата, ако не броим магарето!

– Шшт, чорбаджи! Колко пъти съм те молил да не казваш на глас тая непристойна, пазарска дума!

Той станал и направил на магарето почиттелно темане.

Магарето се зарадвало, оживило се, замърдало уши, замахало опашка. Но питка не му дали...

– Не, чорбаджи, ние тук бяхме не двамина и не троица – рекъл Настрадаин Ходжа. – Мигар не знаеш, че освен видимите същества, светът е пълен и с много невидими, които разбират човешката реч?

– Невидими същества ли? Да разбират човешката реч? Те пък кои са? – усмихнал се Агабег, като искал да покаже с усмивката си, че има независим и смел ум.

– Това са душите на хората, загинали от несправедна смърт, най-вече душите на обесените – пояснил Настрадаин Ходжа. – Известно време преди да застанат пред съда на всевишния, те остават на земята и скиторят, търсят заупокойна молитва. Все се навъртат около живите и са много досадни, докато живеят не се сети да се помоли за тях... По тебе, чорбаджи, трябва доста да се лепят – добавил Настрадаин Ходжа уж мимоходом.

– Защо пък по мене? – намусил се Агабег.

– Кажй, като беше главен градски съдия в Хорезм, не си ли осъждал някого на обесване?

Тия думи се стоварили върху главата на Агабег като здрава цепеница, омотана с парцали – меко, но зашеметяващо. Недоверчивата усмивка изведнъж се смъкнала от лицето му: той боязливо се озърнал в тъмнината, която за него изведнъж станала жива, тайнствена, дълбока и зловеща.

– Случвало се е, как. По служба...

– Видиш ли! А поръчвал ли си поне заупокойни молитви за тия хора?

– Молитви ли?... Таквон нещо би ме разорило. В Хорезм ловят толкова злосторници!

– Ето затова невидимите се лепят по тебе.

– Ти откъде знаеш, че се лепят по мене?

– Знам, защото те все пак могат да се видят, ако имаш много остър поглед. Съвсем слабо... едва забележимо, нещо като стъклени червейчета, плаващи във въздуха. Отдавна ги забелязах по тебе. Че и ти си пи виждал сигурно, само че не си знаел какво е.

Понеже Агабег бил твърде дебел и угоен, естествено често виждал над себе си нещо като плаващи стъклени червейчета, особено когато се навеждал и отново се изправял.

– Да, виждал съм... Ама смятах, че е от много кръв.

– Ако беше от много кръв, щеше да ги виждаш червени, а ти ги виждаш прозрачни, като безплътни – разсъдливо отвърнал Настрадаин Ходжа.

Агабег нищо не можел да възрази срещу толкова очевиден довод. Настрадаин Ходжовите думи тягостно поразили месестото му въображение.

Вдигнал глава да провери дали наистина стъклените червейчета са избягали. Дебелият му врат се напрегнал, кръвта му се забавила и той видял цял рояк пред себе си. Изпаднал в ужас!

– Ох, Узакбай! – жално рекъл той. – Ето ги, ето! Те са тук, никъде не са изчезнали!

– Успокой се, чорбаджи! – рекъл Настрадаин Ходжа: той нямал намерение съвсем да изкарва акъла на Агабег. – Това не са същите, други са. Дребосък. Онези, опасните си отидоха, а тия са съвсем безопасни.

– Това добре, ами занаят? Като се върнат опасните? Не мога да седея в тая колиба до края на живота си, за да се спасявам от тях! Ох, Узакбай, ох, щурчо, защо ми каза? Преди, докато не знаех...

– Лесно можеш да се отървеш от тях, чорбаджи. Поръчай на тукашния молла заупокойни молитви. За една година напред. И му плати веднага. Това стига и артисва.

Като давал тоя съвет, Настрадаин Ходжа правел сметка да поднови от джоба на Агабег чоракската джамия, която с порутените си стени, олющената мазилка и прогнилите стълбове отдавна призовавала посетителите към щедрост. Агабег бил най-богатият посетител, но и най-стиснатият, трябвало да се накаже.

– Ще поръчам, разбира се! – извикал той и облекчено въздъхнал. – Ако ще и хиляда танга да ми струва! Гледай ти, колко дълбоко се била загнездила престъпността й тия хора: и след смъртта си върлуват и безчинствуват! Плачат за...

– Плачат за въже, язък, че не могат да бъдат обесени втори път – завършил Настрадаин Ходжа.

– Не е задължително да ги бесят. Аллах би могъл да ги наказва и по някакъв друг начин.

Ето всичко, до което могъл да се възвиси неговият беден, тюрмаджийско-сопаджийски разум дори след като влязъл в съприкосновение с тайнствения свят на отвъдземното битие!

Сега, когато Агабег бил подготвен колкото трябва, Настрадаин Ходжа решил да пристъпи към работата, тоест към оная главна тайна, заради която те се били събрали тази нощ.

Тайната се оказала наистина чудна и можела да смути всяка мъдрост. Тя се заключавала в това, че магарето, ей това тук, в къшето – в същност не било никакво магаре, ами египетският принц, единственият син на царстващия в Египет султан Хюсеин Али, но превърнат от зли магьосници в магаре.

Докато разказвал всичко това на Агабег, Настрадаин Ходжа сам се чудел как му се обръща езикът.

– Затуй го храня с кайсии и бели питки и съжалявам, че не мога да намеря в това забутано село нещо по-свястно. Ех, да можех да му давам всеки ден по един кош гулов цвят, полят с нектар!

Главата на Агабег, която и без това била замъглена, хептен се замаляла. В стъклениите червейчета повярвал, но в това не можел да повярва.

– Опомни се, Узакбай, какъв принц е това магаре! Магаре като магаре!

– Шшшшт, чорбаджи! Толкова ли не можеш да се изразиш иначе? Защо не кажеш, да речем: „четириног“ или „опашато“, или „дългоухо“, или най-сетне „покрито с козина“...

– Четириног, опашато, дългоухо, покрито с козина магаре! – поправил се Агабег.

Настрадаин Ходжа изнемогващо клюмнал глава.

– Като не можеш да се въздържаш, чорбаджи, по-добре си мълчи.

– Да мълча ли? – засумтял Агабег. – Аз – да мълча? В собствения си имот? Заради някакво презряно...

– Сакън, чорбаджи; моля ти се, въздръж се!

– Магаре! – неумолимо завършил Агабег, сякаш забия тъп пирон.

Настрадаин Ходжа свалил халата си и го прострял, на тополовите пръти, заградил яхъра на магарето като със завеса.

– Сега можем да приказваме по-спокойно, чорбаджи, стига само да си намалиш гласа, че е като бурия. Като стигнеш пак до тая непристойна дума – гледай да я казваш шепнешком.

– Харно де! – избоботил Агабег. – Ще гледам. Ама да си кажа правичката, не разбирам.

– Скоро ще разбереш. Чудно ти е, нали? Не може и през ум да ти мине, че под сивата кожа в облика на дългоухо и опашато се крие човек, че отгоре на всичко и с царско звание? Не си ли чувал историите за превъплъщаването?

Тук трябва да отбележим, че в ония времена по мюсюлманския свят се разправяли много такива истории; имало дори мъдреци, които пишели за това дебели книги, а в Багдад се намерил някой си Ал Фарух ибн Абдалах, който твърдял, че самият той е изпитал много превъплъщения: отначало в пчела, после от пчела в крокодил, от крокодил в тигър и накрая пак в самия себе си... Споменатият Ал Фарух не можал да изпита само едно превъплъщение: от мошеник в честен човек, но това е отделна приказка и не ѝ е тук мястото; да се върнем в колибата.

– За чуване съм чувал, но винаги съм ги смятал бошлаф работа – рекъл Агабег.

– Сега ще го видиш с очите си.

– А доказателства? Какво в това – той снишил глас, – в това магаре свидетелствува за царския му произход?

– Ами опашката? Белите косми на върха на опашката?

– Бели косми ли? Я не се занасяй! Че аз ще ти ги намеря стотици на всяко магаре!

– По-тихо де, по-тихо, чорбаджи; казах ти – говори шепнешком. Искаш сигурни доказателства, нали?

– Искам я! Това магаре да е принц? Тогава го обърни пред очите ми в човек, или обратно, превърни някой човек в магаре. Ха-тогаз ще ти повярвам.

– Точно това смятам да направя днес: да му върна за малко истинския царски лик. А колкото до превръщането на някой човек в магаре, ще видим, ако е рекъл господ, може и тая да стане.

– Почвай тогава: стана среднощ.

– Да, вече е среднощ. Почвам.

И започнал. Като знаел, че лесно не може да влезе под дебелия слой кожа на Агабег, той не жалел нито плам, нито старание. Мятал се от единия ъгъл на колибата в другия, подвиквал с хрипков глас заклинания, блъскал се в стените и отскачал от тях като топка, тропал с крака, падал

на земята и се гърчел, тресял се, а от устата му излизала пяна. След това, плувнал в пот, задъхан – се заел с магарето, като за начало го полял с вълшебната отвара, което хич не се харесало на магарето; то запръхтяло и затръскало глава.

– Кабахас! – със задавен глас подвикнал Настрадаин Ходжа и влязъл в яхъра: – Суф!... Чимоза! До-чимоза, каламай, замнихоз!...

При това, без да го види Агабег, той извадил изпод ризата една дъхава питка и я наврял под носа на магарето, само че не му я дал в устата. От тази малка хитрина магарето пощръкляло: заревало, вирнало опашка и взело да хвърля къчове и да се мята към преградата.

– Цуцугу! Лимчезу! – за последен път извикал Настрадаин Ходжа и след това, целият плувнал в пот, отърчал при Агабег:

– Да излизаме, чорбаджи! Сега да излизаме! Никой не трябва да вижда чудото на превъплътяването. Иначе – ослепява! Неизлечимо, за цял живот.

Той избутал Агабег от колибата, излязъл и здраво залостил вратата.

– След мен, чорбаджи, след мен. Да идем по-далече, опасно е да стоим тук!

Агабег, леко зашеметен от заклинанията, не се опъвал.

Свили по пътеката, която водела към отливника. Настрадаин Ходжа престорено се изкашлял. Ношта му отвърнала с глас на пѣдпѣдък, което означавало: „Готов съм!“ Всичко вървяло, както трябва.

При езерото те седнали един до друг на гредата, която подпирала витела.

Настрадаин Ходжа още не си бил поел дъх от магьосничеството и жадно гълтал прохладния нощен въздух. Лека-полека сърцето му се укротило и дишането му станало равно.

Нощната хладина подействувала добре и на Агабег. Магьосническата мъгла, която се била натрупала под дебелиите кости на черепа му, изветряла. Недоверчив по природа, склонен да вижда във всички човешки деяния преди всичко измама, той и в колибата не вярвал кой знае колко, а тук, на свежия въздух, понеже не бил потискан от заклинанията, съвсем изтрезнял. И в тъмната му душа взела да се надига злоба, смесена с досада, че искат да го преметнат...

Той язвително се усмихнал.

– Е, Узакбай, къде ти го чудото?

– Още не е станало, чорбаджи. Ще почакаме.

– Няма за какво да чакаме! Вижда се, че от тая шмекерия нищо няма да излезе. Магарето ще си остане магаре, ама ти надали ще останеш

пазач на езерото.

И си мислел: „Тъкмо добър повод да го изгоня, без да му връщам залога! Искаше да ми върже тенеке, ама с неговите камъни – по неговата глава.“

Тези коварни мисли на Агабег, разбира се, били ясни на Настрадаин Ходжа, все едно че ги чувал... Подсмивал се вътрешно и мълчал.

Пред тях шуртяла и се пеняла водата, силната струя падала в коритото и тресяла скелето; треперенето се предавало и на гредите, на които двамата седели.

Агабег изтълкувал мълчанието на Настрадаин Ходжа по свой начин – по съдийски.

– Или нямаш какво да отговориш? Каж ми сега, щом наистина си бил вълшебник, какво те накара да се цаниш при мене за една танга на ден? С вълшебство би могъл да печелиш хиляди. Мълчиш, а? Сигурно си забравил, Узакбай, че си имаш работа с бившия главен съдия на Хорезм, комуто се е случвало да разплита къде-къде по-хитри лъжи!

В гласа на Агабег ясно личало престорено благородно негодувание, отдавна обичайно за него, както впрочем – и за всички неправедни съдии, които произнасят присъди не според действителната вина на престъпника, а за угода на по-горните или за своя изгода; ако тия съдии не можеха когато си искат да разпалват в себе си негодувание, как щяха да се преструват пред себе си, че съдят искрено и честно, как биха живели в съгласие с хитруващата си съвест?

– Аха, пипнах ли те! – продължавал Агабег, като се разпалвал все повече и повече. – Мислиш, че не усетих лъжата още от първата ти дума? Усетих аз, усетих! И виждах, че цялата тая работа е чисто мошеничество. Искях само да проверя и да те разоблича. И ето, проверих. Сега е ясно, ти си един безсрамен мошеник! И твоите стъклени червейчета...

Но тук, на тази дума, нещо го хванало за езика! Нещо го хванало за езика и го накарало да млъкне! И го довело до ужас!

Защото благоуханната нощна тишина била разцепена от невероятен, нечовешки вик, който начаса вледенил всичката кръв в жилите му.

Този вик излизал от колибата.

Настрадаин Ходжа паднал на колене.

– Благодаря ти, всемогъщи аллах, за милостивата помощ!

Станал и се обърнал към Агабег:

– Свърши! Да вървим, чорбаджи!

ТРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Това, което Агабег видял в колибата, го довело до безкраен трепет. На мястото на магарето стоял човек! Човек със скъп сърмен халат, с много медали!!! Човек с юзда на главата!!! Препасан със сабя!!! Скъпа сабя с ефес от чисто злато!!!

Прегънат одве, кажи-речи пълзешком, Настрадин Ходжа се приближил до него.

– О, блестящи принце, колко съм щастлив да видя днес вашето толкова щастливо превъплътяване!

Човекът не отвърнал. Тресял се от главата до петите, гърчел се като епилептик, зъбите му тракали, единственото му око, обърнато към Агабег, се въртяло диво и изпусвало пронизващ жълт лъч, устата му била в пяна.

Той протегнал тресяща се ръка, искал да каже нещо, но вместо човешка реч, от устата му изригнал оглушителен магарешки рев.

Агабег конвулсивно се вкопчил във вратата. Той бил ни жив, ни умрял. Искал да захвърли всичко и да побегне, но краката му се огъвали, треперели, сякаш костите в тях се стопили.

Настрадин Ходжа взел да обикаля около превъплътения и да го ръси с вълшебната отвара.

Лека-полека треперенето и гърчовете на превъплътения престанали, пяната изчезнала от устата му. Настрадин Ходжа му дал вода. Той жадно пил, полял си брадата и сърмения халат. След това заговорил със скърцащ, писклив глас на стара кавгаджийка:

– Ти, немарливи и мързеливи робе, докога ще ме торМОЗИШ с тия временни превъплътения? Нима не знаеш какви мъки ми струва всяко?

Настрадин Ходжа само се навеждал все по-ниско и по-ниско.

– Нека сияйният принц и бъдещ султан да прости нищожния си роб, но досега не можех да приготвя достатъчно силна вълшебна отвара.

– Четири години все това повтаряш!

– Сега вече намерих край това село билето, което липсваше, за да стане отварата достатъчно силна. Сега, о, сияйни принце, работата вече е наред и вашето окончателно превъплътение ще стане, преди да настъпи есента – веднага щом пристигнем в Египет, в двореца на вашия слънцеподобен родител, несравнимия и непобедим султан Хюсеин Али.

– И дотогава трябва да стоя в тая гнусна магарешка кожа?

– Тук съм безсилен, многомилостиви принце! Окончателното ви

превъплъщение може да стане само в Египет и непременно в присъствието на вашия царствен родител. Само неговата целувка ще закрепимое вълшебство и след това вие завинаги ще останете в присъщия ви от рождение царствен облик.

– Какво да правя, ще се наложи да чакам – въздъхнал принцът. – Какво стоиш като кол или по-точно като пън! Свали тая юзда, свали сабята! И я скрий някъде по-далече, защото при обратното превъплъщение влиза вътре в тялото ми и ми причинява допълнителни страдания.

Настрадаин Ходжа свалил юздата, откачил сабята.

– Четири години, откак ми слугуваш, а нищо не си научил! – продължил принцът. – Изобщо не знаеш как трябва да се държиш с царски особи. Мисля, че ще ти бъде доста трудно, когато заемеш длъжността везир и главен пазач на египетската хазна! Баща ми, султан Хюсеин Али, е твърде взискателен към придворните за приличието. В двореца има специална тайна стая, където налагат с камшици везирите и другите висши велможи, ако нарушат приличието – страх ме е да не ти се наложи да влезеш там.

– О, сияйни принце!...

– Ти дори не можеш да стоиш както трябва. Така ли се стои пред царска особа? Къде е предаността в очите ти, селяндурино? Къде е работлепието в кръста ти, къде е възторгът?

– О, милостиви принце!...

– Не ме прекъсвай! – изпищял принцът с тънък капризен глас. – Да не си посмял да ме прекъсваш!... И защо една питка днес беше суха? И защо някои кайсии бяха презрели, а други зелени и твърди? А къде са фурмите, за които ти казах при предишното превъплъщение? Къде са? Искам фурми – чуваш ли, немарливи и мързеливи робе! Не искам да слушам никакви оправдания! Нима още не си разбрал простата истина: щом аз, египетският принц и наследник, съм пожелал фурми, значи трябва да има, ако ще да изпратиш цял керван до моята родина Египет!

Тук погледът на крадеца – защото този принц бил, разбира се, не някой друг, а нашият стар познайник едноокият крадец – тук неговият поглед паднал на Агабег:

– А този пък кой е? Що за човек е тоя? Откъде се взе? Какво търси тука?

– Той е тукашен жител – почитателно отвърнал Настрадаин Ходжа. – Много ми помогна да намеря вълшебното биле, значи има някакви косвени заслуги пред сияйния принц. Затова беше допуснат да лицезре...

– Името? – обърнал се крадецът към Агабег, който ни жив, ни

умрял стоял на предишното си място до вратата и се държал за рамката да не падне.

– Та... та... ба... ба... да... бег – взел да пелтечи нещастникът с вдървен език.

– А?... Какво?... Не чувам... Какво?... – Крадецът питал отривисто, нетърпеливо, като че лаел, както подобава на велможна особа да разговаря с нищожните. – Татабег?... Тарабег?

– Ца... ва... ка... бег...

– Какво?... А?... Фидабег?... Магобег?...

– Агабег – с копринен глас подсказал Настрадин Ходжа.

– Агабег ли?... Сега чувам ясно. Тъй, тъй! – важно рекъл крадецът. – Значи Агабег. Добре де, като е Агабег, да е Агабег... Ела по-насам, не се бой.

Агабег се приближил и се свлякъл на колене.

– Ето, гледай! – поучително се обърнал крадецът към Настрадин Ходжа. – Тоя човек може да е селянин, но е напълно изкусен в обноските с царските особи. Погледни извивката на гърба, погледни с какво усърдие, нищо че е дебел, пада в нашите царствени нозе. А ти?

– Нека сияйният принц ми позволи да кажа няколко жалки думи за свое оправдание. Този човек не е бил винаги селски жител. Доскоро той е заемал високи длъжности: много ясно, че е свикнал да се държи изтънчено с високопоставени особи, докато аз...

– Високи длъжности ли е заемал? Личи си. Би следвало да се поучиш от него, та като станеш египетски везир, да не посещаващ често тайната стая... Стани! – милостиво се обърнал принцът към Агабег. – Твоето лице ми вдъхва доверие. Заеми се с това диване да го научиш на придворна мъдрост, а за награда ще ти пратя от Египет... Аа!... Ох!... Увв!... Ооо!...

Крадецът заскърцал със зъби, почнал да се гърчи, от, устата му заедно с пяната отново изригнал тръбен магарешки рев. И за пълен ужас на Агабег, той завъртял огненожълтото си око, като едновременно с това взел бързо да мърда уши – умение, което той владее още от дете.

– Почна се! – извикал Настрадин Ходжа и заблъскал в гърба вцепения Агабег. – Започна се обратното превъплъщение. По-бърже, по-бърже да се махаме оттук, иначе и двамата ще ослепеем!

Краката не слушали Агабег, той целият треперел, като че ли сам се готвел да се превръща в магаре; по тлъстото му лице рукнала пот, дъхът му излизал от гърдите с бълбукане.

Как да е, Настрадин Ходжа го извлякъл от колибата, турил го да

седне на камъка и го прилепил до стената.

Свежият въздух, разтривките, квасенето с хладка вода, гъделичкането със сламка в носа най-после оказали необходимото въздействие: Агабег се свестил.

– Какво стана с принца? – бил първият му въпрос. – Той... вече?...

– Мисля, че да. Ела да погледнем.

Агабег се колебаел. Страхът се борел с любопитството. Но любопитството надвило:

– Само че ти пръв.

Настрадаин Ходжа открянал вратата, надникнал:

– Да, свърши се.

Надникнал и Агабег. В колибата всичко било спокойно, тихо, на онова място, гдето преди няколко минути той с очите си видял египетския принц, наследника, и даже обърсал с брадата си праха от ботушите му, сега стояло същото, както и по-рано, сиво магаре, което външно по нищо не се различавало от многото хиляди свои дългоухи събратя.

Но само външно. Вътрешната му същност била толкова необикновена и блестяща, че Агабег се разтреперил и пак се превил пред него до земята.

Докато Настрадаин Ходжа хранил магарето с кайсии и питки, Агабег съвсем се окопитил от преживените вълнения. И в хитрата му съдийска глава закипяла работа. Не е трудно да се досетим накъде били насочени мислите му: има царска особа, от която в най-близко бъдеще ще се изляят велики милости; по едно щастливо стечение на обстоятелствата тая особа му обърнала благожелателното си внимание и дори го удостоила с поръчение. Би било глупаво да изтърве такъв случай, без да опита да извлече кър от него! Трябвало да действа, без да губи нито минута!

Както всички велможи, той се отличавал с бързо преминаване от най-унизителен страх към безсрамие. Смело влязъл в колибата и се повалил на колене пред магарето.

– Нека сияйният принц ми прости, че се осмелявам ца наруша царствената му трапеза, но действията на гоя човек ми внушава истинска скръб с крайното си неприличие... Така ли се прислужва на царски особи? – обърнал се той строго към Настрадаин Ходжа. – Дай тук питките! Нека това да бъде първият ти урок, според заръката на великия принц. Дай кайсиите! Гледай и се учи!

Да, имало какво да види и какво да научи! Как се кършел Агабег, подавайки питките, как внимателно миел кайсиите и ги режел наполовина, за да им извади костилките! Колко сладки, лъстиви и угоднически

били думите му! Наистина с такива почести и с такъв ихтибар не е било удостоявано нито едно магаре на света, без да изключваме и това, с което великият юдейски пророк Иса някога влязъл в Ерусалим.

Когато двете кошници били опразнени, Агабег поискал кърпа и благоговейно обърсал муцуната на магарето. То помислило, че му дават нещо ново за ядене, налалапо кърпата и почнало да я дъвче, но излъгано изчакванията си, я изплюло с отвращение.

– Сияйният принц завърши трапезата! – провъзгласил Агабег и изгледал Настрадаин Ходжа с победно тържество, дори високомерно. Тъй е винаги в дворците: онези, които са издигнали царя на трона, се оттеглят и напред излизат ласкателите.

После те дълго седели на камъка пред вратата на колибата. Окрилен от първия успех, Агабег се залепил за Настрадаин Ходжа като репей за магарешка опашка. Той вече съобразил, че тука работата е дебела и пътят от тази схлупена колиба води право към Египет, към подножието на трона. Всички чувства, които съставяли основата на неговата душа, тоест неутолимото честолюбие, алчността и властолюбието, неопикуемо се развълнували. Забравил умората и късния час, той досадно разпитвал Настрадаин Ходжа за всичко около принца; кога и при какви обстоятелства е превърнат в магаре, къде е бил по това време Настрадаин Ходжа и от кого е научил за голямата беда, постигнала египетския трон, къде е срещнал принца и как го е познал сред другите магарета?

Настрадаин Ходжа доста щял да се озори, ако не бил готов за този разпит предварително. И в отговор разказал на Агабег дълга и заплетена, но в същото време съвсем правдоподобна история, която ние тук няма да излагаме, като изхождаме от това, че всеки може да си я измисли по свой вкус.

– Откакто го срещнах, превит под наръч съчки на планинската пътека близо до Пенджаб, та до ден днешен вече цели четири години се мъча с него – завършил с въздишка Настрадаин Ходжа. – Но сега, благодарение на аллаха, краят на мъките ми е близко: вълшебният илач е готов. Ще постоя в това село седмица–две, да събера вълшебно биле за запас, защото то расте само тук, и заминавам за Египет. Денят, когато завърша своето дело пред лицето на великия султан и му върна наследника, ще бъде най-щастливият за мене.

– Има си хас! – подел Агабег. – Да станеш египетски везир и главен дворцов ковчежник!

– Кой ти е казал, че мисля да ставам? Нека султанът остави тия милости за себе си, аз няма да се възползувам от тях.

– Няма да се възползуваш ли? Как да го разбирам? Какво, да не мислиш да се откажеш от длъжността везир?

– Разбира се, че ще откажа. Аз жадувам само за едно – свобода и усамотение. Предполагам, че и всеки на мое място би се отказал, ако познава характера на принца толкова добре, колкото аз.

Той надникнал в колибата и плътно затворил вратата.

– Принцът спи, можем да говорим спокойно. Повярвай ми, чорбаджи, това е най-непоносимото същество от всички четири– двуноги на земята! Ината му е като на магаре! Да не беше принц, никога нямаше да го превърна в човек, защото сегашното състояние му приляга повече. Той е своенравен, злобен, заядлив, сприхав и опърничав – с една дума носи в себе си всички най-долни пороци на магарешката и човешката природа, събрани заедно. Разправят, че светлейшият му родител бил още по-голям чешит. Сега отсъди сам – къде ще мога аз, неизкусеният в дворцовите коварства, да стана везир? Днеска везир, а утре без глава! Агабег целият, бил слух, примирал, не вярвал на ушите си: щастието напирало, само се навирало в ръцете му!

– От всяко дърво свирка не става! – продължавал Настрадаин Ходжа. – Аз не съм роден за власт, а за усамотени размисли, моята работа е да изследвам тайните. Вече двайсет години съм отдал на науката на вълшебството – и не напразно, в което ти днес се убеди! И сега да захвърля всичко това? Заради какво? Всеки ден да ме вкарват в тайната стая?...

Ако тия думи ги казвал някой друг, а не човек, посветил се на наука и размисъл, Агабег може би нямало да хване вяра веднага. Но сега повярвал, защото всички тия хора – звездобройци, изследователи, поети, търсачи на жива вода и на вълшебен камък, който да превръща оловото в злато, – всички те и в ония времена минавали за ахмаци, Дето нищо не разбират от делничния живот, и затова на всяка крачка подлежащи на обиране от здравомислещите, чийто разум вместо опасни криле, има четирийсетина пъргави малки крачета, много удобни за печалбарско и съвсем безопасно шапуркане по земята.

– Прав си – рекъл Агабег с дълбокомислен и важен вид; той вече смятал Настрадаин Ходжа за своя законна плячка и взел да се усуква около него, да пуска леплива паяжина. – Длъжността везир, да ти кажа правичката, не е лъжица за твоята уста.

– Знам го. И затова реших да направя така: да върна на султана първородния му син, да се откажа от всички длъжности и почести и да поискам за награда някоя усамотена къщурка и пожизнена плата,

колкото да преживявам.

Като забелязал алчната треска, обзела Агабег, Настрадаин Ходжа оставил всякаква предпазливост и тръгнал право към целта, сам подлагал крилата и лапичките си под паяжината.

– Ще ми се да изследвам още много природни тайни – продължил той. – Затова ми трябва усамотение за размисли. Изучих превръщането на хората в дребни животинки, като мравки, пчели, бълхи, буболечки и мухи; изучих областта на едрите животни, на което днес ти беше свидетел; но превръщането на хората в жаби, риби и морски кончета още не съм изследвал.

– Значи човек може да стане и муха, и пчела, и мравка?

– Колко му е! Ако искаш, да опитаме?

– Ами, недей, остави!

– Хич не боли. Няма и да усетиш как ще станеш бълха. Само за един ден, а утре пак ще ти върна човешкия образ. – Настрадаин Ходжа искал да спи и гледал час по-скоро да изпроводи гостенина. – Само да донеса вълшебната отвара.

– Остави, друг път – бързо отговорил Агабег и станал: нямал никакъв ищак да става бълха, и то тъкмо сега, когато пред него толкова плетително се очертавал в мъглата далечният египетски дворец. – И двамата сме уморени, за днеска сбогом.

Настрадаин Ходжа Го изпратил до аръка. Вече се развиделявало, изтокът аленеел.

– Пак тия стъклени червейчета... Пак се въртят около тебе...

Агабег неспокойно завъртял глава на късия си врат. Безсънната нощ си казала думата: наоколо му се ройнали червейчета. Изобщо нямало нужда да взема тия придружители на далечен път, още повече че в Египет, както отсега предполагал, неизбежно щели да се появят нови.

– Още днес отивам при моллата и му поръчвам помени за цяла година напред.

– С тия пари да стегне джамията.

– Ще му кажа.

Така чоракци се избавили от разноски по джамията. Но това било най-малкото благодеяние, което те получили от Настрадаин Ходжа – предстоели му други дела, наистина велики! Рано е да говорим за тях; проникателните нека се досещат, останалите нека почакаат... Като се сбогувал с Агабег, Настрадаин Ходжа дълго гледал подире му, вдигнал веселите си гайтанлии вежди, след това се върнал в колибата. Клепачите му залепвали, халата и ботушите свалял вече в просяница. Вратата след

него останала откrehната; помислил си, че трябва да я затвори, но нямал сили дори за това.

Склопил очи и вече на границата на съня чул долетелия в колибата глас на мюезина – сутрешната благодарствена молитва за новия ден и за новата светлина, пратени на света. Гласът на мюезина, меден и чист, плавал по вятъра като на широки криле, редом с облака нагоре към слънцето, което бавно и тържествено се вдигало иззад планината в цялото си вечно и непомръкващо величие! „Безпределна е твоята милост и безгранично е твоето могъщество!...“ – пеел мюезинът и всичко на света се молело – хора, зверове и птици, дори безсловесните дървета трепкали и шумели на вятъра, бързали да стоплят на лъчите всеки свой лист.

По целия свят, открай-докрай, настъпил ден; шумели ветровете – южният, северният, източният и западният, искрели снежните върхове на планините, със син прозрачен плам светели моретата, струели водите в планини и долини, наливали злак нивите, натезавали плодовете в градините, и гроздето прозрачно златеело, наливало сладък слънчев сок.

А Настрадаин Ходжа спял, забравил да каже сутрешната си молитва, което често му се случвало. Но, изглежда, този му грях лесно се опрощавал, защото сънят му бил пронизан от светла, ефирна дъга – от слънчевия лъч, който през откrehнатата врата падал върху лицето му, минавал през спуснатите клепащи и стигал чак до душата му, в онази нейна част, която според проучванията на многомъдрият Ал Кадир управлява нашите предчувствия и нашите съновидения.

ТРЕТА ЧАСТ

Светът е създаден за хубави хора, а лошите всички ще изчезнат!...

Зейнаддин ибн Абдусаид

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

В Арабия има реки, на които само средното течение, е открито за човешките очи, а началото и краят са скрити в подземните дълбини. Животът на Настрадаин Ходжа може да се сравни с такава река: всичко което знаехме за него, се отнасяше за средната му възраст, между двадесет и петдесет години; детските му години, както и старостта бяха скрити.

Осем гробници в различни краища на света носят неговото славно име; коя от тях е единствената? А може би изобщо я няма между тези осем; достойна гробница може да му е станало морето или някой мъглив планински пролом, а надгробно опяване да му е бил дивият рев на морския ураган или необятният, забавено-тежък тътен на снежна лавина...

Що се отнася до изворите на неговото битие – знае се, че е роден и раснал в Бухара, но какво е било детството му, какви могъщи ковачи са закалявали сърцето му, какви майстори са извайвали ума му, кой от мъдреците е открил природата на неговия неукротим дух – всичко това досега беше неизвестно.

Но казано е в книгите: „Скритото днес ще се разкрие утре.“ Като скитахме по местата, където Настрадаин Ходжа е оставил следа, ние се убедихме в истинността на тия думи. Сред събраните от нас предания за него има няколко зрънца от самия извор на дните му. То не е достатъчно за една отделна книга, книга за неговото детство, но е напълно достатъчно и дори е много, за да не можем да го премълчим. Нека разкажат за детските му години да намери място тук и да открие третата част на нашата книга.

Някои могат да ни упрекнат, че сме свърнали от правия път на нашето повествование – ще им отговорим с думите на поета: „Не е голям разумът на онзи човек, който умее да върви все направо и не събира златото, ако то е малко встрани.“ Други ще кажат, че неумело сме впели тоя разказ в книгата, че би следвало да му намерим друго, по-подходящо място – няма да спорим, ще се опрем на пословицата: „Тангът не става динар, ако го преместим от левия джоб в десния.“

Сега да преминем към разказа за неговото детство.

Още в самото начало трябва да опровергаем разпространеното мнение, че уж Настрадаин Ходжа се родил в семейството на бедния бухарски сарач Шир Мамед. Тук има две грешки: първо, Шир Мамед не е бил сарач, а грънчар; второ, Настрадаин Ходжа не се е родил в неговата къща, а само е израснал в нея. Там е работата, че Шир Мамед, когото досега смятаха за истинския баща на Настрадаин Ходжа, му е бил само побашим.

Това обстоятелство ние ще поставим в основата на нашия разказ.

Грънчарят Шир Мамед бил голям майстор, особено на големите, колкото човешки бой делви, дето им викат „кюпове“ и в които се държи вода. Честта и достойнството на майстора е в това, неговите кюпове да пазят водата винаги студена и прясна – колкото по-горещ е денят,

толкова по-студена да е водата. Шир Мамед постигнал майсторлъка да смесва нужните количества глина, пясък, стрит камък и пепел от саксаулово дърво, постигнал майсторлъка на изпичането и след това на бавното изстиване: неговите кюпове излизали от пещта звънливи, шуплести и през горещите дни здравата се потели, сякаш се обвинявали в сребристо-сива водна коприна. Делвите носели на Шир Мамед добри пари, той не живеел бедно дори на стари години се сдобил с що-годе стопанство: къща, бахча, лозе, два сандъка покъщнина. И все пак той се смятал за нещастен и жестоко белязан от съдбата: нямал си деца.

Молитви, всяка година дарове за джамията, знахари, баячки – всичко опитал Шир Мамед. Напразно – жена му все не зачевала. Така двамата стигнали до старост. В къщата им винаги царял безупречен ред и благочестива тишина: съдините на полиците и в долапите не се сменявали с години, защото не се чупела нито една паница, копринените юргани изглеждали като купени вчера. Но такъв ред е по сърце само на закоравял себелубец, а Шир Мамед не бил от тях; как би се зарадвал само да можело всички тия съдове един ден да се изпотрошат, до последната купичка, от случайно, хвърлена топка, а копринените юргани да бъдат прогорени от въглен, изваден от огнището, за да бъдат изследвани всестранно свойствата му!

В началото те с жена си говорели за деца и скърбели заедно; на стари години, когато надеждата ги напуснала, престанали да споменават за това, защото се чувствували виновни един пред друг и всеки тъгувал сам, мълчаливо.

Един път, било в края на април, когато всичкият цвят на прасковите, кайсиите и ябълките в малката градина вече бил окапал и само ниската възлеста дюля още държала по клоните грубичката си розова красота, по икиндия, като се събудил от следобедния сън, Шир Мамед неочаквано нарушил мълчаливата уговорка: да не отварят дума за деца.

– Знаеш ли какво сънувах? – казал той. – Че ми се е родил син – едно здраво, врекливо момче!

Старицата цялата се сгърчила, навела се, погледнала го умолително, сякаш искала да му отговори: „Прости ми!“ Той въздъхнал и се обърнал: може би той трябвало да моли за прошка.

Цялата вечер минала в замислено мълчание.

Старицата взела да готви нещо за вечеря, а Шир Мамед излязъл да види шестте нови делви, наредени покрай оградата й приготвени за продаж на другия ден. Тия делви били по-големи, отколкото обикновено. „Май няма да се съберат по три в кола, а само по две“ – пресмятал Шир

Мамед в ума си и правел хесап колко ще му излезе превозът до чаршията.

След това вечеряли и си легнали.

През нощта Шир Мамед се събудил; гледа, бабичката застанала на колене пред отворения прозорец. Силен лунен поток я осветявал цялата, до последната бръчка на лицето. Молела се. Шир Мамед се вслушал в молитвата. Тя молела бога за дете – побъркана, на шейсет години!... Безумен бил и шепотът ѝ, тя вече не била на себе си и се обръщала към бога с упреци. Цялата дългогодишна скръб, неутолената жажда за майчинство, самотата, мъката от излъганите надежди – в тоя шепот имало всичко! И все пак – имало и вяра, въпреки всичко, въпреки разума и очевидното! „Всемогъщи!...“ Тя заскубала своите побелели, безсилно увиснали коси; паднала по лице, непохватно изгърбила костеливия си кръст под бялата риза и глухо застенала – нямала повече думи, Горещ гърч сдавил гърдите на Шир Мамед; изпълнен с нетърпима жал и нежност към старицата, той замрял в постелята, захапал възглавницата, за да сдържи напирашите отвътре сълзи.

Старицата скоро си легнала до него. Шир Мамед не мърдал, тя също не помръдвала; и, двамата знаели, че другият е буден, но се щадели един друг, престрували се на заспали, престрували се взаимно, че вярват на тая проста хитрост. Нито една дума не си казали до съмване, но много неща били казани без думи, в мислите, и те си простили един на друг, разбирайки, че живеят един живот: той за старицата, тя – за него, и отдавна вече нямат никакъв отделен живот.

Тежка била тая нощ за Шир Мамед. Утрото той посрещнал с облекчение и с надежда зад далечните грижи да се скрие от скръбните мисли.

Било много рано, сутрешната светлина още не била изгубила синината си, едва се зазорявало – до тръгването за чаршията имало най-малко два часа: Шир Мамед пак започнал да оглежда и да почуква делвите. На леките удари с пръчицата те отговаряли с чист звън, без дрънчене и заглъхване, което означавало, че нямат пукнатини или някакъв друг курсур. Така огледал петте делви и стигнал до шестата, до последната.

И виж ти чудо! Шестата делва не отвърнала на удара със звън, ами с писък. Шир Мамед безкрайно се слисал, чукнал с пръчката още веднъж. И пак чул писък. Но сега било ясно, че пици не делвата, а нещо друго, живо, отвътре.

Какво може да е влязло? Котенце? Кутре? Пиле? По какъв начин?... Но то било вътре. Пищяло.

Шир Мамед рекъл да погледне в делвата – тъмно като в рог. Рекъл

да бръкне – дълбоко. Легнал отгоре, иначе не можел да стигне до дъното. Напипал нещо памучно, след това... Дръпнал се бързо, извадил ръката си и внимателно я огледал.

Следи от зъби? Оня, в гърнето, сгризал стареца за пръста. Той не само пищял, ами и хапел.

Вече станало ясно какво има в делвата, но Шир Мамед не можел да повярва. Изплашен и потресен, той донесъл длетото, дървения чук и взел да пробива делвата, за да го извади. Ръцете на стареца треперели, длетото се извъртало и се хлъзгало, ударите били несигурни. Оня в гърнето притихнал и не шавал. Но когато изчуканата от всички страни стена паднала и в гърнето свободно нахлули светлина и въздух, насреща им излетял пронизителен вик! Шир Мамед вдигнал живия парцален вързоп и го измъкнал – той ритал, извивал се в ръцете му и пищял, пищял, та се късал.

Разтревожена, уплашена, изскочила старицата.

– Какво е това? Отде го взе? Аллах милостиви, така ли се държи – дай го тука!

Тя измъкнала от ръцете на Шир Мамед парцаления вързоп и той като по вълшебен знак веднага млъкнал.

– Отде го взе? Що млъчиш? Отде?...

Пожълтелият Шир Мамед, изгубил от всичко това и ума и дума, млъчешката посочил делвата.

А през niskия плет вече надничал един комшия, разбуден от писъците. Втори комшия, който ношувал на покрива, с дрезгав от просъницата глас питал отгоре:

– Кво става там? Крадци ли? Пожар ли има?

Старицата хвърлила ревнив поглед наоколо, притиснала здраво намереното до изсъхналите си гърди и с бързи крачки се прибрала в къщи.

Натрупали се любопитни комшии; други двама надничали през плета от другата страна и също питали какво е станало.

– Абе, в купа го наидох – повтарял Шир Мамед. – В купа беше. Строших го...

Нищо повече не можел да добави, защото не го бивало да измисля. А събитието било толкова чудно, че искало незабавно тълкуване, предположения, догадки, с което дейно се захванали комшиите, изпълнили сутрешната тишина с възбудени гласове.

Не минала и една минута и други двама комшии дотърчали да видят, като изразявали своето нетърпение със силно тропане по портата. После още двама и още един...

Тясното дворче се напълнило с хора. Оглеждали делвата, земята, портата: дали няма някаква следа? Нищо!... Оня сякаш паднал нейде от небето и улучил точно делвата!

От къщи се чул гласът на старицата – викала Шир Мамед. За да се отърве от неуморимото любопитство на комшиите, той побързал да се прибере.

В къщи, върху сандъка, на копринен юрган, сред възглавници той го видял. И веднага, мигом го познал: това било момчето от съня.

– Виж – с разтапящ се глас рекла старицата, – виж, Шир Мамед: то има зъбки!

Шир Мамед се приближил до сандъка. Момченцето заритало с крачета насреща му, размахало ръчички, запищяло, ококорило очета, широко отворило уста и потресеният Шир Мамед видял в устата му два реда равни, ослепително бели здрави и остри зъби... Имало от какво да му се завие свят и да му се вземе акълът: пеленаче, пък със зъби! Шир Мамед усетил слабост в краката си, а сърцето му примряло, защото си спомнил, че и оня от съня също бил зъбат.

В къщата влязло чудо. Това било ясно на Шир Мамед, било ясно и на старицата. Тя се облегла на рамото на мъжа си и му прошепнала през сълзи:

– Аз си знаех, че ще стане... Винаги съм знаела. Само дето не знаех кога и как.

Според тогавашния бухарски закон, намерено дете можело да се осинови не по-рано от три месеца, ако родителите му до тогава не се обадят.

Три месеца глашатаите чели на главния пазар фермана, който извествявал всички жители в Бухара, всички пришълци и прочее, че в грънчарската махала, в къщата на грънчаря Шир Мамед, е намерено в делва отроче от мъжки пол, на около пет месеца, с отличителен белег – устата му пълна със зъби, които не са му според възрастта. Три пъти на ден глашатаите четели фермана: сутрин, на обед и вечер; наистина не всеки може да дойде на бял свят с такава гюрултия! Тая шумотевица около малкия Настрадаин била сякаш предзнаменование за целия му сетнешен живот.

Не му било лесно на Шир Мамед през тия три месеца, а пък старицата хептен се намъчила. Тя посрещала всеки ден със страх: ще дойдат, ще го вземат! Хлопнела ли, скръцнела ли портата, треска я тресяла – настръхвала като вълчица, готова да брани до последен дъх своето малко. Комшийките я подучили да занесе златните си обици – своя сватбен

подарък – на един писар на пазара, който да измисли клетвен въпросник, за да бъдат уличени в лъжа мошениците, които можело да дойдат да се представят за родители на малкия Настрадаин. Старицата предварително ги намразила, без дори да помисли, че може и да не са мошеници. Писарят – един кльощав интригант, с жълто, изкълвано от шарка остро мише лице – се оказал майстор в работата си: съчинил осемдесет и шест въпроса и така коварно ги подредил, че задавани последователно на който и да било човек, те го превръщали в разбойник, извършител на безброй злодейства, сред които нощните обири по пътищата и убийствата на деца не били най-страшните.

Страховете излезли напразни. Минал деветдесетият ден, последният – никой не дошъл за намереното дете, а на деветдесет и първия ден моллата в присъствието на необходимия брой свидетели извършил в джамията обрета по осиновяването.

Ето при какви обстоятелства се появил Настрадаин Ходжа в къщата на грънчаря Шир Мамед. По-нататък се знае, че са го кърмили поред всички жени от грънчарската махала, които имали бебета. Не знам колко братя и сестри е имал той по кръв, но млечните му били много. Тук отново може да се забележи предзнаменование: още от люлката той се изхитрил да се сроди с цялата грънчарска махала, както после се сродил с целия свят... Разправят, че макар в ранно детство много да го сърбели зъбите и да пъхал в устата си и да гризъл каквото му падне, той нито веднъж не ухапал никоя от кърмачките.

Растял много бързо. Когато бил на три години, му давали пет, а по акъл – още повече. На три години той знаел много думи, усвоил законите на тяхното съчетаване и приказвал, та смайвал възрастните с правилната си реч. С удивителна проникателност се досещал за какво служат предметите около него – хурки, брадви, триони, клещи, градинарски ножици, свредели, ютии и прочее. На четири години за пръв път седнал на грънчарското колело и за неопикуемо учудване на Шир Мамед веднага направил такова гърне – направо за продан! Всички вещи с пълна готовност му разкривали своите тайни – той сякаш не откривал света, ами го опознавал, сякаш не бил дошъл на земята, ами се връщал, както след дълго пътешествие човек се връща в къщи, където всичко му е познато, само че малко позабравено.

От другите особености на неговото детство разправят за странната замисленост, която го навещавала понякога вечер. Той се усамотявал и мълчал: в такива минути погледът му ставал прозрачен – сякаш не виждал нищо по-близо от съзвездieto Седемте елмаза. С годините тази

странност, необяснима за четиригодишно дете, постепенно се изгубила – може би за да се върне при него в старостта, на която е присъщо да устремява помислите си към звездите... Разправят и за необикновената му любов към слънцето, любов, която стигала до боготворене; още от пеленаче той можел да гледа слънцето, без да примижавя, с открит поглед и без лъчите да го заслепяват, способност, която от всички земни създания притежава единствено орелът.

С малките на света, тоест с животните, птиците, разните бръмбари и буболечки, го свързвало голямо приятелство. Шир Мамед се чудел и маел, като гледал как малкият Настрадаин спокойно хваща от клоните който и да било стършел и внимателно го разглежда, а дебелият мъхест стършел също така спокойно чака да го пуснат и дори не прави опит да се брани със страшното си жилило. Птиците нямали никакъв страх от момчето: имало случай, когато той подпрял стълбата на стената и половин ден помагал на лястовичките да си правят гнездо под стрехата – и лястовичките с желание приемали помощта му. Само който знае колко ревниви са тия пъргави птички към своето гнездо, може истински да оцени тази чудна случка. Когато малките в гнездото пораснали и дошло време да се учат да летят, малкият Настрадаин успешно помагал на хвъркатите родители да учат децата си, вдигал неопитните, които падали на земята, и ги хвърлял във въздуха. В дъното на градината, под корените на старата кайсия живеел неговият най-голям приятел – таралезът, на когото сутрин носел мляко в една паничка; имал също познати и сред мишките... Един път, като минавал с Шир Мамед през старите гробища, малкият Настрадаин свърнал от пътеката в буренака и както бил бос, настъпил една змия; тя засъскала и моментално се увила около крака, му чак до коляното; Шир Мамед изстинал от ужас, а момчето спокойно вдигнало крак – змията развила хлъзгавите си пръстени и отпъзляла, без да го ухапе, макар че съскала много сърдито, защото все пак опашката ѝ била доста смачкана. В също такъв сговор живеел той с всички останали четириноги, влечуги и хвъркати с изключение на комарите: тия гнусни същества, родени от гнилия дъх на блатните дяволи, не искали да го признаят за свой и го измъчвали безпощадно, до сълзи.

Той живеел, роден с целия огромен свят наоколо, винаги се чувствувал неделим от него, сякаш съзнавал, че ефирът, от който се състои всичко на света, е един, непрекъснато се прелива и никоя негова частица не принадлежи някому постоянно: от слънцето преминава в стърше-ла, от стърше-ла в облака, от облака във водата и вятъра, от водата – в птиците, от птиците – в човека, а от него се устремява по-нататък, в

своя вечен кръговрат. Ето защо на малкия Настрадаин му било толкова лесно да разбира и стършела, и вятъра, и слънцето, и лястовичките: самият той бил по малко от всички тях. Онова велико благо на сливането със света, което се дава само на мъдреците, и то едва на стари години, като висш венец за труда и усилията им, на него, избрания син на Живота, му било дадено по рождение.

Що се отнася до неговите връстници, млечните му братя от грънчарската махала, то чувствата му към тях били неизменно доброжелателни, макар че много отрано започнал да вижда у хората несъвършенството на тяхната природа. Но Настрадаин Ходжа умее да бъде снизходителен, да не иска от хората да бъдат ангели, защото знаел, че това е невъзможно. След много години, вече възрастен, той намерил в книгата на премъдрия Ибрахим ибн Хатаб следното разсъждение: „Самото несъвършенство на човешката природа е такова, че несъмнено свидетелствува за висшето място на човека сред всички други същества, понеже само нему – единствено измежду живите – е дадена възможността да се усъвършенствува. Самата дума «несъвършен», употребявана спрямо него, вече съдържа признание за човешките способности и възможности за възход...“ Като прочел това, Настрадаин Ходжа възкликнал: „Самата истина, аз винаги съм мислил така!“

Но да побързаме да се върнем към разказа за неговото детство. Той бил много кадърен в търговията. На осем години сам продавал делви. Шир Мамед му имал пълно доверие и в горещите часове на чаршията спокойно си почивал в някоя чайхана. Търговията на Настрадаин Ходжа вървяла: нямало случай старецът да съжалява за своето доверие.

Веднъж момчето останало само в дюкяна, дошъл някакъв мющерия и си избрал едно малко гърне, искал да са купи в него мед. Като видял огромните наредени делви, всяка от които била два пъти по-голяма от продавача, мющерията забелязал:

– Грънците големи, продавачът – дребосък!

Настрадаин мигновено направил от тия думи първия ред на двустишие, а с отговора си завършил двустишието:

– Купувачът – едър, а купува малък съд.

Изумен и възхитен от летящото остроумие, търговецът, който през свободното време сам се опитвал да съчинява стихове и разбирал от тая работа, купил още пет гърнета и без да се пазари, платил на момчето скъпо.

Като изпрацал купувача, Настрадаин казал второто двустишие:

Макар не са сребро ей тия
гърненца, месени от глина,
каквото сипеш в тях, да ти е
като шербет и медовина

– и с това още повече изумил и възхитил търговеца. Той записал двете двустийшия, благодарение на което те са стигнали до нас.

Настрадаин бил истински син на чаршията. Гюрултията, навалицата и блъсканицата никога не го уморявали, той можел по цели дни да се къпе в този неспирен и шумен поток. Там станал участник в една случка, която много му послужила да опознае сърцето и ума си.

Един следобед той минавал през стария камиларски мегдан. Било по тихите часове: продавачи и купувачи изчаквали да мине жегата. Наоколо лежали камили, горещият неподвижен въздух бил наситен с тръпчивия мирис на потта им; малкият Настрадаин, без да се страхува от камилите, прекосил мегдана, като току се губел между жълто-миризливите застинали вълни на камилските гърбици и пак изплувал зад тях с червения пампур на кадифената си тюбетейка. Сънният мегдан с нищо не можел да го зарадва; опитал се да подразни едно камилче, но и то, отмаляло от жегата, го изгледало равнодушно и се извърнало, без да го наплюе.

Малкият Настрадаин помислил-помислил и тръгнал към Тамерлановия мост, където според слуховете се бали настанили странствуващи въжеиграчи. Като минавал покрай големия кервансарай, той се спрял, защото чул зад ъгъла викове, писък и смях. Сърцето му се изпълнило с ликоване и той, разбира се, забързал натам.

Видял една тайфа пазарски момчета на негова възраст, увлечени в жестока игра. До стената на кервансарай, на пътя, направо на припека, седяла една старица-просякиня – циганка от племето люли, най-долното от всички цигански племена. А дечурлигата е маймунджулуци и кикотене я дразнели, подвиквали й разни обидни прякори и я замеряли с бучки суха пръст.

Старицата била необикновено грозна и отвратителна: по непокритата й глава прозирали белезникави плешивини, в устата й, зад сините съсухрени устни, стърчали жълти конски зъби, сивият й нос бил като кука, клепките – болни, червени, без мигли, очите й – кръгли, зли; отгоре на всичко тя държала в скута си един отвратителен като нея чер котарак с окапала от старост козина, с една дума – същинска вещица, от ония, дето крадат малки деца да им пият кръвта.

Малкият Настрадаин побързал да се включи в общата забава: крещял и викал, ръмжал и кляфкал като куче, надпреварвал се да скача заедно с другите на един крак и с изплезен език. Старицата ги ругаела, заканвала им се с жилест юмрук, котаракът фучал и се изгърбвал – всичко това било много смешно, момчетата се превивали от смях.

Най-сетне старицата им омръзнала, освен това на Тамерлановия мост ги чакали други развлечения. Те се спуснали в надпревара към моста, където пристигнали благополучно тъкмо преди да започне ходенето по въже. За старицата и за нейния котарак моментално забравили – а и как да не забравят, когато ушите им веднага се напълнили до спукване с пленителния грохот на големи и малки барабани, с пищенето на зурни и рева на тромби, а очите им – с блаженото съзерцание на въжеиграчите, които се разхождали със своите пръти в небето. Само веднъж в паметта на малкия Настрадаин като смътна сянка се мярнала старицата, мярнала се и се изгубила, но някак си странно докачила сърцето му, сякаш го одраскала.

Блаженството продължило през целия ден; Настрадаин се върнал в къщи по друг път и не срещнал старицата. Но когато разказвал на Шир Мамед как е прекарал деня, си спомнил за нея и се запънал.

– Какво? – попитал Шир Мамед.

– Ами... видях и една бабичка, люли, просякиня – отвърнал Настрадаин. – Има черен котарак... Сетне ходихме на Тамерлановия мост...

Той не излъгал направо, но не казал и истината – това било полуистина, тоест най-лошата лъжа. И пак нещо го драснало по сърцето.

След това си легнал да спи. Уморен от тичане през деня, Настрадаин заспа дълбоко. В полунощ се събудил от страшен сън: злобно озъбена, старицата от пазара искала да го хване и да го завлече в някаква яма, където фучал и се гърбел огромен черен котарак и святкал с огнените си очи. Тоя сън изпълнил момчето с мъка и болезнено терзание; вслушан в дишането и хъркането на Шир Мамед, то усещало непрекъснато засилващото се драскане отвътре – като че ли котаракът на старицата се бил вмъкнал в гърдите му и си точел ноктите о сърцето му.

Така за пръв път той чул гласа на съвестта, разбрал, че носи в себе си невидими тайнствени везни, на които непременно се претегля всяко зрънце зло, сторено от него, и накланянето на везните е мъчително.

За да се спаси от дращенето по сърцето, той се мъчел да мисли за игрите, за таралежа, за лястовичките. Напразно! Колкото повече не искал да мисли за старицата, толкова повече мислел само за нея.

И тогава с него станало нещо чудно: колкото повече се

задълбочавал в мислите си за старицата, толкова по-малко оставал самият той и все повече се превръщал в старицата, като че се преливал в нея, така че на сутринта бил три четвърти тя и само една четвърт си останал предишният той. И когато се превърнал три четвърти в старицата, той се почувствувал нещастен и самотен като нея, а останалата му една четвърт била обзета от такава нетърпима жалост към нея, че се облял в горещи сълзи.

Разбрал всичко: нейната безкрайна самота, неизмеримата ѝ горест – че няма на света нито една близка душа. Мигар тя е виновна, че се е родила в племето люли, мигар сама се е направила толкова грозна – защо тогава да носи цял живот това наказание? Многохилядният пазар наоколо за нея е пустиня... не, по-лошо, защото той е изпълнен с презрение и враждебност към нея. За какво? Тя е винаги свита и винаги се озърта, защото очаква да я ударят: с камшик, с дума или със смях – все едно! Освен черния котарак, тя си няма нийде никого; тъй си живеят двамата – и двамата стари, безсилни, вечно гладни, изоставени от всички, близки само един за друг в целия безкраен свят.

С какви очи, след като разбрал всичко това, погледнал себе си Настрадаин – своето позорно кривене пред нещастната старица, своите позорни подвиквания и подскачането с изплезен език на един крак! Той се ужасил. Видял себе си толкова опозорен и отвратителен, че не можал да издържи, силно изохкал и забил глава дълбоко във възглавницата.

На сутринта бил тъжен, замислен: набързо изял питката, изпил си млякото и изтичал на чаршията. Носел в пояса си кесия, пълна с дребни медни пари – грошове и половинки грошове, общо две и половина танга. Някои ще си помислят: плод на неговата разумна спестовност? Не, късмет в играта! Настрадаин бързал да иде при старицата. Колко съблазни му се изпречвали на пътя за пазара: айран, памукшекер, захарни петлета, халва. Но той мъжествено ги преодолявал и не развързал кесията. Не спрял и в сокака, където момчетата в самозабрава играели на китайската игра, наречена „лянга“, като залагали по четвърт грош на човек. На тая игра никой не можел да му излезе и все пак ги подминал, обърнал глава настрани и забързал.

Намерил старицата на предишното място, до кервансарай. Котаракът лежал в скута ѝ. Пръстената паничка за милостиня била празна, както и вчера. Старицата галела котето, говорела му нещо; то отвръщало с тихо жално мяукане – сигурно било гладно.

Малкият Настрадаин се скрил в дупката на съборения дувар. Той изведнъж се смутил. Как да иде при старицата, какво да ѝ каже? Хрумнало

му: да ѝ хвърли кесията и да избяга. Но това било несъвместимо с тържествеността на минутата.

Покрай старицата минавали различни хора, но никоѝ не ѝ давал ни грош, ни къшей суха питка. Настрадаин гледал и се чудел: колко са несправедливи и коравосърдечни!

Учудването му постепенно преминавало в негодувание. Хората минавали и заминавали, а паничката на старицата си била все празна и празна. Лицето на малкия Настрадаин пламнало от нахлулата кръв: защо те не разбират онова, което той с детския си ум така ясно разбрал. Днес той изобщо не забелязвал ни сивия нос, ни жълтите ѝ зъби, защото с духовното си зрение се бил издигнал над тия случайни и маловажни призраци и виждал зад тях главното: беззащитност, самота, страдание.

Тласкан от гняв и жалост, той надмогнал своята плахост и с кесията в ръка тръгнал към старицата.

Колкото приближавал, толкова по-трудно му било да върви – сякаш краката му залепвали за земята.

Тя го познала – той видял това по боязливото напрежение в очите ѝ, настръхнала, свила глава между раменете, очаквайки от него, както и вчера, камък или обидна дума.

– На, бабо, вземи! – с вдървен език смотолевил той и изсипал кесията право в скута ѝ, като засипал е медни пари зафучалия котарак.

С това мъжеството му свършило, той надхвърлил границите на своя кураж. Врътнал се, хукнал да бяга и се спрял чак в железарската чаршия, далече от кервансарая.

Като извършил изкупителния си подвиг, той след това цял ден мислил. Усамотил се и мислел. Мислите му течали в два реда – за старицата и за жестокосърдечните хора, които не ѝ помагали. Съжалявал старицата и негодувал срещу хората. Но той щял да се окаже недостоен за великото си бъдеще, ако би се ограничил само с жалост и негодувание. Трябвало да действа, но как?

И тогава за пръв път познал силата на своя разум. Първо отделил мислите от чувствата, да не би последните да накарат първите да бързат, след това разплел забърканото кълбо на мислите си в строен ред, като ги опростил докрай и ги подредил по старшинство, в тоя ред, в който се раждали. Бил се научил да мисли така, докато решавал на малката си шахматна дъска задачите, които често виждал в чайханите из чаршията. В шаха има принудени ходове, които са ти във вреда и не са ти по волята, но трябва да ги направиш, трябва да се подчиняваш на противника. Точно така решил да стори малкият Настрадаин: щом жителите на

Бухара не могат да бъдат милосърдни, трябва да ги накара да бъдат такива.

Като определил задачата, той едновременно определил и руслото на по-нататъшните си размисли. Те се въртели около намирането на такава игра, в която той да е по-силен от бухарците. И за да не се затруднява да мисли за многото хиляди жестокосърдечни жители на Бухара, сметнал за полезно да ги слее във въображението си всичките заедно в един Голям Бухарец.

Работата се опростила: да мисли за един Бухарец, макар и много голям, се оказало много по-лесно. Настрадин пристъпил към изучаване природата на този толкова жесток Голям Бухарец, за да му намери слабото място, за да намери дупка в оня щит, с който споменатият Бухарец прикрива разума и сърцето си от проникването на праведната жалост.

Вътрешната същност на Големия Бухарец се оказала доста плитка – за някакви си два или три часа размисъл момчето стигнало до дъното. И там намерил смрадливата тиня на алчността, мидите на скъперничеството, полуизгнилите водорасли на утробното самолюбие. Сега Големият Бухарец му бил толкова ясен, че дори външно се очертал пред умственния му взор, при това в непоносимо отвратителен вид. На бой бил колкото едно магаре, но много по-дебел – поясът едва му опасвал корема; той бил разплут и червендалест, дебелобузест, с малки, плувнали в лой очички, които гледали света тъпо и вяло; по лицето му сънно блуждаела самодоволна безсмислена усмивка, а когато отварял устните си, зад тях се виждал дебел, неповратлив, фъфлещ, език; той непрекъснато сумтял, пъшкал и пухтял – от излишната лой, натрупана във вътрешностите му; в ръката си държал огромна – КОЛКОТО коларско колело – питка, намазана с мед, и когато отхапвал от нея, пъшкал и ръмжал от сладостна изнемога, закривал лицето си с лакът и се озъртал – да не би някой да му вземе питката или да поиска парче от нея.

Малкият Настрадин бил ядосан на жителите на Бухара заради коравосърдечието им към старицата, затова Големият Бухарец му се сторил толкова отвратителен. Но гневът е лош съветник на безпристрастието; тази представа, разбира се, не била много справедлива, защото повечето от истинските бухарци били добри, свестни хора. Те не помагали на старицата не от утробно себелюбие, а по-скоро защото не могли да видят зад външната ѝ грозота цялата дълбочина на нейното страдание; да би го видели, биха ѝ помогнали сами, без да ги принуждава някой; на тях просто не им достигало дълбокомислие. Но момчето нямало кога да мисли за това: то се готвело за схватка с Големия Бухарец,

следователно, както при всяка борба, предварително го намразил и се изпълнил с презрение и гняв към него.

Като изследвал щита на Големия Бухарец, малкият Настрадаин много бързо намерил слабото му място. Големият Бухарец, освен всичко друго, бил суетно любопитен и много си падал по всякакви чуждестранни чудновати неща. Към него, към това слабо място трябвало да се насочи ударът.

На другата сутрин малкият Настрадаин пак отишъл при кервансарая. Възбуден от хитрата си мисъл, той твърде много подранил: старицата още я нямало. Наложило се да я чака близо половин час. Момчето се уморило да тича около кервансарая и да гледа откъде, по кой от четирите пътища, които се събирали тук, ще се зададе старицата. Ранното слънце не прижурило, въздухът бил ясен и лек, сенчестите места още пазели дъхавата свежест на нощта, обилнонапоената от поливачите земя едва започвала да диша топла пара. Но кахлените шапки на минаретата вече блестели нетърпимо в очите, като че се разтапяли, прозрачната синева над тях започнала да се къдри и да трепти от маранята, предвещавайки ден, пълен с тежък зной. И от минута на минута хрипкавият клокочещ тътен на пазара наоколо се засилвал, изпълвал града открай-докрай, вдигал се нагоре заедно с праха, разтърсвал чертозите на аллаха, заглушавал небесните ангелски хорове. Това бил гласът на Големия Бухарец, неговото ръмжене над медената питка.

Скоро дошла и старицата. С нея бил и черният котарак. Момчето съжалило, че не се е сетило да вземе от къщи едно парче черен дроб: този проскубан отвратителен котарак сега бил най-близкият му съюзник срещу Големия Бухарец.

Без да губи време, малкият Настрадаин смело застанал пред старицата:

– Добро утро, бабо! Спокойно ли прекарахте нощта?

– Добрутро, добрутро! – отвърнала старицата, като присвивала съзлививи очи. – То нощта мина спокойно, ама гледам, денят започва неспокойно.

Настрадаин много добре разбирал по чия градина са тия камъчета, но се направил, че не се досеща.

Трябвало да продължи разговора. Той се поклонил още веднъж и попитал:

– Ами спокойна ли беше нощта за вашия уважаван котарак?

– Ловеше мишки, та не си е отспал – отвърнала старицата, като гледала момчето.

Той Се смутил от погледа ѝ, неловко пристъпил от крак на крак; цялата му смелост изведнъж се изпарила, заедно с нея от езика му се изпарили предварително приготвените думи.

Настъпило мълчание. Настрадаин пресекиливо въздъхнал, усетил, че му става топло не само на лицето, но и в корема. Най-сетне, с усилие, кажи-речи шепнешком, промълвил:

– Аз съм онуй момче. Дето вчера... оня ден...

Старицата мълчала, без да откъсва поглед от лицето му. Като събрал последни сили, той добавил – вече съвсем тихо:

– Дето ви ядосваше... Помните ли? Мълчанието на старицата го тикало да се обърне и да хукне както вчера.

Но този път тя заговорила:

– Как да не те помня! Ти така се мъчеше да се оплезииш, че ти се чухе отде имаш толкова дълъг език!

Тия думи можели да изгорят момчето, да го превърнат на пепел, ако не била усмивката на старицата, която огряла като слънчев лъч нейното лице.

– Ела по-близо – казала тя. – Ти си добро момче, с добро сърце, но като гледам, си голям пакостник. Сега си признай направо и без да усукваш – защо си дошъл, какво ти трябва? И ти казвам предварително: ако ми носиш пак като вчера две танга, по-добре си върви. Да се помага на бедните е добро нещо, благочестиво, но е лошо, когато някои момчета бъркат за тая работа в татковите си кесии. Защото как иначе можеш да печелиш всеки ден по две танга?

Малкият Настрадаин почервенял от обидата, но се сетил, че тя е люли, циганка, затова мисли за него като за момчетата от своето племе.

– А, не! – рекъл той. – Днес не ти нося пари. Аз никога не бъркам в татковата кесия. Той често ме оставя да продавам самичък в нашия дюкян грънци и аз винаги му давам цялата печалба.

– Това е хубаво – похвалила го старицата.

– По празниците той винаги ми дава четвърт танга и даже половин.

– Толкоз можеш да вземеш – отвърнала старицата. – Не е грехота. Радвам се, че съм събрала.

Нататък разговорът тръгнал естествено: думите се скачвали една за друга като зъбците на зъбни колела – мелницата се завъртяла. Малкият Настрадаин седнал до старицата и погалил котето, послушал го как мърка и похвалил мъркането му.

– Обича ли мляко и чер дроб?

– Отде да знам, никога не съм му давала нито мляко, нито чер дроб

– засмяла се старицата. – Че то и аз вече колко години не съм ги виждала.

Това тъжно признание станало за момчето мост към най-важното в разговора. Развълнувано и със запъване то разкрило пред старицата своя замисъл срещу Големия Бухарец.

Тя слушала отначало с любопитство, после с доверие, а накрая заплакала от умиление.

– Самият аллах те е пратил да утетиш бездомната ми старост! По ум ти си нечуван мошеник: ако се беше родил в нашето племе, непременно щеше да станеш върховен вожд. А по сърце си чист праведник; дай боже и занаят умът ти да се покорява на сърцето.

Замисълът на малкия Настрадаин изисквал предварителен харчлък – към петнайсет танга, дори малко повече. Старицата дотолкова повярвала на момчето, че без колебание му дала парите, които измъкнала от най-съкровениите дипли на мръсните си парцаливи дрехи.

– Последните ми са – рекла тя. Ръката ѝ треперела.

– Не се тревожи, бабо, ще се върнат при тебе, и то с печалба – отвърнал малкият Настрадаин.

Първо се запътил към Китайския мегдан, на битпазара: там на сметка – за половин танга – купил вехт счупен кафез, бая голям, от ония, в които чайханджиите държат кеклици – планински патици, ценени заради кудкудякането им, защото то прилича на звън на стъкло. След това момчето отишло в дърводелската чаршия, намерило майстор да му поправи кафеза – и там отишла половин танга. Третата половин танга платило на бояджията, който нашарил кафеза с всичките бои, каквито имал в дюкяна – зелена, синя, червена, жълта и бяла. Накрая щедрият бояджия извън пазарлъка опасал кафеза с една широка черта от варак и рекъл:

– Сега, момче, ти остава само да хванеш Жар-птицата с елмазено перо в опашката!

– Вече съм я хванал – отвърнал Настрадаин. – Такава Жар-птица, каквато още не е виждана в Бухара: с четири лапи и с черна козина.

Малкият Настрадаин дал кафеза на старицата (тя плеснала с ръце при това великолепие) и пак тръгнал към пазара.

Този път момчето се върнало чак към обед.

– Хайде, бабо, всичко е готово.

Старицата станала с пшккане, взела сънени котарак, който вяло отворил жълтите си очи, момчето взело кафеза и тръгнало.

Спрели близо до Китайския мегдан, дето се кръстосвали три пътя.

Тук започвали трите най-многолюдни градски чаршии: тъкаческата, обушарската и железарската. Недалеч, встрани от кръстовището старицата видяла малка шатра – камъшови рогозки, подпрени с четири пръта. Двата входа – един срещу друг – били закрити с грубо неизбелено платно. До шатрата седял нейният майстор – един от постоянните старци по пазарищата; той получил от Настрадаин два танга и с благодарност се оттеглил.

Момчето завело старицата в шатрата. В средата имало вкопан дирек със закована отгоре широка дъска – полица за кафеза. Нищо друго нямало вътре. Светлината прозирала отгоре, през дупката в покрива.

– Стой тука, бабо – рекъл Настрадаин. – Имам още една малка работа – последната.

Оставил старицата и се запътил към обушарската чаршия, след това по една пресечка свърнал към яза Ески Хауз, където в ония времена се дели пазарните писари, съчинители на различни прошения и жалби, а най-вече на доноси.

Това било най-кавгаджийското, най-клюкарското и най-долното място на пазара: тук вик аги имало дрязги, свади, раздори, ежби, хвалби и нечувани безмерни лъжи, от които на човек свят му се завивал. От събраните тук писари нямало нито един, който преди това да е заемал длъжност, по-ниска от управител на дворцова служба нейде в Стамбул, Техеран или в Хорезм, нямало нито един, който да не е давал на времето спасителен съвет на някой цар, и то точно в минутата, когато всички велможи и сановници били безмълвни и объркани, нямало нито един, който в миналото да е получавал награда, по-ниска от знака на Големия лъв...

Обикновено доверителите започвали да се стичат към яза следобед и тогава гюрултията тук малко утихвала, понеже писарите се улисвали в работа. Но малкият Настрадаин дошъл предиобед, тоест в часовете на най-големите крамоли. Всичко вряло и кипяло: кой с кого спори, кой кого ругае – не можело да се разбере: всеки псувал всички и всички – всекиго: носела се такава невъобразима олелия, че било чудно как водата в Ески Хауз остава спокойна при тоя ураган от злобни ругатни и всякакви клевети.

– Той е син на крастава хиена! – крещял за съседа си някакъв хилав старец, кльошав и сгърчен като буквата „мим“. – Той презрян невежа не може да напише, дори „алиф“ както трябва! Не помните ли какво прошение написа миналата година за пред съда! Вместо „факел на началствуването и благочестието“ написа „факал-плакал на кол –

шестуването“; „факал – на кол – плакал“ – това написа!

– Кой е писал „факал – на кол“? Аз ли съм писал „факал-плакал“ – задъхвал се от ярост съседът му, който приличал на буквата... Дори не може да се каже на коя буква приличал – по-скоро на цялата арабска азбука едновременно, защото през цялото време менял своите очертания, като всяка част на тялото му треперела ситно и отделно от другите – главата, краката, ръцете, пръстите и гърбът; изглеждало като че и вътрешностите му се движат и се преместват в корема му. – По-добре си спомни как миналата година едва не си погуби доверителя, щото в прошенията до емира наместо „ваше величество“ написа „ваше яичество“! Спомни си де!

Наоколо им се кискали, хихикали, кикотели се, грухтели на различни гласове. Стърченият като буквата „мим“ писар целият се изкривил и заскърцал със зъби, готвейки се да отвърне достойно.

Малкият Настрадаин не дочакал неговия отговор, подминал.

Сред това злобно сборище трудно намерил един възрастен писар, който не вземал участие в общата кавга, при това не от благородумие или ат кротост, а по една друга, Много тънка причина. Той слушал. Източил дългия си врат, лъснал на слънцето огромния си гол череп, който сякаш бил смачкал под тежестта си сплесканото му кокалесто лице, той слухтял и ловял всяка дума, изгървана невнимателно в горештата препирня, та после да направи донос. И веднага тайно я записвал е чуждоземни букви, да не би случайно смисълът ѝ да се открие пред останалите писари. Когато малкият Настрадаин стигнал до него, оня точно записвал. „Яичество“ – шепнел си и скърцал с тръстиковото перо и такава съскаща, такава тиха, змийска, зловещо-радостна усмивка била залепена като пиявица на устните му, че по нея безпогрешно можело да се определи предварително вкусът на ония яйца, които той имал намерение в най-скоро време да забърка за някого от това „яичество“.

Той вдигнал очи към малкия Настрадаин и попитал:

– Какво ти трябва, момче?

– Трябва ми един малък надпис – с туш, на китайска хартия. Съвсем къс.

– Къс надпис ли? – възкликнал писарят, зарадван, че си има доверител, при това такъв, пред когото – поради неговата неопитност и младост – можел да разпери цялата паунова опашка на лъжите си. – Благодарите се, момче, на съдбата, дето те е довела при мене, защото никой друг в цяла Бухара не пише точно с четчица, точно с туш и точно на китайска хартия! Когато бях управител на канцеларията на Големия диван

в Багдад и носех на сърмения си халат знака на Големия лъв – златен знак, обсипан с елмази, който лично халифът ми подари...

Наложило се малкият Настрадаин да изслуша бръщолевенията му докрай, но няма нужда ние да правим това, още повече че всеки многократно е слушал нещо подобно. Такива хвалби за минало величие има винаги сред хората, захвърлени на дъното на живота, те съпровождат всички поколения, като по същество остават едни и същи за всички поколения. Писарят се отплеснал да разказва за превратностите на съдбата, за коварството на враговете и като свършил, попитал:

– Какъв надпис ти трябва, момче? Кажй – и аз ще те ощастливя.

– Само три думи – рекъл малкият Настрадаин. – С големи букви: „Звяр, наречен котарак“.

– Как? Повтори... „Звяр, наречен котарак“ ли? Хм...

Писарят присвил устни и устремил към момчето пронизващия поглед на острите си тесни очички:

– Кажй ми, а защо ти е дотрябвал такъв надпис?

– Който плаща, той знае за какво плаща – уклончиво отвърнал Настрадаин. – Каква е цената?

– Танг и половина – последвал отговор.

– Толкова скъпо? Само за три думи!

– Да, ама какви думи! – отзовал се писарят. – Звяр!... – Той направил тайнствено-зловещо лице. – Наречен!... – Той прошепнал тая дума, като й придал някакъв престъпно-заговорнически оттенък. – Котарак!... – Той потръпнал и отметнал цялото си тяло, сякаш докоснал змия. – Кой ще ти вземе за такава работа по-евтино?

Малкият Настрадаин трябвало да се съгласи с цената, макар че така и не разбрал в какво се състои опасната дълбочина на неговия надпис.

Писарят измъкнал изпод килимчето си парче жълтеникава китайска хартия, изрязал я с ножа, взел четчицата и се заел с работа, съжалявайки в душата си, че от трите думи, които му били поръчани, при цялата си ловкост не може да скалпи поне един донос.

На връщане малкият Настрадаин се отбил през обушарската чаршия, където с кундуржийско лепило залепил надписа на гладка дъсчица.

Закачена пред входа на шатрата, тя имала много примамлив вид.

– Сега, бабо, обирай парсата – рекъл малкият Настрадаин.

Затвореният в кафез котарак вече бил внесен в шатрата и протяжно-досадно мяукал там от скука и самота.

Старицата седнала с паничката пред входа, а малкият Настрадаин застанал на три крачки от нея, откъм пътя, напълнил гърдите си с

въздух и завикал толкова силно, толкова пронизително, че чак ушите я засърбели.

– Звяр, наречен котарак! – завикал Настрадаин и чак приклякал от напъване, целият почервенял. – Затворен в кафез! С четири лапи! Четири лапи с нокти, остри като игли! Има дълга опашка, която свободно се върти надясно и наляво, надолу и нагоре и може да заема всякакво положение – може да става на кука и даже на колело! Звяр, наречен котарак! Извива си гърба и си мърда мустаците! Покрит е с черна козина! Има жълти очи, които светят в тъмното като живи въглини! Издава звуци – противни, когато е гладен, и приятни, когато е сит! Звяр, наречен котарак! Затворен в кафез, в здрав и сигурен кафез! Всеки може да го разглежда за два гроша без никаква опасност за себе си! В здрав и сигурен кафез! Звяр, наречен котарак!

Не минали и три минути и усърдието му било възнаградено. Някакъв сеирджия по пазара излязъл от железарската чаршия, спрял се, послушал се и свил към шатрата. На вид той бил истински двойник на Големия Бухарец, само бил по-малък на ръст – негов по-малък брат, също толкова дебел и румен, със също такъв безизразен и сънен поглед. Той се приближил плътно, до Настрадаин, турил ръце на кръста си и замрял. Тлъстото му лице започнало бавно да се разплува в дълга безсмислено-блажена усмивка, очите му спрели и станали стъклени.

– Звяр, наречен котарак! – дерял се право в лицето му Настрадаин колкото му глас държи. – Затворен в кафез! Два гроша за разглеждане!

Малкият Бухарец дълго стоял, слушал с тихо и безсмислено упоение тези викове, после се приближил до старицата, бръкнал с дебелите си пръсти дълбоко в пояса и хвърлил в паничката два гроша.

Те звъннали. Гласът на малкия Настрадаин секнал от вълнение. Победа!

Малкият Бухарец отметнал завесата, влязъл в шатрата.

Настрадаин притихнал и със замряло сърце зачакал да се появи обратно.

Малкият Бухарец стоял в палатката много дълго. Какво правил – не е известно; сигурно е съзерцавал. Когато излязъл, на лицето му било написано объркване, обида и недоумение – като че ли в шатрата му обува ли ботуш на главата или му дали да яде сапун. Пак отишъл до малкия Настрадаин, който подновил виковете си, пак турил ръце на кръста, пак замрял, само че сега лицето му вместо блажена усмивка, изразявало някаква смътна умствена тревога. Той се досещал, че са го изиграли, но как – не можел да проумее.

Малкият Бухарец така си и тръгнал. А край шатрата вече се спрели нови трима и на висок глас се препирали – кой пръв да влезе да види звяра.

Тя се оказали по-досетливи – като излизал от шатрата, последният се превивал от смях. Но тъй като всеки изигран иска всички останали да не излязат по-тарикати, тия тримата не казвали нито дума на следващите двама, които вече чакали на входа.

Разглеждането на звяра продължило цял ден. Разглеждали го търговци, занаятчий, пришълци-чифчий, дори много учени мъже на исляма с бели чалми с подгънати краища. Съзерцавали го преди храненето, когато издавал противни звуци, съзерцавали го и като се наял с черен дроб, когато вече не издавал звуци, а се облизвал и си пощел бълхите из козината.

Затворили шатрата чак като ударили барабаните. Старицата преброила печалбата. Деветнайсет танга! Още първият ден върнал целия масраф с лихва, а утрешният обещавал чиста печалба.

Животът на старицата вълшебно се преобразил. Сега тя си имала дори покрив над главата, понеже шатрата била безспорно нейна собственост. Останала да спи в нея. Котаракът, пуснат от кафеза, обикалял е вирната опашка по ъглите и душел новото си жилище.

Малкият Настрадаин викал пред шатрата още три дена, след това казал на старицата, че трябва да наеме някой да го смени, защото той си има друга, къщна работа. Цанили един старец за три танга на ден, бивш мюезин. Той викал силно, но много проточено, извивал го като на молитва; наложило се да му купят барабан, та с него да смесва викането за примамка.

Момчето не забравяло старицата: всяка седмица я навестявало. Срещата винаги била радостна и за двамата. Старицата разказвала на момчето за нарастването на своето богатство и винаги му предлагала половината. А той винаги отказвал – вземал по една танга за сладкиши, колкото да не я обиди.

Преди да си тръгне, момчето влизало в шатрата да погледа. Понеже всеки ден го хранели с черен дроб, котаракът станал неузнаваемо дебел, станал хептен мързелив и винаги спял на възглавничката, купена за него. Момчето отваряло кафеза, галело котарака и се чудело на копринената му козина; а той едва-едва отварял едното си око, леко помръдвал с опашка и пак потъвал в сън.

Наесен момчето и старицата се разделили: тя се преселвала в Наманган при някакви свои цигански роднини. Заминала с покрита талига

– толкова богата станала. Как плакала тя, прегръщайки на сбогуване малкия Настрадаин! Момчето за последен път се нагледало на звяра, който спял на възглавничката в кафеза, и каруцата потеглила...

След години, когато веднъж попаднал в Шираз, родината на великия Саади, Настрадаин Ходжа (по това време вече Настрадаин Ходжа) изведнъж чул на пазара гръмливия глас на един глашатай: „Звяр, наречен котарак! Звяр, затворен в кафез!“ С разтуптяно сърце той забързал на там и видял на площада шатра. Пред входа седяла една млада циганка – весела, красива, с гердан и обици; пред нея блестяла лъскава бакърена тава за пари. А отсреща до входа дремела старицата, вече съвсем-съвсем грохнала, преминала оная черта на земното битие, зад която сънят и явното неразделно се сливат... Настрадаин Ходжа хвърлил, върху подноса голяма сребърна рупия – нарочно, за да се задържи по-дълго пред младата хубава циганка, докато му връща рестото. Тя, разбира се, се досетила за това и му връщала рестото, без да бърза, в дребни медни пари, скромно засенчила с кадифени ресници очите си, но издавайки се с усмивката, която проблясвала на розовите ѝ свежи устни. Настрадаин Ходжа влязъл в шатрата и видял котарака – чудно! – същия онзи котарак, грохнал, както и старицата. Настрадаин Ходжа го повикал – той не чул: сигурно бил оглушал от старост.

Като излязъл от другата страна на шатрата, Настрадаин Ходжа пак се върнал пред входа. Младата циганка помислила, че я заглежда и откровено се засмяла, зъбите ѝ блеснали. Но за нейна голяма досада, недоумение и даже негодувание Настрадаин Ходжа предпочел да поприказва със старицата. Навел се и тихо ѝ прошепнал:

– Здравей, бабо; помниш ли Бухара, помниш ли онова момче на пазара, Настрадаин?...

Старицата се стреснала, по лицето ѝ просветнала мигновена светлина, тя се задъхала, тихичко извикала и цялата се наклонила напред, взела да гребе е треперещи ръце въздуха. Но Настрадаин Ходжа вече се отдалечавал, мислейки си: „Нека това да ѝ бъде летящ отзвук от миналото, мимолетен лек сън – преди оня вечен сън, който скоро ще склопи очите ѝ...“ Погледнал назад: старицата още не била дошла на себе си и все ловяла въздуха, а младата, безкрайно учудена и разтревожена, мятала бързи погледи ту към старицата, ту към тълпата, в която изчезнал странният посетител.

Той не се върнал повече – и пазарът го погълнал в пъстрия си шумен кипеж...

И още нещо се случило с него в детството на бухарския пазар.

Шляел се по чаршията. Нетърпимата жега го подгонила към яза. Подире му тръгнала някаква жена, цялата загърната с фередже. Той чул стъпки след себе си, обърнал се.

– Почакай! – рекла жената със странен глас, приближила се, отменила фереджето, навела се. Турила сухите си горещи длани на бузите му, приближила скръбното си изпито лице към неговото, вперила очи в неговите, като че ли искала да прелее душата си в неговата, или обратно – да изпие неговата душа. Той се смутил – какво иска? Очите ѝ били черни, големи, влажни от сълзи.

– Върви! – прошепнала тя и лекичко го побутнала. – Дано всемогъщият аллах те закриля всякога и навсякъде. Върви!...

Тя спуснала фереджето и с бързи крачки, сякаш някой я преследвал, свила в пресечката. Той с недоумение гледал подире ѝ, без да разбира нищо. След час, в пъстрата навалица на пазара, той вече забравил за тая жена. И никога повече не си спомнил за нея.

След много години, когато вече бил голям, някъде на половината път между Бейрут и Басра, като нощувал в един кервансарай, жената му се присънила – познал лицето, очите, гласа ѝ. „Дано всемогъщият аллах те закриля всякога и навсякъде!...“

Той се събудил с изстинало сърце, целият разтреперан: разбрал, че това е неговата рождена майка. Това не било някаква случайна догадка, а твърдо убеждение, ясно и категорично, долетяло при него незнайно откъде. Той си помислил, че никога не ѝ е казал поне една дума; обзет от неизмерима жалост и от неизмерима любов към нея, той заплакал, повтаряйки безкрай думи на нежност и любов, каквито децата говорят на майките си. Сякаш се отворила врата към миналото му, към най-ранното му детство: тия думи идвали сами, той ги повтарял и целувал тъмния нощен въздух, сигурен, че тя го чува и с цялото си майчино сърце – измъчено, но живо – му отговаря...

Така той се срещнал с майка си насън, но никога не научил нейното име и никога по-късно не можал да иде на нейния гроб; че и къде да намери безименния ѝ гроб, пък и защо, когато тя завинаги останала за него неоспоримо жива!

Свърши разказът за детството на Настрадин Ходжа. Разбира се, нашият разказ не е пъден, и е откъслечен: няколкото зрънца, намерени от нас, не стигнаха за повече. Но подир нас идват други, всеки ще намира нови зрънца, ще ги внася в общата съкровищница и в края на краищата е общи усилия от всичко събрано ще се роди нова книга за Настрадин Ходжа – книга за неговото детство. Нашият принос в нея ще бъде

малък, но затова пък – в основата; онзи, може би още нероден майстор, комуто е съдено да напише тая книга и да остави върху нея своя знак, няма да отмине с мълчание нашия труд – това е нашата награда, надежда и утеха.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Връщайки се по правия път на нашия разказ за делата и дните на Настрадвв Ходжа в Чорак, ще започнем с магарето.

То изживявало дни на приказно блаженство. Никога досега животът не му се бил усмихвал с такова бисерно струпване на неизмеримо щастие и вълшебен късмет. Първо, от колибата на хълма то се преселило в къщата на Агабег, в най-хубавата ѝ част, с изход към градината, където можело да слиза винаги по широко наклонено стълбище и без страх да хрупа каквито си иска цветя и листа; второ, в угода на всичките му желаниа винаги имало готови тави с питки от всякакви видове, кайсии, ряпа, ранни пъпеша и прочее плодове на шедрата чоракска земя. Водата пиело само облагородена с аромат на гюлов цвят. До такава степен Настрадаин Ходжа успял да убеди Агабег в истинността на магарешкото превъплъщаване! Агабег дори замислял да му намери дружка; но срещнал на пътя на своя замисъл неразрешимо съмнение, понеже не било известно от какво трябва да се изхожда при тая работа: от външния облик на превъплътения или от вътрешната му същност.

За останалите неща Агабег не си губел времето напразно – всичките му старания, всичките му разговори и хитрини били насочени към едно: да отврати държавническото сърце на превъплътения от Настрадаин Ходжа и да го привлече към себе си. За тази цел той прекарвал край магарето цели дни, сам му прислугвал, кротко понасял магариите му, които били много, понеже „приличното за обора е безобразно за палатите“. Той по всякакъв начин пречел на Настрадаин Ходжа да остане насаме с магарето и все гледал да съкрати минутите на техните свидания. „Сияйният принц е уморен“ или „Принцът е зает с държавни дела“ – внушително казвал той на Настрадаин Ходжа и го натирвал към колибата на хълма.

Настрадаин Ходжа покорно си тръгвал, макар че много му се искало да разбере какво толкова говори по цели дни Агабег на магарето, когато са сами? И той чул. Веднъж дошъл ненадейно и ги заварил в градината да водят таен разговор. Застанало в лехата, сред благоуханните шиби и

карамфили, стъпкало с копитата си пленителния чист цветен ковчор, магарето мляскало, пръхтяло, червата му куркали и то резенче по резенче жвакало от ръцете на Агабег пъпеш, а в дългите му уши се леела коварна реч.

– И след това, о, сияйни принце – шепнел му Агабег, – той си позволи нечувана дързост: хули вашата царствена природа, както и природата на вашия порфириносен родител. Той каза... Не, моят език отказа да повтори мръсотиите, които той говореше. Той каза: принцът е заядлив и глупав. Ама не аз, това той го каза... Принцът е избухлив, дребнав, инат и днешният му прискърбен облик напълно отговаря на вътрешната му същина. Не се ли крие зад това злонамерена мисъл – да изостави великия принц някъде по пътя за Кайро или – което е още полошо! – да го продаде на камилари за мизерна цена, като най-обикновено мага... кха, кха!... Като най-обикновено сред другите дългоухи, четирикопитни и така да лиши египетския трон от неговия законен и единствен наследник?... И още каза...

Като се криел зад китайския храст, Настрадаин Ходжа тихо се измъкнал, без да го види Агабег.

През нощта той рекъл на крадеца:

– Чух донос – плодът узря.

– Ти, както винаги, действуваш безпогрешно – отвърнал крадецът.
– Каква струна в сърцето му избра за тая успешна свирня?

– Завистта. От всички глупави и вредни чувства, които са присъщи на хората, това май е най-силното. Има такава индийска приказка. Аллах рекъл на един: „Искай, каквото ще искаш, всичко ще ти дам, но с едно условие: каквото на тебе – двойно на комшията. Ако на тебе къща, нему две, на тебе кон, нему – чифт. Какво искаш да ти дам?“ „Всемогъщи – отвърнал човекът, избоди ми едното око!...“

Пропели третите петли – сутрешните. Крадецът станал и се поклонил на Настрадаин Ходжа.

– Време ми е. Какво поръчение ще ми дадеш, какво ми предстои в най-близко бъдеще?

– Предстои ти още едно отиване в Коканд.

– Тежко ми и горко! Всяко пътуване ми коства чифт обуца. Подметките като че горят по тукашните камънаци!

– За последен път. Няма да се връщаш, аз ще те настигна там.

– Щом се налага, аз съм готов. Кога ще заповядаш да тръгна?

– Ще ти кажа.

В градината на Агабег, в най-отдалечения край, се намирала малка

беседка; тук нямало нито шибой, нито зюмбюли, градинарят никога не идвал насам с ножицата си, бръшлян и диви лози растели свободно и обгръщали беседката с омешани листа: сутрин в беседката по-дълго се запазвала росната свежест, миришело на мента и на влажна пръст; и птиците пеели по-дълго, защото гъстата зелена завеса не пропускала ранните слънчеви лъчи. В тая беседка една сутрин между Настрадаин Ходжа и Агабег се състоял важният разговор.

Старият слуга – сяп, глух и вечно безмълвен – понесъл една кана вино и две чаши; в къщата бил останал само тоя слуга, другите Агабег изпъдил, да не би да се разчуе тайната на превъплътяването. И сега, без да се страхува от донос, той с увлечение се отдал на мръсния си таен порок – пиянството, като приканвал към същото и Настрадаин Ходжа. Него ден започнал да пие от сутринта.

– Чорбаджи, лошо изпълняваш заръката на принца – рекъл Настрадаин Ходжа, като поемал от Агабег препълнената чаша. – Наближава време да заминавам, а ти още с нищо не си ме подготвил за длъжността везир и дворцов ковчезник в Египет.

– Да не си решил вече да тръгваш?

– До Кайро е много път.

– Ами нали оня ден казваше, че не щеш да ставаш везир. Мислеше си за науката, за самотна къщичка и за скромна плата.

– Аз и сега мисля така, ама султанът може да не се съгласи. Ако рече: или ставаш везир, или на дръвника! Срещу ръжен не се рита. Затуй реших за всеки случай да се подготвя за длъжността.

Агабег неспокойно замигал с мътните си очи и засумтял.

– Ами тайната стая? – подсетил го той.

– Точно за това исках да си поприказваме – за най-добрите начини да я избягвам. Ти Си врял и кипял в тия работи – дай ми акъл. А за награда – кълна ти се! – ще ти пратя от Египет позлатен чибук и сребърна кана за вино.

Чибук и кана! Това било все едно на жадния в пустинята да обещаеш две капки вода. Не чибук и не кана се мерзелеели пред очите на Агабег, а дворцовите мазета в Кайро, натъпкани със злато. И освен това – което е по-скъпо и от парите! – почестите и голямата власт.

Настрадаин Ходжа стоял с наведена глава; той не гледал Агабег в лицето, затова пък не свалил очи от ръцете му. И по треперенето на дебелиите му пръсти, по трепкането на издутите жили четял всичко в душата му така ясно, както във вълшебна книга. Затова думите на Агабег не били неочаквани за него:

– Узакбай, що не отстъпиш принца на мене?

Не бивало да се съгласява веднага: нека се разгорещи!

– На тебе ли? – усмихнал се Настрадаин Ходжа. – Какви по-големи хора са ми предлагали това. Но, първо, принцът желае до Кайро да го съпровождам само аз, второ...

– Можем да придумаме принца. Освен това, докато е в тоя облик, магарешкия...

– Можем да постъпим с него нечестно, така ли? Да го измамим, а? Ех, чорбаджи!

– Хич не съм и помислял таквот нещо. Но можем да изтълкуваме неговия отговор в желаната посока. Тъй като не може да произнася човешки думи...

– Ами махането с опашката, мърдането на ушите?

– Тъй де, точно тях можем да изтълкуваме!

– Наистина, чорбаджи, ти си роден за придворна длъжност! Но има и втора пречка – ти.

– Как аз?...

– С какво можеш да ме възнаградиш? Неистовото желание да стане египетски везир така разпалило Агабег, че той даже добил дар слово.

– Нали жадуваш за самота? – говорел той, наведен към Настрадаин Ходжа. – Къде ще намериш по-голяма самота и тишина, отколкото тук-ка? – Тишината наоколо наистина била като в светъл сън. – Нали искаш пожизнена плата? Моето езеро стига и артисва за богат живот.

– Ами, да си взема белята е това езеро. Пусни водата, спри водата...

– опъвал се ужким Настрадаин Ходжа. – Губи време, а учените ми занимания...

– Цани си управител. За някоя и друга пара той всичко ще ти върши.

– Вярно бе, мога да взема управител. Как не ми дойде на ум!

– Тъй де! Предай работата на управителя, а ти си бери вълшебно биле!

– Вълшебно биле! – оживи се Настрадаин Ходжа. – Баш за мене работа – да събирам вълшебно биле!

– Видиш ли! – подхванал Агабег, зарадван, че е напил слабото място; разумът му, отдавна прероден в хитрост, се размърдал и разшавал всичките си четирийсет крачета. – Вълшебно биле, я! Тука го има колкото щеш, само че не исках да ти казвам. Навсякъде расте! Ти вече намери едно. Ама колко е това? Една стотна!

– Наистина ли е само една стотна? – прошепнал, като че примирал,

Настрадин Ходжа.

– Хилядна! Една хилядна!... Ти не знаеш какви вълшебни билки растат тука!

Агабег, стоплен от виното, плещел, вече без да се страхува, че ще го хванат в лъжа; защото пред него седял човек на учените занимания, следователно в делничните работи досущ като малко дете, който неизбежно трябвало да бъде измамен. Но пред него седял Настрадин Ходжа, който умее да съедини крилатостта на душата с великата проницателност на ума и който хич не бил склонен да става тлъст овен в ръцете на разните му пълзящи по земята хитри тарикати – ето от кого трябва да вземат пример във всекидневния живот всички учени хора, всички: мъдrecи и поети!

– Ей на, гледаш го – бръшлян! – напъвал Агабег. – И той е вълшебен! Оня лопуш – и той! Наоколо всичко е вълшебно биле! Няма обикновена трева, всичката е вълшебна! Тук едно време идва един знахар, той ми разправи всичко. Остави това – тук и камъните са вълшебни. Направо се търкалят по пътя – само събирай. Тоя знахар набра цял чувал! И си взе два ибрика вълшебна вода! Забравих да ти кажа, че тук наблизко има вълшебно аязмо. На две крачки. Тук всичко, всичко е вълшебно!

Кой би могъл да устои срещу това съчетание – вълшебна трева, вълшебни камъни и вълшебна вода!

Настрадин Ходжа се съгласил. Нейсе, той отстъпва принца – срещу езерото, къщата, градината и всичко друго, което е към езерото, и за десет хиляди суха пара отгоре.

– Нямам на ръка десет хиляди – казал Агабег. – Само седем. Но нали трябва да си оставя нещо за из път до Кайро.

– Ами накитите, дето ги взе от Мамед Али? – подсетил го Настрадин Ходжа.

Спазарили се за пет хиляди. На Агабег за из път му останали две хиляди и скъпоценностите отделно.

– А принцът няма да се откаже! – викал Агабег. – За тия дни той бая ме опозна. Най-сетне ти можеш и да се разболееш. Даже да се престориш на умрял. Така ще уйдурдисаме всичко, че той няма да усети нищо и никога няма да научи.

На Настрадин Ходжа не му се умирало нито наистина, нито на ужим.

– Това е вече излишно – рекъл той. – Защо да лъжем за такова праведно дело? Ще се опитаме да придумаме принца.

Отишли да го придумват. Що махане с опашката било, що мърдане на ушите! Нейсе, изтъкували ги! Върнали се в беседката.

– Сега остава най-дребната работа! – тържествувал Агабег. – Всяка година по нашия край минава кадията Абдурахман от голямото село Ян-ги мазар, там живее постоянно. Той гледа тъжбите и сключва сделките. Трябва да е някъде наблизно: днеска ще пратя конници да го намерят. А ти, Узакбай, в туй време пригответи повечко вълшебна отвара. И ми напиши на книга всичките заклинания, да не ги забравя.

– Принцът вече е твой, а аз още не съм видял новата си къща – рекъл Настрадаин Ходжа.

– Да идем да я видим.

Огледали къщата. Тя се оказала много хубава, строена с тертип, за дълги години. „Таман и сватбен подарък за тия млади безумци – Саид и Зулфия; ще им стигне Да настанят потомството!“ – мислел си Настрадаин Ходжа, докато вървял от стая в стая след Агабег. В къщата било чисто, тихо, просторно, светло; през широко отворените прозорци щедро се леели обедните лъчи, застилали в краката на Настрадаин Ходжа веселите си китеници, изтъкани от гореща светлина, и гонели по стените цели стада плашливи слънчеви зайчета, когато долетелият от градината вятър разклащал рамките на прозорците.

ТРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

От тоя ден Агабег не бил вече предишният Агабег. Изпреварил бавното време, в мечтите си той вече се бил преселил в Кайро, в двореца, в собствените си очи той вече бил египетският везир Агабег ибн Муртаз Хорезми, вече чувствувал на плещите си тежестта на златошития придворен халат, вече чувал с мисления си предчувстваващ слух подрънкването на медалите и катарамите на гърдите си, на препасаната златна сабя. Оттогава всеки излишен ден, прекаран в Чорак, му се струвал откраднат от бъдещото му величие; всяка отлетяла минута безвъзвратно отнасяла обилните семена на всевъзможни блага и какви ли не печалби. Той се издувал от нетърпима горделивост. За Настрадаин Ходжа станало истинско мъчение да разговаря с него. Всяка сутрин Агабег карал единствения си слуга, слепия и глух старец, да му прави метани до земята. А при магарето вече изобщо не допускарал Настрадаин Ходжа.

През това време животът в селото си вървял както обикновено:

плодовете в градините наливали дъхава сладост, копринените буби увили пашкули, овцете по пасбищата се изягнили. Летните грижи на чоракци се увеличили; сега в Сафаровата чайхана вечер не се събирали много гости, само четири–пет човека; другите, капнали през деня, си лягали още по видело.

Чоракци свикнали с новия пазач на езерото и с неговите чудатости; само отвреме-навреме подмятали в чайханата по някоя и друга приказка за него. Затова пък, както и преди, над чоракци неотлъчно тегнела зловещата сянка на Агабег: пак иде поливане, пак – дни, изпълнени с тревожно очакване.

И изведнъж, като гръм от ясно небе, се посипали новини – една от друга по-главозамайващи.

Първата новина съобщил моллата в петък след сутрешната молитва: Агабег се обърнал мислено към бога и пожертвувал за джамията хиляда и петстотин танга, като поръчал помени за цяла година напред.

Хиляда и петстотин! Преди поливането! Колко ли ще вземе тогава за поливането?... Помени! За кои умрели?... За стъклените червейчета чоракци, разбира се, не можели да се сетят, затова се обърквали в предположения. „Може би за ония, който е решил да умори от глад?“ – зловещо пророкувал Сафар.

Втората новина разгласил самият Агабег. Тия дни напуска Чорак и заминава на хаджилък – да се поклони на свещения камък Кааба. По тоя начин Агабег сметнал за нужно да скрие заминаването си за Египет.

Нови тревоги, ново объркване! Преди поливането ли ще замине или след поливането? И най-важното – колко ще поиска все пак за поливането?

Третата новина – зловеща и страшна: Агабег изпратил конници на три посоки да търсят кадията Абдурахман. Викал кадията в Чорак. Защо? Срещу кого е замислил тъжба, преди да замине, какви сделки му е притрябвало да сключва?

По тоя повод в чайханата се стекло цялото село. Забравили градините, нивята, ливадите. А Сафар пак пророкувал: „Ще видите, дорде замине, всинца ни ще разори!...“ Само Мамед Али виждал в тревогата радост: каквото и Да става, оня вече няма да поиска Зулфия.

Решили да предизвикат съдбата – да попитат Агабег: колко смята да им вземе за поливането. Изпратили при него четирима старци.

Старците не могли да видят Агабег: не благоволил да се покаже. От името на стопанина говорил новият пазач на езерото. Думите му били загадъчни, не внушавали доверие.

– Вода ще получите – рекъл. – Нищо недейте продава. Тия пари, де то ги имате в кесиите, ще стигнат.

Че какво имали те в кесиите? В цялото село – сто–двеста танга. Старците казали това, на пазача. Той се засмял:

– Знам ви аз кесиите – като на издоена коза вимето са. Но пак ви повтарям: недейте продава нищо. Идете си, почтени, и предайте моите думи на останалите.

Тоя отговор не намалил тревогата, по-скоро я засилил.

В това време се върнали и конниците с вест, че кадията Абдурахман вече си е свършил работата в близкото село Олтъ Агач и утре вечер ще бъде в Чорак.

Селото замряло, стихнало в очакване на нечувани и невиджани събития.

Само двама от всички жители на Чорак не споделяли общите тревоги – Саид и Зулфия. А защо не ги споделяли – всеки лесно може да се досети. За това добре е казано в съчинението на проникновения Бади аз Заман ибн Мюфрид „Благоуханието на сутрешните рози“. Ето какво пише той: „Влюбването, ако е силно, винаги е съпроводено с леко замъгляне на ума, като лудост, на която обаче не бива да придаваме значение, тъй като тя не е опасна и не вреди – и как би могло да бъде другояче, когато самата любов е небесно чувство, изпратено ни от аллаха: нима от него може да произлезе нещо вредно? Затова, като срещнем влюбен млад човек, не бива да се чудим на неговата разсеяност, а също така на странните му разсъждения: у него има смесване на чувствата и мислите, настава бъркотия, в която никой не може да се справи – а най-малко самият той. Трябва да го изслушваме с пълна снизходителност и да не спорим с него, особено за свършенствата на неговата избраница, защото докато той е влюбен, всичко е безполезно; и за това могат да го укорят само глупците. Като се опираме на думите на мъдреца, да се отнесем и ние с пълна снизходителност към нашите влюбели и да ги оставим насаме в нощната градина, без да се опитваме да възпроизведеме техния разговор, породен от същата тая бъркотия на чувствата и мислите, в която никой не може да се справи“...

Старият кадия Абдурахман толкова години живял в кривда и съдел по кривда, че накрая сам целият се изкривил – и душевно, и тялом, и в лице. И вратът му бил крив, с увиснала гуша; и носът му бил крив,

тънък и раздвоен на върха; и устата му странно се изкривявала, и брадичката му стърчала настрани; отгоре на всичко той доста накуцвал с левия крак, та при ходенето изглеждало, като че ли на всяка крачка се гмуркал. Народът така му и викал: „кривият кадия Абдурахман“. Освен това ще прибавим, че той постоянно примижавал с едно око, или с лявото, или с дясното, според това накъде отиват кадийските му работи; с дясното – докато чакал рушвет, с лявото – след като го вземел. И понеже постоянно бил в едно от тези две състояния, от едната или от другата страна на рушвета, то винаги гледал света с едно око.

Той пристигнал в Чорак със стара раздрънкана каруца с изметнати колелета, на които правият път хич не им харесвал: те се кандилкали при всяко завъртане и все гледали да кривнат извън коловозите. Пъстрата кобилка в стръките била ниска, рошава, с проскубана опашка и с перде на едното око. Криво седял и каруцарят на капрата: единия крак подгънал в коляното, а другия опънал по стръката. Самият кадия, съобразно званието си, бил вътре в каруцата, зад спуснатото чергило, а отвън, някъде между каруцата и задницата на кобилата, бил настанен писарят, стар ортак на кадията във всички тъмни далавери. Писарят, макар и да не бил крив, бил целият смачкан и усукан, сякаш бил изпран, после истискан, но забравили да го изпънат – така си изсъхнал като камшик. И шарената чалма на дългата му пъпешовидна глава била усукана като камшик.

Агабег изпратил слугата си да посрещне кадията и да го покани на гости, но кадията отказал, защото вардел от лъжливи клевети белотата на своята безпристрастност. Отседнал в чайханата. Сафар тозчас изгонил всички сеирджии и като оставил Саид да стои диванчапраз на кадията, тръгнал по къщите да събира одеяла. Адетът по това време изисквал ложето на всеки висок гостенин да бъде постлано с много одеяла – според Сафар на кадията се полагали най-малко десетина. Като се умил и пил чай, кадията мълчаливо погледнал писаря си – само с едното око, с дясното.

Писарят също така мълчаливо станал и тръгнал към къщата на Агабег.

Върнал се по тъмно, когато в чайханата се извисявал цял куп шарени одеяла – не десет, а четиринайсет, и кадията лежал отгоре, покрит с петнайсетото. Писарят – все така мълчаливо – му показал два пръста и след това още половин пръст. Това означавало – двеста и петдесет. Кадията въздъхнал, затворил дясното око и отворил лявото, като с това обозначил преминаването от състояние „преди“ в състояние „след“.

После те провели къс разговор – шепнешком, да не чува чайханджията.

– Каква е тъжбата?

– Не е тъжба, сделка е – отвърнал писарят.

– Ха, сделка? – учудил се кадията. – Толкова да се изръси за една сделка?

– Изглежда, ударил е голям келепир – пошепнал писарят. – Сигурно е пипнал за опашката някоя тлъста печалба.

– При това законна – наставнически отбелязал кадията. – Съвсем законна печалба. Утре ще научим – завършил той и като се обърнал по хълбок, затворил лявото си око, защото състоянията „преди“ и „след“ не обхващали часовете на неговия сън.

От всички криви сделки, които старият кадия Абдурахман бил записал и узаконил през живота си, тая надминавала по кривотия всичко виждано. Цяло доходно езеро, барабар с къщата и градината, се заменяло за някакво си келяво евтино магаре! Налице била тайна цел, а според закона тъмните сделки със скрита цел били най-строго забранени. При това сделката трябвало да се запише черно на бяло, да се запише така, че изпратените от хана опитни велможи за проверка на кадията да не могат да заподозрат нищо.

Когато Агабег със силен и ясен глас обявил своето намерение да смени езерото, къщата и градината срещу магарето, през тълпата чоракци, събрани пред чайханата, преминало недоумяващо приглушено бучен§, като бръмчене в огромен разтревожен кошер. Подето от миндерлъка в чайханата, това бръмчене се пренесло в задните редове, раздвижило ги и ги люшнало, като летящ вятър прошумяло по плетищата, начоголени от дечурлига, след това прелетяло по близките покриви, пъстреещи многоцветно от кърпите на жените. Езеро – за магаре! Той трампи езерото за магаре!... Сред чоракци нямало човек, на който да не му се замъти акълът като от гъст пушек и да не му трепне сърцето.

Но старият крив кадия Абдурахман, побелял от далавери, хич не се учудил, дори окото му не мигнало. Важно и невъзмутимо седял той на миндера в чайханата, с лице към тълпата, на високо, като на трон, който чайханджията Сафар направил за него от петнайсет одеяла. Долу седял писарят, насочил дългия си унил нос в разтворения съдийски тефтер. И той, следвайки чорбаджията си, също запазил пълна невъзмутимост.

Кадията строго изгледал тълпата.

Бръмчащият тътен започнал да намалява, да се снишава към земята и накрая съвсем стихнал.

Всички замрели в трепетно очакване.

– Узакбай, син на Бабаджан! – провъзгласил кадията.

Настрадаин Ходжа хванал магарето за юлара, приближил се.

– Какво ще кажеш в отговор на думите на Агабег, син на Муртаз? – попитал кадията. – Съгласен ли си на смяната?

– Съгласен съм.

През тълпата чоракци отново преминал шум. Той бил съгласен! Има си хас!... Срещу магаре за трийсет танга на най-добрия пазар да получи такова богатство!

Ставало нещо загадъчно, тъмно, страшно. Някой в тълпата не издържал и изстенал, по-точно тихичко изпискал.

Кадията запазил предишното си спокойствие.

– Двете страни изявиха желание за предстоящата замяна! – провъзгласил той. – Първото изискване на закона е изпълнено. Сега който от селяните има достатъчно сериозни доказателства против замяната, нека ги каже пред всички!

Такива не се намерили.

Кадията почакал една–две минути и обявил:

– За извършването на сделката няма пречка, за което свидетелствувам аз.

Сега предстояло последното – да се запише. Така да се запише, че в него да няма и най-малка кривда!

Ето кога старият кадия показал целия блясък на своето съдийско хитроумие.

Пет минути той мислил; как са текли мислите в старата му глава, по какви пътища – трудно е да се каже, но ето, в съответствие с тяхното протичане, отначало чалмата се килнала наляво и увиснала, подпряна само на ухото, след това се килнали наляво очилата му, и най-после самият той се килнал наляво върху одеялата, които се крепели и не падали само благодарение на героичните усилия на Сафар, който подпирал камарата с рамо.

Когато кадията заговорил, в гласа му звучало гордо упоение от могъществото на неговия разум.

– Запиши имената на тия, които правят сделката! – заповядал той на писаря.

Оня заскърцал с перото; толкова се бил наврял в тефтера, че сякаш скърцал по книгата с дългия си нос.

През това време кадията мислено подбирал думи, които биха могли по най-добрия начин да докажат пълната законност на сделката,

изразявайки примерното равенство на заложеното от двете страни. – Дородно езеро с принадлежащите към него градини и къща – казал той с многозначителен, вещь глас и вдигнал пръст. – Много добре, да го запишем. – Той направил повелителен знак на писаря. – Ще го запишем в такъв ред: къща, градина и принадлежащия към тях вир. Защото кой може да каже, че езерото не е вир: От друга страна, ако споменатата къща и градина принадлежат към езерото, или, иначе казано, към вира, ясно е, че и вирът, обратно, спада към къщата и градината. Пиши, както ти казах: къщата, градината и принадлежащия към тях вир!

По тарикатлък това бил удивителен ход, който веднага решил половината работа: с обикновено преместване на думите езерото вълшебно се превърнало в нищо и никакъв запустял вир, който се намирал в някаква градина, пред някаква къща. В общата цена на такова имение главната част падала, разбира се, на къщата, после на градината, а вирът само се споменавал, ей тъй, между другото, за ред, понеже сам по себе си не заслужавал отделно оценяване.

Стойността на имуществото на едната страна намаляла много десетки пъти. Но сделката все още незабележимо клоняла наляво. За да я изравни окончателно, многомъдрият кадия пристъпил към изследване имуществото на другата страна.

И тук последвал неговият нов победоносен удар:

– Узакбай, син на Бабаджан, кажи, какво име носи намиращото се в твое владение предназначено за смяна магаре?

– Винаги съм го наричал Пфак-Толум.

– Пфак! Толум! – възкликнал кадията. – Какво ниско, отвратително име за такова скъпоценно животно, срещу което ти получаваш цяло богатство! Не е ли по-разумно да му дадем друго, благородно и звучно име: ако не Алтън-злато, поне Гююш-сребро?

– Може и тъй – съгласил се Настрадаин Ходжа, който уловил във въздуха мисълта на кадията. – На мене ми е все едно, а на него – още повече.

– Пиши! – обърнал се кадията към писаря. – Пиши: споменатото имущество – къща, градина и принадлежащият към тях вир от страна на Агабег, син на Муртаз, се предават на Узакбай, син на Бабаджан, като се заменят от страна на последния с Гююш-сребро, с тегло... Кажи, Узакбай – с гордо и упоено тържество старият кадия извисил глас до тръбен звук, – кажи, колко тежи твойто магаре?

– Трябва да има двеста оки.

– Мене ми трябва точното тегло.

– Нека да бъде двеста и осем очи и седем и половина драма – за сметка на мързела и изядените питки.

– Пиши! – протръбил кадията на писаря. – ...се сменява срещу сребро с тегло двеста и осем очи и седем и половина драма, за което аз, кадията Абдурахман, син на Расул, съставих настоящата тапия в пълна сгода със закона и повелята на хана.

Настрадаин Ходжа учудено гледал кадията: че това било изпипана работа, макар и мошеническа, ама майсторска, та не можел да не му сваля шапка.

– Което се заверява с моя печат и подпис! – тръблял кадията, като изпълвал с гласа си чайханата и цялото отрупано с хора пространство пред чайханата, и без да забелязва, се накланял и накланял наляво; за пусти късмет Сафар точно тогава се зазяпал, не можал да задържи с рамо камарата и при последната дума кадията бавно, плавно се изхлузил долу на пода с всичките петнайсет одеяла.

Размяната свършила. Сега езерото станало собственост на Настрадаин Ходжа, а магарето – на Агабег.

Кадията дал на двамата съответните тапии.

Потресените чоракци се разотишли по къщите, обсъждайки и тъй, и инак днешните събития.

Пътят пред чайханата опустял.

Скоро опустяла и чайханата: старият кадия заминал от Чорак за други места, където го очаквали различни многомъдри тъжби и сделки.

Малко преди да замине, Настрадаин Ходжа тихичко го попитал: кога на почетния кадия ще му е по път да намине пак през Чорак.

При тоя въпрос лявото око на кадията мигновено се затворило, вместо него се отворило дясното, което означавало състояние „преди“.

– След четири–пет дена, като си свърша работата по селата – отвърнал той и с пшкране се покатерил в каруцата по спиците на колелото.

Писарят се настанил на своето място, някъде между каруцата и задницата на кобилата.

Каруцарят свил единия си крак в коляното, опънал другия по ока, изправил се на капрата, цъкнал с език и кобилата потеглила.

С цигукане, криволичене и кандилкане каруцата тръгнала по пътя и се скрила зад каваците.

Тая нощ Настрадаин Ходжа и Агабег не мигнали.

Обзет от нетърпение да надене египетския придворен халат, Агабег не желаел да остава в Чорак нито ден повече. На разсъмване заминавал.

Дисагите му за път били приготвени от вечерта; оставало му само

да сложи двата ибрика с вълшебна вода.

Към среднощ били сложени и ибриците, плътно запушени със смола.

Настрадин Ходжа написал заклинанията на лист дебела китайска хартия, Агабег скътал листа в тайния пояс, какъвто пътниците опасват под ризата, на голо. В същия пояс му били и парите, и скъпоценностите, взети от Мамед Али.

Взело да съмва.

– Време е! – рекъл Агабег. – Е, сбогом, Узакбай, чакай от мене голям подарък от Египет. Ще ти изпратя чибук и сребърна кана за вино.

Настрадин Ходжа му отвърнал с дълбок поклон.

– Сполай на властелина и великолепния везир на египетската земя. Позволи ми, везиру, да ти прислужа за последен път.

Той влязъл в къщата и след минута се върнал; след себе си дърпал заинатилото се магаре.

Потрепвайки с копита по влажните каменни стъпала, магарето слязло в градината и по навик тръгнало право към лехите с цветя, вече наполовина опасани.

Настрадин Ходжа му надянал юлара, задържал го и ловко метнал дисагите на гърба му.

– Какво правиш бре? – извикал Агабег и хванал дисагите. – Принцът да хамалува! Узакбай, ама ти за пет пари акъл нямаш!

– Защо? – недоумяващо попитал Настрадин Ходжа.

Агабег го изгледал презрително и с пъшкане нарамил дисагите.

– Ти какво, до Кайро ли смяташ да стигнеш така? – осведомил се Настрадин Ходжа.

– В Коканд ще купя един кираджийски кон. Само за дисагите. Пък аз ще вървя пеша, защото не ми прилича аз да яздя, а принцът да бъхти пеша. То аз бих качил принца на каруца, ама ме е страх, че по пътя ще вземат да му се присмиват разни простаци, които са свикнали да виждат четириногите, подобни на принца в сегашния му лик, впрегнати в талигите, а не качени отгоре.

– Мъдро, мъдро! О, везиру, колко необятен е твоят разум!

Синината на ранното разсъмване бързо преминавала в сутрешна бледина. Небето започнало леко да розовее. От всички краища на градината чуруликали, цвъртели птички.

Магарето, Агабег и Настрадин Ходжа излезли на пътя. Далечните планини били обвити в облаци, подножията на хребетите тънели в гъста беззникава мъгла, но снежните върхове вече светели с лек прозрачен

блясък – първата усмивка на пробуждащия се ден. И мъглата в дефилетата, клисурите и доловете започвала вече да се раздвижва, да се кълби и да се вдига. Колко леко се дишало!

– Най-добре е за из път да имаш арабски динари – давал акъл Настрадаин Ходжа на Агабег. – Те вървят навсякъде еднакво, защото в арабското злато няма фалшиви примеси, както в много други пари. Ама внимавай при размяната. Сарафите често са мошеници: могат да ти пробутат фалшиви пари с ниска проба на златото. Като си свършиш работата в Коканд, о, блестящ везиру, преди да отпътуваш, намери дюкяна на сарафина Рахимбай. Той е близо до главния яз на площада, от лявата страна на големия арък, дето вече петнайсет години го облицоват с камъни и все не могат да го завършат. Питай за Рахимбай – всеки кокандец ще ти го покаже. Всички го познават, той е честен търговец, можеш да му имаш пълно доверие.

– Може ли да купи моите скъпоценности?

– О, да! Само той! И ще ти даде по-висока цена от който и да е друг.

– Значи като вървиш по големия арък, отляво, до главния яз?

– Точно така!... Каква могъща памет е вложил аллах в твоята глава, везиру!

– Е, сбогом, Узакбай!

– На добър час, блестящи везиру!

– И да чакаш подарък от мене!

– Ще чакам, великолепни везиру!

– Хайде, поклони се за сбогом на сияйния принц. Дълго време си бил приближен до царската особа; благодари му за това велико щастие.

– Кланям му се доземи и му благодаря.

Разделили се.

Настрадаин Ходжа дълго, дълго гледал подир заминаващите. И ейна, какви са странностите на човешката природа! Агабег му бил враг и все пак, след като го изпратил, му станало чоглаво; такава власт има над нашето сърце раздялата.

Да не говорим пък за магарето! Като направило петдесетина крачки, то спряло, обърнало муцуна и скръбно, укорно изгледало стопанина си. Настрадаин Ходжа не можал да опази очите си сухи. „О, питкаджийо! – мислено възкликнал той. – Нима можеш да си помислиш, че твоят стар приятел в митарствата ще те даде на някакъв си Агабег и ще се раздели с тебе! Не, аз няма да извърша такова долно предателство, ние още дълги, години ще бъдем заедно!“

Заминаващите се скрили. Подире им по пътя се плъзнал плах розов лъч – прохладен, прозрачен, свеж, отражение от гладките високи планински снегове.

Настрадаин Ходжа се върнал в колибата на хълма.

Там, както се били уговорили предния ден, го чакал крадецът.

– Готов съм – късо рекъл той. – Дай ми само малко пари, за да не ги печеля в Коканд.

Докато му давал парите, Настрадаин Ходжа му говорел:

– Следи Агабег, стъпките му да броиш. До една седмица, считано от днес, той няма да излезе от Коканд, а аз за това време ще смогна.

– Ако бързаш...

– И най-вече – да следиш магарето ми. Не знам какво ще стане с мен, ако го загубя!

– Няма да го загубиш, това няма да стане, защото то и на мене ми е скъпо – така свикнах с него. Чудно, какво толкова привлекателно за сърцето има скрито в тоя дългоух инат, дето червата му не спират да куркат?

– Хайде, тръгвай! Всемогъщият аллах да ти помага!

– Хайде! А на тебе господ да ти помага успешно да свършиш онава, което си намислил.

Така в тази ясна сутрин Настрадаин Ходжа изпратил на път и едноокия крадец.

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

В самото начало на нашия разказ споменахме пътем за един прочут врабец – подробни думи за него бяхме обещали напред. Сега дойде времето на тия думи; какво пък, нека в нашата книга да намери място и врабецът: макар че той е дребен на тоя свят, ала кой от живите може с пълно право да се възгордее пред него и да се нарече избраник и единствен на земята? Такова високомерие е свойствено на някои хора, но то изобщо не им прави чест, а е свидетелство само за надменност и тъпо самодоволство. А ние напълно откровено ще кажем, че малкото двукрако пернато често е къде-къде по-близко и мило на сърцето ни, отколкото някой надут от самодоволство голям двукрак без перушина; да продължим сега нашите думи за врабеца с братска доброжелателност, към него.

Тоя врабец живеел в чайханата на Сафар, под стряхата, в уютно

гнездо, при кръстоската на две греди. Живеел също както всички останали чоракски врабци: събуждал се преди изгрев слънце, чирикал, въртял глава, чистел си перата, бъркал с човка дълбоко йод крилата си, перел се и се отръсквал, подскачал по двора, къпел се в прахоляка, след това се пръскал с вода от аръка и потеглял по неговите си работи: я към воденицата да събира зърна, я към лозята да заносва гроздето. Имал си и врабка, имал си и многобройна челяд, която се умножавала два пъти годишно – в началото и в средата на лятото. Той бил винаги весел, бодър, жив, скандалджия; имал си хубаво гнездо, но отвреме-навреме се блазnel да заграби чуждо и влизал в някоя хралупа, която си били харесали скорците, та бивал измъкван за крилата и изгонван оттам с голяма гюрултия и скубене на перушина. В гнездата на лястовичките не влизал, защото знаел, че това е опасно: можело да го зазидат. Тъй си живеел в чайханата дълго време и всеки ден вършел, както всички земни създания, много дребни грехове, без обаче да престъпва законите на съвместното и равноправно битие на живите по земята, и в този смисъл бил напълно достоен за своето врабчово щастие. За по-големи неща не може да се говори: никакви висоти на разума или на духа не се забелязвали у него и като му дойдело времето, като стигнал до своя предел, той тихо и незабелязано щял да напусне земята, попадайки или в ноктите на ястреба, или в устата на някое коте, и не би оставил на света никаква дияра, както милионите свои малки сиви събратя. Но всемогъщият случай спрял на него своя избор, посочил го с пръст и рекъл: „Ти!“ – чрез тая дума врабецът получил безсмъртие, оставил славна памет в следващите векове. Колко хора на земята дават мило и драго, за да чуят тая дума от съдбата и не я чуват, ама на, малкият врабец си паднал на късмета. Нишката на неговия живот – тънката сива нишка – се вплела в многоцветния губер на делата и подвизите на Настрадаин Ходжа и останала завинаги в шарките на тоя губер.

Най-чудното е, че и това не минало без стария ходжентски просяк от разрушената джамия Гюхар Шад. Ще попитате: как е попаднал той тук, в забутаното, скътано в планината село и защо? Там е работата, че той се появил... по-точно се явил на Настрадаин Ходжа. И помежду им имало дълга беседа, по-точно мислено подобие на беседа, понеже старецът се явил безплатно; впрочем Настрадаин Ходжа го виждал напълно ясно и го чувал съвсем отчетливо; дали е било насън, дали е било наяве – трудно е да се определи; иди, че разбери как се е появил тоя звездносчитащ старец с мъгляви мисли: в безплатен или в някакъв полутелесен вид. За неговото появяване трябва да разкажем специално, иначе ще

бъде неясно. А на врабчето ще се върнем след няколко страници в същата тая глава.

Като изпроводил Агабег, магарето, а след тях и крадеца, Настрадаин Ходжа се върнал в новата си къща, където прекарал деня в усамотени размисли, като беседвал само с кана вино от Агабеговите запаси. На стария слуга било заповядано да не пуска никого – нито чоракските старци с техните кахъри за поливането, нито дори Саид.

Имало сериозна причина за размисъл: днес сутринта той изведнъж изпаднал в недоумение относно езерото – недоумение, което не бил предвидил.

Ето, прогони Агабег. Езерото е отнето. Удържа думата си, която на времето даде на стария ходжентски просяк. Но какво да прави с това езеро по-нататък? Няма заради него да се пресели в Чорак, я? Може, разбира се, да го подари на Саид за сватбата. Но какво ще каже просякът, дали ще одобри това решение? Ами ако той има нещо друго на ум за езерото? А нищо не каза – умувай сега, ако си нямаш работа! Тоя Мълчащ и Постигащ старец наистина е създаден за мъгла в чуждите глави.

Каната е коварен събеседник; тя винаги се преструва, че на дъното ѝ, като скъпоценен бисер, е скрита най-голямата истина и с всяка глътка стигаш по близо до нея! А когато със самоотвержени усилия дъното най-после е достигнато, смелият търсач вече не само че не може да вземе бисера, но няма сили дори да го види. Така станало и с Настрадаин Ходжа: него ден той два пъти слизал до дъното на каната и двата пъти изплувал с празни ръце, без бисера... Така до вечерта не успял да измисли нищо свястно, разпилял дори и онези мисли, които имал преди беседата с каната, и с натежал, замъглен разсъдък, с недоволено сърце, почтително подпиран под лакът от стария слуга, се оттеглил в далечния ъгъл на градината, където в беседката имало приготвена постеля.

Това била същата оная беседка, в която преди седмица ходели двамата с Агабег да уговорят принца. Вълшебният бръшлян си бил на мястото, и вълшебният лопуш си бил там, и в листата звънели вълшебните комари. Вече в просъница, Настрадаин Ходжа си помислил: „Ех, да можеха да ми дойдат тук вълшебни мисли какво да правя с това езеро!“ Той още веднъж си спомнил с неодобрителни думи за ходжентския старец, който му създал толкова излишни дертове, отначало с търсенето на езерото, сега – с неговото по-нататъшно предназначение... Повече не можал да помисли за нищо: главата му се замаяла още по-силно, мислите му се помрачили и той заспал.

А беседката наистина се оказала вълшебна – Настрадаин Ходжа се убедил в това, тъй като през нощта в нея се случило едно съвсем вълшебно събитие: явил му се ходжентският старец.

Явил му се току пред полунощ; цялата беседа се озарила с меко синьо сияние и в това сияние изникнал старецът – целият мъгляв и проблясващ, съставен сякаш от призрачна звездна светлина. Настрадаин Ходжа би трябвало да се учуди, но той ни най-малко не се изненадал, като че ли чакал стареца.

Оня седнал на пейката отсреща и молитвено погладил вълнистата си светлопрозрачна брада:

– Здравей, Настрадаин Ходжа! Ти днес си спомни за мене, и ето ме, аз дойдох.

– Мир на тебе, почтени старче – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Бъди ми гостенин, пий от моето вино.

– Не ми трябва вино; мигар забрави, че съм дервиш и нямам никакъв мерак да угаждам на плътта си? Дойдох да ти благодаря за неоченимата добрина, която ми стори. Сега вече няма опасност да започна отново звездния кръг.

Настрадаин Ходжа се уплашил да не би старецът пак да се отплесне в своите поучения.

– Струва ли си да благодариш? – прекъснал го той. – Още повече, че аз не съм си довършил работата. Ти дойде баш навреме, защото съм изпаднал в недоумение: какво да правя с това езеро по-нататък? Тъкмо ще се посъветваме.

– Какво да правиш с езерото по-нататък ли? Мигар не знаеш?

– Откъде да знам, почтени старче? Нали по време на последната ни беседа ти не можа да ми дадеш никакви поръки за езерото: петлите пропяха.

Старецът се усмихнал и при това затрепкал с преливащ блясък. Потрепкал, потрепкал и рекъл:

– Помня, как да не помня... Тогава малко сбърках с времето, грешна ми излезе сметката. Недей да се сърдиш, Настрадаин Ходжа.

– Не се сърдя: само да не сбъркаме втори път. Наближава полунощ, времето ти изтича. Затова ще е по-добре първо да си свършим главната работа, а след това да минем към други разговори.

– Това може – съгласил се старецът. – Дай да говорим за главното. И тъй, значи ти намери своята вяра?

– Че кога да я търся? – отвърнал Настрадаин Ходжа със скрито раздражение, понеже старецът пак отклонил мислите си от езерото. – Нямах

време, почтени старче, да търся вярата си, защото, първо, трябваше да търся твоето езеро, нали хабер си няхах къде е, второ, трябваше да го отнема, а сега – да му бера гайлето за по-нататък. За вярата имаме време да приказваме; ти кажи мъдрата си дума за езерото.

Старецът мълчал и мислел; в прозрачно-мъгливото му тяло, на оно-ва място, където е сърцето, се появил бледозеленикав светлик, източил се в треперлива тънка струйка и трепкайки, преливайки се, тръгнал нагоре, към устата; насреща ѝ, от главата на стареца потекла друга струйка, леко синкава; като видял това, Настрадаин Ходжа се сетил, че синкавата струйка ще да означава мисълта, а зеленикавата – чувствата и те двете, като се съединят на устата на проблясващия старец, трябва да породят думи.

Така и станало – старецът заговорил:

– Ето, Настрадаин Ходжа, ти все още си далече от истинската мъдрост. А точно в твоята вяра се крие решението на недоуменията и съмненията, които можеш да срещнеш по пътищата на живота, в това число и на сегашното ти недоумение относно езерото.

– Че разреши го, почтени старче! Осмелявам се да те подсетя: наблюдава полунощ – за всичките ти приказки остават броени минути!

– Няма ли да е по-добре – затрепкал старецът с тържествено-розова светлина и вдигнал пръст, – няма ли да е по-добре да оставя на твоя дух, с цел най-пълно усъвършенствуване, сам да намери нужния извод относно езерото – чрез постигнатата най-после от тебе вяра?

Тогава Настрадаин Ходжа разбрал, че и тоя път нима да чуе нужната дума за езерото.

– Аз мога да ти помогна да намериш своята вяра, нека с това да ти се отблагодаря – продължил старецът; розовият му блясък станал прозрачно-сребрист, след това златист и изведнъж лумнал с преливащото многоцветие на дъгата, така че Настрадаин Ходжа дори примижал. – Без да ти казвам направо, аз ще ти посоча пътя, по който трябва да я търсиш.

– Това няма да е излишно, почтени старче – съгласил се Настрадаин Ходжа от вежливост.

– Хвани с дясната си ръка моята лява ръка.

Настрадаин Ходжа хванал ръката му и усетил само прохладна влага – никаква плът. Сиянието вътре в стареца се усилило, дъгата заляла с отблясъците си цялата беседка.

– Затвори си очите! – тържествено обявил старецът. – Следвай ме!

Литнали – мигновено и толкова стремително, че Настрадаин Ходжа

се задъхал.

– Сега си отвори очите! – чул той гласа на стареца; по-скоро не го чул, ами по някакъв друг начин го доловил, без помощта на слуха.

Отворил очи.

Беседката я нямало, наоколо се стелела гъста синя мъгла, пусната, види се, от стареца.

– Гледай, и разбирай! – рекъл старецът, по-скоро проблеснал, защото вместо глас, от устата му излязъл преливащ блясък като удължено облаче, а след това от облачето по някакъв необясним начин възникнали думите, които Настрадаин Ходжа доловил, без да ги чува.

Нищо не мога да видя, нищо не мога да разбера – отвърнал Настрадаин Ходжа и изведнъж разбрал, че и той отвърща на стареца с проблясане; погледнал се и се изумил; и той, както и старецът, бил целият мъгляво преливащ и прозрачен, бил само едно призрачно сияние, без никаква следа от обичайната плът.

Настрадаин Ходжа бил куражлия, но сега му затреперили гащите тоя звездностранствуващ старец, изглежда, си прави твърде опасна шега!

– Това... това... че как така?... Как така? – объркал се Настрадаин Ходжа и сам усетил как проблясва неравно, прекъслечно, като че заеквал. – Ами къде... къде съм аз самият? Почтени старче! А? Това, да ти кажа, е вече прекалено – къде ме дяна?

Старецът отвърнал с успокояващо, най-чисто кехлибарено преливане:

– Не се бой, Настрадаин Ходжа, ти си с мене. Откровено казано, не мога да разбера какво толкова те е страх, с какво толкова ти е скъпа твоята нищожна плът?

– Почтени старче, между нас има голяма разлика! – примолил се Настрадаин Ходжа и изпуснал низ забързани, тревожни бледолилави блясъци. – Мигар ми е дадено да се извия до твоята необятна мъдрост, до такова съвършенство на духа?

С тия благи думи той искал за всеки случай да се подмаже на стареца, да не би она да реши да го остави завинаги безплътен – и веднага в светенето му се появила неприятна мътна жълтевина.

За щастие старецът не забелязал или ако забелязал, от вежливост премълчал в отговор нямало укорно светене.

– Успокой се, Настрадаин Ходжа. Твоята плът ще се върне при тебе. Ето я, гледай.

И пред безплътното зрение на Настрадаин Ходжа някъде далече

долу изникнала беседката и в нея той видял себе си да спи.

– Твоята плът си е на мястото, където се отдава на низш телесен сън, а в същото време твоят вещ дух е звездностранствено бодър – завършил старецът. – Много неща ще се разкрият пред тебе, само гледай да ги разбереш.

Но колкото и да се взираше Настрадаин Ходжа в пуснатата от стареца мъгла – нищо не можел да види и да разбере, Всичко имало постоянно променящи се, размазани очертания, мисълта му не можела да се закачи за нищо, всичко изглеждало еднакво възможно, но и еднакво произволно, недостоверно, за всичко можело да се мисли и по един, и по друг, и по трети начин; напразно Настрадаин Ходжа търсел в мъглата някакъв земен предмет, по който да тръгне и да кове веригата на по-нататъшните си размисли – наоколо не видял нито един такъв предмет.

– Нищо не разбирам – повторил той. – Почтени старче, тук има само въпроси и нито едно решение. Къде е земята, къде са хората, къде са техните радости, скърби и грижи, къде е най-сетне самото дейно добро, заради което аз, според твоите думи, съм пратен на земята? Как мога да върша добрини в тая непрогледна мъгла, където всичко е неистинско и съмнително, и за кого трябва да се старая, щом тук няма хора? И къде е злото, с което трябва да се боря, срещу кого е насочено то? Срещу звездите ли?... Не, почтени старче, висотата на звездните постижения не е за мене; моля ти се, върни ме долу, на земята, там ми е мястото!...

Колкото повече той говорел, толкова повече пулсиращият старец избледнявал, избледнявал и изведнъж пред очите на Настрадаин Ходжа се стопил, изчезнал безследно. И всичко смътно наоколо изчезнало, мъглата се разсеяла и при Настрадаин Ходжа пак се върнала неговата земя, където всичко може да се види, да се чуе, да се усети и да се изучава, където живеят хората с противоречиво преплетените си страсти, със самоотвержените усилия да си помагат един другиму в неизменния, във вечния устрем напред към всеобщото благо, в което всеки ще може да намери и своето благо.

Настрадаин Ходжа се събудил, отворил очи. Наоколо му витаела влажна тъмна свежест; в беседката вляял вятър и прохладно погалил лицето му; през листата надзъртали далечни, звезди; било нощ – нейната втора половина, след полунощната граница.

Главата го наболявала, но мислите му вече добили обичайната си яснота. Настрадаин Ходжа се усмихнал: не, той не е компания за стареца в междузвездните му полети, неговото място, неговият роден дом е земята. Разбира се, да постигаш – това е много хубаво и възвишено, но за

себе си той избира простото земно разбиране, в което сам е стопанин на мислите и на делата си.

Като се върнал към размислите си за езерото, той се почувствувал съвсем свободен от всякакви съмнения, които го измъчвали дотогава: всичко било докрай ясно, просто и безспорно. „Чудно, как не съм се сетил по-рано!“ – възкликнал той, без да съобрази, че и не би могъл да се сети, понеже избирал по този въпрос неподходящи събеседници: каната и мъглявия старец.

Да продължим за врабчето, за това, как се срещнали с Настрадаин Ходжа и какво ги сближило.

Само половин час преди срещата те даже и не подозирали един за друг: и двамата – всеки поотделно – си гледали работата, както му е редът: врабчето било кацнало на покрива на чайханата, греело се на последните, вече червеникави лъчи, чирикало силно, изпращайки с благодарствена песен залязващото слънце, а Настрадаин Ходжа седял долу в чайханата и беседвал с чоракци, които го били заобиколили в плътен обръч.

Когато дошъл в чайханата – за пръв път, откакто станал пазач на езерото, а после и негов стопанин, – събралите се посетители приказвали за него: накъде ще свърне сега горчивия им живот? И – за вълка говорят, а той в кошарата! – Настрадаин Ходжа се появил, изникнал изведнъж от нивата, посята с метла, току до чайханата. Сякаш нарочно – не дошъл по пътя, ами през нивята, да ги свари неподготвени.

Сафар се разтичал, разшетал се; гостите почнали бързо-бързо да си тръгват, да не би да попречат на господарския чаен ритуал.

Но сега в чайханата не влязъл Узакбай, наследникът и помощникът на Агабег, а Настрадаин Ходжа. – Къде сте хукнали бре, хора? – развикал се той. – С какво толкова съм ви обидил, че не искате даже да поседите с мене? Сафар, ето ти двайсет и пет танга и давай всекиму чай кой колкото може да изпие!

Чоракци се смаяли от тези благи думи. Те боязливо се притискали край стените, не смеели да докоснат чайниците, които Сафар суетливо разнасял и поставял пред тях.

А сърцето на Настрадаин Ходжа се обливало с горещи вълни от жалостива обич към тях – колко са смачкани, колко са напласнени, щом нямат кураж да изпият един чай, да кажат една дума! Това малко врабче (погледът на Настрадаин Ходжа мимолетно се спрял на врабчето –

тяхното сближаване започнало) – дори то е по-щастливо, по-свободно в живота си!

Дошъл Саид. Пред очите на слисаните чоракци новият стопанин на езерото силно го прегърнал, като стар приятел. Това пък било съвсем необяснимо: откъде се познават и защо Саид досега е мълчал?

Страхът понамалял – чоракци взели да посягат към чайниците, някои се примъкнали към Настрадаин Ходжа и го заприказвали.

В малката колиба на могилата той отдавна се затъжил за хора, за обикновен приятелски разговор и сега душата му си почивала от принудителното отшелничество. Той разпитвал чоракци за тяхното житие-битие, за домашните им работи, за падналия неотдавна мост при воденицата, за здравето на заболялата тия дни кобила на грънчаря Бабаджан – знаел всичко, което ставало в Чорак. Той сипел весели шеги, обръщал се ту насам, ту натам, честитил с половин глас на Мамед Али близката сватба на прекрасната Зулфия, честитил също така и на стопанина Сафар.

Само за едно, за най-главното, той нищо не искал да каже – за водата и предстоящото поливане. А между другото точно тая мисъл като нажежен гвоздей дълбаела главата и изгаряла езика на всеки чоракчанин.

Осмелил се да попита Мамед Али.

– Кажй, многопochtени Узакбай, кога мислиш да ни пуснеш вода за поливане и колко ще ни вземеш?

В чайханата веднага се възцарило безмълвие – чувало се само непременното чирикане от покрива. Десетки очакващи очи пронизали Настрадаин Ходжа.

– Вода ще получите навреме, след три–четири дена – отвърнал той. – За цената ще приказваме по-късно, преди поливането.

Чайханата въздъхнала, цялата едновременно с десетки гърди.

– Ами ако не ни стигнат парите?... – започнал Мамед Али.

– Ще стигнат! – прекъснал го Настрадаин Ходжа. – Вашите ниви ще имат вода; аз казах, а вие чухте.

Чула се втора обща огромна въздишка. Ще има вода! На всички олекнало на сърцата: брей, вярно, наистина добър, благодетелен човек е тоя Узакбай.

Унесено, с благодарствен възторг чуруликал, звънял и цвъртял врабецът на покрива, така се надувал от напъване, че даже перушината му се наежвала и мърдала – като че ли нему били обещали вода за нивите, живот и щастие в къщите.

А чоракци могли да изразят радостта си само с въздишки и с

хлуйналата в очите им светлина.

– Да, вие ще получите вода! Ще получавате вода и занаят, ще имате вода за нивите си винаги и без да ви се отказва! – гласът на Настрадаин Ходжа секнал за миг, по тялото му пробягна тръпка, която го погъделичкала по главата и по брадата; да би имал перушина, перата му щели да се наежат и да замърдат. – Повярвайте ми, черните ви дни свършиха!

И млъкнал. Той и без друго казал твърде много наведнъж. Чоракци се страхували да помръднат – само очите им светели по-ярко.

Но земята си е земя, тя си има свой ред, свои закони, а те трябва да се познават – трябва да умеем да ги използваме, та крилатият устрем на нашия дух да се превъплъти в дела. Настрадаин Ходжа не си позволил много-много да витае в сияйните пречисти висоти; с усилие на разума си той слязъл на земята, при действителния живот, където всичко е смесено и объркано: доброто със зло, съвършенството с несъвършенство, благородството е низост, красотата с грозота, радостта с мъка и чистотата с мръсотия. В тия преплетени начала и свойства той трябвало да действа сега умно и ловко, та да може неговият замисъл да се увенчае с достоен край.

Огледал всички чоракци. Да, той ги обичал с всичката сила и с целия плам на сърцето си, но това не му пречело да вижда ясно в душите им, наред с високото, чистото и благородното – низкото, тъмното и користното. Тъкмо там била силата на неговата любов: той обичал хората такива, каквито са, без да ги прави във въображението си ангели.

– Кажете, ами защо се сбиха вчера Ширмат и Ярмат? – попитал той.

– Скараха се за сухата черница – обяснил Сафар. – Всеки казва, че била негова – хванаха се за гушите.

– Защо, толкова ли не можах да я разрежат наполовина?

– За може не – можеха, ама всекиму се искаше да я вземе цялата.

Настрадаин Ходжа отдавна познавал у хората всичко това.

Той помълчал малко и попитал:

– Я ми кажете ей оная келява тополка до пътя чия е.

– Моя е! – живо отвърнал грънчарят Дадабай. – Всички знаят, че е моя!

Очите му се стеснили, устните му се свили, брадичката му се изострила – солено щяло да излезе всекиму оспорването на тази увяхнала тополя, която струвала два танга.

– Харно – рекъл Настрадаин Ходжа. – Твоя да е, няма да споря. Ами

оная върба, дето се е надвесила над аръка, тя чия е?

– Моя е! – побързал да каже мандраджията Рахман.

– Защо да е твоя? – възразил му чифчията Осман. – Отде-наде ще е твоя?

– В мойто място е, значи е моя!

– Брее! – изрепчил се Осман. – Чувате ли го бе, люде? В неговото място била!

– То се знае, че е в мойто!

– Ще я видим тая работа! – заядливо отвърнал Осман и целият почервенял. – Тя е само наведена над твоят място, ама корените, корените са в мойто!

– В твоят ли? – Задъхано и пискливо изсъскал мандраджията. – Че откога пък е в твоят, а?

– Чакайте, чакайте, недейте се кара! – повишил глас Настрадаин Ходжа и побързал да предвари кавгата. – Недейте да спорите! Нямам никакво намерение да отнемам, нито да купувам тая келява върба, дето никому не е потрябвала и не чини пукната пара. Нека си расте, чиято ще да е. Ами ония магарешки тръни – и те ли имат стопанин?

– В мойто място са – отвърнал Мамед Али. Настрадаин Ходжа дълго мълчал, мислел.

През това време слънцето залязло, прощалният му лъч угаснал по върхарите на дърветата, над земята се спуснала предвечерната синева – прозрачна, без отблясъци и сенки. Заедно с прощалния лъч млъкнала и песента на врабеца; денят за хвъркатите свършил. Врабецът се наежил за последен път, отръскал се и се шумгнал в гнездото си под стрехата.

И как станало тъй – върхът на опашката му се случил баш пред очите на Настрадаин Ходжа.

– Ами на, ей това врабче, дето влезе сега в гнездото, кой му е сайбията?

Тия думи били взети за майтап: наоколо се заусмихвали, някои прихнали.

– Има ли си стопанин? – добавил Настрадаин Ходжа.

– Кой да му е сайбия? – ухилил се Мамед Али. – Хвърка си където иска и когато поиска, никого не пита, еднакво кълве гроздето от всички лозя, обира зърната по всички дворища. Той е на всички заедно и на никого, отделно.

Точно такъв врабец трябвал на Настрадаин Ходжа – дето е на всички заедно и на никого отделно.

– Сафар, да не би ти да имаш над него някакви права?

– Какви права! – засмял се чайханджията, оголил щърбавите си венци и сбръчкал лице. – Живее тук някакъв врабец под стрехата, нито аз го закачам, нито той мене. Живее си и нека си живее. Божа птичка...

– Я донеси една стълба, Сафар!

Мамед Али се спогледал с грънчаря, мандраджията – с налбантина, по чайханата преминало едно летящо споглеждане.

Сафар, недоумявайки, домъкнал стълбата. Настрадаин Ходжа я подпрял на стената, качил се три стъпала, бръкнал в дупката под стрехата, побърникал вътре – вдигнал високо вежди, лицето му станало внимателно, сякаш се вслушвал в нещо – и измъкнал смъртно изплашения врабец.

– Дайте кафез!

В чайханата сред другите вехтории се намерил един стар кафез.

– Вземи го, Сафар, да го пазиш – рекъл Настрадаин Ходжа и турил врабчето в кафеза. – И да го гледаш добре, храни го, по-често му сменяй водата. Това е скъпоценен врабец, така да знаеш, скоро ще се убедиш.

С тия думи той завършил вечерта си в чайханата, пожелал на чоракци добри сънища и си тръгнал.

Саид станал да го изпрати. Върнал се, грейнал от радост. Но нищо не рачил да каже – чоракци тъй и не научили какво толкова радостно е чул от новия стопанин на езерото.

Научила Зулфия. Е, има си хас и тя да не научи!

– Той ми каза: халал да ви са – и къщата, и градината!

– Сигурно се майтапи. Какво ще остане за него?

– О, Зулфия, това е някакъв особен човек: каквото каже, всичко става! Той вече ми подари най-скъпото – тебе!

– Ние ще бъдем щастливи, Саид, и тъй, без тая къща и без тая градина. Мигар не можем да си построим наша?

– Все пак аз мисля, че не се шегува. В очите му гореше някаква необикновена светлина.

– Да, чуден човек срещна ти, Саид! Откакто се появи при нас в Чорак, целият живот тръгна иначе, сякаш слънцето прогледна зад облаците.

– Кой ли е той? Откъде ли е? Задълго ли е дошъл в Чорак?...

Нощта отминавала. Четирите вятъра се вдигали от земята към звездите и раздухвали треперливата им светлина: северният, пълен със студ – за сините звезди, южният, наситен със зной – за червените, западният – за белите и източният – за зелените звезди: четири съня се спускали от висините към света и го обгръщали като четири океана: черен – за

злобните и злодейците, мътножълт – за техните помагачи от страх или от корист, син – за всички хора на обикновения честен труд и на безхитростните мисли, прозрачнорубиненоогнен – за доблестните воители по пътищата на Доброто.

Старият крив кадия на връщане се отбил в Чорак и отседнал в същата чайхана. Излегнал на същите петнайсет одеяла, с широко и алчно отворено дясно око, той зачакал писаря си, който, без да губи време, отишъл да преговаря с новия стопанин на езерото.

Върнал се в чайханата по тъмно и мълчаливо показал на кадията разперена длан – всичките пет пръста. Това означавало – петстотин танга.

Старият хитрец въздъхнал дълбоко, цялото му лице сякаш се потопило в топъл петмез и той сладко притворил очи. А като погледнал от ново света – направил го вече с другото, с лявото око.

Взел от писаря тежката кесия, мушна я в пояса си и се приготвил утре да не се учудва на нищо и да узакони каквато и да е сделка, па ако ще да е за предаване на една правоверна мюсюлманска душа на самия шейтан срещу щипка косми от краставата му опашка.

И не се учудил. Хич не се учудил, като чул от Настрадин Ходжа непреклонното решение да смени езерото си за един врабец, принадлежащ на всички чоракци общо и на никого отделно.

Кафезът си стоял на старото място. Врабецът бил вече свикнал с него: бодро чирикал, подскачал и кълвял сусаменото семе, с което Сафар го хранел през тия дни.

Кадията плъзнал лявото си око по врабеца и кимнал, демек, не вижда никаква пречка за сделката.

Тълпата задръстила пътя, шумяла, бучала: пред очите на чоракци ставало едно добро чудо и всички те, мало и голямо, му вярвали. Като че ли в тяхното село С образа на тоя Узакбай бил дошъл самият дядо Турахон.

Старият кадия уверено и леко карал гемията си по познатото русло на съдийското хитроумие. Врабчето било наречено Елмаз с тегло – три сребърни танга. Така записали в тефтера.

Писарят написал две тапии: едната – че на Настрадин Ходжа се дава елмаз с тегло колкото три цели неизтрити сребърни танга, другата – че езерото се дава за вечни времена на чоракци – на всички заедно и всекиму по равно.

Настрадин Ходжа се подписал на двете тапии.

След това към миндера се заточили чоракци. Сред тях нямало грамотни: натискали палец, намазан с китайско мастило от мастилницата. Под всеки отпечатък писарят записвал името.

– Минавайте, минавайте, не се бойте! – викал им Настрадин Ходжа. – Минавайте по-бърже, че нямам търпение да излапам тоя тлъст врабец, а вие, каквито Сте пипкави, ми забавяте обедата.

Не били един, не били двама – Ширматовци, Ярматовци, Юнусовци, Расуловци, Дадабаевци, Джурабаевци, Бабаджановци; Амиджановци и прочее... Но към обед успели все пак да свършат. Последен турил пръста, някой си Мохамед, син на Осман – и кадията с тръбен, тържествен глас обявил, че сделката е направена.

За втората сделка не отишло много време: това било най-обикновено харизване на една къща и една градина, които отсега нататък ставали Саидови.

Чоракци стояли като омагьосани – ни да шавнат, ни да въздъхнат.

Писарят затворил тефтера: кадията с пшкане се свлякъл от петнайсетте одеяла и с гмуркане тръгнал към талигата – бързал!

Каруцарят изцъкал, кончето, се изпружило, обтегнало задните си крака и напънало – талигата се люшнала, заскрибуцала и потеглила. И макар че и пътят бил същият, и каруцата същата, тоя път колелата не излизали от коловозите – търкаляли се равно и право, за пръв път от много години насам. И старият кадия, който бил свикнал да пътува все климнал на лявата страна, не можел да разбере: защо днес му е толкова неудобно да седи в каруцата?

– На брега на езерото, дето започвал главният арък, Настрадин Ходжа се сбогувал с чоракци.

За пазач на езерото оставил Саид и му заръчал:

– Нека твоите посеви да са най-накрая, та да не можеш да ги поливаш, преди да се полее цялото землище. Не се сърди: тая работа е много важна, засяга добруването на всички и една заръка в повече няма да навреди. Ето ти ключа за катинара. Свято пази тая вода: за вас тя е животът.

Саид свалил катинара. Хванали се с Настрадин Ходжа за витела, вдигнали савака. Пенлива и кипяща, водата се втурнала в отливника. Тя се леела като свободен и пълноводен поток, както в някогашните честити времена; блестяла, светела, мятала искри под яркото обедно слънце; подетите от водата клони на крайбрежния върбалак се огъвали като жиливи камшици, пълни с нетърпеливо трептене, листата оживели,

затрепкали и треволякът се устремил по течението, сресан само на една страна.

– Вие получихте вода! – говорел Настрадаин Ходжа на чоракци. – Тя ще ви спаси от глад и недоимък, от вечния унизителен страх. Това е нужно на човека, за да бъде той човек, но, само това е малко. Паякът на низката корист, който се таи във всеки от вас – той е главният враг на вашия възход и на вашата свобода! Изгонете го, убийте го – иначе не можете да бъдете хора, човеци, достойни за най-висшето име на света! Нека в Чорак все по-рядко се чува алчната, користната дума „аз“, нека да я смени високата и благородна дума „ние“. Останете си със здраве, бъдете щастливи на своите ниви и в своите къщи винаги и постоянно!

Чули се възгласи на благодарност и възхищение; мнозина се просълзили.

Той взел кафеза, извадил врабеца, подхвърлил го силно нагоре. Надебелял от многото храна, врабецът едва не тупнал на земята, но овреме разперил криле и полетял в небесния простор.

– Отиде към чайханата, при врабката – рекъл Настрадаин Ходжа. – Оставям ви тоя „елмаз“ да ме споменувате.

С пускането на врабеца той свършил всичката си работа в Чорак – повече нищо не го задържало тук.

Поклонил се още веднъж на чоракци, пожелал им щастлив живот, спорна работа и се приближил до Мамед Али, Сафар, Саид й Зулфия, които били застанали открая.

– Вие всички ми викахте Узакбай. Но знайте – това не е истинското ми име, аз го мразя. Нарекох се така по неволя. Когато си спомняте за мене, наричайте ме някак другояче.

– Че как да те наричаме?

– Помислете, може да се сетите.

Не искал да го изпращат – тръгнал си самичък, по аръка, след бързата вода. Времето сякаш спряло.

Чоракци дълго стояли безмълвни, не откъсвали очи от могилата, зад която се скрил техният странен, навеки паметен гостенин.

Изведнъж Саид се развикал:

– Знаем! Сетих се!

Като току-що събуден от сън, той прокарал ръка по лицето си, като да махнал паяжина от очите си:

– Настрадаин Ходжа – това е истинското му име!

И изведнъж всичко станало разбираемо и ясно. Ами да, Настрадаин Ходжа е!... И всеки се чудел как не се е сетил по-рано: всекому се

струвало, че се е досещал, само че не докрай.

Саид хукнал по пътеката край аръка след него.

– Настрадаин Ходжа! Настрадаин Ходжа!

Ехото му отвърнало със слаб, призрачен глас, но Настрадаин Ходжа вече не се обадил.

ТРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

След като се добрал благополучно до Коканд, Агабег решил, че е опасно да продължава пътя сам, още повече с пари в пояса; по-разумно било да тръгне с някой керван. Трябвало, да почака в Коканд; през това време тъкмо пристигнал и Настрадаин Ходжа.

Крадецът го посрещнал с думите:

– Ако беше закъснял още един ден – край. Утре вечер тръгва керван за Истанбул и Агабег заминава с него.

– Значи утре ще имаме много работа – отвърнал Настрадаин Ходжа.
– Как е мойто ненагледно магаре?

– Нищо му няма, само дето му е скучно. Затъжило се е за тебе.

– Има си хас, такава раздяла! Нищо, утре ще бъдем заедно. Значи Агабег още не е ходил при Рахимбай, не му е предлагал скъпоценностите?

– Не, не е. Аз го следя на всяка крачка.

– Самият аллах ни помага!

Отседнали в една бедна мръсна чайхана, с черги вместо килими, с чугунени вместо медни казани, лоени кандила вместо шарланени; тя надзъртала от пресечката към главния пазарен площад принизено и плахо – като просякиня, случайно попаднала на богат пир, която разбира, че не й е мястото тук. И наистина мястото й не било тук, между големите богати чайхани, които опасвали пазара със светлини и за да примамят гостите, изпълвали синия вечерен здрач с рев на тръби, писък на зурни и грохот на тъпани.

В една от тия богати чайхани се бил настанил Агабег; крадецът показал в коя точно.

– Придирия човекът, той е везир и му приляга само богатата чайхана – рекъл Настрадаин Ходжа.

Подухвал мек кадифен ветрец; градът, уморен от съсипващата жегата през деня, блажено си почивал, потопен в нощната ведрина и прохлада; настъпвало новолуние, месечината – тънка извита дъга – едва се

очертавала, „като вежда на ширазка туркиня“, както е казал на времето Хафез... Настрадин Ходжа много обичал тия часове в големите многохилядни градове – това кратко сглъхване на кипящия живот, който сякаш набира сили за новия сутрешен прибой. Той отдавна бил постигнал тайните на жизнената пълнота – в противоположностите: в труда, без който почивката няма сладост, в опасностите, без които победата не носи радост; ето защо вечерното затишие, толкова нетърпимо за него в сънния Ходжент, тук, на огромния кипящ пазар, му се струвало пленително-прекрасно в своята мимолетност.

С пълна душа, с благодарствена възхвала към живота посрещнал той и шумното пъстроцветно утро, разпенено от блъсканици, навалици, от водовъртежите на разноплеменни тълпи, от нарастващия рев, слял в себе си мислими и немислими земни звуци. Вдигнал се прах и замъглил небето, заскърцал между зъбите, набивал, се в ноздрите; земята, нагрята от слънцето, сякаш дърпала към себе си дългите светли нишки, съгъствала ги до черно; кахлените шапки на минаретата се напекли, разтопили въздуха около себе си; минало още половин час – и на пазара не можело да се диша!

Тогава от възглавниците на най-богатата чайхана, След като допил сутрешния си чай, се надигнал Агабег и рекъл:

– Чайханджийо, плаща? Хвани си колкото трябва за всичкия ми престой. И ми изведи дългоухото, покрито с козина.

Дори зад гърба на магарето той не го наричал другояче, освен с косвени имена, да не би, като се озове в двореца в Кайро, случайно да се изтърве и да иде набързо в тайната стая.

Настрадин Ходжа и крадецът, които от сутринта се навъртали около чайханата, се скрили зад ъгъла.

Бъдещият египетски везир минал покрай тях, без да ги забележи, повел магарето за юлара. Дългоухото, покрито с козина, било много омърлушено: муцуната му висяла до земята, ушите му клюмали, опашката му била безсилно отпусната, четчицата на върха ѝ едва се поклащала.

– Ох, завалията, колко е тъжно – обърнал се крадецът към Настрадин Ходжа. – Това се казва истински приятел. Много хора могат да се поучат от него.

Тръгнали след Агабег през тълпата, през непоносимата блъсканица из бучащите покрити чаршии; тук нямало въздух, всичко било пара, която се вдигала от земята, обилно полята от поливачите; хиляди миризми на кожи, бои, отвъдморски подправки, гниещи отпадъци и смет,

продавачи и купувачи, плувнали в пот в халатите си – всичко това се смесвало и се сгъстявало до такава невероятна степен, че лепнело по ръцете и по лицето като някаква блатна каша... Агабег отминал бояджийската, общарската, самарджийската чаршия и излязъл на големия пазарен арък. Настрадаин Ходжа сръгал крадеца с лакът:

– Търси дюкяна на Рахимбай.

Дебелият сарафин Рахимбай тоя ден още не бил направил сефтето и се прозявал от скука в дюкяна си. По лицето му, което си било върнало предишната закръгленост, по къдриците на сресаната брада, по сънливо-ситите му очи личало, че след сандъчената буря никакви смутове не са вълнували неговия душевен свят. Така си и било: оскърбената съпруга благоволила да му прости, арабските атове, здрави и читави, били затворени в конюшнията и под тройна охрана чакали следващото надбягване; велможата – макар и хладно – когато го срещнал, отвърщал на поздравите му; животът на сарафина влязъл в предишния си равен колвоз.

Днешното знойно утро също не обещавало никакви особени вълнения; дори напротив, той мислел да затвори дюкяна и да се отдаде на сладостна почивка в къщи при съпругата си. Напразни мечти! Над безгрижната му глава вече бучали и кръжели вихрите на нови несгоди.

Пред дюкяна му спрял един твърде солиден на вид човек, водел маргаре за юлара:

– Да пребъде над тебе словото на аллаха, търговецю! Кажи, не те ли викат Рахимбай?

– Позна, Рахимбай ме викат. Каква работа те води при мен, пътниче?

– Много съм слушал за тебе отвъд планината като за честен търговец, ето защо търсех точно тебе сред кокандските сарафи.

Рахимбай, като всеки изпечен мошеник, ценял твърде високо мнението на другите за себе си; зарадван и поласкан от думите на Агабег, той веднага се настроил благосклонно към него; впрочем според природата на своето мошеничество той и това разположение почувствувал другояче: хитро да го измами, само че по другарски – неусетно и меко, с оттенък на доброжелателство.

– Не си първият, пътниче, дето идваш при мене с такива думи – отвърнал Рахимбай, запухтял самодоволно и загладил кръглия си издут корем. – Мене, слава на аллаха, по цяла Фергана и отвъд нея ме знаят

като честен човек: надявам се да остана такъв и занаяпред.

– Доброто име е по-скъпо и от парата – вежливо се поклонил Агабег.

Търговецът не му останал дължен – отвърнал със същия поклон:

– А още по-скъпа е срещата с достоен и разумен събеседник.

– Самата истина! – възкликнал Агабег. – Точно такава среща ми изпрати днес аллах.

– Това са думи, родени от самото благородство – отвърнал търговецът.

– Те са само огледало; отразяват това, което е пред тях – подхванал Агабег.

Те дълго се кланяли един другиму, надпреварвали се да се хвалят взаимно, превъзнасяли се до небесата; а в това време очите на сарафина – истинското огледало на неговия разум – станали на тесни цепки, стрелкали се и шарели по пътника, мъчели се да проникнат през пояса в кесията му.

Най-сетне опрели до работата. Рахимбай броил на Агабег шепа звънко злато – с пет монети по-малко от това, което се полагало според стойността на динара и танга на кокандския пазар, при това той съкрушено се вайкал и разправял колко много е поскъпнало арабското злато напоследък, което, разбира се, било чиста лъжа. Агабег, който бил обигран в шашмите, проникателно се усмихвал, но не взел да се препира; какво били за него тия нищожни пет динара, когато в Кайро го очаквала дворцовата хазна!

– А сега, почтени – прекъснал той излиянията на търговеца, – имам още една работа за тебе. – Той изсипал динарите в една обла кесия от черна кожа, прибрала я и извадил от пояса друга. – Имам скъпоценности – гerdани, гривни, пръстени. Може би ще ги купиш?

– По-тихо! – Рахимбай се подал иззад тезгяха, огледал се наляво, надясно: дали наоколо няма шпиони или стражари. – Не си ли чул, пътниче, че в Коканд такива сделки са забранени, ако предварително не е известно началството? Можем да загазим: ти да загубиш скъпоценностите, а аз да отида в затвора.

– Чул съм, но вярвам, че двама разумни люде...

– И честни – побързал да добави търговецът.

– И най-важното – предпазливи – додал Агабег. Свършили разговора е усмивки: не им трябвали повече думи.

Рахимбай изсипал на тезгяха една шепа дребни сребърни монети – колкото за очи, ако дойде стража, след това развързал кесията и

запретнал краищата, за да види скъпоценностите, без да ги изважда.

Притаени наблизод зад ъгъла, крадецът и Настрадаин Ходжа гледали как дебелото лице на сарафина се променило, почервениявало, наливало се с кръвна злоба, от която зашавали космите на брадата му.

– Я ми кажи, пътниче: откъде, кога и как са попаднали тия скъпоценности у тебе?

– Почтени търговецо – отвърнал Агабег, – да оставим тия въпроси за началството, без което решихме да минем. Какво те интересува откъде и как? Твоят работа е да ги вземеш или да не ги вземеш. Ако ги вземеш – плащай шест хиляди.

– Пари ли? – задъхал се търговецът. – Шест хиляди! Да съм броял пари за моите неща, откраднати от мене!

Тук Агабег усетил, че работата не е чиста: тоя сарафин да не смята да го оплете с измамничеството?

С бързо движение докопал кесията.

Ама и търговецът не дремел – вкопчил се в нея здраво с разкривени пръсти.

И двамата замрели, разделени от тезгяха, но събрани от кесията. По-здраво не можел да ги свърже и железен синджир!

Двамата се изгаряли е погледи, изпълнени е бясна злоба; очите им се обърнали, станали мъртвешки изцъклени, залели се с белезникава мълтилка, като на разярени петли. Въздухът със свистене и хъркане изригвал от гръкляните им, схванати от гърчове.

При това трябвало да си мерят движенията, да удържат крясъците си, за да не привлекат вниманието на заптиите.

– Пусни! – захъркал Агабег.

– Дай! – простенал търговецът.

– Мошеник!

– Мръсен джебчия!

Последвала кратка схватка – яростна, но тиха, отстрани почти забележима. Изглеждало, че двама почтени люде водят поверителен разговор, наведени над тезгяха; само ако се вслушал, по глухата караница, хъркането и пресекилото дишане, сподавените стонове и скърцането със зъби човек можел да се досети каква е работата.

Схватката завършила наравно.

Вкопчени в кесията, заморени, хрипкаво задъхани, двамата пак се вдървили един срещу друг.

– О, потомък на шейтана, о, вонящ чакал, ето каква била честността ти! Пусни, ти казвам!

– Дай, нечестивецо, ти, дето си изял леша на баща си!

Доскоро съперници във взаимните хвалби и превъзнасяния, сега те бълвали змии и гущери: това често се случва с хората, когато помежду им се окаже кесия.

– Осквернител на гробниците и джамиите! – стенел търговецът с диво изцъклени очи. – О, съветник на шейтана в най-черните му дела!

– Млък, гнусен прелюбодеецо, съгрешил вчера с маймуна! – отвърщал Агабег, шумно дишайки през носа, понеже яростен студен гърч стегнал челюстта му и сковал зъбите му.

Изведнъж, неочаквано за търговеца, той дръпнал кесията с такава неистова сила, че земята под краката на другия се люшнала.

И успял да измъкне – само че не кесията от ръцете на сарафина, а самия сарафин, който увиснал през тезгяха, хванат за кесията.

Добре че успял да свие краката си към корема и се закачил за ръба на тезгяха, отвътре, та не изхвърчал на улицата, макар че бил вече повдигнат от земята.

Това дърпане изтощило Агабег. Търговецът – се възползувал от това и както бил плъснат върху тезгяха, взел постепенно да примъква кесията под големия си търбух, сякаш бавно-бавно я поглъщал. Но заедно с кесията под корема му се напъхвала и вдървената ръка на Агабег – чак до рамото.

Ако човек погледнел небрежно отстрани, както и по-рано, нямало да забележи нищо. Но крадецът и Настрадин Ходжа не гледали изотгоре, а надълбоко, прониквали в същината на всяко движение, на всеки звук.

– Той храчи в очите на Агабег!

– Оня пък му е захапал брадата. Гледай, гледай, отскубна му цял фъндък!

– Сега плюе: космите са полепнали по езика и по венците му!

– Видиш ли, сарафинът пък насмалко да му отгризе носа!

– Не улучи, изтрака със зъби във въздуха...

Крадецът се тресял от вълнение, жълтото му око светело.

– Време е, хайде, Настрадин Ходжа! Защо се бавиш?

– Трай да погледаме сеир!

Освен двамата, които се боричкали, и двамата сеирджии; имало още един, пети, съпричастен на крамолата – магарето. По-точно казано, то било тук главният виновник, първопричина за скарването: от него започнало всичко, заради него и продължавало, защото Настрадин Ходжа насъскал сарафина и Агабег с една единствена цел – да си върне

ненагледното магаре.

То обаче си оставало напълно безучастно: муцуната му била наведена към земята, ушите му клепнали, опашката му безжизнено висяла; само отвреме-навреме тръсвало глава – когато Агабег в разгара на схватката невнимателно дръпвал юлара.

Глухото боричкане около тезгяха се засилвало.

Ставало опасно да се чака: можела да се появи пазарната стража.

Настрадаин Ходжа тихичко подсвирнал.

Магарето се сепнало, вирнало муцуна. То познавало това свиркане винаги и навсякъде, през каквито и да било тътнежи и гръмотевици... В това късо подсвирване то чуло и зова на другаря, и заповедта на господаря, и гласа на господата, тъй като Настрадаин Ходжа бил за него, разбира се, в известна степен и господ – всемогъщ и неизменно благоносещ.

Свиркането се повторило, след което Настрадаин Ходжа се подал иззад ъгъла и показал на магарето своя пресветъл божествен лик.

Няма думи да се опише вълнението, което обхванало клепоухото! То отново намирало изгубеното си божество, светът за него отново се изпълвал със светлина и радост. Подскокнало на четири крака, навирило опашка, заревало и се устремило към сиянието, излъчвано от ъгъла.

Здравият каиш на юлара се опънал като тетива.

Точно по това време Агабег с пухтене и с голям зор се мъчел да изкопчи кесията изпод корема на сарафина. Към напразните му усилия се прибавило внезапното дръпване на магарето. „Самият принц ми помага“ – помислил си Агабег и се напънал с всичка сила. Сарафинът не можал да удържи на тоя съвместен напън и бил извлечен от дюкяна на улицата – разбира се, заедно с кесията си, която той не изпускал из ръце.

Тук вече му се наложило да вика стражата.

– Разбойници! – обезумяло завил той с противен писклив глас, в който в гнусен брак се съчетавали злобата и страхът. – Помоощ! Грабят мое!...

Агабег бил още по-зле: на една страна го дърпал сарафинът, на друга – магарето: силата на магарето надделяла и тримата се повлекли по пътя; най-отпред, заднишком, с наведена глава, дългоухото, след него Агабег с разперени ръце като разчекнат между магарето и кесията, отзад, с разрошена брада виещият търговец, в легнало положение, с повдигната над пътя само горна част на туловището, а тлъстият му корем и късите дебели крака се влачели по земята. Толкова здрав се оказал каишът на юлара, яркендска прочута направа.

Трябвало да се помогне на дългоухото. Ликът на Настрадаин Ходжа

повторно му се явил иззад ъгъла. Дългоухото, изпаднало в крайно изстъпление, хвърлило едно чифте, дръпнало се, врътнало глава – и юларът не издържал, скъсал се.

Търговецът заорал по очи в прахта. Агабег се плъоснал върху него. Превърнали се на живо кълбо. От всички страни загърмели щитове, задрънчали саби, секири и копия – със застрашителни викове и дюдюкане вече се носела, летяла конна и пеша стража.

Агабег пуснал кесията, за да не изгърве принца, и търтил към ъгъла, зад който изчезнало дългоухото. Но стражарите го настигнали, начоголили го отвсякъде, увиснали по него.

– Махнете се! – ревял със страшен глас Агабег. – Махнете се, серсеми! Знаете ли кой съм аз? Аз съм, египетски везир, чувате ли бре, чапкъни! Ще ви направя на пух и прах.

– Той е апашин! Крадец! – крещял търговецът. – Аз ще докажа! Сияйният Камилбег е виждал тези скъпоценности. Той ще ги познае!...

– Пуснете ме! – задъхвал се Агабег, чувствайки как заедно с изчезването на магарето от ръцете му се изплъзвало и египетското величие. – Пуснете ме, ви казвам! – Той хъркал и се дърпал като разярен лъв, оплетен в мрежа. – Чувате ли бре! Гит! Или всичките ще ви направя на магарета!

Още един стражар му скочил на гърба и увиснал на врата му.

Обзет от див бяс, Агабег измъкнал от пояса си ибрика с вълшебната отвара.

– Лимчезу! Пуцугу! Зомнихоз! – грозно изревал той и напръскал от ибрика стражарите. – Каламай, дочилоза, чимоза, суф, кабахаз!

– Хвани го! Дръжте го! Дръж! Връзвай! Влачи го! Не го изпушай! – разногласо отвърнали стражарите със своите си заклинания.

Техните заклинания, както и трябвало да се очаква, се оказали много по-могъщи: след едва минута Агабег бил повален, с вързани ръце и крака.

Донесли прът, промушили го между вързаните ръце и крака на Агабег; двама бабанки стражари вдигнали пръта на раменете си. Агабег – египетският везир! – се залюшкар във въздуха като див звяр, уловен от късметлии-ловджии. Чалмата му паднала на пътя, стражарите веднага я докопали и си я поделили на парчета.

Той плюел, изригвал пяна, проклинал, заплашвал – всичко било нахалост! Стражарите, тържествувачи и шумни, го заградили в плътен обръч, скрили го от очите на Настрадин Ходжа и шествието, огласяно от барабани, тръгнало през навалицата на пазара към новия конак, където

пребивавал сияйният Камилбег.

Отзад, с подкосени крака, с ръце на сърцето, заплитал крака сарафинът, пазен от двама стражари. Трети носел кесията с вдигната ръка, да я виждат всички: така повелявал законът, та, от една страна, да предотврати съблазънта, а, от друга – да предпази стражарите от одумки.

Стълпеният народ се втурвал подир стражарите.

Пътят пред дюкяна опустял. Прахта се слегнала.

Настрадаин Ходжа дал магарето на крадеца:

– Трябва да го скриеш някъде на сигурно място. След това намери вдовицата и елате с нея на съдилището.

ТРИДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА

Пред конака имало голям мегдан, на който не се допускала търговия, нито друго някакво събиране на хора, освен във вторник, когато сияйният велможа лично съдел заловените през седмицата престъпници.

Него ден се случило точно вторник. Велможата със сърмен халат, с нова сабя и накичен с медали (доста зор видял да си ги набави след паметното затваряне в сандъка), седял на съдийския подиум под копринен балдахин, помръдвал мустаци и строго и отвисоко гледал тълпата, която заливала площада. Той гнусливо се мръщел и бърчел нос, когато вятърът духвал откъм площада и го облъхвал с не твърде благоуханна вълна, в която преобладавали две миризми: на пот и на чесън. А престъпникът Агабег бил ниско долу, дори по-долу от ниско – седял в един тесен като кладенец трап, откъдето стърчала само бръснатата му месеста глава. Така нагледно се обяснявало, на простолюдието недостижимото величие на властта, от една страна, а, от друга – безмерната низост на злодейството. Над ямата стоял един стражар с дълга сопа, омотана накрая с парцали – да не смее престъпникът да вдигне нечестивия си поглед нагоре, към сияйния лик на велможата. С това пък на простия народ се пояснявало, че съзерцаването на началството само по себе си е вече велико щастие, от което недостойните биват лишавани. Агабег вече бил изял две сопи по темето и сега, малко замаян, тъпо гледал в земята с неподвижен и мътен поглед.

По стъпалата на широка полегата стълба между велможата и престъпника – за да могат да чуват и двамата – били настанени писарите със своите тефтери; на две крачки отдясно стоял търговецът, него го вардел отделен стражарин.

Останалите стражари – пеши и конни – в двоен обръч ограждали съдилището от напирашката тълпа. Мяркали се камшици, блясвали саби, стоварвани с широкото по главите и раменете на любопитните, които излизали по-напред, отколкото се полагало.

Настрадин Ходжа едвам се промъкнал до съдилището – и над главата му веднага изплющял камшик, от който обаче той сварил да се предпази. Отстъпил малко и застанал зад някакъв брадат дългуч; оттам виждал и чувал всичко, а брадятият го закривал от взора на сияйния велможа.

– А сега ти, който се именуващ Агабег, син на Муртаз – попитал велможата, – обясни откъде са попаднали тия скъпоценности у споменатия от тебе чифчия Мамед Али, от когото ужим си ги получил като плата за водата? И защо той ти е платил със скъпоценности, а не с пари?

– Той е беден – глухо отговорил Агабег. – Отде да вземе толкова пари.

– Беден ли? – язвително се усмихнал велможата. – Беден бил, а плаща водата на цялото село? Беден бил, а плаща със злато и скъпоценни камъни?... Пишете! – заповядал той на писарите. – Запишете тая безсрамна, но късокрака лъжа, която ще ни послужи по-нататък да разобличим престъпника!

– Това не е лъжа, сияйни княже!

Агабег забравил и аха да вдигне глава, но сопата веднага се стоварила по темето му, той забил брада в стената на ямата и си прехапал езика. Ако че бил мек, ударът го замаял – той дълго не можал да обели дума, само мучал, блещел очи, лигите му потекли, а брадата му се повлякла по земята; най-сетне се посвестил и можал да продума:

– Това не е лъжа! – забоботил той под краката си в ямата като в бъчва. – Споменатият Мамед Али наистина е беден и няма пари; намерил скъпоценностите в градината си, под корените на ябълката, като копаел...

– Млък, мръсен лъжецо! – загърмял велможата с шръкнали мустаци. – В твоето бръщолевене няма нито една вярна дума! Намерил ги бил под ябълката! Какво, ти да не смяташ да ни баламосваш, че златото и рубините никнат от земята като гъби?

– О, светозарни велможо, о, светило на справедливостта – готов съм да се закълна в Корана!

– Да се закълнеш в Корана ли? Ти искаш да увеличиш списъка на своите злодеяния и с кощунство! Писари, запишете лъжата му – запишете, та да можем да минем към следващия въпрос.

Писарите записали. Велможата минал на другия въпрос:

– Ако ти, както излиза според думите ти, казани по-рано, наистина си имал толкова доходно езеро, то по каква причина си го зарязал и си тръгнал за Египет? Къде ти е езерото?

– Смених го.

– Смени ли го? За какво и с кого?

– Смених го за наследника, за египетския принц... Тоест за едно магаре, което в действителност е принц... Исках да кажа – смених го за принца, който сега е в образа на магаре...

– Какво? – подскочил велможата. – Я повтори!... Не, да не си посмял да повториш! Как се осмели пред нашето лице да съпоставяш лъжливите си речи царската особа с някакво си недостойно четириного?

– Тъй, тъй! – подхванал Агабег зарадван. – Дългоухо, покрито е козина...

Най-сетне го разбрали! Той забравил за соната, погледнал нагоре. Тежкия удар, който се стоварил по главата му, веднага го лишил от дар слово и го накарал да млъкне. Погледът му се замътил, отразявайки замъгления разум, мъглата на безумието скрила от него лика на велможата.

– Ново престъпление! – гърмял велможата. – Той изрече хула към царската особа и се осмели да стори това в присъствието на началствени лица! Запишете, писари – само че иносказателно, разбира се, с благородни изрази.

– Тук няма никаква хула! – стенел в ямата нещастникът. – Тръгнал съм за Египет да ставам везир и пазач на дворцовата хазна – като награда, че връщам на принца човешкия му облик. Срегнах принца, превърнат чрез зли магии в дългоухо...

– Млък, презрян, лъжлив клеветнико, млъкни, ти казвам! – изревал велможата и разпален от яда си, станал от възглавниците. – Наистина отдавна не сме осквернявали зора си с толкова злостен и закоравял престъпник! Към всичките си нечувани деяния той прибави още едно – самозвано присвояване на височайшия везирски сан, тоя сан, който дори ние самите достигнахме съвсем неотдавна! Пишете, писари, всичко пишете: първо – кражба, второ – безчинство и буйство днес на пазара, трето – хули царската особа, четвърто – самозванство...

Писарите дружно заскърцали с пера – в това скърцане Агабег доловил своя неминуем, неотвратим край.

Напразно призовавал той велможата да бъде милосърден, молел за справедливост, искал да го изслушат докрай. Велможата оставал

неумолим и не щял дори да чуе жалките му, нищожни вопли, съзерцавайки сякаш в небесните висини единствено нему видимото светило на правосъдието.

От ужас, от безсилие, от изнемога Агабег се укротил.

Ето кога той, бившият съдия, изпитал на гърба си как понякога в очите на съдиите най-чистата истина се превръща в злонамерена лъжа и с нищо не можеш да докажеш, че си невинен; веднъж и дважд ли самия нему се било случвало да осъжда и да праща на заточение невинни хора само за това, че тяхната истина външно изглеждала лъжа. Но сега възмездието стигнало и поразило самия него.

Присъдата била сурова: до живот в подземната тъмница.

Агабег изстенал и отскубнал цял кичур от брадата си.

Стражарите го грабнали, измъкнали го от ямата, повлекли го към тъмницата. Там той паднал в ръцете на Абдула и Половина, който за начало ударил на престъпника десет камшика и го предал на своя чирак, свирепия арапин. Що ритане било, що юмруци: след това Агабег се строполил по четирийсетте стъпала надолу, в тъмнината й зловонията, сред воплите и скърцането със зъби и там си останал завинаги, като получил от съдбата това, което отдавна заслужавал за всичкото зло, сторено от него на света.

Съдът продължил работата си. Търговецът искал да си му върнат скъпоценностите. Разбира се, като се помисли, те Можели законно да бъдат прибрани в хазната, още повече че обжалването на такова решение едва ли щяло да има успех пред хана, но скъпоценностите били не толкова на търговеца, колкото на неговата прекрасна съпруга, а пред нея велможата се чувствувал виновен, защото след сандъка не я бил посетил нито веднъж, макар че тя на два пъти изпращала една бабичка да му напомни; от страх да не я озлоби още повече, като знаел каква е огнена и неукротима по нрав, той решил „во избежание“ да ѝ подари скъпоценностите – чрез търговеца – и се приготвил да завърши делото в негова полза.

– Пишете, писари! – високо провъзгласил той. – Понеже се установи, напълно достоверно, че посочените по-горе скъпоценности са на хърговеца Рахимбай, син на Кадир, който има дюкян в сарафската чаршия...

Но тук един възглас от тълпата дръзко прекъснал речта му:

– Защита и справедливост!

Стражарите свирепе по наострили, заблъскали се през тълпата към дръзкия глас. Велможата си глътнал езика. Досега никой от

простолюдието не намирал кураж да се меси в съдийските му работи.

Между другото законът предвиждал и разрешавал такава намеса от страни; велможата го знаел. Освен това мигновено съобразил: може някой от придворните му душмани да е пратил нарочно свой човек на съда, за да предизвика нарушаване на закона, та да има повод за донос?

С повелително движение на ръката той възпрял усърдието на стражарите:

– Говори! Кой си?... Покажи се!

За неизразима своя почуда той видял Настрадаин Ходжа:

– Ти ли си, вражалце? Къде се изгуби? Обиколихме целия град, кръстосахме всички сокаци да те търсим!

За да е по-близо до истината, трябвало да каже „да търсим главата ти“, понеже истинската, съкровената цел на неговото търсене била именно такава – но за това той, разбира се, премълчал. Но дал скришом знак на стражарите и те – незабелязано, изотзад – се запромъквали към Настрадаин Ходжа, като опипвали под халатите си вървищата, които винаги носели със себе, си.

Настрадаин Ходжа видял всичко това, но дори не трепнал, защото имал срещу коварните замисли на велможата здрав и сигурен щит.

– Приветствувам почтения Рахимбай! – поклонил се той на сарафина. – Да пребъде над него и занаяпред благоволениято на аллаха!

Търговецът премълчал, обърнал се: още не бил забравил десетте хиляди танга, които потънали в джоба на тоя вражалце-мошеник.

– Къде се изгуби? – повторил въпроса велможата.

– Бях напуснал града по свои работи, о, сияйни княже! А сега се върнах, и тъкмо навреме, за да дам на съда твърде важни показания, от които справедливостта ще възтържествува.

– Показания ли искаш да дадеш? Че какви?

– За скъпоценностите, за техния законен и неоспорим стопанин.

– Стопанинът се знае, той е пред нас – и посочил Рахимбай; последният взел да се върти, да се усуква, защото усетил, че вражалцеа му крои нова клопка.

– Точно там е грешката – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Знам със сигурност, че многопочитаният Рахимбай не е законен стопанин на тия скъпоценности. Те са на едно друго лице.

– И таз добра – на друго! – закрещял, целият зачервен, сарафинът. – Как така да не съм стопанин? Кой е тогава? Ти ли?...

– Не съм аз, не си и ти, а едно трето лице.

– Откъде-накъде трето? – разкрещял се сарафинът. – И защо пускат

на съда разни голтаци и мекерета?

Велможата вдигнал глава, призовавайки към тишина. Почакъл и рекъл:

– Вржалце, твоите гатанки не подхождат за тук. Какво искаш да кажеш? Самият аз със сигурност знам чий са скъпоценностите, защото самолично имах случай да ги видя – отдавна, много по-рано, у една познатата ми особа...

Той се размърдал, защото по-нататък следвало името на Арзи-биби, което той, нали си знаел греховете, не смеел да произнесе пред търговеца.

– Точно така! – подхванал Настрадаин Ходжа. – Но още по-рано, много преди сияйният княз за пръв път да види тия скъпоценности у една позната, дори твърде позната нему особа – още по-рано, казвам, те не са били на Рахимбай, а на друго лице, от което споменатият Рахимбай ги отне незаконно и насила за себе си.

– Лъже! – разкрещял се търговецът. – Това е черна, гнусна лъжа!

– Това лице сега е тук – продължил Настрадаин Ходжа, без да се смущава от виковете на търговеца. – Вдовицо, ела насам, покажи се на сияйния съдия.

Вдовицата излязла от тълпата и застанала до Настрадаин Ходжа.

Велможата объркано мълчал. Всичко това било твърде неочаквано: и появяването на вражалцеа, и неговите показания, и вдовицата.

И в тълпата се люшнало вълнение. Трябвало да се потуши незабавно.

– Вржалцео! – застрашително и яростно извикал велможата. – В твоите думи не виждам нищо, освен злоумишлено намерение да очерниш и да наклеветиш търговеца Рахимбай. Откъде можеш да знаеш истината ти? Къде са доказателствата? Защо трябва да ти вярвам? Откъде се взе тая жена?

– Лъжа! – изписукал сарафинът отдолу. – Всичко това е лъжа и хитро мошеничество, което смущава спокойствието на народа.

– Понеже в думите на вражалцеа виждаме престъпно намерение – продължил велможата и дал знак на писарите, а след това и на стражарите, които набързо измъкнали вървищата изпод халатите си, – и доколкото подобни дела подлежат...

Не можал обаче да довърши.

– Къде са доказателствата ли? Откъде знам ли? – извикал Настрадаин Ходжа и излязъл една крачка напред. – Всичко ми се откри в гадаенето, правдивостта на което е вече известна на сияйния съдия, както и

на търговеца. Аз нямам под ръка вълшебната книга, но ще мина и без нея!

Без да даде на велможата да се опомни, той застрашително вдигнал вежди и взел да диша тежко, сякаш повдигал на раменете си някакъв голям товар – след това се напънал и изтръгнал от себе си глух, задгробен глас.

– Виждам!... Виждам сандък и в него седят двама! Какво е това? Не ме ли лъже моето духовно зрение? Единият е блестящ носител на властта – хем в какъв жалък вид! Къде е сърменият му халат с медалите, къде е сабията му? При него в сандъка има някакъв...

Велможата се задъхал, пребледнял. Въпреки големия пек, по тялото му пролазили тръпки като от допира на остър бръснач. Призракът на дворцовия хекимин застанал пред него – и кръвта в жилите му се смразила. Черна бездна зейнала пред самите му крака!

Още една минута, още две думи – и той загива! Неотвратимо и безвъзвратно! О, проклет вражалец! Трябвало да го спре, да го спре, каквото и да става!

За щастие и вражалецът спрял своето врачуване, сякаш се вглеждал по-дълбоко в онова, което виждал.

Велможата разбрал: тая минута е спасителната, следващата носи гибел.

– Ама защо не каза веднага, вражалецо, че истината за тия скъпоценности ти се открива в гледането? – възкликнал той вече с приятелски упрек в гласа. – Да беше казал веднага и нямаше да има никакви излишни приказки! Тъй като истинността, и верността на твоето гледане ни е известна, проверена е, доказана е и не може да бъде опровергана от никого...

– Аз Имам и други доказателства – забелязал Настрадаин Ходжа. – Нека сияйният княз погледне в тълпата наляво.

Велможата погледнал и се вцепенил. Аллах милостиви! – от тълпата го гледала, хилела му се и му намигала с единственото си око същата оная плоска и страшна мутра, която била застанала тогава пред него, в гробищата! И не само че му се хилела, ами скришом показвала изпод халата дръжката на златната му сабя!

Велможата не можал отведнъж да си поеме дъха; пребледнял, лицето му сякаш се стопило; само мустаците му се чернеели. Той не можел да откъсне очи от тая гнусна мутра.

Гласът на Настрадаин Ходжа го свестил.

– Ако трябва, сияйни княже, могат да бъдат представени и други

доказателства.

– Няма нужда, напълно е достатъчно! – отвърнал велможата, преодолявайки вцепенението си. – Сега делото се изясни докрай и ние присътваме към обявяване на присъдата.

Някаква странна притегателна сила непрестанно го дърпала към страшната мутра в тълпата – той не издържал, хвърлил още един кос поглед наляво и пак целият потреперал.

Настрадин Ходжа разбрал какво става в душата му и дал на крадеца таен знак да се скрие.

Крадецът изчезнал.

Велможата въздъхнал по-спокойно.

– Писари, задраскайте всичко, каквото записахте преди това за скъпоценностите – заповядал той. – Най-добре скъсайте тия листи и почнете наново. Пишете: понеже въз основа на много неопровержими доказателства напълно достоверно е установено, че споменатите скъпоценности принадлежат на една жена, вдовицата...

– Саадат – услужливо подсказал Настрадин Ходжа.

– ...на една жена, вдовицата Саадат – продължил велможата, – то съгласно закона и справедливостта трябва незабавно да ѝ се върнат...

Тук го прекъснали виковете на сарафина:

– Как така – да ѝ се върнат? Скъпоценностите са мои, а не на тая вдовица!

Той досега мълчал, защото не можел да разбере нищо от това, което ставало, макар че усещал нещо недобро за себе си. Но когато станало дума за скъпоценностите, се развикал:

– И това ми било съд! – крещял той. – Къде ти са неопровержимите доказателства? Аз не виждам нито едно!... Това е нов коварен замисъл срещу мене! Искам да ми бъде представено поне едно доказателство! Добри хора! – ударил той на молба към тълпата. – Чувате ли, виждате ли? Пред очите ви ограбват един честен човек! Добри хора, бъдете свидетели!

Тълпата забучала, отвърнала му с майтапи, смях, подигравателни подмятания; едно хлапе взело да крещи като пъдпъдък, друго заджафкало, трето замаякало; на площада настанала бъркотия, нетърпима и недопустима пред лицето на началството.

– Търговецо Рахимбай, млъкни! – срязал го велможата. – Буниш народа срещу закона и властта!

– Няма да млъкна! – крещял Диво търговецът. – Скъпоценностите са мои, пари съм давал за тях!

Шумът и вълнението на площада се усилили. Трябвало да се укроти търговецът. Но велможата не виждал как може да стане това, защото търговецът изпаднал в такъв бяс, че вече нито уговорки, нито увещания можели да го вразумят.

Тогава, за да се спаси, велможата се решил на крайното средство.

Дал знак на стражаря със сопата.

– Ще ида в двореца, нека великият хан лично да разгледа моето дело! – крещял търговецът, а през това време откъм гърба му се приближавал бабаитинът-стражарин с вдигната отстрани сопа.

– Нека великият хан види какви съдии има! – и това било последното, което можал да извика.

Сопата го халосала по главата.

Търговецът изплезил език, очите му се облещили и се обърнали. Той се засинял, взел високо и често-често да хълца, политнал настрана – щял да падне, но навреме бил подхванат от стражаря със сопата.

Другите стражари успели да усмирят тълпата и да въдворят ред.

Велможата се възползувал от затишието, обявил присъдата и собственооръчно дал на вдовицата торбичката със скъпоценностите.

Макар всичко това да ставало пред очите на търговеца, той вече не викал и не пречел на правосъдието. Едва ли дори е виждал нещо, понеже гледал на света само с бялото на полузатворените си очи, а зениците му стоели някъде дълбоко под челото. Хълцането, редувано с хъркане, тресяло гойното му тяло – така го и изпратили до дома му, съпроводен от трима стражари: двамата го влачели под мишниците, третият го бутал отзад.

...Чак пред портата на къщата си, когато стражарите го подпрели с гръб до дувара, за да не се строполи, и си отишли, той се опомнил, но дълго нищо не можал да съобрази, оглеждал се наоколо с безсмислен, мътен, празен поглед. Къде е мегданът, къде е тоя вражалец-лъжец? Да не би да е сънувал? Къде му е чантата?

Хванал се за лявата страна.

Чантата я нямало.

Тя била вече на дъното на един близък вир, натъпкана с пясък, а парите от нея приятно тежали в джобовете на стражарите.

Търговецът рипнал и с охкане, залитане, с накриво нахлузена чалма се затърлил обратно, към съдилището на мегдана.

Там вече нямало никого: ни велможа, ни вражалец, ни вдовица. Съдът бил свършил, тълпата се пръснала. Слънцето пламтяло, мегданът се простирал широко и пустинно пред очите на търговеца, сякаш тук

никога не било имало толкова струпан народ, сякаш всичко, станало тук преди половин час – всичко това било привидение, което се мярнало и изчезнало.

Лениво се разхождали двамина стражари, трети седал разкрячен на сянка под моста и намотавал парцали на сопата си.

– Чантата ми! – завил търговецът. – Мойта чанта с парите!

Отговорът бил гръмовит смях и непристойни псувни.

– За още пита! – викал стражарят със сопата. – Малко му дойде еднъж! Я го хванете, аз ей-сегинка!...

От тия думи търговецът разбрал какво му се било случило и защо врата го боли така тъпо и силно.

– Апаши! Хайдучи! – пуснал той глас и хукнал към двореца, сподирян от подигравателния кикот и непристойните псувни на стражарите.

Какво е станало с него по-нататък, можал ли е да влезе в двореца, дали е занесъл на хана своята жалба и как е завършила неговата тъжба с велможата – всичко това не ни е известно, както е неизвестна и понатагъшната съдба на останалите: хвърления в тъмницата Агабег, огнената Арзи-биби и другите. От тия редове те напускат нашата книга, в която заемаха място само според връзката си с Настрадаин Ходжа, светеха с отразената светлина на неговата непомръкваща слава – той се разделя с тях, отблясъкът слабее, угасва и те пред очите ни потъват в непрогледната тъма на небитието, в мъглявата глъбина на забравата.

Защото сами по себе си, с пълната си духовна нищета, те са безсилни да оставят в света някаква диря!

Така, на връщане към къщи по обратния път, Настрадаин Ходжа се освобождавал от многобройните си спътници, които му била изпратила съдбата в това пътешествие; за сега при него оставал само крадецът.

Рано на другата сутрин двамата напуснали шумния бурлив Коканд.

Събуденият за търговия пазар ги изпратил далеко с хищния си рев: насреща им от всички страни, от всичките девет кокандски порти се точили върволици коли, кERVани и ездачи, бързали за началото на пазара, – новият ден се готвел да повтори същото, което и вчера: кощунско служене на бога на печалбата, лъжата и хитростта.

А извън града, в още сенчестите и влажни градини било тихо – тишината била така светла, едва прибулена от синкава слънчева мъглица, като че ли била родена от небесната облачна синева. И тук Коканд казал на Настрадаин Ходжа прощалните си думи – зад ниската стара ограда на

една малка градинка звънели тънки детски гласчета:

Духай, духай, развигорко,
бели вишни разцъфти!
Съмна се и отвисоко
Слънчо грее я блести.

Пролет зимата прокужда.
Пиле пее с весел тон
и от гроба се събужда,
става дядо Турахон.

Настрадаин Ходжа спрял магарето, слязъл и почтително се поклонил на ниската ограда. Поклонил се на Коканд, който го възнаграждавал за добрите му дела с тая песничка.

Минали последната градина – почнала долината: ниви, оризища, блеснали на слънцето с бял разтопен блясък. Оттук до гробницата на дядо Турахон не било далеко.

Настрадаин Ходжа прегърнал крадеца:

– Ние се разделяме. Поклони се на Турахон от мен, моли го да ти даде сили за нов, добродетелен живот.

След това последвало дълго сбогуване с дългоухото. Крадецът го целунал по носа и за последен път сресал с дървеното чесало края на опашката му.

– Кога ли ще ви видя пак двамата? – попитал той.

– Не знам, не знам – отвърнал Настрадаин Ходжа. – Само едно помни: светът е отворен за тебе на четирите посоки, отворел е и за мене. Може и да се срещнем: във всяка раздяла винаги се крие нова среща.

И се разделили. С наведена глава, крадецът бавно тръгнал по една странична пътека, която водела към гробницата на дядо Турахон.

Настрадаин Ходжа поел нататък; в далечината вече се чувало боботенето и тътенът на големия път – след половин час пътят го погълнал в своя мътен, кипящ поток.

ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

Остана малко: за това, как се върнала Гюлджан и как Настрадаин Ходжа я посрещнал. Той се върнал само един ден преди нея. Върнал се в къщи вече по мръкване и капнал от път, веднага легнал да спи.

Постлал си направо на покрива; сутринта, събуден от слънцето, погледнал надолу и неистово закрещял:

– Гиди поразнико, гиди питкаджийо неден! Какво, си направил? Да не си решил да станеш и смокинар?

Този вопъл бил отправен към магарето. Вечерта Настрадаин Ходжа забравил да затвори градинската порта; магарето се намъкнало вътре и направило страшна съсипия в смокиновите храсти, като ошмулило не само плодовете, ами и листата.

Последвало прогонване с помощта на тояга; Настрадаин Ходжа дълго след това трябвало да туря в ред смокините, та опустошението поне от пръв поглед да не се набива на очи.

А имал да върши още сума неща: да занесе казана на поправка, да върне борча на месаря, да прекопае лозето. И какво беше още... Ами да, най-важното – да оправи дуvara!

С тая работа се захванал без отлагане: изкопал яма, омесил глина и ситно нарязана слама.

Не можал да направи нищо повече: от завоя на пътя се показала каруца и слухът му веднага бил поразен от седем звънки гласчета, над които властвувал осми, могъщ – Гюлджаниният.

– Здравей, скъпи мъжо! Как прекара тук без мен?

– Горедолу – рекъл Настрадаин Ходжа, като свалял от каруцата и целувал поред цялата челяд. – Затъжих се, всеки ден чаках да се върнете.

Гюлджан се подпряла на рамото му, слязла от каруцата, огледала се – и видяла дупката на дуvara.

– Ами дуvara?

Настрадаин Ходжа се смутил и забил очи в земята:

– Абе, нали знаеш, все няма време... Ту едно, ту друго... Остава ли време...

– Вижте го бре – възнегодувала Гюлджан. – Вижте го тоя човек! Три месеца, цели три месеца не можа да свърши една нищо и никаква работа!

Като завършваме нашата втора книга за Настрадаин Ходжа, ние от все сърце бихме искали да уверим читателя в щастливия край на всички, за които е ставало дума и които са достойни за такъв край, без да изключваме, разбира се, и мъдрият старец от братството на Мълчащите и Постигащите Дервиши.

Но истината ни задължава да направим и едно скръбно признание: старецът не можал да дочака Настрадаин Ходжа – умрял, или казано с неговия език, преминал в друго, по-висше състояние. Самият старец може би не е смятал своето преминаване за скръбно, и дори сигурно е било така, но ние далеч още не сме постигнали висотата на неговата мъдрост и нямаме сили да скрием тъгата, която ни обзема над безименния му гроб.

Той умрял, както подобава на истински дервиш – без никому да каже името си – и в тая безименност гробът му неочаквано придобил всеобхващащ смисъл: тук почива ЧОВЕК.

Точно така възприел гроба Настрадаин Ходжа, след като научил за смъртта на мъдрия старец от един просяк, който се бил погрижил да го погребее.

Тоя просяк завел Настрадаин Ходжа на гроба му. По пътя разправял:

– Бях при него до последния му дъх. Береше душа мълчаливо, без да наруши своя обет. И чак преди да издъхне, ми рече: „Вземи парите под възглавницата и скромно погребеш тялото ми; всичко, каквото остане – раздай на сиромасите...“ Умря с просветлено лице – толкова просветлено, че дори се учудих.

– Остави ме сам – помолил Настрадаин Ходжа; оня си тръгнал, тогава той паднал на колене пред гроба, на който нямало дори прост камък. Впрочем животът сам се погрижил да украси гроба: тук-там вече набола зелена тревица, а откъм главата се било подслонило малко цвете – синя капчица, паднала на гроба от небето заедно с вчерашния дъжд.

Настрадаин Ходжа до късно стоял на гробищата и мислено разговарял с починалия.

Гробището потънало в здрач, лъхнала ведрина, на тъмното небе заблещукали звезди.

Настрадаин Ходжа рекъл:

– Прощавай, Мъдри старче, понякога ще идвам при тебе.

И чул доброжелателен отговор, който се предал на разума чрез сърцето му – не с думи, а като топла вълна.

– За езерото не бери грижа – продължил Настрадаин Ходжа. – Всичко направих според моето разбиране и стана, както трябва. Ще се радвам, ако поне мъничко съм ти помогнал да преминеш на висшето стъпало на твоето безсмъртно битие. Само за едно съм виновен: така и не намерих своята вяра. Да си кажа откровено, аз се надявах на твоето обещание да ми подкажеш, а ти взе, че... такава... се пресели. Не ме дочака... Сега, то се знае, ще гледам да му намеря колая сам, ама дали ще

излезе нещо?

Величаво и тържествено, ведно с другите звезди, земята плувала през синята нощна мъгла, вятър шушнел в дървесата, пищели нощни птици, благоухаела тревата, окъпана в ситна роса, туптяло сърцето на Настрадаин Ходжа – и във всичко това той изведнъж несъмнено усетил своята вяра и я разбрал, макар че не можел да я назове. Изпълнен с порив и възторг, с безкрайно щастие и любов към света, чувствавайки от-ветната, също такава безпределна любов на живия свят към себе си, слят с всичко съществуващо наоколо, но без да се разтваря в него и запазвайки себе си, той прекрачил в един от ония скъпоценни мигове, които правят човека, съпричастен с великия вечен кръговрат на живота, гдето смъртта няма достъп й никога няма да има. Вярата все по-силно звучала и прииждала в душата му, но в разума си той не можел да намери думата – неповторимата и единствената. А в същото време чувствувал, че има такава дума и тя е някъде наблизко; напрягал сили, дано пламъкът на душата му се издигне до разума и го запали с тая велика дума; и най-сетне, когато му се струвало, че изнемогва от непосилното напрежение – думата блеснала в него, избухнала, светнала, изхвъркнала на устните му и ги парнала с незрим пламък.

– Живот! – възкликнал той, потръпнал и се разтреперил, без да усеща сълзите, рукнали по лицето му.

И всичко наоколо трепнало, оживяло, откликнало – и вятърът, и листата, и тревата, и далечните звезди.

Странно нещо: той винаги знаел тая проста дума, но проникнал в цялата й бездънна дълбочина едва сега – и когато проникнал, тя станала за него всеобхватна и безкрайна.

От тоя паметен ден, когато на гроба да стареца му се открила вещата дума, той започнал да живее не както по-рано: заживял ясно, без да го смущават никакви съмнения, без да го гнети обърканият и комай хаотичен свят, защото за всичко имал сигурен и верен ключ. Но разказът за неговия по-нататъшен живот – това е нова книга, която ще напише някой друг, наш следовник, който иде по стъпките ни.

А нашият труд е завършен, затова се сбогуваме с Настрадаин Ходжа. Разбира се, душевно ние още неведнъж ще се връщаме при него и мислено ще беседваме по различни случаи и поводи, които ще срещнем в жизнения си път, но с перото, на книга, повече никога няма да се върнем, понеже казахме за него всичко, каквото знаем, и всичко, каквото искахме да кажем.

КРАЙ

© 1940–1956 Леонид Соловьев
© 1983 Атанас Далчев, превод от руски
© 1983 Стоян Бакърджиев, превод от руски
© 1983 Иван Костов, превод от руски
© 1983 Райчо Русев, превод от руски

Леонид Соловьѳв
Повестъ о Ходже Насреддине, 1940–1956

Сканиране, разпознаване и редакция: Борис Борисов, 2008

Издание:

Леонид Соловьев. Повест за Настрадаин Ходжа
Издаелство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1983

Превод на Книга първа – „Смутителят на спокойствието“: Атанас Далчев
Превод на стиховете на Книга първа – „Смутителят на спокойствието“: Стоян
Бакърджиев

Превод на Книга втора – „Омагьосаният принц“: Иван Костов, Райчо Русев

Художествено оформление Веселин Павлов

Редактор Здравка Петрова

Художник Никола Марков

Художник-редактор Веселин Христов

Технически редактор Васко Вергилов

Коректор Мария Теодосиева

Книга 1: „Повестъ о Ходже Насреддине“, 1940

Книга 2: „Очарованный принц“, 1956

Издаелство „Художественная литература“. Ленивградское отделение. Ленинград,
1971 г.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/10221>]